

FORRAY LÁSZLÓ¹**Túlélés alapjai mérsékelt égövi viszonyok között I.****The fundamentals of survival in temperate zones
Part I.****Absztrakt**

A tanulmányomban a magyar és külföldi forrásanyagokból összegyűjtött ez irányú szakirodalom és a saját, közel 35 éves tapasztalataim felhasználásával szeretném átadni írásban mindazon ismereteket, melyeket alapvető fontosságúaknak tartok a felderítő specializáción tanulmányokat folytató honvéd tisztjelöltek, a felderítő és mélységi felderítő szakemberek és természetesen minden a téma iránt érdeklődő számára.

A tanulmányt a témakörrel foglalkozók figyelmébe ajánlom, de az oktatás-képzés folyamatában is felhasználható. Az érdeklődő olvasók számára pedig hasznos forrás az ismeretbővítéshez.

Kulcsszavak: túlélés, menedék, táplálék, csapdák, tájékozódás

Abstract

The aim of this study is to provide expert knowledge derived from foreign researches and my personal experiences collected in my nearly 35 years of duty. This knowledge is vital for the recce cadets during their education, for the active recce and long range recce specialist, and for the interested people as well.

Primarily, I recommend this essay for those involved in this issue, and might be useful for the training-educations experts carrying out their duties. For the curious readers might be helpful as well to widen their knowledge.

Keywords: survival, shelter, food, traps, orientation.

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi docens/National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Associate Professor
E-mail: forray.laszlo@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0003-4025-4948

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

BEVEZETÉS

Az utóbbi időben igen népszerűek az írott és elektronikus sajtóban a túléléssel kapcsolatos írások, beszélgetések, filmek. Az interneten is megszorodtak a „Túlélő portálok”. Ez azt is jelzi, hogy a civil közösséget is egyre jobban foglalkoztatja ez a téma. Másrészt a különböző államok hadseregeiben folyamatosan, átfogóan és elmélyültebben foglalkoznak e kérdéssel, fontos követelményként kezelve az egyes katonák és kötelékek alapos fizikai és pszichikai felkészítését a túlélésre a harc sikeres megvívását negatívan befolyásoló tényezők hatásaival szemben. Sok cikk, könyv jelenik meg a túlélés alapjairól, azokról a speciális rendszabályokról és magatartási formákról, amelyek a környezeti lehetőségek kihasználása alapján biztosíthatják az élet és az alapvető képességek megőrzését igen mostoha körülmények között is. Ezt a dolgozatot, mint mélységi felderítő szaktanár készítettem el, főleg a honvéd tisztjelöltek részére azért, hogy alapvető ismereteket szerezhessenek a tanulmányaik alatt erről a fontos témáról.

Egyesekben felmerülhet a kérdés: Miért is nem foglalkozom minden egyes „fejezetével” ennek a kérdéskörnek, törekedve az összes kapcsolódó téma kifejtésére? A szakértők jól tudják, ez az ismeretkör annyira összetett, hogy több vastag kötetnyire rúgna azon összeállított írott „mű”, amely megpróbálná magában foglalni a világ minden földrajzi helyének geológiai, meteorológiai sajátosságait, élővilágát, kórokozóit, stb. és az ott javasolt leghatásosabb túlélési technikákat.

A cikksorozat elolvasása után egy „alap-túlélő füzetté” állhatnak össze az általam leírtak. Az olvasó számára a túlélés összetett rendszeréből kiemeltem a mérsékelt égövi (*a világ, hasonló területén elhelyezkedő országaiban alkalmazható*) tételeket, hiszen mindent az alapoktól kell elkezdni. Körülvesz minket ez a környezet, amely számunkra megszokott, természetes. Induljunk ki ebből, ismerjük meg mindazon alapokat, amelyeket a későbbiek során a világ bármely táján fel tudunk majd használni. A túlélési ismereteket elméletben és a gyakorlatban kell megtanulni és minél többet fogunk az idők során elsajátítani belőle, akkor fogjuk meglátni és megtapasztalni azt, hogy hatalmas, ismeretlen területek vannak még előttünk.

A cikkekben szeretnék szólni mindazon ismeretek elsajátításáról és jártassággá, készséggé, képességgé fejlesztéséről, amelyek a meglátásom szerint elengedhetetlenek a túlélést végző személy, vagy csoport számára. Már szóltam arról, hogy az „alapokkal” szeretnék foglalkozni, így több alkalommal csak hivatkozni fogok mások által nagyon jól megfogalmazott és kifejlesztett anyagokra e témában.

Ezen bevezető után kezdjük meg az ismerkedést a katonai túlélés főbb kérdéseivel.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

1. A TÚLÉLÉS FOGALMA, TARTALMA, ÖSSZETEVŐI²

Elsősorban fontos tisztáznunk annak a kifejezésnek a jelentését, ami érdekel minket, vagyis: TÚLÉLÉS. Mit is érthetünk e kifejezés alatt?

Legelőször is az juthat az eszünkbe róla: *A túlélő az, aki életveszéllyel járó valamilyen veszélyes eseményt, vagy folyamatot átél, azonban életben marad.* Azt, hogy hol, milyen körülmények között, milyen károsodással? – nem tudjuk, így ez mondat nem 100%-ban fedti szerintem a meghatározandó fogalmat. A katona számára a túlélés általában egy, vagy több kedvezőtlen, kényszerítő körülmény hatására következik be, mint „szükségyszerű életforma” és életben maradásának érdekében számos fontos „rendszabályt” kell meghoznia, betartania. Ezek alapján én a túlélésen *mindazon tudatos tevékenységek összességét értem, amelyeket rendkívüli helyzetben azért folytatunk, hogy életünket megóvjuk, testi-lelki épységünket megőrizzük és minél hamarább számunkra biztonságos környezetbe kerüljünk.*

A túlélés/túlélő szóra más nyelvekben még több, ráutalóbb meghatározást találhatunk. Vegyük példának az angol nyelvterületet, ott hogyan is értelmezik – határozzák meg ezt a fogalmat?

Amikor túlélésről (*survival*) beszélünk, általában túlélési technikákat, készségeket, fogásokat (*survival skills*) értünk, illetve ezek gyakorlását, és csak ritkán tényleges túlélési helyzetet (*survival situation*). Azonban ha egyes személy csak esetlegesen, néhanapján, hétvégeken járja a lakóhelye melletti környező természetet kedvtelésből, kihívás keresése okán, az szerintem a *vikend/ hétvégi túlélő*, avagy Makrai Tibor a szakma alapos szakértőjének megfogalmazása szerint az: *sporttúlélő*.

A főbb „civil” azaz nem katonai túlélési formákat az alábbiak alapján bővíthetjük még:

- Ha a városban történő túlélésről beszélünk: „*Urban survival*”-nak fordíthatjuk.
- Ha a vadonban történő, avagy az „igazi” természetben való túlélésről van szó, ebben az esetben az egyén valamilyen oknál fogva elszakadva a civilizációtól és elvágyva annak vívmányaitól, csak saját magára és a nála lévő anyagokra hagyatkozva hajt végre túlélést a természetben „*Wilderness survival*”-nak fordíthatjuk.
- Ha mérsékelt, vagy a hideg égövi erdőségekben hajtunk végre túlélési folyamatot: „*Woodcraft*”-nak fordíthatjuk.
- Ha ember által nem nagyon látogatott helyeken végzünk huzamosabb ideig táborozást: „*Campcraft*”-nak fordíthatjuk.
- Ha vadonban hajtunk végre túlélést: „*Bushcraft*”-nak fordíthatjuk. De szerintem ez a korszerűbb kifejezése lehetne a woodkraft-nak.
- A harci harc körülmények között folytatott túlélést: „*Combat survival*”-nak fordíthatjuk, ez a katonák szakterülete.

² Vámos Sándor őrnagy: A túlélés lehetősége harc helyzetben. Honvédelem. XXXVIII. évfolyam.1987. 4.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Én az utóbbiról fogok írni az elkövetkezőkben. A többi formáról is rengeteg könyv, írás jelent meg. Ha valaki komolyabban érdeklődik a felsorolt túlélési ismeretek, fajták iránt, akár a világhálón is találhat töméntelen szakmai leírást.

Visszatérve az alaptémánkhoz, a harchelyzetre vonatkoztatott túlélés fogalma és tartalma a fenti (*nem katonai*) meghatározásoknál sokkal szélesebb: magában foglalja mindazokat a körülményeket és veszélyforrásokat, amelyeket a katonáknak és a köteleknek a harc megvívása során, vagy azt követően túl kell élniük, át kell vészelnüik. Feltételezi mindazokat a cselekvési, viselkedési lehetőségeket, amelyek segítségével a felmerülő veszélyek kiküszöbölhetőek, vagy mérsékelhetőek. Ezek a fogások, tevékenységek képezik együtt a túlélés végrehajtásának tartalmát is. A túlélés az egyén önálló életfeltételeinek megteremtését jelenti, a rendelkezésre álló kevés eszköz felhasználásával az adott környezetben. Mindez pszichológiai, biológiai, műszaki, és technológiai ismereteket, jártasságokat, készségeket és különleges adottságokat követel meg az egyéntől.

A túlélés legegyszerűbben megfogalmazva: *az életben maradás művészete*. Minden rendszeresített és nem rendszeresített felszerelési tárgy, amely a kérdéses pillanatban a túlélést végrehajtó katona rendelkezésére áll, az életét mentheti meg. Ám a túlélőnek tudnia kell azt is, hogy hogyan használhatja fel mindazt, amit az adott környezete nyújt számára.

A katona túlélése magában foglalja az esetleges közvetlen életveszély elhárításán, az ellenség megtévesztésén keresztül, a huzamos életfeltételek megteremtésén túl, a saját csapatokhoz történő visszatérés lehetőségének állandó fenntartását is. A túlélés idejét tekintve lehet rövid, avagy hosszú időtartamú.

Egyesek azt hihetik, hogy a túlélési ismeretek elméleti és gyakorlati fogásainak elsajátítása nagyon egyszerű dolog, hiszen nem kell hozzá más, mint jól összeállítani a menetfelszerelést, és elegendő szinten elsajátítani az elméleti-, gyakorlati ismeretanyagot. Ez igaz lehet a „hétvégi túlélőkre”, akik tudják, hogy csak egy általuk meghatározott időtartamra hagyják el a civilizációt és bármikor visszatérhetnek a megszokott „polgári” életükbe.

De egészen más a helyzet, akkor, amikor nem „előre megtervezett” túlélést hajt végre a katona, hanem a körülötte kialakult harchelyzet kényszeríti bele, annak minden előre nem tervezett megpróbáltatásaival együtt. Nincs vele a jól megszokott túlélő felszerelése, „alkalomhoz illően” kiválasztott ruházata, stb. Csak ő van egymaga, a jól, avagy csak gyatrán elsajátított tudásával, az elégtelen tapasztalataival, az egyre növekvő félelmeivel, kétségeivel.

Elsősorban azt kell tisztáznunk, hogy mikor, milyen körülmények közt hajt végre „túlélést” a katona?

A katona túlélést hajt végre:

- kiképzési feladatként (gyakorlás);
- harcfeladatként, (hátrahagyással történő alkalmazás);
- felderítők, mélységi felderítők, különleges műveleti erők katonái az ellenség mélységében;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

- a harcfelelő végrehajtása közben a saját csapatoktól elszakadt katonák, alegységek;
- katapultált pilóták;
- elszakadás a saját csapatoktól (járőr, légimobil alegység);
- fogságba esés után a fogolytáborban;
- gerillaharc során, (katonai tanácsadóként);
- ellenségtől (fogolytáborból) történő szökés után.

Bármelyiket is választjuk a fentiek közül, a különböző hatások által kialakult túlélőhelyzet hatásait többé-kevésbé minden ember stresszként éli meg. „A stressz: a szervezet nem specifikus reakciója minden olyan ingerre, amely kibillentí eredeti egyensúlyi állapotából, alkalmazkodásra kényszeríti.”³

1. számú kép: Túlélést végrehajtó katona⁴

A stressz három szakaszát különböztetjük meg:

1. *Vészhelyzeti reakció szakasza*: a test riadót fúj a stresszor megjelenésére adott válaszként. Az ellenálló képesség csökken, a stressz hatására a szív- és keringési rendszer,

³ <http://www.hormonharmonia.hu/stresszrol-maskepp/a-stressz-fogalma/> Letöltve: 2016.06.09.

⁴ Saját készítés.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

a vegetatív idegrendszer, a hormonmirigyek működése átáll oly módon, hogy elegendő energiánk álljon rendelkezésre a támadáshoz, vagy a meneküléshez. Ez az „üss, vagy fuss” reakció vészhelyzetben.

2. *Ellenállás szakasza*: amikor a test ellenálló képességét a normális fölé emeli, hogy alkalmazkodjon a stresszor folyamatos jelenlétéhez.

3. *Kimerültség szakasza*: amikor a testnek nincs tovább energiája a stresszorhoz való igazodáshoz, és megjelennek a stresszel kapcsolatos betegségek jelei, melyek halálához vezethetnek.⁵

A fellépő túlságosan nagy stressz a szervezet tartalékjainak kimerüléséhez, végső soron a katona, a túlélő halálához vezethet. Ha nem szeretnénk, hogy ez az állapot bekövetkezzen, akkor minden katonának el kell sajátítani az alapvető túlélési ismereteket és azokat folyamatosan szinten tartania, fejlesztenie kell.

A katonák felkészítése a túlélés eredményes teljesítéséhez egy folyamatos személyiségformáló tevékenység, és egyben akaraterő fejlesztés is, amely az önfegyelem kialakításával és a megtanult, begyakorlott széleskörű speciális ismereteknek a gyakorlatban történő végrehajtásával jár együtt.

Ehhez tartozik:

- a legszükségesebb (alaptúlélő) felszerelés összeállítása;
- a kiképzés;
- a műveleti tér (harcterület) tanulmányozása (kultúra, éghajlat, növényzet, állatok, stb.);
- az alapvető technikák elsajátítása;
- a fizikai erőnlét fejlesztése;
- a gyakorlás;
- a saját képességek, korlátok felmérése.

Mely körülmények megteremtése, illetve megszerzése a legfontosabb a túlélő számára az alábbiak közül?

- menedék építés;
- vízszerezés;
- élelemszerzés;
- tűzgyújtás;
- tájékozódási ismeretek;
- egészségügyi ismeretek alkalmazása;
- szükségesszközök készítése.

Valószínűsíthető az, hogy a szakemberek ebben a témában, más és más fontossági sorrendet állapítanak meg. Én egy általam vélt fontossági sorrendet írok majd le eddigi tapasztalataim alapján.

⁵ Dr. Selye János világhírű biológus a stressz-kutatás professzora meghatározása alapján. <http://www.stressz.eu/stressz.htm>. Letöltve: 2016.03.14.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Legfontosabb számunkra, ha túl akarjuk élni mindazt, ami ránk vár a saját csapatokhoz történő „visszatérésig”, akkor mindenekelőtt legfontosabb az, hogy legyen egy olyan helyünk, ahol biztonságban érezhetjük magunkat és rendezni tudjuk a gondolatainkat, meg tudjuk tervezni a „jövőnket” a saját csapatokhoz történő csatlakozásig. A második lesz a sorban az, hogy vizet kell tudnunk nyerni. *(Azért írok „nyerést”, mert nem csak a folyókban, patakokban, forrásokban található víz, hanem egyéb más formájában is hozzá tudunk jutni).* A víz a legelemibb része az emberi létezésnek, sok esetben a katona halálának alapvető előidéző oka lehet, ha nem áll rendelkezésünkre elegendő mennyiségben. A következő helyen szerepel a fontossági sorrendben az élelem. Amelyet meg kell szereznünk, fel kell dolgoznunk, el kell raktározni. Ha már nem halunk éhen, vagy szomjan, a következő nagy ellenségünk a környezet, amely körülvesz minket. A környezeti hatások kiaknázása – illetve ezek kivédése – nagymértékben járul hozzá a túlélés végrehajtásának sikeréhez. Mindezekkel együtt az adott területen fellépő időjárási hatásokat is ki kell tudnunk használni saját védelmünkre. A tájékozódási képesség akárcsak ideiglenes elvesztése nemcsak a túlélés végrehajtásának kárára mehet, hanem növeli a stresszhelyzetek sokaságát, így csökkentve az egyén túlélési esélyeit, ezért ez is nagyon fontos ismeret ág, amelyet alaposan el kell sajátítanunk. És még nem említettem az esetleges sérüléseket, a fellépő betegségeket, azok megfelelő kezelési módjait.

Az általam ismertetettek fontossági sorrendje azonban azonnal felborulhat, ha valamilyen nem várt különleges helyzet alakul ki (például az ellenség felfedett és üldözni kezd, ezért menekülni kell, avagy súlyos – esetleg életveszélyes – balesetet szenvedett a csoport egyik tagja, vagy a túlélő katona).

Követve az általam leírt logikai okfejtést, az alábbi „fontossági” sorrendet állítottam fel, amelyeket szeretnék a következőkben bővebben kifejteni, mint a túlélés alapelemeit.

A túlélés részletes elemzése során feldolgozom az alábbi témákat:

- a menedék;
- ruházat, felszerelés;
- a vízszerezés lehetőségei;
- állati és növényi táplálék;
- szükségfegyverek, szükségesszerek;
- tűzgyújtás;
- különböző terepakadályok leküzdése;
- tájékozódás, mozgás;
- egészségügyi ismeretek.

Mindezen ismeretek elsajátítása sokféle lehet. Először is el kell olvasni megannyi könyvet, cikket, megnézni a témához kapcsolódó filmeket. A felderítő specializáción tanuló tisztjelöltek könnyebb helyzetben vannak, hiszen az oktatásuk folyamatában tanórák keretében elméleti és gyakorlati képzést kapnak minden időszakra kiterjedően.

Specializációnkon a túlélés oktatásának az alapvető célja az, hogy a résztvevőkben kialakítsuk azokat a készségeket, akarati és mentális tényezőket, amelyek birtokában a terepen jelentkező rendkívüli körülmények arra késztessek őket, hogy életben tudjanak

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

maradni és csatlakozni tudjanak a saját csapatainkhoz. Ennek megvalósítása érdekében igazán komolyan kell vennie ezt a felkészítési területet mindenkinek, az oktatóknak és oktatóknak egyaránt, mert e nélkül a gyakorlás keretén belül igen komoly értelmi és fizikai, létfenntartási sérülések érhetik a végrehajtó állományt.

Egy egykori, a nyolcvanas években tanulmányt folytató felderítő hallgató vélekedése: „Tanteremben nem lehet eredményesen túlélést oktatni, csakis a természetben, mindent megkeresve, és kipróbálva. Ha az egyén ezt becsületesen végig csinálja, akkor ismereteit olyan alapvető szintre fejleszti, hogy minimális eszközzel felszerelve, időjárástól függetlenül, képes lesz erejét megőrizni, különböző természeti viszonyok között is. E feladat megvalósítása elé napjaink urbanizációs folyamatai csak további nehézségeket gördítenek. A mai fiatalok természetismerete a minimális értékre csökkent le. Főleg a városi fiatalokra igaz az előbbi megállapítás, de a falusi fiatalok körében is hasonló tendenciák figyelhetők meg. Tulajdonképpen ezen nem is lehet különösebben csodálkozni. A „panelerdőben” nevelkedett gyermek kapcsolata a természettel igen alacsony szinten áll. Pedig a természet az ember legjobb barátja, ha azt megfelelően ki tudja használni, de gyilkos ellensége is lehet, ha nem ismeri azt.”⁶

A természetnek, akarva akaratlanul részei vagyunk, benne vannak írott és íratlan törvények, amelyeket a túlélést folytatónak minden esetben tiszteletben kell tartania, ellenkező esetben esélye sincs arra, hogy győztesen kerülhessen ki ebből a kétséges küzdelemből.

2. számú kép: A túlélő katona „hevenyészett, alkalmi” menedékben.⁷

⁶ Toma József: Túlélés. TDK dolgozat. Szentendre. 1987. 4. oldal.

⁷ Saját készítés.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A túlélő katonára ható főbb veszélyforrások, körülmények:

- a fegyver, felszerelés elhagyása a menekülés során, avagy azok alapvető hiánya;
- a felfedés állandó veszélye;
- a hideg-meleg érzet által keltett hatások;
- a hadviselő felek által bevetethető ABVN fegyverek ártalmi;
- a saját csapatoktól való távolság nagysága;
- a terepviszonyok hatásai;
- az adott területen lévő ellenséges érzületű lakosság;
- az éghajlati tényezők hatásai;
- az egyedüllét, a „magamra maradtam” érzése;
- az ellenség katonáinak estleges jelenléte, felbukkanási lehetősége;
- az ellenséges hatású emberi környezet;
- éhség, élelemhiány;
- esetleges sebesülések, betegségek megléte;
- fáradtságérzet, kimerülés;
- fogságba esés, fogolytáborba kerülés;
- idegi kimerültség, érzékcsalódások;
- szomjúság, vízhiány;
- testi, lelki fájdalom;
- unalom, fásultság, levertség.

3. számú kép: A túlélőt érő hatások

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A fentiekben azokat a legalapvetőbb kihívásokat összegeztem, amelyekkel találkozhat a katona, a következőkben ezekre próbálok megoldásokat javasolni.

*Túlélési stratégiák, amelyeket alkalmazva esélyünk lehet a megmenekülésre.*⁸

A SURVIVAL⁹ szó segítségével megismerhetjük, hogy mi a teendő túlélő helyzetben:¹⁰

Size Up the Situation

Use All Your Senses

Remember Where You Are

Vanquish Fear and Panic

Improvise

Value Living

Act Like The Natives

Live by Your Wits and Learn Basic Skills

Mérd fel a helyzetet!

Használd minden érzékedet!

Emlékezz arra, hogy hol vagy!

Légy úrrá a félelmen és a pánikon

Improvizálj!

Tiszteld az életet!

Tégy úgy, mint a helybeliek!

**Támaszkodj a józan eszedre, és
sajátítsd el az alapvető ismereteket!**

Milyen módon tudjuk a túlélésünket alapvetően biztosítani?

- a katona, a csoport számára nagyon fontos egy megfelelő menedék kiválasztása, kiépítése, fenntartása huzamosabb ideig történő túlélés folytatásához.
- a legfontosabb a folyamatos vízutánpótlás, ezért soha nem szabad megfeledkeznünk a víz, avagy annak pótlására felhasználható folyadék beszerzéséről;
- a tartalékképzés a túlélésünk nagyon fontos eleme: vízből, élelemből, és egyéb anyagokból;
- mindent, amit a környezetünkben található, és emberi számítás szerint fogyasztható, azt el kell fogyasztanunk, hogy energiával lássuk el magunkat;
- személyi higiéniánkra ügyelnünk kell, még ha ez nehézségekbe ütközik, akkor is;
- próbáljuk meg elkerülni azt, hogy megbetegedjünk. Ha rendelkezünk gyógyszerrel, akkor alkalmazzuk azokat, ha nincsen gyógyszerünk, akkor a természetből szerezzük be a gyógyító hatású anyagokat;
- mindenképpen őrizzük meg a mozgásképességünket;
- nagyon fontos a pszichikai és fizikai ellenállás a körülöttünk lévő ellenséges emberi, természeti környezet hatásaival szemben;
- nagyon fontos az ún. „önkontroll” megőrzése, a szellemi és fizikai állapot megfelelő szinten tartása;

⁸ Makrai Tibor István: Túlélő helyzet megoldásának pszichológiai sajátosságai (Bolyai Szemle 2001/1.sz. p : 99-111)

címmel jelzett munkájában ragyogóan kifejti ezen rész helyes értelmezését.

⁹ Survival: túlélés

¹⁰ FM 21-76 SURVIVAL. 1-5.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

- törekedni kell arra, hogy mindig megtervezzük meg azt, hogy a nap során milyen egyes feladatokat kell végrehajtanunk a túlélésünk biztosítása érdekében;
- a rendelkezésünkre álló felszerelésünket, ruházatunkat óvjuk meg, ha valamire szükségünk lenne, akkor azt a természetből kell kiegészítenünk, pótolnunk;
- a mindenáron törekedjünk a visszatérésre való képesség fenntartása;
- ha rendelkezünk rádió adó-vevő készülékkel, akkor próbáljuk felvenni a kapcsolatot a saját csapatokkal;
- ha fogságba kerülünk, akkor mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy mielőbb meg tudjunk szökni. Fizikailag, szellemileg, testileg fittnek kell maradnunk.

Nagyon fontos, hogy a nálunk levő felszerelést, fegyvereket, rádiókat és egyéb eszközeinket megóvjuk, és folyamatosan karbantartsuk. Csoportkötelékben történő túléléskor meghatározó fontosságú az egység megőrzése.

A túlélő katona, a csoport számára meghatározó, fontos rendszabályok:

A katona általában véletlenszerűen kerül abba a helyzetbe, hogy túlélést kelljen folytatnia, számára feltehetőleg ismeretlen körülmények között. A legfontosabb minden esetben a harckészségének fenntartása és megőrzése. Nagy pszichológiai teher ebben az esetben a magamra maradottság, a kilátástalanság érzése. Mi fog velem történni? Hogyan élem túl ezt az időszakot? Melyek is az elsődleges feladataim, mit tegyek?

Először is meg kell nyugodnunk, keresnünk kell, egy olyan helyet ahol rendezni tudjuk önmagunkat, fizikailag, lelkileg. Fel kell elevenítenünk mindazt, amit az elméletben és a gyakorlatban tanultunk erről a helyzetről és a megoldás lehetőségeiről. A legfontosabb, hogy elemezzük a kialakult helyzetet: kérdéseket tegyünk fel és azokra helyes választ, válaszokat adjunk, és utána helyesen döntsünk és cselekedjünk.

A katona sajátos helyzetelemzésének lépései:

Elszakadtam a saját csapatoktól. Egyedül maradtam.

Van fegyverem, élelmem, vizem, lőszerem? Igen – Nem. Egészséges vagyok? Igen – Nem. Mit csináljak? Tudom, hogy melyik irányban és milyen messze vannak a saját csapatok? Igen – Nem. Vissza tudok jutni? Igen – Nem. Pihennem kell, vagy máris mehetek? Igen – Nem. Kell menedéket építenem? Igen – Nem. A menedéket hosszabb időre építsem ki? Igen – Nem. ... és így tovább.

A katona tehát mindig tegyen fel kérdéseket és hozzá hozza meg a helyesnek ítélt válaszokat és azok alapján döntsön. Lényeg, hogy legyen egy rendszer, ami alapján megtervezi az életrendjét és felkészül a saját csapatokhoz történő csatlakozásra. Lehet, hogy nem kell sehova se mennie, mert a saját csapatok pár nap múlva elfoglalják az adott területet és csak addig kell valahogyan „kihúznia” azt a kis időt.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Javasolt cselekvési változat a katona számára:

- gyors helyzETFelmérés végrehajtása;
- ideiglenes menedék keresése, ahol rendezhetem a dolgaimat;
- egészségügyi helyzetem felmérése, megfelelő lépések megtétele, ha szükséges;
- a nálam lévő iratok megsemmisítése;
- a nélkülözhető felszerelések elrejtése;
- az önálczázás végrehajtása, ha még nem tettem meg;
- megfelelő értékelés után, egy hosszabb távra alkalmas menedék kiválasztása, szükség szerinti kiépítése, fenntartása;
- az állandó menedékben a helyzet lehiggadt újra értelmezése, esetleges sérülés korrekt ellátása;
- a rendelkezésemre álló felszerelés, készletek ellenőrzése;
- a menedékem álczázásának befejezése;
- a kialakult harchelyzet és a valós helyzetem felmérése;
- álláspontom meghatározása;
- visszajutási/túlélési tervkészítés;
- anyagok, felszerelés készletezése;
- felkészülés a saját csapatokhoz történő visszatérésre;
- a betervezett feladatok végrehajtása.

Mindenképpen figyelembe kell venni, hogy a túlélő hol tartózkodik, csak maga a terep nem lesz elegendő számára a rejtőzködésre, hanem egyéb rendszabályokat is meg kell még hoznia:

Aktív és passzív rendszabályok megtétele, hogy az ellenség vagy a helyi lakosság ne tudja felfedni:

Aktív rendszabályok:

- a terület biztosítása – zárása, szükség jelzőrendszer kiépítése, (például jelzőeszközök konzervdobozokból);
- az ellenség/lakosság időbeni felderítése, felfedése (például figyelő kiépítése);
- kutyák elleni védelemi rendszabályok végrehajtása (például bors, erős illatú anyag, dög);
- különböző robbanó és műszaki akadályok telepítése (megfelelő harcanyag megléte esetén);
- szükség esetén a harc felvétele az ellenséggel (ha csoportban hajtja végre a túlélést);
- üldözők felszámolása (ha csoportban hajtja végre a túlélést).

Passzív rendszabályok:

- álczázási rendszabályok fokozott végrehajtása;
- cselvetések, félrevezetések alkalmazása;
- rejtés, fedés végrehajtása;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

- megtévesztések kialakítása;
- a mozgások korlátozása, kivárás taktikája;
- a vezetékes és rejtett híradás alkalmazása.

Urbanizált környezetben történő túlélés:

Nagyon fontos még beszélnünk arról is, hogy nem csak a természetben, hanem lakott településeken is végrehajthat a katona túlélést. Ebben az esetben figyelmet kell fordítani az aktív és passzív rendszabályok alkalmazása mellett az alábbiakra is:

- ellenséges meglepés elleni jelzőeszközöket kell telepíteni;
- csak olyan területeket szabad használni ahol a rejtett, gyors mozgás lehetséges;
- minden mozgást lehetőleg éjszákára kell korlátozni;
- az adott területhez alkalmazható, megfelelő rejtő, álcázó eszközöket kell használni;
- a mozgás és egyéb életfenntartáshoz kapcsolódó nyomainkat minden esetben el kell tüntetni;
- tűzrakási tilalom;
- csak vezetékes és rejtett híradás alkalmazása megengedett;
- az ellenség várható felbukkanási irányainak fokozott felderítése;
- a lakott település rejtett elhagyására történő terv kidolgozása.

ÖSSZEFOGLALÁS

Ebben a cikkben a túlélési ismertek „bevezető” alapjaiba szerettem volna némi bepillantást adni. Bemutatva mindazon részeket, amelyeket fontosnak tartok, ahhoz a hosszú és nehéz megismerési/tanulási folyamatban, amely felhasználásával esélye lehet a katonának arra, hogy egy felmerülő túlélő helyzetben jó eséllyel vegye fel a harcot, az ellenséggel, a természeti hatásokkal és önmagával szemben is.

Maradva a harctéren, és a természetben történő túlélési ismereteknél, a következő részben az alapvető túlélési technikák egyik fő pillérével éspedig a menedék szükségességével, kiválasztásával, kiépítésével, fenntartásával fogok foglalkozni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Allport, G.W.: A személyiség alakulása. Gondolat, Budapest, 1985. ISBN 963 281 602 1
2. Aurelius, Marcus: Elmélkedések. Kossuth Kiadó, 2000. ISBN 963 09 4191 0
3. Az általános túlélői kiképzés kézikönyve, Nyt. szám: 267/98, MN KF 1983
4. Bang, Preben Dahlstörn, Preben: Állatnyomok és jelek, M -érték Kiadó 2006
5. Bánki Imre: A túlélés elvi és gyakorlati kérdései (segédlet), Nyt. szám: 701/211, Budapest, 1986, HM MNVK 2. Csoportfőnökség kiadványa
6. Bencze Lajos – Dániel István: Vadászati alapismeretek – Bp. 1978.
7. Bodor Kálmán: Vadon termő gyógynövények – Bp. 1957.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

8. Buzek, Gerhard: A Túlélés kézikönyve, Nyt. szám: 381/540, Budapest, 1994
9. Cacutt, Len: Túlélés. Budapest, 1995, Hajja és Fiai
10. Darman, Peter: Túlélés, 2000. Hajja & Fiai, ISBN 963 9037 66 4
11. Dr. Hood, Roon: Survival basics. www.jungletraining.com
12. Dr. Kós Károly: Mihez kezdünk a természetben? – Bp. 1985.
13. Dr. Tompa Károly: Erdészeti alapismeretek – Bp. 1975.
14. Elpel, Thomas J.: The Art of Nothing. www.hollowtop.com
15. Fedezd fel a természetet, Bp. Alexandra, 1994
16. Galambosi B. – Wenzsky B.: 88 színes oldal a fűszer- és gyógynövényekről – Bp. 1983.
17. Hamilton, Ian: Survive, Evade, Resist and Escape, Combat and Survival, 1992./10
18. Headquarters, department of the Army: FM 21-76 Survival
19. Hans-Otto Meissner: Sztuka zycia is przetrwania, Varsó, 1990, Wydawnieztwo Bellona
20. Hermann Ottó: Halászélet, pásztorkodás – Bp. 1978.
21. Hewstone, Stroebe, Codol, Stephenson: Szociálpszichológia. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1997. ISBN 963 224 188 6
22. Jávorka Sándor – Csapody Vera: Erdő-mező növényei – Bp. 1980.
23. Kalmár Zoltán – Makara György: Ehető és mérges gombák – Bp.I 1981.
24. Kalmár-Makara-Rimóczi: Gombászkönyv ehető és mérges gombák, Budapest, 1996.
25. Kárászi Zsolt: Túlélés. KLKF. Szentendre. 1996.
26. Korompay Bertalan: Csapdafélék – Bp. 1984. Mezőgazda Kiadó
27. Makrai Tibor István: Túlélő sulis I-II-III-IV. cikksorozat, Top Gun 1996/3., /4., /5., /6.
28. Makrai Tibor István: Túlélőiskola. ZMNE. BJKMFK. Bp.
29. Makrai Tibor – Gyuricza László: Buschraft, túlélés, természeti életmód. Szalay könyvek. 2015.
30. Mirko Vosatka: Természetjárók enciklopédiája – Kassa, 1978.
31. Papp András: Túlélés. Szakdolgozat. KLKF. Szentendre. 1999.
32. Rápóti Jenő – Romváry Vilmos: Gyógyító növények – Bp. 1980.
33. Selye János: Stressz distressz nélkül. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976 ISBN 963 05 1106 1
34. Share, Marjorie L.: Animal Tracks Állatnyomok Washington, D.C. : National Wildlife Federation, 1995. 80 p., színes (Making Tracks to Care for our Environment)
35. Szociálpszichológia. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, 1997. ISBN 963 224 188 6
36. Szun Ce: A hadviselés tudománya. Göncöl Kiadó, 1996. ISBN 963 7875 85 9
37. Tankönyv a mélységi túlélők részére, Klsz: 1606, MN KF 1975
38. Toma József: Túlélés. TDK dolgozat. KLKF. Szentendre. 1987.
39. Tóth Lóránt: Katonai túlélés. ZMNE jegyzet.
40. Vámos Sándor őrnagy: A túlélés lehetőségei harchelyzetben I-II-III. cikksorozat, Honvédelem, 1987. 4. 5. 7. szám
41. Wild Ferenc – Szaniszló József: Hegymászók könyve – Bukarest, 1978.
42. Wiseman, John: The SAS Survival Handbook. Harvill, 1986, ISBN 0 00 217185

HAJDU VERONIKA¹**A gerilla-hadviselésben alkalmazott pszichológiai műveletek****Psychological Operations in Guerilla Warfare****Absztrakt**

Mind a gerilla-hadviselés, mind a pszichológiai műveletek² nem hagyományos eszközökön és módszereken keresztül igyekeznek elérni katonai és/vagy politikai céljait. A tanulmány során a gerilla-hadviselésben alkalmazott a pszichológiai műveletek bemutatására teszek kísérletet, kiragadva néhány példát, amely szemlélteti a PSYOPS alkalmazását. A történelmi példákon túl a szükségletekre építő gerillamódszerek is tárgyalásra kerülnek orosz, magyar és kínai példákon keresztül.

Kulcsszavak: gerilla-hadviselés, pszichológiai műveletek, lakosság, szükséglet

Abstract

Both guerrilla and psychological operations is trying to achieve military and/or political goals through non-traditional tools and methods. In this study I attempt to present those psychological operations method which in guerrilla warfare, snatching a few examples illustrating the application of PSYOPS. In addition to historic examples, I would like to expound those guerrilla methods, which build the human needs. This needs will be discussed through Russian, Hungarian and Chinese examples.

Key words: guerrilla warfare, psychological operations, population, needs

---

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD. student, E-mail: hajdu.veronika@uni-nke.hu. ORCID: 2909-7681

² Ppszichológiai műveletek a NATO doktrínájának meghatározása szerint, idegen nevén: Psychological Operations (PSYOPS). 2010 óta a neve Military Information Support Operations (MISO) lett. A tanulmányban a pszichológiai műveletek, vagy PSYOPS kifejezéseket használom, mert tartalmát tekintve nem történt változás a katonai műveletekre vonatkozóan.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

BEVEZETÉS

A 21. század sem múlik el konfliktusok nélkül, amelyben napjaink háborúi már nem feltétlenül területszerzésről szólnak, sokkal inkább átmenetet képeznek a szembenálló fél lejáratása, és teljes hitelességének elvesztése mellett a teljes katonai vereséggig. Ennek eléréséhez pedig minden rendelkezésre álló eszközt felhasználnak és alkalmaznak, legyen az fizikai, vagy épp kognitív jellegű, a fegyverek, vagy épp a közvélemény szava. A történelem bebizonyította, hogy bizonyos szükségletek és javak erős mozgatórugóként működnek, és egyben a siker kulcsává válhatnak a hadszíntéren. Ez a szükséglet az élelmen (különös tekintettel a vízre), lőszeren, biztonságon túl akár az önbecsülés, vagy épp a morál megtartására is irányulhat. A pszichológiai műveletek keretein belül széles spektrumon mozognak a különböző katonai képességek lehetőségei.

A világ e mellett annyira globalizálódott, hogy minden folyamat, cselekedet, vagy épp konfliktus átível(het) határokon, vagy akár kontinenseken keresztül is, elérve bármilyen potenciális célpontot napokon, sőt órákon belül is.

Ahhoz, hogy hatékonyan tudjuk felvenni a harcot a korunk adta kihívásokkal szemben a missziót teljesítő, katonai műveleteket végrehajtó alakulatoknak bárhol a világban, célja kell, hogy legyen a konfliktusok teljes spektrumának ismerete. Ehhez hozzá tartozik az is, hogy tisztában kell lenni többek között a katonai műveletet érintő geográfiai ismeretekkel, kulturális jellemvonásokkal, hadikultúrákkal, azok tipikus jegyeivel.

Tanulmányomban főként ezek a jellemvonások kerülnek szóba egy olyan hadviselés vonatkozásában, mely „megköveteli magának” jellegéből adódóan, hogy a katona rendelkezzen megfelelő kulturális kompetenciával, ami magába foglalja a kormányzati berendezkedés ismeretét, a gazdasági és infrastrukturális fejlettséget, vagy épp a lakosság ismeretét. Hiszen legtöbb esetben a középpontban nem a szembenálló fél, hanem azok az egyének/célcsoport/tömegek, állnak, akik körbeveszik.

A GERILLA-HADVISELÉSBEN SZEREPET JÁTSZÓ PSZICHOLÓGIAI MŰVELETEK

Clausewitz meghatározása alapján a háború nem más, mint akaratunk rákényszerítése ellenfelünkre erőszak alkalmazásával. Szun-ce szerint pedig „*A bölcs hadvezér rákényszeríti akaratát az ellenségre, de nem engedi, hogy az ellenség ugyanezt tegye övele.*” [2. p. 28] Azt, hogy az akarat milyen módon érvényesül, és hogy milyen módon lehet védekezni a kényszerítő erővel szemben a katonai műveletek célja, valamint a műveleti környezet határozhatja meg. Napjaink konfliktusaira leginkább az aszimmetria jellemző, valamint formájukat és jellegüket tekintve rendkívül különbözőek is. [3] Így a megoldásukra, kezelésükre vonatkozó eljárásoknak is változatosnak kell lenniük. Nem meglepő tehát, hogy a szembenálló fél maga is lépéselőnyre törekszik, akár olyan eszközöket és módszereket is bevetve – lehetőségeit figyelembe véve –, amelyek nem hagyományos módon juttatják el a végső katonai cél felé. A gerilla-hadviselés esetében is érvényesül Clausewitz megállapítása, miszerint a háború nem más, mint a politika folytatása más eszközökkel. A gerillaháború alkalmazása nem mindig külső (például idegen hódítók ellen), gyakran belső ellenség

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

felé is irányulhat: az aktuális rezsim ellen, vagy épp a politikai berendezkedéssel szemben. [4:p.93] A gerilla szó jelentése kis háború, „*a hódítók és az elnyomó hatalom ellen küzdő fegyveres csoportok.*” [5., p.153] Harckukat többnyire a népre támaszkodva vívják meg, harcmódorukra jellemző az álcázás, rejtettség, és a meglepésszerű támadás. Irregularis módszereket és eszközöket is bevetnek, amelyek egyaránt alkalmazásra kerülnek „*az ellenség és a saját, valamint a semleges érintettek magatartásának, szellemi beállítottságának és viselkedésének befolyásolására, a politikai és a katonai célok elérése érdekében.*” [6., p. 209] A cél taktikai (harcászati) szinten a gerillaharcok folyamán nem a szembenálló fél megsemmisítése, hanem sokkal inkább annak folyamatos, zaklatása és nyugtalanítása. [4., p. 92] A pszichológiai műveletek alkalmazása számos esetben érvényesülésre jut a gerilla-hadviselés, a felkelések, vagy épp a partizánharcok során.³

A gerillaháború gyakorlatilag egyidősnek mondható az emberiséggel, csakúgy, mint a lélektani befolyásolásra épülő katonai műveletek. Elnevezésük és konkrét meghatározásuk nélkül ugyan, de megtalálhatóak a történelem minden korszakában. A gerilla-hadviselés egy meghatározott politikai környezetben bukkan fel és növi ki magát a területért folytatott állandó küzdelemben. Ez a politikai mentalitás jelen van a terület minden egyes lakosában – legyen az vezető, vagy épp egyszerű polgári lakos. [7., p. 3] Ahhoz, hogy a propaganda sikeresen kivitelezhető legyen a gerilla-hadviselésben is, ugyanolyan elszántan kell harcolni szemtől szemben. Azaz ugyanannyi figyelmet kell ott is fordítani az ellenségre, annak harcmódorára, valamint a lakosságra, és a semleges felekre, hogy maga a propaganda is célt érjen.

A 18. század során már Napóleon is tisztában volt azzal, hogy kiemelt figyelmet kell fordítani az elme jelentőségére, hiszen „*a világban megtalálható két hatalom közül – a kard és az elme – hosszútávon a kardot mindig legyőzi az elme.*” [8] Propagandaháborút is folytatott a hátszágban maradt népek ellen, valamint az elérni kívánt politikai uralmának rendíthetetlenségét a sajtóorgánumok segítségével igyekezett elterjeszteni és megszilárdítani. [9] Pozitív képet kívánt festeni magáról és a francia hadseregről oly módon, hogy rendszeresen csak a sikeres hadjáratairól számolt be. Mindezek mellett a napóleoni háborúk időszakában jelent meg a gerilla-hadviselés a katonai terminológiák között, amikor is a spanyolok alkalmazták a gerillaharcot a függetlenségért való küzdelem során a megszálló francia csapatok ellen. [9] Ez a fajta hadviselés meglehetősen nagy sikerrel került alkalmazásra a nemzeti felkelés által egy reguláris, szervezett haderővel szemben. A spanyol felkelők rendkívüli kegyetlenséggel álltak ellen: megmérgezték az ivóvizet, összegyűjtöttek minden élelmet, rajtaütéseket hajtottak végre, valamint a magányos katonákat késsel és más hideg fegyverekkel szűrték le. [10]

³ Az egyszerűség kedvéért a tanulmányomban a gerilla hadviselés, felkelés, a partizánharcok, illetve ezek aktivistáinak meghatározása között nem teszek különbséget. A fogalmakat egymás szinonimájaként fogom kezelni. Sok szerző egyetért abban, hogy ezek a fogalmak tartalmukat tekintve nem különböznek egymástól. Nem célom értelmezési szempontból vizsgálni őket, csupán hadviselési módként fogom tárgyalni azokat.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Lenin, a munkásságát összegyűjtő 11. kötetében szintén részletesen említést tesz a felkelésekről, illetve annak szükségességéről, valamint a gerillaháborúk jelentőségéről. Ezeknek a harcoknak a sikeres kivitelezéséhez véleménye szerint szükség van a tömegek támogatásának elnyerésére, valamint befolyásolására, amelyet a propaganda széles körben való alkalmazásával lehet elérni. [11., p. 294] Tanítása szerint a felkelésnek a nép forradalmi lendületére kell támaszkodnia. [12., p. 810] Az 1917-es orosz forradalom alatti propagandatevékenység is erre a tematikára épült fel: nem egy propaganda plakát a munkásság, a nép győzelmét mutatja be a cári uralommal szemben. Az egyik ilyen plakát az 1. számú képen látható.

1. kép. Bolsevik propaganda plakát.
Forrás: [13]

A képen jól ábrázolják a cári uralom jelképein dicsőségesen álló felkelőt, amely mutatja a győzelmet az elnyomó rendszer felett. Egyben a mögötte álló lelkes tömeg támogatása és lelkesedése is a célok elérésében segít. A Magyar Királyi Honvéd Vezérkar Főnöksége által 1943-ban kiadott későbbi orosz partizánmozgalommal kapcsolatos füzet leírása szerint a „hadviselés egy különleges és kíméletlen eszközeivel ismertett meg közelebről bennünket.” [14., p. 5] Az oroszok partizánmozgalma már a népmozgalommal vetekedett. A magyarok számára a legnagyobb problémát az jelentette, hogy nem csupán az arcvona-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

lon kellett szembenézniük a partizánokkal, hanem a mögöttes területre is ügyelniük kellett. A hadműveleti mélységben, az utánpótlás- és hadtápterületen ugyanis folyamatos harcokra kényszerültek. A partizánok a Vörös Hadsereggel közvetlen kapcsolatban álltak, tőlük kapták a feladataikra vonatkozó utasításokat. [14., p. 17] A feladatok között szerepelt: [14., p.18]

- a megszállott területek megbékéltetésének késleltetése, amelyet rémhírek terjesztésével, és a lakosság megfélemlítésével értek el,
- a lakosság minél nagyobb számban való bevonása a partizánharcosok közé, amely történhetett toborzás, vagy álhírek útján,
- vagy épp lázadások és felkelések szítása, stb.

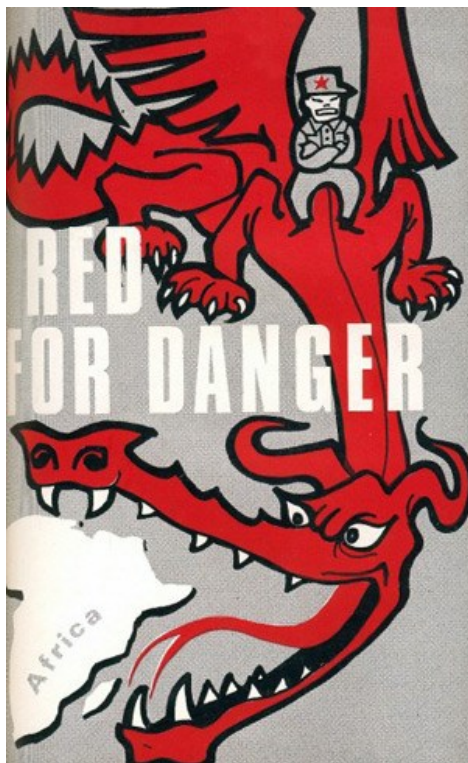
A szovjet vezetőség igyekezett minél hatékonyabban rombolni és demoralizálni az ellenséges csapatokat. Elfogott partizánok számára továbbított rádióadásokból az alábbi üzenetek láttak napvilágot: őszi időszakban a jelszó a *“Gyújtsátok fel a termést!”* Ez az ellátás biztonságát veszélyeztette, élelemhiányt okozott, és kizárta a rekvirálás lehetőségét is. Tavasszal pedig: *„Lőjétek le az összes traktorvezetőt!”* [14., p. 20] Ez a felszólítás szintén az élelem korlátozását szolgálta. Itt már megmutatkozik az alapvető szükségletekkel való befolyásolás szándéka, amelynek jelentősége a tanulmány későbbi részében fog tárgyalásra kerülni.

A gerillaháború, vagy függetlenségi háború Rodéziában szintén egy példája annak, hogyan is lehet alkalmazni a pszichológiai műveleteket és annak részét képező propaganda-tevékenységet a gerillaharcok kapcsán, mind a saját erőik, mind a szembenálló fél oldalán. [15., p. 10] Dél-Rodéziában a gerillaharcok – későbbi nevén Zimbabwe-Rodézia – az 1960-1970-es években zajlottak. Dél-Rodézia 1965. november 11-én bejelentette függetlenségét, Nagy-Britannia azonban nem ismerte el azt. Bár az ott élő fehér telepések, farmerek jóval kevesebben voltak, a kormányzat kizárta a 6 milliós fekete lakosságot teljesen a politikai döntésekből. A katonai beavatkozás nem volt lehetséges, hiszen a brit katonákat nem lehetett a fehér rodéziai erők ellen vezényelni. Robert Mugabe – az 1970-es években a Zimbabwe African National Union (ZANU) vezetője volt – gerillaháborút indított a csak fehérekből álló vezetés ellen, mivel szankciókkal sújtották a fekete lakosságot, másodrendű állampolgárként kezelve őket. [16] A konfliktus ideje alatt a rodéziai vezetőség, hogy megelőzzék a beszivárgást és elkülönítsék az afrikai népeiséget a gerilláktól aknamezőt telepítettek a határra. Ez azonban nem bizonyult hatékonynak: nem maradt más, mint a szívek és elmék megnyerése. [17., p.202-203] A rodéziai pszichológiai műveletek célja az volt, hogy széthúzást, szervezetlenséget, alacsony erkölcsi morált, felforgatást, szabotázszt és árulást gerjesszen a felkelő katonai erőkon belül. [16] A civil lakosság felé irányuló pszichológiai műveletek pedig a támogatás megerősítését és a bizalom kialakítását és megtartását céloztak országon belül és kívül egyaránt. A rodéziai propaganda háború a 70-es években kezdődött el. A mindennapi élet részévé vált a „fehér hadsereg” magasztalását és annak legyőzhetetlenségét, valamint a gerillák kigúnyolását bemutató könyvek megjelenése, rádióadások és tévéprogramok sugárzása, vagy épp viccek gyártása. A következő képen látható vörös sárkány a Szovjetuniót ábrázolja, amint éppen Afrikát falja fel (kebelezi

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

be). A füzet valószínűsíthetően a ZANU ellen szól, ugyanis ügyük mögé állt Kína és a Szovjetunió is. Az ábra elrettenteni akar, és meggátolni azt, hogy további partizánok csatlakozzanak a harcokhoz.

2. kép: *Red for Danger*. A rodéziai minisztérium propagandafüzete
Forrás: [16]

A felkelések során tehát a propagandatevékenység, illetve a pszichológiai műveletek szerves részét képezhetik mind a kormány, mind a felkelők tevékenységének, ugyanis az elhúzó jelleg miatt fontos volt fenntartani az elszántságot és az akaratot az érvényesüléshez. [17., p.195] Erre a módszerek igen változatosak. A tanulmány következő részében a gerilla-hadviselés egyik kulcsszereplőjéhez a lakossághoz leginkább köthető tényező alapján kívánom megvizsgálni a lehetőségeket.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A SZÜKSÉGLET, MINT LEHETSÉGES PSZICHOLÓGIAI FEGYVER

Abraham Maslow volt az, aki az 1950-es években kidolgozott egy modellt, amely a szükségletek hierarchiáját határozta meg. Piramisában a szükségleteket az egyén motiváltságának mértéke szerint helyezte el, azaz milyen mértékű készlettel állhat egy-egy szükségletfajta mögött. A motiváció a fő mozgatórugója mindennek, meghatározza az egyén, vagy célcsoport viselkedését, illetve hatékonyságát is. A motiváció tehát egy olyan belső állapot, mely cselekvésre készíti az embert. A motivációra, valamint a szükségletfajta kialakulására a következő 1. ábrán látható tényezők hatnak.

2. ábra. Maslow szükséglet-hierarchiája.
Forrás: [18]

Egy előrelátó katonai vezető odafigyel a szükségleti tényezőkre a célcsoport tekintetében és igyekszik felkelteni új szükségleti forrásokat, vagy épp kielégíteni a jelenlegieket, ami által sikeresebbé válhat a hadszíntéren, illetve biztonságosabbá is teheti a műveleti környezetet. Ha a szükségleteket nézzük, természetesen figyelembe kell vennünk azt a kulturális környezetet, amelyben a potenciális célcsoport él.

Ha jobban megértjük az emberi természetet, úgy jobban ki tudjuk használni a szükséglet-hierarchiából adódó lehetőségeket, előnyt szerezve ez által az ellenféllel szemben. Az ember, ha be van szorítva, rendkívül erőszakossá képes válni, azonban a megfelelő megközelítésben akár elkerülhetővé válhat egy összecsapás.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Különböző kultúrák eltérő igényekkel rendelkeznek. Figyelni kell arra, hogy a megfelelő környezetbe legyen ágyazva a hierarchiára alapozott pszichológiai művelet.

A fent elmondottaknak megfelelően, megállapítható, hogy a gerilla-hadviselés kultúránként, szerzőnként és földrajzi régióként eltérő módszereket és eszközöket alkalmazhat, egyéni tevékenységi formákat, gondolkodásmódokat mutathat. [4., p. 95] Hiszen minden terület igénye – legyen az politikai, vagy katonai cél – másban mutatkozik meg. Az elérni kívánt állapot lehet a függetlenség kivívása, hatalomra jutás, élelem, nyersanyag források megszerzését célzó küzdelem, vagy épp az elnyomókkal szembeni ellenállás. A felkelések során az aktuális műveleti környezetet, valamint a konfliktusokat számos befolyásoló tényező határozhatja meg. Ezeket egy, az amerikai hadsereg által 2009-ben közreadott felkelés elleni műveletek kézikönyvében is meghatározták, amelyek a következők: [19., p. 1-2]

- Népesedégnövekedés, amely esetében felléphet az élelem, víz, hiánya, illetve szűkössége.
- Urbanizáció, amely új teret adhat a felkeléseknek, átgondolásra készíti a felkelés ellenes műveletek tervezését.
- Globalizáció, amely szakadékot teremt(het) a gazdag és a szegény réteg között, még inkább kiélezve a konfliktushelyzetet.
- Technológia, amely új fegyverek alkalmazását jelentheti, drámai módon megváltoztatva a hadszínteret.
- Vallási fundamentalizmus, amely napjainkban a terrorizmus kapcsán jut egyre inkább szerephez.⁴
- Forráskövetelések, amely akár konfliktusforrásként is felléphet. Ilyen lehet a víz, az élelem, vagy gyógyszer utáni megnövekedett igény.

David Galula véleménye szerint a nép támogatása elengedhetetlen feltétel, ugyanis már csak számukat tekintve erős bázist képezhetnek a felkelőknel: hátráltathatják, vagy éppen segíthetik a művelet(ek) kivitelezését. Ehhez azonban szükséges a célcsoport irányításához nélkülözhetetlen alapok lefektetése. [19., p. 2-23] Erre alkalmas a PSYOPS eszközrendszere, amelynek egyik formája a szükségletekre épített befolyásolási mód. Ennek keretében szóba jöhet a különböző források kontrollja, vagy épp az együttműködésért járó jutalmazási rendszer.

A civil lakosság támogatását és bizalmának elnyerését úgy is elérhetjük, hogy a Maslow által meghatározott megfelelő szükségletszint kielégítésre kerül. Ez béke, válság, vagy épp felkelések, konfliktusok esetén is alkalmazható módszer lehet. Mivel a gerilla-hadviselés egy irreguláris módszer, így a válaszlépések is nem hagyományos módon kell, hogy történjenek.

Ezzel a partizánok, és felkelők is tisztában vannak, és alkalmazzák is céljuk elérése érdekében.

⁴ Gondoljunk csak az Iszlám Állam tevékenységére, akik a vallás által vezérelve cselekszenek.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Maslow szükséglethierarchia modelljének érvényességét többek között bizonyítja az is, hogy belefoglalták a NATO doktrínákba is, kiemelve benne a szükségleti tényezők fontosságát. [20., p. 5-6]

A szükségleti tényezők jelentőségét erősíti meg az is továbbá, hogy egy, állítólag a CIA által közreadott kézikönyv részletesen foglalkozik a lakosság jelentős szerepével, és kitér arra is, hogyan lehetséges attitűdjüket befolyásolni a szükségleteiken keresztül. A kiadvány szerint a felfegyverzett gerilla csoport a vidéki területeken fegyvereivel nem az erőszakot jelképezi, hanem azt a fajta erőt, amely védelmet adhat az elnyomó kormánnyal szemben.⁵ Ehhez hozzájárul az is, hogy segít a farmon dolgozó parasztoknak betakarítani a termést, kimegy velük a mezőkre dolgozni, vagy épp horgászni. [7., p. 9] A fiatal fiúknak megmutatja a fegyvereket – üres tárral – hagyja, hogy megérintsék, kipróbálják, ismerkedjenek vele és egyszerű módon elmondják nekik, hogyan is lesz ez az eszköz részese annak, hogy elnyerjék a szabadságukat. Továbbá a hadsereg nem zárkózik el attól a lehetőségtől sem, hogy a lakosság követelését meghallgassa a kórházi ellátásra, oktatásra, vagy épp az adók csökkentésére vonatkozóan.

Az egész folyamatnak az a lényege, hogy a fegyvert úgy azonosítsák, mint a szabadság megváltásának egy eszközét, továbbá a felszabadító képének eszméje éljen az azt cipelő gerillaharcosról is.

Az ilyen jellegű, a célcsoport és annak szükségleteire épülő befolyásolási tevékenységet Mao Ce-tung is jelentős tényezőnek ítélte meg a felkelések szempontjából. Válogatott műveinek 2. kötetében többek között kiemelte, hogy „*a nép életének megjavításával kapcsolatos intézkedéseket tartalmazó programot kell közzétenni és haladéktalanul hozzá kell látni megvalósításához.*” [21., p. 19] (Eredeti helyesírás szerint – a szerző) Ez magába foglalta a súlyos szolgáltatások, adóterhek eltörlését, földhaszonbér csökkentését, uzsora korlátozását, és a munkások életkörülményeinek javítását. Ha szemügyre vesszük Maslow piramisát, ezek az intézkedések a fiziológiai, és a biztonság iránti szükségletigényeket fedik le. Nem utolsó sorban erősíti a lakosság pozitív megítélésének képét az által is, hogy propagandamunkát végeztet a nép között, „*szervezi és fegyverrel látja el a néptömegeket, könnyít gazdasági terheiken, ártalmatlanná teszi a hadsereg és a nép ügyének ártó hazafiasait.*” [21., p. 81] Ez által teremti meg a hadsereg és a nép összetartását, a konfliktusmentes, közös ügyért való harcot, továbbá azt eredményezi, hogy a nép szinte szeretettel tekint a hadseregre. Így megerősödik tulajdonképpen a piramis 3. szintjén található összetartozás iránti igény. Mao fontosnak tartotta azt is, hogy a néptömeg mozgósítása meghíútsítsa a kapitulánsok próbálkozásait: „*élőszóval, és sajtó útján rá kell mutatni, a kapituláns törekvések veszélyességére*” és a próbálkozásait el kell nyomni. [21., p. 92] Úgy vélte, „*biztosítani kell a népnek azt a jogot, hogy szabadon juttassa kifejezésre hazafias érzéseit.*”

⁵ Ez a kézikönyv speciálisan a Nicaraguában kitört sandinista lázadóknak kívánt útmutatót adni. Tulajdonképpen egy gyakorlati oktató könyv, gerillaharcosok részére. Származása bizonytalan, mert a CIA szóvivője tagadta nyilatkozataiban, hogy közük lenne a kiadványhoz. (Forrás: <http://www.nytimes.com/1984/10/15/world/cia-said-to-produce-manual-for-anti-sandinistas.html>)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Mao tehát rájött arra, hogy a munkásság mellett az alacsonyabb társadalmi rétegből származó földművelő lakosságra is szüksége van. Különösen azért, hogy a forradalmi eszmrendszerét képes legyen sikeresen alkalmazni a japánok elleni háborúban.

A már korábban említett Magyar Királyi Honvédség Vezérkari Főnöksége által kibocsátott füzet is foglalkozik az 1943-as évek folyamán a lakosság szerepkörével és jelentőségével a partizánharcok tekintetében. [14., p. 28] Egyik fejezetét többek között a lakosság helyzetének javítására, valamint az elégedettség kiküszöbölésének szenteli. Fontos szempontként tárgyalja a leírás, hogy a megszállt területeken a helyi hatóságok a lakosság helyzetének tervszerű javítását kezdje meg, amely felkeltheti a reményt bennük sorsuk jobbra fordulásában. Részletesen foglalkozik azzal, hogy a nép szimpátiájának elnyeréséhez milyen mód kínálkozik. Ezek a pontok pedig megfelelnek a Maslow piramis egy-egy szintjének. A következő ábrán a füzet által meghatározott lakosság megnyugtatóását szolgáló tételek láthatóak a megfelelő szükséglet szint besorolásával.

1. szint: Fiziológiai szükségletek

Élelmiszer, valamint apróbb közszükségleti cikkek és élvezeti cikkek (gyűjtő-, világítóanyag, szappan, édesség, alkohol, stb.) biztosítása a lakosság számára.
Igazságosság a javak elosztása terén.

2. szint: Biztonság utáni vágy

A lakosság felvilágosítása, az eseményekről való tájékoztatás. Az árurejtegetés, árú-uzsora és árdragítás megakadályozása, visszaélések könyörtelen megtorlása.

3. szint: Szeretet, valahová tartozás érzése

A lakosság bizalmának megnyerése – jóindulatú, emberséges és igazságos bánásmóddal.
A lakosság kérelmeinek jóindulatú teljesítése, ha az nem ütközik katonai, vagy gazdasági akadályba.

4. szint: Önbecsülés

Munkaalkalmak megteremtésével a lakosság minél szélesebb rétegeinek keresethez és biztos megélhetéshez való juttatása.

5. szint: Önmegvalósítás

3. kép. Maslow piramisa és a lakosság hierarchia szintjének megfelelő tényezők besorolása.
Forrás: saját szerkesztés, [14:p.29] alapján, 2015.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Látható, hogy az elégedetlenség kiküszöbölésére milyen lehetőségek álltak, állhatnak rendelkezésre, amely hozzájárulhat a lakosság támogatásához és a partizánoktól való elforduláshoz. A fiziológiai szükségletek leginkább az élelmiszerre vonatkoznak, hiszen az alapvető ellátáshoz szervesen hozzájárulnak. Nincs olyan egyén, család, vagy csoport, akinek ne képeznék alapvető igényét az 1. szintnél felsorolt cikkek. A biztonság esetében jelentős befolyással bírnak a környezetben zajló események: növelhetik a lakosok bizalmát, ha megfelelő tájékoztatást kapnak, és felvilágosításra kerülnek egy-egy esemény kapcsán. A propagandatevékenységek során ugyanis hozzászórtak a folyamatos tájékoztatásokhoz, ennek hiányában pedig szimpátia ébredhet bennük a partizánok irányába. A valahová tartozás érzésének megerősítése erősebb kapcsolatot alakíthat ki a megszálló csapatok és a lakosság között, ha együttműködés mutatkozik a lakosság igényeinek teljesítésében, és megfelelő bánásmódban részesülnek. Az önbecsülés és önmegvalósítás esetében elmondható fontos szempont, hogy a lakos meg van elégedve helyzetével, és meg tudja teremteni saját egzisztenciáját, gondoskodni tud munkájával családjáról, akkor a támogatás biztos forrásává válhat, és elkerülhetővé teszi, hogy további személy csatlakozzon a partizánokhoz.

ÖSSZEZÉS

A konfliktusok jellegüket tekintve nagyon eltérő formát ölthetnek, és még egyedibb módszereket és eszközöket vonulathat fel. A gerillaháborúk esetében elmondható, hogy jellemzően hosszú időtartama miatt szükséges is kilépnie a megszokott keretek közül, hogy hatékonyabban tudjon működni. Ez igaz a felkelés ellenes műveletekre is: egy irreguláris csapattal szemben, csak egy nem hagyományos módszereket és eszközöket alkalmazó művelet válhat sikeressé. A pszichológiai műveletek lehetőséget teremthetnek arra, hogy további konfliktus generálása nélkül, a harci morál gyengítésével, a lakosság támogatásának megnyerésével, valamint a gerilla/felkelő/partizán csapatok demoralizálásával közelebb kerüljenek a harcok lezárásához.

A felkelők tevékenységének legfőbb célja meggyengíteni az adott kormány hatalmát, ezzel egy időben pedig növelni a felkelők befolyását. [22., p. 82] A világon azonban mindenhol rossz néven veszik – származzon bármilyen kultúrából –, ha életükbe, környezetükbe, munkájukba és szokásaikba, kormányaik tevékenységébe kívánnak bele szólni, vagy bele avatkozni. Így a gerillaharcosok céljaik eléréséhez rendelkezniük kell egy erős háttérbázissal, amelyet a lakosság adhat meg. Mind Napóleon, mind Lenin, vagy éppen Mao Ce-tung tudta azt, hogy a nép támogatása döntő fontosságú lehet, befolyásolásuk, bizalmuk elnyeréséhez pedig elengedhetetlen. Ennek érdekében pedig a propagandatevékenységen át, egész a tárgyalat szükségletekre építve vetettek be minden olyan módszert, amely lehetőségként adódott. Ha megnézzük a tanulmányban felhozott példákat látható, hogy jellemzően a fiziológiai szükségletekre, illetve a biztonság utáni vágyra építenek leginkább. Ezeket keresztül igyekeznek befolyásolni a lakosságot, illetve próbálják rábírn

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

őket attitűdjük módosítására. Ez napjainkban sem változott. A mexikói zapatisták⁶ a 20. század első információs gerillamozgalmát indították el, alkalmazva a média erejét és a legújabb technológiai eszközöket. Ez hatását tekintve sokkal nagyobb megmozdulás volt, hiszen gyakorlatilag az internet korlátlan elérése ellenőrizhetetlené tette. [23., p. 108] Jól felépített kommunikációs stratégiájuk volt, melynek során médiaeseményeket hoztak létre ügyük hirdetésére és üzenetük minél szélesebb körben való eljuttatására. A média mellett azonban a fegyverek szava is érvényesült: álláspontjuk kinyilvánításához szükséges eszköznek bizonyult. Fontos szereppel bírt a mozgalom kommunikációs szempontjából a távközlés használata, videóval és számítógéppel közvetítették üzeneteiket, hogy a világon mindenhová eljuttassák azt. A zapatisták mozgalma is jól mutatja, hogy a gerillahadviselésben az irregularitás új fogalmakkal egészülhet ki, többek között a módszerei és eszközei tekintetében. A technológia fejlődés megteremtette a lehetőséget a mozgalom kiszélesítésére, ezzel együtt a lakosság megközelítésére és annak hatékonyabb befolyásolására. Ahogy Mao Ce-tung fogalmaz: „A győzelmet csak úgy lehet kiharcolni, ha olyan politikai és katonai vonalhoz tartjuk magunkat, amely egészen más, mint a most követett vonal.” [21., p. 81]

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] Joint Publication 3-13.2 Military Information Support Operations December 2011, 103 oldal. Online forrás: <https://publicintelligence.net/jcs-miso/> (Letöltés dátuma: 2014. október 13.)
- [2] Szun-ce: A háború művészete, Cartaphilius Kiadó Kft., 2006, 173 oldal, ISBN: 963-7448-54-3.
- [3] Deák János: A katonai műveletek hadászati jellemzői napjainkban, Hadtudomány, 14. évfolyam, 4. szám, 2005. Online forrás: http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2005/4/2005_4_6.html (Letöltés dátuma: 2015. december 13.)
- [4] Forgács Balázs: Napjaink hadikulturái (A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban) PhD értekezés, Budapest, 2009, 171 oldal. Online forrás: http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2009/forgacs_balazs.pdf (Letöltés dátuma: 2015. november 1.)
- [5] Tóth Lajos – Dr. Móricz Lajos – Dr. Kovács József (szerk.): Katonai Értelmező Szótár – Második átdolgozott és bővített kiadás, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1976, 454 oldal, ISBN:963-326-510-X
- [6] Haig Zsolt – Várhegyi István: Hadviselés az információs hadszíntéren, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005, 286 oldal. ISBN: 963-327-391-9

⁶ A zapatisták többségében parasztok voltak, indián származásúak. A telepések és a gyarmatosítók az indiánokat és parasztokat rendszeresen kizsákmányolta. A felkelés a gyarmatosítások és az elnyomás ellen vívott harcuk 500 éves eredményének mondható, valamint annak, hogy a modernizációból teljesen kizárásra került ez a réteg. Ugyanakkor szerepet játszott mozgalmukban az identitás védelme is, ragaszkodtak indián büszkeségükhöz. Vezetőjük Marcos, nem mutatta jelét, hogy katonai stratégia lenne (bár vannak jelek, amik ennek ellenkezőjét támasszák alá), de a kommunikációs stratégia kialakításához és média kezeléséhez értett.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

- [7] Sz. n. : Psychological Operations in Guerilla Warfare, Tayacan, 2012. Online forrás: <https://cryptome.org/2012/05/cia-guerilla-psyops.pdf> (Letöltés dátuma: 2015. december 11.)
- [8] The Information Warfare Site. Online forrás: <http://www.iwar.org.uk/psyops/> (Letöltés dátuma: 2015. December 10.)
- [9] Hanley, Wayne: The Genesis of Napoleonic Propaganda, 1796-1799. Online forrás: <http://www.gutenberg-e.org/haw01/frames/fhaw02.html> (Letöltés dátuma: 2015. december 14.)
- [10] Don, Barry: "Bleeding Ulcer": The Commencement and Long-term Consequences of Guerilla Warfare in Iberia. Online forrás: http://www.napoleon.org/en/reading_room/articles/files/DonBarry_Spain.asp#informations (Letöltés dátuma: 2015. december 09.)
- [11] Lenin, V.I.: Collected Works, Volume 11., June 1906 - January 1907, Progress Publishers, Moscow, 1972, 534 oldal. Online forrás: <http://www.marx2mao.com/PDFs/Lenin%20CW-Vol.%2011.pdf#page=217&zoom=auto,-5,599>) Letöltés dátuma: 2015. december 13.)
- [12] Gáll János: A fegyveres felkelés marxista elméletéről, Korunk, 1974/7, 1974, 809-812 oldal. Online forrás: http://epa.oszk.hu/00400/00458/00445/pdf/EPA00458_Korunk_1974_07_809-812.pdf (Letöltés dátuma: 2015. december 13.)
- [13] The Makhnovist Movement in the Russian Revolution. Online forrás: <https://robertgraham.wordpress.com/tag/lenin/> (Letöltés dátuma: 2015. december 20.)
- [14] Magyar Királyi Honvéd Vezérkar Főnöke 4. Osztály: A folyó háború tapasztalatainak ismertetése (Zárult: 1942. IV.) Partizánharcok, 58.800/10. Szám, eln. 4. Vkf., 1942, Budapest, Attila – nyomda részvénytársaság
- [15] Kiss Álmos Péter: Átvihető-e az aszimmetrikus hadviselés tapasztalatai?, Hadtudomány, 2009. elektronikus szám, 24 oldal. Online forrás: http://mhht.eu/hadtudomany/2009/2009_elektronikus/2009_e_8.pdf (Letöltés dátuma: 2015. december 20.)
- [16] Friedman, Herbert A.: Rhodesia PSYOP 1965-1980. Online forrás: <https://www.psywar.org/rhodesia.php> (Letöltés dátuma: 2015. november 30.)
- [17] Beckett, Ian F. W.: Encyclopedia of Guerilla Warfare, Chechmark Books, 2001, 303 oldal. ISBN: 0-8160-4601-8.
- [18] http://old.ekf.hu/hefoppalyazat/pszielmal/maslow_motivcis_piramisa.html (Letöltés dátuma: 2015. december 03.)
- [19] Headquarters Department of Army: Tactics in Counterinsurgency: FM 3-24.2 (U.S. Army Field Manuals), Washington DC, 21 April 2009, p.300
- [20] Psychological Operations Process Tactics, Techniques, and Procedures, Field Manual No. 3-05.301, Headquarters, Department of the Army, Washington, DC, 30 August 2007, p. 250
- [21] Mao Ce-tung: A japán területreklók elleni partizánháború stratégiájának kérdései, Mao Ce-tung : Válogatott művei 2. Kötet, Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1953, 507 oldal.
- [22] Resperger István – Kiss Álmos Péter – Somkuti Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban – Kis háborúk nagy hatással, Zrínyi Kiadó, 2013, Budapest, 421 oldal. ISBN: 978-963-327-592-4.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

---

[23] Castells, Manuel: Az identitás hatalma. Az információ kora. Gazdaság, társadalom és kultúra
II.kötet, Gondolat-Infona, Budapest, 2006, 546 oldal. ISBN: 963-9610-43-7.

HORVÁTH ATTILA¹**A katonai logisztika alapképzési szak gyakorlatorientáltsága egy szakharcászati kihelyezés tapasztalatai alapján****The practice oriented characteristics of the Military Logistics BSc. program, based on the experience of a tactical field training exercise****Absztrakt**

A Honvédelmi Minisztériumban 2011-ben döntés született a tisztképzés átalakításával kapcsolatban. A döntést követően a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karán egy-egy katonai logisztika alap- és mesterképzésben integrált szak alapítása és indítása történt. A képzés mindkét – a katonai logisztika alapképzési – és a katonai műveleti logisztika mesterképzési szakon is – 2013-ban indult. A cikk egy szakharcászati kihelyezés tapasztalataira alapozva mutatja be a katonai logisztika alapképzési szak gyakorlatorientáltság fejlesztése felé tett lépéseinket.

Kulcsszavak: katonai felsőoktatás, műveleti felkészítés, követelmények

Abstract

A decision had been made at the Ministry of Defense in 2011, regarding the transformation of the officer training activity. Following the decision, a Bachelor's and a Master's level military logistics program, with an integrated approach has been established and launched at the National University of Public Service, Faculty of Military Sciences and Officer Training. The training started within both programs in 2013. Based on the experience of a tactical field training exercise, this paper demonstrates the steps, which were made toward the practice oriented evolution of the Military Logistics BSc program.

Keywords: officer training, pereparation for opereation, demands

---

¹ Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi docens/National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Associate Professor
E-mail: horvath.attila@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0001-8576-7961

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A TISZTKÉPZÉS ÁTALAKÍTÁSÁNAK KERETEI 2010 UTÁN

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem (a továbbiakban: NKE) 2012. január 1-jén kezdte meg működését. A megalakulásakor három kart és két karközi intézetet magába foglaló felsőoktatási intézmény létrejött jelentősen átalakította a tisztképzés szervezetét és hátterét. A változások a tisztképzést nyomon követők számára közismertek, de a lényeges elemeket szükségesnek tartom röviden ismertetni. A tisztképzés és az ahhoz kapcsolható képzési formák – például tanfolyamok, doktori képzés és a felsőfokú vezetőképzés – négy pillére helyeződött át. Az oktatási, kutatási hátteret az NKE, elsősorban Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar (a továbbiakban: NKE HHK) biztosítja. Az alapképzésben részt vevő hallgatók, honvéd tisztjelölt megnevezéssel és rendfokozatban az MH Ludovika Zászlóalj állományába tartoznak (a továbbiakban MH LZ).² A képzés alapbázisa, a mai napig a Zrínyi Miklós Laktanya és Egyetemi Campus. Az ellátási- szállítási és objektumüzemeltetési feladatokat az MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár látja el. A tisztképzés, jellegéből adódóan nem nélkülözheti az adott nemzet katonai szervezeteinek segítségét, a rendszeresített haditechnikai eszközeinek és anyagainak a biztosítását, amelyet az MH továbbra is rendelkezésre bocsát.³

A tisztképzésben az NKE megalakítása a Ludovikai Akadémiai hagyományai mellett egyben azt is jelentette, hogy az integrált hivatásrendi értékek, érdekek és hagyományok érvényesüljenek. Az NKE garanciát jelent arra is, hogy egy, egységes elvek alapján és irányítási rend alatt működő felsőoktatási intézményben érvényesüljenek a napjaink államelméleti és oktatásstratégiai irányzatai és a jogalkotó szándékai.⁴ A megváltozott biztonsági környezet az MH katonai szervezeteinek és állományának nemzetközi szerepvállalásával kapcsolatos kormányzati és szövetségi követelmények olyan tisztek képzését tették szükségessé, akik alkalmazkodni tudnak a 21. századi műveleti körülményekhez és feladatokhoz.⁵

A tisztképzés integrálását célzó reform nem az NKE megalakításakor kezdődött. 2010-ben a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar új vezetése a tisztképzés rendszerének gyökeres átalakítása mellett döntött. Az érintett vezetők az átalakítással kapcsolatos döntés előkészítéskor és meghozatalakor az volt az egyik fő cél, hogy a tisztképzésben fokozottabban érvényesüljenek a műveleti felkészítés és gyakorlatorientáltság szempontjai

² A négy pillér az alapképzési szakot illetően teljes mértékben igaz, de a tisztképzés teljes rendszerében nem. Az át-és továbbképzésben, a mester- és a doktori képzésben résztvevők, illetve a felsőfokú vezetőképzésre beiskolázott főtisztek nem kerülnek az MH LZ állományába.

³ Patyi, András: Honvédtisztképzés a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen, Honvédségi Szemle, 142. évfolyam, 4. szám 2014, pp. 3-9.

⁴ Patyi, András: i.m. (2014).

⁵ Boldizsár, Gábor: A kultúrantropológia és a jövő tisztképzése, Hadtudományi Szemle, VI. évfolyam, 1. szám 2013, pp. 101-106. URL cím: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2013/2013_1/2013_1_alt_boldizsar_gabor_101_107.pdf (letöltve: 2015. 03.21.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

és követelményei.⁶ Célként fogalmazódott meg az is, hogy az új rendszerű tisztképzés igazodjon a kidolgozandó előmeneteli rendhez, vagyis a Humán Stratégiához, tehát a vezetői képzés vált meghatározóvá. A döntés értelmében a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen (a továbbiakban: ZMNE) korábban megkezdett polgári képzéseket fel kellett számolni.⁷

A tisztképzés átalakításával kapcsolatos döntések természetesen egyszerre jelentették a ZMNE, majd az NKE HHK szakszerkezetének átalakítását, vagyis a folyóképzésben a szakom megszüntetését, illetve új szakok alapítását és indítását. Az új szakok számáról szakmai vita bontakozott ki, de végül is a korábbi katonai vezető alap- és mesterképzési szakok megtartása mellett a döntéshozók az alábbi szakok alapítását és indítását határozták el:

- katonai üzemeltető alapképzési szak;
- katonai üzemeltető mesterképzési szak;
- katonai logisztika alapképzési szak;
- katonai műveleti logisztika mesterképzési szak.⁸

A KATONAI LOGISZTIKA ALAPKÉPZÉSI SZAKRÓL

A katonai logisztika alapképzési szak, képzési kimentői követelményeivel, tantárgyi szerkezetének összetételével ebben a cikkben nem célok bővebben foglalkozni.⁹ Az új integrált szak alapítása és indítása a had- és biztonságtechnikai és a katonai gazdálkodási alapképzési szakok bázisára épült, három specializációt foglal magába: hadtáp, haditechnikai és katonai közlekedési. A katonai logisztikai szakmai igények és szempontok alapján a haditechnikai specializáció két modulból áll: a páncélos- és gépjármű-technikai és a fegyverzettechnikai modulok.¹⁰

Az új integrált katonai logisztika alapképzési szakalapítási és szakindítási dokumentumainak a műveleti és katonai vezetői követelményeken kívül tekintettel kellett lenni a logisztikai támogatás hagyományos ágazati és funkcionális érdekeire és értékeire. A műveleti szempontok között is egyensúlyt kellett tartani, amelyet leginkább Dr. Pohl Árpád gondolatai fejeznek ki: *„A szakfelelősöknek, mint a képzés vezetőinek különös gonddal kellett*

⁶ Pohl, Balázs: Logisztikai BSc és MSc képzés új rendszerének kialakítása. Diplomamunka. Nemzeti Közszerkezetű Egyetem Hadtudományi és honvédtisztképző Kar Katonai logisztikai Intézet Műveleti Logisztikai Tanszék. Budapest, 2015. pp. 36-37.

⁷ Pohl, Árpád: Az új rendszerű logisztikai tisztképzés: Valóban eltűnt a szakma. Hadmérnök, X. évfolyam, 1. szám. 2015/c. URL cím: http://hadmernok.hu/151_05_pohla.php (Letöltve: 2015. 08.12).

⁸ Pohl, Balázs: i.m. (2015). pp. 37-38.

⁹ Erről a kérdésről bővebben lásd: Pohl Balázs igényes és kiválóan elkészített diplomamunkáját és Pohl Árpád hivatkozott és a felhasznált irodalomban feltüntetett, egy kattintással elérhető cikkeit.

¹⁰ Pohl, Árpád: A műveleti felkészítése rendszere a logisztikai tisztképzésben. Hadtudományi Szemle. VIII. évfolyam, 1. szám. 2015/a. pp. 151-166. URL cím: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2015_1/15_1_hm_pohl.pdf (Letöltve: 2015. 08.12.).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

*megtalálni és fenntartani az egyensúlyt a békeművelési és a háborús felkészítés között.*¹¹ A katonai logisztika alapképzési szak dokumentumait kidolgozó munkacsoport vezetőjeként és szakfelelőseként ezeket a gondolatokat csak megerősíteni tudom. Nem volt egyszerű az egyéb szakmai szempontok érvényesítése sem. A kidolgozó munkacsoport végig szem előtt tartotta azt is, hogy az új, integrált alapképzési szakon végzett honvéd tisztjelöltek több beosztást tölthetnek be és viszonylag gyorsan szaktiszti beosztásokat láthatnak el.¹²

A kidolgozásnál figyelembevettük a két, bázisul szolgáló művelési tapasztalatait, ebben a tekintetben a katonai gazdálkodási alapszak tapasztalatait tudta a kidolgozó munkacsoport hasznosítani, mivel ezen a szakon a kidolgozás időpontjában már közel egy évtizede folyt a többnemzeti FOURLOG Logisztikai Kiképzés.¹³ Az általános logisztikai kérdésekben szakmai ágazati kultúrák értékeinek megőrzése volt a kidolgozók elsődleges célja, amely csak kompromisszumok árán sikerülhetett. A katonai logisztika alapképzési szak szakalapítását és a szak indítását 2012-ben a Magyar Akkreditációs Bizottság támogatta, az NKE Szenátusa a szak mintatantervét 2013. május 8-án fogadta el.

A művelési felkészítés szempontjából előrelépésként értékelhető, hogy a katonai logisztika alapképzési szakon tanuló honvéd tisztjelöltek a képzés negyedik szemeszterében az MH Béketámogató Kiképző Központ bázisán egy egyhetes békeművelési alapfelkészítésen vegyenek részt. Ez véleményem szerint a FOURLOG Logisztikai Kiképzésre való felkészülésen túl, minden honvéd tisztjelölt számára fontos lenne.¹⁴ Az NKE HHK Katonai Logisztikai Intézet (a továbbiakban: NKE HHK KLI) vezetése a képzés indulását követően azt a lehetőséget is vizsgálta, hogy miként lehet biztosítani, hogy valamennyi katonai logisztika alapképzési szakon tanuló honvéd tisztjelölt részt vegyen a FOURLOG Logisztikai Kiképzésen.

EGY SZAKHARCÁSZATI KIHELYEZÉS MEGSZERVEZÉSÉNEK ÉS VÉGREHAJTÁSÁNAK FŐBB TAPASZTALATAI

A katonai logisztika alapképzési szak 2013-as tényleges indítása után sem tekintették az NKE HHK KLI vezetői a szak képzési programját statikusnak és „köbevésettnek”. Így szakfelelőst és a specializáció felelősöket nem érték váratlanul a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar „Tisztképzés Innovációja” című 2014-ben lefolytatott programjának megállapításai. A projekt összegzett megállapításainak elemzése alapján elkészült a katonai

¹¹ Pohl, Árpád: A művelési felkészítés követelményeinek néhány aspektusa a logisztikai tisztképzésben. *Hadtudományi Szemle*. VIII. évfolyam, 1. szám. 2015/b. pp. 503-511. URL cím: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2015_1/15_1_forum_pohl.pdf (letöltve: 2015. 08.12.).

¹² Pohl Árpád: i.m. (2015/c).

¹³ A FOURLOG Logisztikai Kiképzés tartalmáról és az NKE HHK Katonai Logisztikai Intézet másik nemzetközi kiképzéséről a MAGLITE Többnemzeti Összhaderőnemi Kiképzésről lásd bővebben Pohl Árpád, Venekei József és Réger Béla az irodalomjegyzékben feltüntetett publikációit.

¹⁴ Pohl Árpád: i.m. (2015/a).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

logisztika alapképzési szak tantervi korrekciójának koncepciója, amelyet a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Szenátusa a 9/2015 (V. 10.) számú határozatában hagyott jóvá. A Szenátusi előterjesztés egy, úgynevezett az egész MH logisztikai vezető szerveit képviselő Szakfejlesztési Fórum megállapításainak figyelembevételével készült el. A koncepciót előterjesztők szakmai sikerként tekintettek arra, hogy a Szakfejlesztési Fórumon jelenlévő MH szintű logisztikai vezetők üdvözltek a katonai logisztika alapképzési szak műveleti felkészítésével és elmélyítésével kapcsolatos integrációs javaslatokat.

A műveleti felkészítéssel kapcsolatos javaslatok lényege az volt, hogy a katonai logisztika alapképzési szak mindhárom specializációjának honvéd tisztjelöltjei részvételét biztosítja a FOURLOG Logisztikai Kiképzésen, illetve a 6. szemeszterben, egy 30 tanórás integrált szakharcászati kiképzést, a 7. szemeszterben, szintén egy 30 tanórás szakki közös vagy specializációs keretekben végrehajtandó, szintén 30 kontaktórás szakharcászati kiképzést ír elő a mintatanterv. Ezzel kettős célt sikerült elérni, egyrészt csökkenteni a műveleti felkészítés területén tapasztalható, a specializációk között meglévő aránytalanságokat.¹⁵ Másrészt sikerült elmélyíteni a katonai logisztika alapképzési szakon belül a műveleti felkészítésben a korábban megfogalmazott integrációs igényeket.

Az NKE Szenátusának és Fenntartói Testületének jóváhagyó határozatai alapján kezdődött meg a 6. szemeszterben végrehajtandó szakki közös szakharcászati kihelyezés tervezése és szervezése. A tervezés első fázisa volt, hogy korábban a ZMNE-n, de később az NKE-n is használt, úgynevezett „Csapat-, Bázis és Kilométer Igény” című dokumentumban megfogalmazzuk igényeinket. Az igény leadásánál a KLI vezetői abból indultak ki, hogy az MH felé egy lövésszázlóalj logisztikai századának megfelelő személyi állományra és haditechnikai eszközökre adjuk meg az igényeket. Az igények megfogalmazásakor a realitások figyelembevételével azzal kellett számolni, hogy a megfogalmazott személyi- és anyagi-technikai szükségletet az MH a leterheltsége és feltöltöttsége miatt sem tudja kielégíteni. Így olyan kiképzést nem lehet megszervezni és végrehajtani, amelynek harcászati beállítását és feladatainak meghatározását a HHK KLI vezetőoktatói állítanak össze. Ilyen gyakorlás megszervezésére még a korábbi évtizedekben sem nyílt lehetőség.

A kompromisszum kényszerét az is előre jelezte, hogy a tanintézeti kiszolgálások végrehajtására létrehozott MH 25. Klapka György Lövészdandár (a továbbiakban: MH 25. KGY I. dd.) 2. lövésszázlóalja alapállapotban (békeidőszakban) nem rendelkezik szervezetszerű logisztikai századdal. Így valószínűsíthető volt, hogy a tervezett szakharcászati kihelyezés támogatását az MH 25. KGY I. dd. logisztikai zászlóaljára (a továbbiakban: MH 25. KGY I. dd. log. z.) kell alapozni. A szakharcászati kihelyezést a Honvéd Vezérkar főnöke és az MH Összhaderőnemi Parancsnokság (a továbbiakban: MH ÖHP) parancsnoka a 2016. évi gyakorlatok és kiképzéseket elrendelő dokumentumokban jóváhagyták.

A jóváhagyásokat követően kezdődtek meg az egyeztetések az MH 25. KGY I. dd. parancsnokhelyettesével. Az első személyes egyeztetések alapján az a lehetőség rajzolódott ki, hogy a szakharcászati kihelyezés essen egybe az MH ÖHP parancsnoka által elrendelt

¹⁵ Pohl Árpád: i.m. (2015/a).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

és az MH 25. KGY I. dd. parancsnoka által tervezett „Erős Kötelék 2016/1” szakkiképzéssel. Ugyanakkor az MH 25. KGY I. dd. parancsnokhelyettesével folytatott első egyeztetés során felmerült az a probléma, hogy a szakharcászati kihelyezést, a rendelkezésre álló személyi- és technikai feltételek mellett az hogyan tudjuk közösen megtölteni a lehető legjobb tartalommal, amely a logisztikai alapképzési szak céljait is szolgálja.

A szakharcászati felkészítéssel kapcsolatban a katonai logisztika alapképzési szak mindhárom specializációján a tantárgyi tematikák a lövészzászlóalj logisztikai század települési körlete funkcionális elemei telepítését, őrzésvédelmének és működésének megszervezését tartalmazták. Ezért az MH 25. KGY I. dd. parancsnokhelyettese azzal a javaslattal élt, hogy a honvéd tisztjelöltek szakharcászati felkészítése az „Erős Kötelék 2016/1” szakkiképzésre kijelölt állomány lövészdandár előkészítő részlegének szemléjével és elvonulásiával vegye kezdetét. E javaslat azzal az előnnyel járt, hogy a szakharcászati kihelyezésen résztvevő honvédtisztjelöltek nem egy telepített táborban ismerkedhettek meg a táborig kihelyezés logisztikai támogatási feladataival, hanem tevékenyen bekapcsolódhattak egy csökkentett logisztikai századnyi erő funkcionális elemei telepítésébe, a főerők fogadásának előkészítésébe és logisztikai támogatásának megszervezésébe és végrehajtásába.

Ezt a javaslatot az NKE HHK KLI intézetigazgatója elfogadta, így a felkészítés ideje az eredetileg tervezett 2016. április 25-29-ei közötti időpontról 2016. április 22-26-ra változott. A változás azt jelentette, hogy a szakharcászati kiképzés végrehajtása egy teljes hétvégét foglal magába, amelyhez az MH LZ parancsnokának hozzájárulására volt szükség, aki a kiképzési célok teljesítése érdekében támogatta az NKE HHK KLI intézetigazgatójának kezdeményezését. A változtatás szakmailag is indokolt volt, mert a katonai logisztika alapképzési szak képzési programja elkészítésekor célként fogalmazódott meg, hogy a honvéd tisztjelöltek felkészítése a lehető legnagyobb mértékben igazodjon a műveleti környezethez.¹⁶

A szakharcászati kihelyezés vezetésére és megszervezésére kijelölt oktatóink a felkészülés során alaposan tanulmányozták a logisztikai kiképzéssel kapcsolatos dokumentumokat, amelyben nagy segítséget nyújtottak Sári Gábor publikációi.¹⁷ A kiképzési dokumentumok kidolgozásában segítséget nyújtottak az NKE HHK Katonai Vezetőképző Intézet csapatkihelyezésekben tapasztaltnak számító felderítő és tüzér oktatói. A szakharcászati kihelyezés vezetőjeként alaposan tanulmányoztam a Nomád Portya 2014 gyakorlat anyagait is.¹⁸

¹⁶ Pohl Árpád: i.m. (2015/b).

¹⁷ A felkészülés során a Sári Gábor által felhasznált publikációk elérhetőségéről lásd a felhasznált irodalmat.

¹⁸ Bakos, Csaba- Farkas Sándor: Gyakorlat orientált oktatás, képzés és kiképzés, avagy a pályaszocializáció a katonai felsőoktatásban. Kézirat. Megjelenés alatt: Hadtudományi Szemle. 11 p.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A SZAKHARCÁSZATI KIHELYEZÉS FELADATAINAK TARTALMA ÉS ÜTEMEI

HELYZETBEÁLLÍTÁS

Az MH 25. KGY I. dd. parancsnoka a 109/2016 számú parancsában a 1. lövészászlóalj lövész „Erős Kötelék 2016/1” szakkiképzés végrehajtását rendelte el védelmi és támadó harcra, valamint a válságreagáló műveletekben való felkészítés érdekében 2016. április 25-29. között MH Bakony Harckiképző Központ 2. számú Bázison (Bakonykúti gyakorlótérre). A bázis területe Összpontosítási Körletként funkcionál.

A logisztikai zászlóalj állományából a kijelölt logisztikai támogató, ellátó részleg – csökkentett logisztikai századnyi személyi állománnyal, haditechnikai eszközökkel és képességekkel – 2016. április 23-24-én rendezze be az Összpontosítási Körlet logisztikai funkcionális elemeit. A logisztikai támogató, ellátó részleg feladatai továbbá a főerők kiérkezéséig az Összpontosítási Körlet őrzésvédelmének, a tábori logisztikai támogatás feladatainak megszervezése és végrehajtása.

A feladat végrehajtásának fázisai:

- I. fázis: az elvonulás előtti szemle, adminisztratív feladatok, átcsoportosítás megtervezése, az Összpontosítási Körlet elfoglalása;
- II. fázis: Összpontosítási Körlet berendezése, őrzésvédelem megszervezése, felkészülés a főerők fogadására;
- III. fázis: a logisztikai támogatás megszervezése és folyamatos biztosítása (tábori elhelyezési körülmények között).

Az I. fázisban végrehajtott feladatok tartalma:

A szakharcászati kihelyezés első fázisát a honvéd tisztjelöltek az MH 25. KGY I. dd. laktnyájában hajtották végre, de az ütem magába foglalta az átcsoportosítást az MH Bakony Harckiképző Központ 2. számú Bázisára (a továbbiakban: MH BHK 2. számú Bázis) (Bakonykúti gyakorlótérre). A foglalkozások azzal kezdődtek, hogy a hallgatók megismerték a részletes hallgatói feladatot és a helyzetbeállítást. Az MH 25. KGY I. dd. log. z. parancsnoka, egy részletes előadás keretében vázolta fel az alegység szervezetét, helyzetét és jellemezte a haditechnikai eszközök képességeit.

A honvéd tisztjelöltek részt vettek az úgynevezett elvonulás előtti szemlén, amely az alábbiakra terjedt ki: a személyi állomány felszerelésének és okmányainak-, a gépjárművek okmányainak, valamint a gépjárművek és egyéb felszerelések ellenőrzésére. A szemlét követően az MH 25. KGY I. dd. log. z. parancsnoka, képekkel és különböző szituációk bemutatásával szemléltetett előadást tartott a táborok telepítésének és kialakításának rendjéről (vezetési pontok, személyi állomány elhelyezése, táborügyleti szolgálatok, ellátó pontok, javító pont, telephely, lőszerraktár).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Még az átcsoportosítás kezdete előtt a kiadott hallgató feladatban meghatározott paraméterek és harcérték alapján a honvéd tisztjelölteknek meg kellett tervezniük az „Erős Kötelék 2016/1” szakkiképzés előkészítő részlegének 2016. április 23-ai átcsoportosítását Tata laktanyából az MH BHK 2. számú Bázis Bakonykúti területére. A tervezés az oszlopok mozgásának, a technikai zárórészleg tevékenységének megszervezését és a menetparancs elkészítést foglalta magába.

Az első ütem fontos mozzanata volt a menet előkészítésének tanulmányozása, a menet végrehajtása, az Összpontosítási Körlet felderítése, elfoglalása és berendezése. A honvéd tisztjelöltek ebben a tekintetben már az MH LZ kötelékében végrehajtott gyakorlatok során rendelkeztek ezekkel a tapasztalatokkal, de egy logisztikai századnyi erő tevékenységét ekkor ismerték meg első alkalommal. Fontosnak tartom leszögezni, hogy a telepítés feladataiban a honvéd tisztjelöltek aktívan részt vettek, így a gyakorlatban tapasztalhatták meg mit jelent egy logisztikai század funkcionális elemeinek berendezése.

Itt kell megjegyezni azt is, hogy szakharcászati kihelyezés első, második és a harmadik ütemére tervezett feladatokat nem lehetett az eredetileg tervezettek szerint végrehajtani. 2016. április 23-án az átcsoportosítás és az Összpontosítási Körlet telepítése kora nyári melegben történt, de a meteorológiai előrejelzések nagy erejű és tartós szélvihar kitörésére és a hőmérséklet nagymértékű csökkenésére figyelmeztettek. A várható extrém időjárási körülményekre tekintettel 2016. április 23-án este 18.00-kor az MH 25. KGY I. dd. parancsnoka arra utasította a logisztikai zászlóalj parancsnokát, hogy készüljön fel a személyi állomány evakuációjára az MH BHK laktanyájába Várpalotára. A parancs vétele után az MH 25. KGY I. dd. log. z. parancsnokával közösen – a szakharcászati kihelyezés vezetőjeként – úgy döntöttünk, hogy a továbbiakban az elsődleges cél a balesetek megelőzése és a személyi állomány egészségének megőrzése.

II.-III. fázisban végrehajtott feladatok tartalma:

A meteorológiai előrejelzés pontosnak bizonyult, a gyakorlótér körzetében 2016. április 24-én a hajnali órákban erős szélvihar tört ki, amely két napon át tartott. Ezért az előző napi döntésnek megfelelően a szakharcászati kihelyezés vezetőjeként az MH 25. KGY I. dd. log. z. parancsnokával közösen arra törekedtünk, hogy a balesetvédelem szempontjait hangsúlyozottabban kezeljük. Az adott körülmények között törekedtünk arra, hogy a honvéd tisztjelöltek tevékenységét megtöltsük tartalommal. A második és a harmadik fázisban végrehajtott feladatok a rendkívüli időjárási viszonyok miatt „keveredtek”, ezért ezeket együtt – a teljességre törekvés szándéka nélkül – tárgyalom.

A szakharcászati kihelyezésen 2016. április 24-26-án végrehajtott feladatok:

- Az összpontosítási körlet körzetében nagy erejű szélvihar tört ki. A személyi állomány a megrongálódott sátrakat helyreállította, megerősítette, az MH 25. KGY I. dd. log. z. parancsnoka elrendelte a telephely felszámolását, a haditechnikai eszközök alkalmazását szélfogóként.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

- Az MH 25. KGY I. dd. log. z. parancsnoka előadást tartott az összpontosítási körlet „mindennapos” tevékenységének, a logisztikai funkcionális elemek feladatainak megszervezéséről, valamint az 1. számú Táborparancs tartalmáról.
- Az MH 25. KGY I. dd. log. z. lőszerraktár parancsnoka előadást tartott a lőszerszállítás szabályairól és a tábori lőszerraktár kialakításának szabályairól.
- Az MH 25. KGY I. dd. log. z. parancsnoka előadást és bemutató tartott a magasabb szintű készenléti fokozat elrendelésével kapcsolatos Vihar 500 feladatról (visszacsoportosítás rendje és feladatai az összpontosítási körletből a béke elhelyezés körletbe). Az „Erős Kötelék 2016/1” szakkiképzés Vihar 500 térképének bemutatása.
- Az MH 25. KGY I. dd. log. z. támogatószázad parancsnoka és az NKE HHK KLI oktatói előadást tartottak az összpontosítási körlet őrzésvédelmének megszervezéséről.
- Az őrzésvédelem megszervezése specializációnként megalakított csoportokban történt. Ezek után történt az összpontosítási körlet és körzetének szemrevételezése, a logisztikai funkcionális elemek, tájékozási pontok, tereptárgyak beazonosítása, valamint az őrzésvédelmi terv elkészítése.
- A honvéd tisztjelöltek hadművelési tiszti szerepkörben jelentették az összpontosítási körlet őrzésvédelmi tervét az NKE HHK KLI oktatóinak és az MH 25. KGY I. dd. log. z. törzsfőnökének.
- A műhelygépkocsi és javító anyagok bemutatása. A javító pont módszertani részleges telepítése, a javító sátor összeszerelése, felállítása, bontása, málházása.
- A főerők beérkezésének megtekintése.
- Az üzemanyagöltő pont telepítésének és működtetésének és a főerők BTR 80/A harcjárművek üzemanyag feltöltésének megtekintése. Az MH 25. KGY I. dd. log. z. üzemanyagraktár parancsnok előadást tartott a tábori üzemanyag feltöltés rendjéről, okmányairól és környezetvédelmi szabályairól.
- Tájékoztató és technikai bemutató a ZATU (zászlóalj autonóm tűzoltó utánfutó) beüzemeléséről, működéséről.
- Tájékoztató és technikai bemutató a vízszállító tehergépkocsi működéséről.
- A löelőkészítő szemle megtekintése.
- Az MH 25. KGY I. dd. 1. zászlóalj 1. századának parancsnokhelyettese a kezelő személyzettel együtt technikai bemutatót tartott a BTR 80/A páncélozott harcjármű általános jellemzőiről, technikai paramétereiről, és harcászati alkalmazásáról.
- A BTR 80/A páncélozott harcjármű toronyfegyverzet hidegbelövésének megtekintése.
- Az MH 25. KGY I. dd. 1. zászlóalj 1. század kijelölt irányzó oktatója tájékoztatót és bemutatót tartott a BTR 80/A páncélozott harcjármű fedélzeti fegyvereinek lőszerairől, azok hevederezéséről.
- A szakalapozó lövészet megtekintése.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A gyakorlat zárasaként a szakharcászati kihelyezés kiképzésvezetőjeként összefoglaló előadást tartottam a végrehajtott feladatok tartalmáról, amelyet a kiadott hallgatói feladattal és a helyzetbeállítással vettem össze. Ezt azért tartottam szükségesnek, mert szakharcászati kihelyezés egyes feladatainak végrehajtásakor oktató kollégáimmal együtt azt tapasztaltuk, hogy a honvéd tisztjelöltek a gyakorlati fogásokra koncentrálnak és a helyzetbeállításban meghatározottakat „elfelejtik”. A célom ezzel az volt, hogy a szakharcászati elméletet össze tudják kapcsolni a gyakorlati feladatokkal.

ÖSSZEGRZÉS

A szakharcászati kihelyezésen részt vett honvéd tisztjelöltek olyan feladatokat hajtottak végre, amelyet ágazati hovartartozásra tekintet nélkül minden pályakezdő logisztikai tisztnek képesnek kell lenni elvégezni. Meggyőződésem azonban, hogy a jövőbeni szakharcászati kihelyezések előtt a hallgatói feladatot és a helyzetbeállítást a honvéd tisztjelöltekkel fel kell dolgoztatni. A katonai logisztikai alapképzés szak képzési programjának összeállításakor a műveleti felkészítés szempontjait és követelményeit a kidolgozók hangsúlyozottan vették figyelembe. Ugyanakkor az is bebizonyosodott, hogy a tisztképzésben a képzési programok tartalmát nem lehet statikusan kezelni. 2015-ben a gyakorlatorientáltság jegyében módosult a katonai logisztika alapképzési szak mintatanterve, amely lehetővé tette a szakharcászati kihelyezés megvalósítását.

A szakharcászati kihelyezésen az extrém időjárási viszonyok is rávilágítottak arra, hogy a logisztikai tisztek képzésében komoly szerepet kell kapnia a műveleti környezetnek, illetve azok változásainak. A kiképzés sikeréhez az MH 25. KGY I. dd. log. z. parancsnoki, tiszti, altiszti és legénységi állományának pozitív hozzáállására is szükség volt. A honvéd tisztjelöltek színvonalas előadásokat hallhattak és szakszerű magyarázatokat kaptak a gyakorlati fogások végrajtásáról.

A szakharcászati kihelyezés tapasztalatai bebizonyították, hogy ilyen jellegű kiképzéseknek a logisztikai tisztek képzésében is helye van. A közelmúlt válságkezelési és béketámogató műveleteinek tapasztalatai azt igazolják, hogy a többnemzeti alkalmazás válik jellemzővé már alegység szinten is.¹⁹ Ehhez azonban arra van szükség, hogy a honvéd tisztjelöltek legyenek képesek nemzeti keretekben (tisztképzés) elsajátítani az elvárt műveleti ismereteket és gyakorlati fogásokat. A szakharcászati kihelyezés jó felkészülést jelent a FOURLOG Logisztikai Kiképzésre, de ami még fontosabb a pályakezdő logisztikai tisztek nem a csapatoknál találkoznak először azzal, hogy milyen feladatokat jelent egy logisztikai támogató elem funkcionális elemeinek telepítése és működésének megszervezése.

¹⁹ Jobbágy Zoltán: Az ISAF ármékában: a francia haderő SERVAL művelete Maliban, Seregszemle. XII. évfolyam 3. szám. pp. 114-119.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. 30/2014. (IV.30.) KIM rendelet A közigazgatási, rendészeti és katonai képzési terület alap- és mesterképzési szakjainak képzési és kimeneti követelményeiről, Magyar Közlöny, 2014. évi 61. szám. pp. 9121-9213.
2. 1/2015. (I. 14.) MvM rendelet A közigazgatási, a rendészeti, a katonai, a nemzetbiztonsági, valamint a nemzetközi és európai közszolgálati felsőoktatás alap- és mesterképzési szakjainak meghatározásáról, e szakok képzési és kimeneti követelményeiről, valamint az alapképzés képzési ágairól, Magyar Közlöny, 2015. évi 1. szám. pp. 2-63.
3. Magyar Honvédség Kiképzési Doktrína. A Magyar Honvédség Kiadványa. Budapest, 2012.
4. Bakos, Csaba- Farkas Sándor: Gyakorlat orientált oktatás, képzés és kiképzés, avagy a pályaszocializáció a katonai felsőoktatásban. Kézirat. Megjelenés alatt: Hadtudományi Szemle. 11 p.
5. Báthy, Sándor: A gyakorlati képzés jelentősége a harcászati-hadművelti felkészítésben. Hadtudományi Szemle, VIII. évfolyam 3. szám, 2015. pp.193-203. URL cím:
6. Boldizsár, Gábor: A kultúrantropológia és a jövő tisztképzése, Hadtudományi Szemle, VI. évfolyam, 1. szám 2013. pp. 101-106. URL cím: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2013/2013_1/2013_1_alt_boldizsar_gabor_101_107.pdf (letöltve: 2015. 03.21.)
7. Jobbágy Zoltán: Az ISAF árnyékában: a francia haderő SERVAL művelete Maliban, Seregszemle. XII. évfolyam 3. szám. pp. 114-119.
8. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar. A katonai logisztikai mesterképzési szak tanterve. Budapest, 2013. Érvényes a 2013/2014-es tanévtől felmenő rendszerben. 80 p.
9. Patyi, András: Honvédtisztképzés a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen, Honvédségi Szemle, 142. évfolyam, 4. szám 2014, pp. 3-9.
10. Pohl, Árpád: A művelti felkészítése rendszere a logisztikai tisztképzésben. Hadtudományi Szemle. VIII. évfolyam, 1. szám. 2015/a. pp. 151-166. URL cím: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2015_1/15_1_hm_pohl.pdf (Letöltve: 2015. 08.12.).
11. Pohl, Árpád: A művelti felkészítés követelményeinek néhány aspektusa a logisztikai tisztképzésben. Hadtudományi Szemle. VIII. évfolyam, 1. szám. 2015/b. pp. 503-511. URL cím: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2015_1/15_1_forum_pohl.pdf (letöltve: 2015. 08.12.).
12. Pohl, Árpád: Az új rendszerű logisztikai tisztképzés: Valóban eltűnt a szakma. Hadmérnök, X. évfolyam, 1. szám. 2015/c. URL cím: http://hadmernok.hu/151_05_pohla.php (Letöltve: 2015. 08.12).
13. Pohl, Árpád: Az új tisztképzés: a logisztikai megoldás. Hadtudományi Szemle. VII. évfolyam, 4. szám. pp. 356-367. URL cím: <http://uni->

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2014_4/2014_4_f_poh_l.pdf (letöltve: 2015. 06.01.).

14. Pohl, Balázs: Logisztikai BSc és MSc képzés új rendszerének kialakítása. Diplomamunka. Nemzeti Közszerológáti Egyetem Hadtudományi és honvédtisztképző Kar Katonai logisztikai Intézet Műveleti Logisztikai Tanszék. Budapest, 2015. 94 p.
15. Réger, Béla-Venekei József: The Joint Supply Chain, Support Chain and MAGLITE 2008/2. Academic and Applied Research in Military Science. Vol. 8. No.2. (2009). pp- 363-374.
16. Sári, Gábor: A kiképzési/felkészítési rendszere vonatkozó reformtörekvések a rendszerváltástól napjainkig. (2. rész). Seregszemle. XII. évfolyam, 3. szám. 2014. pp. 32-45.
17. Sári, Gábor: A kiképzési/felkészítési rendszere vonatkozó reformtörekvések a rendszerváltástól napjainkig. (1. rész). Seregszemle. XII. évfolyam, 2. szám. 2014. pp. 86-95.
18. Sári, Gábor: A logisztikai szakkiképzés/felkészítés helye, szerepe és sajátosságai a Magyar Honvédség kiképzési/felkészítési rendszerében. Doktori (PhD) értekezés. Nemzeti Közszerológáti Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2014. DOI azonosító: 10.17625/NKE.2014.019. 213 p.
19. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Bolyai János Katonai Műszaki Kar. A katonai logisztikai mesterképzési szak tanterve. Budapest, 2009. Érvényes a 2013/2014-es tanévtől felmenő rendszerben. 43 p.
20. Venekei, József: A katonai logisztikai ellátási lánc koncepció fejlesztésének és alkalmazásának lehetőségei a Nemzeti Közszerológáti Egyetem alap és mesterszakjainak multinacionális gyakorlati képzési programjaiban. Doktori (PhD) értekezés. Nemzeti Közszerológáti Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadtudományi Doktori Iskola. Budapest, 2015. DOI azonosító: 10.17625/NKE.2015.018. 281 p.
21. Venekei József: Lessons Learned from Multinational Training Program MAGLITE 2013/1. Hadmérnök. VIII. évfolyam, 3. szám. 2013. pp. 37-42. URL cím: http://hadmernok.hu/133_04_venekelij_2.pdf (letöltve: 2016. 04. 21.).

KOMJÁTHY LAJOS¹

A hadi kémektől a hírszerző szolgálatokig

From military spies to intelligence services

Absztrakt

*A cikkben a szerző áttekintést ad a kémkedés és hírszerzés kialakulásáról, valamint a különböző korok hírszerzésének főbb jellemzőiről. Kiemel néhány sajátos-
ságot, amellyel az adott korszakokat jellemez.*

Kulcsszavak: kémkedés, hírszerzés, információszerzés története

Abstract

In the article the author gives an overview about the development of intelligence services, by detailing certain characteristics of historic epochs. He highlights defining aspects that were typical for the epochs explored.

Keywords: spying, intelligence service, history of spying

BEVEZETÉS

Az emberiség története számtalan konfliktust, fegyveres harcot tartalmaz. A sikeres harc egyik feltétele az ellenség szándékának, esetleg gyenge pontjainak megismerése. A vezetőket már ősidőktől kezdve foglalkoztatja, hogy az ellenség szándékait, terveit és eszközeit kikutassák. Gyakorlatilag ugyanezen időtől kezdve létezik a kémkedés, még ha gyakran ezt másképpen nevezték is. „Ez a sokszor második ősinék nevezett foglalkozás valószínűleg egyidős, vagy idősebb annál, amit a „legősibb” foglalkozásnak neveznek, és amelyet egyébként ugyancsak gyakran vesznek igénybe hírszerzés céljából”. [1. p. 4] Hajma Lajos megfogalmazása szerint „A jó katonai vezetők, hadvezérek, akik seregeikkel idegen földek meghódítására indultak, felismerték annak fontosságát, hogy jó előre információkat szerezzenek az ottani körülményekről, a földrajzi viszonyokról, éghajlatról, az emberekről, az adott ország hadseregéről és annak lehetőségéről. Így vélvén elkerülhetőnek, hogy hadseregükkel váratlan helyzetekbe kerüljenek, leküzdhetetlen vízi akadályba ütközzenek, vagy

---

¹ Nemzeti Közsolgálati Egyetem/ National University of Public Service, E-mail: komjathy.lajos@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0002-6486-9122

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

ismeretlen sivatagban eltévedjenek". [2. p. 4]. A katonai vezetőknek ez a törekvése a történelem során folyamatosan végig kísérte a fegyveres küzdelmeket, harcokat és fejlődésével a hírszerzés, kémkedés is bővült, egyre sokoldalúbbá vált. A tanulmány összefoglalja az emberiség különböző korszakaiban a hírszerzés, a kémkedés főbb jellemzőit. Ennek érdekében olyan információkat és tényeket használ fel, amelyek megismerése nem került korlátozás alá, vagy publikussá vált.

A HÍRSZERZÉS TÖRTÉNETE

Célszerű pontosítani a kémkedéssel, hírszerzéssel kapcsolatos fogalmakat, mivel a köznyelv nem tesz különbséget kém, hírszerző és felderítő között. A Hadtudományi Lexikon, valamint a Magyar Értelmező Kéziszótár által meghatározottak szerint jelentős különbségek az alkalmazott módszerekben, illetve adat- és információszerezésben nem található.

Kém, hadikém a Hadtudományi Lexikon szerint olyan személy, aki nyílt és titkos módszerekkel szerzi meg a megbízója számára azokat a bizalmas információkat, amelyek ismerete jelentősen befolyásolja a szemben álló felek ellentétes érdekű csoportokkal való konfrontációját. A Magyar Értelmező Kéziszótár alapján titkos megfigyelő, besúgó, idegen állam, érdekeltség szolgálatában álló, titkos adatokat kifürkésző és kiszolgáltató személy.

Hírszerzés a Hadtudományi Lexikonban olyan tevékenység, amelynek célja nyílt és titkoszolgálati módszerekkel információ, adat szerzése a szembenálló fél politikai, gazdasági, technikai, tudományos, katonai erejéről, struktúrájáról és lehetőségeiről. A Magyar Értelmező Kéziszótár alapján titkos adatok, értesülések megszerzése, idegen állam katonai adatainak tervszerű megszerzése.

Felderítés a Hadtudományi Lexikon szerint a vezetők, vezető szervek, parancsnokságok intézkedéseinek, rendszabályainak összessége, amelyek a szemben álló csoport célkitűzéseiről, erőforrásairól, terveiről, tevékenységéről, területéről szóló adatok megszerzését gyűjtését és tanulmányozását célozzák. A Magyar Értelmező Kéziszótár alapján a felderítés ismeretlen körülmények tisztázása, értesülések megszerzése.

Az összehasonlítás egyértelművé teszi, hogy feladatukban nincs jelentős eltérés, de módszereikben, eljárásaikban alapvető különbségek találhatók.

HÍRSZERZÉS, KÉMKEDÉS A RABSZOLGATARTÓ TÁRSADALMAK KORÁBAN

A rabszolgartató társadalmak korában a fegyveres harcok, területszerzések, hódítások már megkövetelték a sikeres katonai vezetőktől az ellenség és a terep felderítését. A szerző a teljesség igénye nélkül, néhány katonai vezetőt kiemelve mutatja be az információ- és hírszerzés módszerét a rabszolgartató társadalmakban.

Az első ismert hírszerző jelentés egy i. e. 2000-ben készült agyagtábla volt, ami rögzítette egy Barum nevű férfi jelentését őrjárat során szerzett megfigyeléseiről. [1. p. 12] Az első szervezett hírszerző szolgálat az egyiptomi fáraók birodalmában alakult ki. A mohareték hírszerzők külön hivatalokban működtek, ők vezették a fáraó hadseregét az általuk felderített területen. I. e. 1450-ben egy Tute nevű mesterkém vezetésével foglalták

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

el Jaffa városát. [1. p. 13.] Az Asszír Királyságban a hírszerzésnek jól kialakult feladat- és hierarchiarendszere volt, amelyen keresztül tájékoztatták az uralkodót. [9. p. 94.] A görög városállamok kiemelt kémtevékenységet folytattak. Számos példát találunk a kémek alkalmazására, de Trója ostromának is van egy olyan vonzata, amely szerint egy görög harcos, bizonyos Sinon megcsonkította magát majd „átszökve” a trójaiakhoz azt híresztelte, hogy bosszút akar állni a rajta esett sérelmekért. Sinonnak jelentős szerepe volt a falónak a városba történő bevitelében. Az információt elsődlegesen a kereskedők, rabszolgák, örömlányok, önkéntesek, a későbbiekben hivatásos felderítő katonák, csoportok követték útján és az információk megvásárlásával szerezték.

A korabeli beszámolók, leírások alapján a perzsák alkalmazták a staféta futárrendszert, a Római Birodalom pedig használta a császári postát (*cursus publicus*). Ezek mellett használtak még fényjeleket, vízórák fényjeleket, a perzsáknál alkalmazták a bőrre írt üzenetet szőrzettel elfedve, skytalét (hengerre csavart szalagra rögzített információ), és a postagalambot. Megjelent a titkosírás tejjel írt papirusz tekercs formájában, faszénporral olvashatóvá téve.

HÍRSZERZÉS A KÖZÉPKORBAN

A hírszerzésnek és kémkedésnek a középkorban két jól elkülöníthető iránya volt. Az egyik a hatalom megszerzésére és megtartására irányuló kémkedés/hírszerzés, a másik a katonai kémkedés, információgyűjtés a hódítások, hadjáratok sikere érdekében. A teljeség igénye nélkül érdemes megvizsgálni, hogy ebben a korszakban kik voltak a leghíresebb, leghírhedtebb kémek, informátorok. A Római Birodalom felbomlása után a Bizánci Császárság nem a területi hódításokra koncentrált, hanem a hatalom megszerzésére és megtartására. Hírhedt volt a „tör és köpeny” stílusú hadviselésük, amely ügynökök és kémek tömegét jelentette. Legfőbb feladatuk a palotában és általában a hatalom számára kényelmetlen és veszélyes emberek meggyilkolása, illetve megrágalmazása volt.

A hatalom megtartása érdekében alkalmazott kémek, besúgók alkalmazásában kiemelkedett a Vatikán hírhedt szolgálata, amely az egyházi személyek besúgó rendszerét vallási köntösbe burkolta. VI. Sándor Pápa a Borgiák hírhedt hatalmát építette és tartotta fenn gyermekei, Lucretia és Ceasare, valamint kémek, besúgók tömegével. A két nagy kikötőváros, Velence és Genova hatalmi harcában a tengeri kereskedelem megszerzése érdekében a kémeknek kiemelkedő szerepük volt. A Francia Királyság korában két kimagasló személyiség, Armand-Jean du Plessis de Richelieu és Jules Mazarin (eredeti nevén Giulio Raimondo Mazarino), mint főminiszterek a kémek, kettős ügynökök, valamint spiclik hadával biztosították a központosított hatalmat, úgy más országok irányába, mint belföldön.

A katonai hírszerzés a középkor csatáiban létfontosságú feladattá vált. A középkor katonai vezetői közül kiemelendő VI. Henrik, aki a híres MI-5 elődjének tekinthető hírszerző szolgálatot megalapította, és a hírszerzőket három jól elhatárolható kategóriába osztotta:

- *secret agent*: aki magas állású személy ellenséges környezetben;
- *informer*: aki pénzért árult el adatokat;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

— *spion*: aki hivatásos titkos szolgálati személy volt.

A mongol hódítások során kiemelkedő szerepe volt Giovanni Piano del Carpini ferences rendi szerzetesnek, akit a középkor mesterkémének neveztek miután 1245-ben IV. Ince Pápa megbízásából követként volt a Nagy Kánnál. Hazatérve Rómába, pontos képet adott a mongol hadsereg felépítéséről és harceljárásáról. [1. p. 65]. Kiváló titkos információszerzés és irányító munka eredménye volt a Sir Francis Wallsingham által vezetett *Secret Service* adatszerzése a spanyol tengeri haderőről és ennek 1588-ban elszenvedett veresége az angol hadihajóktól. [1. p. 71] A kínai Wu Csao (i. sz. 680-705) császárnő nevéhez kötik a népi adatszolgáltatási besúgó rendszer kialakítását. Az általa felállított urnába lehetett bedobni a császárnőnek szánt leveleket. A módszer jobban működött a legjobb ügynöki hálózatnál, mert a névtelenség felbátorította az alattvalókat. [1. p. 78] Ez az információszerzési módszer évszázadokon keresztül megmaradt és hatékonyan működött országokra, határookra való tekintet nélkül.

A magyarok honfoglalására jellemző volt a pusztai lovas népek pontos, gyors felderítése az ellenségről és a terepről. Vásárosoknak, koldusoknak öltözve, gyakran a főerők előtt járva kémlelték ki a meghódítandó területeket. Liutprand leírta, hogy a magyarok a nagy itáliai hadjárat előtt már egy évvel előbb betörték ezekre a területekre és kikémlelték a tervezett hadjáratok helyszíneit és a természeti viszonyokat.

A felderítés hiánya és az elbizakodottság egyik példája, ahogy a magyarokat az augsburgi győzelmük után Abachnál csúnyán megverték. [2. p. 129] A magyar történelem további számtalan példát ad a felderítés elmulasztásából adódó sikertelen csatákra. I. Károly király 1330-as havasalföldi hadjárata, Zsigmond király 1395. júliusi tömösvári csatája, vagy az 1444-es várnai hadjárat kimenetelét is meghatározta az alapos felderítés hiányából adódó téves döntések. A török hódoltság korában számtalan kisebb-nagyobb csatát vívtak a magyarok. A sikerek mellett sajnos gyakran tapasztalható volt a felderítés hiánya, a nem kellően ellenőrzött információk alapján megtervezett csaták és hadjáratok sokasága. Természetesen sikeres csaták is voltak széleskörűen felderített információk alapján, amire jó példa Koppány elfoglalása 1586-ban.

Kiemelkedik a korszak egyik kiváló hadvezére, Zrínyi Miklós, aki sikeresen harcolt a török ellen, és a Vitéz Hadnagy című művében úgy fogalmaz: „*Jó kémlet tartunk, és azon igyekezzünk, hogy az ellenség dolgait megtudhassuk. Nincsen költség, nincsen adomány hasznosabb, mint a kémekre; ez rúdja a vitézség szekerének, ez nélkül botlik, akad, és nem jár egyiránt*”. [10. p. 40] A fenti példákat vizsgálva kijelenthető, hogy a felderítés elmulasztása, az információk ellenőrzésnek figyelmen kívül hagyása magában hordozta a sikertelen katonai tevékenységet.

A korszakban az információ átadása tovább fejlődött, az üzenetek rejtjelezése, a titkosírás bonyolultabbá vált, míg a másik oldalon megjelentek az ezek megfejtésére szakosodott személyek. A hírszerzés alapját azonban továbbra is a kereskedők, utazók kihallgatása, a követek elbeszélései képezték. Elterjedt módszer volt a foglyok szerzése és kihallgatása, vagy csinos hölgyek alkalmazása. Az információt a kívánt cél elérésre érdekében tudatosan torzították is. Richelieu mondta egykor: „*Adj nekem hat sort a legbecsületesebb*

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

*embertől, és én okot találok rá, hogy felköttessem.*² Szintén elfogadott módszer volt a kémek, informátorok megfizetése.

HÍRSZERZÉS AZ ÚJKORBAN

Az ipari forradalom és az új földrészek felfedezése hatással volt a hadügyre, és ezen belül a hírszerzésre és felderítésre. A katonai vezetők felismerték, hogy a sikeres harc megvívásának egyik feltétele a pontos, naprakész információk, adatok birtoklása az ellenségről és a harcterületről. Az újkori katonai vezetők, uralkodók mellett megjelentek az információk megszerzésével és feldolgozásával kapcsolatos szervezetek, személyek, irányítók. Az angol Oliver Cromwell (1599-1658) a hírszerzést nemcsak a győzelem kivívása érdekében tartotta fontosnak, hanem a hatalom megtartása érdekében is. Poroszország uralkodója, Nagy Frigyes (1740-1786) nyilatkozta egykor: *„A francia Rohan marsallnak, Soubise hercegének 99 szakácsa és 1 kémje van, nekem 99 kémem és 1 szakácsom.”* A hírszerzést annyira fontosnak tartotta, hogy titkos utasításában külön fejezetben taglalta a katonai hírszerzést. Felismerte, hogy katonai potenciálja kisebb, mint a szomszédos államoké és ezért fontos a napra kész, pontos információ. Az információkat három csoportba osztotta, úgymint diplomáciai, katonai és gazdasági.

Joseph Fouché (1759-1820) a francia forradalom alatt került a politikai életbe és lett I. Napóleon híres rendőr minisztere, a korszerű politikai hírszerző szolgálat megalapítója. Kémeit a társadalom különböző rétegeiből választotta ki, de még Napóleon feleségét is beszervezte az adatszolgáltatásba. Napóleon hadjáratai előtt igyekezett minden információt beszerezni az ellenségről. Kiemelkedő volt legkitűnőbb kémének, Schulmeister Károlynak a tevékenysége, aki Napóleon hírszerző irodájának alkalmazottja és Mack tábornok Ulm melletti kapitulációjának aktív résztvevője volt.

A magyar szabadságharc híres (hírhedt) hírszerzője Beck Vilma³ volt, aki a magyar kormány megbízásából kémkedett. Eredeti neve Racidula volt és az 1848-49-es szabadságharcban kémként szolgált a magyaroknak – ugyanakkor az osztrák hadvezetésnek is jelentett. Ekkor vette föl a báró Beck nevet. A világosi fegyverletétel után kivándorolt és Londonban telepedett le, ahol a titkosrendőrség szolgálatában is állott, de zsarolásai miatt elfogták és a vizsgálati fogságában meghalt 1851-ben. A fejlődés eredményeit felhasználó példaként meg kell említeni a fleurui csatát (1794), ahol a franciák először alkalmaztak léggömböt felderítésre. A korszak hírszerzésének egyik sajátossága hogy a bismarcki információszerzés (porosz vezérkar 3/B osztály) már nemcsak a kémkedésről, hanem a kiemelt személyek védelméről is szólt. Steiber Vilmos „a vizslák királya” címet érdemelte ki

² Armand-Jean du Plessis de Richelieu (1585-1642) XIII Lajos Francia király főminisztere. A francia, mint a diplomácia nyelve, a modern nemzetállam és a modern központi hatalom mellett a modern titkosszolgálatok megteremtőjének is nevezik.

³ Beck Vilma (1810-1851) író. Munkája megjelent németül, franciául: Egy hölgy emlékiratai az 1848-49-es magyar szabadságharcról, Miskolc, 1901. Fordította Halász Sándor

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

kortársaitól, mivel sikerrel akadályozta meg a világiállításra tervezett merényletet az orosz cáár ellen.

A titkosszolgálati tevékenység, hírszerzés már nem csak az európai földrészen, hanem más világrészekben is folyt. Klembovsky orosz tábornok kémkedésről írt könyvében említi egy K. N. F. betűvel jelzett orosz kémeket, aki Ozmán török pasa ellen kémkedett és lényegesen megkönnyítette Plevna ostromát. Klembovsky a könyvében határozottan lándzsát tört a nők alkalmazása mellett. Ezen korszak egyik legismertebb kémnője Margareta Gertrude Zelle (Mata Hari) volt, aki a franciáknak és németeknek is egyformán kémkedett. A francia elhárítás 1917-ben halálra ítélte és kivégezte. A japán–oroszc háború kiemelt hírszerzői voltak a gésák, akik számtalan hasznos információt szereztek a szerelemtől ittas katonáktól, és látták el adatokkal a japán haderőt. Az orosz–japán háború egyik hírszerzési módszere volt még az orosz sajtó olvasása, amelyből rengeteg információt szereztek az csapatmozgásokról. Az amerikai polgárháborúban is számtalan hölgy végzett kém, illetve hírszerző munkát. Az egyik legismertebb alak Emma Edmons volt, aki az északiakra részére kémkedett és készített vázlatokat. A délieknél Rose Greenhow volt a női hírszerzés egyik legismertebb alakja. Az angol–búr háború érdekessége a felderített információk rögzítése és eljuttatása a felhasználókhöz. Az angol kémkedés adatait számtalanszor a Baden-Powell ábrákkal írták le és juttatták el (például Baden-Powell⁴ lepke). [2. p. 313]

A XIX. században a nagyhatalmak és a kialakult katonai szövetségek már módszeresen gyűjtöttek információkat a másik országok katonai és gazdasági potenciájáról, kialakították és kiépítették azokat a fedőfoglalkozásokat, amelyek lehetőséget adtak az információk gyűjtéséhez. A katonai vezetés-irányítás részeként mindenhol kialakultak a felderítő-hírszerző szervezetek, irodák, elkészültek azok a szabályzatok utasítások, amelyek előírták és ajánlásokat tettek a felderítés és hírszerzés megvalósítására. Hangsúlyossá vált a felderítési információk rejtjelezése, és a más országok felderítői, kémei elleni műveletek. A kémkedés és felderítés megszervezésében a modern technikai vívmányok azonnal szerepet kaptak. Egyes országok szinte rejtés nélkül folytatták az információk megszerzését a másik országról vagy haderőről. Batyusin ezredes, az orosz kémsszolgálat varsói irodájának vezetője szinte toborzó irodát működtetett. [6. II. kötet, p. 49] A rengeteg kém és informátor alkalmazása során elkövették azt a gyermeket hibát, hogy azonos típusú fényképezőgépekkel látták el őket, ami megkönnyítette a felismerésüket.

Az I. világháború során is még az adott kéme (hírszerzők) tehetsége és leleményessége, ügyessége határozta meg a munkát. 1924-ben jelent meg az első olyan összefoglaló mű, amely rendszerbe foglalta a kémkedés módszereit és eszközeit. Ez Roger Mennevée *L'espionnage international: en temps de paix* című kétkötetes munkája volt. [6. II. kötet, p. 52.] Mennevée műve sokak szerint a XX. századi hírszerzés bibliája. A XIX. század végére

⁴ Robert Stephenson Smyth Baden-Powell, lord Baden Powell (1847-1941) angol tábornok, akit a cserkész mozgalom illetve szövetség megalapítójának tartanak. Magyarul több műve is megjelent: *Tábornok, mint kém Budapest, 1915*; *A cserkészvezető Budapest, 1992*; *Cserkészlet fiúknak Budapest, 1994*; *A boldogulás ösvényein Budapest, 1999*;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

a XX. század elejére külön vált a felderítő munka nyilvános és titkos hírszerzésre. Megjelent a hírszerzés általi információk megosztása a koalíciós vagy szövetséges partnerek között. A nyilvános hírszerzők csoportjába tartoztak a követek, a konzuli, diplomáciai testületek tagjai, a katonai, tengerészeti, légügyi attasék. A titkos hírszerzést az ügynökök, kémek és hírszerzők a vezérkarok kijelölt irodáin keresztül végezték.

A hírszerző munka üteme felgyorsult és nagy hangsúlyt kapott a kémelhárítás is. Ennek a korszaknak több híres, kémkedéssel kapcsolatos története borzolta a közvélemény kedélyét.

A Dreyfus⁵ ügy, illetve a Redl⁶ ügy rávilágított az elhárítás és az információk védelmének fontosságára.

Az I. világháborúban az ügynöki információszerzés kiegészült a csapatfelderítés információival. Az információszerzés nagyon bonyolult és sokrétű tevékenységgé vált, és a következőket megfigyelői pozíciókat foglalta magában. Árok megfigyelők, hírszerző tisztek, gyalogsági figyelők, felderítő járőrök, propaganda járőrök, tüzérmegfigyelők, tüzérhang mérők, tüzér fénymérők, léggömbök, távbeszélő-lehallgatók, távfényképezők, rádió-lehallgatók, a repülő, zsákmányolt okmányokat és iratokat átvizsgálók, hadifoglyokat ki-kérdezők, valamint a kémek adatainak és a hazatérők beszámolóinak feldolgozói.

ÖNÁLLÓ MAGYAR HÍRSZERZÉS MEGSZÜLETÉSE

Az I. világháborút lezáró békeszerződés új államokat hozott létre és újra kellett szervezni a hírszerzés és információ-feldolgozás rendszerét. Az önálló magyar hírszerzés a VKF-2 keretén belül került újra szervezésre Stojakovics (Sztójay) Döme ezredes vezetésével. Munkájukat az 1930-ban kiadott „*Hírszerző szolgálat*” című szabályzatban rögzítették. A továbbiakban a munkájukat az alábbi szervezeti formában végezték: központi hírszerző osztály, nyilvántartó osztályok, valamint a rádió-felderítő részleg. A VKF 2. osztály főnökei a háborút megelőző időszakban és a háború alatt a következők voltak:

- 1937-1939: Andorka Rudolf vk, ezredes;
- 1939-1942: Újszászy István vezérőrnagy;
- 1942-1943: Vasváry József vk, ezredes;
- 1943-1944. okt.: Kádár Gyula vk, ezredes;
- 1944. okt.-1945: Zákó András vezérőrnagy. [2. p. 97.]

⁵ Alfred Dreyfus (Mulhouse, 1859. október 9. – Párizs, 1935. július 12.) francia katonatiszt, akit 1894. október 15-én hazaárulás vádjával letartóztatták. 1895. január 5-én elítéltek. A XIX század legnagyobb antiszemita pogromhangulatot kiváltó per a zsidógyűlölet első nagy megnyilvánulása a XIX századi Európában

⁶ Alfred Redl (Lemberg, 1864. március 14. – Bécs, 1913. május 25.) rutén származású osztrák katonatiszt, az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregének főtisztje, a katonai hírszerzés, a Nyilvántartó Iroda helyettes vezetője, majd a prágai VIII. hadtest vezérkari főnöke. Kettős ügynök, az orosz cári kémiszolgálat legjelentősebb, legnagyobb kárt okozó ügynöke a K. u. k. haderőben.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A hírszerző szolgálat fő tevékenységi iránya a Kisantant hatalmak felderítése volt, amelyben kiemelt hangsúllyal szerepelt Csehszlovákia. A VKF 2. osztály háború vége felé végrehajtott tevékenységéről részletes adatok nem állnak rendelkezésre. Magyarország németek által történt megszállásakor (1944. március 19.), illetve a nyilas hatalomátvétel (1944. október 15.) után a külföldön működő katonai diplomaták, a katonai attasék egy része – hasonlóan egyes nagykövetekhez – megtagadták a központ részére végzett munkát. A külföldön lévő hírszerzők egy része szét is széledt.

A II. világháború a hírszerző szervezetek részére is külön csatákat eredményezett. A német vagy a szovjet hírszerzés sokszor külön ütközetet vívott egymással az információk birtoklása érdekében. A szövetséges hírszerző szervezetek, ha szelektáltan is, de segítettek egymás szolgálatait. Ez az együttműködés később, a hidegháború időszakában ellentéves tevékenységbe fordult át. Erre a korszakra jellemző, hogy a politikai, a diplomáciai és a lélektani módszerek mellett leginkább hírszerző háború folyt. A korábban bemutatott klasztrikus hírszerzés hangsúlyosan kiegészült gazdasági, ipari és technikai hírszerzéssel. A hírszerzés a szocialista oldalon a szovjet vezetés irányítása mellett a szemben álló ország, szövetségi csoport ellen irányult. A magyar hírszerzés újjalakítása, szovjet mintára, Farkas Vladimir vezetésével történt meg, jelentős politikai irányultsággal.

A Honvédelmi Minisztériumban 1947-től már csoportfőnökséget szerveztek, Pálfy György altábornagy vezetésével. A Katonapolitikai Csoportfőnökség szervezetében voltak:

- törzsszotály;
- elhárító osztály (II.);
- katonai osztály (III.);
- rádiófelderítő osztály;
- nyilvántartó osztály (IV.)
- káderosztály (V.)

A HM közvetlen alárendeltségében 1949-ben Katonai Elhárító Főcsoportfőnökséget szerveztek. A főcsoportfőnök Révész Géza altábornagy volt. A szervezetében voltak:

- Elhárító csoportfőnökség (I.);
- Katonai csoportfőnökség (II.);
- Rádiófelderítő csoportfőnökség (III.);
- Hírszerző csoportfőnökség (IV.).

A kétpólusú vilárendszer harcát számos információ és titok megszerzésével, kémkedéssel és az adatok ellopásával kívánták egyensúlyban tartani, mindkét oldalszámos kiemelkedő hírszerzőt illetve kémeket alkalmazott. A teljesség igénye nélkül, a szovjet oldalról az egyik legnagyobb Harold Adrian Russel Philby volt, aki a brit titkosszolgálatban volt a szovjetek informátora. A másik oldalon Oleg Penkovszkij volt, aki a szovjet katonai hírszerzés (GRU) magas rangú vezetőjeként informálta a nyugatot a szovjet haderőről. A rendszerváltás után, 1991. február 14-én létrejött a Honvéd Vezérkar (HVK) Katonai Felderítő Hivatala, mint a katonai hírszerzés felelős szervezete.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

HÍRSZERZÉS NAPJAINKBAN

A kétpólusú világrendszer felbomlásával és a XXI. század technikai vívmányainak alkalmazásával a hírszerzési tevékenység kibővült, és kialakult az együttműködés néhány globális biztonságot veszélyeztető kérdésben. A XXI. században az élet minden területén az információk gyors megszerzése, elemzése és felhasználása a túlélés feltétele. [11. p. 35] *„Napjaink titkosszolgálati munkájának ma már elképzelhetetlen részét képezi az egész világra kiterjedő légi-, űr- és elektronikai felderítés, mert ezek eredményezik a legbiztosabb információkat az ellenfélről. Ennek megfelelően a katonai nagyhatalmak igen nagy teljesítményű felderítő repülőgépekkel, elektronikai felderítést folytató (ELINT) hajókkal és felderítő műholdakkal rendelkeznek.”* [6. II köt. p.188]

Ennek megfelelően az információk elektronikus adathordozókon és eszközökön jelennek meg és kerülnek elemzésre, ezért a kibervédelem az információ-védelem alapját adja. Ezeknek az információknak a megszerzése nem mindig igényli a fizikai jelenlétet, de kiszivárogtatásuk, megismerésük óriási károkat okozhat. A titkosszolgálatok, védelmi szervezetek napjainkban külön osztályokként, illetve szervezeteként védik az információkat az illetéktelen megismeréstől. A globális biztonságpolitikai kihívások rákényszerítik a titkos szolgálati szervezeteket információk megosztására, átadására más hasonló szervezeteknek (például a terrorizmus elleni harc kérdésében). A megváltozott katonai hadviselés (aszimmetrikus harc) igényli, hogy az információk feldolgozása és eljuttatása a katonai törzsekhez a lehető leggyorsabb történjen. A közös feladat vagy szövetségi rendszer megköveteli az információk átadását más nemzetek felhasználóinak. [12. p. 121] Fontos feladata napjaink hírszerző szervezeteinek a közösségi médiában megjelent, vagy megjelenő információk értékelése, elemzése, esetleges blokkolása, tiltása. A TV-ből, internetről, sajtóból megszerzett információk sokszor súlyosabb károkat okozhatnak, mint egy jól képzett kém vagy ügynök. Napjaink médiáiban megjelenő valós vagy hamis információk mind pszichikailag, mint mentálisan jelentősen befolyásolhatják a katonai szervezetek harcképességét. (Napjaink leghírhedtebb terror szervezete az ISIS mind toborzásra mind rémületkeltésre kiválóan alkalmazza a médiát.)

ÖSSZEFOGLALÁS

Ebből a rövid áttekintésből is látható, hogy a katonai tevékenységek sikeres végrehajtásának alapkövetelménye a pontos, korrekt és naprakész információk megszerzése a szemben álló félről és a hadszíntérről, és ezeknek az információknak a felhasználása a siker érdekében. Nagyon fontos és kiemelt szerepe van a saját információink védelmének, és az információk illetéktelen megismeréstől történő megóvásának. Napjaink hírszerző szolgálatainak ez a két alapvető fontosságú feladata van, amelyhez elengedhetetlenül szükséges a modern technikai vívmányok szinte azonnali bevezetése és felhasználása az információk megszerzése és védelme érdekében. Az a parancsnok, aki nem használja fel a hírszerzés információit a harc tervezése és vezetése során, bünt követ el.

„A felderítés-hírszerzés életeket és javakat menthet meg a jó parancsnok kezében”

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. ÓNODI György: A Hírszerzés története: Ókor, középkor, újkor, Változó Világ 24. száma Budapest, 1998
2. HAJMA Lajos: A Katonai felderítés Hírszerzés története, egyetemi jegyzet, Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2001
3. VÁRHALMI A. Miklós: A hírszerzés-felderítés szerepe és jelentősége a XXI. századi európai unió számára, Hadtudományi Szemle 2009/1, pp. 51-59
4. Hadtudományi Lexikon I-II kötet, Budapest, 1995. ISBN 963 04 5226
5. Magyar Értelmező Kéziszótár, Budapest, Akadémiai Kiadó 1989 ISBN 963 05 5515
6. PILCH Jenő: A hírszerzés és kémkedés története I-III., Budapest, Kassák kiadó, 1998
7. KOPPÁNY József: Kémek, hírszerzők, ügynökök, Népszava, Budapest, 1985
8. RÉVÉSZ Béla: Források a titkosszolgálatok politológiai tanulmányozásához. JATE Press, Szeged 2010
9. BODA József: Fejezetek a titkos információgyűjtés változó világából, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XIV (2013), Pécs, pp. 93-106
10. KENDE Péter: Titkos magyar szolgálatok, Budapest, Hibiszkusz Könyvkiadó Kft., 2004
11. JOBBÁGY Zoltán: Gondolatok az információs hadviselésről, Új Honvédségi Szemle, 54. évfolyam, 4. szám (2000), pp. 33-38.
12. JOBBÁGY Zoltán: Az információs hadviselésről, Új Honvédségi Szemle, 54. évfolyam, 7. szám (2000), pp. 117-127
13. Krajnc Zoltán Berkovics Gábor: A légiere szerepe az információs műveletekben, Repüléstudományi Közlemények (1997-TŐL) (ISSN: 1417-0604) (eISSN: 1789-770X) 2002: (Különszám II.) pp. 187-192.

KOÓS GÁBOR – SZTERNÁK GYÖRGY¹**A korszerű katonai műveletek végrehajtásának technikai háttere****Background of the implementation of modern military operations****Absztrakt**

„A háború tehát erőszak alkalmazása, hogy ellenfelünket saját akaratunk teljesítésére kényszerítsük.” – mondta Carl von Clausewitz. A katonai erőszak alkalmazása érdekében mindenkor felhasználták a tudomány és a technikai fejlődés eredményeit. A korábbi időszak katonai műveleteit elemezve tapasztaljuk a katonatechnikai eredmények fokozott felhasználását. Tanulmányunkban az Oroszországi Föderáció, mint nem NATO tagállam, fejlesztéseit vizsgáltuk az elfogadott katonai doktrína célkitűzései tükrében.

Kulcsszavak: katonai műveletek, katonatechnikai háttér, interkontinentális ballisztikus rakéták, rakétavédelem, katonai doktrína

Abstract

"The war is therefore the use of violence to compel their opponent to fulfill our will." – said Carl von Clausewitz. For the application of military force at all times based on the results of science and technology development. Military operations by analyzing the previous period, experiencing an increased use of military-technical results. In our study of the Russian Federation, as non-NATO countries, developments were examined in the light of the objectives adopted military doctrine.

Keywords: military operations, military-technical background, intercontinental ballistic missiles, missile defense, military doctrine

---

¹ Szternák György: CSc, E-mail: szternak.gyorgy@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0001-9239-4323, Koós Gábor: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar/National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, E-mail: koos.gabor@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0001-9840-7332

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

BEVEZETÉS

Az utóbbi években lezajlott katonai műveletek tapasztalatait figyelembe véve a fegyveres küzdelem megvívása jelentős mértékben megváltozott mind formai, mind tartalmi szempontból. Több új jelenség fordult elő a katonai műveletek megvívásakor, különösen a békekikényszerítés, a békefenntartás, békeépítés és a felkelők elleni katonai műveletek alatt. A tapasztalatokat elemezve megállapítható, hogy a korszerű, technikailag jól felszerelt fegyveres erő nem az egyetlen feltétele a katonai műveletek sikeres végrehajtásának. Ugyan a katonai erő továbbra is az ellenség teljes megsemmisítésére szolgál, de – a tapasztalatok alapján – napjainkban egyre több az olyan műveleti helyzet, amikor a katonai győzelem érdekében civil szervezetek tevékenységére is szükség van, sőt békeépítést kell folytatni a hadszíntér egyes részein a katonai műveletek végrehajtásával egy időben.

A tapasztalatokat elemezve és összevetve, megállapítható, hogy *napjainkban a fegyveres küzdelem bonyolultabb lett. A hadtudományi kutatások középpontjába kerültek a következő kérdések*: milyen hatással van a fegyveres erő korábbi feladatai végrehajtására, a szervezetek működésére, a katonák kiképzésére, felkészítésére a fegyveres küzdelem tartalmának és formájának a változása, kibővülése? A válságkezelő műveletek, ezen belül a békeműveletek (békeépítés, békefenntartás, békekikényszerítés) a hadtudomány tárgyát képezik-e (hadászati művelet, hadművelet, harctevékenység), vagy a fegyveres küzdelem új formái, amelyek további kutatást igényelnek a korábban lezajlott műveletekből levont tapasztalatok alapján? A fegyverrel végrehajtott békekikényszerítést és a békefenntartást, milyen harceljárásokkal célszerű megvívni, ezek végrehajtására hogyan kell a katonákat, az alegységeket kiképezni és felkészíteni?

A tudományos kutatás középpontjába került a hadtudomány szakértőinek körében a jövő katonai műveleti környezetének, hadműveleti- és harcászati jellemzőinek vizsgálata; az össz-haderőnemi működést támogató szemlélet és gondolkodásmód fejlesztése lehetőségének kutatása; a kiskötelékek, kisalegységek és az alkalmi harci kötelékek, harccsoportok kialakításának, felkészítésének, alkalmazásának és vezetésének, a műveletek lefolyásának katona-technikai kérdése. Továbbá, a fegyveres erő képességfejlesztése lehetőségének kutatása a szövetségi rendszerben való hatékony működés, együttműködés és együttes tevékenység biztosítása, a meghatározott küldetések és feladatok végrehajtása érdekében. Ugyanakkor az sem elhanyagolható, hogy a képességfejlesztés folyamatosan összhangban van az ország gazdasági, pénzügyi lehetőségeivel és a költségvetéssel.

A tanulmány megírásával az volt a célunk: *először*, hogy a katonai műveletek végrehajtásának új módszereit elemezzük, az elméletre gyakorolt hatásuk tükrében, felhasználva a hazai és nemzetközi szakirodalomban megjelent írásokat, valamint azon szerzők munkáit vizsgáljuk, akik a korábban végrehajtott katonai műveletek tapasztalatait feldolgozták. *Másodsor*, elemezzük a katona-technikai kutatások eredményeit, hatásukat a katonai művelet megvívására és röviden bemutassuk az Oroszországi Föderációnak a fegyverzet-fejlesztés terén elért eredményeit.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Ugyanakkor nem vizsgáltuk a szíriai polgárháborút, annak biztonsági- és katonapolitikai hátterét, mert azt egy későbbi tanulmányunkban kívánjuk megtenni.

A KATONAI MŰVELETEK TECHNIKAI HÁTTERÉRŐL ÁLTALÁBAN

Katonai műveletek megvívása szempontjából a tudomány és a technológia elmúlt másfél évtizedes fejlődésének talán legfontosabb jellemzője *a tér és az idő oly mértékben történő összesűrűsödése*, amelynek következtében a távoli katonai műveletek helyi politikai és gazdasági hatásokat fejtenek ki, és fordítva. A katonai műveletek végrehajtásakor új dimenziók jelentek meg az utóbbi másfél évtizedben, mint a légi-kozmosz tér és a kibetér. A korábbi műveletektől eltérően, a katonai szervezetek és a katonák teljesen új eszközökkel és módszerekkel képesek kapcsolatot teremteni és információkat továbbítani egymás között. Példaként elég, ha csak az afganisztáni, az iraki és a líbiai, konfliktusokat említjük.²

Másképpen, a kétoldalú, kölcsönös függés világában formálódó nemzetközi biztonsági rendszer egy olyan összekapcsolódott világrendet alkot, amelyben a regionális és helyi katonai konfliktusok akár globális hatásúakká is válhatnak. A biztonságpolitikai és a katonai szakértők hamar felismerték, hogy a világon bárhol keletkező veszély, válság és katonai konfliktus gyorsan, bárhová közvetíthető a mindent átható globális kommunikációs médiával – írta Szenes Zoltán professzor, a közelmúltban megjelent tanulmányában.³

A hadszíntéren több harctevékenységi forma folyhat azonos időben. A szemben álló fél tűz- és csapásmérő eszközei képességének függvényében, a kötelekek széttagolása lesz a leggyakoribb, amely nagyfokú önállóságot követel meg a parancsnokoktól. Elsősorban a harc képesség megóvása, a feladat időbeni és pontos végrehajtása szempontjából.

A katonai műveletekben a hagyományos jellegű katona-technikát a forradalmian új technikai eszközök egészítik ki. A hagyományos elem minden vezetési szinten a páncélozott és nem páncélozott technikai eszköz általában. Az új katona-technikai eszközök pedig a legkorszerűbb, digitális vezetési, információs, valamint a nagy pontosságú fegyverek a katonai műveletben, melyeket a különleges alakulatok műveletei egészítenek ki.

A felkelők elleni harc újabb tapasztalatát hozta az aszimmetrikus hadviselésnek, ahol a professzionális, korszerű technikai eszközökkel felszerelt haderő került szembe a gyengén felszerelt, ugyanakkor fanatikus és kiszámíthatatlan, a helyi adottságokat kiválóan ismerő, a polgári lakosság teljes támogatását élvező szabadcsapatokkal, félkatonai erővel.

Az iraki, az afganisztáni tapasztalatok szerint a jövőben a fegyveres küzdelem többsége lakott környezetben kerül végrehajtásra, ahol a harcokocsik, a páncélozott szállítójárművek és a harcjárművek alkalmazása korlátozott, ugyanakkor nem mellőzhető. A műveletek-

² Resperger István: Villámháború az Öbölben (Iraki Szabadság Hadművelet – Operation Iraqi Freedom) elsődleges értékelése 41–47. oldalak

http://193.224.76.4/download/konyvtar/digitgy/nek/2004_3/02_resperger.pdf 2015. 11. 27.

Németh József Lajos: Az iraki háború néhány tanulsága.

<http://www.biztonsagpolitika.hu/index.php?id=133> 2015. 12. 15.

³ Szenes Zoltán: Katonai kihívások a 21. század elején. Hadtudomány 2005. évi 4. szám. pp. 41.-45.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

ben résztvevő katonáknak, alegységeknek a feladat végrehajtásához ugyan ki kell szállni a járműből vagy a szállító helikopterből, de a művelet egyes időszakában a harcjárművek, és a légi eszközök által nyújtott védelem fontos lehet a személyi állomány harcképességének megóvása érdekében. A szakemberek véleménye szerint az említett esetekben a katonát, az alegységet „*harc alapegységnek*” kell felfogni és rendszernek – a korszerű harcjármű alrendszerének – tekinteni.⁴ A harci alapegység és a „katona – mint rendszer” elgondolásról néhány megjegyzés:

A katona – mint rendszer képességének kialakításához öt területen kell fejlesztést, korszerűsítést végrehajtani: mozgékonyság, pusztító hatás, állóképesség, túlélőképesség, vezetés és ellenőrzés. Más megközelítésben: ruházat, felszerelés, kommunikáció és információ, fegyverzet és energiaellátás. Ezt a két területet lényegében a fejlesztéssel foglalkozó NATO-tagállamok elfogadták és ennek megfelelően folytatják a kutatásokat, valamint az eszközök, felszerelések gyakorlati próbáit.

A haderők korszerű alkalmazási elveiben jelentős szerep hárul a katona-rendszerek mellett a katonai felhasználású robotokra. A haderők digitális, precíziós és hálózatos fejlődése mellett megkezdődött a katonai felhasználású robotok gyakorlati alkalmazása és egyre nagyobb számú hadrendbe állítása. Gácsér Zoltán véleménye szerint a haderők technikai fejlődésével összhangban egy úgynevezett katonai robotforradalom bontakozott ki, amely azt jelenti, hogy szinte minden országban foglalkoznak a robotok katonai célú alkalmazásának gondolatával és gyakorlatával.⁵

A fejlett haderőkkel rendelkező országok ilyen irányú fejlesztései bizonyítják, hogy a katonai vezetők elkötelezettek a robotikai alkalmazások folyamatos növelésére. Napjaink katonai műveleteinek tapasztalatai alapján helyesen felismerték, hogy a korszerű hadviselés már nem nélkülözheti a katonai felhasználású robotok széles körű alkalmazását. Továbbá, a tapasztalatok igazolják, hogy a sok esetben kulcsfontosságú — időben és tartalomban valós — információknak nemcsak a megszerzése, hanem a célba (a felhasználóhoz való) juttatása is ugyanolyan fontos a sikeres feladat végrehajtás szempontjából. Ez megköveteli az automatizáltan működő berendezések és eszközök alkalmazását a hadműveleti központokban és a parancsnokságokon mind a tervezés, mind a végrehajtás időszakában. A katonai robotok alapvető küldetése, hogy helyettesítsék a katonákat a hadműveleti területen és helyettük valamilyen speciális feladatot, feladatokat hajtsanak végre. Ezzel közvetlenül kiváltsák az élőerő jelenlétét az adott térben és időben. Azt azonban figyelembe kell venni, hogy jelenleg a katonai robotok jelentős része nem nélkülözi, és nem is nélkülözheti a közvetlen vagy közvetett kapcsolatot a katonákkal, hiszen a döntéseket nem a

⁴ Counterinsurgency Field Manual (FM-3-24), The University of Chicago Press, Chicago 60637, 472 oldal. ISBN: 13.978.0.226.84151-9

Kiss Álmos Péter: A negyedik generációs konfliktusok jellemzői és tapasztalatai (PhD értekezés) Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2011, 158 oldal.

⁵ Gácsér Zoltán: A katona harci képességét növelő korszerű, hálózatba integrált egyéni felszerelés-rendszerének kialakítási lehetőségei a Magyar Honvédségben. Doktori (PhD) értekezés 2008. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Egyetemi Könyvtár.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

robotok, hanem az emberek hozzák meg. Ez feltételezi és megköveteli a korszerű információ-hálózat meglétét és az ehhez való kapcsolódást.⁶

Hasonló témában jelent meg néhány évvel korábban egy angol nyelvű könyv a *New Wars and New Soldiers (military ethics in the contemporary world)* címmel.⁷ **Paolo Tripodi, Marine Corps University, és Jessica Wolfendale, West Virginia University tanárai, az Egyesült Államokban** egy tudományos kutatócsoportot kértek fel napjaink katonai műveleteinek vizsgálatára, erkölcsi és humanitárius szempontból. A felkért szakemberek külön fejezetben foglalkoztak a modern katonai technológiák alkalmazásának hatásaival, a „katonai – mint rendszer” kérdéseivel és a katonák kiképzésével, felkészítésével. A könyv olvasásakor nagyon hasznos információkat kapunk a robotok alkalmazásának jogi és erkölcsi problémáiról, ezek megoldásának lehetőségeiről. A szerzők külön érdeme az egyes fejezetek témáihoz kapcsolódó gyakorlati példák ismertetése a legutóbbi katonai műveletekről, valamint azok tapasztalatainak összegzése.

Véleményünk szerint a jövő katonai műveleteire jellemző lesz a nem összevethető erő (aszimmetria) közötti harc. Az aszimmetrikus katonai műveletek napjaink egyik legnagyobb kihívásai lehetnek az államok fegyveres erői számára. Az aszimmetrikus műveletekben fokozottan jelentkezik, hogy a gyengébb fél hadműveleti szinten általában védelmet folytat, ugyanakkor harcászati szinten támad, robbantásokat, rombolásokat, öngyilkos merényleteket hajt végre. Ezzel a tevékenységgel erkölcsi, anyagi, személyi károkat okoz és lélektani hatást fejt ki a szembenálló félre, a végső, politikai győzelem elérése reményében. A korábbi katonai műveletekkel összevetve (vietnami háború, kubai válság, Nicaragua, Afganisztán), egyre nagyobb a valószínűsége annak, hogy jelentős különbségek lesznek a szemben álló felek között a politikai és katonai célok, az eszközrendszerek, a képességek és a katonai műveletek megvívásának formái és módszerei tekintetében. *„A katonai és a biztonsági területeken értelmezve, az aszimmetria gyakorlatilag, a szembenálló féltől eltérő cselekvési változatokat, katonai műveleteket, szervezeteket, technikai eszközöket, felkészülési szinteket és gondolkodási módot képvisel, abból a célból, hogy maximalizálja a saját katonai, biztonsági előnyeit, és kiaknázza az ellenség gyengeségeit, valamint megragadja a kezdeményezést, vagy nagyobb cselekvési szabadságot nyerjen a katonai műveletben. Az aszimmetria lehet politikai-stratégiai, vagy katonai-stratégiai, illetve ezek kombinációja is.”* – ismertette Krajnc Zoltán.⁸

Fontosnak tartjuk Forgács Balázs kutatási eredményének ismertetését is, aki a következőt írja az aszimmetrikus hadviseléssel összefüggésben.

„Napjaink fegyveres konfliktusaiban a háborúk közül jellegüket tekintve markánsan ki-domborodnak azok, amelyek az aszimmetrikus hadviselés jellemzőit mutatják. Irak vagy

⁶ U.o.

⁷ Paolo Tripodi, Jessica Wolfendale: *New Wars and New Soldiers - Military Ethics in the Contemporary World*; 2013, Routledge, 296 pages ISBN: 978-1-4094-5347-5
<http://www.ashgate.com/isbn/9781409453475> 2016. 01. 02.

⁸ Krajnc Zoltán: Az aszimmetrikus hadviselés, fenyegetés alapkérdései. Repüléstudományi konferencia Szolnok, 2008.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Afganisztán példája azt mutatja, hogy bár egy háború első szakaszát könnyedén meg tudja nyerni a fejlettebb technikával és jobb vezetéssel rendelkező erő, a háború későbbi szakaszában, ahol a reguláris csapatokat és összecsapásokat felváltják az ellenfél részéről az irreguláris harcmodort alkalmazó erők, már nem ilyen egyszerű a helyzet. A lassanként elhúzódó háború egyre nagyobb terhet ró az ellenfél hátszágára, ahol a lakosság növekvő ellenszenvé és ellenállása mutatkozik meg a háború irányában. Az ellenfél kifárasztása stratégiai céllá vált. A harcok közben az ellenállók egyre nagyobb erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy megnyerjék saját országuk közvéleményét, politikai céljaik igazságosságát hangsúlyozva próbálják legitimé tenni mozgalmukat.⁹

A folyóirat terjedelmi korlátai nem teszik lehetővé az aszimmetrikus hadviselés bővebb kifejtését. Ugyanakkor felhívjuk a tisztelt Olvasó és a témával bővebben foglalkozók figyelmét, hogy a közelmúltban jelent meg Kiss Álmos Péter könyve, amelyben a szerző átfogóan elemzi a témát, esettanulmányok bemutatásával.¹⁰

Az amerikai és az orosz stratégiai tanulmányokban¹¹ – a hálózatközpontú és a hatásalapú katonai műveleti formák tapasztalatai alapján – mind gyakrabban olvashatunk a tér és az idő, a légi-kozmosz- és a kibertér jelentőségéről a katonai műveletekben. Az információs hadviselés egyik gyakorlati példája volt a grúz-orosz konfliktus, amelyről napjainkra a következők váltak ismertté.

A grúz-orosz fegyveres konfliktusnak volt egy viszonylag új, eddig nem ismert katonatechnikai jellemzője. A grúz konfliktus volt az első, amelynek során a hagyományos fegyverek mellett (azokkal együtt) az információs hadviselés eszközeit is bevetették.¹² *Felvetődik a kérdés: vajon a kibertérre (a számítógépes és információs-kommunikációs rendszerekre) is vonatkoznak-e a fegyveres küzdelem törvényei és törvényszerűségei szabályai? A kormányzati szerverek elleni támadás hadüzenetként is felfogható? A kérdés másképpen is megfogalmazódott: „a grúziai információs hadviselés kapcsán újra felvetődött a kérdés, hogy a háborús szabályok vonatkoznak-e az internetre, és hogy a kibertámadást (az információs hadviselés egyik formáját) háborús cselekménynek kell-e tekinteni”* – írta Siobhan Gorman, a Wall Street Journal publicistája.¹³

⁹ Forgács Balázs: Káosz vagy rend a gerilla hadviselésben. Kommentár 2008. évi 1. szám. 88-100 oldalak.

¹⁰ Kiss Álmos Péter: Háború a nép között, esettanulmányok a negyedik generációs hadviselés történetéből. Zrínyi kiadó, Budapest 2016 ISBN: 978 963 327 671 6

¹¹ Department of Defense Strategi for Operating in Cyberspace
<http://www.defense.gov/news/d20110714cyber.pdf> 2015. 10.34.

Основы государственной политики Российской Федерации в области международной информационной безопасности на период до 2020 года
<http://www.scrf.gov.ru/documents/6/114.html> 2015. 10.24.

Global Trends 2030: Alternative Worlds a publication of the National Intelligence Council december 2012 NIC 2012-001 ISBN 978-1-929667-21-5 To view electronic version:
www.dni.gov/nic/globaltrends 2015. 10. 24.

¹² Грузия провела боевую операцию на российской границе.
<http://polit.ru/news/2012/08/30/georgia/> 2015. 10. 24.

¹³ <http://europe.wsj.com/home-page> 2015. 12. 06.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Korunk konfliktusainak gyakorlatából levont következtetések, a feldolgozott tapasztalatok, valamint a tudományos igényű kutatások tanulmányozása biztosítja a szakemberek számára a színes forradalmak, az ukrán polgárháború háttérének megismerését, mint az új típusú háborúk, műveletek új formáját, amelyeket manapság egyre gyakrabban, „hibrid háborúként, műveletként” határoznak meg a hadtudományi szakirodalomban.¹⁴

A katonai- és biztonságpolitikai szövegkörnyezetben a hibrid háború fogalma több tevékenység összessége, amelynek jelentése, az ellenség által alkalmazott katonai és félkatonai szervezetek alkalmazása (polgári és civil összetevők) egyidejű bevonásával.

A szakértők a tudományos munkákban, dolgozatokban¹⁵ ehhez közeli fogalomként jelenítik meg az „irányított káosz-háború” kifejezést, amelynek a használata sokkal mélyebb tudományos elemzést, alapos kutatást igényel. A hibrid modell „összefogja a nemzetállami hatalom, befolyás valamennyi eszközét, és felhasználja egy másik nemzet ellen,” és éppen ennek a modellnek a működését lehet megfigyelni az Oroszországi Föderáció Ukrajnával kapcsolatban folytatott műveleteiben.

A nyugati és a keleti szakirodalomban folytatott kutatásaink¹⁶ alapján állíthatjuk, hogy a kutatók és a szakemberek már hosszabb idő óta vizsgálják a katonai műveleteknek ezt a formáját, lehetséges megvívásuk elméletét és gyakorlatát, a feldolgozott tapasztalatok alapján.

Szinte az összes kutató és szakértő megállapítja, hogy a hibrid művelet, mint a fegyveres küzdelem megvívásának módszere, formája nem új kategória, és ezt a kijelentést számos történelmi eseménnyel igazolják. Más szóval, a hibrid művelet, „mint az új típusú háborúk, műveletek új formáját, amelyeket manapság egyre gyakrabban, *hibrid háborúként, műveletként* határoznak meg.” Állításunk bizonyítására csupán kettő példát említünk.

Előszőr, Robert A. Newson a „Why the US Needs a Strategy To Counter Hybrid Warfare” című tanulmányában¹⁷ a következőt írja: *Hibrid Warfare kifejezés eredetileg azután vált híressé, miután az amerikai polgárháborúban George Washington a következőt mondta: „a hibrid hadviselés egy kombinációja a harcnak, amelyben a hatalmas sereg és a*

¹⁴ Általánosságban a hibrid kifejezés jelentése alatt latin – hibrida, hybrida – keverék (keresztezett szervezetek, sejtek genetikai keverékét, keveredését) megkülönböztetését értjük. Why the US Needs a Strategy To Counter „Hybrid Warfare.”

<http://www.defenseone.com/ideas/2014/10/why-us-needs-strategy-counter-hybrid-warfare/97259/>
2016. 01. 23.

¹⁵ Цветные революции как составная часть «гибридных войн»

<http://vpoanalytics.com/2014/10/26/> 2016. 01. 08.

¹⁶ Андрей Манойло: «Цветные» революции направлены против России
<http://rosinform.ru/2014/12/01/andrey-manoylo-tsvetnye-revoljutsii-napravleny-na-rossiyu/> 2016. 01. 23.

Porkoláb Imre: A hadviseléssel kapcsolatos elvek és elméletek változása napjaink konfliktusainak tükrében. Honvédségi Szemle 142. évfolyam, 2014. évi 6. száma, 6-14. oldal.

¹⁷ Why the US Needs a Strategy To Counter „Hybrid Warfare.”

<http://www.defenseone.com/ideas/2014/10/why-us-needs-strategy-counter-hybrid-warfare/97259/>
2016. 01. 23.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

*tisztességesen képzett milíciák harcolnak több fronton. A számunkra fontos területeket erős gyalogos egységek őrzik.*¹⁸

Másodsor, Valerij Geraszimov az orosz fegyveres erők vezérkari főnöke a „Ценность науки в предвидении. Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий” című írásában hivatkozik Georgij Isserson tábornokra, aki az első világháború tapasztalatai alapján írt a háborúról: „A háború általában nem egyszerű, és a kezdete sem az. Az erők mozgósításával, koncentrációjával indul, és észrevétlenül jutunk el a műveletekig, minden képesség felhasználásával. Minden háború egy egyedi eset, amely azt követeli a tábornokoktól, hogy ismerniük kell annak sajátos logikáját, annak egyediségét.”¹⁹ Geraszimov vezérkari főnök az említett tanulmányában „a hogyan biztosítható az orosz nemzet biztonsága a nem tradicionális veszélyek és kihívások viszonyai között” kérdésre keresi a választ.²⁰

A Szövetség szakértőinek véleménye szerint a hibrid műveletek széles körben magukba foglalják a közvetlen katonai tevékenységet és a titkos műveleteket, amelyeket egységes elgondolás és tervek alapján készítenek elő, a fegyveres erők, a partizán, gerilla és egyéb félkatonai szervezetek részére.

Az informatikai rendszerek elleni támadások egyre gyakoribbá, szervezettebbé és a kormányok, vállalkozások, a gazdaság és potenciálisan a közlekedési és ellátási hálózatok, valamint más kritikus infrastruktúrák számára is egyre nagyobb károkat okozóvá válnak. A számítógépes rendszerek elleni támadások elérhetik azt a küszöböt, ami már a nemzeti működést, biztonságot és stabilitást veszélyezteti. A szövetségen kívüli haderők és titkosszolgálatok, szervezett bűnözők, terrorista és/vagy szélsőséges csoportok egyaránt lehetnek egy ilyen támadás végrehajtói.

A légi-erő haderőnem alkalmazására vonatkozó tapasztalatok, valamint mind az Egyesült Államokban, mind az Oroszországi Föderációban a Légi-Kozmikus Parancsnokságok létrehozása (az amerikai 2008. november, az orosz 2011. december 1.) bizonyítja azt a feltételezésünket, hogy a jövő katonai műveletei a légi-kozmosz térben kezdődhetnek. Nagy valószínűséggel ott fog eldőlni, hogy ki lehet a győztes fél a jövő háborújában, amely korszerű katona-technikai hátteret feltételez a szembenálló felek részéről, annak minden formájában.

Az Egyesült Államok a légi-kozmosz térségben lehetséges katonai műveletek új távlatát nyitotta meg, amikor a George Bush repülőgép hordozó fedélzetéről először szállt fel az X-47B hiperszonikus, pilótánélküli hadászati csapásmérő repülőgép. Ez a tény rögtön fel-

¹⁸ Why the US Needs a Strategy To Counter „Hybrid Warfare.”

<http://www.defenseone.com/ideas/2014/10/why-us-needs-strategy-counter-hybrid-warfare/97259/> 2015. 11. 23.

¹⁹ Валерий Герасимов: Ценность науки в предвидении. Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий. <http://www.vpk-news.ru/articles/14632> 2015. 11. 23.

²⁰ A hivatalos orosz álláspont megismeréséhez javasoljuk tanulmányozni az orosz katonai doktrína legújabb változatát, amely 2014-ben lépett hatályba. Военная доктрина Российской Федерации. <http://news.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf> 2015. 12. 27.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

veti a következő kérdéseket: *van-e lehetősége az Oroszországi Föderációnak a csúcstechnológia létrehozásában, alkalmazásában az ilyen és hasonló hadászati csapásmérő rendszerek ellen? Képes-e az Oroszországi Föderáció a kor követelményei szerint a kihívásokra választ adni? Ma a fő figyelmet az információs technológia biztonságos működtetésére kell fordítani, hiszen katonai művelet esetén ez a technológia kerül először veszélybe, éppen az említett hadászati csapásmérő eszköz alkalmazása okán. Más szóval, az ország információs rendszere szenvedni el az első csapást, megbénítva ezzel a kapcsolódó, létfontosságú rendszerek működését.*²¹

Az Oroszországi Föderáció politikai és katonai felső vezetése úgy döntött, hogy a védelmi ipar fejlesztését napirendre tűzi. Ez alkalommal került sor az N-603/2012. számú elnöki utasítás megtárgyalására, amelynek köszönhetően új hadiipari termelési egységek jöttek létre, és a termelésben megjelent a magánszektor befektetői köre is.

A legkorszerűbb katona-technikai eszközök (rakétechnika, rádióelektronika, űrtechnológia) gyártásában 10-15%-os a növekedés évenként. A tanulmány terjedelmi korlátai nem biztosítják az „öt háborús forgatókönyv” teljes ismertetését – különösen a forgatókönyvek katona-technikai hátterét –, így arról tanulmányunkban nem kívánunk beszámolni. Ugyanakkor az olvasó a forgatókönyvek tartalmát a konferencia anyagából megismerheti orosz nyelven.²²

AZ OROSZ FEGYVERES ERŐK TECHNIKAI FEJLESZTÉSE

Az Oroszországi Föderáció doktrínájának kidolgozása során a szakemberek figyelembe vették, hogy a NATO a közelmúltban közvetlenül az Oroszországi Föderáció nyugati határaihoz telepített katonai erőket és eszközöket, valamint fokozta ezeknek a készenlétét. Továbbá, a NATO-tagországok évente több alkalommal tartanak közös hadgyakorlatot, parancsnoki és törzsvezetési foglalkozásokat, felkészülnek a hibrid műveletek elleni tevékenységre.

²¹ Hiperszonikus repülőeszközök létrehozásának kísérletei az 1920-as évek vége és az 1930-as évek elején kezdődtek meg Eugen Sänger német és Kármán Tódor magyar professzor vezetésével Németországban. Számos kísérletet hajtottak végre, de kezdetben a hiperszonikus sebességű repülés megoldhatatlan tudományos és technikai megoldásnak tűnt. Szőlőskislaki Kármán Tódor, német nevén Theodore von Kármán (Budapest, 1881 – Aachen, 1963) gépészmérnök, fizikus, alkalmazott matematikus, akit az amerikai légierő (USAF) védőszentjének becéznek, és a [szuperszonikus légi közlekedés](#) atyjaként, valamint a [rakétechnológia](#) és hiperszonikus űrhajózás egyik úttörőjeként is ismernek. Tudta nélkül a német repüléstechnika alapjainak letételével a német légierő, a Luftwaffe kifejlesztéséhez is sokban hozzájárult. Mint fizikus és alkalmazott matematikus sokban hozzájárult a hidrodinamika és a modern gázdinamika, illetve az [aerodinamika](#) huszadik századbeli fejlődéséhez.

²² " Az öt forgatókönyv: a) kontaktus nélküli háború egy csúcstechnológiával rendelkező ellenséggel; b) háború az azonos képességekkel rendelkező ellenséggel; c) helyi háború, konfliktus; d) terrorizmus (állami terrorizmus) elleni harc; e) katonai szembenállás az Északi-sarkon, a természeti kincsek birtoklásáért.

Дмитрий Рогозин: Пять сценариев войны. Россия должна быть самостоятельной и сильной, либо ее не будет вовсе. <http://www.rq.ru/2013/07/03/rogozin.html> 2016. 01. 10.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A doktrínában közvetlen veszélyként jelenik meg az európai rakétavédelmi rendszer építésének folytatása, valamint az amerikai „Gyors Globális Csapás” (Prompt Global Strike) elméletének gyakorlati megvalósítása. A veszély közvetlen háttéréről és annak magyarázatáról olvashatunk a NATO Review magazin elemző-értékelő kommentárjában, valamint korábban megjelent tanulmányunkban, „A rakétavédelem lehetséges katonai-technikai megoldásai” címen.²³ Továbbá, Dmitrij Rogozin, miniszterelnök helyettes a „Gyors Globális Csapás” elméletével kapcsolatban a következőt nyilatkozta: *„lehet kísérletezni, elhelyezni nem nukleáris fegyvereket hadászati rendeltetésű rakétákon. De figyelembe kell venni, hogy amennyiben támadás érne bennünket, doktrínánk értelmében válaszcsepásként atomfegyvereket vetünk be területünk, állami érdekeink védelmében. Napjainkban külföldön a technológiai háború koncepcióját valósítják meg. Ennek a lényege, hogy a jövőben megvalósulhat a tisztán technikai eszközök alkalmazásával vívott háború (pilóta nélküli repülőeszközök alkalmazása), továbbá hamarabb vedd észre az ellenfelet, mint ő téged, mérj rá csapást nagy távolságról.”*²⁴

A 2008-as orosz-grúz háború tapasztalatai alapján gyorsult fel az Oroszországi Föderáció katonai erejének növelése és a fegyveres erő technikai eszközeinek modernizálása, valamint a vezetés korszerűsítése. Továbbá, az állomány kiképzettségének növelése, a képességek fejlesztése.

Az ország 2015 évi katonai költségvetése 62 milliárd US dollár értékű volt, de 2020-ig további 680 milliárd US dollár értékű rubelt szánnak a haditechnikai eszközök fejlesztésére, modernizálására. Az ország nehéz gazdasági helyzetének ellenére a politikai vezetés döntött a reform felgyorsításáról és a katonai kiadások emeléséről. Ebből a szempontból különösen kedvező a hadászati rakétacsapatok és a légi-koszmikus csapatok helyzete, hiszen ezek az igényelt fejlesztési összegeket teljes egészében megkapták. Dmitrij Rogozin véleménye szerint a reformok befejezésekor a veszélyeket, kihívásokat hatékonyan kezelni tudó, korszerűen felszerelt, és jól kiképzett orosz fegyveres erővel kell számolni.

Néhány technikai adat az orosz fegyveres erők fejlesztése szempontjából:

A fegyveres erő harci képességének fokozása:

A hadászati nukleáris erők olyan szinten tartása, amely biztosítja a nukleáris visszatartás feladatainak végrehajtását, garantálását. A hadászati rakétacsapatoknál három, YARS rakétaezred kezdte meg a hadművelleti szolgálatot. A nagytávolságú repülő erők harci állománya hét korszerűsített hadászati rakétahordozóval bővült (TU-160 és TU-95MC), az állandó készenléti haditengerészeti flotta új rakétahordozó atom tengeralattjáróval bővült

²³ How Putin uses missile defence in Europe to distract Russian voters. <http://www.nato.int/docu/review/2015/Also-in-2015/Ballistic-Missile-Defence-Putin/EN/index.htm> 2015. 02. 10.

²⁴ "Быстрый глобальный удар": за 60 минут в любую точку Земли <http://ria.ru/analytics/20131212/983737904.html> 2016. 01. 27.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

(*YURIJ DOLGORUKIJ*), amelyről három *BULAVA* rakétaindítást hajtottak végre. Az év végétől a haditengerészeti flotta három ilyen típusú tengeralattjáróval rendelkezik. Megkezdődött további kettő rakétahordozó építése, ezek a *KNYÁZ VLADIMIR* és a *KNYÁZ OLEG* tengeralattjárók.

A hadászati nukleáris erők 38 interkontinentális ballisztikus rakétát kaptak, amelyből 22 hadászati rendeltetésű tengeralattjárókon került rendszeresítésre. Így, a haditengerészeti flotta korszerű rakétatípusokkal való ellátottsága 56%-ra nőtt.

A haditengerészeti flotta harci képességei az évvégével újabb önálló tengeralattjáró dandár szervezettel erősödött a Fekete-tengeri flottánál. Az Jeges-tengeren állomásozó Északi Flotta szervezetében Egyesített Hadászati Parancsnokságot hoztak létre. A parancsnokság állománya kiegészült egy légvédelmi hadosztállyal, haditengerészeti gyalogsági dandár erőkkel, és az Északi-sarki gépesített lövész dandár hadrendbe állítása is befejezéséhez közeledik.

A légi-koszmikus védelmi csapatoknál az ügyeleti (harci-) szolgálatot a magas üzemi készenléti rádiólokációs állomásokkal hajtják végre Kalinyingrád és Irkutszk helyőrségeiben. A harci-kísérleti (rendszerbeállító) ügyeleti szolgálatot még két rádiólokátor lát el Barnaul és Jenyiszejszk helyőrségeiben.

Korszerű fegyverzettel és technikai eszközökkel való ellátás:

Az orosz fegyveres erők harcképességének növelése, az átfegyverzés korszerű haditechnikai eszközökre az importkiváltás feltételei között került végrehajtásra.

A szárazföldi csapatok állománya – kettő *ISKANDER-M* hadműveleti-harcászati rakéta-dandár, kettő *Sz-300V4* csapatlégvédelmi rakétarendszer, 294 korszerűsített harckocsi, 296 páncélozott szállító jármű, és 5 ezer gépjármű – erőkkel, eszközökkel bővült.

A légierő az év folyamán 142 repülőgépet, köztük 53 többcélú *SzU-30* és *SzU-35C* vadászrepülő, 16 *Szu-34*, 28 különböző szállító és kiképző-gyakorló repülőgépet, 18 korszerűsített *MIG-31BM* elfogó-vadászrepülőgépet, 135 helikoptert közülük 46 harci-, 72 deszant-szállító és végül 7 *SZ-400* légvédelmi rakétakomplexumot kapott.

A haditengerészeti flotta állomány a *SEVERODVINSK* robotrepülőgépeket hordozó atom-tengeralattjáróval, *NOVOROSSZJSK* nagy dízel-elektromos tengeralattjáróval, 5 vízfelszíni hajóval, és 10 különböző osztályú hadihajóval bővült.

A légi-koszmikus csapatok Pleszeck űrrepülőtéren sikeresen és idő előtt befejezték az *ANGARA* űrrakéta indítóállás²⁵ kiépítését, ahol 2015 júniusában a könnyű osztályú rakéta kísérlet sikeren végrehajtásra került és az év végére elkészült a nehézrakéták rakétaindító állása is. Így, az *ANGARA* űrrakéta komplexum biztosítja Oroszországi Föderáció területéről a rendszeresített katonai műholdak minden típusának indítását, a különböző magasságú keringési pályákra állítását.

²⁵ Az *ANGARA* űrrakéta három típusa ismert, könnyű-, közepes- és nehéz osztályú. Az indítóállásokból egy könnyű-, három közepes-, és öt pedig a nehézrakéták indítására épült meg.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Befejeződött az új típusú (perspektivikus típusok) fegyverzet és technika kiválasztása a hasonló funkcionális- és harcászati-technikai jellemzők összevetése alapján. Ezek a lépések 2025-ig tartó fejlesztések finanszírozását jelentősen csökkentették 55-ről 30 milliárd rubelre a szükséges fejlesztési minőségi követelmények teljesítésével.

Az állami- és katonai vezetési rendszer korszerűsítése:

A fegyveres erők vezetése hatékonyságának és az ország védelmi képességének erősítése céljából létrehozták az Oroszországi Föderáció Nemzeti Védelmi Vezetési Központját.

A központ nemcsak a politikai és katonai helyzet követésére, hanem az állam összes katonai szervezete valós idejű vezetésére és irányítására képes. A központ folyamatosan figyeli a minisztérium tevékenységi tervének végrehajtását, kizárja a 2020-ig terjedő időszak meghatározott építési/fejlesztési feladatok megszakítását az állami védelmi megrendelések esetén is – amelyek a fegyveres erőkre vonatkoznak. A központban harci ügyeleti szolgálat van, ami biztosítja az objektív helyzetértékeléseket és javaslatok kidolgozását az állami vezetés számára az időbeni reagálást a válsághelyzetek kialakulásával, a világban és az országon belül is.

A szárazföldi csapatoknál 468 újgenerációs rádióállomás (rádiós kocsi) került a seregtestekhez és a magasabb egységekhez. A gépjárműre telepített anyagi-technikai biztosítás (logisztika) "Szvetlica" automatizált rendszere (hardver és szoftver) jól vizsgázott a különböző vezetési gyakorlatokon.

Végezetül néhány megjegyzés, amely az új katonai doktrína bevezetése kapcsán tartott értekezleteken hangzott el:

„A fegyveres erőket modernizálni kell, hogy legyen egy modern, megbízható erő, amely képes megvédeni az ország függetlenségét és egységét, a polgárok életét és az állam érdekeit a gyorsan változó világban. Nem engedhetjük meg, hogy megbontsák a stratégia elrettentő erők egyensúlyát, veszélyeztessék a stratégiai nukleáris erők képességét. A hatékony légi-kozmosz védelem garantálja a stabilitást, ezért ezeket az eszközöket fejleszteni szükséges” – jelentette ki az elnök a védelmi kollégiumi ülésen.²⁶

Az orosz fegyveres erők éves feladatsabó értekezletén Szergej Sojgu védelmi miniszter kiemelte: *„az ország biztonsága érdekében a legfontosabb feladat: növelni kell a hadászati nukleáris erők, a légi-kozmosz csapatok, a szárazföldi-, a haditengerészeti- és a légierő harcképességét.”*²⁷

Geraszimov vezérkari főnök többek között a következőt mondta: *„minden, ami a nukleáris elrettentéshez kapcsolódik, a kutatás-fejlesztés, a prototípusok, kiemelten a modernizá-*

²⁶ [План деятельности на 2013-2020 гг. http://mil.ru/mod_activity_plan/doc.htm](http://mil.ru/mod_activity_plan/doc.htm) 2015. 01. 12.

²⁷ Шойгу: задача не допустить превосходства над РФ будет выполнена. http://ria.ru/defense_safety/20150130/1045020854.html 2015. 01. 30.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

[ció, valamint a tervezett beszerzések – mindez továbbra is prioritást élvez és érintetlen marad.”](#)

Az orosz fegyveres erő kapcsán a nukleáris erő kiemelt szerepéről kell beszélni. „*A mi felfogásunkban – ahogy ezt az orosz biztonságpolitikai dokumentumok, a nemzeti biztonsági stratégiák és a katonai doktrínák megállapításai jelzik – az agressziótól való visszatartás elsődleges eszköze a nukleáris csapásmérő-képesség fenntartása. Emellett Oroszország a mai napig nagy hangsúlyt fektet az Amerikai Egyesült Államokkal fenntartott stratégiai egyensúlyra, amelyet számos kétoldalú fegyverzetkorlátozási és csökkentési egyezmény megkötésével és betartásával igyekszünk biztosítani.*” Az orosz nukleáris csapásmérés elemei az önálló fegyvernemként funkcionáló, közvetlenül az elnöknek alárendelt hadászati rakétacsapatok, valamint a légierő és a haditengerészet egyes komponensei interkontinentális ballisztikus rakétákkal felszerelve. Az orosz nukleáris triád eszközparkjához a silókból vagy mobil állásokból indítható interkontinentális ballisztikus rakéták, illetve a tengeralattjáróról indítható ballisztikus rakéták és az ezeket hordozni képes tengeralattjárók, valamint a stratégiai bombázó repülőgépek tartoznak. „*Az Oroszországi Föderációval szemben a Nyugat a küzdelem új formáját használja, amely magában foglalja a politikai, a katonai, a gazdasági és az információs képességeket*” – hangsúlyozta a vezérkari főnök.²⁸

BEFEJEZÉS

A jövő katonai műveleteiben valószínű nem az ellenség megsemmisítése, az ország elpusztítása lesz a fegyveres erőt irányító politika célja, hanem a válság megszüntetése, a béke és a biztonság megteremtése a hadműveleti területen. Továbbá, a régi (hagyományos) és az új hadviselési formák, módok együtt lesznek jelen a műveletekben. Valószínű, hogy mind gyakrabban kerül sor aszimmetrikus műveletekre a világ bármelyik térségében.²⁹

A külföldi szakirodalomban megjelent a hadászati nem nukleáris erő (hagyományos eszközökkel végrehajtott csapás) fogalma, amely alatt a hadászati felderítő- és csapásmérő rendszereket és a gyors globális csapás végrehajtásához szükséges eszközöket értjük.³⁰

A szakemberek véleménye szerint ezek a rendszerek képesek hatékonyan oltalmazni az ország területét, valamint a fegyveres erőket és alkalmasak a kozmikus térből érkező

²⁸ Начальник российского Генштаба - об основных задачах развития армии.
http://nvo.ng.ru/concepts/2014-09-12/1_oborona.html 2015. 01. 24.

²⁹ Szentes Zoltán: Katonai kihívások a 21. század elején. Hadtudomány 2005./4. száma, pp.25.-30.
Kiss Álmos Péter: Háború a nép között, esettanulmányok a negyedik generációs hadviselés történetéből. Zrínyi kiadó, Budapest 2016 ISBN: 978 963 327 671 6

³⁰ **Рогозин: Россия создаст надежную воздушно-космическую оборону.**
http://ria.ru/defense_safety/20120205/557421654.html 2016. 02. 05.

Yousaf Butt – Theodore Postol: Upsetting the reset: The Technical Basis of Russian Concern Over NATO Missile Defense. Federation American Scientists. FAS Special Report No. 1. September 2011. NATO – Topic Missile Defence.

http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49635.htm 2016. 02. 03.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

támadások kivédésére, valamint a légi-kozmosz térben az ellenséges eszközök elpusztítására.

Véleményünk szerint a jövő katonai műveleteiben a mennyiségnek és a minőségnek új arányai alakulnak ki a művelet megvívásának valamennyi területén, a minőség javára. Más szóval, a most még esetenként meglévő mennyiségi szemléletet fel fogja váltani a minőségi megközelítés valamennyi parancsnoknál és katonánál, a műveletek tervezése és végrehajtása során.³¹

Jelen írásunk három, korábban megjelent publikációnk kivonata – figyelemmel a Hadtudományi Szemle terjedelmi korlátaira, – ugyanakkor figyelembe vettük a megváltozott katonapolitikai körülményeket is.³²

Úgy gondoljuk, Clausewitz tanácsa a jövő háborúival és katonai műveleteivel kapcsolatos kérdésekre jó eséllyel segít megtalálni a választ a kutatóknak és a téma iránt érdeklődőknek: *„senki sem kezd háborút, vagy helyesebben szólva, józan gondolkodással senki sem teheti azt meg anélkül, hogy előzőleg gondolatban ne tisztázza, hogy mit akar elérni a háborúval, és hogyan vívja azt meg. Az előbbi a politikai szándék, az utóbbi a hadművelet.”*³³

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Szenes Zoltán: Katonai kihívások a 21. század elején. Hadtudomány 2005. évi 4. szám. pp. 41.-45.
2. Demeter György: Űrhadviselés, Zrínyi Katonai Kiadó Budapest, 1984.
3. Csuka Antal – Előházi János: Irányított energiájú fegyverek és veszélyeik a számítógépes rendszerekre. Hadmérnök III. évfolyam, 3. szám. 2008. szeptember.
4. Keegan, John: A csata arca 5. fejezet, pp. 347. – 411. Akadémiai Kiadó Budapest 2013.
5. Kaposi Anna: Az államkudarc jelensége és a diszfunkcionális államok jelentette biztonsági fenyegetések, mennyire stabil állam Koszovó. Diplomamunka, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Budapest, 2014.

³¹ Resperger István: Villámháború az Öbölben (Iraki Szabadság Hadművelet – Operation Iraqi Freedom) elsődleges értékelése 41-47. oldalak

http://193.224.76.4/download/konyvtar/digitgy/nek/2004_3/02_resperger.pdf 2015. 11. 27.

Németh József Lajos: Az iraki háború néhány tanulsága.

<http://www.biztonsagpolitika.hu/index.php?id=133> 2015. 12. 15.

X-51 Scramjet Engine Demonstrator - WaveRider (SED-WR)

<http://www.globalsecurity.org/military/systems/aircraft/x-51.htm> 2016. 02. 09.

³² A katonai műveletek elmélete és gyakorlata a feldolgozott tapasztalatok alapján 1-2 rész.

Honvédségi Szemle, 2014./2-3. szám, pp. 8.-22., 14.-27.

Az Oroszországi Föderáció katonai doktrínájának biztonságpolitikai és katonai-technikai háttere.

SZAKMAI SZEMLE 2015:(2) pp. 82-111.

A katonai műveletek új formája – a hibrid műveletek. SZAKMAI SZEMLE 2015:(1) pp. 120.-136.

³³ Karl von Clausewitz: A háborúról, I. kötet. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest 1961. pp. 3.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

6. Kiss Álmos Péter: A negyedik generációs hadviselés kérdései: a felkelés elleni műveletek alapelvei. Honvédségi Szemle, 142. évfolyam 2014/2. szám
7. Kiss Álmos Péter: Háború a nép között, esettanulmányok a negyedik generációs hadviselés történetéből. Zrínyi kiadó, Budapest 2016 ISBN: 978 963 327 671 6
8. Resperger István – Kiss Álmos Péter – Somkuti Bálint: Az aszimmetrikus hadviselés a XXI. Században. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
9. Somkuti Bálint: Negyedik generációs hadviselés – az érdekérvényesítés új lehetőségei. PhD. Értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem 2013.
10. Paolo Tripodi, Jessica Wolfendale: New Wars and New Soldiers - Military Ethics in the Contemporary World; 2013, Routledge, 296 pages ISBN: 978-1-4094-5347-5
11. <http://www.ashgate.com/isbn/9781409453475> 2016. 01. 02.
12. Военная доктрина Российской Федерации в 2014 года.
13. <http://news.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf> 2015.12. 10.
14. [План деятельности на 2013-2020 гг.](#)
15. http://mil.ru/mod_activity_plan/doc.htm 2015. 01. 12.
16. Hypersonic Rocket-Plane Program Inches Along, Stalls.
17. <http://www.defenseindustrydaily.com/hypersonic-rocketplane-program-inches-along-0194/> 2015. 02. 27.
18. The Future Shape of Russia's ICBM Force Clarified. <http://cns.miis.edu/stories/051109.htm> 2012. 02. 12.
19. Kőszegvári Tibor: Gondolatok az űrhadviselésről. http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2006/3/2006_3_6.html 2015. 03. 04.
20. Diego A. Ruiz Palmer: A NATO műveleteinek két évtizede: visszatekintés és a jövő (angol nyelven). <http://www.nato.int/docu/review/2012/Chicago/Stock-Looking-Ahead/HU/index.htm> 2016. 01. 26.

NYITRAI MIHÁLY¹**Eredmények a szövetséges stratégiai légi és tengeri szállítóképesség erősítése terén****Achievements in the field of Alliance's Strategic Air and Sealift Capability Strengthening****Absztrakt**

A prágai NATO-csúcstalálkozón² a szövetség elkötelezte magát katonai műveleti képességeinek javítása mellett. Az elfogadott képesség kötelezettségvállalási csomagot,³ amelynek egyik sarkalatos pontja a stratégiai szállító kapacitás képesség kialakítása, a szövetség állam- és kormányfői a liszaboni⁴ csúcstalálkozójukon megerősítették. Azóta a katonai képességek, különösen a stratégiai szállító kapacitás terén jelentős változások történtek. A cikk célja ezen légi és tengeri stratégiai szállító kapacitás eredmények bemutatása a NATO Reagáló Erők és az Európai Unió harccsoportok szemszögéből, mivel a stratégiai szállító képesség mindkét kötelezettségvállalás szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bír és a résztvevők részéről együttműködést kíván.

Kulcsszavak: logisztika, NATO Reagáló Erők, EU Harccsoport, stratégiai szállító-képesség, SAC, SALIS, EATC, MIA

Abstract

At its summit in Prague the NATO committed itself to improving its military capabilities. The agreed capability commitments' package, one of its cornerstone agreed is to set up the alliance's strategic lift capability, was reinforced at their meeting in Lisbon of NATO Heads of State and Government. To date regarding the military capabilities in particular the strategic lift one there have been a lot of significant changes. The aim of this paper is to introduce these strategic air and sealift capability achievements from the point of view of EU Battlegroups and NA-

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: nyitrai.mihaly@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0002-7726-9898

² 2002.november 21-22.

³ Prague Capability Commitment (PCC)

⁴ 2010.november 19-20.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

TO Response Forces commitments needing essential and vital cooperation in this field from the part of participating nations in the operations concerned.

Keywords: logisztika, NATO Response Forces, EU Battlegroups, strategic lift capability, SAC, SALIS, EATC, MIA

BEVEZETÉS

A szállítási műveletek alapvetően két csoportba sorolhatók, stratégiai⁵ és harcászati. Mindkét műveletben a személyi állomány és a hadfelszerelés jelentős volumenének szállítása és mozgatása történik, azzal a különbséggel, hogy a stratégiai szállítás esetében a távolságok és a mennyiségek lényegesen meghaladják a harcászati légi szállítási műveletek azonos jellemzőit. Amíg a harcászati légi szállítást jellemzően inkább a műveleti területen belüli pontos helyszíni (ráhordó) kapacitás és tulajdonság jellemzi, addig a stratégiai szállítás sajátossága a közelítő, gyakran kontinenseken átívelő képesség és nagybani, globális ellátás. A katonai stratégiai szállító képesség megteremtése, különösen légi vonatkozásban, rendkívüli jelentőséggel bír egyrészt az elvárt gyorsaságú és megfelelő kapacitású reagáló képesség biztosítása, másrészt pedig a polgári logisztika szabályzóik által behatárolt lehetőségeinek kibővítése érdekében. Az elmúlt évtizedben ezen képesség megteremtése és erősítése terén számos eredmény született, amelyek a képességhiányt jelentős mértékben csökkentették.

Magyarország nemzetközi biztonsági kötelezettségvállalása szempontjából a két legfontosabb katonai hozzájárulás az Európai Unió harccsoportokban és a NATO Reagáló Erőkben való részvétel. Ezek közül is az EU harccsoport az idén különös jelentőséggel bír, hiszen 2016 első félévében a Visegrádi Négyek, Lengyelország, mint keretnemzet vezetésével töltik be ezt a szerepet. Így a stratégiai szállítás helyzete is kiemelt jelentőséggel bír a Magyar Honvédséggel szemben támasztott követelmények sorában. Célszerű tehát részleteiben is megvizsgálni, milyen szerepvállalásról van szó és milyen lehetőségek állnak a Magyar Honvédség rendelkezésére.

AZ EU HARCCSOPORT⁶

A közös európai védelem gondolata a hidegháború utáni megváltozott európai biztonságpolitikai környezetből fakad. A bipoláris világrend megszűnésével Európában ugyanis lecsökkent az egész kontinensre kiterjedő háború valószínűsége. Ugyanakkor a balkáni válság az Európai Uniót⁷ arra is rádöbentette, hogy az európai problémák rendezésében

⁵ Strategic/Tactical Airlift Operations

⁶ EU Battlegroup (EU BG)

⁷ A balkáni válság kitörésekor (1991) az Európai Unió, a Maastrichti Szerződés (aláírása: 1992.február 7) hatályba lépéséig (1993.november 1.), mint Európai Gazdasági Közösségként működött, illetve a délszláv válság ideje alatt (1991-95) lett kinyilvánítva Európai Uniónak. http://europa.eu/about-eu/eu-history/index_hu.htm [2016.április 12.]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

a jövőben jóval nagyobb részt kell vállalni. Az Európai Biztonság és Védelem Politika⁸ (később: Közös Biztonság és Védelem Politika⁹) máig érvényes alapelveit a Nyugat-Európai Unió¹⁰ a tagállamok külügyminiszterei a 1992. június 19-én Bonnban megtartott petersbergi¹¹ értekezleten fektették le. A Petersbergi Határozat¹² egyértelműen elkülönítette a kollektív védelmi, válságkezelési és megelőzési, béketeremtési, fegyver leszerelési, katonai tanácsadási, valamint a humanitárius és mentési feladatokat.¹³ Ezek a felsorolt tevékenységek képezik az ún. „petersbergi feladatokat”, amelyek saját hatáskörben történő ellátására adott felhatalmazást magának a Nyugat-Európai Unió.

Az EU BG létrejöttének történetében a következő esemény 1999. december 11-12., a helsinki Európai Tanács ülése. Ezen az ülésen a Tanács meghatározta a szükséges katonai képességek nagyságrendjét, megalapozta az intézményi háttérét, illetve kijelölte az Európai Biztonság és Védelem Politika (továbbiakban: EBVP) feladatát. Az Európai Tanács az EBVP feladatát a biztonságpolitikai döntéshozatal autonóm képességének megteremtésében jelölte meg. Ez az autonómia pedig azt jelentette, amennyiben a NATO, mint szövetség nem érintett, az Európai Unió a válsághelyzetek kezelése érdekében katonai műveleteket hajthat végre. A katonai képességek nagyságrendjére vonatkozóan az EBVP úgy rendelkezett, hogy a tagállamok 2003-ra legyenek képesek 60 napon belül felállítani, majd legalább egy év időtartamban fenntartani maximum 50-60 ezer főből álló válságreakáló erőt, amely képes az idézett petersbergi feladatok ellátására. [12] Az intézményi háttér vonatkozásában pedig a Tanács az EBVP vonatkozású döntések előkészítésére, helyzet-elemzésre és a műveletek operatív irányítására új, belső politikai és katonai szerveket hozott létre, nevezetesen a Politikai és Biztonsági Bizottságot,¹⁴ a Katonai Bizottságot¹⁵ és a Katonai Törzset.¹⁶

A 2003-ban elfogadott Európai Biztonsági Stratégia¹⁷ még nem határozta meg pontosan az Európai Unió katonai válságkezelési ambíciószintjét. A dokumentum egyszerűen csak annyit mondott, az Unió „legyen képes egyszerre több művelet vezetésére”¹⁸ és egy „aktív, erős Európai Unió globális hatással bír”¹⁹, amelyhez viszont rendelkezik a megfelelő képességekkel. [5] Az okmány azt is kimondta, az Uniónak „ki kell fejleszteni egy stratégiai kultúrát, amely lehetővé teszi a korai, gyors és amennyiben szükséges, robusztus beavat-

⁸ European Security and Defence Policy

⁹ Common European Security and Defence Policy

¹⁰ Western European Union

¹¹ Az említett nyugat-európai uniós miniszteri találkozót egy Bonn melletti szállodában tartották, a Hotel Petersbergben, innen ered a név.

¹² Petersberg Declaration

¹³ EUR-Lex, http://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/petersberg_tasks.html [2016. április 16.]

¹⁴ Political and Security Committee (PSC)

¹⁵ EU Military Committee (EUMC)

¹⁶ EU Military Staff (EUMS)

¹⁷ European Security Strategy

¹⁸ „As a Union of 25 members, spending more than 160 billion Euros on defence, we should be able to sustain several operations simultaneously”

¹⁹ „An active and capable European Union would make an impact on a global scale”

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

kozást²⁰ is. Ez a globális válságkezelési ambíció tükröződött az Európai Unió első katonai műveletében, amely az Artemis RD Congo nevet viselte. A művelet rögtön rávilágított néhány jelentős minőségi hiányosságra is, mint például a megfelelő stratégiai és harcászati mozgékonyosság hiányára, amely fokozott mértékben korlátozta az Uniót, és vele együtt a válságreakáló erők cselekvési szabadságát.²¹ A 2003. november 24-én, Londonban megtartott francia-brit csúcstalálkozó eredményeként az európai biztonsági és védelmi együttműködés erősítése érdekében kiadott nyilatkozat rögzíti, hogy „az Európai Unió legyen képes és hajlandó a válsághelyzetre válaszolva 15 napon belül önálló művelet vezetésére.” [9] A nyilatkozat javaslatot tesz a válságreakáló erő nagyságára²² és megvalósulásának kereteire²³ is. A javaslatot tett követte, és három hónappal később, 2004. február 10-én Franciaország, Nagy-Britannia és Németország benyújtotta a „Battle-Group Concept”²⁴ elképzelését, megszületett az EU Battlegroup, vagyis az EU Harccsoport.

Amikor azonban az Európai Tanács²⁵ néhány hónappal később, 2004. június 17-18-án elfogadta az Európai Unió 2010-es katonai fő célkitűzéseit, ennek a stratégiai kultúrának a kialakítása, egy régi álom új fejezete vette kezdetét az európai biztonság történetében, az EU Harccsoportok²⁶ létrehozása. [11] A harccsoportok létrehozása, ahogy korábban is említettem, nem minden előzmény nélküli. A Balkánon 1991-ben kitört délszláv háború bizonyította, hogy az Európai Unió politikailag nem elég erős, hogy területén a biztonságot garantálja, illetve katonai műveleteket segítség nélkül, a NATO és az Amerikai Egyesült Államok katonai támogatását nélkülözve, hajtson végre. Történt mindez úgy, hogy eközben az európai államok összesített hadereje és képességei világviszonylatban is a legnagyobbak. A konfliktus kezeléséhez, az egységes politikai akarat megléte mellett, leginkább egy megfelelő felszereltséggel rendelkező, gyors reagálású haderő hiányzott. Adódott tehát a feladat, létrehozni egy gyors katonai beavatkozáshoz szükséges válságreakáló erőt. Ezt a gyors válságreakálású erőt testesítik meg az EU Harccsoportok. Azonban megfelelő képességű és reagálási idővel rendelkező harccsoportok megteremtése elengedhetlenné tette, hogy az Európai Unió tagállamai is a haderőiket a magasabb készenléti idő és a nemzetközi, nagytávolságú, stratégiai telepíthetőség irányába fejlesszék.

²⁰ „We need to develop a strategic culture that fosters early, rapid and when necessary, robust intervention.” <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> [2016. április 12.]

²¹ Az Európai Tanács 2003. november 12-én hagyta jóvá a Műveleti Tervet (Operation Plan), de a válságreakáló erők teljes egészében, mintegy húsz nap múlva, csak 2013. július 6-án települtek. Ha akadtak is tagországok (Egyesült Királyság és Franciaország), aki némi elégedetlenséget mutattak a megfelelő reagáló képesség hiányával kapcsolatban, a tagországok jelentős többsége sikerként és gyors beavatkozásként könyvelte el a művelet indulását. Enter the EU Battlegroups. <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp097.pdf> [2016. április 14.]

²² harccsoport nagyságú, mintegy 1500 főből álló, szárazföldi erő

²³ önálló nemzeti vagy többnemzeti keretek

²⁴ Harccsoport Elgondolás

²⁵ European Council

²⁶ EU Battlegroups (EU BGs)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Négy évvel később, az Európai Tanács 2008. december 11-12-i Brüsszelben megtartott ülésén a tagállamok az Európai Biztonsági és Védelem Politika²⁷ új, konkrét ambíciószintjét, pontosabban, az addig elért katonai képességek erősítésére való törekvés fokozását deklarálták. [7] Az Európai Unió ekkorra már viszonylag jelentős művelti tapasztalatokkal rendelkezett, öt katonai művelet²⁸ vezetése kötődött a nevéhez. Az ülésen az addigi művelti tapasztalatok alapján a katonai képességek, így az EU Harccsoportok erősítésének fő vonalát továbbra is az erők harcászati mozgékonyságának és bevetettségének növelésében látták az érintettek. Az elsődleges kérdés tehát nem abban állt, vajon a tagállamok képesek-e létszámban elegendő erőt biztosítani, hanem abban, hogy a lebiztosított, felajánlott erők stratégiai mozgékonyága az előírt kívánalmak szerinti-e, megfelelő hadfelszereléssel és logisztikai támogatással, valamint kellő rotálhatósággal rendelkeznek-e. De párhuzamos követelményként jelent meg az erők megóvásának fokozása, az információgyűjtés és a műholdas felderítés erősítése, valamint a személyi állomány együttműködési képességeinek javítása is. Ezen katonai képességek növelésében meghatározó szerep jutott Az Európai Védelmi Ügynökségnek.²⁹

A 2007. december 13-án aláírt és 2009. december 1-én hatályba lépett Lisszaboni Szerződés³⁰ véglegesítette³¹ és kibővítette a petersbergi feladatokat (humanitárius segítségnyújtás, mentési műveletek, válságkezelő erők biztosítása, békefenntartó, béketeremtő feladatok, konfliktus megelőzés, katonai tanácsadás és segítségnyújtás, közös leszerelési műveletek, konfliktus utáni stabilizáció). [35]

A NATO REAGÁLÓ ERŐK³²

A bipoláris világrend megszűnése³³ után és a délszláv válság hatására a NATO arra kényszerült, hogy átgondolja politikai és katonai helyét, szerepét. A bekövetkezett változások következtében az addigi NATO katonai stratégia és struktúra is átalakításra szorult, hiszen az addig feltételezett, előre elképzelt német frontvonalhoz kötött közvetlen földrajzi érintkezés a német egyesítés.³⁴ illetve a szovjet³⁵ csapatkivonások következtében megszűnt. Fel

²⁷ European Security and Defence Policy

²⁸ Artemis RD Congo 2003, Concordia FYROM 2003, EUFOR ALTHEA 2004, EUFOR RD Congo 2006, EUFOR Tchad/RCA 2008 <http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/> [2016.április 12.]

²⁹ European Defence Agency (EDA)

³⁰ Treaty of Lisbon, Treaty on European Union (TEU) and the Treaty on the Functioning of the European Union, „Lisszaboni Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról”

³¹ 43.cikkely, 1. bekezdés http://www.eudemocrats.org/fileadmin/user_upload/Documents/D-Reader_friendly_latest%20version.pdf [2016.április 12.]

³² NATO Response Forces (NRF)

³³ A Varsói Szerződés katonai szervezete 1991.április 1-én, a Politikai tanácskozó testülete 1991.július 1-én szűnt meg. A szerződés katonai szervezetének megszűnéséről szóló dokumentumot éppen Budapesten, 1991.február 25-én írták alá.

³⁴ 1990.október 3. A német újraegyesítés

³⁵ 1991.december 8. Szovjetunió felbomlása, a Független Államok Közössége megalakulása

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

kellett hát készülni egy új típusú katonai struktúrára, stratégiára, diszlokációra és művelet végrehajtásra. Az új vezetési struktúra és katonai elgondolás³⁶ részét képezte az 1992. október 2-án, a németországi Bielefeldben³⁷ az I. Brit Hadtest bázisán létrehozott Szövetséges Gyorsreagálású Hadtest,^{38,39} amelynek elsődleges feladata NATO területen kívüli petersbergi műveletek, 5-30 napon belüli településsel való végrehajtása volt. [3] Az ARRC létrejöttét követte 1993-ban az Összhaderőnemi Alkalmi Harci Kötelék⁴⁰ koncepciója.⁴¹ Ez a többnemzeti kötelék szintén gyorsreagálási képességgel rendelkezett és a gyorsreagálású hadtesttel ellentétben már nem csak harci, de más katonai, humanitárius segítségnyújtási és békefenntartói műveletek végrehajtására is képes volt. [32] Az ARRC-t a szövetség több alkalommal is bevetette,⁴² de ami fontosabb, alaprendeltetésükből fakadóan mindkét szervezeti struktúra expedíciós képességekkel rendelkezett.

Az expedíciós képességek fokozását követelték meg 2001. szeptember 11-i események is, amelyek egyértelműen megerősítették, hogy valóságosan is számolni kell a NATO területén kívüli váratlan veszélyekkel. Ez a váratlan veszély pedig a NATO területén kívüli, gyorsan bevethető, gyorsreagálású erők létrehozását követelte meg a haderőstruktúrában.

Az előzmények alapján tehát jól látható, hogy Magyarország biztonsága szempontjából két olyan meghatározó szervezet, mint az Európai Unió és a NATO védelmi stratégiáikban kiemelt jelentőséget tulajdonítanak a tagországok határain kívüli válságkezelő műveleteknek és az ilyen jellegű műveletek végrehajtásához szükséges képességek kialakításának. A határokon kívüli műveletekhez szükséges képességek közül is az egyik legfontosabb a megfelelő stratégiai szállítókapacitás megléte. A megfelelő szállítókapacitás két legfontosabb jellemzője a szükséges mérték és az időbeni garantált elérhetőség.

Mit jelent az időbeni garantált elérhetőség? Az Európai Unió döntési mechanizmusában, a tagállamok válságreakáló művelet kezdeményezési döntése és a Műveleti Koncepció⁴³ és a Műveleti Terv⁴⁴ jóváhagyása⁴⁵ után 5 nap áll rendelkezésre az Európai Tanács műveletek indítására vonatkozó döntéséig. Az Európai Tanács döntését követő 10 napon belül az EU Harccsoport első erői kötelesek a műveleti területre érni. Az időbeni garantált elérhetőség az EU Harccsoport esetében tehát ezt az összességében 15 napot jelenti, ami, tekintetbe véve, hogy a tagállamok műveletindítási elhatározása és a Műveleti Koncepció, Műveleti Terv elfogadása közötti idő külön nincs definiálva, elég jelentős intervallum.

³⁶ Reaction Forces Concept

³⁷ 1994-től az ARRC Rheindahlen (Németország) diszlokált

³⁸ Allied Rapid Reaction Corps (ARRC)

³⁹ Az ARRC első parancsnoka Sir Jeremy Mackenzie, KCB, OBE vezérőrnagy 1992.október – 1994.december

⁴⁰ Combined Joint task Force (CJTF)

⁴¹ A koncepciót az 1994.januári brüsszeli NATO csúcstalálkozón hagyták jóvá.

⁴² IFOR részeként 1995-96 Bosznia-Hercegovinában, majd 1999-ben Koszovóban.

⁴³ Concept of Operations (CONOPS)

⁴⁴ Operation Plan (OPLAN)

⁴⁵ Mind a CONOPS, mind pedig az OPLAN az Európai Tanács által kerül jóváhagyásra

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Az EU Harccsoport és a NATO Reagáló Erők magyar hozzájárulásai szempontjából a nagy távolságú (stratégiai) szállítási feladatok végrehajtása egyrészt a személyi állomány, másrészt a hadfelszerelés vonatkozásában, kettős természetű. A ki- és visszatelepülési feladatokhoz adódik még az erők fenntartása, ellátása céljából végrehajtott logisztikai és váltási tevékenységek. A gazdaságosság azonban minden szempontból meghatározó. Magyarország az Európai Unióhoz és a NATO-hoz való csatlakozásával viszont nem egyedül került haderő átalakítási problémák és célkitűzések elé. A korábbi területvédelmi elven működő hadseregek expedíciós haderővé válása érintett minden szövetséges és nem szövetséges tagországot egyaránt. Ennek megfelelően, mivel korábban alapvetően nem volt szükség ilyen katonai képesség kialakítására, a cél mindenki számára közös volt. Rövidtávon átmeneti megoldást találni a problémára, hosszú távon pedig megteremteni a nemzeti szükségleteknek megfelelő képességeket és/vagy kapacitásokat.

	Ország	C-17	C-5	C-130	C-160	A400M	(t) ⁴⁶
1.	Egyesült Államok	170	36	107	-	-	15198,3
2.	Franciaország	-	-	14	11	1	699,6
3.	Kanada	5	-	35	-	-	1044,5
4.	Nagy-Britannia	8	-	24	-	6	1288,4
5.	Németország	-	-	-	53	1	885

1.sz. táblázat: A legnagyobb stratégiai légi szállítókapacitással rendelkező NATO tagországok⁴⁷

Azon NATO és/vagy Európai Unió tagországoknak, mint Magyarország is, nem vagy nem kielégítő mértékben rendelkeznek stratégiai légi szállítókapacitással, alapvetően három lehetőség közül választhatnak: a nemzeti képességek fejlesztése, vásárlás (akár részlegesen is, SAC⁴⁸) vagy részes bérlet (SALIS⁴⁹).

Ahhoz azonban, hogy érzékeltetni lehessen, miről is van szó, tekintsük át röviden Magyarország stratégiai légi szállítási szükségletét:

⁴⁶ szállító kapacitások: C-17= 76,6t; C-5= 118t; C-130= 18,9t; C-160=16t; A400M= 37t
<http://www.military-today.com/aircraft.htm> [2016.április 9.]

⁴⁷ saját szerkesztés a „The International Institute for Strategic Studies, The Military Balance 2016.” alapján ISBN: 9781857438352

⁴⁸ Strategic Airlift Capability, Stratégiai Légiszállítási Képesség

⁴⁹ Strategic Airlift Interim Solution, Átmeneti Stratégiai Légiszállítási Megoldás

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

CARGO normál	C-130	300 óra	AN-26, charter, ATARES⁵⁰
CARGO túlméretes	AN-124	352 óra	SALIS charter
	C-17	240 óra	HAW charter
személyszállítás	B-737	192 óra	charter ATARES

2.sz.táblázat: A Magyar Honvédség stratégiai légi szállítás szükséglete⁵¹

A táblázatból látható, hogy az önálló nemzeti stratégiai légi szállító kapacitás megteremtésének nincs reális kihasználtsági, ezáltal gazdaságossági alapja. Magyarország geopolitikai és gazdasági erejéből, adottságaiból fakadóan tehát, ahogy önálló stratégiai művelet végrehajtása, úgy az ehhez szükséges független, önálló nemzeti stratégiai szállítóképességek megteremtése, nem egyedül az érintett szövetségesek közül, nem lehet reális elképzelés.

Ezért a stratégiai légi szállítóképesség megteremtésének folyamatában az első kézenfekvő lépcső, egy közös és átmeneti megoldás kidolgozása, elfogadása volt. Ez az első közös átmeneti megoldás lett a 2006. január 23-án 15 ország által aláírt SALIS, a Strategic Airlift Interim Solution, az Átmeneti Stratégiai Légiszállítási Megoldás.

SALIS, STRATEGIC AIRLIFT INTERIM SOLUTION

A szerződés előzményei azonban évekkel korábbra, egészen 2003. június 12-13-ig nyúlnak vissza, amikor Brüsszelben tizenegy NATO tagország (Csehország, Dánia, Franciaország, Kanada, Lengyelország, Luxemburg, Magyarország, Németország, Norvégia, Portugália és Törökország) védelmi minisztere a stratégiai légi és tengeri szállítóképességek megteremtése érdekében szándéknyilatkozatot írt alá. [19] [27] Ezt követően 2004. június 27-28-án Isztambulban 15 NATO tagország (köztük az újonnan csatlakozott Bulgária és Románia) védelmi minisztere látta el kézjeggyel azt a memorandumot, amelynek értelmében 2005-ig a kötelezettséget vállaló országok hat Antonov AN-124-100 teherszállító repülőgép bevonásával megteremtik nagytömegű hadfelszerelések műveleti szállítóképességének alapját, hátterét. 2006. január 23-án a tagországok megbízásából a NATO Fenntartási és Ellátási Ügynökség⁵² szerződést kötött a külön erre a célra létrehozott, lipcsei szék-

⁵⁰ Air Transport and Air to Air Refueling and other Exchange Services (ATARES), Légiszállítási és Légi Utántöltési valamint más Szolgáltatások Cseréje. Az ATARES olyan alternatíva a részes országok számára, amelynek keretei között lehetőség van szerződésekben lekött, de fel nem használt vagy meglévő nemzeti „üresjárat” légi szállítási kapacitásaik más nemzetek által történő felajánlására és jóváírására repülési idő egyenérték (Equivalent Flying Hour, EFH) átszámítás alapján. A referencia alapja 1 óra C-130/160 üzemeltetési költsége. A szolgáltatás az Európai Mozgáskoordináló Központ keretein belül működik. <http://eatc-mil.com/45/news/news/163/ATARES+balancing++> [2016.április 8.]

⁵¹ Orosz Zoltán: A Magyar Honvédség szállítórepülő- és helikopter-alegységek alkalmazási lehetőségei a NATO szövetségi rendszerében, Doktori (Phd) értekezés), 88.o.

http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2011/orosz_zoltan.pdf [2016.április 8.]

⁵² 2012.június 30-ig NATO Maintenance and Supply Agency (NAMSA), 2012.július 1.-2015.március 31.. NATO Ellátó Ügynökség (NATO Support Agency), 2015.április 1-től NATO Támogató és Beszerzési Ügynökség (NATO Support and Procurement Agency)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

helyű, az orosz Volga Dnepr anyavállalat Ruslan SALIS GMBH leányvállalatával. A tizenöt SALIS alapítóhoz csatlakozott 2006. március 23-án a többnemzeti szerződés hatályba lépése alkalmából rendezett ünnepségen Svédország. A szerződés eredetileg három évre volt tervezett, de 2012-ben két évre, majd az érintett felek azt 2016. decemberig meghosszabbították.

A jelenlegi szerződés értelmében a SALIS égisze alatt résztvevő tagországok számára két AN-124-100 típusú teherszállító repülőgép érhető el 72 órán belüli garantált rendelkezési idővel. Hatnapos kiállási idővel újabb két azonos típusú technikai eszköz érhető el. Kilencnapos kiállási idő esetén pedig a szerződés szerint hat, azaz kilenc napig minden 72 óra után újabb két AN-124-100 áll rendelkezésre az igénylő SALIS tagországok számára. [13] A megkötött szándéknyilatkozat értelmében igény esetén ez a hat eszköz egészen 20 napon keresztül minimum 800 óra repülési idővel is rendelkezésre áll. Az idén, 2016-ban a szerződés tagországai 1800 óra repülési időt kötöttek le. Magyarország a szerződés keretében 25 óra repülési idővel rendelkezik, amely 1,1953% részesedésnek felel meg. [28]

A SALIS előnye még, hogy igény és elérhetőség alapján az AN-124-100 eszközök mellett más típusú teherszállító repülőgépek is elérhetők, mint például IL-76 vagy AN-225. Szállítókapacitás tekintetében az érintett AN-124-100 teherszállító képessége 120 tonna, szemléletesebben, a raktér impozáns méreteit illetően 2 x 5, azaz két sorban öt darab 20' konténer egymás mellé rakva. Az első kettő, 72 óra készenléti és teljes idejű bérletes AN-124 éves repülési kapacitásából (4800 óra) lekötött 1800 óra repülési időt a tagországok jelentős mértékben előre fizetik. Emellett a tagországok a fennmaradó kapacitás rendelkezésre állásának fenntartásához is hozzájárulnak. A szerződés hatálya alatt a tagországok az eszközöket elsősorban afganisztáni és afrikai műveletek teherszállításainak végrehajtására vették igénybe, de a szállítási feladatok között előfordult segélyszállítmányok célba juttatása is a pakisztáni földrengés szenvedőinek 2005-ben. A Magyar Honvédség 2006-ban az MH Újjáépítő Csoport⁵³ hadfelszerelésének jelentős részét is a szerződés által biztosított szállítókapacitással telepítette ki Afganisztánba, illetve hozta haza az MH Könyvű Gyalogszázad feleslegessé vált anyagait, eszközeit. A szerződés egyik nagy előnye, az elérhető garantált szállítókapacitás mellett, a szintén garantált ár. Jellemzően ugyanis válsághelyzet idején a piacok a csökkenő elérhető kínálat mellett az árak jelentős emelésével reagálnak. Ettől függetlenül a teljesség kedvéért érdemes megjegyezni azt is, fajlagosan a SALIS AN-124 teherszállító repülőgépek üzemóra költsége is, a nagyobb teljesítménnyel arányosan, természetesen magasabb, mint a C-130 vagy az AN-26 repülőeszközöké. [30] Az üzemóra költség relatív nagysága mellett szintén nem elhanyagolható technikai körülmény az is, hogy a SALIS által biztosított AN-124 teherszállító repülőgépek fogadására nem minden repülőtér alkalmas. Ez a körülmény adott esetben jelentős korlát, illetve további kiegészítő tervezést igényelhet.

⁵³ Provincial Reconstruction Team (PRT)

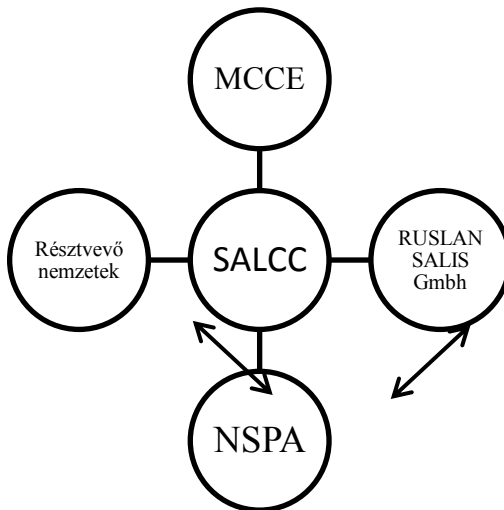
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

1. ábra: A SALIS által elérhető AN-124-100 stratégiai szállítóképesség⁵⁴

A SALIS szállítóképesség valószerű működtetését, összehangolását a hollandiai Eindhovenben működő Európai Mozgáskoordináló Központ⁵⁵ részeként működő Stratégiai Légiszállítást Koordináló Részleg⁵⁶ végzi. A részleg egyik legfontosabb feladata a nemzeti igények alapján a SALIS stratégiai kapacitás aktiválása, de fontos szerepet játszik a váratlan merülő igények biztosításában, csakúgy, mint a felhasználatlan repülési órák hasznosításában. A SALIS szerződés adminisztratív támogatását pedig a NATO Támogató és Beszerzési Ügynökség (NSPA) vállalta magára.

2. ábra: A Strategic Airlift Interim Solution kapcsolati rendszere (saját szerkesztés)

⁵⁴ How to Airlift Armed Forces. <http://www.nato.int/docu/review/2013/Smart-Defence-Action/airlift-armed-forces/EN/index.htm> [2016. április 8.]

⁵⁵ Movement Coordination Centre Europe (MCCE)

⁵⁶ Strategic Airlift Coordination Cell (SALCC)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A programban jelenleg tizennégy ország vesz részt (Belgium, Csehország, Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Görögország, Lengyelország, Luxemburg, Németország, Magyarország, Norvégia, Szlovákia, Szlovénia és Svédország). [13]

A SALIS a stratégiai légiszállítási kapacitás és képesség tekintetében rövidtávú megoldás, mert a szerződés keretében résztvevő országok jelentős része törekszik az önálló képesség megteremtésén vagy a már meglévő növelésén. Például hazánkhoz hasonló gazdasági, földrajzi, katonai stratégiai légiszállítási⁵⁷ képesség helyzetben lévő Szlovákia kormánya is megkezdte már a saját, nemzeti képesség kialakítását. A szlovák kormány 2008 decemberében⁵⁸ jelentette be C-27J Spartan teherszállító repülőgépek vásárlását. [6] Az elavult, öregedő AN-26 repülőeszközeinek kiváltására 2014 októberén a szlovák kormány szerződést írt alá az olasz Alenia Aermacchi repülőgépgyártóval két darab C-27J vásárlásáról. Az első szlovák C-27J 2016-ban, míg a második repülőgép 2017-ben érkezik meg és áll rendszerbe a szlovák légierőnél.⁵⁹ Azonban az igazán nagy váltás ezen a téren az Airbus által hét⁶⁰ NATO tagország igénye alapján kifejlesztett A400M⁶¹ típusú („Grizzly”) közepes katonai szállító repülőgép rendszerbe állása. Az A400M programban érintett országok a típusból eredetileg 180 darabot rendeltek 2003-ban. A gépek gyártása a spanyolországi Sevillában 2007-ben, míg tesztrepülése 2008-ban kezdődött. Időközben a kezdeti 180 mennyiség is csökkent.⁶² A típus és a megrendelt 170 darabos készlet első példányát a gyártó 2013. augusztus 1-én adta át az Air Force France részére. [24] Jól látható tehát, ha még egyelőre pontosan nem is meghatározhatóan, de végérvényesen és visszavonhatatlanul megkezdődött az „Átmeneti Megoldás” intézményének lebontása.

⁵⁷ A szlovák légierő 1993-ban Csehszlovákia felbomlása után (1993. január 01.) a közös légierőből (A repülőműszaki eszközökön Csehország és Szlovákia 2:1 arányban osztozott.

http://gutenberg.us/articles/slovak_air_force) 2-2 darab AN-24 és AN-26 repülőgépet kapott. <http://airshowinfo.hu/hirek/en/news/item/281-the-fulcrums-will-stay-in-the-slovak-air-force-because-of-lack-of-money.html> [2016. április 10.]

⁵⁸ 2006. január 19-én Kassára tartva, leszállás közben –, még magyar területen, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Hejce település fölé magasodó Borsó-hegynék ütközött és lezuhant egy An-24-es típusú repülőgép. A tragédiában 42 szlovák katona vesztette életét. A baleset után az érintett AN-24 típust a szlovák hadsereg rendszeréből kivonták.

http://www.honvedelem.hu/cikk/hat_eve_tortent_a_hejcei_tragedia [2016. április 10.]

⁵⁹ Slovaks Order C-27J Spartan. <http://airheadsfly.com/2014/10/24/slovaks-order-c-27j-spartan/> [2016. április 8.]

⁶⁰ Belgium, Franciaország, Luxemburg, Nagy-Britannia, Németország, Spanyolország és Törökország
⁶¹ A típus a C-160 Transall és a C-130 Hercules leváltását célozza meg.

⁶² Összesen 170 darabra a következő eloszlás szerint: Belgium (7 darab), Franciaország (50), Luxemburg (1), Nagy-Britannia (22), Németország (53), Spanyolország (27), Törökország (10) http://www.militaryfactory.com/aircraft/detail.asp?aircraft_id=820 [2016. április 8.]

A STRATÉGIAI LÉGI SZÁLLÍTÁSI KÉPESSÉG⁶³

A fentiek ellenére a SALIS egyelőre marad, létezik tovább és csak egyike a Magyar Honvédség stratégiai légi szállító igényeit kielégítő lehetőségeknek. A másik ilyen lehetőség, ráadásul Magyarországhoz köthető, a Stratégiai Légi Szállítási Képesség (SAC). A képesség, vagy inkább program eredeti célja, a SALIS, az Átmeneti Stratégiai Légiszállítási Megoldás kiváltása volt. Hiszen a SALIS, ahogy nevében is rejlik, csak ideiglenes lehetőségként indult a megfelelő stratégiai légi szállítókapaacitással nem rendelkező országok számára. Ugyanakkor maga a program példája és része az ún. P&S,⁶⁴ az „összevonás és megosztás” gondolkodásmódnak. Hiszen a stratégiai légi szállítás az előzőekben részletezett céloknak és végrehajtandó feladatoknak⁶⁵ szerves, elengedhetetlen részét képezi. Azonban az érintett tagországok önállóan nem képesek, de nem is szükséges, létrehozni, fenntartani egy ilyen katonai képességet nemzeti szükségletekre.⁶⁶ Ezért és ennek érdekében jött létre ez az összefogás,⁶⁷ hogy a mégis létező, de kritikus, önállósági határt el nem érő szükségletek is kielégítésre kerüljenek.

A Stratégiai Légi Szállítási Képesség megalkotásának gondolata először 2006 közepén a NATO Szövetséges Erők Európai Parancsnokságán (SHAPE⁶⁸) merült fel, ahol a szakemberek egy olyan megoldás kidolgozásán fáradoztak, amely lehetővé teszi a jelentősebb gazdasági tartalékokkal nem rendelkező NATO tagországok számára is, hogy állandó és megfelelő stratégiai légi szállító kapacitással rendelkezzenek. Így indult a NATO Strategic Airlift Capability, amelynek neve aztán rövidesen, 2006 októberében az első nem NATO tagország programhoz való csatlakozásával elveszítette nemcsak a „NATO” előtagot, hanem egyúttal kilépett a Szövetség keretei közül is. [17] A program eredetileg a már meglévő és megfelelő infrastrukturális háttérrel rendelkező Ramstein Repülőbázisra⁶⁹ volt tervezve, de politikai megfontolásból a végső döntés Magyarországra, az MH Pápa Bázisrepülőterre esett. A döntés a C-17 repülőgépek vásárlása mellett előrevetítette azt is, mivel hiányoztak az üzemeltetéshez szükséges megfelelő feltételek, hogy a pápai bázisrepülőterén további beruházásokat kell majd eszközölni a részes országoknak, vagy, mint ahogy később történt, a NATO Biztonsági Beruházási Program⁷⁰ keretében kerül majd azoknak a végrehajtása. A program menedzselésére a programban résztvevő országok 2007. június 20-án létrehozták a NATO Légiszállítást Irányító Ügynökséget,⁷¹ amely a NATO Gyártási

⁶³ Strategic Airlift Capability (SAC)

⁶⁴ Pooling and Sharing

⁶⁵ a kibővített petersbergi feladatok

⁶⁶ Magyarország sem rendelkezik önálló nemzetközi műveletindítási szándékkal vagy olyan mértékű nemzeti igénybevételi szükséglettel, ami egy ilyen képesség meglétét kívánja.

⁶⁷ P&S

⁶⁸ Supreme Headquarters Allied Powers Europe

⁶⁹ Ramstein Air Base (Németország)

⁷⁰ NATO Security Investment Program (NSIP)

⁷¹ NATO Airlift Management Agency (NAMA)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

és Logisztikai Szervezete⁷² mellett a NATO Légi Szállítást Irányító Szervezet⁷³ SAC végrehajtó intézménye. [2] A program vezető testülete a SAC Irányító Tanács,⁷⁴ amelyet a részes tagországok képviselői alkotják. A program és stratégiai szállítóképességek működtetésére az Európai Légi Központ⁷⁵ és a Tengeri Szállítást Irányító Központ⁷⁶ bázisán⁷⁷ megalkult a NATO Európai Mozgáskoordináló Központ.⁷⁸ [20]

A Stratégiai Légi Szállító Képességről szóló Egyetértési Szándéknyilatkozatot⁷⁹ 2008. szeptember 23-án tíz⁸⁰ NATO tagország és két⁸¹ PpF⁸² nemzet írta alá. [26] A szándéknyilatkozat aláírása lehetővé tette a NATO Légi Szállítást Irányító Szervezet (NAMO⁸³) létrehozását és a SAC Program beindítását. A program keretében a tagországok 3 darab Boeing C-17 Globemaster III⁸⁴ típusú, nagyhatótávolságú repülőgépet szereztek be és üzemeltetnek. A három eszköz közül az első kettő a külföldi katonai értékesítési megállapodás⁸⁵ keretében, egy pedig az Egyesült Államok „természetbeni”⁸⁶ hozzájárulásaként érkezett.

A NAMO tehát a gépek megvásárlására és üzemeltetésére létrehozott NATO szervezet,⁸⁷ amelynek az Alapokmányát az Észak-Atlanti Tanács 2007. június 20-i ülésén fogadták el. Az Alapokmány elfogadásakor feltételként szerepelt, hogy a szervezet tényleges megalakulása csak az említett, a vásárlás és a működtetés feltételeiről szóló szándéknyilatkozat aláírása után történhet. A SAC program végrehajtó szervezete a Nehéz Légi Szállító Ezred (HAW⁸⁸), amely a világ első többnemzeti katonai szállító egysége, állományát pedig a programban résztvevő országok katonai és polgári alkalmazottai adják. Az ezred felállításának megkezdése érdekében annak Előkészítő Csoportja (ADVON⁸⁹) 2008. október 6-án Pápa Bázisrepülőterre települt. Nehéz Légi Szállító Ezred számára és szemszö-

⁷² NATO Production and Logistic Organization (NPLO),

⁷³ NATO Airlift Management Organization (NAMO)

⁷⁴ SAC Steering Board (SB)

⁷⁵ European Airlift Centre (EAC)

⁷⁶ Sealift Coordination Centre (SCC)

⁷⁷ Mindkét szervezet az 1999. évi NATO Védelmi Képességek Kezdeményezés (NATO's Defence Capability Initiative) keretében fogant.

⁷⁸ Movement Coordination Centre Europe (MCCE)

⁷⁹ Memorandum of Understanding

⁸⁰ Amerikai Egyesült Államok, Bulgária, Észtország, Hollandia, Lengyelország, Litvánia, Magyarország, Norvégia, Románia és Szlovénia

⁸¹ Finnország és Svédország

⁸² Partnership for Peace

⁸³ NATO Airlift Management Organization

⁸⁴ A repülőeszközök újonnan a gyárból kerültek a HAW állományába és 30 év a becsült rendszerben tartási idejük. Megjegyzendő, hogy ez a „kifutási idő” évi 1000 repült óra mellett értendő. Az Egyesült Államok C-17 típusú eszközei átlagosan 1400 órát repülnek, ennek megfelelően az üzemeltetési idő is 22-25 évre csökken.

⁸⁵ Foreign Military Sales (FMS)

⁸⁶ non.cash contribution

⁸⁷ Jóllehet, a NATO a program kezelésére szervezeteket hozott létre, de ismételten, maga a SAC nem NATO szervezeti egység.

⁸⁸ Heavy Airlift Wing

⁸⁹ Advanced Echelon

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

géből Magyarország a befogadó nemzet,⁹⁰ biztosítja a Befogadó Nemzeti Támogatást.⁹¹ A SAC C-17 légi járművek nyilvántartásba vétele Magyarországon történt és magyar felségjelzéssel repülnek. [4] Az Ezred állománytáblájának feltöltése a programban résztvevő országok hozzájárulásának arányában történik. [14] Az első C-17 Globemaster III szállítóeszköz kevesebb, mint egy évvel, 2009. július 14.-én, a SAC Egyetértési Szándéknyilatkozat aláírása után érkezett Magyarországra, regisztrációs kódja SAC 01. A következő két C-17 a következő hónapokban érkezett és kapták ennek megfelelően a SAC 02, SAC 03 regisztrációs számokat. A Nehéz Légi Szállító Ezred működése, műveletei ezt követően kezdődtek az MH Pápa Bázisrepülőtéren. Az Ezred a teljes műveleti készenlétet 2012 novemberében érte el. [34] Ez azt jelenti, hogy az Ezred képes megfelelni a legváltozatosabb légi szállítási igényeknek és követelményeknek, de egyéb speciális képességekkel is rendelkezik.⁹² A SAC keretében az éves elérhető repülési idő összesen 3165 repült óra,⁹³ amelyből a tagországok hozzájárulásai arányában és előzetes megállapodások szerint részesülnek. Ezen felül, mindegyik nemzet a vásárolt repülési óraszám arányában osztozik a működési költségeken is. Tehát a nagyobb repülési óraszámot vásárolt nemzetek, nagyobb mértékben is járulnak hozzá a működési költségekhez. A költségekkel kapcsolatban és összehasonlításként a SALIS egységnyi repülési idő fajlagos költségével, a szakértők véleménye alapján a SALIS nem tekinthető relatíve gazdaságos megoldásnak⁹⁴ a SAC viszonylatában.⁹⁵ [10] [29] Azért csak relatíve, mert bár a SALIS nem olcsó, de a hozzáférhetőség költségei válsághelyzet esetén sem emelkednek, mint ahogy ilyen esetekben a piac reagálni szokott a növekvő keresletre csökkenő kínálat mellett.⁹⁶

⁹⁰ Host Nation

⁹¹ Host Nation Support

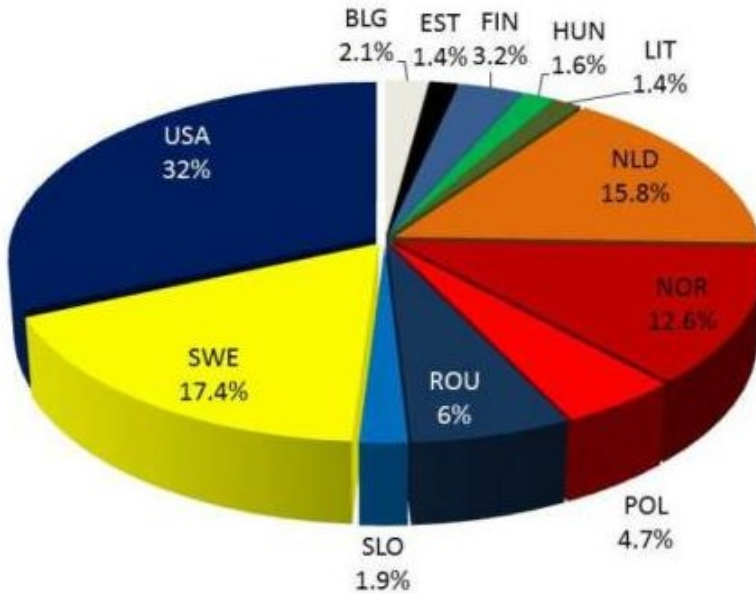
⁹² Többek között olyanokkal, mint légi utántöltés, légijárműből történő teherdobás, taktikai leszállás vagy közepesen veszélyes környezetben történő minden idejű repülés.

⁹³ Ehhez jön még hozzá 335 óra tartalék

⁹⁴ A SALIS költsége 8-10 év viszonylatában körülbelül 70 millió euróra becsülhető, ami egy Afganisztán esetében 250 ezer dollárt jelent per igénybevétel és 33 ezer dollár per óra. (Az értékeket 2005 évre viszonyítva kell érteni.)

⁹⁵ A SALIS repülési idő igénybevétele magyar viszonylatban kivetített értéke mintegy 6 MFt per óra. (2006. november 20. adat)

⁹⁶ Ha nem is gazdasági oldalról, de a SAC is rendelkezhet néhány árnyoldallal. Például, ha egy NATO, EU vagy ENSZ műveleti szükséglete magasabb prioritással is rendelkezik, mint egy nemzeti, adott esetben az eszközök átcsoportosításának akkor is az összes részes ország együttes konszenzusán kell alapulnia. S bár ez a körülmény magától értetődőnek tűnik, az érintett nemzet részéről nem feltétlenül lehet ez a helyzet.

3.ábra: A Nehéz Légi Szállító Ezred repülési idejének nemzetenkénti eloszlása⁹⁷

AZ EURÓPAI LÉGI SZÁLLÍTÁSI PARANCSNOKSÁG⁹⁸

A Magyar Honvédség stratégiai légi szállítási képessége szempontjából nem érintett, de NATO és EU vonatkozásban szintén fontos szereplő a hollandiai Eindhovenben működő Egységes Európai Légi Szállítási Parancsnokság (EATC). A Parancsnokság feladatai három csoportba sorolhatók: az alárendeltségbe tartozó légi szállítóeszközök vezetés-irányítási kötelemeinek ellátása, az eszközök alkalmazásának optimalizálása és a részes országok szabályzóinak, nemzeti hatályos műveleti eljárásainak összehangolása. A Parancsnokságot 2010. szeptember 1-én hozta létre Belgium, Franciaország, Hollandia és Németország. A szervezetnek ma már Luxemburg,⁹⁹ Olaszország¹⁰⁰ és Spanyolország¹⁰¹ is tagja. EATC a kezdeti műveleti készenléletet 2011 májusában, míg a teljes műveleti készenléletet 2014 júliusában érte el. A Parancsnokság megalakulásával és bővülésével annak

⁹⁷ The Strategic Airlift Capability (SAC)

<https://www.sacprogram.org/en/Pages/The%20Strategic%20Airlift%20Capability.aspx> [2016.április 8.]

⁹⁸ European Airlift Transport Command (EATC)

⁹⁹ csatlakozott 2011.május

¹⁰⁰ csatlakozott 2014.december

¹⁰¹ csatlakozott 2014.július

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

alárendeltségébe¹⁰² több mint 220 darab, különböző kategóriájú¹⁰³ katonai teherszállító repülőgép és üzemeltető repülőter került.¹⁰⁴ Így a tagországok légi szállító műveleteinek tervezése és végrehajtása összehangoltabbá, gazdaságosabbá és hatékonyabbá vált.¹⁰⁵ A Parancsnokság égisze alatt kialakított közös stratégiai doktrína, oktatási és továbbképzési program, valamint a repülőterek kiszolgáló berendezéseit érintő szabványosítási folyamat nemcsak fokozott interoperabilitást, de további költségmegtakarítást is eredményez a tagországok részére. A Parancsnokság létjogosultságát jelzi a napi több mint 60 bevetés és az eddigi működése alatti 20.000 ATARES repülési idő megváltás. [8]

A TÖBBNEMZETI VÉGREHAJTÁSI RENDELKEZÉS¹⁰⁶

A SALIS előzményeinél említett brüsszeli értekezleten aláírt szándéknyilatkozat értelmében a NATO-tagországok nemcsak a légi, de a tengeri szállítóképesség tekintetében is vállalták képességeik növelését. A szükséges tengeri szállítóképesség mértékét a tagországok képviselői 12-14 darab közepes méretű roll-on/roll-off¹⁰⁷ típusú hajóban határozták meg.¹⁰⁸ [1] [18] 2003. szeptember 1-én Norvégia vezetésével Eindhovenben megalakult a Tengeri Szállítást Irányító Központ.¹⁰⁹ Ezt követően 2003. december 1-én a Tengeri Szállítási Képességcsomag¹¹⁰ létrehozása érdekében kilenc¹¹¹ ország aláírta a Többnemzeti Végrehajtási Rendelkezést (MIA). A Végrehajtási Rendelkezéshez hét ország pénzügyileg,¹¹² két ország pedig (Dánia és Nagy-Britannia) „természetben”, azaz nemzeti tengeri szállítóképességgel járult hozzá. Jelenleg a Képességcsomag alapját egyrészt nemzeti

¹⁰² Az alárendeltségbe került eszközök vezetés-irányítási jogkörét az EATC és nem a nemzeti parancsnokság gyakorolja. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy az egyes tagországok saját nemzeti érdekeiknek (pl. mentő-evakuációs műveletek végrehajtására) megfelelően nem használhatják eszközeiket. [http://www.defense.gouv.fr/actualites/articles/eatc-european-air-transport-command/\(language\)](http://www.defense.gouv.fr/actualites/articles/eatc-european-air-transport-command/(language)) [2016. április 7.]

¹⁰³ **McDonnell Douglas KDC-10; Airbus A310 MRTT; Airbus A321; Airbus A310 Pax; Airbus A400M; Lockheed C-130 Hercules; Lockheed KC-130 Hercules; Boeing B707/KC707; CASA C-295; C-160 D/ESS Transall; EATT 2015 Aircrafts** <http://eatc-mil.com/140/Aircraft> [2016. április 12.]

¹⁰⁴ Az alárendeltségben lévő szállítóeszközök azonban továbbra is honi bázisaikról üzemelnek.

¹⁰⁵ Például egy Afganisztánból visszatérő szállító repülőgép üresjárat helyett német hadfelszerelést vagy állományt hoz vissza Európába.

¹⁰⁶ Multinational Implementation Arrangement (MIA)

¹⁰⁷ A NATO Planning Board for Ocean Shipping (NATO Óceán Hajózási Tervező Tanács) által 2005-ben végzett felmérése szerint a számításba jöhető ilyen típusú hajóknak a csak mintegy ötöde (860-ból 160) alkalmas katonai célokra.

¹⁰⁸ Később ez az igény a NATO Reagáló Erők telepítési szükségletét figyelembe véve 20 darab közepes méretű roll-on/roll-off típusú hajóra módosult.

¹⁰⁹ Sealift Coordination Centre (SCC). A szervezetnek 2005. április 18. óta, egészen az MCEC megalakulásáig, Magyarország is tagja volt.

¹¹⁰ Sealift Capability Package (SCP)

¹¹¹ Norvégia mellett Dánia, Hollandia, Kanada, Magyarország, Nagy-Britannia, Olaszország, Portugália és Spanyolország.

¹¹² A pénzügyi alap csak a tengeri szállítóeszközök rendelkezésre állási, beszerzési eljárás adminisztratív költségeit tartalmazza. Igénybevétel esetén a tényleges szállítási költséget az érintett ország külön fizeti.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

teljes¹¹³ idejű bérletek,¹¹⁴ másrészt garantált¹¹⁵ rendelkezésre állási szerződések,¹¹⁶ harmad- és negyedrészt pedig fölös nemzeti¹¹⁷ kapacitások¹¹⁸ és alvószerveződések¹¹⁹ alkotják, összesen 13 darab közepes méretű roll-on/roll-off hajó 37160 méter kapacitással. A képességcsomag működtetésére, a szükséges dokumentumok kidolgozására és a kapacitás szükségletek összehangolására alakult meg a Többnemzeti Tengeri Szállítást Irányító Bizottság.¹²⁰ Mivel – a nemzeti kapacitásokat leszámítva – civil kereskedelmi vállalatok birtokában lévő eszközökről van szó, a szükséges kapacitások megteremtése szerződések útján valósul meg. A szerződések kötését és felügyeletét a NATO Támogató és Beszerzési Ügynökség (NSPA) végzi. Az így lebiztosított tengeri szállítóeszközök készenléti ideje 10-30 nap. A Tengeri Szállítást Irányító Központ helyét és szerepét, ahogy korábban is említettem, 2007. július 1-től átvette az Európai Mozdáskoordináló Központ (MCCE), amely jelenleg 27 államot tömörít. Itt érdemes megemlíteni, hogy az ATARES mellett az MCCE egy másik szolgáltatást is nyújt, mégpedig a Felszíni Szolgáltatási Csererendszert.¹²¹ A csereszolgáltatás lényege a 20' konténer¹²² 100 kilométerre eső szállítási költsége. Ráadásul a két rendszer¹²³ között átjárhatóság¹²⁴ is létezik. Az átjárhatóság és konvertálhatóság előnye a pénzmozgás nélküli kompenzáció. Ennek megfelelően a magyar, többnyire negatív ATARES (EFH) kellőképp ellensúlyozható pozitív SEOS (SEU) egyenleggel. A SEOS működésében jelenleg 12 ország vesz részt.

¹¹³ 2021-ig 5 darab dán/német ARK RoRo (2500 méter rakodókapacitás/eszköz).

¹¹⁴ Full time Charter Contracts

¹¹⁵ 3 darab

¹¹⁶ Assured Access Contracts

¹¹⁷ 2024. december 31-ig 4 darab brit RoRo.

¹¹⁸ Residual Capacity

¹¹⁹ 1 darab norvég RoRo

¹²⁰ Multinational Sealift Steering Committee (MSSC)

¹²¹ Surface Exchange of Services (SEOS)

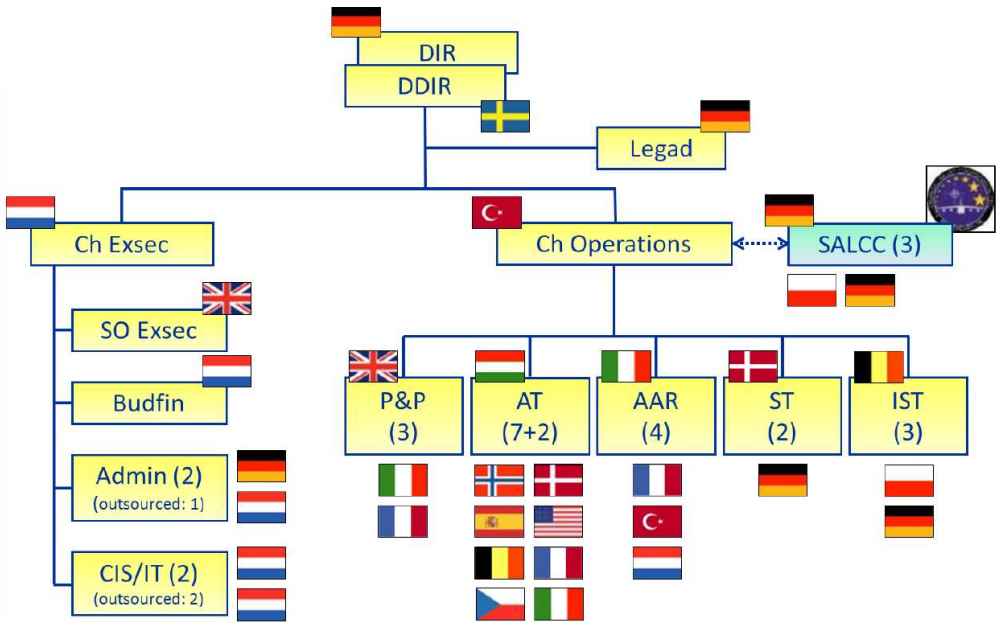
¹²² TEU, Twenty-foot Equivalent Unit. Szállítóeszköz függvényében a csereegység megfeleltethető 36m² felületnek, vagy 6,06 m hajó folyóméternek, vagy 10 tonna szállított tömegnek, esetleg 16 fő utasnak.

¹²³ ATARES, SEOS

¹²⁴ Például légiszállítás SEU-ból (Surface Equivalent Unit) átkonvertált EFH-ban (Equivalent Flying Hour).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

4. ábra: Az Európai Mozgáskoordináló Központ szervezeti felépítése¹²⁵ [15]

AZ ATHÉNI TÖBBNEMZETI TENGERI SZÁLLÍTÁST KOORDINÁLÓ KÖZPONT¹²⁶

A tengeri stratégiai szállítási képesség megteremtésében egy hátrányok nélküli megoldást kínál a tagországainak, így Magyarországnak is, az Athéni Többnemzeti Tengeri Szállítást Koordináló Központ.¹²⁷ A Központ egyik fő feladata a szabad tengeri szállítókapa- citással rendelkező részes országok számára javaslat kidolgozása annak hatékony kihasználására. A Központ másik fő feladata pedig, hogy tengeri szállítókapa- citás biztosítását igénylő tag- országok részére a nemzetközi forgalomban az igényhez legjobban igazodó és leggazda- ságosabb eszközt, ajánlatot találjon. [16] A fő feladatokból látható és következik, hogy a szervezet, bár szakterületén jó partneri kapcsolatokkal rendelkezik, sem saját eszköze, sem pedig garantált rendelkezésre állási szerződése nincs. Ez a kiszámíthatatlanság mű- veleti szempontból a reagálási idő vonatkozásában jelentős hátrányt képvisel.

¹²⁵ P&P=Projects and Planning Cell, AT= Air Transport Cell, AAR= Air to Air Refuelling Cell (Légiutántöltő Részleg), ST= Sealift Cell, IST= Inland Surface Transport Cell

¹²⁶ Athens Multinational Sealift Coordination Center (AMSCC)

¹²⁷ Az AMSCC 2004. november 16-án alakult meg.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

US GLOBAL LIFT AND SUSTAIN PROGRAM, NATO AIRBRIDGE ÉS A KÉTOLDALÚ MEGÁLLAPODÁSOK

A fenti megoldások mellett esetenként és műveletenként a stratégiai szállítási szükségletek kielégítésére az országok számára egyéb lehetőségek is elérhetőkké válhatnak. Ezek közül emelkedik ki az Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma által a közös műveletekben a szövetséges erők logisztikai támogatása érdekében működtetett Global¹²⁸ Lift & Sustain Program,¹²⁹ illetve Afganisztán vonatkozásában a NATO stratégiai légihíd.¹³⁰ [21] [23] Amíg a NATO légihíd igénybevételi költségei megoszlanak az adott relációban, addig a Lift & Sustain Program keretében az igénybevevő országot csak a berakópontra,¹³¹ illetve a kirakópontra felmerülő költségek terhelik. Természetesen mindkét megoldás sajátossága, hogy időben és prioritásban igazodni kell a támogatást biztosító erőhöz, így a megoldás tervezhetőség szempontjából magas prioritású feladat végrehajtásakor csak másodlagos eshetőségként jöhet szóba. [31] A Global Lift & Sustain Program azonban nemcsak légi, de tengeri szállítóképesség biztosítására is kiterjed.

A stratégiai szállítóképesség megteremtésében a nemzetek közötti együttműködés egészen egyedi megoldásokhoz is vezethetnek. Magyar vonatkozásban fontos megemlíteni a Németország által működtetett légihidak igénybevételét, amely nemcsak Afganisztán, de más műveleti terület, például Mali¹³² esetében is alkalmazható. Nemzetközi kitekintésben pedig példaértékű a skandináv államok együttműködése, a svéd kezdeményezésre 2009-ben megalakult NORDEFKO.¹³³ [25] A tagállamok¹³⁴ együttműködési megállapodást¹³⁵ írtak alá a közös harcászati légi szállításban való együttműködésről (NORTAT).

ÖSSZEGZÉS

A katonai stratégiai szállító képesség megteremtése, különösen légi vonatkozásban, rendkívüli jelentőséggel bír. Az elmúlt évtizedben ezen képesség létrehozása és erősítése terén számos eredmény született, amelyek a képességihiányt jelentős mértékben csökkentették.

Az EU Harccsoportok és a NATO Reagáló Erők a legfontosabb jelképei az európai államok együttműködési hajlandóságának a közös védelmi képességek kialakításában és biztonsági szerepvállalásban. Az erők és harccsoportok létrejötte fokozott mértékben segí-

¹²⁸ Afganisztán vonatkozásában külön Afghanistan Lift & Sustain Program létezik külön költségvetéssel. Military Law Chapter 10. p.23.

¹²⁹ A program 2013. évi költségvetését a Kongresszus 100 millió dollárban maximálta. Military Law, Chapter 10. p. 20.

¹³⁰ ISAF Airbridge (NIA)

¹³¹ Air Point of Embarkation (APOE), Légi Berakópontra

¹³² 2013.március 19-én német légihídon keresztül érkezett Bamakóba a német-osztrák-magyar ROLE-2 tábori kórház magyar kontingense hadfelszerelésével együtt.

¹³³ Nordic Defence Cooperation. Az északi együttműködés öt fő területe közül az egyik a norvég-svéd közös légihíd működtetése.

¹³⁴ Dánia, Finnország, Norvégia és Svédország

¹³⁵ Nordic Tactical Air Transport (NORTAT)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

tette a tagállamok haderő átalakítási törekvéseit, amely törekvések nagyban hozzájárultak, hogy az erők a területvédelemről az expedíciós jelleg irányába fejlődjenek. Az expedíciós képesség kialakítása a szövetségek tagországait fokozott együttműködésre (SALIS, Pooling & Sharing) és közös gondolkodásra ösztönözte (EATC).

Az országok együttműködése több megoldást is eredményezett, amelyek közül a Stratégiai Légi Szállítási Képesség (SAC) magyar vonatkozásban több szempontból is kiemelkedik. A megoldások közös jellemzője, hogy egymásra épülve fokozott mértékben és a szükségleteknek megfelelően, az egyes tagországok gazdasági teljesítőképességéhez igazodva növelik azok stratégiai szállítóképességét. Ugyanakkor a stratégiai szállítóképesség megteremtésének folyamata nem állt meg. A tagországok többsége elkezdte a képesség hosszú távú rendezését (A400M, C-27J) is. Ez a rendezési folyamat azonban még évekig tart majd, ezért az egyes megoldások korlátaik ellenére is tartósan átmenetinek bizonyulhatnak (SALIS).

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. 147 DSCTC 03 E - Reform of NATO Command Structure and the NATO Response Force <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=365> [2016.április 8.]
2. 160 DSCTC 08 E rev 1 - Current and Future Capability Priorities for the Atlantic Alliance <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=1474> [2016.április 12.]
3. Allied Rapid Reaction Corps, <http://steelerslounge.com/2016/02/allied-rapid-reaction-corps/592376/> [2016.április 7.]
4. Amit a SAC-ről és a HAW-ról tudni érdemes, <https://www.sacprogram.org/en/Pages/Amit-a-SAC-r%C5%91l-%C3%A9s-a-HAW-r%C3%B3l-tudni-%C3%A9rdemes.aspx> [2016.április 16.]
5. A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy, Brussels 12 12. December 2003. <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> [2016.április 11.]
6. C-27J Spartan Tactical Transport Aircraft, Italy <http://www.airforce-technology.com/projects/spartan/> [2016.április 8.]
7. Council of the European Union, Brussels, 11 December 2008. Declaration on Strengthening Capabilities http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/esdp/104676.pdf [2016.április 10.]
8. EATC Factsheet, http://eatc-mil.com/user_uploads/page_contents/downloads/EATC%20Factsheet.pdf [2016.április 8.]
9. Enter the EU Battlegroups. <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp097.pdf> [2016.április 14.]
10. Europe Defense Integration, Bridging the Gap between Strategy and Capability http://csis.org/files/media/isis/pubs/0510_eurodefensereport.pdf [2016.április 16.]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

11. Headline Goal 2010
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/2010%20Headline%20Goal.pdf>
[2016.április 17.]
12. Helsinki European Council 10 and 11 December 1999 Presidency Conclusions.
http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm [2016.április 11.]
13. How to Airlift Armed Forces. <http://www.nato.int/docu/review/2013/Smart-Defence-Action/airlift-armed-forces/EN/index.htm> [2016.április 10.]
14. Hungary - Heavy Airlift Wing, <http://www.forsvarsmakten.se/en/about/our-mission-in-sweden-and-abroad/current-missions/hungary-heavy-airlift-wing/> [2016.április 8.]
15. MCCE at a Glance, <http://mcce-mil.com/wp-content/uploads/2015/08/MCCE-At-a-Glance-08-2015.pdf> [2016.április 9.]
16. Mission and Role Statement, Athens Multinational Sea Lift Coordination Center, <http://www.amsc.mil.gr/> [2016.április 11.]
17. NATO Airlift Capability. http://www.worldlibrary.org/articles/nato_strategic_airlift_capability
[2016.április 8.]
18. NATO Sealift <http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/nato-sealift.htm> [2016.április 9.]
19. New command structure and capabilities for NATO. <http://www.nato.int/docu/update/2003/06-june/e0612a.htm> [2016.április 11.]
20. New strategic lift coordination centre created <http://www.nato.int/docu/update/2007/07-july/e0701a.html> [2016.április 12.]
21. Operational Funding, 2013 Fiscal Law Deskbook, http://www.loc.gov/frd/Military_Law/pdf/FLD_2013_Ch10.pdf [2016.április 9.]
22. Orosz Zoltán: A Magyar Honvédség szállítórepülő- és helikopter-alegységek alkalmazási lehetőségei a NATO szövetségi rendszerében, Doktori (Phd) értekezés), 88.o. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2011/orosz_zoltan.pdf [2016.április 10.]
23. POHL, Árpád: Some Specific Features in the Logistic System of ISAF Regional Command North. Economics and Management Brno, 2013(2) pp. 112-118. (2013)
<http://www.unob.cz/eam/Documents/EaM%202-2013.pdf> [2016.április 11.]
24. Reporting for duty: Airbus Military marks the delivery of its first A400M airlifter
<http://www.airbus.com/newsevents/news-events-single/detail/reporting-for-duty-airbus-military-marks-the-delivery-of-its-first-a400m-airlifter/> [2016.április 12.]
25. Seminar on Central European Solutions for Pooling and Sharing of Capabilities
http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/26489/seminar_on_central_european_solutions.pdf [2016.április 13.]
26. Strategic Airlift Capability (SAC) MOU
<http://www.state.gov/documents/organization/129827.pdf> [2016.április 14.]
27. Strategic Airlift Interim Solution (SALIS)
http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede061210strategicairlift_/sede061210strategicairlift_en.pdf [2016.április 12.]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

28. Strategic Air Lift Interim Solution (SALIS) MOU. <http://www.mosr.sk/data/files/798.pdf> [2016.április 7.]
29. **Szarvas László: A Magyar Honvédség stratégiai szállítási lehetőségei, a ma és a jövő kihívásai** <http://hadmernok.hu/kulonszamok/logisztika/szarvas.html> [2016.április 9.]
30. Szarvas László: A Magyar Honvédség nagytávolságú szállítási lehetőségei. Katonai logisztika, 15. évf. 2.szám (2007).
http://epa.oszk.hu/02700/02735/00062/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2007_2_009-031.pdf [2016.április 11.]
31. Szászi Gábor: A Magyar Honvédség légiszállító képességének változása napjainkig, a fejlesztés jövőbeni lehetőségei <http://docplayer.hu/13723942-Economica-a-szolnoki-foiskola-tudomanyos-kozlemenyei-viii-uj-efvolyam-4-2-szam-2015-felelos-szerkeszto-dr-korodi-marta-phd-foiskolai-tanar.html> [2016.április 11.]
32. The Combined Joint Task Force Concept. <http://www.nato.int/docu/comm/1999/9904-wsh/pres-eng/16cjtf.pdf> [2016.április 12.]
33. The International Institute for Strategic Studies, The Military Balance 2016. ISBN: 97 818 5743 8352
34. The Strategic Airlift Capability (SAC)
<https://www.sacprogram.org/en/Pages/The%20Strategic%20Airlift%20Capability.aspx> [2016.április 10.]
35. Treaty on European Union (TEU) and the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) as amended by the Treaty of Lisbon (2007)
http://www.eudemocrats.org/fileadmin/user_upload/Documents/D-Reader_friendly_latest%20version.pdf [2016.április 8.]

SZEM GÉZA¹

Példák az első világháború eseményeinek hadtörténeti feldolgozására a két világhégés közötti Európában – a német birodalmi levéltár kutatása

Examples of elaborating the events of First World War between the two wars in Europe – the research of the German Reichsarchiv

Absztrakt

Németország az első világháborút követően – mások mellett Magyarországgal és Ausztriával együtt – vesztesként került ki az összecsapásokból. Mind az újjászerveződő államnak, mind a társadalomnak érdeke és igénye volt a kudarc okainak megértése, a tapasztalatok feldolgozása és hasznosítása a jövő számára. Ebben a három ország levéltárai által megvalósított első világháborús kutatások megegyeztek, a konkrétabb célokat, és a hozzájuk vezető út meghatározását illetően viszont számos eltérés is felfedezhető közöttük. Jelen írás egyik célja ezeknek a párhuzamoknak a megvilágítása. Ebben a szellemben a cikk felépítésében és logikájában illeszkedik a szerző másik két, a magyar Hadilevéltár, illetve a bécsi Kriegsarchiv berkein belül megvalósult kutatásokról írott munkájához.

Kulcsszavak: I. világháború; Reichsarchiv; levéltár; hadtörténeti kutatás; hadi tapasztalatok

Abstract

Germany – like Hungary and Austria, among others – ended the First World War subdued. The newly forming state, as well as the society had the interest and also the urge, to understand the reasons of their failure, and elaborate and utilize the experiences for the future. In this regard, the researches in the archives of these three nations were quite similar, on the other hand, in certain goals, and the means to achieve them, we also manage to find some differences as well. One

¹ NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató; NUPS Faculty of Military Science and Officer Training, Doctoral School of Military Science, PhD student, E-mail: szem.geza@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0001-8973-7962

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

goal of present paper is to put a light on the parallels between these researches. In this regard the paper follows in its structure and logic a pattern, which is similar to the author's other two writings about the researches of the Hungarian Archive (Hadilevéltár) and the Austrian Kriegsarchiv.

Keywords: *I. World War; Reichsarchiv; Archive; military history research; war experiences*

Az első világháború mérhetetlen pusztítása talán minden korábbinál súlyosabb nyomot hagyott az általa érintett népek gondolkodásában. Ez arra készítette a benne résztvevő társadalmak egyes alrendszeit, hogy a konfliktus végeztével megkíséreljenek számot vetni a történetekkel és levonni a megfelelő politikai, szociális, kulturális, etc. következtetéseket a jövő számára.² Természetesen a katonai szegmens sem jelent kivételt ez alól, a háborúban kialakult hadviselés, az új technikai eszközök és a hozzájuk rendelt harceljárások – annak ellenére is, hogy ezek nagy része nem ennek a háborúnak a szülőtte volt – mind a gyakorlati szakemberek, mind a teoretikusok számára meglepetésekkel szolgáltak. A háborúról való megemlékezés össztársadalmi igénye mellett annál is sürgetőbb volt a megszerzett tapasztalatok megfelelő összegyűjtése és rendszerezése, mivel a formálódó békefolyamatok alakulása belátható időn belül újabb hasonló intenzitású konfliktus kirobbanását vetítette elő.³

Írásunk abból a két alapvetésből indul ki, hogy a haderő egy társadalmi alrendszer – és mint ilyen, integráns része az egésznek – a háború pedig egy – rendkívüli – társadalmi állapot. Az első definíció egyszerűen tetten érhető Karl von Clausewitz háborúról írott művében,⁴ amikor is politika és háború viszonyulását elemzi. Könnyű belátni, hogy amennyiben a politika határozza meg a háborút, és abban a hadsereg céljait, ezeket – vélt, vagy valós – össztársadalmi érdekek mentén fogalmazza meg. Igaz ez a logika még az öncélú (autoriter) jellegű politika esetében is, hiszen ennek az alapját is egy adott társadalom adja, létének pedig feltétele az adott társadalmi berendezkedés működőképessége. A második állítás részben az elsőből is következik, és korántsem csak a hagyományosan totálisnak nevezett háború esetén érvényes.⁵ A háború abban az esetben is az egész társadalom ügye, ha közvetlenül nem érinti magát a hátszínigot. Érvényesül ez a hatás sok egyéb mellett például a politikai célok prioritizálásában, a sorozás révén, vagy a gazdaság termelésének a háborús igényekhez való igazításában, amelyeknek további áttételes hatásai is vannak a társadalom egészére nézve.

² KEEGAN, John: A csata arca; Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013. pp. 341-346, (Megemlékezés)

³ Id. DIÓSZEGI István: A hatalmi politika másfél évszázada; História, MTA Történettudományi Intézete, Bp. 1997, pp. 265-286 (A győzelem kiaknázása)

⁴ Ld.: CLAUSEWITZ, Karl von: A háborúról; Zrínyi Kiadó, 2013; Első fejezet Mi a háború? pp. 39-56; ill. VIII. könyv, pp. 633-682.

⁵ A háború totális jellegét illetően ld.: NAGY Miklós Mihály: A katonai erőszak elmélete és a XX. század, Múltunk, 2004. 4. szám; Az abszolút háborútól a totális háborúig, pp. 158-167.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Mindebből az is következik, hogy az egyes társadalmak (nemzetek) a saját általános logikájuk mentén viszonyulnak a háborúhoz és így is próbálják meg értelmezni azt. Nem volt ez másképpen ez első világhéges esetében sem, és ez a módszertani megközelítésben is kisebb eltéréseket eredményezett, ami nem merült ki pusztán abban, hogy valamely fél a győztes, vagy a vesztes szemszögéből próbálta-e meg értelmezni a történeteket.

Megfigyelhető, hogy a brit hadtörténetírás leginkább harcászati szinten dolgozta fel a háború eseményeit. Ennek egyik okát abban láthatjuk, hogy a brit haderő technikai szempontból ezen a szinten tudta legyűrni ellenfelét. Az Antant sikerét az új technikai eszközök – elsősorban a harckocsi, illetve a repülőgép – bevezetésének szokás tulajdonítani (a másik tényező Németország kimerülése, amire viszont az Antant csak közvetett módon lehetett hatással). Köztudott, hogy ezeknek az eszközöknek az alkalmazása az első világháborúban nem ment túl a taktikai szinten, magasabb szintű műveletek megfelelő technikai és eljárási háttér hiányában legfeljebb elméletben voltak lehetségesek.⁶ Logikusnak tűnik tehát a következtetés, hogy katonai szempontból a brit hadtörténelem a siker kulcsát kutatva elsősorban a harcászat szintjét vizsgálta.

A másik, általánosabb okot a brit társadalom szerkezetében, illetve ennek a hadsereg-szervezésre gyakorolt hatásában fedezhetjük fel. A szigetország társadalmában jelentős szerep jut a kisebb helyi közösségeknek. Ezek egyik legfontosabb kohéziós erejét pedig az adott csoport tradíciói adják, aminek szerves részét képezi a közösség tagjainak részvétele a nemzet nagy háborúiban. Ezen tradíciók egyik fontos eleme a saját hősök történeteinek ápolása, ami nyilvánvalóan hatással van a brit hadtörténelem-írás irányultságára is.⁷ Ezt a hatást tovább erősíti a Nagy Háború által kiváltott sokk, ami a haderő szervezésének sajátos módja folytán közvetlen hatással volt ezekre a mikroközösségekre is. A brit hadsereg egyik, első világháború által életre hívott szervezeti formája volt az úgynevezett „Új Hadereg”, illetve az azt alkotó „Kitchener-zászlóalj”. Ezek katonáit olyan közösségek adták, amelyek tagjai a civil életben is kapcsolatban álltak egymással, jobbra foglalkozási alapon. A kötelékeik szorosságát mutatja másik nem hivatalos elnevezésük, a közkeletű „Cimbora-zászlóalj”, valamint jól jelzi ezen alegységek társadalmi integráltságát a korabeli sajtó által a tagjaiknak adott „polgár-katonák” elnevezés is.⁸ A brit haderőben létezett egy másik, régebbi szervezeti forma, a Territoriális Hadsereg, amelynek alakulatai szintén területi, illetve közösségi alapon szerveződtek, eredetileg önkéntes alapon. Törvényszerű, hogy a háborús győzelmen túl ezeket a szub-társadalmi szerveződéseket a saját felfogha-

⁶ Legalábbis az újdonsült eszközök egyikére vonatkozóan ld: FULLER J. F. C.: Tanks in the Great War 1914-1918; E. P. Dutton and Co. New York, 1920. forrás: <https://ia800208.us.archive.org/18/items/cu31924027835168/cu31924027835168.pdf> (letöltés: 2016.04.20.)

⁷ Elég, ha csak arra gondolunk, hogy szinte minden településnek van saját helységmúzeuma, amelyben legalább egy csapatzászlót, vagy egyenruhát őriznek valamelyik nagy háborúból, az adott relikvia, és a hozzá kötődő hősök történetével együtt.

⁸ KEEGAN, pp. 262-274.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

tatlan méretű veszteségeiknek a miértjei és hogyanjai foglalkoztatták a leginkább, amire szintén a háború „krónikásainak” kellett választ adniuk.

A németországi tendenciák viszont ennek szinte mindenben éppen az ellenkezőjét mutatják, és ez a kutatás irányultságában is tetten érhető. Először is, a britek taktikai sikerei nem bontakozhattak volna ki a német stratégiai összeomlás bekövetkezése nélkül. Általában elterjedt nézet, hogy a német haderő 1918 áprilisában szűkebb katonai értelemben nem állt a vereség szélén, a kapituláció közvetlen okozója elsősorban a hátsó ország, illetve a társadalom összeomlásában keresendő. A krízis össztársadalmi megélésének másik körülménye, hogy Németország kevesebb, mint fél évszázaddal korábban, sorozatos győzelmek révén vált egységes állammá. A dicsőséges fiatal birodalom számára a háborús vereség és a nagyhatalmi ambíciók szertefoszlása talán még fájóbb pofont jelentett. A kétségtelenül itt is megjelenő emberi és közösségi tragédiákon túl (hiszen közösségi alapon szervezett alakulatok léteztek a német haderőben is) tehát a térdre kényszerített birodalom esetében megjelenik egy össztársadalmi trauma is, amit kiegészít, hogy a katonai vereség mikéntjének tükrében nem az eszközök és eljárások helyessége, hanem a haderő és a társadalom stratégiai szinten való háborús felkészítésének és működtetésének kudarcja jelentette a fő kérdést.⁹ A háborús vereség feldolgozása és megértése végső soron az egységes Németország, illetve a fennálló német társadalmi berendezkedés további létjogosultságát is hivatott volt igazolni, vagy éppenséggel megcáfolni.

A NÉMET REICHSARCHIV RÖVID TÖRTÉNETE

Az első világháború idején az egységes Németország európai léptékkkel még fiatal államszervezetnek minősült. Ez tükröződik a (katonai) levéltározási struktúráján is, amely még a háború végén is alapvetően a tagállami struktúrát követi, illetve a magasabb katonai vezetés tekintetében döntően a vezetőnek számító porosz hadsereg levéltáraiban testesül meg.¹⁰ A központi német levéltár gondolata már az 1848-as frankfurti parlament idején is megfogalmazódik, de az egységesülés ezen a téren végül csak 1918-ban veszi kezdetét, amikor a három porosz archívum, a „Nagyvezérkar Hadilevéltára”, a „Titkos Hadügyi Kancellária Archívuma” és a „Hadügyminisztérium Titkos Archívuma” utóbbi vezetése alatt egyesül.¹¹

⁹ Ez egyúttal jobban megvilágítja, hogy miért volt elegendő a győztes oldalon alapvetően a katonai tapasztalatok feldolgozására helyezni a hangsúlyt; hiszen a fentebb említett egyéni, és közösségi sokkhatás mellett is, a háborús győzelem ezen államok esetében összességében a társadalmi és politikai berendezkedéseik sikerességét is jelentette – nekik tehát nem kellett ezek kényszerű átalakításán elmélkedniük.

¹⁰ Erről részletesebben ld.: Die Überlieferung zum Ersten Weltkrieg im Bundesarchiv-Militärarchiv, forrás:

http://www.erster-weltkrieg.clio-online.de/site/lang_de-DE/40208737/default.aspx (letöltés: 2016.02.10.)

¹¹ Kriegsarchiv des Großen Generalstabes, Archiv der Geheimen Kriegskanzlei, illetve Geheime Archiv des Kriegsministeriums, ld.: uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A következő lépésként, egy évvel később Potsdamban létrejön a Reichsarchiv, mint birodalmi központi levéltár, amelyet a korábban a Kriegsschulé-nak helyet adó épületben helyeznek el. Életre hívásában éppen az az igény játszotta az egyik döntő szerepet, hogy a még kint levő háborús dokumentumokat egyetlen, egységes intézmény égisze alatt gyűjtésük össze. A belügyminiszter által összeállított tervezet értelmében a gyűjtés mellett az iratanyag objektív tanulmányozása, valamint a hozzáférhetővé, illetve kutathatóvá tétele is az intézmény feladatát képezte. Természetesen birodalmi archívumként a katonai mellett politikai, gazdasági, technikai és jogi dokumentáció gyűjtését is végezte.¹² A centralizálás folyamata a későbbiekben is folytatódott, amelynek eredményeként az 1920-as évek gyakorlatában a birodalmi hadsereg működésére – és így a háborús részvételére – vonatkozó anyag közvetlenül a Reichsarchivba, míg a katonai közigazgatási dokumentáció a valamikori magasabbegység-parancsnokságok állomáshelye szerint illetékes archívumokba került. Utóbbiak 1921-et követően a Reichsarchiv fiókinstanzmányaiként működtek. Külön gyűjtés történt a haditengerészet anyagait illetően, amelyet 1916-tól az Admirális Hadtudományi Részlege¹³ végzett. Az általa begyűjtött műveleti dokumentumok, naplók és egyéb okiratok adták a szintén 1919-ben létrehozott Haditengerészeti Archivum alapját.

Az 1930-as évek politikai eseményei, és a német haderő átalakulása ebben az időszakban szintén éreztették a hatásukat a hadilevéltár szervezetében és működésében egyaránt. E helyütt csak két tendenciát szeretnénk kiemelni: 1938 után a területi foglalások eredményeként a Reichsarchiv fennhatósága alá került, többek között a prágai és a bécsi levéltár, úgy szervezetileg, mint iratanyagát tekintve.¹⁴ Ezen túlmenően pedig az okkupált területekről általában megkezdődött a német vonatkozású levéltári anyagok gyűjtése.¹⁵ Másfelől megváltozott az archívumnak a politika és a hadvezetés által szánt szerepkör is, amennyiben tudományos kutatóműhelyből szimpla iratgyűjtő, tároló és rendszerező intézménnyé egyszerűsítették, egyúttal pedig közvetlenül a fegyveres erők irányítása alá helyezték azt.¹⁶

Témánk szempontjából érdekes még az archívum háborús sorsa, és benne a két világháború között gyűjtött iratok utóélete is, ahogyan a háború közeledett, majd el is érte Németország területét, az általa okozott pusztítás a Reichsarchivot sem hagyta érintetlenül. Jelentős károkat okozott és számos iratanyag megsemmisülését eredményezte az 1945 tavaszi légitámadások mellett az 1942 után az archívum mellett működő birodalmi megbízott által elrendelt szándékos pusztítás is. Ezek eredményeként a szárazföldi haderőnemre vonatkozó első világháborús anyagok döntő hányada – így a távol-keleti gyarmati tevékenységre vonatkozó iratok is – elpusztult, a megmaradt állomány jobbára az azidőtájt kint

¹² uo.

¹³ Kriegswissenschaftliche Abteilung beim Admiralstab der Marine

¹⁴ Die Überlieferung zum Ersten Weltkrieg im Bundesarchiv-Militärarchiv

¹⁵ HOCHEDLINGER, Michael: Doppeladler oder Hakenkreuz? Das „Heeresarchiv Wien“ 1938–1945; 3.2. Archivraub im besetzten Ausland, p. 252. forrás:

<http://www.oesta.gv.at/DocView.axd?CobId=46696> (letöltés: 2016.02.04.)

¹⁶ uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

lévő anyagokból, és az amerikaiak által az 1920-as években készített másolatokból, valamint a repülőerőkre vonatkozó dokumentációból áll. Viszonylag sértetlen ugyanakkor a haditengerészet archívuma, ahol a vonatkozó megsemmisítési parancsot szinte egyáltalán nem hajtották végre, a gyűjteményt csak korábban, az 1918-as forradalom alatt érte némi veszteség.¹⁷

A fentiek alapján összességében az mondható, hogy a német haderő első világháborús működése napjainkban már csak jórészt a két háború között keletkezett szekunder forrásokból ismerhető meg, az ezek által is hivatkozott eredeti dokumentáció sok esetben többé már nem áll rendelkezésre.

A REICHSARCHIV GYAKORLATI MŰKÖDÉSE AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚS KUTATÁS IDŐSZAKÁBAN

Az amerikai Army War College történeti részlegének vezetője számára 1925-ben írt jelentésekből számos körülményt megismerhetünk a német birodalmi levéltár két világháború közötti működésének időszakából. A jelentés a német első világháborús monográfiáról szóló ismertetésen alapul, amely a levéltár hadtörténeti részlegének akkori igazgatója – egyúttal az első világháborús kutatás vezetője is – Hans von Haefen tábornok tollából származik.¹⁸

Az írásból megtudhatjuk, hogy a keletkezés időszakában (1920-as évek) az országot sújtó gazdasági megszorítások az archívumot sem hagyták érintetlenül; a korábban hat alegységben dolgozó összesen ötvenfős stáb helyett ekkor már csak egyetlen szervezeti egység működött fele létszámmal, azaz huszonöt tudományos munkatárssal. A részleg vezetését volt vezérkari tisztek, (ne felejtjük el, hogy Németország hadseregének létszámát szintén korlátozták a Párizs környéki békek, ami Magyarországhoz hasonlóan a tisztii állomány további foglalkoztatásának problémáját vetette fel),¹⁹ illetve elismert szakírók alkották. A hadtörténeti részleg összekovácsolódásában az igazgató jelentős szerepet tulajdonít az első világháborús monográfiához kötődő kutatásnak.

Az ekkor még nagy számban létező dokumentum-anyag gyűjtését és rendszerezését illetően ismert, hogy azokat a beszolgáltató szervek szerint rögtön a beérkezést követően igyekeztek kategorizálni, és róluk megfelelően visszakereshető katalógust készíteni. Ez kettős célt szolgált, egyfelől az egyes kategóriáknak megfelelő méretű helyet biztosítottak, ezáltal lehetővé téve az egyszerű jövőbeni bővítést, az újonnan érkező dokumentumok rázárköztatását a már meglévő anyagra. Másrészt az így kialakított rendszer révén az

¹⁷ Überlieferung (o.n.)

¹⁸ Incidental to report on the German Reichsarchiv, Potsdam sent by Col. Sorely, Feb. 9. 1925. (LSS.#142), forrás:

http://downloads.sturmpanzer.com/MLW/Report_on_Reichsarchiv_Der_Weltkrieg_1914-18.pdf (letöltés: 2016.02.05.)

¹⁹ Id.: Békeszerződés Németország, illetve a szövetséges és Társult Hatalmak között, 1919. június 28. V. fejezet, Megállapodás a szárazföldi, tengerészeti és légi erőkről: <http://www.versailer-vertrag.de/vv-i.htm> (letöltés: 2016.02.06.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

archivált anyag kategóriánkénti azonnali kutathatóságát is el kívánták érni.²⁰ Ez némileg a bevett levéltári logika megfordítását jelentette, amennyiben nem felhalmozást követően kezdtek el kategorizálni egy nagy kiterjedésű dokumentum-halmazt, hanem a részek kialakításán keresztül alkották meg az archívum egészét is. Ezen logika alkalmazása részben kényszer szülte megoldás volt, ahogyan azt von Haeften tábornok is elismerte, alkalmazását elsősorban a Reichsarchiv anyagának korábban ismertetett – más gyűjtemények egybeolvasztásával megvalósított – kialakulása indokolta.²¹ A törekvés megvalósítása nem volt minden nehézségtől mentes, a haderő alakulatai az idők során sok esetben át lettek nevezve, ezzel együtt megváltozott az alá- és fölérendeltségük, amit tovább bonyolít a személyi állomány folyamatos mozgása is az alakulatok között. Különösen jellemző ez a tendencia a háború éveire, amikor a csapatok nem csak a hadszínterek, hanem ezzel együtt, illetve ezen belül is az előljáró parancsnokságok között is mozgásban voltak. További kihívást jelentett egy viszonylag – legalábbis nagyobb méretekben – újszerű dokumentumanyag, a levéltárba leadott fény- és mozgókép rendszerezésének kérdése, ezeket – ahol ez elkerülhetetlen volt – a térképekhez hasonlóan, egyes dokumentumokhoz csatolva, más esetekben önállóan vették katalógusba. A Reichsarchiv hadtörténeti részlege kezdetektől a műveletekkel kapcsolatos anyagok – harci okmányok – gyűjtését végezte, a személyi iratanyag a területileg illetékes fiók-levéltárak állományába került. Ez a megoldás is a minél előbbi kutathatóvá tételt, és a tudományt támogató működés folyamatosságát volt hivatott biztosítani.

Az archívum viszonylag fiatal volta ellenére rendelkezett már a tárgyaló időszak elején is némi belső és külső kapcsolatrendszerrel. Az ezredek és más alegységek mellett működő történészekkel való kapcsolatápolás a levéltárnak lehetséges forrásokat, a csapat-történészek számára pedig kutatási, egyúttal megfelelő szakmai lektorálás mellett történő publikálási lehetőséget jelentett. Külföldön elsősorban az angol-szász világ felé épült ki szakmai kapcsolat, a hasonló gyűjtő és kutatótevékenységet végző intézmények közül az amerikai hadsereg Hadtudományi Intézetével és a londoni Birodalmi Védelmi Bizottság Hadtörténeti Részlegével állt együttműködésben a potsdami archívum. A bécsi testvérintézménnyel természetszerűen létezett együttműködés, Olaszország irányába pedig ez idő tájt (1925) formálódott hasonló.²²

A gyakorlati működés érdekes mozzanata, hogy az archívum ebben az időszakban kiállítás is szervezett a már rendszerzett dokumentumokból, egyrésztől tevékenységének megismertetésére – ne feledkezzünk meg a háború utáni osztársadalmi igényről a történetek megismerésére és megértésére – illetve népszerűsítésére, másrészt azzal a deklarált szándékkal, hogy ez által serkentse a még kint lévő, és az intézmény érdeklődésére esetleg számot tartó dokumentumok leadását. A hivatalos szervek ilyen irányú kötelezettségét

²⁰ Report on German Reichsarchiv, Potsdam, Germany, Feb. 9. 1925. pp. 2-3. forrás: http://downloads.sturmpanser.com/MLW/Report_on_German_Reichsarchiv_1925.pdf (letöltés: 2016.02. 05.)

²¹ Idézi: Report on German Reichsarchiv, pp. 2-3.

²² Incidental to report on the German Reichsarchiv, p. 5.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

egyébként egy 1921-es belügyminiszteri rendelet rögzítette. Ugyanakkor, mint láthatjuk, a Reichsarchiv a magánszférát is igyekezett megszólítani, és a hivatalos – itt elsősorban állami – dokumentumok mellett az ezeket kiegészítő privát iratanyag számára is helyet kívánt biztosítani az egyes tartományi levéltárakkal történő munkamegosztásban.²³ E mögött az a felismerés áll, hogy a hivatalos dokumentáció gyakran nem rögzít olyan, esetleg utólag jelentős részleteket egyes eseményekkel kapcsolatban, amelyek számára ilyen magánjellegű írások viszont adott esetben szentelhetnek némi terjedelmet.

A Reichsarchiv, azonban nemcsak mint a dokumentumok gyűjtő- majd később lelőhelye tett szert jelentőségre, kutatóműhelyként azok saját feldolgozásában is jeleskedett. Ennek legnagyobb horderejű megtestesülése a Nagy Háború német vonatkozását feldolgozó „A világháború 1914-1918” című tizenkét kötetes monográfia lett.²⁴ A hadászati-hadműveleti szintet taglaló mű kiegészítéseként kisebb írások is jelentek meg az intézmény gondozásában, mint az egyes csatákat részletesebben ismertető és személyes élményekkel fűszerezett „A világháború csatái” című harminchat pamfletből álló sorozat, amely 1926 és 1930 között jelent meg. A légi csapatok háborús szereplésével foglalkozó „A német légierő hivatalos története a Nagy Háborúban” című írás a haderőnem szervezésén és alkalmazásán túl az általa rendszeresített repülőeszközök technikai paramétereinek is gyűjteménye lett.²⁵ Ezekon túlmenően az intézményben folyó kutatómunka bemutatását célzó mű is készült „Kutatások és elgondolások a Birodalmi Levéltárból” címmel.²⁶

„A VILÁGHÁBORÚ 1914-1918” – A NÉMET MONOGRÁFIA

Írásunk a felsoroltak közül „A világháború 1914-1918” cíművel kíván némileg részletesebben foglalkozni, minthogy ez tekinthető a Reichsarchiv fő művének az első világháború vonatkozásában, és mint ilyen ez illeszkedik leginkább a cikk elején rögzített sorba.

A mű keletkezésének körülményeiről a levéltár elnöke, Mertz von Quirnheim tábornok által írt ismertetés ad némi képet.²⁷ Ebből megtudhatjuk, hogy a kutatás eredményeül egy olyan monográfiát szántak, amely egyfelől a kadétok számára elvárható tudományos színvonalon keresztül a szakmaiságot, másrészt az olvasók számára, az általános összefüggések megvilágítása révén a közérthetőséget célozza meg. A lehető legnagyobb hitelesség érdekében a fellelhető források legszélesebb körét gyűjtötték össze, hazai és külföldi, illetve hivatalos és magán eredetű dokumentumokat egyaránt, amelyeket megfelelő módon idéztek, illetve hivatkoztak az események ismertetése során. A kutatást a Birodalmi Levéltár más alegységei, és külföldi rokon-intézmények – így a londoni Történelmi Bizottság – is segítették szakértőkkel.²⁸ Szintén a hitelességet tartották szem előtt, amikor

²³ Report on German Reichsarchiv, p. 6.

²⁴ Der Weltkrieg 1914-1918 Bearbeitet im Reichsarchiv, Mittler und Sohn, Berlin 1925-1930

²⁵ Die Schlachten des Weltkrieges, Mittler und Sohn, Berlin 1926-1930, illetve Die Deutschen Luftstreitkräfte im Weltkriege, Mittler und Sohn, Berlin, 1920.

²⁶ Forschungen und Darstellungen aus dem Reichsarchiv, Mittler und Sohn, Berlin, 1922.

²⁷ Idézi: Report on German Reichsarchiv, pp. 2-3.

²⁸ Incidental to report on the German Reichsarchiv, p. 4.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

a vizsgálódás spektrumául a hadászati-hadműveleti szintet határozták meg, ennek megfelelően a Főparancsnokságtól a hadosztályok szintjéig keletkezett források mentén építették fel a művet. Ezt kiegészítendő, figyelembe vették a vonatkozó politikai, gazdasági, ipari, társadalmi, és kulturális faktorokat is, amelyek meghatározták a háborús színteret. Ezeket olyan mértékben ismertették, amennyire azt az események megértése szükségessé tette. A cél az volt, hogy átfogó képet alkossanak a háború német vonatkozásairól.²⁹

Maga az elő kutatás több évet vett igénybe, abban pedig több levéltári alegység együttesen vett részt. A források feldolgozását az egyes munkatársak között osztották szét, akik konkrét események kapcsán részletes tanulmányokat írtak. Ezeket az igazgatóval – aki az egyes írások lektorálása mellett a kutatás vezetését is végezte, illetve abban a nagy vezérkar működésének feldolgozásával alkotó módon is részt vett – való egyeztetés után pontosították, egyszerűsítették, és egységesítést követően műveletenként egybefűzték. Ezek adták azután a későbbi kötetek egyes fejezeteit, amelyeket az események idején vezető pozícióban lévő szakembereknek – mint Hindenburg és Luddendorf tábornokok – kiadták véleményezésre és pontosításra. Az ezek során esetlegesen felmerülő véleménykülönbségeket azután további kutatásokkal igyekeztek egyeztetni, ahol pedig ez nem volt lehetséges, feltűntették a tisztázatlanul maradt pontokat.³⁰

Az egyes történések kapcsán a lehető legteljesebb képet kívánták kialakítani az érintett parancsnok helyzetéről, az általa hozott döntés körülményeiről, így azok okairól is, be kívánták mutatni a magasabb parancsnoki szándék kialakulásának folyamatát és azok csapatok által való végrehajtásának alakulását is. Ennek érdekében szakítottak a korban bevett módszerrel, az eseményeknek a „jobb szárnyról induló” bemutatásával.³¹ A német összhaderő főparancsnokságának tevékenységét az alárendeltekétől külön tárgyalták, annak érdekében, hogy hitelesen ábrázolhassák a vezetők döntéseinek eredetét, és kialakulásának folyamatát a háborús valóság kritikus helyzeteiben.³² Az objektivitás érdekében a szerzők tartózkodtak a parancsnoki döntések véleményezésétől, vagy magyarázásától, azok tárgyalása a tények ismertetésére szorítkozott. A hitelességet szolgálta az a megoldás is, hogy az ellenséges erők tevékenységéről az események leírása során csak annyit árultak el, amennyit abból az adott parancsnok az események idején ismert. Az utólagos megértést szolgáló összképet csak az egyes történések kibontása után, a leírások végén alakították ki.

A mű első két kötete 1924-ben jelent meg, az ekkori tervekben további tíz szerepelt, évi egy-két kötet kiadása mellett. Végül 1930-ig összesen tizenöt részben sikerült feldolgozni a német első világháborús szereplést.

²⁹ Idézi: Report on German Reichsarchiv, pp. 2-3.

³⁰ Incidental to report on the German Reichsarchiv, p. 4.

³¹ Idézi: Report on German Reichsarchiv, p. 2.

³² uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A kutatás érdekessége, hogy közel valós idejű történetírásról van szó, az események szereplőinek többsége a monográfia keletkezésének idején még élt. Ez egyfelől felveti a kutathatóság és feldolgozhatóság kérdését, hiszen a kor felfogása szerint még nem alakult ki egy „megfelelő történelmi távolság.” A szerzők azonban azon a véleményen vannak, hogy ez a körülmény egyúttal lehetővé teszi az első kézből való információszerzést, egyes kulcsemberek megszólaltatását, szempontjaik tisztázását (de legalábbis árnyalását).³³ A feldolgozás során a nem hivatalos dokumentációt más forrásokkal egybevetve ellenőrizték, az esetleges eltéréseket igyekeztek tisztázni. Ugyanakkor a kutatott téma frissességét a szerzők is elismerik, ezért nem törekedtek egy végleges kép kialakítására az események összefüggéseiről. Ennek későbbi megvalósítását folytatólagos kutatások, további hazai és külföldi források megismerése után tartották lehetségesnek.

ÖSSZEGZÉS

Az első világháború folyamán, illetve a háborút követő időszakban Németország és Magyarország helyzete és viszonyai sok tekintetben eltérőek voltak. Más-más hatalmi státuszban, illetve stratégiai pozícióban küzdöttek végig a világégést, és eltérő szerkezetű, illetve berendezkedésű társadalmak is némileg másképp élték meg azt. Ezzel együtt is felfedezhetőek bizonyos párhuzamok, mind a két vesztes állam sorsát, mind az annak megértését célzó törekvéseit illetően. Először is, mindkét fél a vesztes oldalon fejezte be a küzdelmet, és fel kellett dolgoznia ennek minden politikai és társadalmi (továbbá gazdasági, etc.) következményét. A vereség mindkét esetben az állami szuverenitás megváltozását is eredményezte, olyan új hatalmi berendezkedések kialakításával, amely ezeket az államokat, illetve társadalmakat alapvetően váratlanul érte. A németeknek meg kellett barátkozniuk egy – végül igen rövid életű – köztársasági berendezkedéssel, Magyarország viszont hosszú ideig tartó alávetettséget követően, szinte egyik napról a másikra volt kénytelen kialakítani az önálló államiság alapjait, illetve intézményrendszerét. Az új államiság mindkét ország esetében a nemzetközi politikai térben való pozícióvesztéssel, illetve gyengüléssel is együtt járt, Németország elszigetelődve (időlegesen – majd a következő háború után tartósan is) hátrébb sorolódott a hatalmak rangsorában, Magyarország pedig az egykori regionális hatalom államalkotó részének helyzetét – igaz szuverén, de mégis – kisállami stá-

³³ Érdemes ezt az „újszerű” törekvést összevetni a következő világégés utáni tapasztalat feldolgozással – különösen a vesztes államok tekintetében – amikor a technikai eszközök (képi, illetve hangrögzítés) elvben még inkább megkönnyítették volna az ilyen jellegű információgyűjtést, a politikai szándék azonban rendre felülírta a szakmai szempontokat. Példaként szolgál a Sára Sándor-Csoóri Sándor-Hanák Gábor-Marx József nevével fémjelzett – igaz kevésbé tudományos, mint inkább ismeretterjesztő, vagy talán magánindíttatású – kutatás, amelyre csak a háború után mintegy három évtizeddel kerülhetett sor, és az eredményeként megszülető írott, illetve filmanyag további felhasználása komoly politikai viták tárgyát képezte egészen a rendszerváltásig. Ld.: Juhász Gyula előszavát a fenti kutatás eredményeként született „Pergőtűz” című könyvhöz (RTV-Minerva, 1983; pp.5-11.) Ugyancsak érdekes a kontraszt a napjainkban is jobbra divó „történelmi távolságtartás” szemléletéhez képest, amelynek hatása nem csak a feldolgozásban, de sok esetben áttételesen magában a forrásgyűjtésben is érvényesül.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

tuszra cserélte. Ezen folyamat részeként, illetve azt hatásában tovább erősítve, mindkét államot jelentős katonai – és tágabb értelemben vett stratégiai – retorziók is sújtották, amelyek eredményeként egyikük sem volt képes az elkövetkező évtizedekben saját szuverenitásának teljes jogú letéteményeseként részt venni a nemzetközi politikában.

Mindezek tükrében azonos volt a cél, hogy megértsék azokat a folyamatokat, amelyek együtt – mint szövetségeseket –, és külön-külön is ebbe a helyzetbe sodorták őket, és a háború utáni helyzetüket és viszonyaikat meghatározták. A politika, illetve a stratégia szintjén ez annál is vitálisabb volt, mert új, gyengébb pozícióikban a múltbeli hibák újbóli elkövetése még végzetesebb következményekkel járhatott – mint ahogy tulajdonképpen járt is. A társadalmak számára pedig a veszteségeik feldolgozásán túl a háborús részvétel helyén való kezelése, az összességében vett vereség gondolatának összehangolása a közben felmutatott áldozatvállalással, hősiességgel és helyállással legalább ugyanilyen jelentőséggel bírt. Mind az államon, mind a társadalmon keresztül ezek az igények lecsorogtak a két terület közös részalmazára, ezen államok haderőire is, amelyeknek ugyanúgy „helyre kellett tenniük” saját helyállásuk és egyszerre kudarcuk kettős élményét, és meg kellett ismerniük, illetve érteniük új viszonyaikat is – miközben fel kellett készülniük, illetve készen kellett állniuk alapvető társadalmi feladatkörökre is, amelyre mindez legalább annyira hatással volt.

Ezek a hasonlóságok és eltérések megjelentek a két állam hivatalos hadtörténeti kutatásában is, amely az első világhéget célozta. Először is mindkét állam felismerte ezen kutatások szükségességét és jelentőségét (összvetve a második világháború utáni helyzettel ez nem is feltétlenül annyira evidens). Mindkét esetben megfigyelhető, hogy a kutatóműhelyek nem elégedtek meg egy hőseposz megkreálásával, amely feledtetné a vereséget, vagy menteni próbálná a haderők szerepét abban, a célkitűzés valóban egy hiteles és alapos elemzés megalkotása volt, amely megfelelően segíti a fentebb felvázolt megérzési folyamatot. Ez tükröződik a célközönségek megválasztásban is, a társadalom számára való magyarázatadáson túl mindkét esetben a katonai oktatásban és felkészítésben való felhasználhatóságot, és felhasználandóságot is meghatározták, mint „fogyasztói igényt.” Az ehhez szükséges szakmai színvonal garantálása érdekében az egyes műhelyek nem csak megfelelő intézményi, szakmai és forrásbeli háttérrel igyekeztek biztosítani, hanem a célnak leginkább megfelelő megközelítést és metodikát is. Nem csak egyszerű leírást adtak a Nagy Háború saját szemszögű történetéről, hanem igyekeztek elemezni is az eseményeket, és a lehető legtöbb forrás, illetve szempont összevetésével a lehető leghitelesebb, és a lehető legtöbb tanulsággal szolgáló elemzést adni róluk.

Nevezhetjük talán a sors fintorának, hogy éppen a „végfelhasználók” – végső soron a politika – nem tudták és/vagy nem akarták „kifejleszteni” azt a sikert, amit a szakma ezeknek a műveknek a formájában elért.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Békeszerződés Németország, illetve a szövetséges és Társult Hatalmak között, 1919. június 28. V. fejezet, Megállapodás a szárazföldi, tengerészeti és légi erőkről: <http://www.versailles-vertrag.de/vv-i.htm> (letöltés: 2016.02. 06.)
2. CLAUSEWITZ, Karl von: A háborúról; ötödik magyar kiadás, fordította: Szabó Júlia; Zrínyi Kiadó, 2013;
3. Die Überlieferung zum Ersten Weltkrieg im Bundesarchiv-Militärarchiv, forrás:
4. http://www.erster-weltkrieg.clio-online.de/site/lang_de-DE/40208737/default.aspx (letöltés: 2016.02.10.)
5. DIÓSZEGI István: A hatalmi politika másfél évszázada; História, MTA Történettudományi Intézete, Bp. 1997
6. FULLER J. F. C.: Tanks in the Great War 1914-1918; E. P. Dutton and Co. New York, 1920. forrás: <https://ia800208.us.archive.org/18/items/cu31924027835168/cu31924027835168.pdf> (letöltés: 2016.04.20.)
7. HOCHEDLINGER, Michael: Doppeladler oder Hakenkreuz? Das „Heeresarchiv Wien“ 1938–1945; forrás: <http://www.oesta.gv.at/DocView.axd?CobId=46696> (letöltés: 2016.02.04.)
8. Incidental to report on the German Reichsarchiv, Potsdam sent by Col. Sorely, Feb. 9. 1925. (LSS.#142), forrás: http://downloads.sturmpanzer.com/MLW/Report_on_Reichsarchiv_Der_Weltkrieg_1914-18.pdf (letöltés: 2016.02.05.)
9. KEEGAN, John: A csata arca; Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013.
10. NAGY Miklós Mihály: A katonai erőszak elmélete és a XX. század, Múltunk, 2004. 4. szám
11. Report on German Reichsarchiv, Potsdam, Germany, Feb. 9. 1925. forrás: http://downloads.sturmpanzer.com/MLW/Report_on_German_Reichsarchiv_1925.pdf (letöltés: 2013.02. 05.)
12. SÁRA Sándor-CSOÓRI Sándor-HANÁK Gábor-MARX József: Pergőtűz. Krónika a 2. magyar hadsereg pusztulásáról, RTV-Minerva, 1983.

SZEM GÉZA¹**Példák az első világháború eseményeinek hadtörténeti feldolgozására a két világégés közötti Európában – az osztrák hadilevéltár kutatása****Examples of elaborating the events of First World War between the two wars in Europe – the research in the Austrian Kriegsarchiv****Absztrakt**

Az első világháborút vesztesként befejező központi hatalmak közül Ausztria rendelkezett a legrégebbi hadi levéltári hagyományokkal. Adott volt mind az intézményi, mind a megfelelő szakmai háttér, hogy a háborús tapasztalatok összegzéseként megalkossák saját részvételük monográfiáját. Politikai, illetve társadalmi viszonyaik alakulása, amely meghatározta ezen kutatás irányultságát, részben a németekéhez volt hasonló, más vonatkozásokban valamelyest a magyar utódállam viszonyaival mutatott kapcsolódást. Jelen írás az osztrák kutatás bemutatása mellett igyekszik azt a vesztesek válaszkeresési kísérleteinek sorában is elhelyezni. Ennek, és az összehasonlíthatóságnak az érdekében a szerző ezúttal is a követi a másik két vesztes állam monográfiát bemutató cikkei felépítését és logikáját.

Kulcsszavak: első világháború, Nagy Háború, Hadilevéltár, Kriegsarchiv, hadtörténeti kutatás

Abstract

Among the Central Powers, ending the First World War with defeat, Austria has had the oldest traditions in the field of Military Archives. Institutional background, and also the sufficient professionalism was given, to create an own monograph as summing of their experiences of that war. The shaping of the Austrian political and social circumstances, which decided the path of these researches, was partially

¹ NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató; NUPS Faculty of Military Science and Officer Training, Doctoral School of Military Science, PhD student, E-mail: szem.geza@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0001-8973-7962

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

similar to that in Germany; in other aspects it resembled connection with those of the Hungarian predecessor of the Monarchy. Present paper attempts to introduce the outcome of the Austrian research, at the same time to try and find its place among the search of the defeated nations for answers. To this reason and for better comparativeness, we followed the structure and logic of our earlier writings about the other two researches.

Keywords: *First World War, Great War, Military Archive, Kriegsarchiv, military history research*

Az első világhégest követően minden hadviselő fél – a győztes és a vesztes oldalon egyaránt – állami szinten, hivatalos szerv révén fogott a Nagy Háború hadtörténetének összefoglalásához. Ezek közül jelen írás – miután a magyar és a német kutatást külön cikkben ismertettük² – ezúttal Ausztriával kíván részletesebben foglalkozni. Ezt látszanak indokolni a három vesztes állam között meglévő kulturális és hadtudományi elméleti hasonlóságok, és az ezek ellenére a gyakorlati munka kapcsán jelentkező eltérések, továbbá indokolja a kiemelt figyelmet az a tény is, hogy ezen államok vesztesként kerültek ki az összecsapásból, így számukra semmiképpen sem lehetett elegendő pusztán egy háborús hőseposz elkészítése. Esetükben vitális érdek volt a háború eseményeinek, azok pontos láncolatának felderítése és megértése, ezek nyomán pedig a megfelelő tanulságok levonása. Az összehasonlíthatóság érdekében ismét a korábbi két írás szerkezetét és logikáját követtük, a téma tárgyalását pedig ezúttal egy kitekintéssel kezdjük, mintegy keretként, amelybe az ismertetett három kutatás, ezen belül jelen esetben az osztrák monográfia is elhelyezhető. A győztes oldal sem maradt adós hasonló összefoglaló művek megalkotásával, mint előzőleg utaltunk rá, itt is megvolt az igény ezek létrehozására.³ E helyütt ezeket csak felsoroljuk, néhány jellemzőjük kiemelése mellett.⁴

Nagy-Britannia hivatalos első világháborús monográfiája „A Nagy Háború története hivatalos dokumentumokra alapozva”⁵ címen jelent meg a Birodalmi Védelmi Bizottság Hadtörténeti Részlegének⁶ gondozásában, összesen negyven kötetben. Tematikus bontásban huszonnyolc kötet foglalkozik szárazföldi, öt haditengerészeti, hat légi műveletekkel, de önálló kötetet szenteltek – unikális módon – az egészségügyi csapatok háborús tevékeny-

² Ld.: SZEM Géza: „A világháború 1914-1918” A Nagy Háború iratanyagának feldolgozása a Hadilevéltárban; *Hadtudományi Szemle*; 6. évf. 1. sz. Bp. 2013. ill. uő: Példák az első világháború eseményeinek hadtörténeti feldolgozására a két világhéges közötti Európában – az német Birodalmi Levéltár kutatása

³ Ld. a német Birodalmi Levéltár kutatására vonatkozó írást

⁴ Official Histories of the First World War (sz.n.); forrás:

<http://www.greatwar.co.uk/research/books/ww1-official-history.htm> (letöltés: 2016. 09.20.)

⁵ History of the Great War based on Official Documents (szerk.: Brig. Gen. Sir James Edmonds), MacMillan/HMSO, London, 1923-1949. forrás: <http://www.greatwar.co.uk/research/books/ww1-official-history.htm> (letöltés: 2016. 09.20.)

⁶ Historical Section of the Committee of Imperial Defence

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

ségének is. A mű szemléletében is eltér a „német iskola” megközelítésétől, amennyiben az általunk ismertetésre kerülő művek mintegy reciprokaként „csata-centrikus” módon, a harcászati-hadművelati szint részletesebb ismertetésével mutatja be a brit háborús részvételt, amelyet a politikai, stratégiai és logisztikai körülmények ismertetése csak háttér-információként egészít ki. A leírtakat számos térkép mellett grafikonok és statisztikák segítenek jobban megérteni. A sorozat 1923 és 1949 között íródott, a második világháború kitöréséig befejezetlen monográfiák közül ez az egyetlen, amelynek írása nem szakadt félbe az újabb viláégés nyomán. Utóéletének érdekessége, hogy számos kötetét a későbbiekben újryomták.

Az anyaország mellett a Brit Nemzetközösség többi állama is rendelkezik önálló művekkel ebben a témában:

- elsőként az ausztrál csapatok működését foglalták össze 1920-1942 között, összesen tizenkét kötetben;
- ezzel részben egy időben keletkezett Új-Zéland négy kötete 1921-1923 között;
- Dél-Afrika háborús részvételét a következő évben vetették papírra egyetlen nyolc részes kötetben;
- Kanada pedig csak egészen későn, 1962-ben jelentetett meg ilyen témájú írást egy 621 oldalas műben (plusz melléklet).

A világba kitekintve, az Egyesült Államok első világháborús részvételét illetően az izolacionista törekvéseket, és ennek gyakorlati megvalósulásaként a minimális részvételt szokás megemlíteni. Ez azonban nem jelenti, hogy itt nem történik meg a tapasztalatok összegyűjtése. Részben a fentebb is említett stratégiai megközelítés lehet az egyik oka, hogy éppen itt valósítják meg legátfogóbb módon a katonai tapasztalatok összegyűjtését. Az amerikai szakemberek – talán egyedülálló módon – nem csak más nemzetek feldolgozásait használták fel, hanem gyűjtötték (és lefordították) azok primer forrásait is. Tudományos és módszertani szempontból is elgondolkodtató ez a megközelítés, hiszen nem csak a saját nemzeti gyakorlati tapasztalatok összegyűjtését teszi lehetővé, hanem egy sokkal átfogóbb, absztrakt hadtudományi vizsgálódás alapjául is szolgálhat, nagyobb tendenciák és összefüggések megértését is lehetővé teszi.

Az Egyesült Államok viszonylag rövid háborús részvételét tizennyolc kötetben örökítették meg „Az Egyesült Államok Hadseregének hivatalos története az első világháborúban 1917-1919” címmel, a Hadsereg Hadtudományi Intézetének Hadtörténeti Részlegében már a következő viláégést követően.⁷

Természetesen a többi hadviselő fél is megemlékezett saját háborús szerepléséről, ezek közül három olyat tüntetünk fel e helyütt, amelyekből az általunk bemutatott kutatások is merítettek:

⁷ Official History of the US. Army in the First World War 1917-1919, History Section of the Army War College Carlisle, Pennsylvania, 1948. forrás: <http://www.greatwar.co.uk/research/books/ww1-official-history.htm> (letöltés: 2016. 09.20.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

- Franciaország tizenegy alsorozatban, összesen 106 kötetben (mellékletek nélkül!) emlékezett meg „A francia hadseregről a Nagy Háborúban”⁸ 1922 és 1937 között;
- Oroszországban – illetve a Szovjetunióban – az első világháborús szereplést, és az azután kibontakozó polgárháború eseményeit vizsgáló bizottság munkájának eredményeként születtek hasonló művek;⁹
- szerb részről a vezérkar által a háború után kiadott „A nagy háború a szerbek, horvátok és szlovénok felszabadítására és egyesítésére” című összefoglaló mű illeszkedik az eddigiek sorába.¹⁰

A Monarchia, illetve az osztrák utódállam azonban nem a fenti megközelítést követte, hiszen – hasonlóan Németországhoz – számára nem volt elég a katonai tapasztalatok összegzése, miután nem csak politikai berendezkedését volt kénytelen megváltoztatni, hanem több évszázados hatalmi státuszát is kisállami létre kellett, hogy cserélje. Esetében pedig a különbség a között, amilyen kondíciókkal belépett a háborúba, és ahogyan befejezte azt, még nagyobb volt, mint Németország esetében. A Monarchiát a háború előestéjén kilenc olyan nemzetiség alkotta, amelyek lélekszáma egyenként meghaladta az egymilliót. Ezt a multikulturális, multietnikus népeiséget, a közöttük meglévő minden ismert, vagy lappangó belső feszültség ellenére egészen a háború végéig összetartották a birodalom keretei.¹¹ Soknemzetiségű volta, és az alkotó nemzetekben munkáló nacionalizmus hatásai nem vezettek sorsdöntő hadászati vereséghez, és hasonlóan Németországhoz, Ausztria is „végig nyeresre állt” a frontokon. Annál súlyosabb volt a Monarchia politikai viszonyait leginkább meghatározó osztrákok számára, hogy amikor a birodalom kereteinek széthullása teret engedett a volt alattvalók egyéni törekvéseinek, az egykori társnemzetek nem kértek többé a közös jelenből és jövőből, de még a közös múltból sem.¹² Ez bizonyos formában a mai napig jelen van, és hatása a kerek évfordulón, a megemlékezés mikéntje kapcsán is érezhető. A Monarchia kereteinek felbomlása ugyanis szinte kizárólag az osztrákok számára jelentett széthullást, a többi tagnemzet jobbára felszabadulásként élte meg azt. Ma is aktuális kérdés, hogy az egykori alattvalók beszélne-e egy „közös történelmi nyelvet”, azaz bármennyire is sajátjukként élük-e meg a Monarchia történetét, vagy akár csak annak legutolsó fejezetét is, vagy arról akár nem is tudomást véve, fiatalabb tradíciókból építkeznek – illetve utóbbi esetben mit kezdenek, ha egyáltalán, nem kívánt örökségükkel.¹³ A háború „másnapján” nem volt kérdés, hogy az osztrákok magukra maradtak

⁸ Les Armées Françaises dans la Grane Guerre; Imprimerie National, Paris 1922-1937. forrás: <http://www.greatwar.co.uk/research/books/ww1-official-history.htm> (letöltés: 2016. 09.20.)

⁹ A forrásként szolgáló „A világháború 1914-1918” az általuk is felhasznált német fordítások címeit közli, a teljesség igénye nélkül.

¹⁰ Az idéző magyar monográfia nem közli az eredeti címet.

¹¹ Miracle of illogic, The Austro-Hungarian Empire in hinsight (sz.n.); <https://europebetweeneastandwest.wordpress.com/2014/04/26/miracle-of-illogic-the-austro-hungarian-empire-in-hindsight/> (letöltés: 2016.04.20.)

¹² Ld. uo.

¹³ RAUCHENSTEINER, Manfred: „Alle Srasen münden ins schwarze Verwesung.” Österreich-Ungarns letzter Krieg – Festvortrag anlässlich der Jahresversammlung des Dokumentationsarchivs des

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

ezzel kapcsolatos érzéseikkel. Manfred Rauchensteiner, a bécsi Staatsarchiv hadtörténeti részlegének munkatársa érzékletes mutatja be, hogyan jutnak el a Monarchia népei a közös – és Európa-szerte általános – háborús eufóriától a törekvésig, hogy annak negatív hatásait mindinkább egymás kárára is igyekezzenek elkerülni. A folyamat végén pedig az egykori birodalom többnemzetiből „többtársadalmivá” válik, azaz az öt egykor alkotó népek végleg eltávolodnak egymástól. Az osztrákok számára új, háború utáni identitásuk megtalálásának része volt az is, hogy megértsék, a Monarchia többi nemzete máshogyan élte meg ugyanazt.¹⁴ Más szavakkal, a társadalom, amely közösen „csinálta végig” a háborút, nem létezett többé, emlékei – köztük a küzdelmeké is – pedig más-más formát öltöttek, vagy éppen igyekeztek tőlük megszabadulni. Ráadásul az egykori keretek között meglévő egyenlőtlenségek egyre hangsúlyosabbá válása folytán az osztrák nemzet a többiek szemében egyszemélyi bűnbakká vált mindazért a szenvedésért, amit az állam irányítójaként a népeire osztott, miközben saját társadalmá ugyanúgy kénytelen volt azt elszenvedni.¹⁵

A történész, mindjárt írása felvezető gondolataként azt is érzékelteti, mennyire más jelentett – és jelent ma is, éppen az előbbieken felsoroltak folytán – a Nagy Háború élményének feldolgozása a vesztes oldal számára, mint az egykori győzteseknek.¹⁶

Ugyanezt a folyamatot a maga módján a másik egykori államalkotónak,¹⁷ Magyarországnak is végig kellett élnie, bár merőben más perspektívából. A több évszázados alárendeltségből újra szuverénvé váló állam számára a háború értelmezése egyúttal a saját (új) identitásának keresését is jelentette – talán az osztrákokhoz képest, legalábbis részben ellenkező előjellel. A (közösen birtokolt) regionális hatalmi státusz elvesztése ugyan beszűkítette Magyarország nemzetközi mozgásterét, ebben a szűkebb térben azonban a szuverenitás teljes birtokában valamelyest szabadabban mozoghatott (már amennyire a nemzetközi politikai körülmények ezt engedték). Maga a vereség ugyan az osztrákokkal közös sorsunk volt, a birodalmi szinten elkövetett stratégiai hibák azonban a függetlenné váló (ráadásul területében és közigazgatásában sem az eredeti állapotokhoz visszatérő) ország számára viszonylag kevés tanulsággal szolgálhattak. Egykori „testvér-államunk” számára azonban a kisállami lét alapvetően új „élményt” jelentett – legalábbis jócskán vissza kellett tekinteni a történelmükben, hogy valamilyen „emléket” találjanak erre vonatkozóan. Ausztriának – a németekhez hasonlóan – „saját” (vagy talán még inkább egyedül

österreichischen Widerstandes am 2. April 2014. p.14. Forrás:

http://www.doew.at/cms/download/1u7r7/jb2015_rauchensteiner.pdf (letöltés: 2016.04.20.)

Rauchensteiner írása egyébként helyenként talán túlságosan is emocionális alapokon nyugvó logikát használ, illetve véleményünk szerint egyes vonatkozásokban túlzásokba esik, és nem szükségképpen vesz tudomást a háború „megváltozott realitásairól”. Ezzel együtt, vagy talán éppen ezért érzékletesen mutat be bizonyos tendenciákat – például az általános hangulat megváltozását a háborúval kapcsolatban – illetve hatékonyan szemlélteti ezek társadalmi interpretációjának problémakörét, ami ehelyütt jelen írásnak is célja.

¹⁴ RAUCHENSTEINER, p.19.

¹⁵ RAUCHENSTEINER, p.20.

¹⁶ RAUCHENSTEINER, p.13.

¹⁷ Ehelyütt nem szólva a többi függetlenné váló államról.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

megörökölt) stratégiai baklövésével kellett szembenéznie, amelyek következményei – legalábbis területi, illetve államhatalmi vonatkozásban – még súlyosabbak is voltak (legalábbis a németekhez képest). A több évszázados hatalmi státusz után a kisállami lét nem ígérkezett „életbiztosításnak”, mint ahogy azt a történelem későbbi alakulása igazolta is.

A továbbiakban a világháború után Ausztriában megvalósított hadtörténeti kutatómunkát kívánjuk részletesebben bemutatni. Ennek keretében írásunk ismerteti a feldolgozást végző intézmény ki- illetve átalakulását, annak az első világégés utáni főbb jellemzőit, az általa végzett adatgyűjtő és kutatómunkát, végül pedig az ennek eredményeként megszületett monográfia főbb ismérveit.

A BÉCSI KRIEGSARCHIV, A MONARCHIA, MAJD AUSZTRIA HADILEVÉLTÁRA

A Nagy Háború hadtörténeti feldolgozását elvégző egykori Kriegsarchiv ma az Osztrák Állami Levéltár Hadilevéltári Alegségeként¹⁸ funkcionál, ebben a minőségében is Közép-Európa legnagyobb katonai archívuma, illetve Európa egyik leggazdagabb forrásgyűjteménye.¹⁹

Egy osztrák hadi levéltár igénye először a tizennyolcadik században merült fel. 1711-ben I. József császár adott utasítást az Udvari Hadi Tanács²⁰ alárendeltségében működő archiváló részleg létrehozására, amely az évszázad második felétől a Hofkriegsrat archívumán túlmenően minden katonai vonatkozású dokumentumot gyűjtött, így 1764-től térképanyagot is.²¹ Feladatköre 1779-től az 1740 után lezajlott hadjáratok elemzésével, és a tapasztalatok rendszerezésével is bővült, amelyet azonban egyelőre csak saját használatra végzett el.²²

A következő jelentős állomás az 1801-es év volt, amikor Károly főherceg elrendelte egy katonai intézet felállítását. A nagy vezérkar alárendeltségében felállított cs. kir. Hadilevéltár²³ feladataként a hadtörténeti tanulságok gyűjtését, a lehetséges hadszínterek és ellenfelek békeidejű tanulmányozását (későbbi terminológiával élve idegen hadseregismeretet), és hadtudományi elemzések készítését határozták meg. Eredeti rendeltetése szerint kutatóhelynek szánták, a dokumentumok gyűjtése csak a tizenkilencedik század második felétől vált feladatává. Rövid időn belül szinte monopóliumra tett szert a hadtörténeti anyagok gyűjtése terén, amelynek kiteljesedéseként először az ez idáig vele párhuzamosan működő haditanácsi archívum vonatkozó anyagát vette át, majd 1889-ben az immá-

¹⁸ Abteilung Kriegsarchiv des Österreichischen Staatsarchivs

¹⁹ HOCHEDLINGER, Michael: Kleine Quellenkunde zur österreichischen Militärgeschichte 1800-1914. p.1. forrás: <http://www.oesta.gv.at/DocView.axd?CobId=35385> (letöltés: 2016.04.20.)

²⁰ Hofkriegsrat

²¹ HOCHEDLINGER, Michael: "Der schlafende Riese". Das Österreichische Staatsarchiv, Abteilung Kriegsarchiv in: *Militär und Gesellschaft in der Frühen Neuzeit 9 (2005), p. 170.* forrás: <http://www.oesta.gv.at/site/5002/default.aspx> (letöltés ideje: 2016. 04.10.)

²² The Hochkriegskanzleiarchiv, forrás: <http://www.oesta.gv.at/site/6155/default.aspx> (letöltés: 2016.04.10.)

²³ k. k. Kriegsarchiv

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

ron csak a Haditanács közvetlen archívumaként továbbműködő intézmény megmaradt dokumentum-állományát is. Utóbbi működése teljes gyűjteményének átadásával véget is ért.²⁴ Az archívum a XIX. század elején könyvtár-, illetve kiadói részleggel, valamint térképgyűjteménnyel is bővült.

A levéltár működését a hadsereg részéről megjelenő kettős érdeklődés határozta meg; a „harci szellem” fenntartását irányzó tradíciók összegyűjtésén túl a szervezet „szakmaibb profilját” a háborúk használható tanulságainak összegyűjtése jelentette. Az ebből levezethető „csatatant”, a háború történetének (Kriegsgeschichte) kutatását a XIX. század végére – részben a klasszikus levéltári funkció megöröklésének folyamányaként – a (katonai) szervezettörténet (Militärgeschichte) területe is kiegészítette.²⁵

A Kriegsarchiv a gyűjtő és elemző munka mellett publikáló tevékenységet is folytatott, 1808-tól a levéltár gondozásában szak-periodika jelent meg Osztrák Katonai Folyóirat címen.²⁶ De a Haditanácsi Archívum által a kabinetháborúkról belső használatra összeállított – korábban említett – elemzés is végül immáron az utódszervezet gondozásában került kiadásra, 1801-ben.²⁷ A levéltár kiadói részlege 1818-ban kivált a szervezetéből, és önállóan működött tovább, a Kriegsarchiv az ezt követő időszakban elsősorban gyűjtőhelyként funkcionált. A XIX. század második felének több folyamata azonban a kutatóhelyi minőség újbóli felértékelődése felé mutató tendenciát eredményezett. A Poroszországgal szembeni katonai vereség 1866 után előtérbe állította a hagyományápolás és a tapasztalatok feldolgozásának törekvését. Az archívum által kiadott publikációk szakmai színvonala folyamatosan nőtt, végül a kiadói részleg 1876-os visszatagolódásával a szervezeti keretek is újból adottá váltak a kutatóműhelyként való működésre, amely minőségben a Kriegsarchiv ezután egészen 1945-ig tartó monopólium-helyzetet élvezett.²⁸ Az újonnan megfogalmazott cél a teljes osztrák történelem feldolgozása volt a XVII. századtól, ami megkezdett munkák egész sorát eredményezte. Mindazonáltal ezek többsége végül – részben a történelem alakulása folytán – befejezetlen maradt.²⁹ A magas színvonalú tevékenység legkézzelfoghatóbb eredménye az úgynevezett vezérkari tanulmányok sorozata volt.³⁰ Ebbe a sorba fog majd utolsóként beilleszkedni az osztrák hadtörténetírás első világháborús monográfiája is.

Az intézményi (illetve intézményes) szinten megvalósított kutatási tevékenységnek azonban 1945 után vége szakadt, és a levéltár állománya ma már csak egyéni kutatások formájában gyarapítja a tudományos művek sorát.³¹ Ezzel együtt az archívum háború utáni rendeltetése is inkább a „szolgáltatói profil” irányába mozdult el; a második világhéget kö-

²⁴ HOCHEDLINGER: Schlafende Riese, p.172.

²⁵ HOCHEDLINGER: Kleine Quellenkunde, p.2.

²⁶ Österreichische Militäerzeitschrift, Id. The Hochkriegskanzleiarchiv

²⁷ uo.

²⁸ HOCHEDLINGER: Kleine Quellenkunde, p.1.

²⁹ HOCHEDLINGER: Schlafende Riese, p.173.

³⁰ Generalstabswerke

³¹ HOCHEDLINGER: Kleine Quellenkunde, p.2.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

vetően elsősorban a katonai szolgálat igazolását végezték a rendelkezésre álló hiteles dokumentáció révén. A levéltár – illetve, mint arra korábban utaltunk – mára már „csak” részleg, forrásállománya napjainkban legfőképpen a magánjellegű kutatások háttérbázisaként funkcionál.³²

A LEVÉLTÁR MŰKÖDÉSE AZ I. VILÁGHÁBORÚ VÉGÉN

A háborút közvetlenül követő években a Kriegsarchiv további sorsa sokáig tisztázatlan, az alárendeltségi viszonyok folyamatos változása során a felszámolás lehetősége is több esetben felmerül.³³ Végül 1920 után az archívum az államkancellária³⁴ alárendeltségében civil irányítás alá kerül. Ez kezdetben negatívan hat az első világháborús részvétel kutatására, politikai okokból a katonai események vizsgálata tilalom tárgyát képezi, a témával csak visszaemlékezések formájában lehet foglalkozni. Ez a helyzet 1926-ban változik meg, amikor a levéltár engedélyt kap az első világháborús monográfia megírására, amely „Ausztria-Magyarország utolsó háborúja” címen, 1929 és 1938 között összesen kétszer hét kötetben jelenik meg.³⁵ Ehhez a haderőért felelős minisztérium engedélyezi megfelelő felkészültséggel rendelkező tisztek vezénylését az intézményhez, amelynek eredményeként ismét felállíthatnak egy háborútörténeti részleget.³⁶

A kutatásra, és az azzal párhuzamosan szintén fokozódó gyűjtő tevékenységre maga az első világháború több tekintetben is katalizátorként hatott. A háború alatt propaganda, és sajtófeladatokat is ellátó intézménybe³⁷ elkezdett áramlani a hadszíntereken keletkezett megnövekedett mennyiségű adminisztratív és harci okmány. Ez a tendencia az 1918-as széthullással csak még tovább fokozódott, amikor a megszűnő alakulatok teljes dokumentum-anyaga és addig különálló archívumok állománya is a Kriegsarchiv gondozásába került. Amivel viszont némileg szembe hatott a Monarchia utódállamai számára történő dokumentumkiadási kötelezettség, amelyet a békeszerződés, és később bilaterális egyezmények is előírtak.³⁸ A megnövekedett iratállomány természetesen a feladatok gyarapodást is

³² HOCHEDLINGER: Kleine Quellenkunde, p.2.

³³ BROUCEK, Peter: Ein General im Zweilicht. Die Erinnerungen Edmund Gleises von Horstenu; Band 1. K. u. K. Generalstabsoffizier und Historiker; Herman Böhlau Nachf. Wien-Köln-Graz, 1980. p.41. forrás:

https://books.google.hu/books?id=e3SHcQ2T1kC&pg=PA62&lpg=PA62&dq=%C3%B6sterreich-ungarns+letzter+krieg&source=bl&ots=3VCr67DJN4&sig=i8k3-nMmzRLYkr9XsHY1hLEJlOg&hl=hu&sa=X&ved=0ahUKewij96iVirTMAhUjYz0KHxkIA_E4HhDoAQgZMAA#v=onepage&q&f=false (letöltés: 2016.04.20.)

³⁴ Staatskanzlei, BROUCEK, p.44.

³⁵ Österreich-Ungarns letzter Krieg, Id.: HOCHEDLINGER, Michael: Doppeladler oder Hakenkreuz?

Das „Heeresarchiv Wien“ 1938–1945, p. 227. forrás:

<http://www.oesta.gv.at/DocView.axd?CobId=46696> (letöltés: 2016.04.10.)

³⁶ Bundesministerium für Heereswesen, illetve kriegsgeschichtliche Abteilung, BROUCEK, p.48.

³⁷ Erre a feladatra külön részleg szerveződött, amely a kor neves osztrák íróit is felvonultatta, úgy mint Stefan Zweig, Franz Theodor Csokor, Alfred Polgar és Rainer Maria Rilke. Ld. HOCHEDLINGER: Doppeladler oder Hakenkreuz? p. 222.

³⁸ Erről bővebben ld. a magyar levéltárra vonatkozó írást.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

eredményezte; nem csak abban a vonatkozásban, hogy az eddigi feladatokat nagyobb méretekben kellett ellátni, hanem a feladatköröknek újabbakkal való bővülésében is. A viláégés után a levéltár közigazgatási szerepkört is kénytelen volt ellátni, hiszen például a katonai szolgálattal kapcsolatos adatok igazolása sok esetben csak az itt őrzött – és idő közben már archivált, vagy archiválásra váró – dokumentumok révén volt lehetséges. A történelmi körülmények alakulása az intézmény személyi állományát sem hagyta érintetlenül, annak változása azonban nem minden esetben alakult üdvözítő módon. A háború éve alatt jelentős létszámnövekedés volt tapasztalható: a kezdeti negyvenöt főről 1917-re a munkatársak száma közel meghétszereződött (312 fő),³⁹ a háború végi 429 fős létszám azonban 1920-ra 177-re, három évvel később 81-re csökkent⁴⁰ (ne felejtjük el, hogy ezzel párhuzamosan a dokumentumállomány ebben az időszakban is bővült, és az archívum időközben új feladatok ellátását is kénytelen volt magára venni). Az osztrákok esetében ez a csökkenés nem csak pénzügyi, illetve szervezeti okokra volt visszavezethető, a Kriegsarchiv több munkatársa is – származásuknak megfelelően – az újonnan létrejövő utódállamok hasonló intézményeinek sorait erősítette tovább.⁴¹ A háború utáni szakmai stáb minőségét befolyásoló tényező volt a tudományosság megfelelő szintjének megléte. A civil állomány számára tanfolyami képzéssel kívánták ezt biztosítani, a korábbi vezérkari tisztek automatikusan megkapták a szükséges minősítést, az egykori csapattisztek azonban a fenti tanfolyam elvégzése után is csak a tiszthelyettesekkel azonos szintet jelentő „tudományos tanácsadói” minősítést érhették el.⁴² Ezzel együtt néhány esetben a régi, bizonyított kollégák számára biztosították a megfelelő minősítés könnyebb megszerzését.⁴³

A két háború közötti politikai viszonyok, amelyek eleinte létében is fenyegették a Kriegsarchivot, a hadtörténelmi kutatás irányultságára is rányomták a bélyegüket. A magát újraértelmezni igyekvő állam (és társadalom) számára a háborús katonapolitikai és szövetségi viszonyok – különösen a szélsőjobb fokozódó térnyerésével Németországban – kényes témának számítottak. Ez megjelent a hadsereg szintjén is, amely egyfelől létehez és működéséhez igényelte volna a megfelelő (háborús) tradíciókat, ezek ugyanakkor – legalábbis a háborús vonatkozások esetében – egyúttal szembe is helyezték az állammal, és annak ideológiai és politikai értékrendjével, amely éppenséggel pont szabadulni szeretett volna ettől a terhes örökségtől (és talán még inkább a belőle esetlegesen eredő aktuális következményektől).⁴⁴ Talán nem véletlen, hogy Edmund Glaise von Horstenau, a Kriegsarchiv igazgatója ebben az időben, tevőlegesen sokkal kisebb szerepet vállalt a monográfia elkészítésében német kollégájánál – mindössze az első két kötet szerkesztésével, és a bevezető, illetve összekötő, alapvetően katonapolitikai jellegű szövegrészekkel

³⁹ HOCHEDLINGER: *Schlafende Riese*, p.174.

⁴⁰ HOCHEDLINGER: *Doppeladler oder Hakenkreuz?* p. 223.

⁴¹ HOCHEDLINGER: *Doppeladler oder Hakenkreuz?* p. 224.

⁴² HOCHEDLINGER: *Doppeladler oder Hakenkreuz?* p. 224.

⁴³ BROUCEK, p.44.

⁴⁴ BROUCEK, pp.48-49.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

vette ki abból a részből.⁴⁵ Gleise munkásságának inkább a politikai vonatkozásait szokás megemlíteni, amelyek pozitív hozadéka volt, hogy nyilvános szerepléseivel, előadásaival a nehezen értelmezhető viszonyok között is igyekezett „eladhatóvá” tenni a Kriegsarchiv, és általában a hadtörténeti kutatás produktumait.⁴⁶

Az első világháborús kutatás utóélete szempontjából érdekes – és szomorú – adalék Ausztriának a Harmadik Birodalomhoz történő 1938-as csatolása, amelynek eredményeként a Kriegsarchiv a Reichsarchiv egyik fiókintézményévé vált. Ezzel együtt a rövid életű első Bundesheer teljes iratanyaga azonnal archív állományá, az ekkor éppen teljessé váló „Ausztria-Magyarország utolsó háborúja” pedig tudományos megmértetés nélkül – legálábbis egy időre – a feledés martalékává vált. A továbbiakban a berlini intézmény gyakorlata volt igaz Bécs esetében is: a levéltár szigorúan csak gyűjtőtevékenységet folytathatott, és a háború végén kiadott önmegsemmisítési parancs itt is érvényben volt. Ezt azonban nem hajtották végre, így talán a sors iróniájaként, a berlini források nagyarányú pusztulásával napjainkban itt található a legteljesebb, és legkiterjedtebb német területen fellelhető első világháborús iratanyag.⁴⁷

„AUSZTRIA-MAGYARORSZÁG UTOLSÓ HÁBORÚJA”

Az osztrák haderőért felelős minisztérium és a Kriegsarchiv által közösen megjelentetett „Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918” című hétkötetes monográfia jelentőségét talán az is mutatja, hogy a Magyar Katonai Szemle a magyar megfelelőjéhez hasonlóan ennek megjelenéséről is rendszeresen hírt adott könyvismertetőiben. Első kötete egy évvel a magyar kiadvány indulása után, 1929-ben jelent meg, ugyanakkor a „Világháború”-val ellentétben ezt a művet kilenc éven belül be is fejezték. A nyolcadik – a többi kivonatolt tartalomjegyzékeként (Registerband) szolgáló – kötete 1938-ban jelent meg, lezárva ezzel a művet.⁴⁸ A sorozatból kimaradt részletesebb tanulmányok számára külön kiegészítő füzetek jelentek meg a „Militärwissenschaftliche Mitteilungen” című szakfolyóirat szerkesztésében.⁴⁹

A két monográfia közötti terjedelmi különbségekre alapvetően a mögöttük húzódó kutatás mélysége közötti eltérés ad magyarázatot. Az osztrák mű harmadik, illetve negyedik részéhez írt ajánlóból megtudhatjuk, hogy a kutatás eredetileg alapvetően hadosztály szintig vizsgálja az egyes alegységek tevékenységét, a dandárokra vonatkozó, vagy ennél is

⁴⁵ BROUCEK, p.48; Gleise igazgatói, illetve politikai szerepének megítélése többnyire elég ambivalensnek tűnik. Mentségére általában a fent említett politikai viszonyokat szokás felhozni, amelyek következményeként nem annyira szakmai teljesítménye, mint inkább politikai megnyilvánulásai maradtak meg az utókor számára.

⁴⁶ BROUCEK, p.49.

⁴⁷ HOCHEDLINGER: Doppeladler oder Hakenkreuz? p.221.

⁴⁸ Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918 in.: Magyar Katonai Szemle (szerk.: vitéz Berkó István) 1939. IX. évf. 2. szám, Könyvismertetés p.270.

⁴⁹ Ergänzungsheft 9 zum Werke „Österreich-Ungarns letzter Krieg” in.: Magyar Katonai Szemle (szerk.: vitéz Berkó István) 1934. IV. évf. 11. szám, Könyvismertetés p.304.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

részletesebb munka kivételnek számít. Ebben alapvetően a német monográfiánál ismertett logika látszik visszaköszönni. Ettől a logikától azokban a témákban térnek csak el, ahol az alakulatok alkalmazási elve miatt a jelentősebb események is kisebb méretű kötelékekhez köthetőek, mint az Isonzónál (3. kötet), illetve Dél-Tirolban (4. kötet) kibontakozó műveletek. Az ajánlók minden esetben kiemelik az osztrák sorozat történelmi hűségét, tárgyilagosságát, szakszerű, tömör és világos leírásait, és a benne foglalt vázlatok rendkívül jó használhatóságát.⁵⁰ A magyar „testvér-mű” ennél valamivel részletesebb kutatás kényszerében volt, hiszen a magyar kiegészítésű alakulatok jobbára alegység szinten integrálódtak a Monarchia haderejébe.

A mű tudományos utóéletét illetően érdekes adalék, hogy nemrégiben megjelent egy közel teljes angol nyelvű fordítása is.⁵¹ A fordítást egy bizonyos Stan Hanna, az Illinois-i és Loyola Egyetemek történészének neve fémjelzi.⁵² A rendelkezésre álló információ szerint a fordításból kimaradtak az eredeti előszón és bevezetésen túl még a második, illetve ötödik kötet bizonyos részei is – ennek közelebbi oka azonban ismeretlen. Másrészt Hanna nemcsak egyszerű, nyelvi értelemben fordította le az osztrák monográfiát, hanem lévén maga is történész, saját jegyzetekkel is kiegészítette azt.⁵³

ÖSSZEGRZÉS

A fentiekben ismertetett kutatás – együtt a német, illetve az itthoni megfelelőjével – részben elkülönülő halmazt alkot az első világháborút követő monográfiák sorában. A közöttük fellelhető párhuzamok annak ellenére kapcsolják össze ezeket a munkákat, hogy egyes pontokon mégis mutatkoznak eltérések közöttük. Közös volt a háborúban vesztes államok égető szüksége a vereség okainak feltárására, az események, a „miért” és „hogyanok” pontos megértésére, és részben közösek voltak a (katonai) elméleti és kulturális alapok, amelyek mentén a kutatások megszerveződtek. A források összegyűjtése terén részben szervezeti okokból, részben a háború végén kialakuló viszonyok okán a három intézmény közel azonos helyzetben volt. A német és az osztrák műhely rendelkezett a megfelelő – több évszázados – gyakorlati előzményekkel, általában az anyaggyűjtést és feldolgozást illetően, amely téren a magyar kollégáik kénytelenek voltak tőlük tanulni – ugyanakkor az első világháborús iratanyag, már csak mennyisége okán, számukra is újszerű kihívást jelentett. A munka megszervezése, a források feldolgozása közel azonos módon történt, azok felhasználásának iránya azonban részben eltért. A német munka alapvetően a hadászati szint megfelelő feldolgozását tűzte ki célul, míg a hazai kutatás inkább a harcászati

⁵⁰ A világháború 1914-1918 in.: Magyar Katonai Szemle (szerk.: vitéz Berkó István) 1934. IV. évf. 4. szám, Könyvismertetés p.305., illetve Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918 in.: Magyar Katonai Szemle (szerk.: vitéz Berkó István) 1934. IV. évf. 6. szám, Könyvismertetés p.299.

⁵¹ Miracle of illogic, The Austro-Hungarian Empire in hinsight

⁵² Akiről ezen kívül azonban gyakorlatilag semmilyen információ nem fellelhető. Austria-Hungary's last war, 1914-1918; Translated by Stan Hanna; Publisher of Military Science Releases, Vienna; 2010.

Forrás: <http://www.comroestudios.com/StanHanna/> (letöltés: 2016.04.20.)

⁵³ Ld. uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

tevékenységet állította a középpontba – igaz utóbbinak pragmatikus oka, hogy a mi esetünkben a stratégiai szintű vezetés, és irányítás az osztrák Nagy Vezérkar privilégiuma volt, így a magyar háborús szereplés bemutatása ezen a szinten legfeljebb áttételesen lett volna megvalósítható. Az osztrák monográfia félig-meddig átmenetet jelent a két megközelítés között, alapvetően a német vezérelvet követve, de esetenként részletesebb ismertetések közlése mellett. Az elért eredmények tekintetében közös elem, hogy azok felhasználására szinte egyáltalán nem került sor, ennek okai azonban részben eltérőek. Németország esetében a politikai kurzus végletes elmozdulása okozta kutatási eredmények időleges érdektelenné válását, ugyanez részben Ausztria esetében is elmondható, azzal a különbséggel, hogy itt ez a német megszállás eredményeként történt így. Magyarország esetében a (katonai) szükségszerűség írta felül az eredeti törekvéseket; hiszen az utolsó elkészült kötet kiadása idején Hazánk már tevőlegesen is bekapcsolódott a következő háborúba, így az elmélet felé megfogalmazott igények is már inkább az aktuális harcokra vonatkoztak.

Talán a történelem fintora is, hogy éppen ez a három állam nem volt képes (illetve kész) időben profitálni a kutatásaiból és felhasználni azok tapasztalatait, mielőtt az újabb világhégés maga alá gyűrte volna őket. A magyar mű sorsa pedig talán mindközül leginkább világít rá a három ismertetett kutatás szomorú közös sorsára, hiszen ezt a történelem viharra még azelőtt elsodorta, mielőtt egyáltalán elkészülhetett volna (bár, mint láthattuk korábban, az osztrák monográfia is „éppen hogy megérte” a befejezést, mielőtt – ha időlegesen is – „feleslegessé” vált volna).

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Austria-Hungary's last war, 1914-1918. (sz.n.) Forrás: <http://www.comroestudios.com/StanHanna/> (letöltés: 2016. 04.20.)
2. A világháború 1914-1918 in.: Magyar Katonai Szemle (szerk.: vitéz Berkó István) 1934. IV. évf. 4. szám, Könyvismertetés p.305.
3. BROUCEK, Peter: Ein General im Zweilicht. Die Erinnerungen Edmund Gleises von Horstenau; Band 1. K. u. K. Generalstabsoffizier und Historiker; Herman Böhlau Nachf. Wien-Köln-Graz, 1980. forrás: https://books.google.hu/books?id=e3SHcQ2T1kC&pg=PA62&lpg=PA62&dq=%C3%B6sterreich-ungarns+letzter+krieg&source=bl&ots=3VCr67DJN4&sig=j8k3-nMmzRLYkr9XsHY1hLEJIOg&hl=hu&sa=X&ved=0ahUKEwji96iVirTMAhUjYzKHXkIA_E4HhDoAQgZMAA#v=onepage&q&f=false (letöltés: 2016.04.20.)
4. Ergaenzungsheft 9 zum Werke „Österreich-Ungarns letzter Krieg” in.: Magyar Katonai Szemle (szerk.: vitéz Berkó István) 1934. IV. évf. 11. szám, Könyvismertetés p.304.
5. HOCHEDLINGER, Michael: "Die schlafende Riese". Das Österreichische Staatsarchiv, Abteilung Kriegsarchiv. In: [Militär und Gesellschaft in der Frühen Neuzeit 9 \(2005\), pp. 165-186](#), forrás: <http://www.oesta.gv.at/site/5002/default.aspx> (letöltés: 2016.04.10.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

6. HOCHEDLINGER, Michael: Doppeladler oder Hakenkreuz? Das „Heeresarchiv Wien“ 1938–1945; forrás: <http://www.oesta.gv.at/DocView.axd?CobId=46696> (letöltés: 2016.04.10.)
7. HOCHEDLINGER, Michael: Keine Quellenkunde zur österreichischen Militärgeschichte 1800–1914. p.1. forrás: <http://www.oesta.gv.at/DocView.axd?CobId=35385> (letöltés: 2016.04.20.)
8. Miracle of illogic, The Austro-Hungarian Empire in hindsight (sz.n.); <https://europebetweeneastandwest.wordpress.com/2014/04/26/miracle-of-illogic-the-austro-hungarian-empire-in-hindsight/> (letöltés: 2016.04.20.)
9. Official Histories of the First World War (sz.n.); <http://www.greatwar.co.uk/research/books/ww1-official-history.htm> (letöltés: 2016. 09.20.)
10. Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914–1918 in.: Magyar Katonai Szemle (szerk.: vitéz Berkó István) 1934. IV. évf. 6. szám, Könyvismertetés p.299.
11. Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914–1918 in.: Magyar Katonai Szemle (szerk.: vitéz Berkó István) 1939. IX. évf. 2. szám, Könyvismertetés p.270.
12. RAUCHENSTEINER, Manfred: „Alle Strassen münden ins schwarze Verwesung.“ Österreich-Ungarns letzter Krieg – Festvortrag anlässlich der Jahresversammlung des Dokumentationsarchivs des österreichischen Widerstandes am 2. April 2014. p.14. Forrás: http://www.doew.at/cms/download/1u7r7/jb2015_rauchensteiner.pdf (letöltés: 2016.04.20.)
13. The Hochkriegskanzleiarchiv, forrás: <http://www.oesta.gv.at/site/6155/default.aspx> (letöltés: 2016.04.10.)

PAVEL BUČKA – MIRIAM DROPOVÁ -- PETER TOMA¹

Migration of refugees from the third world countries – is it a real security threat?

A menekültek migrációja a harmadik világ országaiból – biztonsági fenyegetést jelent-e?

Abstract

This article deals with refugees and their influence on security. The problem of migration has its political, historical and legal aspect described below. Security is endangered in terms of violation of basic state interests; there is also a threat of extremism and criminality, threat of spreading diseases and threat of violation of cultural identity. Moreover, European Union countries want to stop the influx of refugees. They use different ways of dealing with this problem such as giving donations to some countries to look after immigrants and so make them change their mind and let them stay; others build fences etc.

Keywords: quotas, extremism, diseases, refugees, terrorism.

Absztrakt

A cikk a menekültekkel és azok biztonságra gyakorolt hatásával foglalkozik. A migráció problémájának vannak a későbbiekben tárgyalt politikai, történelmi és jogi szempontjai. A biztonság veszélyeztetett, amikor az alapvető állami érdekek sérülnek; a szélsőségesség és a bűnözés is fenyegetést jelent, a betegségek terjedése, a kulturális identitás megsértése szintén fenyegetést jelent. Ráadásul az európai uniós országok szeretnék megállítani a menekültáradatot. Különböző módon kezelik ezt a problémát, adományokat adnak egyes országoknak a bevándorlók ellátására, annak érdekében, hogy meggondolják magukat, és ott maradjanak; mások kerítéseket építenek stb.

¹ Szlovák Fegyveres Erők Akadémiája/ Armed Forces Academy of General Milan Rastislav Štefánik, assoc. prof. Ing. Pavel BUČKA, CSc, E-mail: pavel.bucka@aos.sk, ORCID: Pavel Bucka: 0000-0002-9047-1281, Mgr. Miriam DROPOVÁ External PhD student, E-mail: miriam.droppova@mil.sk, Jur. Dr. Peter TOMA External PhD student, E-mail: peter.toma@mil.sk,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Kulcsszavak: kvóták, extrémizmus, betegségek, menekültek, terrorizmus

INTRODUCTION

Recently, Europe has been facing uncomfortable reality of thousands of refugees coming, claiming right to rest within its territory, obtaining status of asylum-seeker. These people come mostly from war affected countries such as Syria, Libya, Iraq, Afghanistan etc. They are trying to cross the Mediterranean Sea and go ashore in Italy, Greece or Malta.

All of them are sailing in poor boats not fit to reach the shore safely, starving, suffering from diseases and living in deplorable conditions. That's the reason why so many end up dead before ever reaching their dream destination. The main cause of that is drowning in the sea as smugglers usually provide them with poor means of transport.

Rescue teams from European countries are doing their best to help them and prevent them from losing their lives. If they are successful, migrants are transported to specialised centres to the countries named above, waiting for the sentence of relevant authorities.

The most unpleasant piece of news for them would be their internment back to the country they had left. Anyway, all of them hope for better future in European countries and believe that risking their lives is absolutely worth it.

However, there are other obstacles that migrants must deal with. They are considered to be a security threat for Europe, especially European Union members, due to EU pro migrant policy, one says. Others believe that their contribution to multiculturalism is more positive than these pessimistic outlooks.

Nevertheless, the situation today might be described as a humanitarian crisis that Europe faces. That is why so many special summits, not only within Europe but also overseas, have been called to deal with this acute situation. The resolutions have been issued, most of them rather political than legal. However, even these caused a controversy and general disagreement.

More than a million migrants and refugees crossed into Europe in 2015, sparking a crisis as countries struggled to cope with the influx, creating a division in the EU discussing the best ways of dealing with resettled people.

The vast majority of migrants arrived by sea but some have made their way over land, mainly via Turkey and Albania. Winter did not intercept the flow of people - with 82,636 people reaching Europe by the sea since the beginning of year 2016.

1. HISTORICAL ENTRY

Migration of migrants from the third world countries is not just a phenomena of recent years. It occurred several decades ago and it is predominantly linked with decolonisation. After the second world war the idea of keeping colonies was generally left to oblivion, so decolonisation started. This process was sometimes hard and sometimes very cruel but afterall, new states were given sovereignty – at the beginning parcial, later on absolute.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

New states and their authorities could then treat the population as their citizens, being though despoiled from their natural resources and left without any sign of economical progress. This kind of historical unfairness still resonates within the population.

Furthermore, several political groups or military formations within these countries attempted to take control over the country. Conflicts started and suffering people found themselves in desperate situation.

These aspects made the process of migration to former European colonial states quicker. Migrants had the advantage of speaking language of the colonial country so it was natural they didn't hesitate to migrate.

2. POLITICAL ENTRY

Contemporary situation is the issue of the European Union, mainly as some EU members (Italy, Malta and Greece) are struggling with significant financial expenses.

Political conceptions of resolving this situation vary. First of all, EU believes that starting of a so called EUNAVFOR-Med mission organized by the chief commander in Rome might be the turning point, where European ships allowed to handle those of the marketters in the Mediterranean Sea would be the goal. The European Union is attempting to get an approval of the Security Council of the United Nation for this operation.

The operation is supposed to be divided into several parts. The first part shall focus on getting general information about the contraband net in the Mediterranean. In the second and the third part, EU shall find smugglers' ways and means and take them into custody in accordance with the international law and partnership of Libyan authorities.

The expenses were counted up to 11.8 million Euros for two preparation months and one year mandate. The Slovak Republic might take part by providing the operation with officers; the Czech Republic has offered a surveillance aircraft. As mentioned countries are not able to accept all of the immigrants getting to their shores, European Commission has introduced the plan to redistribute them among another countries.

This solution (redistributing asylum-seekers) has also been proposed in 2015. Around 40 000 people from Syria and Erytrea ended up in the EU countries. The highest amount of immigrants were hosted in Germany (8763), France (6752), Spain (4288) and Poland (2663). The least number of them ended up in Cypre. Slovakia took in 765 people (1,96%) and the Czech Republic welcomed 1328 new residents.²

Denmark, Ireland and the United Kingdom were the exception as they held a special position and right to opt out from the redistribution solution.³

² Slovensko by malo prijat' 785 azylantov <http://sk.rsi.rtvs.sk/clanky/tema-dna/81323/slovensko-by-malo-prijat-785-azylantov> (Viewed 12 April 2016)

³ A European Agenda on Migration, Brussels, 13.5.2015 COM(2015) 240 final http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf (Viewed 10 April 2016)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

EU also proposed its members to take in around 20 000 refugees at the same time. The list of host countries included also Denmark, Ireland and the United Kingdom. Slovakia was supposed to accept 319 individuals.⁴

Turkey, as the largest host of refugees, has received about €3bn from the EU to stem the flow of migrants.⁵

Macedonia, as the other route to EU, controls strictly the documents of all refugees at the frontiers with the help of officers from Slovenia, Hungary, Croatia, Slovakia, the Czech Republic and Serbia and allows only Syrians, Iraqi and Afghan to pass the border (Fig. 1).⁶

The International Organization for Migration (IOM) estimates that more than 1,011,700 migrants arrived by sea in 2015, and almost 34,900 by land. For comparison, in the year 2014 the whole number of arrivals by land and sea was 280,000. The figures do not include those who got in undetected.

The EU's external border force, Frontex, monitored different routes migrants used and numbers arriving at Europe's borders and put the figure crossing into Europe in 2015 at more than 1,800,000. Most of those heading for Greece take a relatively short voyage from Turkey to the islands of Kos, Chios, Lesbos and Samos - often in flimsy rubber dinghies or small wooden boats.

Fig. 1 Main migrant route to Germany

Source: <http://www.bbc.com/news/world-europe-35560999>

⁴ Prijemne na Slovensku stovky migrantov? Európska komisia stanovila kvóty pre krajiny EÚ <http://aktualne.atlas.sk/prijemne-na-slovensku-319-imigrantov-europska-komisia-stanovila-kvoty-pre-krajiny-eu/slovensko/politika> (Viewed 10 April 2016)

⁵ Turkey 'acting illegally' over Syria refugees deportations, <http://www.bbc.com/news/world-europe-35135810> (Viewed 27 March 2016)

⁶ Migrant crisis: Macedonia tries to stop flow <http://www.bbc.com/news/world-europe-35560999> (Viewed 31 March 2016)

3. LEGAL ENTRY

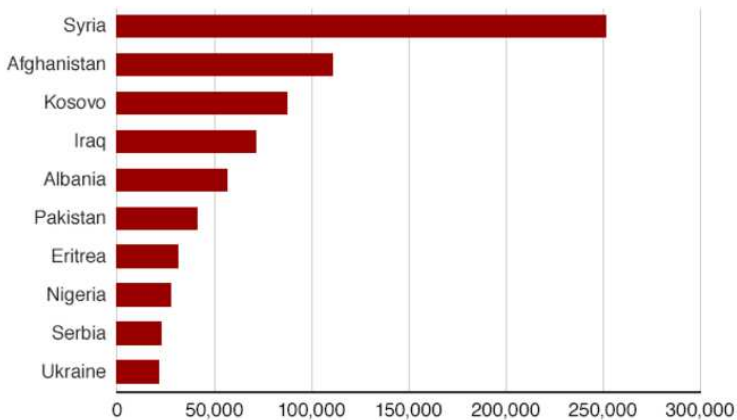
The application of quotas for redistribution mechanism is in accordance with the European Union primary law which includes establishing treaties. It is an emergency reaction to the acute and serious situation in the southern EU states carrying this burden. This is historically the first activation of this mechanism (Article 78, paragraph 3, Treaty on European Union, amended by Lisbon Treaty). The matter of quotas was supposed to be a subject of Summit on 22nd September 2015 head by top EU politicians. The Slovak Republic absolutely disagreed with the principle of mandatory quotas and preferred voluntariness. The government also opposes that Slovakia was not migrants' top destination to claim asylum.

The quotas proposal was criticised by Czech minister of foreign affairs as well as by Slovak prime minister. Their legal opinion is that the decision to issue an asylum would be suddenly taken from a sovereign state and passed to another subject. It would be in discord with elemental principles that are supposed to be respected. As we are taking responsibility for accepting someone to our territory we should know who the acceptant really is – his background etc.

The conflict in Syria continues to be by far the biggest driver of migration. But the ongoing violence in Afghanistan and Iraq, abuses in Eritrea, as well as poverty in Kosovo, are also leading people to look for new lives elsewhere.

Top 10 origins of people applying for asylum in the EU

October 2014 - October 2015, first-time applications

Source: Eurostat

BBC

Fig. 2 Top 10 origins of people applying for asylum in the EU

Source: <http://www.bbc.com/news/world-europe-34131911>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Although not all of those arriving in Europe choose to claim asylum, many do. Germany received the highest number of new asylum applications in 2015, which was more than 476,000.

But far more people have arrived in the country - German officials said that more than a million had been counted in Germany's "EASY" system for counting and distributing people before they claim asylum.

Hungary was the second country with the most asylum applications, as more migrants have tried to make the journey overland through Greece and the Western Balkans. It has had 177,130 applications by the end of December.

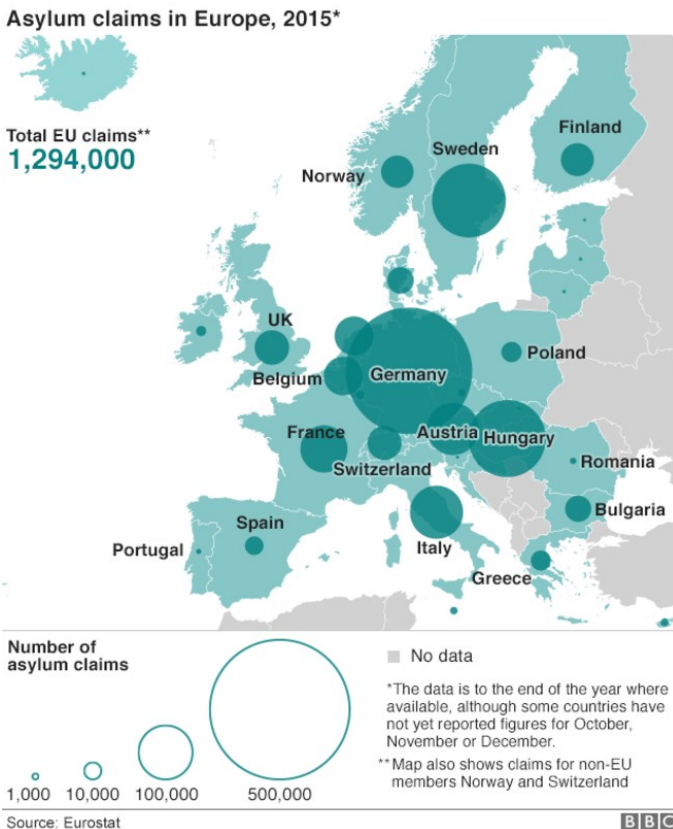

Fig. 3 Asylum claims in Europe, 2015

Source: <http://www.bbc.com/news/world-europe-34131911>

Apart from European Union law, there is also a National one. The constitution (constitutional law) of the Slovak Republic includes article dealing with security. It is defined as the state of peace and security, time when democratic order is followed as well as sovereignty, territorial unity, elementary human rights and liberties and people's lives, health and property and environment is protected.

Over the last several decades, 142 states have signed onto both the 1951 Refugee Convention and the 1967 protocol. "Since, by definition, refugees are not protected by their own governments, the international community steps in to ensure they are safe and protected," said the UNHCR, the United Nations' refugee agency.

The treaty was amended in 1967, in part to include refugees from around the world.

And according to the provisions, "refugees deserve, as a minimum, the same standards of treatment enjoyed by other foreign nationals in a given country and, in many cases, the same treatment as nationals," the UNHCR said.⁷

4. THREAT OF VIOLATION OF BASIC STATE INTERESTS

One of the most important state interests is to be preserved. This is not in accordance with phenomena such as terrorism. Even NATO general secretary Jens Stoltenberg underlines the importance of checking up immigrants' backgrounds as the attempts of terrorists to infiltrate between asylum-seekers or refugees is very probable.

Ministry of the Interior together with intelligence agencies should reexamine these people. A kind of security scan shall be carried out. They should get utterance from incoming people, comparing them with the information from the countries of origin, non-governmental organisations (such as Amnesty International) or sources of their own. The interrogation is very detailed and time consuming and the question is whether it is evincible to follow this difficult procedure inspecting so many people.

Recently a piece of news on infiltration of IS members between refugees in Germany have been announced. One refugee living in asylum centre was under interrogation of German authorities in Brandenburg. Authorities have analysed several of suspect's photos which turned out to be false or photomontaged. However, intelligence agencies usually do not launch every piece of information they have so we may only assume.

Slovak Republic secret service gives opinion during asylum procedure if necessary and if asked, however this opinion is not binding and relevant authorities do not have to take it into consideration. The Intelligence service has confirmed that the threat of IS members occurrence has recently increased. We are neither a transit country yet.⁸ Our neighbour Hungary has erected a fence at the Serbian border to help control the flow of migrants

⁷ Are countries obligated to take in refugees? <http://edition.cnn.com/2015/09/08/world/refugee-obligation/index.html> (Viewed 12 April 2016)

⁸ Slovenská informačná služba vyhodnocuje situáciu s nárastom utečencov <http://www.teraz.sk/slovensko/slovenska-informacna-sluzba-utecenci/149884-clanok.html> (Viewed 20 March 2016)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

(Fig.4). Moreover, nowadays crossing this fence became violation of Hungarian criminal law and the authorities will act against them.

Fig. 4 The fence at the Hungarian-Serbian border

Source: <http://www.lefigaro.fr/international/2015/08/26/01003-20150826ARTFIG00276-migrants-la-hongrie-prepare-des-mesures-d-exception.php>

4.1 THREAT OF EXTREMISM AND CRIMINALITY

It is true that one can never predict someone's behaviour in the future. If they are still kept excluded from the society, the signs of discontentment, hatred to the majority and extreme opinions might occur. Even on the contrary, extremists in host countries might become threat for the immigrants as well.

The biggest challenge for security system is a contradiction between the public feeling of safety and the complexity and unpredictability of risks. These risks are there for a long time and they just reflect the evolution of society. They are more diverse, sometimes less visible and often unpredictable.⁹

There were cases in Paris in 2005 and in London in 2011 when the street riots grew into serious security problem and criminality reached its top level.

Moreover, German neo-Nazi protesters clashed with police at new migrant shelter near Dresden.¹⁰ No such thing has happened in Slovakia yet, even though a sense of disapproval with taking refugees is present.

⁹ Majchút, I. *Slovak point of view at the aspects of security* p. 38.

¹⁰ <http://www.theguardian.com/world/2015/aug/23/german-neo-nazi-protesters-clash-with-police-at-new-migrant-shelter>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

4.2 THREAT OF SPREADING DISEASES

Many people oppose that refugees unconditionally suffer from exotic diseases, many of them incurable and contagious. The curability is low and expenses high because they are not familiar with vaccination. In fact, during their transit via Hungary many of them were suffering from diarrhoea, cold and exhaustion.

4.3 TREAT OF VIOLATION OF CULTURAL IDENTITY

Most people coming from northern Africa and Middle East are muslims and that is the reason why nations with christian tradition refuse them. In addition, it is claimed that their language is very different from European languages. As I have mentioned, many of them come from former colonies so it is probable to adapt easier if they really wanted to.

Polish government decided to resolve the problem quite easily. Poland is ready to take christain Syrian refugees.

Moreover, part of the European culture claims a free movement within EU states, but nowadays several EU member states reestablished controls on the frontiers, which is not a threat rather a discomfort, but Europeans got used to this Schengen benefit.

CONCLUSION

The solutions proposed are not absolutely binding for now, as many other circumstances shall become real and this is not actual yet.

Quota mechanism was objected and even refused by many member states, moreover the quota numbers were just proposals. The problem should be solved in Syria and other third world countries to ensure their citizens better outlooks for the future in their home countries.

Threat of criminality is quite high as so many people, lots of them illiterated, will not be able to employ themselves and provide their families with life standard they were looking for within the European economy as its social benefits have limits. People who are hungry are told to do everything possible to satisfy their needs including criminal acts. However, it's claimed that high number of refugees come from middle class so prejudice might be unreasonable but the question is whether people of different cultural background will accept the rules of host countries. Many of them are economic migrants, not refugees. Moreover, threat of terrorists coming to the EU has increased.

So as I have proved that it is necessary to diversify people who are migrating due to political persecutions, those who want to integrate into the society of a host country and those trying to misuse social system or hospitality in general.

A piece of good news is that European Union declares to give contribution of 6,000 Euros per every asylum-seeker to make their socialisation even more easier.

Time will prove what solution is the best but the idea of multiculturalism has been claimed to be a failure by German chancellor Angela Merkel and British prime minister

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

David Cameron. As Germany received the highest number of new asylum applications in 2015, with more than 476,000, we can only guess what Germans will do later on.

Although many restrictions to prevent illegal migration have been introduced, new lines and routes to Europe are about to be used.

BIBLIOGRAPHY

1. Majchút, I.: Slovak point of view at the aspects of security. In: Katastrofy naturalne i cywilizacyjne: współczesne problemy bezpieczeństwa. - Wrocław: Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Łądowych im. gen. T. Kościuszki, 2014. - ISBN 978-83-63900-30-4. p. 37-48.
2. Slovensko by malo prijať 785 azylantov
<http://sk.rsi.rtv.sk/clanky/tema-dna/81323/slovensko-by-malo-prijat-785-azylantov> (Viewed 12 April 2016)
3. A European Agenda on Migration, Brussels, 13.5.2015 COM(2015) 240 final
http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf (Viewed 10 April 2016)
3. Prijemne na Slovensku stovky migrantov? Európska komisia stanovila kvóty pre krajiny EÚ
<http://aktualne.atlas.sk/prijemne-na-slovensku-319-imigrantov-europska-komisia-stanovila-kvoty-pre-krajiny-eu/slovensko/politika> (Viewed 10 April 2016)
4. Are countries obligated to take in refugees?
<http://edition.cnn.com/2015/09/08/world/refugee-obligation/index.html> (Viewed 12 April 2016)
5. Migrants : la Hongrie prépare des mesures d'exception
<http://www.lefigaro.fr/international/2015/08/26/01003-20150826ARTFIG00276-migrants-la-hongrie-prepare-des-mesures-d-exception.php> (Viewed 20 March 2016)
6. Slovenská informačná služba vyhodnocuje situáciu s nárastom utečencov
<http://www.teraz.sk/slovensko/slovenska-informacna-sluzba-utecenci/149884-clanok.html> (Viewed 20 March 2016)
7. German neo-Nazi protesters clash with police at new migrant shelter
<http://www.theguardian.com/world/2015/aug/23/german-neo-nazi-protesters-clash-with-police-at-new-migrant-shelter> (Viewed 24 March 2016)
8. Turkey 'acting illegally' over Syria refugees deportations
<http://www.bbc.com/news/world-europe-35135810> (Viewed 27 March 2016)
9. Migrant crisis: Migration to Europe explained in seven charts
<http://www.bbc.com/news/world-europe-34131911> (Viewed 31 March 2016)
10. Migrant crisis: Macedonia tries to stop flow
<http://www.bbc.com/news/world-europe-35560999> (Viewed 31 March 2016)

SZILÁGYI GÁBOR¹**Koszovó katonaföldrajzi értékelése****Military geographical analysis of Kosovo****Absztrakt**

Koszovó rövid katonaföldrajzi értékelésének elkészítése során vizsgálni szükséges a jelenlegi helyzetet kialakító múltbéli eseményeket és a katonaföldrajzi értékelések alapösszetevőit, mint az ország természet-, társadalom-, és gazdaságföldrajzi adottságait, valamint az állam szerkezetének felépítését és politikai berendezkedését, továbbá haderejének struktúráját.

Kulcsszavak: Koszovó, katonaföldrajz, természet, társadalom, gazdaság, politika, haderő

Abstract

During the preparation of Kosovo's military geographical analysis it is necessary to analyze the historical events which formed the current situation, and the base elements of a military geographical analysis like natural, human and economy geographical parameters, the structure and the political system of the state, and military capabilities.

Keywords: Kosovo, military geography, natural, human, economy, politics, military

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar - National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, E-mail: szilagyi.gabor@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0003-1483-1828

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A balkáni térségben végbemenő folyamatok már hosszú ideje komoly biztonsági problémákat okoznak a szomszédos területekre vonatkozóan, így Közép-Európára, azon belül pedig Magyarországra is. A Jugoszlávia széthullásához vezető feszültségek komoly és véres harcokba torkolltak, de időközben a térség stabilitása jórészt a külföldi beavatkozásoknak köszönhetően jelentősen növekedett. A vallási és nemzetiségi feszültségek, ha nem is teljes mértékben, de nagyrészt mérséklődtek, azonban – bár kisebb valószínűséggel – továbbra is fennállhat egy-egy hirtelen fellángoló nézet, vagy ideológiai különbség, amely összetűzésekhez vezethet.

Koszovóra vonatkozóan a fent vázolt problémák továbbra is fennállnak, de az ország fejlődésében már olyan gondok is napvilágra kerülnek, melyek nem új keletűek ugyan, de a feszültségek súlypontja egyre inkább ezek irányába látszik elmozdulni.

A terület elemzése során a katonaföldrajzi értékelések általános szempontjait követem, azaz vizsgálni fogom a terület történelmét, az általános földrajzi elhelyezkedését, a természet-, társadalom- és gazdaságföldrajzi adottságait, államszerkezeti és politikai berendezkedését, valamint a védelmi képességeit, ugyanakkor ezen részterületeken belül az aktuális és időben gyorsabban változó paraméterekre igyekszem fókuszálni. Az értékelés elkészítésében és az egyes részterületekhez fűzött véleményeim megalkotásában jelentős segítségemre voltak a helyszíni tapasztalataim, amelyeket a pristinai KFOR parancsnokságon teljesített szolgálatom ideje alatt szereztem.

TÖRTÉNELMI HÁTTÉR

Koszovó történelmét vizsgálva választ kaphatunk az etnikai és vallási ellentétek okaira. 1448-ban a rigómezei csatát követően a térség török fennhatóság alá került, és a közel ötszáz évig tartó hódoltság idején a területre nagy számban érkeztek muszlim albánok. 1918-ban, az első világháború befejezését követően létrejött Jugoszlávia elődje, majd a második világháború után a szocialista Jugoszlávia. A sajátos szocialista rendszert kiépítő ország a Marshall-segély igénybevételével jelentős fejlődést mutatott, azonban a széleskörű vallási és etnikai összetétel, valamint az integrált területek eltérő gazdasági fejlettsége már a kezdetektől komoly problémákat vetett fel. A nagyszerb ideológia az egész országban, így a koszovói területeken is éreztette hatását, a népcsoportok közti ellentétet pedig fokozta, hogy a koszovói albánok egyre erősebben ragaszkodtak az autonómiájukhoz és végső célként függetlenségükhöz. Albánia mindeközben igyekezett támogatni a jugoszláviai albánokat a Nagy-Albánia létrehozásában táplált remények okán. A horvát származású Josip Broz Tito, aki partizánvezérből lett Jugoszlávia első számú vezetője igyekezett a szerb befolyást csökkenteni, és több területnek, köztük Koszovónak is autonómiát biztosított 1963-tól. Halála után a szerbek és albánok közötti konfliktus kiéleződött, rendszeresek voltak a tüntetések és az erőszakos cselekmények. 1989-ben a belgrádi kormányzat megvonta Koszovó autonómiáját és éveken keresztül módszeresen igyekeztek az autonóm intézményeket a központi irányítási rendszerbe vonni. Ennek legfőbb jellemzője az albánok erőszakos kiszorítása és elbocsájtása minden lehetséges területén az államigazgatásnak,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

oktatásnak, médiának, egészségügynek és igazságszolgáltatásnak. Az albán lakosság a szerbek irányította közigazgatási intézményeket nem ismerte el, gyerekeiket saját anyanyelvi iskolákba járaták és minden lehetséges módon próbáltak ellenállni az atrocitásoknak. Mivel csendes protestálásuk hosszútávon nem vezetett eredményre és helyzetük javulása reménytelennek látszott, egyre inkább előretörték a radikális szemléletek, és az Albán Felszabadítási Hadsereg (UCK) nevű gerillaszervezet különböző fegyveres akciókat szervezett és hajtott végre a központi kormányzat intézményei és rendfenntartó erői, a szerb kisebbség, sőt a velük szimpatizálók ellen is. A szerb erők felvették a harcot a szeparatistákkal, aminek következményei súlyos etnikai tisztogatások, sok civil áldozat és nagy elvándorlás lettek. Egyes becslések szerint az otthoniakat elhagyó menekültek száma megközelítette a fél milliót. A helyzet komoly krízissé fajult és már mindennaposá váltak a nyílt fegyveres összetűzések. Az emberi jogok komoly megsértése miatt az ENSZ már vizsgálta békefenntartók küldését a helyszínre, de az elhúzódó előkészületek során a helyzet tovább romlott és a NATO beavatkozásra szánta el magát, 1999. március 24-től 76 napon keresztül ENSZ felhatalmazás nélküli légcsapásokat mért szerb célpontokra. A szerb kormányzatnak engednie kellett, és a KFOR (Kosovo Force) működése kezdetét vette.

A szerb csapatok távozásával az albán lakosság könyörtelen bosszút állt a főleg az ország északi részén lakó szerb kisebbségen, ahol kulturális, vallási és közösségi intézményekben is súlyos károk keletkeztek. Az el nem menekült szerbek a nemzetközi katonai szervezet védelmével vészelhették át az időszakot.

2008. február 17-én Koszovó kikiáltotta függetlenségét, amelyet Szerbia a mai napig nem ismer el.

ÁLTALÁNOS FÖLDRAJZI TÉNYEZŐK²

ELHELYEZKEDÉS

Az ország az északi szélesség 41° 53' – 43° 16' és a keleti hosszúság 19° 59' – 21° 16' között helyezkedik el. 10 887 km² összterületével a világ országainak területi rangsorában a 169. helyet foglalja el. Határainak hossza összesen 702 km, melynek megoszlása a következő: D-DK Macedónia (FYROM)³ 159 km, D-DNY Albánia 112 km, NY Montenegró 79 km, ÉNY-É-ÉK-K Szerbia 352 km.

DOMBORZAT, FELSZÍNBORÍTOTTSÁG, VÍZRAJZ

A felszín erősen tagolt, jellemzően a medencék felszíne hullámos, dombos, a nagyobb kiterjedésű, összefüggő sík területek kiterjedése csekély, előbbieket középhegységek övezik. Az országban a földrengések valószínűsége a területen elhelyezkedő 3 magas szeiz-

² <http://www.britannica.com/place/Kosovo>

³ Former Yugoslav Republic Of Macedonia

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

mikus aktivitású terület miatt magas. A medence területek (Metohija, Koszovó-polje, Kis-Koszovó) jó mezőgazdasági adottságokkal rendelkeznek, de nagyrészt kihasználatlanok. Az intenzív erdőirtás következményeként a mezőgazdaságilag nem hasznosított területeket elszórta fás ligetekkel tarkított füves puszta borítja.

Az ország legjelentősebb hegységei nyugaton az Albán-Alpok keleti vonulatai, délen a Sar-hegység, északon a Paonik-hegység. A területen több 2 000 méternél is magasabb hegycsúcs található, ezek közül a legmagasabb az albán határhoz közeli Derevica (2 656 m). A hegyvidéki területek magasabb térszíneit erdők borítják, az alacsonyabb területeken viszont csak facsoportok, vagy kopár felszínek maradtak az itt is jellemző erdőirtás miatt, napjainkban komoly problémát jelentenek az illegális fakivágások. A nem tervszerű erdőgazdálkodás a talajok pusztulását, erodálódását, valamint lemosódását okozza. Különösen jelentős a probléma az északi határterületek mentén, mivel a Szerbia és Koszovó között kitűzött határvonalat a szerb adminisztráció nem ismeri el, a nem legális favágók pedig egyáltalán nem törődnek vele. A faanyag megszerzésére szervezett bűnözői csoportok is bekapcsolódtak, és a rivalizálás sokszor erőszakos atrocitásokhoz vezet ezen szervezetek között és a hatóságokkal is.

A terület folyóvizei néhány nagyobb kivételtől eltekintve kis vízhozamú, gyors folyású patakok, a vízfolyások döntően az ország területén található hegységekben erednek. A legnagyobb folyók közé tartozik a Morava, Sitnica, Ibar, Fehér-Drim, Lepenac. Az ország energiaellátásához és víztartalék készítéséhez jelentős mértékben hozzájárulnak a mesterséges víztározók. A 2013. őszi és téli csapadékhiány komoly problémákat okozott a vízellátási rendszerben. A víztározók szintje a Spanyolországban korábban tapasztaltakhoz hasonlóan kritikusán lecsökkent, a vészhelyzet megelőzése érdekében, valamint a lakosság ivóvízellátásának folyamatos biztosítása miatt szükségszerű korlátozásokat kellett bevezetni a vízfelhasználás mérséklésére. A nagyobb vizek szennyezettsége a nagy mennyiségű sodródó hulladék és a tisztítatlan szennyvíz beáramlása miatt magas.

Talajok tekintetében a medencékben uralkodóak az öntés és barna erdőtalajok, valamint lösz és homokos agyag. A medencék alacsonyabb térszíneinek járhatósága nagyobb mennyiségű csapadék hullása után erőteljesen romlik. A hegységekben tipikusan megjelennek a fekete redzinák és a köves vázталajok, a növényzet pusztulása miatt több helyen intenzív erózió zajlik és a talajcsuszamlások veszélye is megnövekedett.

ÉGHAJLAT

Az ország éghajlatát alapvetően meghatározza a magasabb hegyvidékekkel övezett medencejelleg és az Adriai-tengerhez való közelsége. A medencékre jellemzően a kontinentális és a mediterrán jellemvonások keveredéseként a forró, váltakozóan csapadékos nyár, valamint a változatosan hideg és enyhébb időszakokkal tarkított, de alapvetően csapadékos téli időszak jellemző. A két évszak közötti átmenet néha hirtelen, máskor elnyújtott, de klasszikus értelemben vett őszi és tavaszi nehéz beszélni. Az évi középhőmérséklet 13 °C. A jelenleg folyó éghajlati változások a terület csapadékeloszlásának még szélsősé-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

gesebbé válását vetítik előre, így a közelmúltban tapasztalt kritikus vízhiány miatt valószínűleg a mezőgazdasági tevékenység átalakítására lesz szükség.

A magasabb hegyvidéki területeken erősen érvényesül a vertikális hatás és ennek megfelelően itt hegyvidéki éghajlat jellemző alacsonyabb átlaghőmérséklettel és a tengerszinthez közelebbi területek 600-800 mm csapadékátlagához képest magas, 3 000 mm körüli évi értékkel.

AZ ÁLLAMIGAZGATÁS RENDSZERE

Az országot 2008. február 17-én kikiáltott függetlenedése óta 2016. év elejére vonatkozó adatok szerint 109 ENSZ tagország ismerte el önálló államként.⁴ Az államigazgatás rendszere erősen támaszkodik a nemzetközi szervezetek helyi tevékenységére, de az önállóság megteremtése folyamatosan zajlik. A nemzetközi szervezetek szerepvállalása az ENSZ BT 1244. határozata alapján 1999-től kiteljesedett és a béke elérését követően feladatuk leginkább egy biztonságos, stabil, önmagát és a lakosait megvédeni képes, jogbiztonsággal rendelkező és az emberi jogokat tiszteletben tartó állam létrehozásának támogatása lett. Segítségükkel folyamatosan zajlik az állami adminisztrációs rendszer kiépítése és fejlesztése. A végső cél, hogy a nemzetközi szervezetek kivonulása után az ország önálló működésre legyen képes, ám a helyi viszonyok és rendszerbeli anomáliáknak köszönhetően ez nem is olyan egyszerű. Több szervezet mandátumát az előre tervezetthez képest meg kellett hosszabbítani, mivel távozásuk után nem látszott volna szavatolhatónak az ország önálló működőképessége.

Államformája köztársaság, fővárosa Pristina. Az állam élén az öt éves ciklusra választott köztársasági elnök áll. A törvényhozó testület egy 120 fős nemzetgyűlés, melyből 10 hely a szerb kisebbség, további 10 az egyéb kisebbségek képviselőinek van garantáltan fenntartva, ám ez utóbbi helyek a nemzetiségi arányok változása miatt felfelé módosulhatnak. A végrehajtó hatalmat a választott kormány gyakorolja, élén a miniszterelnökkel és miniszter tagjaival. Az ország közigazgatási felosztása 7 régióra és 38 járásra történik.

NÉPESSÉG, ETNIKAI VISZONYOK

Az ország lakossága 1 870 981⁵ fő, etnikai tagoltsága nagy, összetétele szerint 92% albán, a maradék 8%-on legfőbb részben szerbek, valamint bosnyákok, gorániak, romák, törökök, askálik osztoznak. A fellelhető népességi adatokat vizsgálva szembevetendő az albán lakosság számának növekedése az idők folyamán, valamint a szerb kisebbség számának drasztikus csökkenése az 1990-es években bekövetkezett konfliktus, és a későbbi, feléjük irányuló atrocitások hatására. A nagymértékű migráció miatt az ország lakosságszáma csökkenő tendenciát mutatott ezen időszakban (1. ábra). Az albán lakosság növekedését alap-

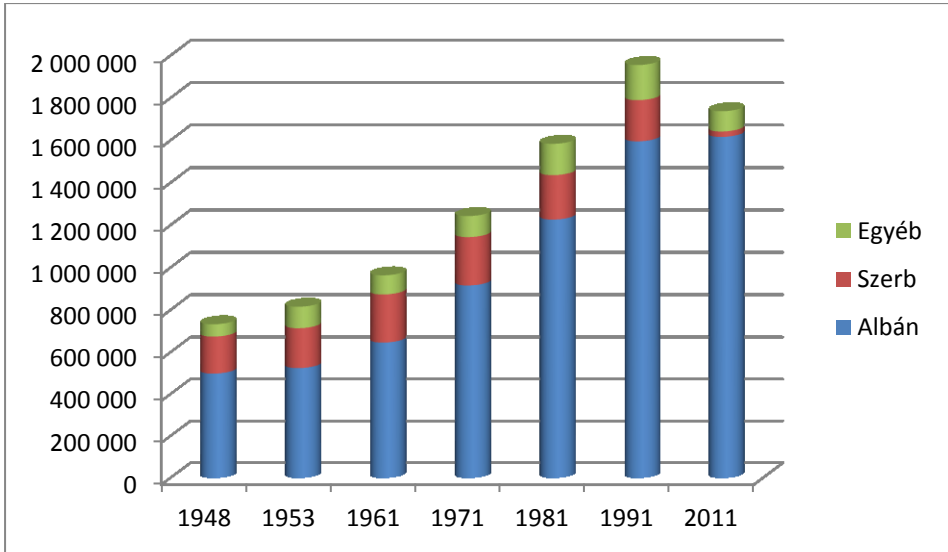
⁴ <http://www.worldbank.org/en/country/kosovo/overview>

⁵ A CIA World Factbook által 2015 júliusára vonatkozó becslült adat (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html>)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

vetően a náluk tradicionális, sokgyermekes családmódel okozta, ezt erősen alátámasztja a népesség korfája, mely szerint a fiatal lakosok aránya európai viszonylatban nagyon magas. Az átlagos népsűrűség 170,7 fő/km², a lakosság nagy része a városokban koncentrálódik, míg a hegyvidéki területek ritkábban lakottak.

1. ábra: Koszovó etnikai összetételének és lakosságszámának változása 1948 és 2011 között
(Forrás: a *Demographic changes of the Kosovo population 1948-2006*, és a *Kosovo Census Atlas 2011* adatai alapján saját szerkesztés)

Napjainkra az etnikai megosztottság miatt fennálló feszültségek sokkal árnyaltabbak, a lakosság lassan megbékélni látszik. Erre jó példa, hogy az országban tevékenykedő nemzetközi szervezeteknél munkát vállaló szerbek és albánok összhangban és együttműködve tudják munkájukat végezni. Más körülmények között szeparált etnikai eredetű inzultusok elszórtan előfordulnak, e cselekmények túlnyomó része a szerb határ közelében fekvő északi területekre (Mitrovica) koncentrálódik. Ehhez a területhez fűződik a szerb csapatok kivonása és a KFOR működésének kezdete óta történt legnagyobb zavargás 2004-ben, amelyet egy kb. 50 000 főre tehető albán lázadó csoport indított a szerb kisebbség sérelmére. Az esemény során több fő életét veszítette, több száz épületet és több tucat ortodox templomot megrongáltak, valamint rengeteg szerbet űztek el otthonából.⁶

⁶ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3551571.stm>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A vallások megoszlása tükrözi a népcsoportok arányait, így a muszlim elterjedése 90% feletti, a fennmaradó hányadot pedig nagyrészt a szerb ortodox és a római katolikus alkotja.

GAZDASÁG

Koszovó a Világbank besorolása alapján egy feltörekvő, alacsony-közepes fejlettségű ország. Az elmúlt években, a 2008-as gazdasági válság ellenére folyamatos gazdasági növekedést produkált. A jó részmutatókat árnyalja, hogy az ország igen rossz gazdasági állapotban volt az 1990-es években, és az alacsony fejlettségi szintről könnyebb volt látványosabb eredményeket elérni. Rövidtávon több kihívással kell szembenéznie az országnak, a fejlődés ütemének fenntartásához elsősorban a belső termelés növekedésére van szükség, hogy felszámolható legyen a rendkívül magas importtöbblet. Komoly gondot jelent a kiemelkedően magas munkanélküliség, valamint az, hogy az ország Európa egyik legszegényebb állama. Az adófizetési hajlandóság és a legalizált működésű vállalkozói szektor komoly fejlesztésre szorul, mivel az adó és járulékbetételek nagyon alacsony szintűek. A pénzék áramlása nagyon nehezen, vagy egyáltalán nem követhető, a korrupció sajnálatos módon nagymértékben átszövi a gazdasági és állami rendszereket. A szervezett bűnözés megjelenik az embercsempészetben, drogkereskedelemben, kiberbűnözésben, illetve nyugat-európai országokból származó eltulajdonított javak csempészetében. Koszovó az egyik központja az európai autó-maffiának.

Az ország a csekély hazai termeléshez kapcsolódó bevételeken túl hatalmas pénzösszegekhez jut a nemzetközi szervezetek támogatása révén, mint az Európai Unió, vagy a Világbank, de a sor hosszasan folytatható. Véleményem szerint Koszovó hosszú távú fejlődésének kulcsa a gazdasági folyamatok legalizálása, a szervezett feketegazdaság felszámolása, vagy legalábbis visszaszorítása lehet. Jelenleg saját bevételeiből nagyon nehezen tudná finanszírozni a kiadásokat, külső segítség nélkül pedig fejlesztésekről nem is álmodhatna.

Nagyon sok koszovói lakos dolgozik külföldön, a legkedveltebb célszágok között helyet kap Németország, Olaszország, Görögország, de még Magyarország is. Az itt végzett munka nagy arányban nem hivatalos, de a magasabb bérek miatt vonzó. További távozásra ösztönző tényező a hazai óriási munkanélküliség, melyről a különböző forrásokból származó adatok nem egységesek, de valószínűen a teljes munkaképes korú lakosság esetében 30% fölötti, és még ennél is sokkal rosszabb a helyzet a fiatalabb generációra vonatkozóan (25 éves korig), ahol ez az arány megközelíti a 60%-ot. Ez különösen súlyos probléma annak tekintetében, hogy a társadalom kor szerinti összetételében a fiatalabb népesség van túlsúlyban. Az is kijelenthető, hogy a hazai átlagos bérszínvonal nagyon alacsony, holott a fogyasztói árak főleg a nagyvárosokban elérik, de akár meg is haladják a szegényebb Európai Unió tagállamokét. A külföldön munkavállalók a kint megkeresett bérük nagy részét hazaküldik, és így egy nagyobb család megélhetését tudják biztosítani, a felesleget pedig önálló vállalkozásokba próbálják investálni, inkább kevesebb sikerrel.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Az így beáramlott jövedelmek után az ország nem jut nagyarányú adóbevételekhez. Komoly foglalkoztatók viszont a nemzetközi szervezetek kihelyezett irodái, bázisai, akik az átlaghoz képest nagyon jó jövedelmeket és biztos, legális munkát kínálnak.

Az elmúlt időszakban egyre markánsabb problémaként jelenik meg a lakosság elvándorlása. A Koszovó felől, Európa fejlettebb térségeibe érkező migránsok száma erőteljesen megemelkedett. Az elvándorlás okai elsősorban gazdasági és politikai problémákra és elégedetlenségekre vezethetők vissza. A gazdasági okok között megemlítendő a nagyon magas munkanélküliség, valamint a bérek alacsony színvonala, illetve, hogy a lakosok belátható időn belül nem számítanak a gazdasági helyzet és az életszínvonaluk javulására. Politikai megközelítésben az általános közvélekedésre jellemző, hogy a politikai vezetőkől és pártokból az ország lassú fejlődése okán kiábrándultak, amit a különböző politikai erők közti csatározások és rivalizálások is nagyban erősítenek. Sok esetben a bizonytalan és elkeseredett embereknek a végső döntését valószínűleg az is befolyásolta, hogy az Európai Unióban napirendre kerültek a bevándorlást érintő kérdések, majd félve az esetleges korlátozások bevezetésétől mihamarabb igyekeztek útnak indulni a jobb életminőséggel kecsegtető országokba. A helyzetet tovább súlyosbítja, hogy a szervezett bűnözés egyes csoportjai a magas haszon reményében komoly „szolgáltatási” rendszert építettek ki. Ennek köszönhetően az embercsempészek nagyüzemi jelleggel már-már menetrendszerinti buszjáratokat indítottak az elvándorlók szállítására Szerbiába, hiszen ebbe az irányba vízumkényszer nem állt fenn, majd tovább az Európai Unió külső határa felé. A koszovói kormányzat közben képtelen volt meggyőzni a lakosokat a maradásra, hiszen szavakkal érvelhet ugyan, de a gazdasági problémák megoldására rövidtávon nincs lehetősége.⁷

Az ország egy főre jutó GDP-je (current US\$) 4 051,6 USD/fő⁸, mellyel a világ országai közül a 150. helyet foglalja el.⁹ A hivatalos fizetőeszköz az Euro, bár az ország nem tagja az európai közösségnek és a meghatározott kritériumokat sem teljesíti.

A mezőgazdasági termelés technikai fejlettsége alacsony színvonalú, a termelésre általában a szétagoltóság és a kisebb parcellák jellemzőek. Az ország területének 53%-a alkalmas mezőgazdasági tevékenységre, a szektor a GDP 14%-át és az ország exportjának 16%-át, továbbá a foglalkoztatottság negyedét adja. Fő növénytermékei a gabonafélék, kukorica, burgonya, napraforgó, zöldségek, gyümölcsök és újabban egyre nagyobb mennyiségben szőlő és az ehhez kapcsolódó bortermelés. Állattenyésztés terén a szarvasmarha tenyésztése és ennek megfelelően a tejtermelése a vezető szerep, de jelentős a szárnyasok tartása is. Az ágazat legnagyobb kihívásai az említett problémákon kívül a talaj minőségének romlása és szennyeződése, valamint az utóbbi időszakban egyre jelentő-

⁷ <http://www.ibtimes.co.uk/kosovo-thousands-illegal-migrants-try-enter-eu-via-serbia-hungary-1486929>

⁸ A Világbank által 2014-re vonatkozóan közölt adat

<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=KSV&series=&period>

⁹ A CIA World Factbook adatai alapján.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

sebb gondokat okozó vízhiány. A mezőgazdasági termelés nem képes kielégíteni a belső igényeket, az ország összes importjának közel 25%-át a beérkező agrártermékek teszik ki.

Az ipar szerkezeti összetétele sokrétű, és nagyobb mennyiségű exportálható többlet termelésére alkalmas. Koszovó jelentős mennyiségű és változatos ásványkincsekkel rendelkezik, a lignitkészlete a világon az 5. legnagyobb, ezen alapszik a hosszú távú villamos energia-termelési stratégia is. Az energiatermelés a jövőben is széntüzelésű erőművekre összpontosít, kisebb részben jelen van a vízenergia, míg a többi energiaforrás (például szél) aránya elhanyagolható. Ennek negatív hatása a nagyon nagy légszennyezés, ugyanis az erőművek nem képesek teljesíteni a modern szabványokat. Az elektromos energia-ellátás főleg a kisebb településeken néha bizonytalan, gyakoriak a hosszabb-rövidebb áramkimaradások. Az ásványkincsek közül nagy mennyiségben található továbbá cink, ólom, nikkel, króm, bauxit és nemesfémek is. A bányászat viszont az elavult technológiák és a tőkehiány miatt fejlesztésre szorul, ezért megindult egy privatizációs folyamat a magántőke bevonásának érdekében. Jelentős ipari ágazat az élelmiszer-feldolgozás, a textilipar, kézműves ipar, bőripar, gépgyártás (ezen belül autóiipari beszállítás) és a fémfeldolgozás. A szekunder szektor a GDP 20%-át teszi ki.

A szolgáltatások aránya igen magas, a GDP kétharmadát adja. Érdekes megemlíteni, hogy a nagy multinacionális cégek kisebb arányban vannak jelen, a hangsúly inkább a kisebb nemzeti, vagy szomszédos országokból származó vállalkozásokon van. A bank és biztosítási szektorban, valamint a telekommunikációban viszont erősen jellemző a külföldi tőke megjelenése.

Az ország közlekedési hálózatának gerincét a 2003 km hosszúságú közúti úthálózat adja, amely az utóbbi években jelentős fejlesztéseken ment keresztül. Elsősorban a gyorsforgalmi és autópálya hálózatban történtek jelentős beruházások külföldi források és támogatások bevonásával. Megépült a fővárost a nemzetközi repülőtérrel összekötő gyorsforgalmi út, továbbá a Pristinából Tiranába vezető autópálya jelentős része is. Az alacsonyabb rendű, hegyi és városi utak minősége további fejlesztésre szorul. A burkolatlan utak hossza 120 km. A vasúthálózat centrális szerkezetű, hossza 333 km. Fő gerincét a Pristina-Belgrád, valamint a Pristina-Skopje vonal alkotja, további jelentős vonal a Pristina-Nis és a Pristina-Pec. A pristinai nemzetközi repülőtér közvetlen vasúti összeköttetésben áll a várossal. Az ország területén 6 repülőtér található, melyből három szilárd burkolatú kifutópályával van ellátva, továbbá rendelkezik 2 helikopter-leszállóval. A légi közlekedés területén a közelmúlt legnagyobb fejlesztése a Pristina Nemzetközi Repülőtér (IATA: PRN) új termináljának megépítése volt¹⁰.

A telekommunikáció esetén napjainkban a fejlettséget leginkább az internet és mobiltelefon szolgáltatások felhasználóinak számával lehet reprezentálni. A kormányzati források adatai alapján a lakosság 76%-a internethasználó, amely megközelíti a fejlett országok átlagát, a mobiltelefon előfizetések száma pedig meghaladja a 1,5 milliót, amin két valós

¹⁰ A CIA World Factbook adatai alapján. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

szolgáltató osztozik. A szolgáltatások hozzáférése viszont nem minden területen azonos, a vezetékes internet ellátottság a kisebb településeken, a mobiltelefon-hálózat pedig a hegyvidékeken hiányos és utóbbi gyors adatátvitelre alkalmas lefedettsége is fejlesztésre szorul.

HADERŐ

Az országban 1999 óta működik a KFOR NATO irányítás alatt működő békefenntartó erő. A szervezet a kezdeti közel 50 000 fős létszáma mára 4 559 főre, a résztvevő országok száma pedig 39-ről 31-re csökkent.¹¹ Magyarország a kezdetektől fogva aktív részese a KFOR tevékenységének, és jelenleg 366 magyar katona szolgál kontingensben, illetve egyéni beosztásokban. A biztonsági helyzet összességében folyamatosan javul és a helyi biztonsági erők is egyre szervezettebben és jobb teljesítménnyel működnek.

Az 1990-es években az akkor még nem létező ország nem hivatalosan működő hadereje az UCK-val (Albán Felszabadítási Hadsereg) azonosítható. A szervezetről a vélemények erősen megoszlanak, mivel tevékenységük inkább gerilla jellegű volt és egyesek álláspontja szerint egy terroristaszervezetről volt szó. 1999-ben, közvetlenül a NATO erők bevonulása után az ENSZ BT 1244-es határozata értelmében elsődleges feladat volt, hogy a megosztott státuszú és ellenőrizhetetlen szervezetet feloszlassák és demilitarizálják. 1999. szeptember 21-én, a szerb csapatok kivonását követően létrejött a KPC (Kosovo Protection Corps), de nem egy hagyományos értelemben vett haderő szerepét töltötte be, hanem tevékenysége az aknamentesítésre, újjáépítésre, humanitárius segítségnyújtásra koncentrált. Állománya részben a volt UCK tagokból állt és létszáma meghaladta az 5 000 főt.

2009. január 21-én a KPC transzformációja során létrejött a KSF (Kosovo Security Force), ami tulajdonképpen a KPC tudatos átalakítása és kibővített feladatkörrel való felruházása, valamint utolsó átmenet a valódi koszovói hadsereg létrejötté előtt. A könnyű fegyverzetű haderő feladatai közé tartozik a válságreagáló műveletekben való részvétel az országban és azon kívül, a civil lakosság védelme Koszovóban, valamint a civil hatóságok támogatása a vészhelyzetek és katasztrófák elhárításában. A szervezet felszereléseit nagyrészt támogató országoktól kapta felajánlasként, az állomány kiképzésében pedig szintén segítséget kaptak. Összlétszáma 2 500 fő állandó és további 800 fő tartalékos katonából áll, etnikai összetételét pedig igyekeznek a kisebbségek létszámához igazítani. 2014-ben a katonai kiadások a GDP 0,76%-át tették ki.

A valódi, klasszikus feladatokat ellátó haderő kiépítése ma már belátható időn belül szükségszerűen meg kell, hogy valósuljon, hiszen az ország státusza független, a nemzetközi katonai erők pedig idővel el fogják hagyni területét. 2014 márciusában a kormányzat bejelentette, hogy teljes funkcionálásában várhatóan 2019-ben kezdi meg működését a

¹¹ A Kosovo Force Key Facts and Figures c. kiadványa alapján 2016 júniusára vonatkozó adatok http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_06/20160610_2016-06-KFOR-Placemat.pdf

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Koszovói Hadsereg, és feladataként megjelölték az ország területi és szuverenitási, az állampolgárok, valamint a nemzeti érdekek védelmét. A létszám várhatóan 5 000 főből és további 3 000 fő tartalékosból áll majd. A költségvetését tekintve körülbelül évi 100 millió Euro tervezett, míg a jelenleg 3 300 fő összlétszámú KSF éves büdzséje 42 millió Euro.¹²

ÖSSZEGRÉS

Koszovóban az általános helyzet javul, a népcsoportok közti ellentétek lassan, de biztatóan a megoldódás jeleit mutatják. Az ország előtt azonban jelentős és nagyméretű feladatok állnak a saját önállóságának kiterjesztése és a hosszú távú fejlődés megalapozásának érdekében. A fennmaradt etnikai problémákon túl különös hangsúlyt kell fektetni az államigazgatási intézményrendszer kiépítésére, az általános jogrend és az igazságszolgáltatás megerősítésére. Az erős karhatalmi szervek létrehozása megteremtheti az esélyt a bűnözés és korrupció visszaszorítására, valamint normalizált és vonzó környezetet teremthet a tőke beáramlásához.

A gazdaság fejlesztése érdekében a legfőbb feladatként ösztönözni kell a legális munkahelyek teremtését és háttérbe kell szorítani a feketegazdaságot. Az adóbevételeket és ezzel az újraosztható forrásokat úgy kell megnövelni, hogy a gazdaság minél több szereplőjét kell bevonnai az adófizetői körbe. Az ország természeti adottságait kihasználva és a befektetések élénkítésével az állam számára is nagy bevételi forrást jelenthet az ásványkincsek kitermelése és a mezőgazdaság fejlesztése.

Mindezek mellett komoly figyelmet kell szentelni az újonnan megjelenő biztonsági kockázatoknak is, mint a radikális iszlám eszmék terjedése, valamint a különböző, nemzetközi terroristaszervezetek helyi aktivitásának növekedése. Több radikális vallási eszméket valló koszovói csatlakozott az Iszlám Államhoz, és több helyben működő terroristasejtről is napvilágot láttak információk. Az hatékony megelőzés és védekezés érdekében ezeket a csoportokat még a megerősödésük előtt kell felszámolni.

Koszovó hosszú távú célja a fejlettebb Európához való közeledés, ennek eléréséhez viszont nagyon sok helyi problémával kell még megküzdenie. A fejlődésben és a szomszédos országokkal fenntartott viszony normalizálódásában segítség lehet, hogy Szerbiának is hasonló céljai vannak, amely az ellentétek felszámolásában komoly motiváció.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. *Pócsmegyeri Gábor, Koós Tamás, Szilágyi Gábor*: A volt Jugoszlávia utódállamainak biztonságföldrajzi értékelése, ZMNE, Budapest, 2011. 7-9; 47-53. o.
2. *Pócsmegyeri, Gábor; Koós, Tamás; Szilágyi, Gábor*: Security geographical analysis of Kosovo, In: Tradecraft Review, 6/2. (Special Issue) sz., MK KBH, Budapest, 2010. 13-25. o.

¹² <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-decides-to-form-kosovo-armed-forces>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

3. Szerk.: *Lusták Péter*: Koszovó katonaföldrajzi atlasza, Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat, Budapest, 2009.
4. *Malcolm, Noel; Djilas, Aleksa*: Is Kosovo Real? In: *Foreign Affairs*, vol. 78. nr. 1. New York, 1999. 130-139. p.

Internetes hivatkozások:

1. <http://www.ibtimes.co.uk/kosovo-thousands-illegal-migrants-try-enter-eu-via-serbia-hungary-1486929> (letöltés dátuma: 2016.05.13.)
2. <http://www.euractiv.com/sections/global-europe/poverty-spurs-mass-migration-kosovo-312131> (letöltés dátuma: 2016.05.13.)
3. http://ec.europa.eu/enlargement/instruments/funding-by-country/kosovo/index_en.htm (letöltés dátuma: 2016.05.13.)
4. <http://www.unkt.org/un-agencies/world-bank/> (letöltés dátuma: 2016.05.13.)
5. http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/Europe/documents/Events_2013/4thRD/PPT/Dema_en.pdf (letöltés dátuma: 2016.05.13.)
6. http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/Europe/documents/Events_2012/3rdRD/07-Bunjaku_Kosovo_Presentation_Prag_30.05.2012.pdf (letöltés dátuma: 2016.05.13.)
7. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/322726/Kosovo> (letöltés dátuma: 2016.05.13.)
8. http://www.eustrade-ks.eu/kosovo_content_3629427.html (letöltés dátuma: 2016.05.13.)
9. <http://www.mfa-ks.net/?page=2,119> (letöltés dátuma: 2016.05.13.)
10. <http://www.mfa-ks.net/?page=2,4,1944> (letöltés dátuma: 2016.05.13.)
11. http://www.mfa-ks.net/repository/docs/STIKK_raport_eng_2013_short_web.pdf (letöltés dátuma: 2016.05.13.)
12. <https://www.osac.gov/Pages/ContentReportDetails.aspx?cid=15108> (letöltés dátuma: 2016.05.13.)
13. http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_06/20160610_2016-06-KFOR-Placemat.pdf (letöltés dátuma: 2016.06.17.)
14. http://www.mksf-ks.org/repository/docs/Anual_Report_of_MKSF_for_2014_english2.pdf (letöltés dátuma: 2016.05.13.)
15. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html> (letöltés dátuma: 2016.06.17.)
16. <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-decides-to-form-kosovo-armed-forces> (letöltés dátuma: 2016.05.13.)
17. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3551571.stm> (letöltés dátuma: 2016.06.17.)
18. <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=KSV&series=&period> (letöltés dátuma: 2016.06.20.)

TAKSÁS BALÁZS¹**A biztonság gazdasági dimenziójának jellemzői, a gazdasági biztonság szintjének mérése****Characteristics of the economic security dimension and the possible measurement of its security level****Absztrakt**

A cikk röviden bemutatja a biztonság gazdasági dimenzióját, a dimenzió jellemzőit, egyes alrendszeit, azok összetevőit, folyamatait. Feltárja, hogy milyen mutatók segítségével mérhetőek a gazdasági biztonság általános szintjében bekövetkező változások. A megalkotott dinamikus indikátorok segítségével (a mutatók alkalmazhatóságának alátámasztásául) pedig röviden elemzi, és kimutatja, hogyan erősödtek fel a gazdasági biztonsági kockázatok Magyarország tekintetében 2000 és 2007 között. Az alkalmazhatóságra építve a cikk a végén javaslatot tesz az indikátorok önálló és kiemelt csoportban történő folyamatos mérésére és figyelemmel kísérésére.

Kulcsszavak: biztonsági tanulmányok, gazdasági biztonság, gazdasági világváltság

Abstract

This article shortly presents and describes the economic dimension of the security, its subsystems and processes. It creates indicators and discovers the possible way and method of measuring changes in the security level of the economic dimension. The article proves the usability of the created indicators with analyzing and pointing out the strengthening security risks in case of Hungary between 2000 and 2007. At the end, the article proposes the contiguous measurement and monitoring of these important indicators.

---

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, adjunktus/National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, E-mail: taksas.balazs@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0001-7583-4198

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Keywords: security studies, economic security, economic world crisis

A nemzetközi biztonsági tanulmányok szakirodalom már a globális pénzügyi-gazdasági világválság előtt felhívta a figyelmet arra, hogy a biztonság egyes dimenziói közül a gazdasági dimenzió felértékelődésének lehetünk szemtanúi. 2008 óta ez a folyamat még hatványozottabban hangsúlyossá vált. Azonban a tudomány nem tudta eléggé erőteljesen lekövetni a folyamatot. A legjelentősebb nemzetközi szakirodalmak is megjegyzik,² hogy hiába ez a felértékelődés, a gazdasági dimenzió erősen alulkutatott, alrendszeri nem kidolgozottak, s keveset tudunk a biztonság gazdasági dimenziójában végbemenő folyamatokról, összefüggésekről. Hazánkban még kevesebb mű foglalkozott a területtel. Éppen ezért is választottam kutatásom témájául a biztonság gazdasági dimenziójának vizsgálatát, melyben a tudományos problémát a következőképpen fogalmaztam meg: *jelenleg Magyarországon a biztonsági tanulmányok tudományterületen hiányzik egy olyan matematikailag kezelhető mutatórendszer, amely alkalmas a gazdasági biztonság alrendszer-szintű, valamint komplex elemzésére és mérésére*. Ebben a cikkben a hosszú kutatás legalapvetőbb megállapításaiból a gazdasági biztonság mérése kapcsán elért eredményeket mutatom be.

A gazdasági biztonság fogalma alatt én a következőt értem: *olyan állapot, amelyben a gazdaság normál működését – azaz a gazdasági törvényszerűségekből adódó ciklikusság mértékétől nagyobb kilengésektől mentes, hosszú távú átlagban az adott gazdaság erőforrásainak megfelelő nagyságú növekedését – veszélyeztető tényezők és folyamatok aktivizálódásának kockázata az adott társadalomban megszokott mértéknél nem magasabb*. A definícióba bekerült az, hogy az aktivizálódás kockázata a megszokott mértéknél nem magasabb. Ennek oka, hogy a gazdaság működését alapvetően a kockázat jellemzi. A tőketulajdonos a megtakarításait kockáztatja, amikor létrehoz egy vállalatot, beruházásokat eszközöl (pl.: termelő eszközöket, technológiát vásárol), azért mert azt reméli, hogy a jövőben előállított termékeket vagy szolgáltatásokat el tudja majd adni, és ezzel (tőke)jövedelemre tesz szert. A piacgazdaság lételeme a kockázat, s mivel a világ országainak mindegyike részben vagy teljesen piaci alapon működő gazdasággal rendelkezik, vagy ilyen gazdaságok szereplőivel kapcsolatban áll, ezért a világon nincsen olyan gazdaság, amelynek a működését negatívan befolyásoló folyamatok bekövetkezésére nulla vagy nulla közeli az esély. Véleményem szerint normál mértékű kockázatnak tekinthető az adott gazdaság szereplői által hosszabb távon megszokott, a tervezési és cselekvési rutinjukba beleépített kockázati szint. Ez természetesen azt jelenti, hogy országoként eltérő a gazdasági biztonság egyes alrendszereihez köthető normál mértékű kockázat. Ez a szint nagymértékben kapcsolódik az egyes gazdaságok karakterisztikájához, az egyes társadalmak hagyományaihoz, értékrendjéhez, kockázatkerülő vagy kockázattűrő beállítottságához. Ezért olyan dinamikus mutatókat alkottam, amelyek képesek figyelembe venni ezt az országoként eltérő kockázattűrő beállítottságot. Ide kapcsolódik az is, hogy a gazda-

² Többek között: Contemporary security studies (edited: Collins, Alan) Oxford University Press, Oxford, 2013. 208. o.

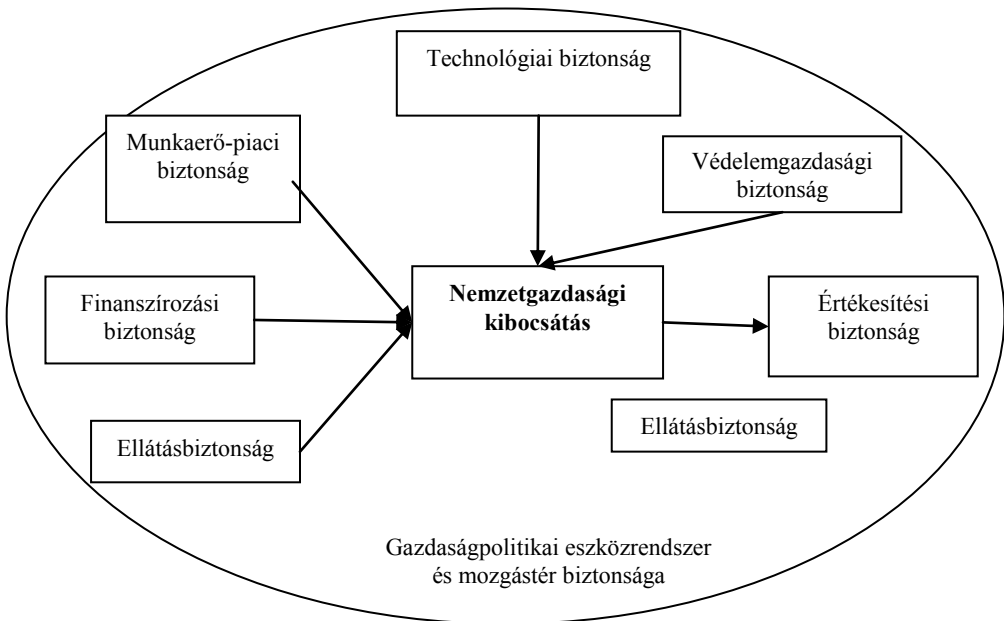

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

ság működése normál üzemben nem biztonsági kérdés. Ilyenkor a piac (a piaci koordináció) és a megfelelő szakosított szervezetek (bürokratikus koordináció) képesek a gazdaság normál működését és fenntartható bővülését biztosítani. Az angol „securitization” kifejezésből kiindulva,³ a gazdaság működése akkor válik biztonsági kérdéssé, amikor a piac és a szakosított gazdaságpolitikai szervek már nem képesek kezelni a kockázatok aktivizálódását, azaz a gazdasági rendszer automatizmusai már nem tudják fenntartani a normál működést, és a kockázatok vagy fenyegetések kezelése magasabb szintű (pl.: kormányzati) beavatkozást igényel.

A biztonság gazdasági dimenziójának alrendszerei között a következőket tartam fel:

1. sz. ábra – Gazdasági biztonság alrendszerei
(Forrás: saját szerkesztés⁴)

Az ellátásbiztonság az ellátási lánc működésének biztonságát, azaz a termelési és szolgáltatási folyamatok működéséhez szükséges anyagi és szolgáltatási inputokhoz történő

³ A kifejezés értelmezése megtalálható: Biztonsági tanulmányok - Biztonságpolitika (szerk.: Gazdag Ferenc) Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011. 73-75. o.

⁴ Taksás Balázs: Gazdasági biztonsági kihívások napjaink globalizált világában Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2013. 31. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

hozzáférés lehetőségét, valamint az előállított javak és egyéb működéshez szükséges eszközök azok felhasználóihoz történő eljuttatását jelenti. Ennél az alrendszerénél milyen tényezők erősíthetik a kockázatokat? Egyik részről az import beszerzés kockázatai mindig magasabbak lehetnek (politikai-, kereskedelmi-, költség-, és infrastrukturális kockázatok). Másrészről az ellátási- és elosztási infrastruktúra, valamint a termelés földrajzi koncentrált-ságából is adódhatnak kockázatok. Ezek méréséhez kerestem indikátorokat.

A finanszírozási biztonság megléte azt jelenti, hogy a nemzetgazdaság kibocsátási folyamatainak fenntartásához és bővüléshez, valamint amennyiben fennáll, a költségvetési hiány és az államadósság finanszírozásához elegendő megtakarításhoz képest hozzájutni a tőke- és pénzpiacokon. Itt a kockázatok erősödésének méréséhez megfelel a klasszikus közgazdasági mutató, amely a nemzetgazdaság nettó finanszírozási képességét méri. Amennyiben a mutató pozitív, a gazdaság saját szükségletein felül is rendelkezik megtakarítással, amennyiben negatív, külső megtakarításokra szorul. Valamint egyáltalán nem mindegy, hogy ezen szükséglet mértéke mekkora a gazdaság összteljesítményéhez képest.

A munkaerő-piaci biztonság a megfelelően képzett munkaerő meglétét és újratermelődését jelenti. Itt fennállhatnak hosszú távú kockázatok, mint az oktatási színvonal csökkenése, nem megfelelő strukturáltsága, középtávú kockázatok, mint a nemzetgazdaság szerkezeti átrendeződése és annak munkaerő-piaci lekövetésének képessége, valamint rövid távú kockázatok, amely jellemzően a (e)migráció felerősödésében jelentkezik. A kutatás során mindezen időtávokhoz próbáltam mutatókat képezni.

A technológiai biztonságot a nemzetgazdasági kibocsátás fenntartásához és stabil növekedéséhez szükséges technológiai szint biztosíthatósága határozza meg. Napjaink világát egyértelműen a „technológiai determináció” fogalmával jellemezhetjük. Ez azt jelenti, hogy egy országnak a világgazdaságban elfoglalt pozícióját döntően, sőt szinte kizárólagosan a nemzetgazdaság technológiai színvonala határozza meg. A jelenlegi technológiai szint alapvetően a termelékenységgel mérhető, a jövőben várható pedig a kutatás-fejlesztés relatív értékével.

A védelemgazdasági biztonság szintjét a nemzetgazdaság krízisidőszaki működésre történő átállásának képessége határozza meg, hiszen a gazdasági biztonságna továbbra is nagyon fontos része az, hogy a nemzetgazdaság mennyire képes feladatát normál működési időszaktól eltérő (magyar jogszabályi megfogalmazásban: különleges jogrend alkalmazásának időszakában) ellátni. Értekezésemben a gazdaságmozgósítás idő, minőségi és mennyiségi paramétereire megpróbáltam a legalapvetőbb aggregált mutatókat megvalósítani.

A következő alrendszer az értékesítési biztonság, amely azzal foglalkozik, hogy a nemzetgazdaság vállalatai mennyire képesek az előállítandó javakat belső vagy külső piacon értékesíteni. Ez függ a vállalatok versenyképességétől, rugalmasságától, valamint a külpiaci kapcsolatuktól. Itt a kockázatok változásának mérése kapcsán mindenképpen meg kell említenünk az exportfüggőséget, hiszen az export kapcsán is fennállnak ugyanazok a

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

politikai, kereskedelempolitikai, infrastrukturális kockázatok, amelyeket az import kapcsán már említettem. Másrészt az értékesítési biztonság legfontosabb mutatója a világgazdasági versenyképesség alakulása. Ezt az euróövezet perifériás országainak problémái is tökéletesen igazolják nekünk. (Vagy éppen az értékesítésből származó jövedelem visszaesésére jó példa Oroszország helyzete is az olaj világgazdasági árának erőteljes csökkenése következtében.)

A gazdaságpolitikai eszközrendszer és mozgástér biztonsága azt jelenti, hogy az állam képes az előző alrendszerek biztonsági szintjét a megfelelő irányba befolyásolni. Ez a lehetőség döntően az eszközrendszerrel, illetve a fiskális és monetáris mozgástér nagyságától függ. Ez utóbbiak jellemzően makroökonómiai mutatókkal írhatóak le.

A gazdasági dimenzió alrendszerének bemutatásán túl további fontos következtetéseket vontam le. Megvizsgáltam például a gazdasági biztonság alrendszerének megingásából adódó hatásmechanizmusok súlyosságát, a biztonság kockázatainak és fenyegetéseinek várható jövőbeni alakulását, az egyes alrendszerek kapcsolatrendszerét. Az egyes biztonsági alrendszerek megingásának következményei eltérőek lehetnek különböző országokban, azonban gazdasági és társadalmi rendszerünk komplexitásából adódóan a gazdasági biztonság alrendszereit a *kaotikus dinamika* jellemzi. Ez azt jelent, hogy az egyensúlyi pontból történő kicsi kilengés is kimozdítja a rendszert a nyugalmi állapotából, és nehezen, szinte lehetetlenül előrejelezhető hatásmechanizmusokat indít el. Véleményem szerint ezért is fontos ez a kutatás, mert a munka során próbáltam olyan fogódzkodókat nyújtani a szakértők és döntéshozók számára, amelyek segítségével idejekorán észlelhetők a gazdasági biztonság egyes alrendszerének biztonsági szintjében bekövetkező változások. Kifejtettem azt is, hogy bár szerintem a szociális biztonság nem a gazdasági biztonság része, a két dimenzió kapcsolatát a *cirkuális kauzalitás* jellemzi. Azaz a társadalmi különbségek jelentős megingása, a mélyszegénység kialakulása előbb-utóbb gazdasági problémákat okoz, s a gazdasági problémák is a társadalmi különbségek növekedésével, mélyszegénység kialakulásával járnak együtt. S a folyamat eskalálódása egyre inkább egy öngerjesztő folyamattá válik. Ugyanígy feltártam, hogy a gazdasági biztonság szintje és a *világgazdaság aszimmetrikus kapcsolatai* között szoros összefüggés található. Egy gazdaság minél több és minél egyenlőtlenebb aszimmetrikus kapcsolatokkal kötődik a világgazdaság rendszeréhez, annál erőteljesebbek a gazdasági biztonsági kockázatok.

Az egyes alrendszerek biztonsági szintjét mérni képes rengeteg mutatószám elemzése meghaladja ennek a cikknek a terjedelmét (talán egy következő cikk témája lehet), azonban mindenképpen szeretném bemutatni azokat a dinamikus indikátorokat, amelyeket azért alkottam, hogy a gazdasági biztonság általános szintjében bekövetkező változásokat képesek legyenek idejekorán jelezni a szakemberek és a döntéshozók számára. A használhatóságukkal szembeni követelmény alapja az volt, könnyen mérhető és előállítható indikátorok legyenek, és minden alrendszerhez kapcsolódjon legalább egy indikátor, amely az adott alrendszer biztonsági szintjét megfelelő mértékben képes kifejezni. Ezen kívül, mivel folyamatot akarunk mérni, dinamikus mutatók előállítása szükséges. A dinamikus

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

mutatók értékére hatással lehetnek a konjunktúra-ciklusok, így, hogy a legnagyobb hatással lévő Juglar-ciklus torzító hatásait lehetőleg csökkentsük, 8 éves intervallumon számított dinamikus mutatókat alkottam. Ezek a következők:

- *Gazdasági nyitottság*: a vizsgált évben a külkereskedelem értékének GDP-hez viszonyított alakulása összehasonlítva a vizsgált 8 éves intervallum átlagával.
- *Importenergia-függőség*: a vizsgált évben az energia-mérleg alakulása összehasonlítva a vizsgált 8 éves intervallum átlagával.
- *GDP arányos nettó finanszírozási képesség*: az adott évben a gazdaság GDP arányos nettó finanszírozási képessége összehasonlítva a vizsgált időszak 8 éves átlagával.
- *Munkaerő-piaci mérleg*: a vizsgált évben a munkaerő-piaci mérleg alakulása összehasonlítva a vizsgált 8 éves intervallum átlagával.
- *Követelménytámasztók krízisidőszaki igényeinek összesítéséből számított védelemgazdasági igénynek a GDP-hez viszonyított aránya*: a vizsgált év értéke viszonyítva a vizsgált 8 éves intervallum átlagához.
- *Világpiaci versenyképesség alakulása (azaz reál egységnyi munkaerőköltség %-os változása / termelékenység %-os változása)*: a reál egységnyi munkaerőköltség, valamint a termelékenység egymáshoz viszonyított alakulása a 8 éves időintervallum alatt.
- *Relatív államadósság*: vizsgált év adata viszonyítva a vizsgált 8 éves intervallum átlagához.

A fenti mutatók folyamatos nyomon követése gyorsan képes jelezni, ha az adott gazdaságban a kockázatok a normál mértékhez képest megnövekednek. Az adott év értékét az adott évet is magába foglaló 8 éves intervallum átlagához viszonyítjuk. A 8 éves intervallum átlaga jelenti az adott gazdaság szereplői által megszokott értéket, míg az adott év értékének ettől történő eltérése mutatja a kockázatok növekedését vagy csökkenését. A rendszer alkalmazhatóságának bizonyításául bemutatom a mutatók értékét Magyarország tekintetében a 2000 és 2007 közötti időszakban. Magyarországot a 2008-as pénzügyi-gazdasági világválság nagyon mélyen érintette, jóval súlyosabban, mint a legtöbb fejlett vagy hasonló fejlettségű országot. (A gazdaság teljesítménye például csak 2014 végére érte el a válság előtti szintet.) Azaz amennyiben a mutatók tényleg jók, akkor ebben az időszakban jelezniük kellett a magyar gazdaság növekvő biztonsági kockázatait. Ezért teszteltem a mutatókat.

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
48,5947	30,50642	5,92617	-0,33714	-0,82936	-0,18391	18,26396	19,83237

A gazdasági nyitottság – a közvetlen külföldi beruházásoknak is köszönhetően – brutálisan gyorsan nőtt az időszak elején, ezért az adott év értéke az azt magába foglaló legutolsó 8 év átlagához képest jelentős pluszt mutatott. (2000-ben 48,6%-kal magasabb volt a külkereskedelem GDP-hez viszonyított értéke, mint az 1993-2000-es időszak átlagában. Ez

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

nagyon erőteljes import és export növekedést takar.) 2002-től az erősödő belső fogyasztásnak köszönhetően a gazdaság külföldi kitétsége a korábbi időszakhoz képest minimálisan csökkent, majd a belső keresletcsökkenést generáló restriktív fiskális és monetáris intézkedéseknek köszönhetően 2006-tól a gazdaság külső függősége újra jelentősen nagyobbá vált, mint a korábbi évek átlaga, azaz növekvő trendre állt. Látható, hogy összességében az időszakban nagyon erőteljesen nőtt a magyar gazdaság külpiaci függősége, mint az ellátás mind az értékesítés területén. Így egyre fontosabbá vált a magyar gazdaság nemzetközi versenyképessége, mert csak így tartható fenn a magas exportértékesítésen alapuló életszínvonal.

- *Importenergia-függőség*: a vizsgált évben az energiamérleg alakulása összehasonlítva a legutolsó 8 év átlagával. (PJ)⁵

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
-30,9	-19,7875	-35,7125	-83,5625	-58,3875	-105,75	-82,2	-38,5

Az ország természeti adottságából, valamint társadalmi és gazdasági fejlettségéből adódóan természetesen Magyarország energiamérlege negatív. Azonban a fenti táblázat azt is jól mutatja, hogy az energiamérleg trendje egyre nagyobb negatívumot mutat, mivel a vizsgált időszakban minden egyes év értéke negatív irányba tért el az adott évet magába foglaló legutolsó 8 év átlagának értékétől. (Értelmezés: 2000-ben az energiamérleg értéke 30,9%-kal tért el negatív irányba a mérleg értékének 1993 és 2000 közötti átlagától.) Azaz az ellátásbiztonság kockázatai az energiaellátás területén is folyamatosan erősödtek a vizsgált időszakban.

- *GDP arányos nettó finanszírozási képesség*: az adott évben a gazdaság GDP arányos nettó finanszírozási képessége összehasonlítva a legutolsó 8 év átlagával. (%)⁶

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
-0,02409	0,00161	-0,01003	-0,01836	-0,01678	0,00512	0,005351	0,004789

A vizsgált időszak egészében Magyarország nettó finanszírozási képessége negatív, ami azt jelenti, hogy a magyar gazdaság működéséhez külföldi megtakarításokra is szükség van. A táblázatban a pozitív előjelű értékek azt mutatják, hogy ez a külső függőség értéke a megelőző 8 év átlagához képest csökkent, a negatív értékek pedig az ellenkezőjét jelzik, azaz a külső finanszírozási szükség a megelőző 8 év átlagához képest nőtt (vagyis a mutató értéke tovább romlott, azaz negatív irányba tért el az átlaghoz képest.) Látható, hogy a

⁵ Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatbázis

⁶ Világbank (WB) adatbázis

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

gazdasági nyitottságnál leírt belső keresletnövekedést a 2000-es évek közepén alapvetően külső hitelfelvétel generálta, hiszen a nettó finanszírozási mutató ugyanezen időszakban folyamatosan romló értéket vett fel, ami azt jelenti, hogy ugyan a külpiac kapcsán az ellátás- és értékesítési biztonság kockázati szintje valamelyest csökkent ezekben az években, de a finanszírozási biztonsággal kapcsolatos kockázatok növekedtek.

- *Munkaerő-piaci mérleg*: a vizsgált évben a munkaerő-piaci mérleg alakulása összehasonlítva a legutolsó 8 év átlagával.

Magyarország munkaerő-mérlege a vizsgált időszakban végig pozitív volt⁷, ezért a munkaerő-piacon rövidtávon komoly biztonsági kihívásokkal nem kellett szembenéznie. A kockázatok inkább hosszabb távon, belső, strukturális problémákból fakadtak (és fakadnak jelenleg is).

- *Követelménytámasztók krízisidőszaki igényeinek összesítéséből számított védelemgazdasági igénynek a GDP-hez viszonyított aránya*: a vizsgált év értéke viszonyítva a legutolsó 8 év átlagához.

Ugyan a honvédelem közvetlen költségei jól mértek⁸, de ez a gazdaságmozgósítási alapmutató Magyarországon csak 2001 és 2005 került mérésre, akkor is csak a területtel foglalkozó szakember tudományos kutatása során.⁹ (Ezért javasolt lenne a mérés bevezetése.) Ebben az időszakban a mutató a hivatkozott tudományos értekezésben meghatározott értékeknek megfelelően alakult. Jelen pillanatban ennél valamivel alacsonyabb lehet (azaz a védelemgazdasági biztonság szintje minimális mértékben csökkenhetett), igaz ez csak a terület szakembereinek feltételezése, számításon nem alapul.

- *Világpiaci versenyképesség alakulása (azaz a reál egységnyi munkaerő-költség %-os változása / termelékenység %-os változása)*: a reál egységnyi munkaerőköltség, valamint a termelékenység egymáshoz viszonyított alakulása a 8 éves időintervallum alatt.

A világpiaci versenyképesség mutatója kapcsán az európai adatok 2005-ös bázisértékkel számoltak. Magyarország mutatóit a következő táblázat mutatja: (%)¹⁰

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
100,5456	100,1805	100,3263	100,7163	99,7676	100	98,59949	99,29846

⁷ Világbank (WB) adatbázis

⁸ Dr. Pap Andrea: A XIII. Honvédelmi Minisztérium fejezet kiadásainak alakulása a 2005-2013. közötti időszakban Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest, 2015.

⁹ Medveczky Mihály: A nemzetgazdaság minősített időszakos teljesítőképessége vizsgálatának elméleti alapjai és a gazdaságmozgósítás tervezésének lehetséges korszerűsítési irányai Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2004.

¹⁰ Európai Bizottság (AMECO) adatbázis

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A 100% feletti érték azt mutatja, hogy abban az évben a reál egységnyi munkaerő-költség / termelékenység értéke magasabb volt, mint 2005-ben, a 100%-nál alacsonyabb érték pedig az ellenkezőjét, azaz a termelékenység szempontjából kedvezőbben alakult adatot. Látható, hogy a vizsgált időszakban Magyarország kapcsán ez az alap versenyképességi mutató nem igazán változott. Ez önmagában még nem mutatja a kockázatok erősödését. Azonban ha a környező, velünk versenyző országok adatait vizsgáljuk meg, akkor azt tapasztaljuk, hogy ott javult a helyzet. Így a mi stagnálásunk relatíve rossz érték, és növekvő értékesítési kockázatokat takar.

— *Relatív államadósság:* vizsgált év adata viszonyítva a legutolsó 8 év átlagához (%).¹¹

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
-9,43296	-9,99968	-8,75065	-3,24252	1,525917	4,270385	5,371213	5,269952

Mindig az adott évet tekintve, a legutolsó 8 év átlagához képest 2003-ig a vizsgált időszakban alacsonyabb volt az államadósság értéke. 2004-től azonban megfordul a trend, és gyorsuló ütemben kezd elszakadni az adott év aktuális értéke az adott évet magába foglaló legutolsó 8 év átlagától. (Az értékeket a következőképpen értelmezhetjük: 2000-ben 9,43%-kal kisebb volt a GDP arányos államadósság, mint az 1993 és 2000 közötti időszak átlaga, míg 2007-ben 5,27%-kal magasabb, mint a 2000 és 2007 közötti időszak átlaga.) Ez azt mutatja, hogy a vizsgált időszak második felében a gazdaságpolitikai eszközrendszer és mozgástér biztonsági kockázatai fokozott ütemben erősödtek, a gazdaságpolitikai mozgástér beszűkült.

Az adatok alátámasztják a mutatók alkalmazhatóságát. Az indikátorok megmutatták a magyar gazdaság nagyon erőteljesen növekvő külpiaci függőségét, amely csak javuló versenyképességgel lett volna fenntartható. Azonban a versenyképességi mutató stagnálást jelzett, amely a környező országok javuló adatával összehasonlítva egyértelműen rossz adatnak tekinthető. Ebből adódóan a mutatók pontosan jelezték, hogy amennyiben a világgazdaságban vagy az európai piacon kereslet-visszaesés történik, akkor az a magyar gazdaságot súlyosabban fogja érinteni, mint a környező országokat. Mind emellett ez a rendszer jelezte a komoly finanszírozási kockázatokat is, azaz azt, hogy a magyar gazdaság az egész vizsgált időszakban jelentős mértékben a külföld megtakarításainak köszönhető teljesítményének fenntarthatóságát. Azaz várható volt, hogy amennyiben a külföldi finanszírozás valamilyen oknál fogva kiesik, akkor az a gazdaság teljesítményének további gyors és jelentős visszaesésével fog párosulni. Valamint a mutatók azt is kimutatták, hogy mindeközben a magyar gazdaságpolitika mozgástere és eszközrendszere jelentősen lecsökkent, így egy válság kialakulásakor sokkal kevesebb eszköz állt rendelkezésre a hely-

¹¹ Világbank (WB) adatbázis

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

zet kezelésére. Legvégül, az indikátorok rámutattak Magyarország energiafüggőségének növekedésére is.

A mutatók összességében tehát pontosan észlelték a magyar gazdaság működése kapcsán a kockázatok felerősödését 2000 és 2007 között. Amennyiben nemzetközi összehasonlításban is vizsgáltuk volna az adatokat, az általam megalkotott indikátorok azt is pontosan előrejelezték volna, hogy egy esetleges krízis kialakulása a világpiaci kereslet mértékében vagy a befektetői kockázati légkörben, sokkal erőteljesebben érintik és vetik vissza a magyar gazdaság teljesítményét, mint a velünk a világpiacon versenyző régiós versenytársak nagytöbbségét. Ami véleményem szerint a rendszer alkalmazhatóságát tovább növeli, az az objektivitása. Ezen mutatók kapcsán nehéz egymásnak ellentmondó szakpolitikai nézeteket kialakítani. Az indikátorok értékelése egyszerű és egyirányú matematikai logikán alapul, ezért nem lehet úgymond „megmagyarázni” azokat. Ezen alkalmazhatóságra építve javasolnám a mutatók önálló és kiemelt csoportban történő folyamatos mérését és figyelemmel kísérését a (gazdaság)politikai döntéshozók számára.

IRODALOMJEGYZÉK:

1. Biztonsági tanulmányok - Biztonságpolitika (szerk.: Gazdag Ferenc) Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011. ISBN: 978-615-5057-23-6
2. Contemporary security studies (edited: Collins, Alan) Third Edition Oxford University Press, Oxford, 2013. ISBN: 978-0199694778
3. Medveczky Mihály: A nemzetgazdaság minősített időszaki teljesítőképessége vizsgálatának elméleti alapjai és a gazdaságmozgósítás tervezésének lehetséges korszerűsítési irányai Doktori (PhD) értekezés Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2004.
4. Pap Andrea: A XIII. Honvédelmi Minisztérium fejezet kiadásainak alakulása a 2005-2013. közötti időszakban In: Hadtudományi Szemle VIII. évfolyam, 3. szám, p.: 126-140. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest, 2015.
5. Taksás Balázs: Gazdasági biztonsági kihívások napjaink globalizált világában Doktori (PhD) értekezés Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2013.
6. Európai Bizottság (AMECO) adatbázis - http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/ameco/index_en.htm (Letöltve 2015.12.17.)
7. Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatbázis - <http://www.ksh.hu/> (Letöltve 2015.12.17.)
8. Világbank (WB) adatbázis - <http://data.worldbank.org> (Letöltve 2015.12.17.)

DOBÁK IMRE¹**Levéltári forrás – a két világháború közötti katonai hírszerzők és elhárítók oktatásáról, képzéséről****Archival source – about the trainings of military intelligence and counter-intelligence between the World Wars****Absztrakt**

A bevezetőt követően olvasható ügynöki jelentés 1960-ban készült, amely a két világháború közötti katonai hírszerzők és kémelhárítók képzését érintő témakörben forrásközlési szándékkal kerül közzétételre. A második világháború utáni időszakban az akkori állambiztonsági szervek mintegy szakmai tapasztalatszerzési céllal tekintettek vissza az ezt megelőzően regnáló hírszerzéssel és kémelhárítással foglalkozó szervezetek működésére. Sajátos kérdéskör volt a képzés területe, amelynek megismerése vélhetően hozzájárult az állambiztonság képzési szerkezetének kialakításához is.

Kulcsszavak: titkosszolgálat, nemzetbiztonság, képzés

Abstract

After the introduction, as a source of reference, we publish a secret agent report from 1960, which is about the trainings of military intelligence and counterintelligence between the World Wars. In the period of post-World War, the former state security services were looking back to this era in order to be able to understand the operation of the former intelligence and counterintelligence organizations. The training of intelligence was a special issue and its examination also helped to form the training structure of State Security Organization.

Keywords: secret services, national security, training

---

¹ Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet, egyetemi docens/ National University of Public Service, Institute of National Security, Associate Professor, E-mail: dobak.imre@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0002-9632-2914

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

BEVEZETŐ GONDOLATOK A KORSZAKHOZ

A két világháború közötti időszak magyar hírszerzési és kémelhárítási tevékenységéhez kapcsolódva szakmatörténeti szempontból érdekességgel szolgálhatnak az adott időszakra vonatkozó levéltári források. Különösen igaz ez a magyar katonai hírszerzéssel és kémelhárítással foglalkozó korabeli 2. vkf. osztály² állományát érintő képzési kérdésekre, hiszen mindezekről még napjainkban is kevés információval rendelkezünk.

A titkosszolgálatok munkatársainak képzése, a szakmai fortélyok elsajátítása, és a tevékenység kellően konspirált, azonban hatékony alkalmazása különös jelentőséget kapott a 20. század első felében. Mint arra már több szakmai tanulmány is rávilágított,³ a 2. vkf. osztály tevékenységéhez kapcsolódó források megsemmisülése és hiánya miatt az osztály szervezet- és feladatrendszere sem ismert teljes körűen, így minden apró részinformáció és forrás hozzájárulhat a korabeli szervezet működésének teljesebb megértéséhez. A hírszerzés, kémelhárítás, illetve titkosszolgálatok témakörében az elmúlt időszakban megjelent több könyv⁴ is a jelzett hiány pótlásában segít, azonban a képzések adott évtizedeinek szakmatörténeti feldolgozása még számos tennivalót ad. Ehhez szolgálhat adalékkal a következőkben közzétett, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) fellelhető dokumentum⁵ is. A közölt forrás a témakörrel foglalkozó kutatók előtt már vélhetően ismert, azonban tartalma miatt érdemes arra, hogy szélesebb körben is megismerjék.

A téma szakmai hátteréhez hozzátartozik, hogy a főbb szervezeti elemeiben Offenzív (hírszerző), Defenzív (kémelhárító) és Nyilvántartó Alosztályokra tagozódó korabeli katonai hírszerzés és kémelhárítás képzései kapcsán számos – hitelesen nehezen megválaszolható – kérdés merülhet fel. Így, többek között, hogy milyen képzéseik voltak, hol voltak azok helyszínei, milyen sajátosságokkal rendelkeztek, milyen anyagokat és tankönyveket használtak fel, valamint, hogy kik oktattak ezeken a képzéseken. Ezekre a kérdésekre keresve kaphatnak jelentőséget a háború utáni időszakban keletkezett levéltári források is, hiszen a „titkosszolgálati” tevékenység ebben az időben is konspirált eszközökkel és módszerekkel dolgozott. Az ott szolgálatot teljesítők mélyebb szakmai ismereteiket is minden bizonnyal speciális formában és sajátos képzési keretek között sajátíthatták el. Az ismertetésre kerülő forrásban megemlítik például Pilch Jenő⁶ hírszerzés

² A Honvéd Vezérkar főnöke alá tartozó 2. (hírszerző és kémelhárító) osztály. A szervezet kapcsán számos elterjedt rövidítéssel találkozhatunk, így például VKF 2, VKF/2, VKF-2 vagy akár 2. Vkf.

³ Szakály Sándor: Az önálló magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás létrehozása és működése a két világháború közötti Magyarországon 1918-1945, Felderítő Szemle, 2008. Emlékszám 19. o.

⁴ 2015. elején jelent meg Prof. Dr. Szakály Sándor, A 2. vkf. Osztály, Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945 című könyve (Magyar Napló, Budapest, 2015), valamint 2016-ban Dr. Boda József: „Szigorúan titkos”? Nemzetbiztonsági Almanach, A felderítés és hírszerzés, valamint a titkos információgyűjtés elméleti és gyakorlati kérdései (Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.) című könyve, amely 72-78. oldalán foglalkozik az időszakkal.

⁵ ÁBTL 4.1. A-865, A VKF/2. és kiképzési iskolái, oktatási anyagai, 1941/42 év, 199-204 oldal (4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok)

⁶ Pilch Jenő (1872-1937) katonatiszt, hadtörténész, szerkesztő, az MTA tagja.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

és kémkedés történetével foglalkozó háromkötetes művét,⁷ amely – mint szakmatörténeti érdekesség – napjaink nemzetbiztonsági képzésének ajánlott irodalmi között is megjelenik. A könyv előszavát tekintve a korabeli szerzők az „állami, szorosabban véve azonban inkább katonai szolgálati ágazat általános működésére” akarták felhívni a közönség figyelmét, rávilágítva, arra hogy „a hírszerzés és kémkedés a hadvezetőség legfontosabb segítőeszköze és arra való, hogy felesleges vérontás ellen küzdjön azáltal, hogy kellő időben leleplezi az ellenség szándékát és féltve őrzött gyilkos eszközeit.”

Az Államvédelmi Hatóság munkatársai is kiemelt figyelmet fordítottak a korábbi katonai hírszerző és kémelhárító szervek képzési rendszerének, és az azokban résztvevő személyeknek a feltérképezésére. Ezt támasztják alá az ÁBTL-ben 1949-es évszámmal fellelhető, a „VKF 2” kiképző iskolák helyének, az előadók és hallgatók kilétének megállapítására irányuló nyomozás iratanyagai is. Ennek során felhasználták a vkf-es állomány visszaemlékezéseit, vallomásait, ügynöki jelentéseket, amelyek írott változatainak, illetve az ezekből készült összefoglalóknak a teljes valóságtartalmát és helyességét (pl. nevek, helyszínek esetében) utólag azonban nehéz megítélni.

A jelzett forrásokat áttekintve a kémelhárítók és a hírszerzők képzését számos eltérés jellemezte, nemcsak belső tartalmában, tananyagában, hanem a képzések „szerkezetében” is.⁸ Amíg az elhárítási területen főként a „tanfolyami” jellegű képzések nyomait találjuk meg, addig a hírszerzési szakágnál inkább a zárt, személyre szabott módszerek és megoldások kerültek előtérbe.

A kémelhárítók képzésére már az 1920-as évek elején is találunk utalást, amikor sor került az első, tanfolyami oktatásra. A szakterületen az ezt követő években is megmaradt a tanfolyami jelleg, amelyek alapvetően két csoportra voltak oszthatóak: Egyrészt jelen voltak a saját állománynak szóló, mélyebb, konspiráltabb ismeretek oktatását biztosító tanfolyamok, másrészt az egyéb, a kémelhárítás törzsellományához nem tartozók részére tartott tanfolyamok. Utóbbiak főként az 1930-as évek második felében, a már nagyobb létszámú hallgatóságot érintő tartalékosok behívása kapcsán kezdtek szervezettebb kereteket ölteni.⁹

Az ún. defenzív terület tevékenysége során széles körű együttműködést folytatott a politikai rendőrség és a csendőrség nyomozóival. Egyes feladatkörök (például kémelhárítás – kémgyanus személyek kiszűrése) és szakfeladatok (figyelés, telefonellenőrzés, postai cenzúra levéllenőrzés) számos közös szakmai ismeretet feltételeztek, amelyeket a közös

Lásd: Pilch Jenő (Nekrológ) In: Gyalókey Jenő (szerk.): Hadtörténelmi Közlemények, Évnegyedes Folyóirat, A magyar hadi történetírás fejlesztésére, 1937. évfolyam XXXVIII. kötet, MTA (Budapest), 1937, 145-147. oldal

⁷ Pilch Jenő (szerk.): A hírszerzés és kémkedés története (I-III. kötet) Franklin-Társulat (Budapest), 1936

⁸ Mindezt tükrözik a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen 2014. május 14-én, Állambiztonság – Nemzetbiztonság címmel megrendezett képzéstörténeti konferencián Prof. Dr. Szakály Sándor előadásában elhangzottak is.

⁹ Bővebben lásd: Dobák Imre: Adalékok a 2. vkf. osztály képzéstörténeti kérdéseihez, Felderítő Szemle, 2014. 2. szám 106. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

képzések is jeleztek. Az 1930-as években például a defenzív területről és a hadtest kémelhárító osztályoktól vezényelték hallgatókat a szombathelyi csendőrnnyomozó tanfolyamra. 1937-ben pedig a csendőrnnyomozó alosztály szervezett csendőrtisztek előadói részvételével¹⁰ kémelhárító tanfolyamot Budapesten (részben a Böszörményi úti csendőrlaktanyában, részben pedig a 2. vkf. osztály egyik központjaként működő Hadik laktanyában¹¹). Az 1930-as évek végétől az addig zárt szakterületen is megjelentek a tartalékos állományúak, akik felkészítésének részét képezhette a hírszerzés és kémelhárítás alapvető ismereteinek oktatása. Mindezek helyszínei is változatosan alakultak így például rendeztek tanfolyamokat a már említett Hadik laktanyában, a Károly főherceg laktanyában,¹² a Ferenc József laktanyában,¹³ vagy akár a Műegyetemen is. A képzések belső tartalmát tekintve az évtized végén megtartott tanfolyamokon „Kémelhárítás (nyomozástan a kémelhárítás szolgálatában), Hírszerző szolgálat, Nyilvántartás, Kiértékelés, Preventív intézkedések,” és az „Idegenrendészet” mellett „Büntető rendelkezések”-et is oktattak.

A hírszerzők képzésénél, már a fenti tanfolyami jellegű képzésektől eltérő rendszert és sajátosságokat nyomon követhetünk. Szélesebb körű tanfolyami képzésekre – a nyelvképzések kivételével – az áttekintett forrásanyagok nem utalnak. Itt a képzési helyszínek főként a szervezet hivatali helyiségei és magánlakások lehettek. *„Ahogy akkor megfogalmazták: a láncolatosságból való megelõzése miatt a külföldre küldendõ hírszerzõk nem ismerhették egymást és kiképzésüket is az adott vezetõ egyénileg oldotta meg, eligazításukat is saját maga végezte. Az eligazításoknak gyakran vendéglõk, budapesti (nagy)kávéházak (például Pátria, Emke, Valéria, Ostende, Seifert, Stambul) biztosították helyszínt.”*¹⁴ A szervezet szakmailag kiemelt területét jelentette a rejtjelfejtési alosztály, az ún. X. Alosztály is. Ennek speciális, a rádiózáshoz¹⁵ és a rádiófelderítéshez kapcsolódó területeit leszámítva a hírszerzési területen az érintett személyek kiképzését és oktatását a vezetõ egyénileg oldotta meg és eligazításukat saját maga végezte. Az ügynökök egyes kategóriáinál volt példa arra is, hogy az ismeretek megszerzésére a napi ügyek intézése során került sor.

Tanfolyami jellegû felkészítõ képzésekre a katonai attasék esetében azonban találhatunk példát. Ugyanígy, tanfolyami keretekben valósult meg a nyelvképzés is, amelyek mind a hírszerzõ, mind a kémelhárító szakterületek munkatársainak rendelkezésére álltak. Rendszeresen tartottak nyelvtanfolyamokat azon tiszték számára is, akik nem bírták a

¹⁰ ÁBTL 4.1. A-865. 177.o. Jelentés, 1949. augusztus 29.

¹¹ Szerzõ megjegyzése: a mai Bartók Béla úton mûködött

¹² A Károly főherceg-laktanya Budapesten a Honvéd-utca 28-30. szám alatt volt. Forrás: Csernyánszki Mária: A Valero-család a régi Pest mûvészettörténetében, In: Tanulmányok Budapest Múltjából 9. (1941) 200 o.

http://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_BPTM_TBM_09/?pg=213&layout=s (letöltve: 2016.06.01.)

¹³ Kerepesi út 47-49. A „Hungária krt. külsõ oldalán, a Kerepesi út mellett” 1882-1886 között épült laktanya, <http://egykor.hu/budapest-x-kerulet/ferenc-jozsef-lovassagi-laktanya/3883> (letöltve: 2016.06.01.)

¹⁴ Dobák Imre: Adalékok a 2. vkf. osztály képzéstörténeti kérdéseire, Felderítõ Szemle, 2014/2. szám, 109. o.

¹⁵ Dobák Imre: A 2. vkf. osztály és a rádióamatõr mozgalom kapcsolatai. Nemzetbiztonsági Szemle, 2014/I. szám, 101–113. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

működési területük nyelvét, továbbá a vezérkar más osztálya is szervezett nyelvi képzéseket. Ezeken a 2. vkf. osztálynál szolgáló vezérkari tisztek is részt vehettek. A nyelvismerek és nyelvképzés mentén érdemes megemlíteni a vezérkari tiszteket érintő külföldi vezényléseket és utazásokat is, amelyek a 2. vkf. osztály érintett tisztjeinél a „felderítési vagy legalábbis a meglévő felderítési adatok kiegészítését és ellenőrzését is szolgálták.”¹⁶

Érdekességként szolgálhat továbbá, hogy a katonai hírszerzés és kémelhárítás oktatója a korabeli vezérkari tisztképzésben is helyet kapott. Az 1919-től formálódó magyar vezérkari tisztek képzésének központjaként megjelenő¹⁷ Hadiakadémia a honvéd vezérkar főnökének közvetlen alárendeltségében működött. Tantervét tekintve a hírszerzés és kémelhárítás ismeretkör egy tantárgy erejéig volt jelen, amely a katonai főtantárgyakat kiegészítve 1925-ben került be a képzési struktúrába. Oktatására csak a második évfolyamban, az elméleti kiképzés időszakában került sor.¹⁸

Az alábbiakban közölt szöveg egy 1960-ban keletkezett ügynöki forrásból származó jelentés írott változata, amely belső tartalmában alapvetően összhangban van az 1949-52 között keletkezett 2. vkf osztály képzési tevékenységének feltárására irányuló „munka” nyomán keletkezett egyéb iratokkal. Az államvédelmi, majd később a politikai nyomozó szervek birtokában felgyülemelő „részismeretek” többek között az aktuális képzéseik tervezése és átgondolása kapcsán kerülhettek újra és újra előtérbe.

II/5-b. Alosztály.¹⁹

Szigorúan titkos!

Adta: „Frisch”

Vette: ....(név) r. szds. 1960. IV. 11.

Tárgy: Titkos szolg. kiképzés a v. honvédségben

Jelentés

Budapest, 1960. április 13.

Ügynökünk jelenti:

Bevezetés: *E rövid tanulmányban ismertetem a volt honvédségben a titkos szolgálatról tartott oktatásokat, általában és részleteiben a volt vkf/2. Osztályon belül.*

¹⁶ Kéri Kálmán: A magyar vezérkari tisztek kiképzése és továbbképzése az 1920-1944 közötti időszakban. Az 1982-ben készült dolgozat 2. bővített kiadása. HM Oktatási és Tudományos Főosztály 1992 (MN ZMKA Kutató Könyvtára)

¹⁷ Az Akadémia hétköznapijairól bővebben lásd: Király Béla: Amire nincs ige, Visszaemlékezések 1912-2004. HVG Könyvek, Budapest, 81-89. o.

¹⁸ Kéri Kálmán: A magyar vezérkari tisztek kiképzése és továbbképzése az 1920-1944 közötti időszakban. Az 1982-ben készült dolgozat 2. bővített kiadása. HM Oktatási és Tudományos Főosztály 1992 (MN ZMKA Kutató Könyvtára)

¹⁹ BM II/5. Belsőreakció-elhárító Osztály (1957-1962), „b” alosztálya a horthysta erőszakszervezetek volt tagjai elleni elhárítással foglalkozott

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Általában: A titkos szolgálatról, nevezetesen a hírszerzésről és az elhárításról a honvédségen belül csupán a hadi akadémián volt szakszerű oktatás. A volt Ludovika Akadémián – 1920-1924 között, míg én ott hallgató voltam – szó sem esett a titkos szolgálatról. Nem hallottam arról, hogy a későbbi években tartottak volna ilyen szakelőadásokat. A csapatnál ugyancsak hiányzott minden ilyen természetű oktatás.

A szakemberek, a titkos szolgálathoz értő, vagy abban szolgálatot teljesítők, tudtommal egyetlen olyan tárgyú könyvet sem írtak – ami a könyvpiacon megjelent volna – s amely a titkos szolgálatokról szólt volna. Tudomásom szerint a Pilch Jenő-féle 3 kötetes könyv az egyedüli, félig-meddig szakkönyv, amely a titkos szolgálatokról a könyvpiacon megjelent a 30-as évek vége felé. Ez a könyv is inkább meseszerű, kiollózott, innen-onnan, a külföldi, főleg az osztrák-magyar kat. szakirodalomból. Ezt a könyvet – kiadása előtt – a vkf/2. Osztály átnézte és főleg arra helyezte súlyt, hogy kimaradjon belőle mindaz, ami módszereinkre engedett volna következtetni. Lenkei Géza volt ezredes próbálkozott egy „szigorúan bizalmas” című titkos szolgálat tárgyú kiadványával, de azt megjelenése után a vkf/2. Osztály elkobozta, mert szakszempontról nem ütötte meg a mértéket, előzetesen nem mutatták be. Általában az akkori Szolg. Szab. alkalmat adott arra, hogy a vkf/2. Osztály a titkos szolgálati szakirodalom vonalán vigyázzon arra, hogy ezen szolgálatokról, csak olyan könyv jelenhessék meg, ami szakszempontról megfelelő. Mivel azonban a szakemberek nem írtak, mások próbálkozásai pedig nem ütötték meg a mértéket, csupán a Pilch-féle könyv megjelenéséről tudok. Megjegyzem, hogy Pilch könyvének megjelenését a H. M. szorgalmazta, szakszempontról kénytelenek voltunk engedni, bár azt sem a hírszerzés, sem pedig az elhárítás vonalán nem tartottuk megfelelőnek.

Részleteiben: *Mint mondtam, szakoktatás – természetesen itt nem a volt vkf/2. Osztály szervezetszerű beosztottjaira gondolok – csak a volt vezérkari akadémiában /Hakad/ volt. A volt Hakad-ban a tananyag az alábbiak szerint tagozódott (jól ismerem, mert 1935-36-ban én is előadó voltam):*

- 1/ *A titkos szolgálat története általában, egyes külföldi államok titkos szolgálatainak ismertetése, német, angol, francia, orosz /Redl Alfréd esete/.*
- 2/ *A katonai diplomáciai szolgálat, nevezetesen a kat. attachéi szolgálat.*
- 3/ *A hírszerzés.*
- 4/ *A kémelhárítás.*
- 5/ *Katonai nyilvántartás, kiértékelés.*

A felsorolt tárgykörökben természetesen kitértünk a részletekre is. Így pl. a hírszerzés ismertetésénél a módszerekre, a kutatásra, megközelítésre, megnyerésre, beszerzésre, a konspirációra, stb., stb. Különösen ismertettük az összeköttetés fontosságát és biztosítását, valamint a konspirációt. Lényegében az előadások célja az volt, hogy a hallgatókat előkészítsük a későbbi, esetleges katonai attachéi szolgálatukra.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Itt említem meg, hogy ugyanebből a tárgyból, de a katonai attachéi szolgálat kihagyásával – ami természetes volt – a külügyi tanfolyamon is tartottunk előadásokat. A külügyi tanfolyamok a külügyminisztérium kebelében 1-1 évig tartottak, ahol a fiatal, egyetemet végzett, külügyi utánpótlást nevelték. Ott is előadó voltam 1936-37-ben. A külügyi előadások célja az volt, hogy a leendő külföldre akkreditált diplomatákat a szakszolgálatra jól kiképezzük. Azt tartottuk, hogy nem is lehet jó diplomata az, aki a szakszolgálatban járatlan.

A felsorolt kiképzésen kívül, más általános jellegű kiképzésről nem tudok. Az egyetemeken, úgy a fővárosban, mint vidéken, tartottak vk. tisztek előadásokat, azonban ebben a volt vkf/2. osztály előadóit nem szerepeltették. Ezen utóbbiak tananyagát nem ismerem, egyetemen soha nem adtam elő. Tudomásom szerint Zsigmondy László ny. ezr. egyetemi előadó volt, erről ő tudna részletesen tájékoztatást adni.

Szakoktatás a volt vkf/2. osztályban:

A volt vkf/2. Osztályon belül, állandóan tartottunk szakoktatásokat, sőt időnként, általában évente egyszer az összes vezérkari tisztek is meghallgattak egy előadást.

Az osztályon belüli szakképzés az alábbiak szerint történt:

a./ Az új beosztott tiszteket egy-egy idősebb szakember mellé osztották be. 5-6 hónapon keresztül kizárólag az idős szakember munkáját figyelte, vele járt eligazításra, menet közben gyakorlatilag tanult.

b./A gyakorlati kiképzéssel párhuzamosan, az osztályon belül egyrészt litografált segédletekből, csoport és alosztályvezetők előadásaiból megtanulták a titkos szolgálatnak az elméletét. Ezeket az új tagokat egyéni kiképzésben részesítettük. Gyakran, sőt állandóan színesítettük az előadásokat gyakorlati példákkal. Általában a tananyag pl. a hírszerző szolgálatban az alábbiak szerint tagozódott:

- Mi a hírszerzés feladata, miért van szükség arra?*
- Mi a hírforrás /ügynök/, területi, ember, összekötő, futár, postaszekrény /tárgyi, élő/, stb.*
- Mi a külföldi és hazai kutatás, kik végzik és hogyan?*
- A tippek kiszemelése, összes tényezők ismertetése. A környezettanulmány a tippek kiszemelésénél.*
- Taktikai és hadászati szempontok mérlegelése a tipp kiválasztásánál. Konspiráció a tippek kiszemelésekor és a későbbi operatív végrehajtás során.*
- A kiszemelt tippekkel az érintkezés felvétele direkt vagy indirekt. A megközelítés szakszerű végrehajtása.*

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

- Az érintkezés utáni magatartás, hogyan és milyen tempóban történjen az érintkezés felvétele után, a barátság felelevenítése vagy új tipp esetében a barátság megalapozása.
- Megalapozott barátság után hogyan menjünk tovább? Mikor érkezik el a megnyerés pillanata – ha elérkezik. Veszélyek a megnyerés pillanatában, dekonzpiráció, kétkulacsosság, kompromittálás lehetősége, stb.
- Sikeres megnyerés esetében mi a következő lépés? A próbafeladat lényege és fontossága.
- Összeköttetés az ügynökkel. Az összeköttetés összes lehetőségei, rádió, levél, rejtjelzés, futár, postaszekrény, stb. megjegyzem, hogy a felsorolt minden operatív ténykedésről külön tanulmányt lehetne írni. Erről volt is egy-egy – mint mondtam – litografált előadás, mi is írtunk róla tanulmányokat, az előadásokra jól felkészültünk.
- A híryanagok elbírálása, az ügynök súlyának megmérése, a hírek verifikációja, bemetszése.
- Az ügynök díjazása, összeköttetés az ügynökkel, eligazítások. Megjegyzem, hogy a rádió összeköttetést külön szakemberek adták elő.

5-6 hónap alatt tehát az új tagok sokat tanultak az ő speciális szolgálatukban. Ezzel egyidejűleg elküldtük őket a volt vkf/2. osztály más osztályaiba is tanulni. Így a def-be (értsd: elhárítással foglalkozó alosztály), a nyilvántartóba, a rejtjel alosztályra és egy-egy román, cseh, illetve jugo. viszonylatban dolgozó vidéki sajtóelőadóhoz, később hdt. (értsd: hadtest) kémelhárító osztályhoz is.

Ha az új tag átesett ezen az 5-6 hónapi kiképzésen és ott megfelelt, előadó lett valamelyik csoportnál, de egyelőre „nehezebb” ügynököt nem kapott. Kb. egy esztendő után lett az újoncból elfogadott hírszerzőtiszt. Ekkor már egyedül elengedték külföldi – csak Ausztriáról lehetett szó – eligazításra is.

Természetesen az előadásokból nem maradt ki az ellenség elhárító szolgálatának ismertetése sem. A volt vkf/2. osztály többi operatív osztályában a kiképzés hasonló szellemben történt. Én gyakorlatilag csak a hírszerzési kiképzést ismerem közelebbről. Az elhárító kiképzéssel is foglalkoztam ugyan, de szakszempontból azt nem vittem olyan színvonalra, mint a hírszerzést. Mindenesetre ismertetem az elhárító kiképzést is, de ismétlem abban nem voltam annyira kiképzett és tanult, mint a hírszerzésben.

Az elhárító szolgálat a volt vkf/2. osztályban csak követte az eseményeket. Már akkor – mint volt hírszerző – úgy láttam, hogy csak a támadólagos elhárítás az, amely pozitív irányt adhat az elhárításnak. Az ún. megszokott és bevett elhárítási módszer, az ügynökök sokasága, a szem és a fül. Ez a módszer – mint mondtam – csak követi az eseményeket. Jónak és hasznosnak azt tartottam, hogy az igazi támadólagos elhárítás az, ha mi beépülünk az ellenség hírszerző hálózatába. Persze ez igen nehéz, de megoldható feladat.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Ehhez sok türelem és igen-igen bőséges, nagy keretek közötti, külföldi kutatásra van szükség, a hazai kutatás mellett.

Tehát: *Az új tagok kiképzése lényegében úgy történt, mint a Koffa-ban (értsd: hírszerző alosztály). Az elhárítás fontossága, operatív feladatai és az ügynöki hálózat kiépítése, képezték az első elméleti alapokat. Ezzel párhuzamosan már az első elméleti kiképzésnél ismertették az ellenséges hírszerzés – általunk tudott – módszereit. Ez lényeges volt, mert ehhez igazodott az elhárítás.*

A hazai ún. passzív elhárításnak melyek a pozitív pontjai:

Az ellenséges ügynökök összeköttetési szálainak, vonalainak felkutatása, az ellenséges ügynökök esetleges magatartásuk utáni felismerése, feltételezés.

Az ügynöki hálózat szervezése, ügynökök feladatai, a konspiráció fontossága.

A nyomozás lényege, a megfigyeléstől az esetleges tettenérésig.

A def-en belül általában a csoportvezetők képezték ki az új tagokat, én magam a def-nél a kiképzéssel nem foglalkoztam, csupán az ipari titkári vonalon folytam bele a kiképzésbe és tartottam magam is előadásokat az ipari titkároknak.

Mint már említettem az előbbi tanulmányomban, én nem emlékszem arra, hogy 1940. II. 16-ig kiadtuk volna az ipari titkároknak füzetbe vagy könyvbe foglalt ún. szolgálati utasításokat. Az viszont természetes, hogy az ipari titkárok kaptak elhárítási és szabotázs elhárítási irányelveket is, de utóbbira egységes, sablonszerű irányelveket nem is kaphattak, mert az operative nem is lett volna helyes.

Az üzemi titkárok operatív kiképzésének irányelvei az alábbiak voltak:

1./ Valamely hadiüzemben, vagy olyan üzemben, ahol hadianyaggyártás folyik, lehet kémkedés vagy szabotázs. Míg az ipari kémkedés – jelentős mértékben – csak nagyobb horderejű ügyekre: gyártási tervek, gyártási titkok stb. vonatkozik, addig a szabotázs a munkafolyamatokra, apró részletmunkákra is szorítkozik, elsősorban. Ebből az következik, hogy az üzemekben a kémet ne ott keressék, ahol a szabotórt. Szabotálni lehet egy-egy egészen kis munkafolyamatot is, ipari kémkedést viszont csak nagyobb jelentőségű vonalon „érdemes” az ellenségnek folytatni. Ez volt az akkori – szerintünk helyes – nézet.

Az ügynökök kiképzése egy külön, terjedelmes tanulmány keretében lenne csak alaposan ismertethető, tény az, hogy a Koffa törekedett arra, hogy ügynökeit jól képezze ki.

Néhány szót az ügynökök beszerzéséről:

A hírszerző szolgálat a 30-as évek második felében rátért a tervszerű hírszerzésre. Ennek az volt a lényege, hogy a hírszerzés feladatait a hadászati elgondolások elsősorban, a külpolitikai célok, ipari tervek, stb. másodsorban szabják meg. A feladatokhoz kell

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

megkeresni az ügynököket, nem pedig az adódó ügynökökhöz kell feladatot szabni. Mint tudjuk az akkori hadászati elgondolások a támadásra, „az elszakított területek visszaszerzésére” épült fel. Ebből adódott, hogy a hírszerzés súlya nem a határsávban, hanem messze, az akkor ellenséges országnak a mélyében volt. Persze taktikai szempontból a határsáv nem volt elhanyagolható. A tervszerű hírszerzés lényege továbbá az is volt, hogy idomulni kell az ügynöki hálózatnak a hadászati feladatokhoz, ipari feladatokhoz, igazodni kell a háború természetrajzához, a politikai feszültségtől, a határáron keresztül, a háború kitöréséig, támadáshoz, visszavonuláshoz, stb. Másik lényeges szempont volt, hogy az ügynöki hálózatot – mint minden akkori hadműveleti ténykedést is – mélységben kell tagozni. Ezen utóbbi feladatot csak részben tudtuk végrehajtani, és így az ún. I. II. és III. vonalbeli hálózatot kiépíteni nem tudtuk. Én 1938. júniusig ezt nem tudtam végrehajtani, hogy később mit csináltak arról már nem tudok.

Végül néhány szót arról, hogy mit terveztünk, de nem valósultak meg?

A hírszerzésben terveztük azt, hogy angol mintára, a külkereskedelemben, a turistaforgalomban, a különböző nemzetközi kapcsolatokban, beépítjük a hírszerzőszolgálatot. Ebből a célból meg nem valósult terveket dolgoztunk ki az összes szóba kerülhető szervekkel kapcsolatban. Ezek a tervek a kutatástól az alkalmi feladatokig mindenre kiterjedtek. Megvalósulás elmaradt, mert a tervek nem jutottak tovább a vezérkar főnökénél.

Az elhárító szolgálat ugyancsak kívánt terjeszkedni, bár az üzemi titkárok révén az iparban eléggé bejutott, azonban sem a GOSZ, sem pedig a bankvilágba nem tudott bekerülni.

„Frisch antal”

Megjegyzés: Ügynökünk utasításra készítette el jelentését a volt vkf/2. osztály beosztottjainak oktatásáról, kiképzéséről. A jelentést felhasználjuk a vkf/2. osztályról készülő tanulmányhoz.

..... r. szds.

Készült: 4. pld.

6. old.

Nyt. sz.: 12/843.

Mné

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. ÁBTL 4.1. A-865, A VKF/2. és kiképzési iskolái, oktatási anyagai, 1941/42 év, 199-204 oldal
2. Boda József: „Szigorúan titkos”? Nemzetbiztonsági Almanach, A felderítés és hírszerzés, valamint a titkos információgyűjtés elméleti és gyakorlati kérdései, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.
3. Dobák Imre: Adalékok a 2. vkf. osztály képzéstörténeti kérdéseire, Felderítő Szemle, 2014. 2. szám
4. Kéri Kálmán: A magyar vezérkari tisztek kiképzése és továbbképzése az 1920-1944 közötti időszakban. Az 1982-ben készült dolgozat 2. bővített kiadása. HM Oktatási és Tudományos Főosztály 1992 (MN ZMKA Kutató Könyvtára)
5. Király Béla: Amire nincs ige, Visszaemlékezések 1912-2004. HVG Könyvek, Budapest, 2004
6. Pilch Jenő (Nekrolog) In: Gyalóky Jenő (szerk.): Hadtörténelmi Közlemények, Évnegyedes Folyóirat, A magyar hadi történetírás fejlesztésére, 1937. évfolyam XXXVIII. kötet, MTA (Budapest), 1937
7. Szakály Sándor: Az önálló magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás létrehozása és működése a két világháború közötti Magyarországon 1918-1945, Felderítő Szemle, 2008. Emlékszám

HOLLOSY-VADÁSZ GÁBOR – SZABÓ SZILVIA¹**A pszichológiai megközelítésű PSM paradigma jelentősége a magyar közszolgálatban****The psychological aspects of PSM paradigm significance in the Hungarian Public Service****Absztrakt**

Elméleti tanulmányunkban a PSM (Public Service Motivation; Közszolgálati Motiváció) paradigmát mutatjuk be, a vonatkozó hazai és nemzetközi munkapszichológiai tanulmányok alapján. Először ismertetjük a motivációkutatás tudományági besorolását, majd áttekintjük, hogy a nemzetközi közszolgálatban, hogyan és milyen eszközökkel vizsgálták azt. Ezt követően foglalkozunk a nemzetközi szakirodalom alapján a szervezeti belső és külső motivátorok megjelenésének gyakorlatával, illetve az ezekkel együttjáró személyiségjegyekkel. A tanulmány második részében bemutatjuk a legfrissebb magyar közszolgálati kutatásokat, amelyek a motivációt vizsgálták humánerőforrás menedzsment (HR) szempontból. Végül javaslatokat fogalmazunk meg azon területekre, ahol javasolt a már meglévő HR kutatások eredményeit kiegészíteni a pszichológiai szempontú PSM kutatásokkal, amelynek nagy jelentősége lenne a közszolgálat hatékonyságának növelésében.

Kulcsszavak: PSM, motiváció, közszolgálat, belső és külső motivátorok, személyiség-faktorok

Abstract

Our theoretical essay introduces the PSM paradigm, based on domestic and international work psychology studies. We will first cover the disciplinary classification of motivational research followed by an overview of the ways and methods of how it is researched within the public sector. Using international literature we will take a look at the frequency with which the internal and external organisational motivators appear, as well as the personal traits accompanying

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem - National University of Public Service, E-mail: Hollosy-Vadász Gábor: hvadaszq@gmail.com, Szabó Szilvia: szabo.szilvia@uni-nke.hu, ORCID: Hollosy-Vadász Gábor: 0000-0001-5555-4922, Szabó Szilvia: 0000-0001-6313-555X

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

these. In the second part of our essay we will showcase the most recent researches conducted in the Hungarian public sector, those dealing with motivation from a human resources management perspective. Finally we will make suggestions as to the areas of HR research that should be complemented by PSM researches with a psychological angle, which would have a significant effect on improving the efficiency of the public sector.

Keywords: PSM, Motivation, Public Service, Internal and external motivators, Personality factors

1. ELMÉLETI BEVEZETŐ

Szakács (2014) szerint a közszolgálati intézmények sikeressége leginkább „az operatív feladatokat ellátó emberek, a személyi állomány tagjai hozzáállásától, elköteleződésétől, tenni akarásától függ.” (Szakács, 2014, 88. o.) A szerző értelmezésében ezt a folyamatot jelentősen befolyásolja, hogy a dolgozó mennyire motivált. Iso-Ahola (1984) munkája nyomán a pszichológia a motivációt egy belső hajtóerőnek tekinti, ami meghatározza a személy viselkedését, illetve szorosan összefügg az illető boldogságérzésével. Ehhez hozzájárul, hogy Szakács (2014) tanulmányában arról ír, hogy a motiváció determinálja a beosztotti állomány tagjait az adott feladat elvégzésére, azaz eleve meghatározza, hogy szívesen csinálja-e, vagy csak kényszerűségből a munkát. Ezért különösen fontos a dolgozók folyamatos motiváltsága.

Mihalcioiu (2011) ír arról a tényről, hogy a közszolgálati motivációt (Public Service Motivation; röviden PSM), Észak Amerikában definiálták először, illetve ott kezdték el tudatosan használni a fogalmat. A fenti tanulmány alapján a PSM az alábbi területekre fókuszál: munkahelyi elégedettség, szervezeti elkötelezettség, egyéni teljesítmény és ösztönzés. A PSM kutatások a közelmúltban, csak a 80-as években kezdődtek el. Nem véletlen, hogy az utóbbi tíz esztendőben ugrásszerűen megnőtt az ilyen típusú vizsgálatok száma, mert a kapott eredményekkel jobban meg lehet érteni a közszolgálatban dolgozók munkaelégedettségét, ösztönzési lehetőségeit, valamint az egyéni és a szervezeti teljesítményt. Az eredmények közvetve hatással lehetnek még a közszolgálaton belül a kiválasztásra, a dolgozók szocializációjára és a munkahelyi körülmények kialakítására.² A közszolgálati motivációkutatások túlnyomó részt empirikusak és jellegüknél fogva magukon hordozzák az adott ország kulturális sajátosságait.

A fentiekkel kapcsolatban Koehler, és Rainey (2008) szerzőpáros kiemeli, hogy a PSM egy interdiszciplináris tudományterület. A motiváció biológiailag determinált, így vizsgálható természettudományi módszerekkel is, például szociál-biológiai eszközökkel. Ugyanakkor a társadalomtudományok is aktívan részt vesznek a vizsgálatában, mint például szociál-

² A közszolgálat stratégiai alapú integrált emberi erőforrás gazdálkodási rendszermodell értelmezése alapján, forrás: Közszolgálati stratégiai embererőforrás menedzsment (2016) (szerk: Szabó – Szakács), Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Közigazgatási kar, Budapest

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

pszichológia és a vezetélelmélet. A fentiek alapján a motiváció-kutatás tranzit terület a természet és társadalomtudományok között, emiatt olyan tudományágak képviselői is kutatják, akik maguk is átmenetet képeznek a két diszciplína között, például a fejlődéslelektanászok. A dolgozatunk további részében, olyan kutatásokat idézünk, amelyek a motivációt társadalomtudományi módszerekkel vizsgálták, ezeken belül munkalelektani és szervezet-pszichológiai cikkekre fókuszálunk.

2. PSM VIZSGÁLATOK KÜLFÖLDÖN

Buelens és Broeck (2007) fentiekhez hozzá teszi, hogy a verseny és közsféra motivációs lehetőségei teljesen mások. Az alábbiakban azt mutatjuk be, hogy a két szféra, milyen eltérő motivációs eszközökkel rendelkezik. Buelens és Broeck (2007) a vizsgálatukba belga magán cégek ($n = 3\,314$) és közszolgálati intézmények ($n = 409$) dolgozóit vonták be. A regresszió elemzés statisztikai módszere alapján a közszolgálatban dolgozókat sokkal kevésbé motiválja a fizetés nagysága, mint a versenyszféra személyi állományának a tagjait. A közszolgálatban dolgozók motivációjára a támogató munkakörnyezet (a dolgozó biztonságban érzi magát a munkahelyen, a munkahelyi atmoszféra barátságos), sokkal inkább pozitívan hat, mint a versenyszférában munkát végzők esetében. A következő eredményük, hogy a dolgozók motiváltságát leginkább a hierarchiában elfoglalt helyük határozta meg. Ezeknek az eredményeknek a hátterében az áll a szerzők szerint, hogy a közsféra leginkább adminisztrációs munkát végez, míg a másik kereskedelmi tevékenységet folytat. A szerzők a munkájukban kifejtették, hogy az adminisztratív munkakörök eleve kevésbé motiválóak, mint a kereskedelmi területek például. További eredményük, hogy a közszolgálatban dolgozókat kevésbé motiválta a munka változatossága, illetve kevesebb túlórárt voltak hajlandóak vállalni, mint a versenyszférában dolgozók. Ennek hátterében az áll, hogy a közszolgálat személyi állományának tagjai sokkal inkább törekednek a munka és magán élet egyensúlyára, mint a verseny szférában dolgozók.

A folytatásban szintén egy belga összehasonlító vizsgálatot mutatunk be, itt azonban a kutatók a belső motivációt az altruizmus (a csoporton belül egy személy, milyen mértékben hajlandó segíteni a többieknek), és a lustaság, mint személyiségjegyek tükrében vizsgálták (Dur, & Zoutenbier, 2014). A szerzők a reprezentatív mintájuk alapján megállapították, hogy a közszolgálati munkavállalók altruistábbak, mint a versenyszférában dolgozók, különösen jelentős a különbség a magasan képzettek és segítő szakmákban dolgozók között. Továbbá a közszolgálati dolgozók kevésbé motiváltak a munka elvégzésére, mint a versenyszféra dolgozói, bár ez csak a tapasztalt munkavállalókra igaz. A cikk szerint ennek az az oka, hogy a tapasztalt kollégák, viszonylag régóta dolgoznak már a közsférában, így már eltűnt a pályakezdőkre jellemző lelkesedésük. A szerzők végkövetkeztetése szerint azok a dolgozók, akik egyszerre különösen altruisták és lusták, azoknál fordul elő legnagyobb valószínűséggel, hogy bekerülnek a közszolgálatba. Ezzel ellentétben az önző és energikus személyek esetében a legkisebb a valószínűsége annak, hogy bekerülnek a közszolgálatba.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A következő vizsgálat szintén a belső motivációt vizsgálta, emellett a külső motivációt is elemezte, amihez brit közszolgálati mintát használtak a kutatók (Georgellis, Iossa, & Tabvuma, 2011). A szerzők elsősorban azzal foglalkoztak, hogy a belső és a külső motivátorok miként függenek össze a munkavállalók versenyszférában, illetve közszférában való elhelyezkedésével. A kutatásban külső motivátornak tekintették a jövedelmet, a munkahelyi biztonságot és a munkaidőt. Eredményeik alapján ezek elsősorban nem függenek össze, vagy inkább negatívan hatnak arra, hogy a munkavállaló a közszolgáltatásban helyezkedjen el. A belső motivátorok viszont pozitívan hatnak arra, hogy dolgozó közszolgáltatásban kezdjen el dolgozni, aminek az az oka, hogy a közszféra teret tud biztosítani az altruista és pro-szociális viselkedésnek. Ebből azt a következtetést vonja le a szerzőpáros, hogy a közszolgáltatásban dolgozók számára a személyes hatás (például segíthetnek másoknak) fontosabb, mint a munkahatás (milyenek a munkakörülmények). Emiatt a közszolgáltatásban érdemes áttérni a belső motivátorok használatára, mivel a külsők használata nem emeli meg az elkötelezettséget a szervezeti kultúra iránt, illetve olyan személyeket is bevon a rendszerbe, akik a külső motivációt igénylik, az viszont negatívan hat a munkaközösségekre, pl. kevesebb energiát fektetnek a szociális feladatok ellátásra.

A fenti tanulmánnyal ellentétben Wright (2001) nem empirikus módszerekkel vizsgálta a motivációt, hanem egy saját elméleti modellt alkotott. Eszerint a közszolgáltatásban dolgozók munkamotivációjára az alábbi tényezők hatnak:

1. a dolgozó saját motivációja;
2. a munka kontextusa: például a szervezeti célok fontossága, specifikussága, jutalmazás;
3. a munkakör karakterisztikája: például mennyire nehéz a munkakört elvégezni, mennyire specifikus;
4. a munka attitűd, amit nagyban meghatároz a dolgozó saját motivációja, illetve a munka kontextusa is, de a munka attitűdök közé sorolja a szerző azt, hogy dolgozó mennyire tartja fontosnak a munkáját, valamint magát mennyire véli hatékonynak.

Az előbb említett négy tényező közül a munkakör karakterisztikája és a munka attitűd van direkt kapcsolatban a munkamotivációval. A dolgozó saját motivációja és a munka kontextusa egyszerre van indirekt (a munkával való elégedettségén és a munka karakterisztikáján keresztül), valamint direkt kapcsolatban a munka motivációval.

A cikkünkben bemutatásra kerülő következő tanulmány a fenti modellt kicsit módosította, és empirikusan tesztelte (Wright, 2004). A modellből elhagyta az első tényezőt, vagyis a dolgozó saját motivációját, és a munka kontextusához az alábbi faktorokat rendelte: a szervezeti célok specifikussága, a szervezeti célok közötti konfliktus és a procedurális³ kényszer. (A szerző nem definiálta, hogy mit ért ezen a fogalom alatt. Véleményünk szerint

³ előrehaladó, folyamat jellegű tevékenység a munka világában, a műveletvégzésre szolgáló rutinok a közszolgálati feladatellátásban

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

a munkavégzésből fakadó kényszerekre utalhat). A munkakör karakterisztikájához az alábbi faktorokat rendelte: a visszajelzés, a munkacél specifikáció és a munkacél nehézségei. A munka attitűdhöz az önhatékonyság faktort rendelte. Kérdőíves kutatásába (n = 385) New York Állam dolgozói vettek részt. Eredményei szerint a motiváció megmagyarázott varianciájának 50%-t három változóra lehet vissza vezetni, melyek a munkacél specifikáció, a munkacél nehézségei, és az önhatékonyság voltak. A procedurális kényszer és a szervezeti cél specifikáció együtt 25%-ban tudták megmagyarázni a munkacél specifikáció varianciáját. Az eredményekből a szerző azt a következtetést vonta le, hogy az eredmények empirikusan is bizonyítják, hogy Wright (2001) közszolgálati motiváció modellje valószínűleg is létezik. Megállapította azt is, hogy mindemellett a munkamotivációt rontja a szervezeti célok közötti konfliktus, a kétértelmű célok és a procedurális kényszer.

A korábbi kutatások nem vizsgálták meg azt, vajon a PSM befolyásolja-e a dolgozó döntését arról, hogy melyik szektorban fog tevékenykedni, vagy fordítva, a dolgozó döntéshozatala befolyásolja-e a közszolgálati motivációt. Kjeldsen, és Jacobsen szerzőpáros kutatásában dán gyógytornászok vettek részt, azt megelőzően és azt követően kérdezték meg őket, hogy az első munkahely-választásuk a köz- vagy a magánszféra intézménye mellett döntöttek. (Kjeldsen, & Jacobsen, 2013) A mintába azért őket választották be, mert magasan képezettek, és a tapasztalatok alapján 50-50% arányban dolgoznak verseny és közszférában, azaz kicsi a különbség a verseny és a közszférában dolgozó gyógytornászok létszáma között. Eredményeik szerint a PSM nem jelezte előre, hogy a hallgató, melyik szférát fogja választani a végzés után. Azután, hogy a hallgatók elhelyezkedtek az állami szektorban szignifikánsan csökkent a motivációjuk, de ugyanez mondható el versenyszférában dolgozók esetében is. Ennek az az oka, hogy az első munkahely egyfajta sokkot jelent a pályakezdők számára. A motiváció csökkenésben viszont különbség fedezhető fel a közszolgálatban és a versenyszférában dolgozók között. A közszolgálatban működő motivációs gyakorlat miatt a friss diplomások esetén a motiváció csökkenés kisebb, mint akik a versenyszférában kezdenek dolgozni. Ezek mellett a kutatás azt is bizonyította, hogy PSM-nek nincs szignifikáns hatása a kiválasztási folyamatra.

A fentebbi kutatások PSM-t a központi közigazgatásban vizsgáltak, ezért most bemutatunk egy másik tanulmányt, ami ausztrál önkormányzati szinten vizsgálta PSM és a munka elégedettség kapcsolatát (Taylor, 2014). Taylor szerint, akik a közszolgálat iránt motiváltabbak, munkájukkal is elégedettebbek voltak, mint a kevésbé motiváltak. Azon közszolgálati beosztottak, akiknek a teljesítménnyel kapcsolatos normájuk magas volt, azok elégedettebbek is voltak a munkájukkal. A szerző szerint ennek az az oka, hogy a magasan motivált személyek hajlamosabbak arra, hogy saját teljesítményüket folyamatosan ellenőrizzék, valamint az olyan munkafolyamat, amely során másoknak lehet segíteni, mert az rájuk ösztönzőleg hat.

Eddig olyan kutatásokat ismertettünk röviden, amelyek a nyugati államokban készültek és nem tartoztak az 1990-es évek előtt a szocialista Közép-Kelet Európához. Houston (2014) poszt-szocialista országokban vizsgálta meg a PSM működését. A kutató az alábbi országokat vizsgálta: Bulgária, Csehország, Magyarország, Lettország, Szlovénia és Oro-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

szország. A nyugati országokban a közszolgálatban dolgozó beosztotti állomány tagjainak motivációja korrelál a munkavégzés fókuszával (milyen típusú munkát kell végezni, például az adott munka mennyire szolgálja hosszú távon a társadalom érdekeit), és a foglalkozás lókuszával (a dolgozó melyik szférában dolgozik). Az eredmények szerint a poszt-szocialista térségben a lókuszból nem függ össze a közszolgálati dolgozók motivációjával. A belső és külső motivátorok nagyon hasonlóak a volt kommunista országok verseny- és közszférájában. A nyugati országokban a foglalkozás lókusza a közszolgálati motiváció egyik mutatója. Ezzel ellentétben a volt kommunista országokban ez nem észlelhető, amiért az az oka, hogy a politikai múlt miatt ezen országok közszolgálati szervezeti vonással bír, ami ezt megakadályozza.

A folytatásban egy olyan vizsgálat eredményeit ismertetjük, amely ország kulturális és politikai közege nagyon hasonló a poszt-szocialista területek múltjához. Ez az ország Kína, amely a mai napig szocialista mechanizmusok alapján működik. Bangcheng, Lanying, Hao, és Bo (2012) szerzők munkájuk során jellemezték a kínai PSM működését, és összehasonlították a privát szektorral. Munkájuk eredményeként megállapították, hogy Kínában minden közszolgálati szakember egyben párttag is, ami jelentős különbséget ad a társadalom többi csoportjához képest. A PSM mérésénél az alábbi három változót vették figyelembe: érdeklődés a közszolgálati döntéshozatal iránt, közérdek iránti elkötelezettség, és az önfeláldozás. Eredményeik szerint a közszolgálati alkalmazottak mind a három faktoron magasabb pontszámot értek el, mint a versenyszférában dolgozók. Ennek az az oka, hogy a kínai hagyományok szerint a közszolgálat egyben végrehajtó hatalom és ugyanakkor szabályozza saját maga végrehajtó funkcióit is. Emiatt a közszolgálati dolgozók a fő küldetésüknek a közszolgálati döntéshozatalt és a közérdek iránti elkötelezettséget tekintik. Az önfeláldozás faktoron a közszolgálati és a versenyszférából vett minta nem különbözött, amelynek a szerzők szerint az az oka, hogy az önfeláldozás független a szervezeti kultúrától és környezettől.

3. KÖZSZOLGÁLATI MOTIVÁCIÓ KUTATÁSOK HAZÁNKBAN

A magyar szakirodalmi betekintés alapján kijelenthetjük, hogy eddig nem születtek magyar munkapszichológiai fókuszú PSM kutatások. Ehhez még azt is hozzá tehetjük, hogy eddig nem készültek olyan kutatások, melyek a külföldi példák alapján kizárólag csak a PSM-et vizsgálták volna. A hazai szerzők általánosságban a különböző HR folyamatokat átfogóan kutató tanulmányokban tesznek utalást a közszolgálati dolgozók motiváltságára. Cikkünk szempontjából azonban fontosnak tartjuk e kutatások bemutatását, eredményeik rövid ismertetését. Bokodi és Szakács (2013) átfogó tanulmányából jelen esetben is csak a motivációval kapcsolatos eredményekre fókuszálunk. A kutatópáros szerint korábban a közszolgálatban dolgozókat azzal a kritikával illették, hogy nem elég motiváltak, és nem eléggé elkötelezettek a szervezeti kultúra és a szakma iránt. A szerzők munkájuk során az alábbi motivátorokat azonosították: a munkával kapcsolatos elégedettség, az önmegvalósítás, az eredményes munka iránti büszkeség és az anyagi ösztönzés. A gyakorlatban kide-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

rült, hogy az utóbbi a rendvédelmi és az önkormányzati dolgozók esetében nem működik megfelelően, mert ezen hivatásrendekben dolgozók béremelése problémás. A kutatók szerint a motiváció egyik fő eleme a munkavégzés öröme, amire viszont számos demotiváló tényező hat, mint például, hogy folyamatosan nő a munka mennyisége, ugyanakkor ehhez nem párosul jövedelemnövekedés, vagy a dolgozók autonómiájának csökkentése. A lustaság ebben a kutatásban is megjelenik, azonban Dur és Zoutenbier (2014) munkájával ellentétben nem a motivációt magyarázó egyik személyiségfaktorként, hanem attitűdként definiálják a szerzők. Bokodi és Szakács (2013) szerint a magyar közszolgálat kapcsán mindenkinben megjelenik az az attitűd, hogy a közszolgálatban dolgozó emberek lusták és kényszer hatására dolgoznak, de a válaszadók szerint ez nem egy általános jelenség.

A következő tanulmány a közszolgálati emberi erőforrás fejlesztésének lehetőségeivel foglalkozik (Szabó, 2013), munkánkban azonban ismételten csak a motivációval kapcsolatos eredményeket ismertettük. A szerző szerint a humán fejlesztési folyamatokba nincs beleszólási lehetősége a dolgozóknak, mivel ez alapvetően fentről irányított folyamat. Emiatt a dolgozóknak nincs lehetősége (vagy nagyon kevés) az önirányított tanulásra, ami egy demotiváló tényező. A szerző megemlíti, hogy a közszolgálati szervezeti kommunikációnak nem része annak ismertetése, hogy a szervezet a bevételeinek hány százalékát költi képzésekre, fejlesztésekre. Mindennek hiánya negatívan hat a dolgozók motivációjára, amelyek növelése céljából fontos lenne olyan belső kommunikációs csatornák kialakítása, amin keresztül a munkavállalók jelezhetik a képzéssel kapcsolatos igényeiket feletteseiknek, és a képzéseket szervezőknek.

Az imént ismertetett két kutatás a közigazgatásban már aktívan dolgozókat vizsgálta, azonban találtunk olyan forrásmunkát is, amelyben a leendő munkavállalókat, azaz a frissen végzős hallgatókat szólították meg a motivációs attitűdjükkal kapcsolatban. A vizsgálat arra kereste a választ, hogy a Nemzeti Közszolgálati Egyetem (Egyetem) szakirányon tanuló hallgatóit mi motiválja majd arra, hogy szakmájuknak a közigazgatáson belüli igazgatás-szervezést válasszák (Györfyné, 2013). A reprezentatív mintán kapott eredmények nem voltak meglepően, hiszen a hallgatók azért köteleződnek el szívesen a közigazgatás intézményei mellett, mert szerintük ezáltal hosszútávon biztosított az elhelyezkedésük. A válaszadók erős motivációnak tartották a közigazgatásban működő életpálya-modellt, vagyis az előre-lépési lehetőségeket a karrier és életpályájukban. Mindemellett a családi hagyományok is jelentősen befolyásolták a választásukat, tehát a válaszadó hallgatók többségének a felmenői között is voltak már a közszolgálatban dolgozók, ez nagyban inspirálta a diákokat. A felnőttek, azaz munka mellett diplomát szerzők egyértelmű motivációja, hogy a szak elvégzését követően előrébb léphetnek a szakmájukon, így a fizetési besorolásukon belül.

Orosz kizárólagosan a honvédelemben dolgozó személyek motivációjával foglalkozott (Orosz 2015), elsősorban azt vizsgálta meg, hogy az Egyetem biztonság- és védelempolitikai szakos hallgatóit hogyan lehetne motiválni arra, hogy belépjenek az önkéntes tartalékállományba. Eredményei alapján a legfontosabb motivátorok voltak a szakmai fejlődés és az

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

új élmények szerzésének lehetősége. Csak ezek után következett a hazáért tenni akarás, illetve a fizetés motivációs hatása. A kutatás nyomán a szerző megfogalmazta, hogy még melyek lennének azok a motivátorok, amit érdemes lenne bevezetni a kívánt siker érdekében. Így a tartalékállományos hallgatónak az ösztöndíjak, a szakmai gyakorlat alóli mentesség, és a tanulmányi terhek könnyítése jelenthetne erős motivációt.

A hazai közszolgálati motiváció empirikus felmérésein túl, tekintettel a hiátussal működő gyakorlatra, kiemelten fontos szerepe van az elméleti módszereket bemutató és összefoglaló tanulmányoknak. Szakács (2014) a motiválásnak három különböző lépcsőfokát különítette el. Ezek közül az első az 1.0, ez a motivációt a biológiai szükségletek kielégítésének tekinti. A következő lépcsőfok a 2.0, amely szerint a dolgozókat a megfelelő viselkedés jutalmazásával és a nem kívánatos viselkedés büntetésével lehet a leginkább motiválni, vagyis külső motivátorokat használ. Az ezt követő szint a 3.0, ennek során a munkavállalók ösztönzése céljából belső motivátorokat használnak, ilyen például annak a ténynek a tudatosítása a dolgozóknak, hogy munkájuknak társadalmi haszna van. Egy másik jó példa erre, ha olyan feladatokat adnak a dolgozóknak, amelyek számukra kihívást jelentenek. (Ezt megerősítik azok pszichológiai alapú PSM kutatások, amelyek a belső motivátorok fontosságát hangsúlyozzák: például Georgellis, Iossa és Tabvuma, (2011).) A szerző szerint a közsférában jelenleg a 2.0 és 3.0 technikákat egyszerre szükséges alkalmazni, mivel a szervezeti kultúra jellegéből fakadóan elsősorban rutin illetve monoton feladatokkal találkoznak a beosztotti állomány tagjai. Ennek elvégzésére elsősorban a 2.0 módszerrel lehet ösztönözni a munkavállalókat.

4. A PSM LEHETSÉGES KUTATÁSI TERÜLETEI ÉS FELHASZNÁLHATÓSÁGA A MAGYAR KÖZSZOLGÁLATBAN

A bemutatott hazai kutatások és tanulmányok alapján látható, hogy eddig a magyar közigazgatáson belül nem használták pszichológiai szempontú PSM paradigmát. A korábban idézett magyar kutatások (Bokodi, & Szakács, 2013; Szabó, 2013; Györfyné, 2013; Orosz, 2015; Szakács, 2014) a közszolgálatban dolgozók motivációját elsősorban HR szempontból vizsgálták, amelyeknek kétséget kizáróan nagy haszna van a további fejlesztések és a gyakorlati vizsgálódás szempontjából. A szerzők hitelesen foglalták össze azon alapvizsgálatokat, amelyek szükségesek ahhoz, hogy megérthessük, milyen HR eszközökkel lehetséges közszolgálati dolgozókat motiválni, illetve megtartani. Tekintettel az emberi erőforrás állomány szubjektív mivoltára, ezen vizsgálati eredmények önmagukban nem elegendők, így szükséges lenne kiegészíteni pszichológiai szempontú vizsgálatokkal.

Ahhoz, hogy jobban megérthessük, hol is lehetne használni pszichológiai alapú PSM paradigmát, szükséges a közszolgálat aktuális munkaerő-piaci versenyképességének ismerete.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

4.1 A KÖZSZOLGÁLAT A MUNKAERŐ-PIACON

Hazafi (2015) cikkében a magyar közigazgatás munkaerő-piaci versenyképességét vizsgáló tanulmányok eredményeit ismerteti. A cikk szerzője szerint a közszféra a dolgozó népesség 17,3%-t foglalkoztatja, vagyis kb. 770 ezer munkavallót, ami a lakosság számához viszonyítva az európai átlag alatt található. A kutató szerint a közigazgatás jelenleg legfontosabb feladata az, hogy a magasan képzett, nyelveket beszélő fiatal pályakezdeők számára valós alternatívát nyújtson. A kutató azt is megemlíti munkájában, hogy a közszféra nem csak a piaci szférával versenyez a munkavallókért, hanem a nonprofit szektorral is, amiből rendszeresen ez utóbbi kettő kerül ki győztesen. Emiatt a közszféra számára a munkaerő-piac kínálat jellegű, vagyis azok a személyek kerülnek be, akik valamilyen oknál fogva kiszorultak a versenyszférából. Ezen a helyzeten két eszközzel lehetne változtatni, melyek közül az első a motiváció, a második a kiszámítható életpálya. A motiváció egyik fontos eleme a javadalmazás, amiben a közszféra jelentősen elmarad a magánszekortól. Az előbbi 3%-kal, míg az utóbbi 27%-kal növekedett az 1989-es szinthez képest. A cikk írója a javadalmazás növelése mellett azt is hangsúlyozta, hogy át kellene alakítani a javadalmazási struktúrát. Jelenleg a díjazás attól függ, hogy a beosztott munkavállaló milyen régóta dolgozik a közszférában és nem a munkakör jellegétől, (például milyen kompetenciák szükségesek annak betöltéséhez), valamint az ehhez kapcsolódó teljesítménytől. A kutató szerint egy másik fontos tényezője a motivációnak a strukturális stabilitás, ami szorosan együtt jár az alacsony fluktuációval, amely Szabó kutatásai alapján kritikus mértéket öltött elsősorban a felsőfokú végzettséggel rendelkező pályakezdeők körében. (Szabó, 2013) A motiváció harmadik fő faktorra az erkölcsi megbecsülés, amire a dolgozóknak jelentős igénye lenne. A fiatalok közszférába vonzásának másik fontos eleme a közzolgálati életpálya, amelynek kiemelt pillére az illetmények és az előmeneteli szisztéma rendezése. Az új előmeneteli rendszer akkor lesz sikeres, ha az előreléptetésnek meghatározó része lesz a teljesítmény, a szenioritás és a betöltött munkakör.

4.2 A PSM ALTERNATÍV HASZNÁLHATÓSÁGA A MAGYAR KÖZIGAZGATÁSBAN

Az eddigi hazai kutatások és tanulmányok alapján (Hazafi, Szabó, Szakács) kijelenthető, hogy a magyar közzolgálat a munkaerő-piacon jelenleg kevésbé versenyképes, mint a nonprofit, és a magán szektor. Ennek egyik fő oka a bér, ami jogszabályokkal mereven szabályozott, illetve nem megfelelően motivál. Azt gondoljuk, hogy ebben a helyzetben érdemes lenne a közzolgálati motivációs rendszert újragondolni. Ennek során fontos szem előtt tartani, amit megjegyyez Mihalcioiu (2011), miszerint a PSM modellek mindig magukon viselik az adott nemzeti kultúra sajátosságait. Emiatt lehetséges, hogy ami Észak Amerikába vagy Nyugat Európába korrelál a motivációval például a munka lókusza (Houston, 2014), az nem minden esetben fog Közép-Kelet európai mintán is azonosságot eredményezni. Bármilyen elméleti PSM modell bevezetése előtt (pl. Wright, 2001) szükségesnek tarjuk, hogy azok validitását alapkutatásokkal ellenőrizzék. Ugyanez mondható el akkor is, ha egy kutató saját elméleti modellt fejleszt ki, speciálisan a magyar közzolgálatra

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

adaptálva. Következő lépésként meg kellene vizsgálni, hogy magyar közszolgáltatásban és versenyszférában dolgozó munkavállalókat, milyen eltérő motivációs eszközökkel lehet hatékonyan ösztönözni, figyelembe véve a belga (Buelens, & Broeck, 2007) és a német (Dur, & Zoutenbier, 2014) kutatási gyakorlatot. Emellett érdemes lenne egy regressziós elemzéssel megvizsgálni vajon a magyar közszolgálati dolgozók esetében, melyek azok a belső és külső motivátorok, amelyek a motiváció varianciáját legnagyobb részben megmagyarazzák. Ezt a brit közszolgáltatásban már eredményesen kutatták (Georgellis, Iossa, & Tabvuma, 2011). Ennek két kiemelt oka van, az első, hogy a bérezést tekintve a mai magyar közszolgálat nem versenyképes a nem állami szektorral szemben (Hazafi, 2015). Célszerű lenne azokat a belső motivátorokat erősíteni, amelyekben az állami szférának előnye van a versenyszférával szemben. Ilyen például az a gyakorlat, hogy a közszolgálat szolgáltató jellege miatt a pro-szociális viselkedés elvárt a munkavállalótól, ami altruista személyeknél erős belső motivátronak számít (Georgellis, Iossa, & Tabvuma, 2011). Ezt azért is fontos, mert Szakács (2014) szerint a közszolgáltatón belüli 3.0 motivációs rendszerre való áttérés keretében egyre inkább áttevéődik a hangsúly belső motivátorokra. A másik előnye, hogy ha tudjuk, hogy a magyar közszolgáltatásban milyen belső motivátorok működnek, akkor már a kiválasztás során célirányosabban lehetne megszűrni a jelölteket, ami csökkentheti a fluktuációt.

Az eddigi sikeres hazai közszolgálati motivációs kutatások továbbgondolásaként (Bokodi, & Szakács, 2013; Szabó, 2013; Györfyné, 2013; Orosz, 2015; Szakács, 2014) érdemes lenne egy empirikus adatokon alapuló elméleti PSM modellt létrehozni és adaptálni az egyes hivatásrendek személyzeti állományához, majd ezt összehasonlítani a többi Közép-Kelet európai állam közigazgatási rendszerének motivációs gyakorlatával.

KONKLÚZIÓ

A kutatások alapján egyértelmű, hogy jelenleg a magyar közszolgálat a munkaerő-piacon hátrányba van a magán és a nonprofit szférával szemben. Emiatt a közszolgálati szakembereknek minden segítő, támogató módszert érdemes megvizsgálni, köztük a pszichológiai szempontú PSM bevezetését. Úgy gondoljuk, hogy ezen a kutatási területen jelenleg a magyar munkapszichológia le van maradva. Nemzetközi szinten az USA-ban már a 80-as években megindultak a kutatások (Mihalciu, 2011), és az általunk bemutatott tanulmányok alapján körvonalazódik, hogy Európában a 2000-es évek óta egyre több ilyen típusú kutatás született. A felzárkózást a szakmai összefogás tudná segíteni, ebben a közszolgálati HR kutatásokban jártas szakemberek és a hazai munkapszichológia kapcsolódása lenne kézenfekvő. Azonban a közszolgálati szervezeti kultúra nyitottsága is a folyamat része kell, hogy legyen.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

IRODALOMJEGYZÉK

1. Bangcheng, L., Lanying, D., Hao, W., Bo, F. (2012): Public service motivation of public- versus private-sector employees in a Chinese context. *Social Behavior and Personality*, 40(9), pp. 1409-1418.
2. Bokodi, M., & Szakács, G. (2013): A közszolgálati szervezetek jellemzői és az emberi erőforrás gazdálkodás. „Közszolgálati Humán Tükör 2013” rész tanulmány. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, pp. 1-50. /online/ letöltve: 2016 03. 11.
http://magyaryprogram.kormany.hu/download/a/0b/a0000/12_HR_Szervezetek_es_EEG_AROP2_217.pdf
3. Buelens, M., & Broeck H. V. D. (2007): An analysis of differences in work motivation between public and private sector organizations. *Public Administration Review*, 67(1), pp. 65-74.
4. Dur, B., & Zoutenbier, B. (2014): Intrinsic motivations of public sector employees: evidence for Germany. *German Economic Review*, 16(3), pp. 343–366.
5. Georgellis, Y., Iossa, E., & Tabvuma, V., (2011): Crowding out intrinsic motivation in the public sector. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 21(3), pp. 473-493.
6. Györfyné, K. A. (2013): Miért éppen a közigazgatás? Az igazgatásszervezői szakma választásának motivációi. *Pro Publico Bono: Magyar Közigazgatás*, 2, pp. 65-73.
7. Hazafi, Z. (2015): Néhány gondolat a közigazgatás munkaerő-piaci versenyképességéről. *Hadtudomány* 25 (E. különszám), pp. 12-20. /online/ letöltve: 2015 07. 04.
http://real.mtak.hu/21949/1/4_HAZAFI_ZOLTAN.pdf
8. Houston, D. J. (2014): Public service motivation in the post-communist state. *Public Administration*, 92(4) pp. 843–860.
9. Iso-Ahola, S. E. (1984): Toward a social psychological theory of tourism motivation: a rejoinder. *Annals of Tourism Research*, 9(2), pp. 256-262.
10. Kjeldsen, A. M., & Jacobsen, C. B. (2013): Public service motivation and employment sector: attraction or socialization? *Journal of Public Administration Research & Theory*, 23(4), pp. 899-926.
11. Koehler, M. & Rainey, H. G. (2008): Interdisciplinary foundations of public service motivation. In J. L. Perry, & A. Hondeghem (Eds.), *Motivation in Public Management. The Call of Public Service*, (pp. 33-55). Oxford, Oxford University Press.
12. Mihalciou, R. M. (2011): Public service motivation. *EIRP Proceedings*, 6, pp. 834-838.
13. Orosz, L. (2015): Hallgatók a haza szolgálatában. *Hadtudományi Szemle*, 7(2), pp. 233-260.
14. Szabó, Sz. (2013): Az emberi erőforrás fejlesztés humánfolyamata a közszolgálatban. „Közszolgálati Humán Tükör 2013” rész tanulmány. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, pp. 1-50. /online/ letöltve: 2016 03. 11.
http://magyaryprogram.kormany.hu/download/6/0b/a0000/08_HR_EmberiErforrasFejl_AROP22_17.pdf
15. Szabó, Sz. (2013): A közszolgálati életpálya modell – Emberi erőforrás áramlás a közszolgálatban, Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó pp. 39-43

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

16. Szakács, G. (2014): Az emberi erőforrás gazdálkodás fejlesztésének elméleti kérdései a magyar közszolgálatban. Budapest. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Kar.
17. Szabó, Sz. – Szakács G. szerk. (2016) : Közszolgálati stratégiai embererőforrás menedzsment (2016), Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Közigazgatási kar
18. Taylor, J. (2014): Public service motivation, relational job design, and job satisfaction in local government. *Public Administration*, 92(4), pp. 902–918.
19. Wright, B. (2001): Public-sector work motivation a review of the current literature and a revised conceptual model. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 11(4), pp. 559-586.
20. Wright, B. (2004): The role of work context in work motivation: a public sector application of goal and social cognitive theories. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 14(1), pp. 59–78

KÁLLAI KRISZTINA¹**A migráció során felmerülő integrációs kérdések vizsgálata a különböző családstruktúrák és nemi szerepek alapján****The examination of integration issues raised in the process of migration based on the different types of family structures and gender roles****Absztrakt**

A jelenben meg tapasztalható globális társadalmi mobilitás számos problémát és kérdést vet fel, amelyek kezelését tovább nehezíti a befogadó közeg nagy többségében kiváltott ellenszenv. Az elutasító magatartás oka az egymástól eltérő kulturális sajátosságokból fakadó feszültségek, melyek meggátolják mind az integrációt, mind a befogadás folyamatát. A tanulmány nem állásfoglalás, elsősorban a kialakuló feszültségek okán próbálja feltárni, összegyűjteni a különböző értékeken alapuló családi struktúrák és nemi szerepek sajátosságait az elmúlt évek idegen nyelvű, releváns szakmai folyóiratokban megjelent esettanulmányok alapján. A szerző az olvasóra bízta az integráció alkalmazásának szükségességét.

Kulcsszavak: társadalmi mobilitás, akkulturáció, családstruktúra, nemi szerepek

Abstract

The current global social mobility raises several issues and problems, which generate significant antipathy around the inclusive society making the handling of this challenge much harder. The cause of this irreconcilable attitude is the strain made by the difference of other cultural features hindering both the process of integration and inclusion. The study is not an attitude of mind, the aim of it is to reveal and gather the features of the family structures and gender roles based on different values on the account of current emerging strain, using some case studies published in foreign language, relevant professional reviews in recent years. The author leaves the reader to judge the need for integration.

---

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: kriszborg@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6558-0507

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Key words: social mobility, acculturation, family structures, gender roles

KULTURÁLIS KÜLÖNBÖZŐSÉGEK A CSALÁDSTRUKTÚRÁK SZINTJÉN

Napjainkban számos kérdést vet fel a vallási különbözőségekből eredő viszállyok kezelése és megelőzése, mely jelenség joggal értelmezhető a 21. század egyik legnagyobb humánbiztonsági kihívásaként. A probléma összetettségét jelzi a jelenség társadalomra gyakorolt szociológiai, illetve pszichológiai hatása, amely az egyének szintjén megjelenő sajátossága miatt, egyértelműen és vitathatatlanul a társadalom legérzékenyebb pontjának tekinthető. A folyamat vizsgálata során fontos tisztáznunk az akkulturáció, mint kiindulási pont helyes meghatározását.

Az akkulturáció fogalmát a nemzetközi szakirodalom többnyire az etnikai jelenségek szociológiai leírásának módszereként említi. Azon összetett jelenségek sokaságát foglalja magában, amelyek során egy adott csoporthoz tartozó egyének vagy csoportok más kultúrákkal való érintkezés következtében, az adott egyénre jellemző kulturális elemek megváltoznak. Ezen folyamat során egy bizonyos kulturális átvétel következik be, amely az egyéni és csoportidentitás változását eredményezi, így ebben az esetben a kulturális sajátosságok megváltozásáról beszélünk.²

A kultúra, az identitás, a nyelv olyan egymástól nehezen elválasztható fogalmak, amelyek lényegi állandósággal bírnak az ember közösségbe szerveződése, a tudások rögzítése-átadása, az alkalmazkodás, egymás elismerése és felismerése során. Valamint számos olyan, a mindennapi életünkhöz tartozó folyamatokban is lényegi szerepet töltenek be, mint a kommunikáció, egyes struktúrális folyamatok, intézmények működései, közös normák, életmód fenntartása.³

A kultúrák sajátos kifejeződései a családfák, rítusok, szimbólumok, szokások, amelyek lényegében megalkotják a kultúrákat. Ezen elemekből épül fel – az akkulturáció vizsgálata során elengedhetetlen folyamatok –, a kontinuitás és a diszkontinuitás jelenségei.⁴ A kontinuitás elmélete szerint, egy állandó kapcsolat figyelhető meg az új otthon és a származási ország szokásrendszerei között, amely során az egyén olyan sajátos formában őrzi meg a szokásait, hogy az könnyen igazodjon az új otthon szokásrendszeréhez. Ez a folyamat a transzplantáció elveként ismert. A diszkontinuitás jelenségére jellemző a "gyökértelenség" fogalma, amely az otthoni közösségből kiszakadt egyének elmagányosodását jelenti, amely elmélet vizsgálata az aktuális migrációs áradatból eredő integrációt és radikalizációt érintő problémák megoldását segítheti.

² Habermas Jürgen: Harcok az elismerésért a demokratikus jogállamban. In: Feischmidt Margit (szerk.): Multikulturalizmus. Osiris–Láthatatlan Kollégium, Budapest, 1997. 153–172. o.

³ Quine, Willard van Orman: On what there is. In: *From a logical point of view. Logico-philosophical essays*. Harper, New York, 1953. 1-19. o.

⁴ Fejős Zoltán: Gyökértelenség? Átplántáltak? – Kulturális kontinuitás és változás. In: uő.: A chicagói magyarok két nemzedéke 1890–1940. Közép-Európa Intézet, Budapest, 1993. 59–135. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A különböző kultúrák egymás mellett való élése során elengedhetetlen megvizsgálni az adott kultúrára jellemző „családkép” sajátos vonásait, melyek egyediségükből fakadóan számos esetben megnehezíthetik a beilleszkedés folyamatát. A család az egyéni szocializáció elsődleges közege, így egyértelműen kimondható, hogy az adott kultúrára jellemző családkép visszatükrözi azokat az elvárásokat, amelyeket az adott egyén más társadalmi közegben is megtapasztal, valamint a tágabb kulturális rendszerben is működő normákat állít az egyén számára.⁵ A szocializáció folyamatának végső célja egy autonóm, független egyén nevelése, ami igazodik az adott társadalmi kontextusban hatékonyként és egészségesként definiált személyiségjegyekhez.⁶

Jeffrey Jensen Arnett elmélete szerint, a családi szocializáció az önállóságra, önkifejezésre, individualizmusra nevelés mellett, tág szocializációs mintázatot képez, amelynek eredménye a tág spektrummal rendelkező egyének összessége a társadalom szintjén. Ezt a sajátosságot a nyugati, individualista kultúrák jellemzőjének tartja.

Ezzel szemben a kollektivista kultúrák értékrendszere, családképe határozottan más képet mutat, azaz szűk szocializációs mintázattal rendelkezik. Ezen mintázat szerint a szocializáció elsődleges szerepe a konformitás és engedelmesség kialakítása az egyén szintjén, amely az egyéni eltérések szűkebb spektrumát hozza létre. Arnett felhívja a figyelmet arra tényre is, amely szerint a családi közegen kívül számos olyan közeg is befolyásolhatja a szocializáció folyamatát, amely akár jelentős személyiségjegyeket is létrehozhat az egyén szintjén, úgymint az iskolai-munkahelyi közeg, kortárs kapcsolati háló, tágabb csoport vagy közösség, a média, az adott jogrendszer vagy a kulturális hiedelemrendszer.

Az előzőekben említett tág, illetve szűk mintázat az esetek nagy részében eltérően alkalmazható egy adott kultúra szociális közegének definiálására. A migrációs folyamatok során ugyanis gyakran előforduló esetként említhetőek azok a kollektivista társadalmi közegekből elvándorló, szűk szocializációs mintázattal jellemezhető családok, amelyek egy individualista kultúrába való sikeres beilleszkedés céljából konformitásra és engedelmességre nevelik a gyermekeiket. Ezek a gyakran előforduló, tudatos szocializációs eszközök teljes mértékben megváltoztatják a család közegét, amely ezek után nem tekinthető az adott kultúrára jellemző sajátos családképnek. A beilleszkedés szempontjából rendkívül fontos az adott kulturális jegyek elsajátítása, mindezek ellenére jogosan tehetjük fel a kérdést, hogy a saját kulturális jegyek akarattal való „eltörlése” milyen mértékű és típusú konfliktusokhoz vezethet? Továbbá mi zajlik le egy szűk szocializációs mintát hordozó családdal, illetve egy ilyen társadalmi közegben nevelkedő gyermekkel egy individualista, önállóságot és önkifejezést nagyra tartó kultúrában? Tapasztalhatunk-e negatív hatásokat a beilleszkedés eredményét tekintve?

⁵ Arnett, Jeffrey Jensen: „Broad and narrow socialization: The Family in the Context of a Cultural Theory.” *Journal of Marriage and the Family* 57, no. 3. 1995. augusztus 617-628. o.

⁶ Kagıtcıbası, Cıgdem. „Autonomy and Relatedness in Cultural Context: Implications for Self and Family.” *Journal of Cross-Cultural Psychology* 36, no. 4., 2005. július 403-422. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Kagiticibasi három típusú családmoddellal személteti a család szerkezete és az adott társadalom gazdasági kapcsolatát, mely szerint ezek két dimenzióba sorolhatóak. A két dimenzió egyikeként definiált, az autonómia-heteronómia jelensége az egyén szociális aktivitást jelenti, azaz mennyire aktív résztvevője azoknak az eseményeknek, melyek életét alakítják, illetve cselekvése mennyiben a közösség nyomására vagy kényszer hatására történik. A szeparáció-kapcsolódás elmélete pedig az egyének interperszonális sajátosságai jelöli.

Az agrár, illetve a szegényebb társadalmakra a kölcsönös dependencián alapuló családmoddell jellemző, ahol erőteljes érzelmi alapú kötődés áll fenn a család tagjai között. Ezzel szemben a függetlenség modelleje ellentétes képet mutat, amelyben az ipari társadalmak, a városi közeg családmoddelleje jellemzően a családtagok közötti érzelmi viszonyrendszeren alapul, amelyben jelentős szerep jut a szeparáció fogalmának. A családmoddellek haramadik típusát képviseli az érzelmi függőség modelleje, amely azokra a gazdaságilag jelentősen fejlett közeg lehetővé tette az autonómia kialakulását, ugyanakkor megmaradt a családtagok közötti erős érzelmi függés, kapcsolódás.⁷

A migrációs folyamatok vizsgálta során fontolóra kellene vennünk az általános nyugati pszichológiai elméletek szerint kialakított autonómiaelméleteket, amely kimondja, hogy a folyamatnak nem feltétele a szeparáció, a pszichológiai fejlődésmodellek által gyakran emlegetett „leválás”.⁸ Tehát az autonómia fogalma, folyamata önálló dimenzióként értelmezhető. Kagiticibasi elmélete alapján, a migráns családokban gyakran az átmeneti társadalmak családstrukturák kialakulásához hasonlóan jön létre az anyagi függetlenség (autonómia) és az érzelmi függés (kapcsolódás).

Számos kultúrközi családutatás alapján el kell különítenünk egymástól a nukleáris és a kiterjesztett család sajátosságait. Az egyik ilyen, Talcott Parsons által elhíresült elmélet az 1940-es években látott napvilágot, mely szerint a nukleáris család az ipari forradalom eredménye, amely az ideális családstruktúra képet jelenti a nyugati, iparosodott társadalomban, de mindezek ellenére olyan negatív sajátosságokat is magában hordoz, mint a pszichés izoláció, amely azt a következményt vonhatja maga után, hogy az elszigeteli az egyént a társadalom kapcsolatrendszereitől. Viszont a függésen alapuló társadalmak sajátossága a tágabb család, amely keretek között a szülők és a gyerekek intenzív egymásraltaltságban élnek.⁹

James Georgas elmélete viszont más mutat: a két családmoddellt képtelenség elkülöníteni, illetve a nukleáris család sajátosságaként emlegetett elszigetelődés jelenségre sincsen elég bizonyíték, magyarázat. Rámutat még arra is, hogy határozottan nem állítható,

⁷ Phinney Jean S., Anthony Ong és Tanya Madden. „Cultural Values and Intergenerational Value Discrepancies in Immigrant and Non-Immigrant Families.” *Child Development* 71, no. 2. 2000. : 528-539. o.

⁸ Dinstein, Y.: *Autonomy*. – Dinstein, Y. (ed.) *Models of Autonomy*. Tel Aviv University (Faculty of Law) – Transaction Books, New Brunswick – London. 1981. 291–303. o.

⁹ Parsons, Talcott: „The American Family: Its Relations to Personality and the Social Structure.” In *Family Socialization and Interaction Process*. Free Press, New York, 1955. 3-33. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

hogy a nyugati családok esetében a szülők és gyerekek egységén kívül eső rokonság feltétlenül kikerül a családi vérkeringésből. Összehasonlító vizsgálatuk szerint jobb, ha nem tágként vagy nukleárisként kategorizáljuk a családokat, hanem azt vizsgáljuk, hogyan oszlanak meg a családi funkciók, milyen intenzitással vállalnak szerepet a tágabb család tagjai egymás életében.¹⁰

Ezen elmélet hatására felmerülhet bennünk a kérdés, hogy valójában mennyire és milyen mértékben utasítható el a migránsok társadalomba való integrációja, hiszen a példa is azt mutatja, hogy nyugati családi érték adaptáció akár tudatos elhatározás is lehet. Az iparosodás és a gazdasági fejlődés eredményének köszönhetően a családok szétválása manapság elég gyakori jelenség, de ez nem feltétlenül jár az érzelmi kötélek felbomlásával. Georgasék vizsgálatai szerint a kulturális variancia szerepe csekély mértékben határozza meg a családi kapcsolatok és kommunikáció mintázatait.

A GYERMEK ÉRTÉKE A KÜLÖNBÖZŐ KULTÚRÁKBAN

Az integráció folyamatának elemzése során elengedhetetlen tisztázni a fertilitás (termékenység) fogalmát és intenzitását az adott kulturális jellemzők alapján. Cigdem Kagitcibasi 1970-es években megkezdett gyermekértékeket vizsgáló Változás-modell, azaz a Családi Változás-modell (Model of Family Change) kutatásai alapján elmondható, hogy egy adott ország gazdasági fejlettsége nem köthető közvetlenül a gyermekvállaláshoz, hanem a gyermekek társadalmon belül képviselt értékén keresztül befolyásolja azt.¹¹ Ennek értelmében a „gyermek értéke” kultúrafüggő érték, amely jelentősen befolyásolja a gyermekvállalás motivációját és annak folyamatát. Az olyan országokban vagy régiókban, ahol a társadalom részeseinek, a családtagoknak folyamatos gazdasági nehézségekkel kell szembenéznük, a gyermek értéke jelentősebb, azaz a szülők eltartójává válnak a későbbiekben: az időskori biztonság forrását jelenti, a magasabb gyermekszám pedig magasabb fokú biztonságot ígér. Ezért egyértelműen kijelenthető, hogy ezekben a társadalmakban magas a fertilitás. Ezzel ellentétben a gazdaságilag fejlett társadalmakban a gyermek gazdasági értéke alacsony, mivel a későbbiekben nem kötelességük gondoskodni a családról. Ettől függetlenül a gyermek jelentős érzelmi értékkel bír, mivel a szülők pszichológiai szükségleteit hivatott kielégíteni. Az alacsony fertilitás jelensége ezekben a közösségekben azzal magyarázható, hogy az érzelmi értéket egy-két gyerek is képviselheti, mindemellett a gyermek családban betöltött szerepe alapján inkább gazdasági „teher” a szülők számára.

¹⁰ Georgas, James és mtsai: „Functional Relationships in the Nuclear and Extended family: A 16-Culture Study.” *International Journal of Psychology* 36, no. 5. 2001. 289-300. o.

¹¹ Cigdem Kagitcibasi: *Value of Children, Family Change, and Implications for the Care of the Elderly, Cross Cultural Research*, 2015. augusztus, 378- 386. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A MIGRÁNS NŐK SZEREPE A CSALÁDI STRUKTÚRÁBAN

A migráció folyamata során a családkép mellett érdemes megvizsgálni a nők családban, társadalomban betöltött szerepét is, amely még inkább segítheti a megismerés, megértés és egyúttal az elfogadás folyamatát. Az első generációs migráns nők esete különös figyelmet és vizsgálatot igényel, hiszen a sajátos társadalmi, kulturális szerepük jelentősen eltér a nyugati társadalmakban megszokott női szerepek sajátosságaitól. A férfi uralta társadalmi közeg, családi struktúra, a nők iskolázatlanságát, szakképzetlenségét vonja maga után, amely a későbbi akkulturáció során nemcsak megnehezíti a migráns nők életét, hanem súlyos mentális zavarokat is okozhat. Samuel Noh vizsgálatai alapján két különböző modellel írható le a migráció és a mentális állapotok összefüggései, melyet a koreai bevándorló nők és férfiak csoportján végzett vizsgálatokra alapoz.¹²

A mentális nehézségek kialakulását elsősorban a megváltozott nemi szerepek okozzák, amely kettős terhet ró a migráns nőkre. Ezen hipotézis alapján ezek a nők több nehézséget élhetnek át. Egyrésztől a saját kultúrájuk a hagyományos női szerepkörök példás betöltését várja el tőlük, míg az akkulturáció során a munkaerőpiacra való bekerülés egy újabb elvárásrendszert állít eléjük. Noh elmélete szerint, fontos kihangsúlyozni a migráns férfiak leterheltségét is, amely sok esetben nagyobb mentális nehezséget jelent a nők által átélt terhekhez képest, mivel a férfiaknál előforduló stressz a családban megoszoló hatalommal magyarázható. Ez a férfiak számára hatalomcsökkenéssel jár a „női munkaerőpiacon”, amely jelentős családi változást okoz, mivel a nő nem eltartott többé, hanem kenyérkeresővé válik. Ennek következményeképpen a férfi számára ez a hatalomcsökkenés súlyos mentális állapotot idéz elő.

Az Egyesült Államokban élő koreaiakkal készült kutatás szerint a bevándorló nők a migráció során jelentősen módosítják a saját kultúrájukra jellemző nemek közti határvonalakat, melynek következtében a bevándorló nők a munkaerőpiacra való belépés során öntudatosabbá válnak. A Noh-féle vizsgálat alapján hatalomcsökkenésből adódó stresszt a férfiak gyakran azzal a magyarázattal enyhítik, hogy a nő munkába állása csak egy szükségszerűség, amely átmeneti, és nem tükröz attitűdváltozásokat. Ezzel szemben számos érv szól a migráció során bekövetkező nemi szerepek megváltozásának pozitív elemei mellett. Ennek egyik kiemelkedő példája a mexikói migráns családokat vizsgáló kutatás, mely szerint a migráció során kialakuló kompetenciabővítés mind a nők, mind a férfiak körében új és egyben pozitív szerepköröket hoz létre a család struktúráján belül.¹³

A Raghuram-féle kutatás szerint, az egyesült királyságbeli migrációs folyamatait vizsgálva, megállapítható, a nagyszámú, a 70-es, 80-as évek során a képzetlen külföldi

¹² Noh, Samuel, William R. Avison és Violet Kaspar. „Depressive Symptoms Among Korean Immigrants: Assessment of a Translation of the Center for Epidemiologic Studies-Depression Scale.” *Psychological Assessment* 4, no. 1. 1992. március: 84-91. o.

¹³ Hondagneu-Sotelo, Pierrette. „Overcoming Patriarchal Constraints: The Reconstruction of Gender Relations Among Mexican Immigrant Women and Men.” *Gender and Society* 6, no. 3. 1992. szeptember: 393-415. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

munkaerő beáramlása során, a nők határozottan hátrányos helyzetűek voltak. A vizsgált időszakról továbbá elmondható, hogy a munkaerőpiaci tapasztalat hiánya mellett szocio-ökonomiai helyzetük és külföldi származásuk miatt elutasító, rasszista hozzáállással találkozhattak a társadalom részéről.¹⁴ Ezzel szemben Raghuram megállapította, hogy a korábban jellemző negatív képet jelentősen módosították a jelenben kialakult, nagyszámú képzett női migráns által kialakított új mintázatok. Ennek értelmében mára érvényét veszítette az az álláspont, miszerint, a nők csak a családi migráció vagy a családdegysítés révén jelennek meg a migránsok között. Rendkívül érdekes eredményeket mutatnak a migráns férfiakra fókuszáló felmérések, melyek az újabb, „női munkakörbe” való áthelyezéssel járó stresszfaktorainak kialakulását és megélését kutatják. Batnitzky, McDowell és Dyer-féle vizsgálatok olyan férfi migránsokra fókuszáltak, akik a migráció során kórházi ápolóként, éttermi alkalmazottként tapasztalhatták meg a maszkulinitásukat fenyegető helyzeteket.¹⁵

Meglepő eredményeik szerint nem volt egyöntetűen negatív ezen migráns férfiak énképe, többségük ugyanolyan emancipációs jellegű folyamatként élte meg az új munkaerőpiacra való belépést, mint azok a migráns nők, akik pozitívan élték meg kulturális szerepkörük kibővülését.

Ezzel szemben a vizsgálat olyan különleges eseteket is megemlít, amelyek során a „női szerepkörök” betöltése miatt szegyént érző migráns férfiak egyfajta stratégiai maszkulinitásként kompenzáló magatartást tanúsítanak. A migráns férfiak ezen csoportja egy sajátos referenciarendszer szerint éli meg az „átmeneti státuszukat”, mely alapján a migrációs folyamatot csak átmenetinek tekintik. Úgy vélik, hogy a külföldön végzett, alacsony státuszú munka önmaga fenntartása mellett, a saját hazájában rekedt családjá eltartását is biztosítja, amely egyfajta kompenzációs jelenséget hoz létre a migráns énképében, amely a „női szerepkörbe” való helyezés által kiválotott stressz redukációs képességével bír.

Összességében elmondható, hogy a migráció folyamata sokrétű, mind a befogadó ország társadalmá, mind a migránsok számára megterhelő, újszerű élethelyzet, amely intenzív megpróbáltatások elé állítja a feleket. A globális migráció, mint a jelenkori „népvándorlás” egyik aktuális formája, egy olyan intenzív, meg nem szűnő jelenség, amely globális sajátosságából eredően adekvát válaszokat és megoldásokat igényel. A probléma megoldása során felmerülő nehézségek és feszültségek leküzdésének érdekében elengedhetetlen a különböző kultúrák sajátosságainak megismerése, amely a befogadó társadalom közösségében keletkező feszültségek megoldását segíthetné elő, a megfelelő jogszabályok keretein belül.

¹⁴ Raghuram, Parvati. „The Difference that Skills Make: Gender, Family Migration Strategies and Regulated Labour Markets.” *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30, no. 2. 2004. március: 303-321. o.

¹⁵ Batnitzky, Adina, Linda McDowell és Sarah Dyer. „Flexible and Strategic Masculinities: The Working Lives and Gendered Identities of Male Migrants in London.” *Journal of Ethnic and Migration Studies* 35, no. 8. 2009.: 1275-1293. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1) Arnett, Jeffrey Jensen: „Broad and narrow socialization: The Family in the Context of a Cultural Theory.”, *Journal of Marriage and the Family* 57, no. 3. 1995. augusztus
- 2) Batnitzky, Adina, Linda McDowell és Sarah Dyer. „Flexible and Strategic Masculinities: The Working Lives and Gendered Identities of Male Migrants in London.” *Journal of Ethnic and Migration Studies* 35, no. 8. 2009.
- 3) Fejős Zoltán: Gyökertelenek? Átplántáltak? – Kulturális kontinuitás és változás. In: uő.: A chicagói magyarok két nemzedéke 1890–1940. Közép-Európa Intézet, Budapest, 1993.
- 4) Georgas, James és mtsai: „Functional Relationships in the Nuclear and Extended family: A 16-Culture Study.” *International Journal of Psychology* 36, no. 5. 2001.
- 5) Habermas Jürgen: Harcol az elismerésért a demokratikus jogállamban. In: Feischmidt Margit (szerk.): Multikulturalizmus. Osiris–Láthatatlan Kollégium, Budapest, 1997.
- 6) Hondagneu-Sotelo, Pierrette. „Overcoming Patriarchal Constraints: The Reconstruction of Gender Relations Among Mexican Immigrant Women and Men.” *Gender and Society* 6, no. 3. 1992. szeptember
- 7) Kagıtcıbası, Cıgdem. „Autonomy and Relatedness in Cultural Context: Implications for Self and Family.” *Journal of Cross-Cultural Psychology* 36, no. 4, 2005. július
- 8) Noh, Samuel, William R. Avison és Violet Kaspar. „Depressive Symptoms Among Korean Immigrants: Assessment of a Translation of the Center for Epidemiologic Studies-Depression Scale.” *Psychological Assessment* 4, no. 1. 1992. március
- 9) Parsons, Talcott: „The American Family: Its Relations to Personality and the Social Structure.” In *Family Socialization and Interaction Process*. Free Press, New York, 1955.
- 10) Phinney Jean S., Anthony Ong és Tanya Madden. „Cultural Values and Intergenerational Value Discrepancies in Immigrant and Non-Immigrant Families.” *Child Development* 71, no. 2. 2000.
- 11) Quine, Willard van Orman: On what there is. In: *From a logical point of view. Logico-philosophical essays*. Harper, New York, 1953.
- 12) Raghuram, Parvati. „The Difference that Skills Make: Gender, Family Migration Strategies and Regulated Labour Markets.” *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30, no. 2. 2004. március
- 13) Trommsdorf, Gisela. „A social change and human development perspective on the value of children.” In *Perspectives on Human Development, Family and Culture*, Cambridge University Press, 2009.

KLISZEK NÉMETH NOÉMI¹**Szent Borbála kultuszának története és aktualitása a „tüzérek” körében****The History And Relevance Of St. Barbara’s Cult Within The “Artillery”****Absztrakt**

Tanulmányomban a tüzérek védőszentjét szeretném bemutatni a kezdetektől napjainkig. Szent Borbála kultusza olyan hagyományosan keresztény értékeket jelenít meg, mint a hűség, az önfeláldozás, az erkölcs vagy a segítő szándék. Kultikus tisztelete a tüzérek körében a puskapor feltalálása után alakult ki. Példaképként, védőszentként tekintettek rá, hozzájárult a haderőn belüli etikai rend kialakulásához. Bemutatása sokat segíthet a modern haderőben napjainkban is felmerülő etikai kérdések körüljárásában is.

Kulcsszavak: védőszent, tüzér, kultusz, hagyomány

Abstract

In this study I would like to show the patron saint of artillerymen from the beginning to the present days. The cult of Saint Barbara displaying traditionally Christian values such as loyalty, self-sacrifice, morality, and helper will. Her cult has emerged among the gunners after the invention of gunpowder. They regarded her as a role model and a patron saint, she’s contributed to reconfirm the ethical order in the army. This presentation can help a lot of ethical issues of the modern armed forces today.

Keywords: Patron Saint, artilleryman, cult, tradition

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató - National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: kliszekn@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8902-1355

BEVEZETÉS

A fegyvernemi védőszentek kultusza a kereszténység évszázadai alatt fokozatosan alakult ki. A tisztelet kialakulásánál egyszerre volt szempont a katonai erények gyakorlásának ideája, a szakma iránti elkötelezettség és elhivatottság. Mivel a történelem folyamán a harcászat férfias foglalkozásnak számított, így logikusan a fegyvernemi védőszentek is a férfi szentek közül kerültek ki. Mindössze négy női szent vált a haderőben is tiszteltté, köztük találjuk Szent Borbálát, a tűzérek védőszentjét.²

Szent Borbála története nem szerepel sem az autentikus kora keresztény írásokban, sem a Szent Jeromosnak tulajdonított Mártírológia eredeti változatában. Tisztelete mégis világszerte elterjedt, és ma is erős. Első írásos emlékei a VII. századtól jelennek meg szír, örmény, görög és latin nyelven. Egyértelmű azonban, hogy a gyökerei jóval korábbra nyúlnak vissza annak ellenére, hogy a források nem említik. A hivatalos katolikus naptárból 1969-ben ugyan kikerült, mivel legendája történeti alapját kétségesnek ítélték, addigra azonban kulturális beágyazottsága annyira megerősödött, hogy tisztelete a későbbiekben sem szűnt meg.³

1. SZENT BORBÁLA KULTUSZ KIALAKULÁSA ÉS FEJLŐDÉSE

Hiteles történeti források nem állnak rendelkezésünkre Szent Borbáláról. Az életéről szóló legendák több változatban is elterjedtek, a hagiográfiában szereplő életrajzi adatok pedig ellentmondásosak. Nem ismert, hogy pontosan mikor élt és mikor szenvedett vértanúságot. Legendájának különböző változatai más és más időpontokat jelölnek meg életére.⁴

A feljegyzések szerint Borbála ereklyéit halála után Nikomédia egyik templomába vitték, amely Krisztus után 378-ban keresztény templom lett. 565-ben Justinianus császár Borbála csonthajait Konstantinápolyba vitette, majd Rómába került, végül 795-ben Nagy Károly Piacenzhában helyeztette el. 1003-ban a velencei Szt. Márk templomba helyezték át, majd 1009-ben a Buranó melletti Torcelloba. Innen később az ereklye egyes darabjai Rómába, Manuába, Brüggebe, Kölnbe és a Mödling melletti Szt. Gabrielben lévő missziós házba kerültek el.⁵

Bár Szent Borbála élete nem bizonyítható, de kultusza mégis már a VII. századtól dokumentált. A középkorban kialakuló Borbála kultusz alapját a hithez való töretlen hűsége, valamint segítő szándéka képezi. A kultikus tiszteletéről szóló XV. századi francia feljegyzésekben a neki tulajdonított 13 csoda egyik fontos része, hogy tisztelői halálos baleset

² További női védőszentek az egyes fegyvernemeknél: a mennyekbe felvett Szűz Mária, a repülőhajózó katonák védőszentje, Fogolykiváltó Boldogasszony, a katonai fogvatartottak védőszentje, Loretói Madonna, a légiszállító katonák védőszentje

³ Wikipédia.hu: Szent Borbála, (letöltés ideje: 2016. március 22.)

⁴ JÁRMAI ERVIN: Szent Borbála a bányászok védőszentje, Veszprém, ÉDBVH Rt., 1994. CatholicSaints. Info: Szent Borbála: <http://catholicsaints.info/saint-barbara/>, (letöltés ideje: 2016. március 22.)

⁵ Szent Borbála Baráti Társaság: Szent Borbála élete és kultusza <http://szentborbala.gportal.hu/qindex.php?pg=8503881>, (letöltés ideje: 2016. március 22.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

esetén mindaddig életben maradnak, amíg nem részesülnek az oltáriszentségben és az utolsó kenetben. A művészek emiatt gyakran ábrázolták úgy, hogy kezében cibóriumot,⁶ felette ostyát tart. Ebben az általánosan elfogadott felfogásban gyökerezett Borbála kultusza, amelyet tovább erősített, hogy a XII-XIII. század óta annak a 14 segítőszentnek a sorába tartozott, akiket nagy bajban, halálos szorongatottságban hívtak segítségül.⁷ Ezek közül a szentek közül választották ki később a különböző foglalkozások a védőszentjüket. Borbála legendája pedig lehetőséget adott arra, hogy egymástól lényegesen eltérő foglalkozást űzők is őt tiszteljék patrónusukként. A XV. században a bányászok védőszentje lett. Ennek nincs különösebb magyarázata, legendája a bányászattal nem áll összefüggésben. A veszélyes körülmények között dolgozó bányászok azonban Borbálához fordultak a leggyakrabban, mint segítők szenthez.⁸

Mivel a legenda szerint atyját villámcsapás és tűz emésztette el büntetésképpen, miután megölte saját lányát, kultusza olyan szakmák számára vált meghatározóvá, amelyek valamilyen kapcsolatban álltak a robbanással vagy a tűzzel. Így lett a hirtelen és készületlen halál, a villámcsapás és tűzvész elleni oltalmazó. Neki ajánlották a hegycsúcsokat és az erődítményeket. A régi építőmesterek, kőművesek, cserepesek pedig a torony miatt tekintettek rá védőszentként, amelyben lakott.

A VIII. században terjedt el az a szokás, mely szerint vihar és várható villámcsapás közeledtére harangszóval figyelmeztettek. A harangozók és harangöntők ekkor kezdték el védőszentként tisztelni, s tiszteletük jeléül a vészharangra is rávésték nevét vagy képmását. A harangöntők egyben ágyúöntők is voltak, ők kezelték a háborúban az ágyúkat, ők voltak tehát az első tüzérek. Így lett Szent Borbála a puszkapor feltalálása után a tüzérek védőszentje is.⁹ Erről tanúskodik az 1529-ből származó első történelmi adat is, amelyben a firenzei várórség parancsa Szent Borbálát már, mint a tüzérek védőszentjét említi meg.

Kultuszának európai megjelenése és elterjedése kapcsán eltérőek az adatok. A történelmi Magyarország területén azonban már az 1300-as évek végén készítek freskókat, amelyeken Szent Borbála és Szent Katalin képe látható. Legkorábbi ábrázolása egy VIII.

⁶ Cibórium: A római katolikus és az anglikán szentmisék kelléke, az áldozáshoz használt ostya őrzésére szolgáló kehely. Wikipédia.hu, <https://hu.wikipedia.org/wiki/Cib%C3%B3rium>, (letöltés ideje: 2016. március 22.)

⁷ JÁRMAI ERVIN: Szent Borbála a bányászok védőszentje, Veszprém, ÉDBVH Rt., 1994. A 14 segítőszent kultusza a XIV. században az Európa-szerte pusztító pestis járvánnyal kapcsolatban jelenik meg. Három püspök: Balázs, Erazmus és Dénes, három harcos: Ákos, Eusták és György, három ifjú: Cyprián, Pantaleon és Vítus, három szűz: Borbála, Katalin és Margit, valamint Kristóf és Egyed tartozik közéjük. A művészi alkotásokon jellemzően Szűz Mária köré csoportosítva láthatók. Borbálát leggyakrabban Szent Katalinnal, Szent Margittal és Szent Dorottyával ábrázolják együtt, de sokszor egyedül is megjelenik.

⁸ Szent Borbála Baráti Társaság: Szent Borbála élete és kultusza <http://szentborbala.gportal.hu/gindex.php?pg=8503881>, (letöltés ideje: 2016. március 22.)

⁹ Szent Borbála Baráti Társaság: Szent Borbála élete és kultusza <http://szentborbala.gportal.hu/gindex.php?pg=8503881>, (letöltés ideje: 2016. március 22.)

Katolikus.hu: Szent Borbála, <http://www.katolikus.hu/szentek/1204-235.html> (letöltés ideje: 2016. március 22.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

századi festmény (Róma, St. Maria Antiqua templom), de a IX. századtól már szenteltek neki templomokat, imahelyeket, alakja pedig gyakran megjelenik oltárképeken és bekerül a martirologiumokba is.¹⁰

Ünnepe már a Pray-kódexben (1192-95, itt olvasható a Halotti beszéd is) megtalálható. Legendáját Temesvári Pelbárt (1435k.-1504) nyomán az Érdy-kódexben (karthausi névtelen 1527), illetve a középkor legnépszerűbb könyvében a Legenda Aurea-ban (Jacobus de Voragine OP 1229k.-1298) olvashatjuk.¹¹

2. SZENT BORBÁLA ÉS A TÜZÉRSÉG KAPCSOLATA

A haderőben a Szent Borbála kultusz kifejezetten a puszkapor feltalálása után erősödik meg. Mégis számos korábbi emlék árulkodik arról, hogy korábban is tisztelték a fegyveres erőknél. A középkorban például Szent Borbálát katonai pajzsokon, illetve hajókon is ábrázolták. A későbbiekben pedig az ágyúkon és a hadszertárokra jelent meg. A régi osztrák-magyar lovasztízi szabálykosarakon Szent György és Szent Borbála gyakori motívum volt.¹² Korai feljegyzések szerint V. Károly (1519-1556) német-római császár idejében a tüzérségi lőszabályzat előírta, hogy mikor a tüzér a golyót az ágyúba teszi, a torkolat fölé a kereszt jelét kellett rajzolni¹³ és Szent Borbálát kellett segítségül hívni.¹⁴ A rajnai tartományokban, Elszász-Lotharingiában és Franciaországban szintén megünnepezték a tüzérsztek december 4-én Borbála napját.¹⁵

Az első világháború után Hugo Kerchnawe vezérőrnagy szerkesztésében jelent meg egy könyv,¹⁶ amelyben bemutatta az akkori tüzérség helyzetét. Bemutatójában Szent Borbála fiainak nevezi a tüzéreket és ez a rövid utalás is azt jelzi, hogy a kultikus tisztelet akkoriban is élt.

Magyarországon több évszázados hagyománya szerint a tüzérek minden évben megünneplik védőszentjük, Szent Borbála napját. A hagyományápolás egyik szép példáját olvashatjuk az 1941. augusztus 1-én Nagyváradon újra elindított Gábor Áron Honvéd Tüzérség Hadapródiskola beszámolójában. Az Osztrák-Magyar Monarchia idejére visszanyú-

¹⁰ Wikipédia.hu: Szent Borbála, https://hu.wikipedia.org/wiki/Szent_Borb%C3%A1la, (letöltés ideje: 2016. március 22.)

JÁRMAI ERVIN: Szent Borbála a bányászok védőszentje, Veszprém, ÉDBVH Rt., 1994.

¹¹ Táborilelkész.hu: A katonák egyházi hírei, Szent Borbála vértanú, a tüzérek védőszentje, <http://www.taborilelkesz.hu/rovatok/unnepek/szent-borbala-vertanu/>, (letöltés ideje: 2016. március 22.)

¹² KALMÁR JÁNOS: Az Országos Hadtörténeli Múzeum fegyverkiállítás. Hadtörténelmi Közlemények, 22. évfolyam, Budapest, Hadtörténelmi Intézet, 1975. p 778–785.

¹³ UJHÁZI LÓRÁND: „Il roulo e la collocazione delle benedizioni nella Chiesa e nell'ordinamento canonico, FOLIA THEOLOGICA 2009,20: pp. 271-293.

¹⁴ ÉGER KRISZTINA: Szent Borbála <http://raketaezred.hu/index.php/rolunk/toertelmuenk/150-szent-borbala>, (letöltés ideje: 2016. március 22.)

¹⁵ SZENDREI JÁNOS: Magyar hadtörténelmi emlékek külföldi múzeumokban Hadtörténelmi Közlemények 1922-1923. évfolyam, Budapest, 1923) p. 269.

¹⁶ KERCHNAWE, HUGO (szerk.): Ehrenbuch unserer Artillerie, Reichsbund der Artillerievereinigungen Österreichs, Wien, 1935. Hadtörténelmi Közlemények 1935. évfolyam Budapest, 1935.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

ló hadapródiskolák a közvetlen tiszt- és részben az altisztképzés oktató intézetei voltak. Ezek között két magyar iskola, a pécsi és a nagyváradi képviseltette magát, amelyek 1897-1918 között folytattak képzést, majd a második világháborúban ismét megkezdték működésüket.

A nagyváradi iskolában a tüzér hadapródokkal szemben magas szintű tanulmányi kötelezettségeket támasztottak, amelyek arra a tüzérmítoszra építettek, mely szerint a tüzérnek különbnek és tanultabbnak kell lennie a többi katonánál. Ez a gondolkodásmód a hagyományok ápolásában is erősen élt. A hadapródiskola jelmondata is kifejező volt: „Tüzérbecsülettel előre.” Szent Borbála tiszteletét a hadapródiskolás tüzérek is folytatták. A parancsnok külön Borbála-napi parancsot készített, ekkor került sor előléptetésekre, dícséretre, díjak kiosztására. A legjobb tüzér Borbála-kardot, a legjobb lovas Borbála-sarkantyút kapott, nevüket pedig serlegbe vették.¹⁷

Ismeretes az is, hogy 1942-ben Irányelvekben rögzítették többek között a katonai hagyományápolás alapelveit. Ebben fogalmazták meg, hogy a katonai iskoláknak folytatniuk, illetve szükség szerint pótolniuk kell a katonai hagyományok felelevenítését. Ez éppúgy vonatkozott a magyar történelemben példamutató katonai hagyományokra, mint a fegyvernemi szentek, köztük Szent Borbála tiszteletére és ünneplésére.¹⁸

A magyar tüzérek Szent Borbála tiszteletét még a II. világháború végén is felfedezhetjük. Egy akkori napló tanúsítja, hogy 1945. december 4-én tartott Borbála napi ünnepségre hogyan készültek az akkori tüzérek.

IDÉZETEK A NAPLÓBÓL:

„1945. november 13.

Ősi tüzér szokás szerint szent Borbála nevében (kezdem el) e napló folytatását, és büszkeséggel tölt el az a tudat, hogy e napló folytatója „remek írásom” ellenére pont én lehetek...

1945. november 23-25.

...Megérkezett Budapestről Attl alhadnagy bajtárs s rögtön hozzáfogott (a) „Borbála” rendezésének. A tekercs itt születik mellettem, nagyszerűnek ígérkezik...¹⁹

1945. november 26-28.

Javában készül a Borbála-tekercs. Attl alhadnagy bajtárs már megismertetett egy-két részletével... ..Szinte a késő éjszakába nyúló beszélgetések folynak a közelgő „Borbáláról”. Sajnos, még problémák vannak: nincs megfelelő helyiség, a meghívók sem mentek még ki. Na de mindez nem számít, a „Borbála” mégis remekül fog sikerülni... Ma az utolsó

¹⁷ MARTINKÓ JÓZSEF: A magyar királyi honvéd hadapródiskolák, Honvédségi Szemle, Budapest, 1996./6. szám, p. 22-31

¹⁸ OROSZI ANTAL: A magyar katonakép alakulása a két világháború között, Honvédségi Szemle, Budapest, 1992./1. szám, p. 28-29.

¹⁹ A Borbála-napi ünnepségen olvasták fel. Az osztálynak és tagjainak életével, tevékenységével foglalkozó humoros írás

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

nap (28-a), hogy e naplót írom, mert átadom Juhász Dániel hadnagy bajtársnak, aki az új segédtitisz. Bizonyára örül ez a napló is, hogy megválnak az én csúnya írásomtól, és szebb betűkkel folytatódik...

1945. november 30.

Nekem újdonság, de szintén „Borbála” nevében kezdem e napló vezetését. Elődöm, Karloczy Győző hadnagy, az osztály törzs segédtitiszje volt. Bizom abban, hogy lesz elég erőm és tudásom az új munkakörrel járó feladatok megoldásához ...

1945. december 1.

Mindenütt örömtől csillogó szemű, mosolygós tűzérarcot látunk. Boldogok, mert most fogjuk megtartani a nagy Borbála-ünnepet. Magam is nagyon féltettem az ülőrészem az avatástól. Forster hadnagy bajtárs az őrségnek osztja majd szét a Borbála-csomagokat. A mai tiszt gyűlésen tapasztaltam, hogy vannak az osztálynál élelmes emberek. Egyikük a Borbála-napon – úgy látszik – sokat akart enni, és igényes is, mert erre a célra egy ökröt talált lőni – úgy kell neki!

1945. december 3.

Ma reggel V2 9-kor az osztálytörzs az iroda előtt sorakozott. Utolsó Borbála-próba, mert holnap lesz a nagy ünnepély.

1945. december 4.

Elérkezett a nagy nap ...

Délelőtt templomozás és a terem végső rendezése folyt. A vendégek egyre gyülekeztek, majd megkezdődött az ebéd. A kisbéri szovjet parancsnokságról több ezredes is jelen volt. Az ebéd után megkezdődött a műsor: mindenekelőtt Szűcs István ezredes, az ezredparancsnok üdvözölte a meghívott vendégeket. Utána Zalavári szakaszvezető és Mossányi tizedes szaválata hangzott el. Ezután következett a nap fénypontja: Atli alhadnagy bajtárs felolvasta a Borbála-tekercset – nagy tetszésnyilvánítás kíséretében.

Ezt követően felavatták a tűzereket: többek között engem is. Elverték az ülőrészemet... A műsor után következett a fiatalok kedvenc szórakozása, a tánc...²⁰

3. SZENT BORBÁLA TISZTELETE NAPJAINKBAN

A második világháború után a szentek tiszteletére hivatalos formában nem volt lehetőség, ám a tűzerek 1987 óta ismét nyilvánosan ápolhatják és megünnepelhetik fegyvernemük napját. A felelevenített hagyományápoláshoz régi ludovikás tisztek adományoztak korábbi ereklyéket, képeket, plaketteket.²¹

²⁰ Hadtörténelmi Közlemények, 23. évfolyam, (1976) 7. 1. szám Részletek a 11/I. honvéd táborig tüzér-
osztály naplójából. Közli: Molnár Pál. – Hadtörténelmi Intézet, Budapest, 1976. p. 116–151.

²¹ FURJÁN ATTILA: Tüzér fegyvernemi nap a Nemzetvédelmi Egyetemen,
http://www.zmne.hu/Forum/04első/tuzer_.htm, (letöltés ideje: 2016. március 22.)
MLINÁRIK LÁSZLÓ: Szent Borbála ünnepén, Az „Új Borbála Kard átadási okirata,
<http://www.zmne.hu/Forum/03janfeb/tuzer.htm>, (letöltés ideje: 2016. március 22.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A hagyományőrzés területén a tűzér szakirány az egyik legnagyobb múlttal rendelkező szakiránya. Célja visszatérni azokhoz a hagyományokhoz, amelyek a fegyvernemen belül erősítik az összetartozás érzését, az egymás iránti tiszteletet, megbecsülést és a szeretetet. Ezt reprezentálja a Szent Borbála tiszteletére állított és felszentelt szobor, a 2002-ben az "ÚJ BORBÁLA KARD"²² tiszteletbeli díjának megalapítása, valamint a Pintér József által 2004-ben alapított Szent Borbála szobor.

Az ÚJ BORBÁLA KARD a legkiemelkedőbb teljesítményű tűzér hallgatók eszmei (erkölcsi) elismerésére szolgál. Ezen elismerés legjobb kifejező eszköze a kard, amely szimbolizálja a legnemesebb katonai erényeket, a hősiességet, az állhatatosságot, az erőt és a haza ügyei iránti elkötelezettséget. A díjat a Tűzér tanszék oktatóinak javaslatára a kiemelkedő tanulmányi munkája elismeréseként adományozzák a végzős tűzér hallgatók közül legjobb eredményt elérő hallgatónak. A kitüntetett hallgató feladata a Szent Borbála napi ünnepségen, hogy a Borbála szobor megkoszorúzása után a felszentelt szobor előtt fogadalmat tett és a szobor előtt fél térdre ereszkedett frissen avatott tűzérjelölteket tűzérre fogadja.

A Szent Borbála szobrot az az aktív szolgálatban álló tűzér kaphatja, aki

- a beosztásával szemben támasztott követelmények maradéktalan teljesítésén túl emberi magatartásával és szakmai eredményeivel jelentős mértékben hozzájárult a tűzér fegyvernem jó hírnevének kialakításához, megőrzéséhez és növeléséhez;
- magas színvonalú szakmai, oktatói és tudományos kutatói tevékenységét mind vezetői, mind kollégái, mind a beosztottai (hallgatók) elismerik;
- kiemelkedő munkájával hozzájárult a tűzér szakma ismeretanyagának megújításához, az új alkalmazási módszerek kidolgozásához. Személyes közbenjárásával hozzájárul a tűzér fegyvernemnél kiemelkedő személyiségek tehetségének kibontakoztatásához, a kutatói utánpótlás neveléséhez, egyetemi oktatók esetében segítette a tudományos diákkörök munkáját, valamint a doktori képzést;
- aktívan részt vett a fegyvernem hazai és nemzetközi kapcsolatainak fejlesztésében, a legkiemelkedőbb szakmai (tudományos) munkát végző tűzértiszt kapja.²³

2004-óta az ünnepség részét képezi a tűzér hallgatók számára az ún. „Borbála-avatótálon” szervezött avatópálinka elfogyasztása. 2011-től pedig a „Szent Borbála” Tűzér Alapítvány (Nagyvárad Tűzérk Bajtársi Kör) által alapított „Borbála-érem” arany, ezüst és bronz fokozatát (tanulmányi eredménytől függően) adományozzák a végzős légvédelmi és tábori tűzér részére.²⁴

²² A Ludovika Akadémián korábban alapított "BORBÁLA KARD" másolata, amelyet "ÚJ BORBÁLA KARD" elnevezéssel vezettek be

²³ MLINÁRIK LÁSZLÓ: Szent Borbála szobor, <http://www.zmne.hu/klhtk/borbalkard/borbalaszobor.htm> (letöltés ideje: 2016. április 10.)

²⁴ SZABÓ TIBOR: A tűzértisztképzés a rendszerváltástól napjainkig, Honvédségi Szemle, Budapest, 2013./6. szám, p. 66-67.

ÖSSZEFOGLALÁS

Minden közösség azonos a saját múltjával, a hagyományok ápolása pedig mindig is fontos szempont volt a haderőnél. Jól látható, hogy más fegyvernemekhez hasonlóan a tüzérség esetében is a védőszent korokon átívelő és a modern életben is jól elhelyezhető kultikus tisztelete komoly szerepet játszik. Ez a tisztelet az évszázadok alatt sem csökkent. Folyamatosan idomult az adott kor szellemiségéhez, mindig megtalálta helyét és szerepét a tüzérek életében. A történelmi hagyományok vizsgálata során látható, hogy a hétköznapokra vonatkoztatva nincsenek örökérvényű igazságok. Azok a hagyományok maradnak fenn, amelyek általános, alapvető emberi értékeket képviselnek, nem sértenek egyéni érdekeket és érzelmeket. A globalizálódó világ nyújtotta folyamatosan változó kihívások miatt a fegyveres testületek részéről is egyre nagyobb igény fogalmazódik meg egy adott közösség etikai és erkölcsi értékrendjének stabilizálására, megerősítésére. A hagyományápolás minden társadalomban fontos. Fenntartja és növeli az együvé tartozás élményét, a védőszenthez kapcsolódó morális, erkölcsi és etikai kérdések pedig szilárd alapot képezhetnek a Magyar Honvédség jövőbeli tüzérsége számára is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. CATHOLICSAINTS.INFO: Szent Borbála: <http://catholicsaints.info/saint-barbara/>, (letöltés ideje: 2016. március 22.)
2. ÉGER KRISZTINA: Szent Borbála <http://raketaezred.hu/index.php/rolunk/toertelmuenk/150-szent-borbala>, (letöltés ideje: 2016. március 22.)
3. FURJÁN ATTILA: Tüzér fegyvernemi nap a Nemzetvédelmi Egyetemen, http://www.zmne.hu/Forum/04elso/tuzer_.htm, (letöltés ideje: 2016. március 22.)
4. HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK, 23. évfolyam, 1976) 7. 1. szám Részletek a 11/l. honvéd tábortüzérsztyály naplójából. Közli: Molnár Pál. – Hadtörténelmi Intézet, Budapest, 1976. p. 116–151.
5. JÁRMAI ERVIN: Szent Borbála a bányászok védőszentje, Veszprém, ÉDBVH Rt., 1994.
6. KALMÁR JÁNOS: Az Országos Hadtörténelmi Múzeum fegyverkiállítása. Hadtörténelmi Közlemények, 22. évfolyam, Budapest, Hadtörténelmi Intézet, 1975. p 778–785.
7. KATOLIKUS.HU: Szent Borbála, <http://www.katolikus.hu/szentek/1204-235.html> (letöltés ideje: 2016. március 22.)
8. KERCHNAWE, HUGO (szerk.): Ehrenbuch unserer Artillerie, Reichsbund der Artillerievereinigungen Österreichs, Wien, 1935. Hadtörténelmi Közlemények 1935. évfolyam Budapest, 1935.
9. MARTINKÓ JÓZSEF: A magyar királyi honvéd hadapródiskolák, Honvédségi Szemle, Budapest, 1996./6. szám, p. 22-31
10. MLINÁRIK LÁSZLÓ: Szent Borbála szobor, <http://www.zmne.hu/klhtk/borbalkard/borbalaszobor.htm> (letöltés ideje: 2016. április 10.)
11. MLINÁRIK LÁSZLÓ: Szent Borbála ünnepén, Az „Új Borbála Kard átadási okirata, <http://www.zmne.hu/Forum/03janfeb/tuzer.htm>, (letöltés ideje: 2016. március 22.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

12. OROSZI ANTAL: A magyar katonakép alakulása a két világháború között, Honvédségi Szemle, Budapest, 1992./1. szám, p. 28-29.
13. SZENDREI JÁNOS: Magyar hadtörténelmi emlékek külföldi múzeumokban Hadtörténelmi Közlemények 1922-1923. évfolyam, Budapest, 1923) p. 269.
14. SZENT BORBÁLA BARÁTI TÁRSASÁG: Szent Borbála élete és kultusza <http://szenborbala.gportal.hu/gindex.php?pg=8503881>, (letöltés ideje: 2016. március 22.)
15. TÁBORILELKÉSZ.HU: A katonák egyházi hírei, Szent Borbála vértanú, a tűzérek védőszentje, <http://www.taborilelkesz.hu/rovatok/unnepek/szent-borbala-vertanu/>, (letöltés ideje: 2016. március 22.)
16. UJHÁZI LÓRÁND: Il roulo e la collocazione delle benedizioni nella Chiesa e nell'ordinamento canonico, Folia theologica 2009, 20: pp. 271-293.
17. WIKIPÉDIA.HU: Szent Borbála, https://hu.wikipedia.org/wiki/Szent_Borb%C3%A1la, (letöltés ideje: 2016. március 22.)

MÓZES AMBRUS¹**Amikor a hidegháború forróvá válik – egy brit katonai döntés okainak vizsgálata****When the Cold War Became Hot – The Analysis of a British Military Decision****Absztrakt**

A hidegháború első szakaszának egyik legfeszültebb pillanata a berlini válság időszaka volt, amikor fennállt annak a veszélye, hogy bármely fél egyetlen téves reakciója akár a harmadik világháború kitörését is eredményezhette volna. Tanulmányom az vizsgálja, hogy ebben a feszült európai légkörben milyen gazdasági, politikai és gazdasági tényezők miatt döntött úgy a brit kormány, hogy a brit hadsereg teljes stratégia tartalékát nem Németországba, hanem a Malájföldi Föderációba vezényelték és ennek a döntésnek milyen következményei voltak.

Kulcsszavak: hidegháború, stratégia, Egyesült Királyság, berlini válság, Malájföld

Abstract

The Berlin Airlift was one of the most tense periods during the early years of the Cold War, when it was possible that even one misstep by any actor in the international community could lead to the outbreak of World War 3. In this paper I am analysing the underlying political, military and economic reasons behind the decision of the British government to deploy the sole reserve brigade of the British Army, the 2nd Guards Brigade to the Federation of Malaya instead of Germany.

Keywords: Cold War, strategy, United Kingdom, Berlin Airlift, Malaya

1948. augusztus 13-án a brit kormány védelmi bizottsága jóváhagyta, hogy egy dandárnyi erősítést vezényeljenek a helyi hatóságoknak a kérésére a Malájföldi Föderáció területén

---

¹Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: ambrusynev@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6309-8250

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

zajló kommunista gerillamozgalom elleni harc felgyorsítására.² E döntés nem tűnik túl meglepőnek, hiszen az Egyesült Királyság számára elfogadhatatlan volt egy a gyarmatainak a britek ellen sikereket elérő fegyveres függetlenségi mozgalom működése, mivel egy ilyen folyamat könnyen ragályossá válhatott és akár a teljes brit gyarmatbirodalom összeomlásához is vezethetett volna.

A döntés okainak vizsgálata során nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a nem jelentéktelen szempontot, hogy a döntés 1948 augusztusában, a berlini válsággal egy időben született, ami legrosszabb esetben akár egy újabb világháború kitöréséhez is vezethetett volna. Ezért kifejezetten furcsának tűnik, hogy a brit politikai vezetés éppen ekkor tartotta fontosabbnak egy brit gyarmaton kibombolt fegyveres felkelés felszámolását a Németországban állomásozó brit megszálló erők megerősítésénél. A döntést még izgalmasabbá teszi az a tény, hogy 1948 nyarán a brit szárazföldi hadsereg teljes stratégiai tartalékát a döntés alapján Malájföldre vezényelt lövészdandár alkotta.³ Tanulmányomban azt kívánom feltárni, hogy miért tartotta fontosabbnak a brit katonai és politikai elit a malájföldi kérés teljesítését a Németország brit megszállási övezetében állomásozó csapatok megerősítésénél.

A döntéshez vezető út vizsgálatát 1947-től indítom, mivel ez az év több szempontból is kulcsfontosságú volt a második világháború utáni brit katonai stratégiai gondolkodás kialakulásában. Ugyanis ez volt az az esztendő, amikor a brit kormányzat az ország gazdaságának katasztrofális állapota miatt több olyan intézkedés meghozatalára kényszerült, amelyek 1939 előtt szinte elképzelhetetlenek lettek volna. Egyrészt London átadta a görög antikommunista kormányt támogató missziót az Amerikai Egyesült Államoknak, másrészt az Attlee-kabinet annak ellenére támogatta India, Burma és Ceylon függetlenségét, hogy ezek területek a brit gyarmatbirodalom gazdasági és stratégiai szempontból legértékesebb régió voltak. Végül miután az ENSZ közgyűlése jóváhagyta a 181. (II). határozatát a palesztinai mandátum zsidók és arabok közti felosztásáról a brit kormány kijelentette, hogy 1948. május 15-i hatállyal lemond a mandátumról is.

Ezek a lépések jól mutatják, hogy 1945 után az Egyesült Királyság globális mozgástere jelentősen beszűkült, ezért az ország nemzeti és katonai biztonsági stratégiáját úgy kellett módosítani, hogy megfeleljen ezeknek az új realitásoknak. Az 1947-ben elfogadott új biztonsági stratégia geopolitikai fejezete három pilléren nyugodott, amelyek közül az első az Egyesült Királyság területének védelme és ezzel párhuzamosan a Brit-szigeteken a Szovjetunió elleni háborúhoz szükséges bázisok kiépítése volt. A stratégia második pillére a Brit-szigeteket a külvilággal összekötő hajózási útvonalak védelme volt. Végül az új stratégia

² The National Archives Kew, London (TNA) CAB 131/5 DO (48) 16 A kabinet védelmi bizottságának 16. ülésének jegyzőkönyve 1948. augusztus 13. 227.

³ TNA DEFE 4/10 COS (48) 112. A haderőnemi vezérkari főnökök bizottságának 112. ülésének jegyzőkönyve 1948. augusztus 11. 1.-2.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

gia harmadik pillére a Közel-Kelet feletti brit befolyás megőrzése és a régióban a potenciális ellenfelek támadására alkalmas bázisok létrehozása volt.⁴

Az új brit katonai politika is tükrözi azt a tényt, hogy 1947-re az Egyesült Királyság már nem volt egy súlycsoportban a Szovjetunióval és az USA-val, de London továbbra is jelentős szerepet akart játszani a nemzetközi kapcsolatokban. Ez a szándék ekkor nem volt megalapozatlan, hiszen 1947-ben Nyugat-Európa legerősebb fegyveres erejével és gazdaságával az Egyesült Királyság rendelkezett, a megmaradt brit gyarmatok geopolitikai jelentősége a dél-ázsiai brit gyarmatokról való lemondás után is megmaradt. A brit kormányzat ragaszkodása az Egyesült Királyság nagyhatalmi státuszának megőrzéséről 1948. május 12-én lett egyértelmű, ugyanis ezen a napon AV Alexander⁵ a londoni parlamentben egy képviselői kérdésre válaszolva beismerte, hogy az Egyesült Királyságnak is volt saját atomfegyver programja.⁶

Volt azonban két olyan belső tényező, ami megnehezítette a brit kormány aktív külpolitikai tevékenységét. A legnagyobb problémát a brit költségvetés katasztrofális állapota jelentette, ami többször majdnem államcsődbe taszította az Egyesült Királyságot. A másik probléma a dél-ázsiai gyarmatok függetlenségével volt kapcsolatban. India és Pakisztán függetlené válása miatt London elvesztette a brit indiai hadsereget, ami még jobban felgyorsította a brit fegyveres erők létszámának második világháborút követő csökkenését. Ez önmagában nem lett volna probléma, ha 1945 után egy békés időszak következik, amikor nem lett volna szükség katonai erő alkalmazására, de a történelem másként alakult.

A brit kabinet tisztában volt azzal, hogy kritikus költségvetési környezetben nem lehet egy olyan nagy létszámú hivatásos és szerződéses katonákból álló haderőt felállítani, amely képes a kormányzat által kitűzött összes feladat elvégzésére. A megoldást a brit parlament által 1947 júliusában elfogadott *National Service Act* jelentette, ami úgy igyekezett a fegyveres erők létszámhiányát pótolni, hogy a brit történelemben példátlan módon békeidőben is előírta a férfiak 12 hónapig tartó sorkatonai szolgálati kötelezettségét.⁷

A fegyveres erők létszámhiánya különösen Brit Malajföldön és a Távols-Keleten volt kritikus, mivel ebben a térségben szolgáló brit katonák zöme egészen India függetlenné válásáig a brit-indiai hadsereg állományába tartozott. Emiatt az India függetlenségéről szóló tárgyalások egyik fontos katonai kérdése London számára az volt, hogy az indiai hadseregben szolgáló gurka ezredek egy részéből a Maláj-félszigeten egy brit szolgálatban álló gurka hadosztály hozzanak létre, amihez szükség volt az indiai kormány hozzájárulásá-

⁴ TNA DEFE 4/10 COS (48) 15. A haderőnemi vezérkari főnökök bizottságának 15. ülésének jegyzőkönyve 1948. január 30. 203. – JP (48) 16 (Final) Discussions on Policy for Western Europe 1948. január 27.

⁵ Albert Victor Alexander munkáspárti politikus 1946. december 20. - 1950. február 28. között az Attlee-kormány védelmi minisztere, akit a visszavonulása után főnemesi rangra emeltek

⁶ Goldberg, Alfred, *The Atomic Origins of the British Nuclear Deterrent* In: *International Affairs* Vol. 40 No. 3 Jul. 1964 409 – 429. 420.

⁷ http://www.britisharmedforces.org/ns/nat_history.htm letöltve 2016. június 7.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

hoz.⁸ A tárgyalásokat végül siker koronázta és 1947-ben megkötött brit-indiai-nepáli egyezmény alapján az Indiai Hadseregben szolgáló 10 gurka ezredből 4 brit alárendeltségbe került,⁹ ami lehetővé tette a brit katonai felső vezetés számára egy újabb hadosztály felállítását Szueztől keletre.

A brit katonai és politikai vezetés döntését arról, hogy ezekre a csapatokra tényleg szükség volt az 1948-as év igazolta, amikor a londoni kormánynak két új konfliktussal kellett egymással párhuzamosan megbirkóznia. Ezek közül egyik a berlini válság, míg a másik a malájföldi szükségállapot volt. A két válságra való téves reagálás kockázatai eltérőek voltak, hiszen ez Berlin esetében, akár a harmadik világháború is kitörhetett, míg a malájföldi szükségállapot esetén néhány további brit gyarmat válhatott volna függetlenné. Ami viszont közös volt a két válságban az az, hogy ha az Attlee-kormány bármelyik válság esetén is kudarcot vall, az jelentősen rontotta volna az Egyesült Királyság 2. világháború után egyébként is meggyengült tekintélyét.

A tanulmányom fő célja az, hogy feltárjam miért döntött a brit katonai és politikai felső vezetés úgy, hogy berlini válság ellenére is a Maláj-félszigetre vezényeli a brit hadsereg egyetlen dandárnyi erőt kitevő stratégiai tartalékát. A válaszok megtalálása érdekében három forráscsoportot vizsgáltam át azért, hogy 1948. augusztus 13-ig, amikor a kabinet védelmi bizottsága jóváhagyta a 2. gárdadandár Malájföldre vezénylését, melyik válság foglalkoztatta inkább a brit katonai és politikai elitet. Az általam megvizsgált három forráscsoportot az 1948. január 1. és 1948. augusztus 13. között megtartott kormányüléseken,¹⁰ a kabinet védelmi bizottságának ülésein¹¹ és a haderőnemi vezérkari főnökök bizottságának ülésein¹² készült jegyzőkönyvek alkotják.

Először az ebben az időszakban keletkezett jegyzőkönyveket vizsgálom meg mennyiségi szempontból. 1948. január 1. és augusztus 13. között az Attlee-kormány tagjai 56 kormányülést tartottak. Az 56 megtartott kormányülés közül csak 4 ülés napirendjén szerepelt Malájföld és a tágabb délkelet-ázsiai régió biztonságával kapcsolatos téma. Ezzel szemben a Berlin és a tágabb nyugat-európai térség védelmével kapcsolatos kérdésekkel 15 alkalommal foglalkoztak a munkáspárti miniszterek.

A kabinet védelmi bizottságának üléseinek jegyzőkönyveit megvizsgálva arra az eredményre jutottam, hogy az ebben az időszakban megtartott 16 bizottsági ülésen a maláj és egyéb távol-keleti kérdésekkel 3, míg a Berlinnel és egy esetlegesen kirobbanó világháborúra felkészüléssel pedig 6 alkalommal foglalkoztak. Végül a vezérkari főnökök bizottsága ebben az időszakban 113 ülést tartott, amelyek közül 48 alkalommal foglalkoztak Berlin és Nyugat-Európa védelmével kapcsolatos kérdésekkel, míg a Malájfölddel és a távol-keleti régióval kapcsolatos témák csak 20 ülése napirendjén szerepeltek. Pusztán az a tény,

⁸ TNA WO 216/828 Employment of Gurkha Troops in the British Army 1945 – 47. 0164/6649(SD2) Employment of Gurkha Troops under HMG 1947. február 3.

⁹ http://www.nepembassy.org.uk/nepal_britain_relations.php letöltve 2016.június 9.

¹⁰ TNA CAB 128/12 – 13 Brit kormányülés jegyzőkönyvei

¹¹ TNA CAB 131/5 – 6 Brit kabinet védelmi bizottságának jegyzőkönyvei

¹² TNA DEFE 4/10 – 4/15 Brit haderőnemi vezérkari főnökök bizottságának üléseinek jegyzőkönyvei

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

hogy milyen gyakran foglalkoztak egyik vagy másik területtel alátámasztja azt a logikus feltételezést, hogy Németország és Nyugat-Európa védelmének megszervezése és egy esetleges harmadik világháborúra való felkészülés sokkal fontosabb volt a brit katonai és politikai elit számára, egy olyan gyarmati probléma megoldásánál, ami a Gyarmatügyi Minisztérium normális hivatali kötelességei közé tartozott.

Amikor tartalmi szempontból megvizsgáltam a három testület ülésein keletkezett jegyzőkönyveket, akkor egy nagyon fontos különbségekre lettem figyelmes. A Berlin, Németország vagy egész Nyugat-Európa védelmével foglalkozó napirendi pontoknál általában nem egy konkrét válságot próbáltak a résztvevők kezelni, hanem inkább olyan megoldások kidolgozásával és megvalósításával foglalkoztak, ami hosszabb időre garantáltatta a teljes régió biztonságát.

A hosszú távú stratégiai gondolkodásra az egyik legjobb példa ebből az időszakból az 1948. március 17-én Brüsszelben az Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Belgium és Luxemburg állam- és kormányfői által aláírt gazdasági, kulturális és társadalmi együttműködésről és a kollektív önvédelemről szóló szerződés.¹³ E megállapodás aláírása egy fontos lépés volt a NATO megszületéséhez vezető úton, mivel a nyugat-európai államok a szerződés megkötésével egyértelműen jelezték az USA számára, hogy ezek az országok komolyan gondolták a szovjet terjeszkedéssel szembeni ellenállást. A hosszabb távra szóló politikai megoldás keresése mellett, ebben az időszakban egy jelentős katonai lépésre is sor került, mert ekkor dolgozták ki és hagyták jóvá Doublequick tervet is, ami a harmadik világháborúra vonatkozó első összehangolt brit és amerikai terv.¹⁴

A komplex nyugat-európai tervekkel szemben a Malájfélddel és a Távols-Kelettel kapcsolatos tárgyalások elsöprő többségén nem a nyugat-európaihoz hasonló hosszú távú stratégiai elképzeléseket dolgozták ki, ehelyett a résztvevők különböző akut problémák leghatékonyabb megoldását kívánták elérni. A megközelítésbeli különbség arra utal, hogy sem a katonai, sem pedig a politikai döntéshozók nem érezték úgy, hogy esetleg a rendelkezésre álló korlátozott erőforrásaik nagyobb részét európai helyett inkább ázsiai területekre kellene koncentrálni. Ha ez így van, akkor a 2. gárdadandár Malájféldre vezénylése 1948 augusztusában még kevésbé érthető, hiszen Délkelet-Ázsia a harmadik világháborúban egyértelműen mellékhadszíntér lett volna és ezekre a katonákra nagy szükség lehetett volna Európában. Mégis mik voltak azok a tényezők, amelyek a döntés meghozatalát eredményezték?

Véleményem szerint a döntés mellett szóló legfontosabb érvet a *Joint Intelligence Committee* (JIC)¹⁵ által 1948. július 23-án elkészített elemzés tartalmazta. Ugyanis a JIC 1957 előtt nem tartotta valószínűleg, hogy a Szovjetunió pusztán a saját befolyása alatt álló természeti erőforrásokra és ipari kapacitásra alapozva képes lett volna egy hosszú ideig

¹³ TNA CAB 128/12 CM 22 (48) a március 19-én megtartott 22. kormányülés jegyzőkönyve 1948. március 19. 151.

¹⁴ TNA DEFE 4/13 COS (48) 79. A haderónemi vezérkari főnökök bizottságának 79. ülésének jegyzőkönyve 1948. június 9. 270. - 271.

¹⁵ a korszakban a hírszerzési tevékenység koordinálásért felelős szervezet

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

tartó nagy háború megvívására. Ugyanakkor a JIC kifejtette annak a kockázatát is, hogy ha Szovjetunió úgy vélte, hogy katonai eszközökkel aránylag könnyen el tud érni egy számára fontos célt, akkor kizárólag gazdasági okok miatt nem fog lemondani le egy háború kirobbantásáról.¹⁶ Ez a vélemény is jelentősen hozzájárulhatott annak a brit stratégiai alapelveknek a megszilárdulásához, hogy egy harmadik világháborúra, hacsak a Nyugat nem látszik túlzottan gyengének, legkorábban 1957-ben kerülhetett sor.

E stratégiai megközelítésnek az lehetett az egyik következménye, hogy 1948-ban nem jelenthetett túlzott kockázatot 3 zászlóaljnyi erőnek a Malájföldre vezénylése, mivel a szovjeteknek a brüsszeli szerződés megkötése és a berlini légihíd üzemeltetése egyértelműen jelezte Moszkvának, hogy a nyugat-európai államok és az USA ellen aktívan fognak ellenállni egy esetleges szovjet támadásnak, azaz egy könnyű és gyors szovjet győzelem kivívása nem volt bizonyos.

A felvetésemet alátámasztják a kabinet védelmi bizottságának 1948. augusztus 13-ai ülésén elhangzottak is, mert ez volt az az ülés, ahol a végső döntés megszületett a Malájföldre küldendő katonai erősítésekről. A bizottsági ülésen Montgomery kifejtette azt az álláspontját, hogy Európában a berlini válság nem fenyegetett azonnali háborúval és egy európai háborúban ez az 1 dandár egyébként is jelentéktelen szerepet játszana. Az ő véleménye szerint a Közel-Keleten sem volt annyira feszült a helyzet, ami egy azonnali háborúval fenyegetett volna. Azt viszont ő sem tartotta kizártnak, hogy ebbe a térségbe a közeljövőben újabb csapaterősítéseket kell vezényelni annak ellenére is, hogy a tervezett 1 hadosztályból és 1 dandárból álló békében szükséges helyőrség zöme már a Közel-Keleten állomásozott.¹⁷

Montgomery szerint Európával és a Közel-Kelettel szemben a délkelet-ázsiai helyzet ellenben tényleg kritikus volt, amit több példával is illusztrált. Például a burmai hadsereg egy harmada átállt a kommunistákhoz, a malájföldi válságot kívülről szították a kínai kommunisták, akik a szíami határon keresztül folyamatosan erősítésekhez juthattak. Montgomery egyik legfontosabb érve a Malájföldön állomásozó brit erők megerősítésre az volt, hogy egyedül itt küzdött fegyverrel is a Brit Birodalom a kommunisták ellen és az Egyesült Királyság nem engedhette meg magának a maláj területek elvesztését. Montgomery szerint Nyugat-Európában és a Közel-Keleten egyaránt kockázatosnak kellett, hogy a Távol-Keleten állomásozó brit erőket késedelem nélkül meg lehessen erősíteni, amibe a Nemzetközösség többi tagállamát is be kellene vonni. A birodalmi vezérkar főnökének javaslatát szinte vita nélkül elfogadta a bizottság többi tagja is és a kormány utasította az illetékes miniszteriumokat a szükséges előkészületek megtételére.¹⁸

¹⁶ TNA DEFE 4/15 COS (48) 113. A haderőnemi vezérkari főnökök bizottságának 113. ülésének jegyzőkönyve 1948. augusztus 25 – JIC (48) 9 O Final Russian Interests, Intentions and Capabilities 1948. július 23. 3.

¹⁷ TNA CAB 131/5 DO (48) 16. A kabinet védelmi bizottságának 16. ülésének jegyzőkönyve 1948. augusztus 13. 226.

¹⁸ TNA CAB 131/5 DO (48) 16. A kabinet védelmi bizottságának 16. ülésének jegyzőkönyve 1948. augusztus 13. 226. - 227.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Montgomery személyes tekintélye és az általa elmondottak tények, amelyek a saját véleményének és a brit stratégiai gondolkodás kombinációja volt, bizonyosan nagy hatással voltak a bizottság tagjaira de ez nem lett volna feltétlenül elegendő a pozitív válaszhoz, ha a döntéshozók nem lettek tisztában néhány nagyon fontos gazdasági ténnyel is. Az említett gazdasági tényező nem volt más mint az, hogy a Maláj-félszigeten és Borneón kitermelt ón és kaucsuk értékesítéséből származó amerikai dollár bevétel létfontosságú volt a szakadék szélén táncoló brit gazdaság és költségvetés számára.

A gumiültetvények jelentőségét illusztrálja egy a BBC-ben 1948. június 20-án elhangzott híradás, ami arról tájékoztatta a hallgatókat, hogy a malájföldi gumiültetvényekről ki nyert nyersgumiért több dollárba tesz szert az ország, mint amennyit az Egyesült Királyságból az USA-ba exportált összes termékért, azaz mindenki megérthette, hogy a Malájföldi Föderáció elvesztése az ország számára nagyon súlyos gazdasági következményekkel járna.¹⁹

Összegzőképpen a legfontosabb indok amiért a brit elit támogatni merete a malájföldi csapaterősítési kérést az lehetett, hogy bíztak abban a helyesnek bizonyuló hírszerzési értékelésben és az arra épülő brit védelmi stratégiában, ami a harmadik világháború kitérésének esélyét 1948-ban minimálisnak tartotta. Ez volt az az alap, amit kiegészítette még jó néhány egyéb katonai, politikai és gazdasági szempont is, amely érvek összessége meggyőzte a katonákat és a politikusokat arról, hogy támogassák a 2. gárdadandár a Malájföldi Föderációba vezénylését.

Ez a döntés kulcsfontosságúnak bizonyult a kommunista gerillák ellen vívott közel 10 éves küzdelem során. A 2. gárdadandár és néhány más brit erősítések beérkezése ugyanis lehetővé tette a gyarmati hatóságok számára, hogy katonai és rendőri erővel megakadályozzák a kommunista gerillákat biztonságos bázisok megszerzésétől, ami Mao Csetung-féle forradalmi hadviselés első szintjét alkotja. A biztonságos háttér hiánya azzal a következménnyel járt, hogy a Malájföldi Kommunista Párt mindig lépéshátrányban volt a gyarmati kormányzattal szemben, ami hosszú távon a kudarcukat is okozta.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ELSŐDLEGES FORRÁSOK

1. The National Archives London
2. DEFE 4/10 – Ministry of Defence Chiefs of Staff Committee: Minutes of Meetings Nos 1 – 23
3. DEFE 4/11 – Ministry of Defence Chiefs of Staff Committee: Minutes of Meetings Nos 24 – 45
4. DEFE 4/12 – Ministry of Defence Chiefs of Staff Committee: Minutes of Meetings Nos 46 – 60
5. DEFE 4/13 – Ministry of Defence Chiefs of Staff Committee: Minutes of Meetings Nos 61 – 83
6. DEFE 4/14 – Ministry of Defence Chiefs of Staff Committee: Minutes of Meetings Nos 84 - 105

¹⁹ White, Nicholas J. "Capitalism and Counter-Insurgency? Business and Government in the Malayan Emergency, 1948-57." In: *Modern Asian Studies* 32, no. 1 (1998): 149-77 152.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

7. DEFE 4/15 – Ministry of Defence Chiefs of Staff Committee: Minutes of Meetings Nos 106 - 122
8. CAB 131/5 - Cabinet: Defence Committee: Minutes and Papers Meetings 1 – 27
9. CAB 131/6 - Cabinet: Defence Committee: Minutes and Papers Meetings 1 – 88
10. CAB 128/12 - Cabinet: Minutes Cabinet Conclusions: 1(48) - 40(48)
11. CAB 128/13 - Cabinet: Minutes Cabinet Conclusions: 41(48) - 82(48)
12. WO 216/828 - Employment of Gurkha Troops in the British Army 1945 – 47

MÁSODLAGOS FORRÁSOK

1. White, Nicholas J., Capitalism and Counter-Insurgency? Business and Government in the Malayan Emergency, 1948-57. In: *Modern Asian Studies* Vol. 32, no. 1 (1998): 149 - 177.
2. Goldberg, Alfred, The Atomic Origins of the British Nuclear Deterrent In: *International Affairs* Vol. 40 No. 3 Jul. 1964 409 – 429.
3. http://www.nepembassy.org.uk/nepal_britain_relations.php letöltve 2016.június 9.
4. http://www.britisharmedforces.org/ns/nat_history.htm letöltve 2016. június 7.

NÉMETH GYULA¹**Az ukrán hadsereg megalakulása a szovjetunió felbomlását követően****The formation of the Ukrainian army after the Soviet Union breakup****Absztrakt**

A 2014. március 16-i népszavazás eredményeként a Krím félsziget kivált Ukrajnából, és kérte felvételét az Orosz Föderációba. A világ ekkor tanúja lehetett annak, hogy az ukrán hadsereg ellenállás nélkül adta fel laktanyáit, sőt egyes szárazföldi, légi és tengeri alakulatok át is álltak az immár Oroszországhoz tartozó Krími vezetés oldalára.

2014. április 7-én elkezdődtek a Donyeck és Luhanszk megyei megmozdulások, melyeknek egyértelműen az anyaországtól való elszakadás és az Oroszországhoz való csatlakozás volt a célja. Még ugyanebben az évben, április 9-én Arszen Avakov belügyminiszter bejelentette, hogy 48 órán belül helyreállítják a rendet, és megkezdik az úgynevezett Anti-terrorista műveletet a hadsereg bevetésével. Jól látható volt, hogy a katonák nem akarnak, és nem is tudnak harcolni, és a háború lassú kibontakozásával párhuzamosan a reguláris hadsereggel azonos képességű ellenállás tud szervezeten hadműveleti tevékenységet folytatni.²

*A publikáció célja felkutatni, és bemutatni azokat az okokat, külső,- és belső tényezőket, melyek ahhoz vezettek, hogy a nem is olyan régen a világ egyik leg-
 ütőképesebb hadserege hogyan vállhatott morálisan és technikai ellátottságában elavult, feladatait ellátni képtelen haderővé.*

Kulcsszavak: Ukrajna, Oroszország, Krím-félsziget, hadsereg, korrupció

¹ Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató / University of Óbuda Doctoral School of safety, PhD student, E-mail: nemethgyu@t-online.hu, ORCID: 0000-0001-9097-9395

² Андриан Мак Лиман: Почему Крым — не Косово? <http://inosmi.ru/sngbaltia/20140317/218648236.html> Letöltés ideje: 2016.04.02 Megjelenés ideje: 2014.03.17

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Abstract

As a result of the referendum on March 16, 2014 the Crimean Peninsula seceded from Ukraine and requested its admission to the Russian Federation. The world then witnessed the Ukrainian army surrendering its barracks without resistance. Moreover, certain land, air and marine corps even switched sides and joined the command of Crimea which had already belonged to Russia.

On April 7, 2014 uprisings took place in Donetsk and Luhansk oblasts with the unequivocal aim of seceding from Ukraine and joining Russia. In this same year on April 9, Arsen Avakov, Minister of Internal Affairs announced that the order would be restored within 48 hours, and the so-called Anti-terrorist operation would be launched by deploying the army. It was apparent that the soldiers did not want and could not fight, and parallel with the slow escalation of the war such an opposition could perform operational activities in an organized way whose abilities were identical with that of the Ukrainian army.

The purpose of the publication is to discover and show the reasons and the external and internal factors which led one of the world's most efficient armies to become a military force which is now morally and technologically outdated and is incapable of performing its duty.

Keywords: *Ukraine, Russia, Crimea, army, corruption*

1. BEVEZETÉS

A Szovjetunió szétesését követően – 1991-ben – a világ egyik legerősebb és leghatalmasabb hadseregéhez jutott Ukrajna, amely a későbbiekben áldozatul esett a korrupciónak, a nyílt rablásnak, és a fosztogatásnak. Több tízmilliárd dollár értékben adtak el haditechnikai eszközöket, viszont ezek az összegek a költségvetés helyett politikusok és tábornokok, valamint bűnözők vagyonát gyarapították. A fegyverkereskedelem mértéke felkeltette a világ közvéleményének a figyelmét is. A nemzetközi vállalatok első komolyabb megsértése a Bosznia Hercegovinába és Horvátországba irányuló fegyverszállítmányok voltak, amelyek nem öltöttek a hivatalos formát. A fegyverszállítások nélkülözték a politikai motivációt is, egyedül a várható pénzügyi haszonszerzés mozgatta az eladókat, a tranzakciók irányítóit. Az illegális fegyverkereskedelem tényét később a horvát, bosnyák és szerb politikai és katonai vezetők is megerősítették. A fegyverkereskedők, és fegyvercsempészek nem voltak válogatósak a célországok tekintetében: egy 1996-os Kijevi konferencián az ukrán belbiztonsági szolgálat (SZBU) arról tett jelentést, hogy megakadályozták robbanóanyagok szállítását a Srí Lankai kormány ellen harcoló Tamil Tigriseknek. Egyes becslések szerint a hivatalos és illegális fegyverszállítások aránya hosszú ideig 20% és 80% volt. Még 2001-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

ben is sikerült Kínának illetve Iránnak eladni 6 – 6 db szárnyas rakétát, melyeket hamis papírokkal csempészték ki az országból.³

A hadsereg eszközei és felszerelései szétrablásának, a személyi állomány nem becsülésének meg lett a katasztrófális eredménye. 2014. márciusában harc nélkül adta vissza a Krím félszigetet Ukrajna Oroszországnak, az akkori haderő a világ negyedik legerősebb hadseregéből Európa egyik leggyengébb, legjelentéktelenebbikévé vált.

2. AZ SZOVJETUNIÓ FELBOMLÁSA UTÁN MEGALKULT UKRÁN HADSEREG BEMUTATÁSA

A szovjetunió szétesése, és a függetlenség megszerzése után egy ütőképesebb, modern és korszerű hadsereget örökölt Ukrajna, ami Kijevi, Odesszai és Kárpátok-menti katonai körzetre tagozódott. Az Egyesült Államok, Kína és Oroszország után a világ negyedik legnagyobb hadereje volt az övéké, létszáma meghaladta a 700.000 főt. Ez a hadsereg 14 gépesített lövész, 4 harcokcsizó és három tüzér hadosztályt, 8 tüzér, és 9 légvédelmi, valamint egy különleges feladatok végrehajtására alkalmas dandárt kapott. Felszerelésben rendelkeztek továbbá 9.293 harcokcsíval, 11.346 páncélozott harcjárművel. A légteret három légvédelmi hadsereg (1.100 db harci repülőgép), hét harci-helikopter ezred és egy önálló légvédelmi-tüzér hadsereg védte.

A Fekete-tengeri flotta feldarabolását részletező szerződés aláírását követően – 1995-ben – Ukrajna megkapta a hadihajók 18,3%-át.⁴

Az ország atomnagyhatalom is volt. 1991-ben az atomfegyverek arzenálja az USA, Oroszország után a harmadik legnagyobb volt. Ezen fegyvernemnek az alapjait öt hadosztály képezte, amely a Szovjetunió 43-ik rakéta hadseregének volt korábban a része. A hadsereg fegyverzetének részét alkották a silókba telepített stratégiai stacionárius rakéta-komplexumok (UR-100N, és RT-23 UTTH típusú rakéták), és a mobil rakétakomplexumok (PIONER és PIONER-UTTH).⁵

Összességében Kijev 176 db interkontinentális ballisztikus rakétával rendelkezett, viszont az „atom bőrönd” a piros gombbal továbbra is Moszkvában maradt. Technikailag megoldható lett volna saját indítórendszer kialakítása, de az akkori vezetés sajnálta rá a pénzt. Az ország nukleáris arzenálja ennél sokkal szélesebb körű volt. Birtokukban volt a ballisztikus rakétákon kívül 2.600 db taktikai atomfegyver is. A rakéta hadsereg a Szovjetuniótól megörökölt R-300 típusú (TOCSKA, TOCSKA-U) úgynevezett operatív-taktikai

³ Rediffnews: Ukraine, China supplied arms to LTTE: former commander
<http://www.rediff.com/news/report/ukraine-china-supplied-arms-to-ltte-ex-commander/20091105.htm>
Letöltés ideje: 2016.04.16 Megjelenés ideje: 2009.11.05

⁴ Коб-институт.com.ua: О боеспособности украинской армии
<http://коб-институт.com.ua/index.php/joomlaorg/statya-1/stati-6-go-prioriteta/710-o-boesposobnosti-ukrainskoj-armii> Letöltés ideje: 2016.05.07, Megjelenés ideje: 2014.08.02

⁵ Г. Устинов: Прощай, оружие! Кто и как разворовал арсеналы Украины
<http://argumentua.com/stati/proshchai-oruzhie-kto-i-kak-razvoroval-arsenaly-ukrainy>
Letöltés ideje: 2016.04.16, Megjelenés ideje: 2013.11.12

komplexumokat, melyek hatósugara elérte a 300 km-t, és képesek voltak atomtöltetek (robbanófejek) hordozására és célba juttatására is. Ezen kívül rendelkeztek még 44 db stratégiai bombázóval is (25 db TU-95-MSZ, és 19 db TU-160), amelyek szintén alkalmasak voltak atomtöltetek célba juttatására. A TU-160 egyébként hangsebesség fölött repülő, stratégiai bombázó és atomtöltettel rendelkező szárnyas-rakéta hordozó (12 db H-55 típusú, egyenként 200 kg atomtöltetű szárnyas-rakéta, melynek hatósugara 3000 km). Figyelembe véve a TU-160 stratégiai bombázó 6.000 km-es hatósugarát, a politikai és hadvezetés garantáltan képes volt atomcsapást mérni a szóba jöhető összes lehetséges ellenségére.⁶

Jól látszódik, hogy az ukrán hadsereg a világ egyik legütőképesebb haderejéből 23 év alatt egy olyan hadsereggé vált, amely Európai szinten sem jelentős.

3. A FÜGGETLEN UKRÁN HADSEREG „MEGREFORMÁLÁSÁNAK” TÖRTÉNETI BEMUTATÁSA

A függetlenség évei alatt a hadsereget folyamatosan reformálták. Ennek az oka egyértelmű, és a többség által támogatott volt. Ekkora létszámú és felszereltséggel rendelkező hadsereget nem képes az ország gazdasága eltartani, ráadásul nem is volt olyan külső ellenség, aki az ország függetlenségét veszélyeztette volna, a fenntartással kapcsolatos jelentős források elkülönítését indokolta volna. Mindenki egyetértett abban, hogy egy jóval kisebb létszámú, de modern eszközökkel felszerelt hadseregre van szüksége az országnak.

A függetlenség megszerzésének első napjaitól minden politikai vezető deklarálta, hogy nincs lehetséges ellenségképe, és nem kíván katonai szövetséget kötni sem országokkal, sem szervezetekkel. Az ilyen jellegű politika azt feltételezi, hogy az ország egyedül képes megvédeni határait a lehetséges ellenséggel szemben, és nem számít külső szövetséges segítségére egy esetleges agresszió esetén. Ehhez képest a haderő létszámát és fegyverzetét, ütőképességét folyamatosan csökkentették.

Az első lépés volt ezen az úton a nukleáris eszközökről való lemondás, annak ígéretében, hogy az USA, Anglia és Oroszország garantálták az ország szuverenitását. 1994. december 5-én, Budapesten írták alá az erről szóló megállapodást. Húsz évvel később az egyik garanciát vállaló országhoz csatlakozik a Krím félsziget, a többieknek pedig eszük ágában sincs konfrontálódni Oroszországgal. Igaz, hogy ezek az országok embargót hirdetnek Oroszország ellen, melyek a mai napig érvényben vannak, de a szankciók hatásának megítélése ellentmondásos. Főként a Nyugat-Európai országok állítják azt, hogy az embargó eredményes, a hozzáfűzött reményeket beváltotta. Ezt azzal támasztják alá, hogy az orosz gazdaság recesszióban van, a rubel inflálódik és a kereslet a termékekre és szolgáltatásokra jelentősen csökkent. Mivel az Orosz Föderáció a szankciókra szintén embar-

⁶ J. F. Dunn: The Ukrainian Nuclear Weapons Debate <http://fas.org/news/ukraine/k16.html> Letöltés ideje: 2016.05.02 Megjelenés ideje: 1993.03.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

góval válaszolt – ami elsősorban az Európai Unió élelmiszeriparát és mezőgazdaságát érinti – számos Európai Unió vezető bírálja – főként – a nyugati politikusokat. Állításuk szerint a szankciók hosszú távon kontra produktívak, ugyanis egyrészt az orosz gazdaság belső termelése növekszik ezáltal, másrészt a recesszió valódi oka nem a szankcióknak köszönhető, hanem a nyersolaj alacsony világpiaci árának. Azt, hogy valójában mennyire határos a „kölcsonös” embargó valószínű, hogy sokáig vita tárgyát fogja képezni.⁷

Bizonyára másképpen alakultak volna a függetlenségét nem oly régen elnyerő állam területi épségét befolyásoló dolgok, ha az még mindig rendelkezik atomfegyverrel. A világ és Európa szerencséjére, hogy ma nem kell tartanunk atomháborútól, de Ukrajna valószínűleg úgy véli, hogy ez olyan elrettentő erő lenne a kezében, ami garantálta volna az ország szuverenitását, területi épségét. A taktikai atomtölteteket egyébként még 1992-ben átszállították Oroszországba, két évvel a megállapodás aláírása előtt, a TU-160 típusú stratégiai bombázókból pedig 1999-ben gáztartozás ellentételezéseként 8 db-ot átadtak Oroszországnak, a többi haditechnikai eszközt az évek alatt darabolták fel, vagy más módon semmisítették meg.

1.sz. kép: Tu-160

Forrás: http://www.military-today.com/aircraft/tupolev_tu160_blackjack.htm

⁷ NATO Review: Sanctions after Crimea: Have they worked?
<http://www.nato.int/docu/Review/2015/Russia/sanctions-after-crimea-have-they-worked/EN/index.htm>
 Letöltés ideje: 2016.06.08 Megjelenés ideje: nem publikált

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

„A Tu-160 stratégiai bombázó sorozatgyártása 1984-ben kezdődött meg a Kazanyi Repülőgépgyárban, rendszeresítésére 1987-ben került sor, és a repülőgép mindezigetlenben áll az Orosz Légierő kötelékében. A Tu-160 rendeltetéséből adódóan bármilyen meteorológiai körülmények között, nappal és éjjel egyaránt, a feladat helyszínétől függetlenül képes végrehajtani a meghatározott harcfelelőteket. Mind globális, mind pedig lokális konfliktusok esetén bevethető. A Tu-160 harmincéves története során mintegy 150 különböző világrekordot állított fel. Állami kitüntetésben és díjban mintegy 50 olyan ember részesült, akik valamilyen szinten részesei voltak a Tu-160 megalkotásának”⁸

A hagyományos fegyverzeti eszközöket illetően voltak fejlesztések, új korszerű technológia újítások, ám a Védelmi Minisztérium nem vásárolt megfelelő mennyiségű eszközt és felszerelést a hadiipar szereplőitől. Komolyabb értékesítések csak külföldre történtek, belső megrendelések csak az elavult haditechnikai eszközök modernizálása területén voltak. Így történhetett meg, hogy a korszerű ukrán harckocsiból (OPLOT) csak 10 db került rendszeresítésre a hadseregben, és a harckocsi park zömét továbbra is az 50 évvel korábban, a Szovjetunióban hadrendbe állított T-64-es tankok alkotják.⁹

2-3. sz. kép: A szovjet gyártmányú T-64 (balra) és az ukrán hadiipari mérnökök által továbbfejlesztett T-64 modernizált változata Bulat (jobbra)

Forrás: <http://www.military-today.com/tanks/t64.htm>, http://www.military-today.com/tanks/t64bm_bulat.htm

A modernkori háborúk ma már korszerű technológiák alkalmazását követelik meg. Különleges szerep jut a harci repülőgépeknek. 2013. végére, 2014. elején az ukrán hadsereg megközelítőleg 20 db SZU-27-es harci repülőgéppel, néhány tucat SZU-25 csatarepülőgéppel, és SZU-24-es bombázó repülőgéppel, és 80 db MIG-29-es vadászrepülőgéppel

⁸ JETfly: Jubiláló Tu-160 <http://www.jetfly.hu/katonai-tipusok/7575-jubilalo-tu-160>

Letöltés ideje: 2016.05.10, Megjelenés ideje: 2011.12.22

⁹ Концептуал: После распада СССР Украина получила великолепную армию <http://концептуал.рф/что-осталос-от-былой-voennoy-moschi-ukrainy> Letöltés ideje: 2016.05.11, Megjelenés ideje: 2013.11.08

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

rendelkezett. Arról jelenleg nincsenek hiteles információk, hogy ezek közül mennyi volt hadra-fogható állapotban, de jól tükrözi az állapotokat a Szevasztopoli repülő dandár egyik jelentése, miszerint a 46 db MÍG-29-es repülőgépből mindösszesen 4 db volt bevethető állapotban.¹⁰

Ebben a helyzetben jól jöhetett az egykor méltán fejlett légvédelmi rakéta csapatok bevetetősége, amelyet valaha Európa leghatékonyabbjának tartottak. Hadrendbe állították a „STELS” technológiát használó, „KOLCSUG” fedőnevű passzív rádiótechnikai felderítő állomást, amely képes volt felderíteni szárazföldi, légi és vízi célokat egyaránt. Az ország légerét teljes egészében lefedték a különböző hatósugarú (kis, közepes, nagy) légvédelmi rakéta komplexumok. 2013. év végén végleg kivonták a hadrendből a nagy hatósugarú (250 km), SZ-200-as fedőnevű légvédelmi rakétakomplexumokat, és helyettük nem állítottak hadrendbe hasonló paraméterekkel rendelkező eszközöket (a kiváló tulajdonságokkal rendelkező SZ-300-as légvédelmi rakétakomplexum hatósugara 75 km).¹¹

A technikai eszközök fejlettsége és darabszáma mellett fontos tényező a személyi állomány létszáma, és kiképzettsége, valamint morális állapota is. Több esetben a fegyveres erők tagjait azzal kecsegtették, hogy a létszámleépítések fedezetet fognak nyújtani az állomány bérének emelésére, valamint a szociális problémák rendezésére. Utoljára 2012-ben fogadtak el ilyen programot, ami 2017-re a hadsereg létszámát 70 ezer főben maximalta, így az ezer főre jutó katonák számában az akkori 27-ik helyről a világranglista 57-ik helyére csúszott volna vissza az ukrán hadsereg.¹²

Érdemes összehasonlítani a hadsereg 1991. évi képességeit a jelenlegivel, amely az alábbi:

Az ukrán haderő létszám és technikai adatai 1991-ben		Az ukrán haderő létszám és technikai adatai jelenleg	
személyi állomány	700.000	személyi állomány	121.000
harckocsi	9.293	harckocsi	723
páncélozott jármű	11.346	páncélozott jármű	1.965
100 mm-nél nagyobb tüzérségi rendszer	18.000	100mm-nél nagyobb tüzérségi rendszer	433
harci helikopter	2.800	harci helikopter	170
harci repülőgép	1.100	harci repülőgép	187

¹⁰ Константин Богданов: Железо гражданской войны. Чем воюют на Украине https://defendingrussia.ru/a/zhelezo_grazhdanskoj_vojny_chem_vojujut_na_ukraine-394/
Letöltés ideje: 2016.05.07, Megjelenés ideje: 2014.06.03

¹¹ Пухаев Алексей: Беззащитная армия Украины <http://www.vestifinance.ru/articles/40117>
Letöltés ideje: 2016.05.07, Megjelenés ideje: 2014.03.03

¹² RFERL: Ukraine To End Compulsory Military Service in 2013
<http://www.rferl.org/content/ukraine-end-compulsory-military-service/24812181.html>
Letöltés ideje: 2016.05.15, Megjelenés ideje: 2012.12.30

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Az ukrán haderő létszám és technikai adatai 1991-ben		Az ukrán haderő létszám és technikai adatai jelenleg	
hadihajó	55	hadihajó	22
ballisztikus rakéta	176	ballisztikus rakéta	0
taktikai atomfegyver	2.600	taktikai atomfegyver	0

1.sz. táblázat: Az ukrán haderő számaadainak alakulása 1991-től 2015-ig

Forrás: saját szerkesztés különböző adatgyűjtések alapján

A táblázatból jól látszik, hogy a hadsereg 23 év alatt elveszítette katonai potenciáljának 80-90 százalékát, teljes nukleáris fegyverzetét. A helyzetet súlyosbítsa, hogy a táblázatban szereplő technikai eszközök zöme ugyan fellelhető, de üzemképtelen állapotban, és az 1991-es év technikai színvonalán, mivel ezen a területen sem születtek fejlesztések, illetve az elkészült újításokat nem vásárolta meg a Védelmi Minisztérium, megrendelésekkel nem ösztönözte új technológiák bevezetését. A táblázatban felsorolt haditechnikai eszközök értékét 1991-ben 90 milliárd dollárban állapították meg a szakértők. A hivatalnokok, új oligarchák, tábormokok előszeretettel foglalkoztak a haditechnikai eszközök eladásával, értékesítésével. A „nagy igyekezetnek” köszönhetően a meglévő eszközpark értéke 1994-ben 32,7 milliárd dollár, 1995-ben már csak 25 milliárd dollár volt. Ebből a hatalmas összegből a hadsereg semmit sem profitált. A már említett szociális problémák egyáltalán nem lettek megoldva, de a haditechnikai fejlesztések is elmaradtak, és a működő hadiipar is csak exportra termelt. Az amúgy is alacsony (GDP 0,99% -a) haditechnikai kiadások mindössze 10%-át fordították technikai fejlesztésekre, illetve a meglévő eszközök modernizálására. Ez az arány a szomszédos Oroszországban 2015-ben például 70% volt, ami nagyban hozzájárult az orosz haderő új technikai eszközökkel történő ellátásához, valamint a hadi képességek jelentős növeléséhez.¹³

Az ukrán haderő létszám és technikai adatai 2015-ben		Az orosz haderő létszám és technikai adatai 2015-ben	
személyi állomány	121.000	személyi állomány	1.000.000
harckocsi	723	harckocsi	2.800
páncélozott jármű	1.965	páncélozott jármű	11.600
100 mm-nél nagyobb tüzérségi rendszer	433	100 mm-nél nagyobb tüzérségi rendszer	4.625
harci helikopter	170	harci helikopter	1.402
harci repülőgép	187	harci repülőgép	4.100

¹³ Евгений Романов: Украине воевать нечем <http://www.vz.ru/society/2014/3/2/675133.print.html>
Letöltés ideje: 2016.05.07, Megjelenés ideje: 2014.03.02

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Az ukrán haderő létszám és technikai adatai 2015-ben		Az orosz haderő létszám és technikai adatai 2015-ben	
hadihajó	22	hadihajó	352
taktikai atomfegyver	0	taktikai atomfegyver	1.654

2. sz. táblázat: Az ukrán és az orosz haderő egymáshoz való viszonyítása 2015-ben

Forrás: saját szerkesztés különböző adatgyűjtések alapján

Az alacsony haderő-finanszírozás azzal párosult, hogy a függetlenség teljes ideje alatt korrupció világviszonylatban is nagyon magas volt. A Transparency International 2012-es adatai szerint Ukrajna a 144-ik helyet foglalja el a lehetséges 175-ből¹⁴, olyan országokkal került egy szintre korrupció tekintetében, mint Banglades, Kamerun, Kongó. Ugyanebből a tanulmányból az is kiderül, hogy ez a jelenség a hadi szférát is teljesen áthatja. Az amerikai Tax Justice Network központ szerint a függetlenség 23 éve alatt offshore háttérű vállalatokhoz 167 milliárd dollárt utaltak ukrán cégek és vállalkozások. Ez a központ azt is állítja, hogy ez nem a teljes veszteség, amit a gazdaság elszenvedett, a korrupció károk akár ennek az összegnek a kétszeresét is kitehetik. A fent említett összegek töredéke elég lett volna arra, hogy a haderőt felszereljék, ellássák modern technikai eszközökkel, és az állományt azok használatára kiképezzék, de még arra is jutott volna forrás, hogy az évtizedek óta meglévő, állományt érintő szociális gondokon érezhetően enyhítsenek.¹⁵

Annak érdekében, hogy sikeresen teljesüljenek egy ország honvédelemmel kapcsolatos nemzeti érdekei, mindenhol olyan anyagi megbecsülést kell a katonáknak, a tiszthelyeteseknek és tiszteknek biztosítani, hogy azok a társadalom megbecsült tagjainak érezzék magukat. Egy 2013-ban készült felmérés szerint 45 ezer katonacsaládnak nincsenek megoldva a lakásproblémái. Minden harmadik katona, tiszthelyettes és tiszt várja lakhatási problémáinak megoldását. A helyzetet súlyosbítja, hogy a hadsereg alkalmazottai 3-szor, 4-szer kevesebbet keresnek, mint hasonló beosztású orosz kollégáik.¹⁶

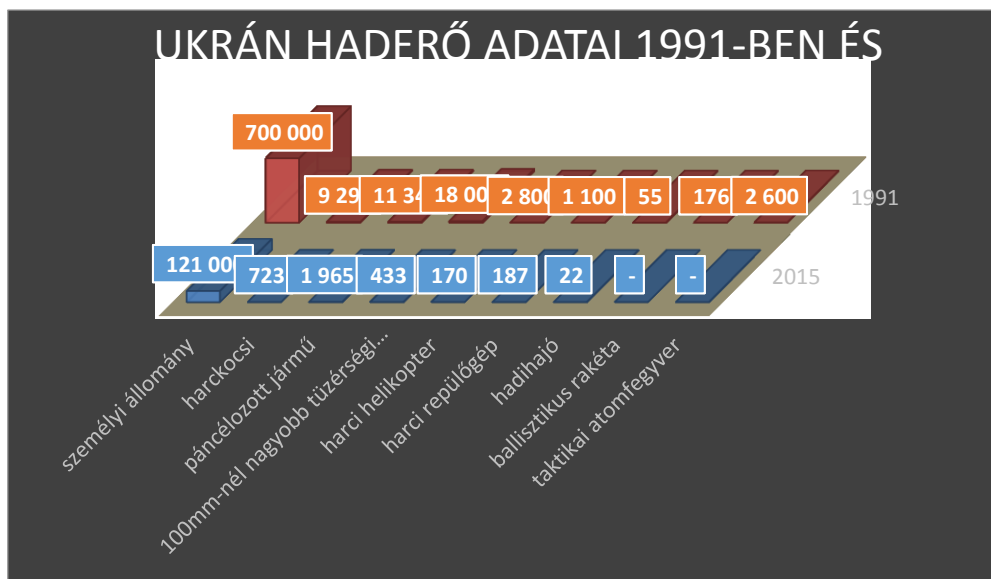
¹⁴ Transparency International: Corruption perceptions index 2012
<http://www.transparency.org/cpi2012/results> Letöltés ideje: 2016.04.20, Megjelenés ideje: 2012.12.05

¹⁵ Леонид Нерсисян: Военное наследство СССР оказалось чрезмерным для Украины
<http://regnum.ru/news/polit/1677927.html> Letöltés ideje: 2016.04.10, Megjelenés ideje: 2013.06.19

¹⁶ Сегодня.ua: Министр обороны Украины: "Призыва-2014 на срочную службу точно не будет
<http://www.segodnya.ua/life/interview/Ministr-oborony-Ukrainy-Prizyva-2014-na-srochnuyu-službu-točno-ne-budet-444137.html> Letöltés ideje: 2016.04.28 Megjelenés ideje: 2013.06.25

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

1. sz. ábra: Az ukrán haderő adatai 1991-ben és 2015-ben

Forrás: saját szerkesztés különböző adatgyűjtések alapján

Összességében jól látszik, hogy a hadsereg erkölcsileg, morálisan, technikai felszereltségében és kiképztségében már évek óta válságban van, és minden mérhető paraméterében alul marad a környező országokhoz képest.

4. BEFEJEZÉS

A publikáció megírásakor azt a célt tűztem ki, hogy választ kapok arra a kérdésre, hogy az ukrán hadsereg, amely korábban a világ egyik legütőképesebb, technikailag a legmodernebb eszközökkel felszerelt haderejéből hogyan válhatott olyan fegyveres szervezetté, amely gyakorlatilag képtelen ellátni alapfeladatait.

A bemutatott adatokból jól látszik, hogy gőzerővel értékesítették a haditechnikai eszközöket, zömében illegálisan, és úgy, hogy abból befolyó pénzekből nem vásároltak új eszközöket és felszereléseket, a hivatásos állomány szociális (például lakás) gondjain pedig egyáltalán nem enyhítettek. Most az országnak olyan hadserege van, amely nem tud, és nem is akar harcolni. A jelenleg ellenséggépet betöltő orosz hadsereg ezzel szemben az utóbbi évtizedben jelentősen modernizálta hadseregét, a fejlesztések az új technológiák bevezetése mellett az állomány szociális problémái megoldására is különültek el komoly források. Egyértelműen látszik, hogy az ukrán hadsereg jelenleg képtelen lenne győztes

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

háborút megvívni az orosz féllel szemben. Az okokat elemezve jól látszik, hogy a haderő tönkretételéért az egész országot, így a hadsereget is átszövő következmények nélküli korrupció, valamint a politikai és katonai vezetők nemtörődöm magatartása a felelős.

Jelenleg törekvések vannak a hadsereg morális állapotának, kiképzettségének és technikai felszereltségének megfelelő szintre történő feljavítására (hadiadó bevezetése, a költségvetési hadi kiadások jelentős emelése), de úgy vélem, hogy a gazdasági nehézségeket is figyelembe véve rövidtávon erre reális esély nincs.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. J. F. Dunn: The Ukrainian Nuclear Weapons Debate <http://fas.org/news/ukraine/k16.html>
Letöltés ideje: 2016.05.02 Megjelenés ideje: 1993.03.
2. JETfly: Jubiláló TU-160 <http://www.jetfly.hu/katonai-tipusok/7575-jubilalo-tu-160>
Letöltés ideje: 2016.05.10, Megjelenés ideje: 2011.12.22
3. NATO Review: Sanctions after Crimea: Have they worked?
<http://www.nato.int/docu/Review/2015/Russia/sanctions-after-crimea-have-they-worked/EN/index.htm>
Letöltés ideje: 2016.06.08 Megjelenés ideje: nem publikált
4. Rediffnews: Ukraine, China supplied arms to LTTE: former commander
<http://www.rediff.com/news/report/ukraine-china-supplied-arms-to-ltte-ex-commander/20091105.htm> Letöltés ideje: 2016.04.16 Megjelenés ideje: 2009.11.05
5. RFERL: Ukraine To End Compulsory Military Service in 2013 <http://www.rferl.org/content/ukraine-end-compulsory-military-service/24812181.html>
Letöltés ideje: 2016.05.15, Megjelenés ideje: 2012.12.30
6. Transparency International: Corruption perceptions index 2012
<http://www.transparency.org/cpi2012/results> Letöltés ideje: 2016.04.20, Megjelenés ideje: 2012.12.05
7. Андриан Мак Лиман: Почему Крым — не Косово?
<http://inosmi.ru/sngbaltia/20140317/218648236.html> Letöltés ideje: 2016.04.02 Megjelenés ideje: 2014.03.17

PAP ANDREA – TAKSÁS BALÁZS¹

A gazdálkodási és módszertani ismeretek oktatásának összehasonlítása a (katonai) gazdálkodási és a katonai logisztika alapképzésekben

The Comparison of the Teaching of Economic Management and Methodology on (Military) Economic Management and Military Logistics BSc Courses

Absztrakt

A katonai logisztika hadtáp szakterületein folyó tisztképzésben több változás is végbement az elmúlt másfél évtizedben. Ebben a cikkben ezeket a változásokat vesszük sorra, olyan szempontból elemezve, hogy miként változott a gazdálkodási és módszertani ismeretek oktatása az egymást követő képzések során. Megvizsgáljuk az ezen ismeretek oktatására fordított óraszámok és a hozzájuk rendelt kreditértékek alakulását. A kapott eredmények azt mutatják, hogy miközben korábban a szakok változásaival nem módosultak ezek az értékek, addig az új katonai logisztika alapszakon már jelentősen csökkenő számokat kapunk. Ezért végül végigvesszük azokat a tényezőket, amelyek közre játszottak abban, hogy az új katonai logisztikai alapszakon a gazdálkodási és módszertani ismeretek oktatása háttérbe szorult.

Kulcsszavak: tisztképzés, katonai logisztika, katonai gazdálkodás

Abstract

In the last one and a half decades significant changes have occurred in the training and education of officers in the specialized military supply fields of military logistics. In this article we describe these changes analysing them in terms of how the teaching of economic management and methodology has changed over the

---

¹ Pap Andrea: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi docens/National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Associate Professor, E-mail: pap.andrea@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0003-3812-5864

Taksás Balázs: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, adjunktus/National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, E-mail: taksas.balazs@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0001-7583-4198

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

consecutive courses. We examine the changes in the number of contact hours spent on teaching this knowledge as well as the changes in the number of credits allocated to them. Our findings show that while in the past these numbers did not change when the courses of study changed, on the new military logistics BSc course they are significantly reduced. Therefore we look at the factors which explain why less emphasis is placed on the teaching of economic management and methodology on the new military logistics BSc course.

Keywords: officer training and education, military logistics, military economic management, knowledge of economic management and methodology

Az elmúlt időszakban sok olyan munka született, amely a katonai alapképzés evolúciójával foglalkozott. Ezek közül több a logisztikai terület képzési rendszerében, struktúrájában bekövetkezett változásokat mutatja be. Ilyenek Dr. Pohl Árpád cikkei vagy éppen a Hadi-technikai Tanszék oktatói által elkészített, a páncélos- és gépjármű-technikai szakterületen bekövetkező változásokat összegző szakmai anyag. Ebben a cikkben mi is ezt a megkezdett vizsgálatot folytatjuk egy új aspektusból megközelítve a végbement változásokat. Ez az új nézőpont a gazdálkodási és módszertani ismeretek oktatásának kérdése. Azt elemezzük, hogy a katonai alapképzési szakok evolúciójával az idők folyamán miként változott a gazdálkodási és módszertani ismeretek oktatása, valamint azt is megnézzük milyen tényezők állnak a tapasztalt változások hátterében.

Ennek a célnak megfelelően a cikk tartalma a következőképpen épül fel. Először felvázoljuk, hogy a katonai logisztika hadtáp szakterületein miként változtak az (alap)szakok. Ennek során röviden ismertetjük az egyes alapszakokat. Ezután táblázatok és grafikonok segítségével bemutatjuk a gazdálkodási és módszertani tantárgyak szerepének és súlyának módosulását. Végül elemezzük a változás hátterében álló tényezőket.

1. KATONAI ALAPSZAKOK EVOLÚCIÓJA A KATONAI LOGISZTIKA GAZDÁLKODÁSI TERÜLETÉN

Az elmúlt másfél évtizedet három, ma már alapszakként nevezett képzés fedte le. Ezeket mutatjuk most röviden be időrendi sorrendben.

GAZDÁLKODÁSI SZAK (1999-2007)²

Szakirányok: hadtáp üzemanyag-ellátó, hadtáp élelmezési ellátó, hadtáp ruházati ellátó, katonai gazdálkodási

Időtartam: 8 szemeszter.

² A Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola Gazdálkodási Szak Tanterve katonai közgazdasági főiskolai alapképzés, nappali képzési forma, a Magyar Honvédség és más fegyveres szervek ösztöndíjas és kettős jogállású hallgatói részére Érvényes: 1999/2000. tanévtől felmenő rendszer szerint

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Diploma megnevezése: közgazdász gazdálkodási szakon – gazdálkodási tiszt.

Képzési terület: gazdálkodás- és szervezéstudományok.

A Gazdálkodási szak már 1999 előtt is létezett a logisztikai képzésben csak ágazati bontásban. 1999-ben az akkori felsőoktatás³ és katonai követelményeknek^{4,5} megfelelően egy új tanterv alapján történt meg a gazdálkodási hallgatók (mai néven honvéd tisztjelöltek) beiskolázása. Az utolsó évfolyamot 2007-ben avatták. A szak jellegzetessége, hogy a gazdálkodástudományok képzési területen került akkreditálásra, így a katonai (logisztikai) szakmai és katonai vezetői követelmények mellett ezen képzési terület előírásainak⁶ – különös tekintettel a gazdálkodási és üzleti tárgyak megjelenésével kapcsolatos követelményekre – is meg kellett jelenniük. A szak tantervében ez a következő módon valósult meg.⁷

„3.1. A képzés általános célja: A fegyveres erők, a rendvédelmi szervek és a nemzetbiztonsági szolgálatok részére főiskolai végzettséget igénylő szaktiszt beosztások ellátására képes gazdálkodási tisztek képzése.

3.2. A katonai szakmai képzés célja: Olyan közgazdász gazdálkodási tisztek képzése, akik a szaknak megfelelően az elsajátított korszerű közgazdasági, alkalmazott gazdaságtudományi, módszertani és hadtudományi ismeretek felhasználásával és legalább egy idegen nyelv kellő szintű ismeretének birtokában képesek:

- költségvetési szerveknél a különböző gazdasági folyamatok tervezésére, szervezésére, irányítására, elemzésére, értékelésére, a gazdálkodás ellenőrzésére;
- szakterületükön belül tisztként a fegyveres erők, a rendvédelmi szervek és a nemzetbiztonsági szolgálatok sajátos gazdálkodási, nyilvántartási, elemzési és ellenőrzési feladatainak önálló elvégzésére;
- szakterületüknek megfelelően a hadsereg logisztikai rendszerében funkcionális ellátási feladatok végrehajtására;
- az általános és specifikus katonai, gazdálkodási, vezetői ismeretek és gyakorlati készségek felhasználásával első tiszt beosztásukban – rövid beilleszkedési idő után –, gazdálkodási feladatainak tervezésére, szervezésére, elemzésére és irányítására, békében és minősített időszakban, valamint az Alkotmány 19/e. paragrafusában meghatározott helyzetben.

³ A felsőoktatásról szóló többször módosított 1993. évi LXXX. törvény.

⁴ 35/1997 (HK 10.) MHPK VKF intézkedés a felsőoktatási intézmények hallgatói katonai kiképzésével és katonai életre nevelésével kapcsolatos, illetve a 2000 után kibocsátandó tisztekkel szemben támasztandó katonai - szakmai követelményekről

⁵ 28/1999 (II. 12.) Kormányrendelet a katonai felsőoktatás alapképzési szakjainak képesítési követelményeiről

⁶ 4/1996 (I. 18.) Kormányrendelet a közgazdasági felsőoktatás alapképzési szakjának képesítési követelményeiről

⁷ A Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola Gazdálkodási Szak Tanterve katonai közgazdasági főiskolai alapképzés, nappali képzési forma, a Magyar Honvédség és más fegyveres szervek ösztöndíjas és kettős jogállású hallgatói részére Érvényes: 1999/2000. tanévtől felmenő rendszer szerint 5-6. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

3.3. A hallgatók katonai kiképzésének célja: Olyan ismeretek elsajátíttatása és gyakorlati készség kialakítása, amelyek birtokában tisztként képesek szervezeti egységük béke- és háborús tevékenységét megtervezni, megszervezni és vezetni, beosztottjaikat kiképezni, tevékenységüket irányítani, az általános katonai és szakmai ismereteiket fejleszteni, a tisztekkel szemben támasztott társadalmi elvárásoknak, katonai követelményeknek megfelelni.”

A tanterv ezután definiálta az egyes szakirányok képzési céljait.

KATONAI GAZDÁLKODÁSI ALAPSZAK (2006-2016)⁸

Szakirányok (később a felsőoktatási szabályzók módosulásával specializációvá váltak): hadtáp, pénzügyi

Időtartam: 8 szemeszter.

Diploma megnevezése: közgazdász katonai gazdálkodási szakon.

Képzési terület: nemzetvédelmi és katonai.

A Gazdálkodási szakot leváltó új Katonai gazdálkodási alapszak tervezésénél az időközben bevezetésre kerülő kreditrendszer⁹, valamint többciklusú, lineáris felsőoktatási képzési szerkezet¹⁰ (köznapi nyelven Bologna-rendszer) követelményeit kellett figyelembe venni. A katonai szakmai elvárásokban (kompetencia-követelményekben) jelentős változások nem történtek.

Az alapszak különlegessége annak hibriditásában rejlik. Ugyan az alapszak a nemzetvédelmi és katonai képzési területen került akkreditálásra, azonban a szakon végzők továbbra is közgazdász diplomát szereztek. (Amely jelentősen növelte a rendszerből kiválók civil életben történő elhelyezkedésének lehetőségeit, és ezáltal a szak vonzerejét.) Ebből adódóan a szak felépítésének, a gazdálkodási és módszertani tárgyak megjelenésének továbbra is meg kellett felelnie a már korábban hivatkozott 4/1996 Kormányrendeletnek, amely a közgazdász képesítés megszerzésének feltételeit szabályozta.

A szak tantervében a képzési célokat a következőképpen definiálták:¹¹

„6.1. A képzés általános célja: Közgazdász tiszték képzése, akik a képzés során elsajátított korszerű közgazdasági, alkalmazott gazdaságtudományi, módszertani és hadtudományi ismeretek felhasználásával a választott szakiránynak megfelelően hazai, nemzetközi és szövetségi műveletekben képesek:

- a költségvetési szerveknél a különböző gazdasági folyamatok tervezésére, szervezésére, irányítására, elemzésére, értékelésére, szakterületükön belül tiszt-

⁸ 322/12/2006. Katonai Gazdálkodási Alapképzési Szak Tanterve a nappali tagozatú, ösztöndíjas és kettős jogállású hallgatók részére Érvényes: 2006/2007. tanévtől felmenő rendszerben

⁹ 77/2002 (IV. 13.) Kormányrendelet a felsőoktatási alapképzési szakok képesítési követelményeinek kreditrendszerű képzéshez illeszkedő kiegészítéséről

¹⁰ 381/2004. (XII.28.) Kormányrendelet a többciklusú, lineáris felsőoktatási képzési szerkezet bevezetésének egyes szabályairól és az első képzési ciklus indításának feltételeiről

¹¹ 322/12/2006. Katonai Gazdálkodási Alapképzési Szak Tanterve a nappali tagozatú, ösztöndíjas és kettős jogállású hallgatók részére Érvényes: 2006/2007. tanévtől felmenő rendszerben 6-7. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

ként a fegyveres erők, rendvédelmi szervek és a nemzetbiztonsági szolgálatok sajátos pénzügyi, számviteli, gazdálkodási, nyilvántartási, elemzési és ellenőrzési feladatainak önálló elvégzésére;

- az általános és specifikus katonai, katonai pénzügyi, gazdálkodási, vezetői ismeretek és gyakorlati készségek felhasználásával – rövid beilleszkedési idő után – a gazdálkodás és ellátás feladatainak tervezésére, szervezésére, elemzésére és irányítására, a szakalegységek alaprendeltetésből fakadó feladatai végrehajtásának vezetésére a békeidőszaki honvédelmi, a békétámogató, valamint háborús tevékenységekben.

A szakon végzettek kellő mélységű elméleti ismerettel rendelkeznek a képzés második ciklusban történő folytatásához.

6.2. A képzés általános követelményei, az elsajátítandó kompetenciák: Szaktudományos és korszerű információs, valamint haditechnikai ismeretek, fizikai, pszichikai, morális feladatokra összpontosító szakmai, pedagógiai és vezetéselméleti ismeretek, a katonai szervezet működésének bonyolult helyzetekben történő eredményes biztosításához szükséges ismeretek.”

Ezután került sor a szakirányok speciális képzési céljainak definiálására. A felsőoktatási törvény módosulásával a szakirányok definíciója megváltozott, s az alapszak szakirányai – mivel nem feleltek meg a szakirányok azon definiálásának, hogy önálló szakképzettséget eredményeznek – specializációvá váltak.

A szakon az első évfolyam beiskolázása 2006-ban történt, az utolsó évfolyam idén, 2016-ban végez.

KATONAI LOGISZTIKA ALAPSZAK (2013-)¹²

Specializációk: haditechnika, hadtáp, katonai közlekedési

Időtartam: 8 szemeszter.

Diploma megnevezése: katonai logisztikai vezető.

Képzési terület: közigazgatási, rendészeti és katonai (ma: államtudományi).

Az új alapszakon megvalósult az egyes katonai logisztikai területek képzésének integrációja, így teljesen természetes, hogy a képzést a közigazgatási, rendészeti és katonai képzési területen létesítették, s hogy a végzettség nevében nem jelenik meg a gazdálkodás fogalma. Ebből kifolyólag az alapszak tantervének már nem kellett megfelelnie a közgazdász (valamint az előd haditechnikai és katonai közlekedési képzések mérnök) képzési követelményeinek. Ezzel szemben 2011-ben a Honvédelmi Minisztérium vezetése új katonai szakmai és katonai vezetői követelményeket fogalmazott meg a honvéd tisztképzés

¹² Katonai logisztika alapképzési szak tanterve Érvényes: 2013/2014-es tanévtől felmenő rendszerben

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

számára.¹³ Ezzel összefüggésben a tanterv a következőképpen definiálja a képzési célokat:¹⁴

„7.1. Az alapképzési szak képzési célja, az elsajátítandó szakmai kompetenciák: A Magyar Honvédség számára olyan, harcászati szintű katonai logisztikai vezetők (honvédtisztek) képzése, akik a megszerzett általános- és speciális katonai ismeretek birtokában képesek a logisztikai szakalegységek vezetésére, harcászati szintű logisztikai támogatási (anyagellátási, közlekedési és fenntartási) folyamatok tervezésére, szervezésére, irányítására és ellenőrzésére, nemzeti és többnemzeti környezetben, békeidőszakban, válságkezelő-, katasztrófa elhárítási-, béketámogatási- és háborús műveletekben egyaránt. Mindezen túl kellő mélységű elméleti ismeretekkel rendelkeznek, a továbbképző tanfolyamok ismeretanyagával kiegészítve a képzés második ciklusban történő folytatásához. A képzés egésze felkészíti a közszerzési életpályára.”

Ezt követi a specializációk speciális képzési céljainak definiálása. A szakon az első beiskolázásra 2013-ban került sor, az első évfolyam jelenleg a képzés 6. szemeszterénél tart.

A fejezet alapján a szakok jellemzőit a következő táblázatban foglalhatjuk össze.

Szak megnevezése	Gazdálkodási szak	Katonai gazdálkodási alapszak	Katonai logisztika alapszak
Képzési terület	gazdálkodás-tudományok	nemzetvédelmi és katonai	közigazgatási, rendészeti és katonai
Képesítés	közgazdász gazdálkodási szakon – gazdálkodási tiszt	közgazdász katonai gazdálkodási szakon	katonai logisztikai vezető

1. számú táblázat: Az (alap)szakok összefoglaló adatai (Forrás: Saját szerkesztés)

2. A GAZDÁLKODÁSI ÉS MÓDSZERTANI TÁRGYAK SZEREPE AZ EGYES SZAKOK TANTERVÉBEN

A gazdálkodási és módszertani tárgyak szerepének értékeléséhez először is meg kellett határoznunk a vizsgált ismereteket tartalmazó tárgyak körét. Alapos megfontolás után úgy döntöttünk, hogy a gazdálkodástudományi képzési területhez tartozó alapszakok¹⁵ szakmai törzsanyagának tárgyait, valamint az ezeket megalapozó gazdasági és más szakterületekhez tartozó módszertani tárgyakat soroljuk ide. Utóbbi csoport kapcsán olyan ismereteket vettünk figyelembe, mint matematika, statisztika, (civil) vezetés- és szervezélmélet, közgazdaságtan, vállalatgazdálkodás stb. Az összesítésnél nem vettük figyelembe az általá-

¹³ Pohl Árpád: Az új tisztképzés – a logisztikus megoldás

¹⁴ Katonai logisztika alapképzési szak tanterve Érvényes: 2013/2014-es tanévtől felmenő rendszerben 6. o.

¹⁵ 15/2006. (IV. 3.) OM rendelet az alap- és mesterképzési szakok képzési és kimeneti követelményeiről

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

nos informatikai tárgyakat, valamint a katonai vezetési ismereteket, illetve a tisztán speciális katonai gazdálkodási ismereteket tartalmazó tantárgyakat (és azok kreditértékeit). A tantárgyi programok pontos tartalmának ismeretében sikerült kialakítanunk egy egységes szemléletmódot a tárgyak besorolásánál.

Az összehasonlításhoz még egy módszertani kérdést kell tisztázni. A Gazdálkodási szak esetében a gazdálkodási szakirányt, a Katonai gazdálkodási alapszak esetében a hadtáp szakirányt vettük figyelembe, igaz ezen szakok esetében jelentős eltérés nem található a szakirányok között a gazdálkodási és módszertani alapozás tekintetében. A Katonai logisztika alapszak esetében a hadtáp specializáció tárgyaival számoltunk, mert a specializáció közül messze itt a legmagasabb ezen ismeretek oktatásának a megjelenése.

A gazdálkodási és módszertani tárgyak kreditértékének összehasonlítása után a következő adatokat kaptuk (2. számú táblázat).

Félévek	Gazdálkodási szak	Katonai gazdálkodási alapszak	Katonai logisztika alapszak
1. félév	10	0 ¹⁶	0
2. félév	11	17	9
3. félév	24	16	8
4. félév	18	20	9
5. félév	14	19	8
6. félév	15	14	9
7. félév	14	13	2
8. félév	6	5	0
Összesen:	112	104	45

2. számú táblázat: *Gazdálkodási és módszertani tárgyak kreditértéke az egyes (alap)szakokon*
(Forrás: Saját szerkesztés a szakok Óra- és vizsgaterve alapján)

Az óraszámok összeszámolása után pedig a következő értékeket találtuk (3. számú táblázat).

¹⁶ Az 1. félév 0. félévként az alapkiképzést jelentette. Az egységes kezelés érdekében így a félévek tantervi sorszámozásához a Katonai gazdálkodási alapszak esetében mindig hozzáadunk 1-et.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Félévek	Gazdálkodási szak	Katonai gazdálkodási alapszak	Katonai logisztika alapszak
1. félév	90	0	0
2. félév	150	180	95
3. félév	270	225	100
4. félév	195	255	105
5. félév	165	225	95
6. félév	165	150	115
7. félév	150	150	20
8. félév	90	60	0
Összesen:	1275	1245	530

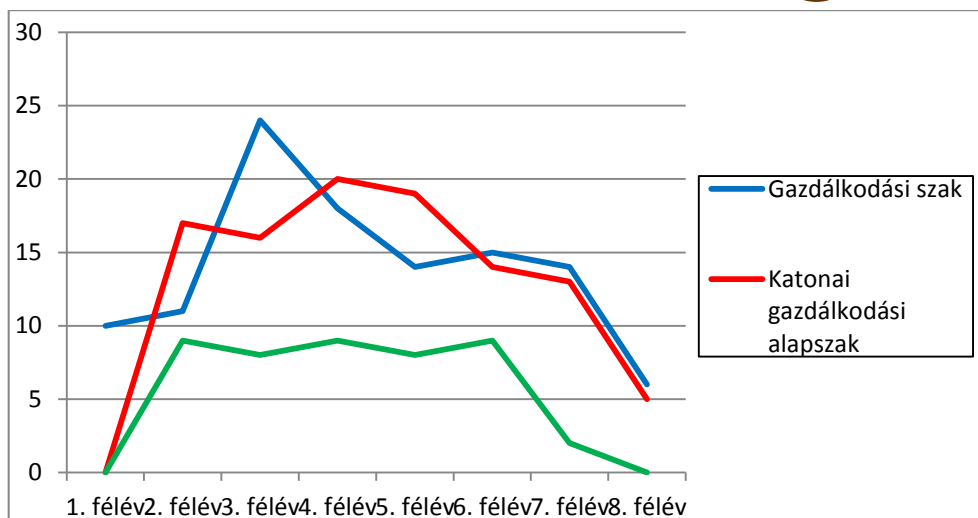
3. számú táblázat. *Gazdálkodási és módszertani tárgyak óraszama az egyes (alap)szakokon* Forrás: Saját szerkesztés a szakok Óra- és vizsgaterve alapján

Látható, hogy a kreditek és az óraszámok – a törvényi előírásoknak megfelelően – abszolút arányosan alakultak és változtak. A Katonai gazdálkodási alapszakon lényegében még ugyanakkora kreditérték és óraszám fordítódott gazdálkodási és módszertani ismeretek átadására, mint a megelőző Gazdálkodási szakon. (Csak egészen minimális a csökkenés.) Ezzel szemben a Katonai logisztika alapszak hadtáp specializációján már kevesebb, mint felére csökkent, mind a kreditérték, mind az óraszám.

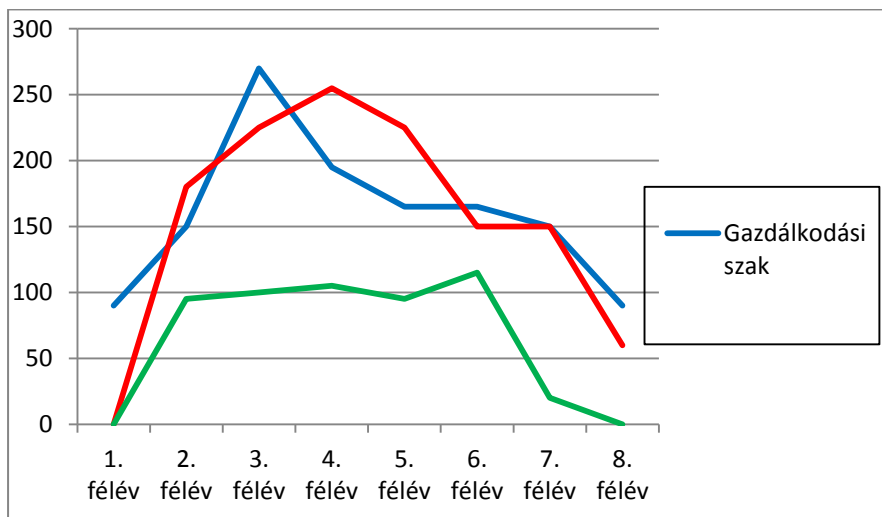
A tárgyak (óraszámok és kreditek) lefutása is kicsit eltérően alakul, ami jól látható az 1-2. számú ábrákon.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

1. számú ábra: Gazdálkodási és módszertani tárgyak kreditértékének lefutása az egyes (alap)szakokon (Forrás: Saját szerkesztés a 2. számú táblázat adatai alapján)

2. számú ábra: Gazdálkodási és módszertani tárgyak összoraszámának lefutása az egyes (alap)szakokon (Forrás: Saját szerkesztés a 3. számú táblázat adatai alapján)

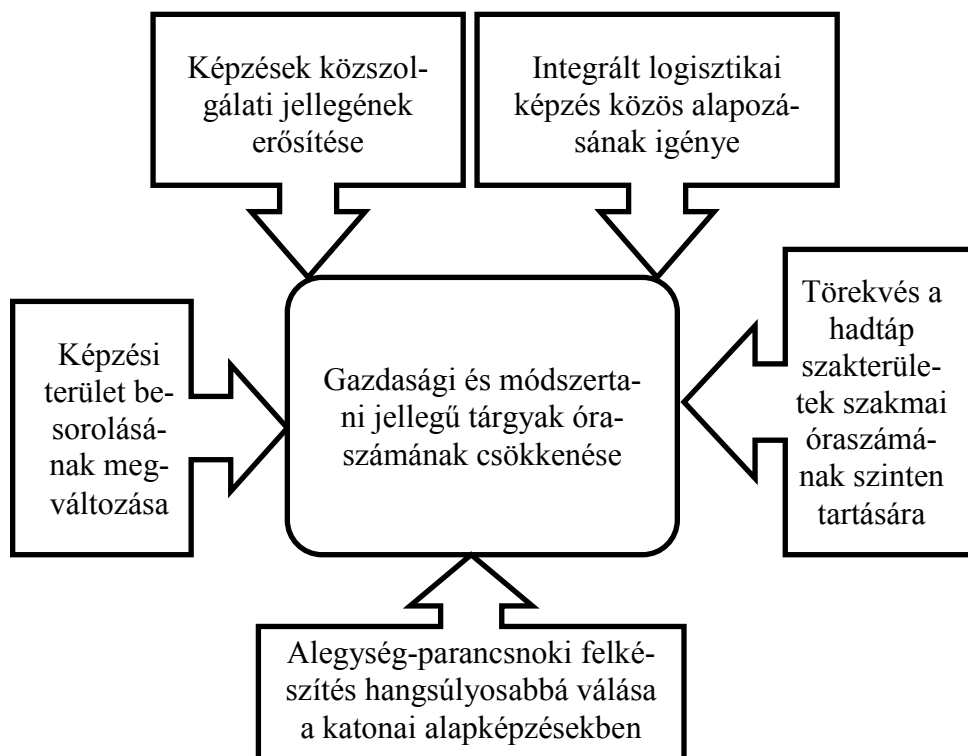
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Amíg például a Gazdálkodási szak alapvetően „ornnehéz” volt, és a gazdálkodási és módszertani ismeretek – részben alapozási indokból is – a 3. félévben tetőztek, s onnan folyamatosan csökkentek, addig a Katonai gazdálkodási alapszaknál a teljes félévet elhasználó alapkiképzés miatt ez a tetőzés egy kicsit eltolódott, míg a Katonai logisztika alapszakon kisebb hullámmás látható, s érdekes módon a legjelentősebb óraszám a másik két szaknál jóval később, a 6. félévben jelentkezik. Az összóraszám és összekredítérték különbségek mellett, ezen lefutás eltérését is elemezzük a következő fejezetben.

3. AZ ELTÉRÉSEK HÁTTERÉBEN ÁLLÓ OKOK

A gazdálkodási és módszertani ismeretek kreditértékének és óraszámának Katonai logisztika alapszakon látott drasztikus csökkenése mögött több tényező is áll, amely tényezőket a 3. számú ábrán foglaltuk össze.

3. számú ábra: A gazdálkodási és módszertani tárgyak óraszámának Katonai logisztika alapszakon történő csökkenése háttérében álló okok (Forrás: Saját szerkesztés)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Képzési terület besorolásának megváltozása: Teljesen egyértelmű, hogy mivel az új alapszak integrált logisztikai jellegénél fogva nem a gazdálkodástudományok képzési területen létesült, és nem közgazdász diplomát nyújt, ezért nem kell megfelelni ezen terület képzési követelményeinek. Vagyis rengeteg üzleti, gazdálkodási, vállalatirányítási és módszertani tárgy oktatása már nem kötelező. Mivel ezen tárgyak egy jelentős része egy alapszakos katonai logisztikai vezető számára nem szükséges, ezért nem is kerültek bele az új tantervbe. Ennek előnye, hogy így kreditérték és óraszám szabadult fel más tárgyak, más tudományterületi ismeretek számára. Jelentős hátránya viszont az, hogy az új diploma piaci vonzereje a korábbi közgazdász – illetve a többi logisztikai területen a korábbi mérnök – diplomáéhoz képest sokkal alacsonyabb, amely nagyon erősen meglátszik a jelentkezési adatokon és a felvételi pontszámon. Érezek lehet, hogy az új képzés a fiatalok egy másik csoportját mozgatja meg, mint a korábbiak. Ebből adódóan az oktatói állomálynak is egy tanulási és alkalmazkodási folyamaton kell keresztül mennie.

Integrált logisztikai képzés közös alapozásának igénye: A specializációra helyezés a képzésen a 4. félév végén történik, a specializálódás az 5. félévben kezdődik. Így az első 4 félévben a tisztjelöltek ugyanazon tárgyakat tanulják, függetlenül attól, hogy később haditechnikai, közlekedési vagy hadtáp területen fognak dolgozni. Így az első 4 félévben, mind a 3 terület szakmai tárgyainak megalapozása, a szükséges módszertani és tudományterületi alapismereteinek átadása meg kell, hogy történjen. Ha az evolúciót vizsgáljuk, a haditechnikai specializáció származása gépészmérnöki, a katonai közlekedési specializáció közlekedésmérnöki, a hadtáp specializáció közgazdasági ősökhez vezethető vissza. Így a közös alapozás során ezen tudományterületek alapozó tárgyait kellett tömöríteni. Ebből adódóan mindegyik területnek le kellett mondania óraszámokról, kreditekről, bizonyos alapozó módszertani ismeretek átadásáról. Ennél a hátránynál azonban jóval jelentősebb az új szak legfőbb előnye, ami ebből az integrált alapozásból adódik. Ugyanis bármilyen specializáción is végeznek a honvéd tisztjelöltek, komoly rálátással fognak rendelkezni a többi logisztikai szakterület tevékenységére és feladatára is. A szélesebb spektrumú tudásuk jól jön napjainkban, amikor a logisztikai szakágak erőteljesen integrált (együtt)működése figyelhető meg, valamint sokkal gyakoribbá vált a szakterületek közötti átjárás a hivatásos tiszti karrierok során.

Képzés közszolgálati jellegének erősítése: A Nemzeti Közszolgálati Egyetem létrehozásakor megszületett egy koncepció, mely szerint az egyetem összes alapszakján kötelező jelleggel kialakításra került egy közszolgálati tantárgy blokk. Ennek célja az, hogy már az alapképzés során megismerkedjenek a különböző területen tanuló hallgatók azokkal a közszolgálati alapismeretekkel, amelyek később megkönnyíthetik a közszolgálati életpályák közötti átjárhatóságot. Továbbá ez a blokk segíti a különböző hivatásrendeket abban, hogy általánosságban megismerjék egymás tevékenységét, növelve ezáltal az együttműködés szinergiáját. Erre nagyon jó példa, minden évben a közös blokk lezárásaként megrendezésre kerülő Közös közszolgálati gyakorlat is. Természetesen ezen ismeretek átadása is kreditek és óraszámok felhasználásával jár. Ez a közszolgálati alapismeretek blokk 15 tantárgyat jelent 30 kreditértékben és ehhez tartózan kiemelkedően magas, 465 kon-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

taktórában. (Az egy kreditre jutó kontaktóraszám ennél a tantárgyi bloknál a legmagasabb.¹⁷) Ez az óraszám a 14 hetes alapkiképzéssel és a mindenképpen szükséges katonai vezetői alapismeretekkel együtt az első 3 félévet szinte teljesen le is fedi. Ebből adódóan nemcsak a gazdálkodási és módszertani ismeretekkel, de a többi logisztikai terület alapozó tárgyaival, oktatóival, s így magával a Katonai Logisztikai Intézettel, valamint a logisztikai szakmával is később találkozik a tisztjelölt. Ez azért probléma, mert szemmel láthatólag nem alakul ki olyan szoros kötődés a szakfelelős tanszékekkel, és jóval később – körülbelül csak az 5. félévtől – kezd kifermődni az a szakmai szemlélet a tisztjelöltben, hogy mit is jelent logisztikusnak lenni. Ez az egyik legnagyobb hátrány az új szakon, hiszen a 4-5. félévig a honvéd tisztjelölt alig találkozik többet logisztikával és logisztikus oktatókkal, mint a másik két – Katonai üzemeltető és Katonai vezető – alapszakon. Ezzel szemben a korábbi szakokon – legyen szó itt most a Gazdálkodási, Katonai gazdálkodási vagy a többi logisztikai szakterület „jogelőd” szakjairól – a tisztjelölt már az alapkiképzés utáni első félévekben magas óraszámokban találkozott a szakmai oktatókkal, a szakmával, s így sokkal több időt töltött el ebben a szakmai közegben.

Alegység-parancsnoki felkészítés hangsúlyosabbá válása a katonai alapképzésekben: A tisztképzés 2011-es átalakítása során kiemelten fontos igényként merült fel a gyakorlati képzés erősítése mellett az alegység-parancsnoki felkészítés hangsúlyosabbá tétele is.¹⁸ Bár ehhez az elváráshoz sokkal nehezebb volt igazodni, mivel a korábbi időszakban ellentétben ez nem jelent meg semmilyen konkrét jogszabályi útmutatásban, a szak tantervének kialakításakor próbáltuk ezt is minél hangsúlyosabban figyelembe venni. Ebből adódóan a logisztikai alegységek feladatainak, valamint az alegység-parancsnokok kötelességeinek gyakorlása már nem csak szakterületi szinten történik, hanem integrált logisztikai feladatok kapcsán is. Ezért az erre a területre fordított óraszámok is növekedtek.

Törekvés a hadtáp szakterületek szakmai óraszámának szinten tartására: A katonai logisztikai szakma egyértelmű elvárása volt az új alapképzés kialakítása során, hogy a műveleti felkészítésnek szentelt kiemelt figyelem mellett¹⁹ a szakmai tárgyak és a szaktisztizti képzés szerepe se csökkenjen. Ezért a hadtáp specializáció kialakításakor is törekedtünk arra, hogy a szakmai óraszámok megmaradjanak. Ugyan egyes ellátási tárgyak órászáma csökkent, de azért, mert egyes tárgykörök önálló tárgyakban jelentek meg vagy éppen más ellátási tárgyak hasonló tárgykörökkel összevonva alkotnak külön tárgyat. Ezért az átadott szakmai ismeretek száma nem csökkent.²⁰ Sőt, megjelent a korábbi szakok hadtáp szakirányain nem oktatott, azonban a hadtáp szakterülethez tartozó vagy azokkal szoros kapcsolatban lévő szakági ismeretek oktatása is. Ilyen például a térképészeti- és humán anyagok ellátásával kapcsolatos ismeretek átadása, vagy például a logisztika oktatási

¹⁷ Katonai logisztika alapképzési szak tanterve Érvényes: 2013/2014-es tanévtől felmenő rendszerben 386-390. o.

¹⁸ Pohl Árpád: A műveleti felkészítés rendszere a logisztikai tisztképzésben

¹⁹ Pohl Árpád: A műveleti felkészítés néhány aspektusa a logisztikai tisztképzésben

²⁰ Pohl Árpád: Az új rendszerű logisztikai tisztképzés – Valóban „eltűnt a szakma”?

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

területtel kapcsolatban már korábban is felvetett²¹ alapvető elhelyezési és elhelyezési anyag ellátási ismeretek megjelenése. Mindez természetesen azt jelentette, hogy a korábbi pontokban leírt tényezőkből kifolyólag szűkülő órakeretben csökkenteni kellett ezen katonai ellátási és –gazdálkodási tárgyak megalapozásához szükséges általános gazdálkodási és módszertani ismeretek oktatására szánt kontaktóra-keretet.

ÖSSZEGZÉS

Röviden összefoglalva a leírtakat, látható, hogy a korábbi Gazdálkodási, majd az azt követő Katonai gazdálkodási (alap)szakokon a gazdálkodási és módszertani ismeretek nagyon komoly szerepet játszottak, mivel ezek a szakok közgazdász diplomát nyújtottak a végzett tisztjelölteknek. Az új integrált Katonai logisztika alapszakon ezen ismeretek egy jelentős részére már nincsen szükség, ezért természetes, hogy ezek átadására fordítható óraszám csökkent. Az, hogy ez a csökkenés elég drasztikus, – közel 60%-os – lett, az több külső és belső tényező hatásának az eredménye. Ilyen például, hogy a megrendelő részéről megjelent az a követelmény, miszerint az alegység-parancsnoki felkészítést erősíteni kell, mindamelllett, hogy a logisztikai szakma is teljes természetességgel kitartott a szakmai tárgyak óraszámának és a szaktiszti képzés súlyának megtartása mellett. Ezen túl a Nemzeti Közszolgálati Egyetem létrehozásával elkezdődött egy folyamat, amely segíti a közszolgálati életpályák közötti átjárhatóság megteremtését, valamint a hivatásrendek jobb és sikerebb együttműködését. Ennek keretében már az alapszakokon is egy kötelező jellegű közszolgálati alapismeret blokk került kialakításra. Mindezen folyamatokat együttesen vizsgálva, nem meglepő, és természetesnek tekinthető, hogy a gazdálkodási és módszertani ismeretek oktatása háttérbe szorult a katonai logisztika hadtáp szakterületeinek képzésében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Pohl Árpád: Az új tisztképzés – a logisztikus megoldás In: Hadtudományi Szemle VII. évfolyam 2014/4. szám 356-367. o.
2. Pohl Árpád: A műveleti felkészítés rendszere a logisztikai tisztképzésben In: Hadtudományi Szemle VIII. évfolyam 2015/1. szám 151-166. o.
3. Pohl Árpád: Az új rendszerű logisztikai tisztképzés – Valóban „eltűnt a szakma”? In: Hadmérnök X. évfolyam 2015/1. szám 49-61. o.
4. Pohl Árpád: A műveleti felkészítés néhány aspektusa a logisztikai tisztképzésben In: Hadtudományi Szemle VIII. évfolyam 2015/1. szám 503-511. o.
5. Tircsi Hajnal: Elgondolás a tisztképzés innovációjáról In: Honvédségi Szemle 143. évfolyam 2015/4. szám 113-118. o.

²¹ Turcsányi Károly – Gyarmati József: Ajánlások a katonai logisztikai (haditechnikai) pályamodell vizsgálatához

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

6. Turcsányi Károly – Gyarmati József: Ajánlások a katonai logisztikai (haditechnikai) pályamodell vizsgálatához In: Katonai Logisztika 2001/2. szám 55-68. o.
7. 1993. évi LXXX. törvény a felsőoktatásról
8. 35/1997 (HK 10.) MHPK VKF intézkedés a felsőoktatási intézmények hallgatói katonai kiképzésével és katonai életre nevelésével kapcsolatos, illetve a 2000 után kibocsátandó tisztekkel szemben támasztandó katonai - szakmai követelményekről
9. 28/1999 (II. 12.) Kormányrendelet a katonai felsőoktatás alapképzési szakjainak képesítési követelményeiről
10. 4/1996 (I. 18.) Kormányrendelet a közgazdasági felsőoktatás alapképzési szakjának képesítési követelményeiről
11. 77/2002 (IV. 13.) Kormányrendelet a felsőoktatási alapképzési szakok képesítési követelményeinek kreditrendszerű képzéshez illeszkedő kiegészítéséről
12. 381/2004. (XII.28.) Kormányrendelet a többciklusú, lineáris felsőoktatási képzési szerkezet bevezetésének egyes szabályairól és az első képzési ciklus indításának feltételeiről
13. A Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola Gazdálkodási Szak Tanterve katonai közgazdasági főiskolai alapképzés, nappali képzési forma, a Magyar Honvédség és más fegyveres szervek ösztöndíjas és kettős jogállású hallgatói részére Érvényes: 1999/2000. tanévtől felmenő rendszer szerint
14. 322/12/2006. Katonai Gazdálkodási Alapképzési Szak Tanterve a nappali tagozatú, ösztöndíjas és kettős jogállású hallgatók részére Érvényes: 2006/2007. tanévtől felmenő rendszerben
15. Katonai Logisztika Alapképzési Szak Tanterve Érvényes: 2013/2014-es tanévtől felmenő rendszerben

SÁSKA ZOLTÁN ATTILA¹**Ciprus – A militarizált sziget****Cyprus – The Militarized Island****Absztrakt**

A fenntartott brit katonai támaszpontok és a további katonai bázisok létesítése gátolják a sziget teljes szabadságát. Az ENSZ csapatok állandósult jelenléte sem tesz jót a konfliktus megrekedt állapotának. Egy teljes demilitarizáció lenne a konfliktus megoldásának kulcsa?

Kulcsszavak: Ciprus, ENSZ, fegyveres konfliktus, konfliktuskezelés, békefenntartás

Abstract

The full freedom of the island is hampered by the supported British military bases and the foundation of additional ones. The permanent presence of UN troops has a different influence on the stagnating status of the conflict. Would the full demilitarization play a key role in the solution of the conflict?

Keywords: Cyprus, UN, armed conflict, conflict management, peacekeeping

Fél évszázada ENSZ csapatok őrzik a békét a két ciprióta közösség között. A Cipruson élő görög és török ciprióták még mindig előítéletekkel élnek egymás iránt, de az ellentéteket és a feszültségeket félretéve egyre inkább a tartós rendezést szorgalmazzák. A még fennálló akadályokat leküzdendő az ENSZ békefenntartó és közvetítő szerepén van a hangsúly, de az Európai Unió hozzáállása szintén elengedetlen ahhoz, hogy kielégítő megoldás szülessen. Egyik megoldás a demilitarizáció versus militarizáció, ami inkább utóbbi javára látszik elmozdulni.

Pauline Gray és Ray Collins a „The Path To Unity In The New Europe” című könyve lehetséges megoldásként említi a sziget teljes demilitarizációját, amit annak idején Glafcos Clerides, Ciprus elnöke 1993-ban megválasztását követően javasolt Rauf Denktaşnak, a

---

¹ Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: vonsaska@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1497-663X

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

török ciprióta közösség akkori vezetőjének, aki elutasította azt. Az említett szerzőpáros felváltán a sziget görög és török ciprusi katonai alakulatait, illetve az ott állomásoztatott török és görög kontingenseket egy nemzetközi civil biztonsági rendszerben működő szolgálattal, lehetőleg ENSZ vezetés alatt és kiemelkedő EU támogatással, főleg, ha az ahhoz szükséges források is rendelkezésre állnak.²

A sziget 3%-án állomásozó britek szerepéről és két szuverén bázisukról (Akrotiri és Dhekelia) azt olvashatjuk „The Path To Unity In The New Europe” című műben, hogy igen csak fontos szerepet töltenek be a konfliktus megoldásában. Továbbá azt is, hogy a szuverén bázisok feladásának gondolata 1974 őszén felmerült, de amerikai nyomásra megmaradtak. A Yom Kippur-i háború alatt 1973-ban pedig vita tárgyát képezték, amikor a néhai brit miniszterelnök, Edward Heath, megtagadta az amerikaiaktól a bázisok használatát.³ A Zürichi és a Londoni Egyezményekben⁴ rögzítettek szerint a brit katonai bázisok jelenléte ugyan zavartalan a szigeten, de nem érdekektől mentes. Ezért úgy gondolom, hogy a fenntartott brit katonai támaszpontok gátolják a sziget teljes függetlenedését. Nemzetközi jogilag Ciprus független állam lett és az ENSZ Biztonsági Tanácsa által 1960. augusztus 24-én elfogadott 155-ös határozatával felvette az ENSZ tagjai sorába, de bázisai fenntartásával a szigeten Nagy-Britannia soha nem engedte el teljes valójában. Torma Tamás szerint „Így – bár léte nemzetközi jogi tény – a ciprusi állam nem a ciprusi nép önrendelkezése nyomán, vagy államalakításra irányuló nemzeti akarata jegyében, hanem egy problémára adott megoldásként jött létre – azaz teljes legitimitás hiányában, amit a közösségek későbbi elkülönülése még inkább alá támaszt.”⁵ Valóban nem létezett egységes ciprusi nemzeti öntudat a függetlenedés körül, de előtte sem volt konszenzus a görög és török ciprióta közötti békés együttélésben, amikor a britek a görög *Enosis* elleni harcban vettek részt karöltve a török cipriótaikkal. Az 1960-as függetlenedés utáni véres események szövevényes, a két közösség közötti feszültségeket indukáló eseménysort nem részletezve jutunk el az 1964-ben keletkezett zavargásokhoz, amelyek Nicosia megosztásához vezettek. Gordon W. Allport írja, hogy: „... az uralkodó csoport sztereotipizált elképzelésekkel rendelkezik a lakosság egyik kis részét illetően, mely etnikai vonásaiban különbözik a többségtől. A többség bizonyos mértékben hátrányos megkülönböztetéssel sújtja a kisebbséget, melyre a kisebbség tagjai fokozott nehezteléssel reagálnak, és gyakran még eltökéltebben védelmezik különállásukat.”⁶ Valami hasonló történhetett, így az ENSZ-beavatkozás szükségességét 1964-ben nem is igen vitatják. Mivel tíz éven keresztül a

² GREEN Pauline, COLLINS Ray: *The Path To Unity In The New Europe*. I. B. Tauris, London – New York, 2003. 15. p.

³ GREEN Pauline, COLLINS Ray: *The Path To Unity In The New Europe*. I. B. Tauris, London – New York, 2003. 59. p.

⁴ A Zürichi és Londoni Egyezmények képezték alapját Ciprus függetlenedésének és új alkotmányos berendezkedésének 1960-ban. Bővebben: http://www.kypros.org/Cyprus_Problem/p_zurich.html (2016.02.25.)

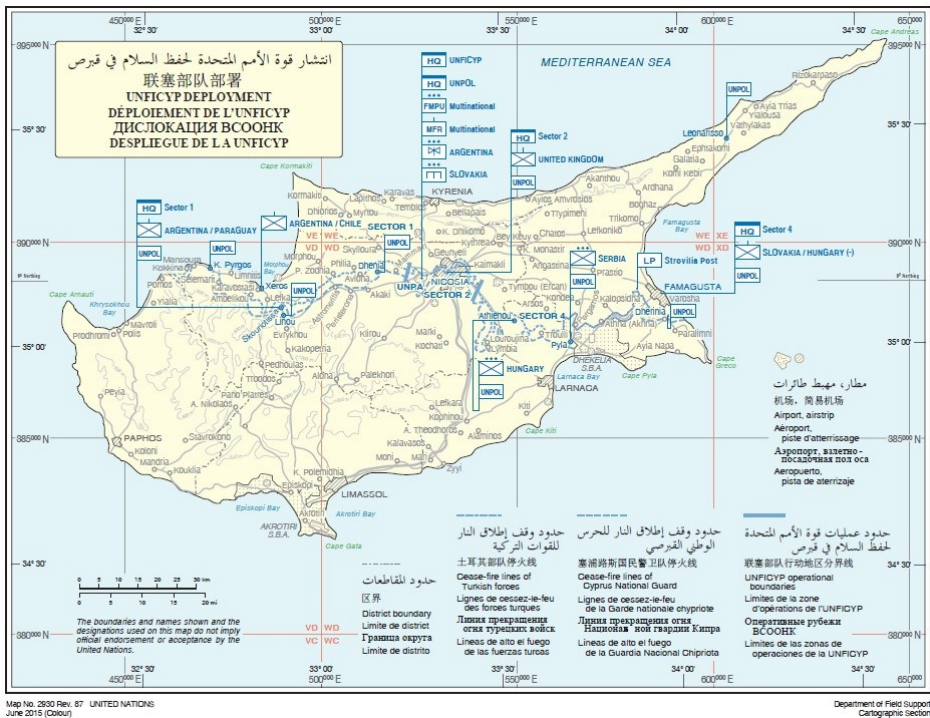
⁵ TORMA Tamás: *Ciprus az EU-ban: a megalakulástól a csatlakozásig*. In: Teleki László Intézet KTK (TLI Tanulmányok), Budapest, 2004. 7. p.

⁶ ALLPORT Gordon W.: *Az előítélet*. Osiris, Budapest, 1999. 300. p.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

helyzetben úrrá lenni képtelen ENSZ-nek sem sikerült kielégítően rendezni a kialakult konfliktust, 1974-ben török csapatok szállták meg a sziget északi felét. Innentől kezdve a szigeten egy, a szembenálló felek szubjektív biztonságérzetét szavatoló fegyverkezési verseny vette kezdetét, ami a török és a görög katonai jelenlétet állandósította, a szembenálló katonák létszámát csak növelte.

Térkép a szigeten található ENSZ-erők (UNFICYP) elhelyezkedéséről⁷

A következőkben egy jóval korábbi gondolatsort eleveníték fel, magyar tudós tollából, hogy elemzés alá vehessük a további katonai jelenlét fenntartásának szükségességét, esetleg annak ellenkezőjét: a teljes kivonást. Értem alatta: a „teljes”-et, vagyis a török, a görög, a brit és az ENSZ békefenntartó erőket együtt, vagyis az összes katonát.

„Ami a konkrét ciprusi helyzetet illeti, Nagy-Britannia katonai jelenlétéről azt kell megállapítanunk, hogy valaha ez volt a szigeten az egyetlen katonai erő, s mint ilyen, komoly szerepet vihetett volna a polgárháborúszerű ellentétek megakadályozásában s egy brit

⁷ Térkép forrása: <http://www.un.org/Depts/Cartographic/map/dpko/unficyyp.pdf> (2016.01.22.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

döntőbírói fellépés alátámasztásában. Nagy-Britannia azonban azzal, hogy gyarmati hatalmi helyzetét a lehetségesnél tovább próbálta fenntartani, ebből a döntőbírói pozícióból rég kimanővírozta magát, s átengedte azt a lényegesen gyengébb helyzetben lévő ENSZ-nek. A megmaradt brit támaszpontok csupán brit és ezen keresztül NATO-érdekeket szolgálnak, s jelentőségük minőségükben is csökkenően van; várható szerepük a helyzet megjavításában nincs, sőt az ügyre való kihatásuk jelenleg főképpen abban áll, hogy Nagy-Britanniát és közvetve a többi NATO-hatalmat a szó rossz értelmében „érelkelt”-té teszik, az ügyszóhoz való hozzáállásukat torzítják, ami viszont arra indítja a velük szemben álló nagyhatalmi tényezőket, hogy a kérdést ugyancsak elsősorban e támaszpontok mellékes és időleges szempontja alapján ítélik meg. Ezekre nézve tehát egy pártatlan politikai fórum alig mondhat más véleményt, mint azt, hogy minél előbb távoznak a szigetről, annál jobb⁸ – írja Bibó István. Bibó korai meglátásán túl az írott tudományos világban, de a politika jeles képviselői között is akadtak, akadnak olyanok, akik lehetséges megoldásként tekintenek a sziget demilitarizációjára, mint a fentebb említett brit szerzőpáros, de a konfliktusban érdekelt felek vezetőinek némelyike is.

Érdekes módon a demilitarizáció mindezedáig nem ment végbe, sőt 2015-ben orosz tengeri és légi kikötők létesítésének előfutáraként a Ciprusi Köztársaság 2015. február 25-én megállapodást írt alá Oroszországgal orosz hadihajók állomásoztatásáról a szigeten. Ez mindenképpen érdekes geopolitikai fejleményt jelent a Földközi-tengeren. A tényleges demilitarizáció helyett a sziget „katonai offshore”⁹-rá alakulásának lehetünk szemtanúi. Hogy ez valóban hozzájárul-e a sziget egysítéséhez és a kedélyek megnyugtatásához? Kétségtelen. Most, amikor a NATO és Oroszország közötti ellentétek kiéleződtek, véleményem szerint nem szerencsés az ellenérdekelt katonai szövetégek fegyvereseivel és nagy mennyiségű fegyverezéssel teletömöködni a közel-keleti „puskaporos hordó” (Szíria, Libanon, Irán, Irak) közelében található szigetet. A Nagyhatalmak ahelyett, hogy a béke megvívásához használnák diplomáciai eszközeiket, fegyvert adnak a *Diplomácia*, de leginkább a két kiszolgáltatott közösségnek a kezébe, mintha csak a túlzott fegyverkezés jelentene megoldást és nyújtana biztonságérzetet azoknak, akik ezt a helyzetet a másiktól való félelem főbiájával előidéztek. Az ENSZ-erők (UNFICYP) ciprusi állomásoztatásáról Bibó azt írja, hogy: „Ami végül az ENSZ-erőket illeti, jelenlétük pillanatnyilag nyilvánvalóan hasznos, de állandósulásuk ugyancsak egészségtelen jelenség: természetesen nem bajok oka, hanem inkább bajok tünete, mert elhúzódó ottlétük a nemzetközi államközösség bénultságának mutatója. Egy pártatlan döntésen alapuló végleges megoldás lebonyolítása és végrehajtása során természetesen rövid időre esetleg sor kerülhet az ENSZ-erők megnövelé-

⁸ BIBÓ István: *A nemzetközi államközösség bénultsága és annak orvosságai: Önrendelkezés, nagyhatalmi egyetértés, politikai döntőbíráskodás*. In: Bibó István munkái. Centenárium sorozat. Argumentum Kiadó – Bibó István Szellemi Műhely, Budapest, cop. 2011. 306. p.

⁹ saját fogalomalkotás

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

sére is, de csak annak érdekében, hogy utána annál véglegesebben távozhassanak.”¹⁰ Bibó előremutató gondolatsora, ha úgy tetszik: a megoldásra tett javaslata még nem valósult meg, sőt az eszkálálódott, majd kifejlődött konfliktus állandósult, úgy ahogyan a több mint öt évtizede a szigeten állomásozó ENSZ-erők (UNFICYP) jelenléte is. Bibó meglátása foglalkozik a szigeten létesítendő további bázisok kérdésével is, mint írja: „További támaszpontproblémát jelenthetnek az atlanti vagy egyéb idegen támaszpontok abban az esetben, ha a sziget vagy annak részei Görögország, illetőleg Törökország részévé válnak, és ezek az országok az atlanti szövetség vagy valamilyen más nyugati szövetséges rendszer tagjai maradnak. Noha a nemzetközi jog nem tiltja, hogy egy állam a saját szuverenitása alá tartozó területen idegen csapatok vagy támaszpontok ottlétét engedélyezze, mint mondtuk, ezek többször okoznak bajt, mint nem. A ciprusi helyzet kényessége és esetleg még egy pártatlan döntés után is egy ideig fennmaradó stabilitása tehát kétségtelenül hasznossá tenne egy olyan előírást, amely ezen a területen idegen támaszpontok engedélyezését bizonyos határidőre vagy egyszer s mindenkorra megtiltja; vagy akár – hasonlóan Görögország és Törökország más határvidékeihez – kötelezően semleges, vagyis katonai létesítményektől mentes területekké nyilvánítja ezeket. Ezzel egyben megszűnne az ok arra is, hogy bármely nagyhatalom a ciprusi kérdést az ügy igazi érdeme helyett a támaszpontok másodlagos szempontja alapján ítélje meg.”¹¹ Úgy fest, hogy a bibói meglátás jelen helyzetben is helytálló. Álláspontom szerint a további bázisok létesítése, nemhogy segítené, de elodázza, sőt elmérgesítheti a helyzetet, főleg a feltehetően jövőben tervezett orosz bázisoké. Utóbbi az Amerikai Egyesült Államok oroszfóbiáját erősítheti és NATO-n belüli feszültségeket is indukálhat. Az Egyesült Államok fő szövetségesének minősülő Törökország és Oroszország közötti erőfitogtatás meg végképp nem jön jól a térség kiegyensúlyozott stabilitásának az elérésében. 2015 novemberében a török hadsereg által történt orosz gép lelövése¹² csakis Oroszország szíriai háborúban való részvételéről alkothatott némi hangsúlyos véleményt. A NATO-tag Törökország és az Egyesült Államok ezen térségében kifejtett ténykedését eddig csak háttérből figyelő és Szíriát segítő Oroszország – hirtelen és direkt – beavatkozásával üzent. Üzent és sokat vállalt Bashar al-Assad szíriai elnök hatalomban tartásával. A katonai stratégiai erővonalak átrajzolásával és az amerikai támaszpontok keletebbre helyezésével felbőszített orosz medve – sarokbaszorított helyzetéből – kitörési pontokat keresett. Egy ilyen kitörési pont lehet a ciprusi szigeten létesítendő légi és tengeri kikötő bázisok létrehozására irányuló első körös, jelzésértékkel bíró moszkvai szerződés-kötés is.

¹⁰ BIBÓ István: *A nemzetközi államközösség bénultsága és annak orvosságai: Önrendelkezés, nagyhatalmi egyetértés, politikai döntőbíráskodás*. In: Bibó István munkái. Centenáriumi sorozat. Argumentum Kiadó – Bibó István Szellemi Műhely, Budapest, cop. 2011. 308. p.

¹¹ BIBÓ István: *A nemzetközi államközösség bénultsága és annak orvosságai: Önrendelkezés, nagyhatalmi egyetértés, politikai döntőbíráskodás*. In: Bibó István munkái. Centenáriumi sorozat. Argumentum Kiadó – Bibó István Szellemi Műhely, Budapest, cop. 2011. 307-308. pp.

¹² http://hvg.hu/vilag/20151124_Lezuhant_egy_harci_gep_a_szir-torok_hataron - (2016.01.20.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Görög hadihajó Larnaca partjainál (saját felvétel – 2014)

Mielőtt folytatnám, kitérek egy igen fontos eseménysorozatra. A 2011-ben kirobbant Arab Tavasz elnevezés alatt egy, az észak-afrikai és a Közel-Kelet kikiáltott diktátorainak és rezsimeiknek elsöprését célzó forradalmi hullám hátterében igenis komoly hírszerzési munka folyhatott, amikor Assad a megdöntésére irányuló hírek nyilvánosságra kerülése előtt Iránból fegyvereket és lőszereket próbált beszerezni. Történt ugyanis, hogy egy ciprusi hajó zászlaja alatt a Földközi-tengeren lefűelt fegyverszállítmányt az ENSZ fegyverbargójára hivatkozva (amerikai nyomásra) bevontattak a sziget déli részén található (Evangelos Florakis Naval Base) katonai kikötőbe még 2009-ben. Ezt a szállítmányt nem semmisítették meg, de az ENSZ fegyverellenőreinek sem engedték átvizsgálni, míg végül a szíriai események eszkalálódása körül, pontosabban 2011. július 11-én megsemmisült, valahogy felrobbant, és a robbanás ereje eltakarította a 150 méterre lévő Vassilikos erőművet is a föld felszínéről, hatalmas gazdasági hátrányt és időleges áramkimaradást okozva a Ciprusi Köztársaságnak. Feltáró vizsgálat indult, és az akkori ciprusi elnök Demetris Christofias több támadás keresztüzébe került, mert neki tulajdonítják az említett rakomány sorsa körüli időhúzás miatt bekövetkezett katasztrófát, ami nem mellesleg legalább tizenhárom ember halálát okozta.

Christofias ügyesen egyensúlyozott a rakomány sorsát illetően, amikor megígérte Assadnak, hogy addig tárolják a szállítmányt a kikötőben, amíg az visszajut Iránba vagy megérkezhet Szíriába.¹³ Utóbbi ígéret számomra értelemezhetetlen valahol, mert az Ameri-

¹³ Investigation blames Cyprus leader for arms blast - <http://www.reuters.com/article/us-cyprus-blast-inquiry-idUSTRE79237420111003> (2016.01.20.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

kai Egyesült Államok biztosan nem vette le szemét a rakományról, hiszen pont Assad rezsimjét kezdte el megdönteni. Assad azóta is tartja magát. Felmerül a kérdés, hogy mi történik akkor, ha Christofias mégis tovább tudja engedni a szállítmányt? Véleményem szerint Törökország rosszállása borítékolható lett volna, az akkoriban éppen élénkülő törög és görög ciprióta közeledés tüze bizonyára kialszik, és még ki tudja mi történik.

Visszatérve a szigeten létesülő új katonai bázisok kérdésére, Oroszország véghezvitte 2015-ben a katonai támaszpontok előfutáraként kötött szerződéskötéssel azt, ami előtte elképzelhetetlen volt, és pedig a kommunista múlttal és kötődéssel rendelkező Christofias után a 2013-ban megválasztott jobboldali Nicos Anastasiades cirusi elnökkel (aki korábban rosszalta Christofias baloldali bekötését az oroszokhoz) szentesítették a megállapodást Moszkvában. A ciprusi politikai belviszonyokat ismerve ez 2008-ban Anastasiadestől még elképzelhetetlen lett volna, annak ellenére, hogy az ortodoxia összeköti Oroszországot Ciprussal, sőt Görögországgal is. Utóbbi kapcsolatot nem szabad fogymen kívül hagyni, és itt emlékeztetnék a 2015-ben kicsúcsosodó görög gazdasági krízisre, amikor Alexis Tsipras görög miniszterelnök Vladimir Putin orosz elnök szövetségét kereste moszkvai látogatása alkalmával, hogy kipuhatholja Oroszország szövetségének valóságát a jövőre nézve, nem kis borsot törve az Európai Unió orra alá, hiszen az orosz-ukrán konfliktus és a Krím bekebelezése miatt komoly szankciókkal sújtott „agresszor” Oroszország egy kitörési lehetőséget kaphatott elszigeteltségéből a nemzetközi politikai porondon.¹⁴

Török hadihajó Famagustában (saját felvétel, 2014)

¹⁴ *Putin Meets With Alexis Tsipras of Greece, Raising Eyebrows in Europe* - http://www.nytimes.com/2015/04/09/world/europe/putin-russia-alexis-tsipras-greece-financial-crisis.html?_r=0 (2016.01.22.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Minden esetre úgy látszik, hogy Ciprus megkerülhetetlen a Földközi-tenger feletti uralom vagy egyensúly kialakításában. Kész tény, hogy 2014-ben a Fekete-tengeren az amerikai előrenyomulás és az orosz szárazföldre való fenyegető közelsége Ukrajna EU- és NATO-csatlakozási szándékai nyomán a Krím-félsziget orosz megszállásához vezettek. Az összefüggéseket vizsgálandó, némi párhuzamot fedezhetünk fel az amerikai előrenyomulás és rakétapajzs programja keltette nyugtalanság és orosz viszontválaszok (például Krím-félsziget bekebelezése és a Cipruson létesítendő katonai kikötő) stratégiai jelentőségében. Úgy vélem, egy kifinomult és mesterkéltszerű sakkjátszma zajlik, ami hosszan elhúzódhat. Amíg van lépés és ellenlépés, addig a biztonság fenntartható, a sarokbaszorítottság érzése vagy a pathhelyzet viszont új stratégiákat indukálhat, de nagyobb konfliktusokhoz, esetleg több, regionális szinten zajló kissebb háborúba is torkolhat.

ÖSSZEGRZÉS

Bár az ENSZ-erők, vagyis az UNFICYP jelenlétének köszönhetően Ciprus a világ nyugodtabb válságövezetei közé tartozik, még nem jelenti azt, hogy a konfliktus megoldódott. A felügyelt béke törékeny, hiszen a sziget továbbra is két NATO-tagállam, Görögország és Törökország megosztó problémáinak színtere. Megállapítható, hogy az idő múlásával az UNFICYP kéksapkásainak tekintélye képes megakadályozni a szemben álló felek közötti fegyveres konfliktus kirobbanását, de a megrekedt, majd kikényszerített béke (béketeremtés) és békefenntartás állapotából csakis a párhuzamosan ténykedő politika és diplomácia tudja kirángatni, esetleg önálló, gyámnélküli életpályára helyezni a szigetet. „Az elmúlt negyven évben nem került sor incidensre a szembenálló katonai felek között, sőt az ezredforduló óta folyamatosan csökkent a provokációk, incidensek száma is. Az ENSZ története során nem egyszer foglalkozott a misszió jövőjének, működésének kérdéseivel, megpróbálva azt hatékonyabbá tenni. A misszió abból a szempontból sikeres volt, hogy jelenlétével valóban megakadályozta az ismételt ellenségeskedés kialakulását a két oldal között, ám a dilemmát az jelenti, hogy ehhez feltétlenül szükséges volt-e/van-e ekkora erőre. James H. Allan kanadai ezredes, az UNFICYP és más ENSZ missziók többszörös veteránja könyvében megfordítja Lord Howe mondását (peacakeeping is better than nothing), mondván néha a semmi is jobb a békefenntartásnál, kritizálva ezzel azt, hogy a szembenálló felekkel erejéhez mérve gyenge UNFICYP-et miért nem alakították már át katonai megfigyelő misszióvá az 1970-es években.”¹⁵ – írja Wagner Péter „A ciprusi ENSZ misszió (UNFICYP)” című publikációjában.

A brit katonai bázisok (Akrotiri és Dhekelia) fenntartásának stratégiai szükségességét a NATO indukálja, na meg Nagy-Britannia korábbi gyarmaturalmi pozíciója, vagyis mintha képtelen lenne teljesen elszakadni megszerzett „ékszereitől”. Az biztos, hogy a brit katonai bázisok jelenléte a görög ciprióta lakosság rosszállását és dühét folyamatosan maga után

¹⁵ WAGNER Péter: *A ciprusi ENSZ misszió (UNFICYP)*. In: Válságkezelés és békefenntartás az ENSZ-ben: tanulmánykötet. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2013. 98. p.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

vonzza. A rossz emlékek a gyarmati időkből, majd a függetlenedés körül, de az 1974-es török invázió idejéből elevenen élnek a lakosság körében. Bibó szerint: „... minél előbb távoznak a szigetről, annál jobb”, mivel jelenlétükkel többi NATO-hatalmat „érdekelt”-té teszik, az ügyszöveghez való hozzáállásukat torzítják, és a kérdést ugyancsak elsősorban e támaszpontok alapján ítélik meg. Megfontolandó gondolat, ami visszatükröződik Anastasiades, a ciprusi kérdés rendezésére irányuló legfrissebb nyilatkozatában. A konfliktusrendezés aktuális jelenéhez tartozik ugyanis az a friss hír, hogy Nicos Anastasiades ciprusi elnök és az Északi Ciprusi Török Köztársaságban 2015-ben megválasztott Mustafa Akinci elnök a közöttük megindult párbeszéd és felgyorsult béketárgyalások nyomán 2016. január 21-én a svájci Davos-ban rendezett Világgazdasági Fórum résztvevőiként a világ vezető hatalmait kérték a végső és mindent rendező békemegállapodás támogatáshoz. Akinci úgy nyilatkozott, hogy Anastasiades és ő maga az utolsó generációt képviselik, akik képesek megoldani a konfliktust, hiszen velük ellentétbe az utánuk jövők már csak a megosztottság állapotát ismerik. Úgy fest, a felgyorsult közeledés háttérében a sziget körül található új offshore gázmezők állhatnak, azok gazdasági potenciálja ösztönzőleg hathat a felekre. A nyilatkozatok szerint a területi, tulajdonjogi és kompenzációs vitás kérdések még lezáratlanok. Anastasiades úgy véli, hogy nemzetközi segély formájában adott több milliárd euróra lesz szükség a tulajdonjogi viták lezárásához és nem mellesleg Nagy-Britannia is visszaszolgáltathatna némi földet, amin szuverén bázisai találhatóak. Akinci és Anastasiades közös fórumbeszélgetését a kettejük kézfogása zárta.¹⁶

Helyzetjelentés: 2016-ig a szigeten állomásozó katonai alakulatok nem kezdték meg a vissza- vagyis hazacsoportosítást, sőt a Moszkvában megkötött egyezmény szerint orosz hadihajók is kikötnek majd a szigeten. A teljes, de a részleges demilitarizáció még várat magára. Vajon ki meri megtenni az első lépést?

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. ALLPORT Gordon W.: Az előítélet. Osiris, Budapest, 1999.
2. BIBÓ István: A nemzetközi államközösség benuálya és annak orvosságai: Önrendelkezés, nagyhatalmi egyetértés, politikai döntőbíráskodás. In: Bibó István munkái. Centenáriumi sorozat. Argumentum Kiadó – Bibó István Szellemi Műhely, Budapest, cop. 2011.
3. GREEN Pauline, COLLINS Ray: The Path To Unity In The New Europe. I.B. Tauris, London – New York, 2003.
4. TORMA Tamás: Ciprus az EU-ban: a megalakulástól a csatlakozásig. In: Teleki László Intézet KTK (TLI Tanulmányok), Budapest, 2004.
5. WAGNER Péter: A ciprusi ENSZ misszió (UNFICYP). In: Válságkezelés és békefenntartás az ENSZ-ben: tanulmánykötet. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2013.

¹⁶With symbolic handshake at Davos, Cyprus leaders ask elite to back peace - <http://uk.reuters.com/article/us-cyprus-talks-davos-idUKKCN0UZ1ZN> (2016.01.22.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

6. Investigation blames Cyprus leader for arms blast <http://www.reuters.com/article/us-cyprus-blast-inquiry-idUSTRE79237420111003> (2016.01.20.)
7. Putin Meets With Alexis Tsipras of Greece, Raising Eyebrows in Europe http://www.nytimes.com/2015/04/09/world/europe/putin-russia-alexis-tsipras-greece-financial-crisis.html?_r=0 (2016.01.22.)
8. hvg.hu: Kilőttek egy orosz harci gépet a szír-török határon http://hvg.hu/vilag/20151124_Lezuhant_egy_harci_gep_a_szirtorok_hatar (2016.01.20.)
9. With symbolic handshake at Davos, Cyprus leaders ask elite to back peace <http://uk.reuters.com/article/us-cyprus-talks-davos-idUKKCN0UZ1ZN> (2016.01.22.)
10. Zurich and London Agreements - The Constitution - The Treaties http://www.kypros.org/Cyprus_Problem/p_zurich.html (2016.02.25.)

MARIANNA SCHILD¹**New faces of stress today****A stressz új arcai napjainkban****Abstract**

The pursuit of safety is as old as mankind itself, with the aim of achieving the status free from threat and risk, and creating harmony in our environment. The accelerated pace of the XXIst century life present increasing and more and more specific challenges to each person and community, which appears in the civil service work as well. In addition to the daily stressors, extreme loads may occur and transforming into emergency or crisis, affect the individual's psychological reactions, thus changing the behavior. These special situations can be caused by nature or human activity. Is it possible to prepare for them? Is there a scientific method to adapt even better to these unexpected situations? The professional and moral aspects of these complex processes require new strategies, to which, modern examination of the psychological processes are essential.

Keywords: emergency situations, new kinds of stressors, terror threats, cyberbullying, migration crisis, global warming

Absztract

A biztonságra törekvés egyidős az emberiséggel, melynek célja a veszély- és kockázatmentes állapot elérése, és harmónia megteremtése közvetlen környezetünkkel. A XXI. század felgyorsult élettempója egyre nagyobb és speciálisabb kihívásokat állít minden ember és közösség elé, ami a közszolgálati munkában is megjelenik. A napi stresszorokon kívül előfordulhatnak olyan extrém terhelések, amelyek veszélyhelyzetté, krízissé alakulva befolyásolják az egyén pszichés reakcióit, megváltoztatva ezzel viselkedését. Ezek a különleges helyzetek lehetnek a természet vagy az ember által előidézettek. Fel lehet-e ezekre készülni? Van-e tudományos módszer arra, hogy az ilyen váratlanul előálló helyzetekhez még

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: schild.marianna@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9969-1918

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

jobban alkalmazkodjunk? E bonyolult folyamatok szakmai és morális kérdései új stratégiákat igényelnek, amelyhez a pszichés folyamatok korszerű vizsgálata nélkülözhetetlen.

Kulcsszavak: *vészhelyzeti szituációk, újfajta stresszorok, terrorfenyegetettség, cyberbullying, migrációs válság, globális felmelegedés*

Human beings are in an attempt in all their lives to reach equilibrium with the least risk to the environment. Today's recent stressors and the scope of the concept of security are inseparable, it is important to examine them together. Stress can be caused by anything, even if it is a positive event (eg. marriage ceremony, winning). In everyday life, when we mention the stress, we usually think of things that - according to our judgment - threaten our physical and mental well-being. There are certain events that cause stress for almost everyone. In recent years, for almost everyone in the world, new kinds of stressors arose that are closely related to our sense of security. In this paper we learn about these phenomena and are looking for answers, what short- and long-term impacts they have on people's mental health.

The population and material possessions today are threatened by many dangers. Besides the already existing disasters, accidents, crimes, conflicts and wars, new stressors have appeared that are unexpected and poignant by their very nature, and helpless we stand before them. These include, but are not limited to global warming, terrorism, migration crisis, cyberbullying.

The present study is intended to approach the range of phenomenon of these new stressors from several different perspectives, particularly the psychological aspects.

THE RELATIONSHIP BETWEEN STRESS AND SECURITY

The security, that is, the exclusion of danger and threat, and fight against this, is an existing phenomenon from prehistoric times to the present day. Today, it has become a complex system with many elements by the globalization, which is a goal that ensures the standard of living. Security itself is incomprehensible, it can only be interpreted in human, social, political, economic, geographic environment; a constantly changing situation, expressing a constellation of things, circumstances and events at a certain moment. During its investigation the environmental impacts, the people's behavior and intentions, and any other effects of the human environment should also be considered. Idyllic state can never be expected because there is no absolute security, but comfortable (or just reasonable) social existence. Security can be examined in micro (small-scale environment) and macro (large, wide area) level. Ensuring security is a state responsibility, when national values

and interests in political, economic, military, humanitarian and environmental fields are protected.² In order to explore this issue, a multidisciplinary approach is required.

Everyday life situations said to be extreme, undermine our security and we feel not only physically but psychologically stressed. This is especially true for the members of the defense sector.

Normal behavior includes an efficient perception of reality, that is, the individual can properly assess his/her reactions, abilities, and all that is happening around the world. He is able to regulate his behavior voluntarily and therefore is confident of being able to control himself. If he acts impulsively, he is able to hold his aggressive impulses back. *Abnormal behavior* can be acute and temporary - such as emergency behavior. To learn more about it, it is essential to provide a brief overview of the phenomenon of stress.

The concept of stress is associated with Janos Selye, who found that this is the body's non-specific response to any requisition.³

The stress-inducing factors are stressors that may arise from any stimulus or situation, and will make use of the people in different ways. The extent of how certain situations load a person's adaptability is determined by subjective evaluation of the conditions. However, there are situations virtually endangering the individual's well-being, inner balance, and smooth body functions from every aspect. The main feature of stress that it is uncontrollable, unpredictable, testing our abilities and may cause internal conflicts. The most obvious sources are the relatively rare, but extremely devastating and traumatic events, among them the most serious ones are called **disasters**, which could be man-made (war, nuclear accidents, acts of terrorism) or natural disasters (earthquakes, floods).

"After traumatic events, almost everyone goes through the different stages of a kind of severe psychological reaction necessarily (Horowitz, 1986)."⁴

Carson and Butcher⁵ consider certain characteristics of the stressors decisive. They believe the more significant the circumstances, the more time it takes to endure its impacts, the less chance you have to avoid them, the worse the stress will be. As we get closer to the impact occurred by the stressor, the more it increases the severity of stress.

² dr. Hadnagy Imre József: A biztonság mai felfogása, gondolatok napjaink népvándorlásáról <http://www.vedelem.hu/hirek/0/2057-a-biztonsag-mai-felfogasa-gondolatok-napjaink-nepvandorlasarol>
letöltés: 2015.05.06

³ Selye János: Stressz distressz nélkül, 1978. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983. ISBN 963 05 3432 0 p:25

⁴ Atkinson & Hilgard Pszichológia, Osiris Kiadó, Budapest, 2005, pp:524-536

⁵ Carson, R.C. és Butcher, J.N. (1992) *Abnormal Psychology and Modern Life*

⁶ Cotton, D.H.G. (1990) *Stress Management. An Integrated Approach to Therapy*, New York, Brunner/Mazel Publishers

⁶ dr. Bolgár Judit – Csomós István: A rendőrségi bevetési feladatokhoz kapcsolódó kiválasztási eljárások fejlesztése, különös tekintettel az extrém stressz reakciókra, *Hadtudományi Szemle*, 2012. 2. szám

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

In Cotton's view, a stimulus can be stressed by setting limits on individual autonomy and preventing it from access to the reserves that would ensure the recovery in a tight situation.⁶ The role of chronic stress is determining from the aspect of deterioration of human health, especially the early, so-called premature deterioration of health and death in terms.⁷

Coping with stress is a process by which a person makes cognitive and behavioral efforts to manage the stress source of **conflict**. The question of selecting the way of coping depends on the person's family socialization. There are two known types: one is the *problem-oriented*, focusing on the situation and the problem in order to be able to avoid it next time, the other is the *emotion-focused* to relieve the emotional reactions.

These days continuous social and economic changes take place that require rapid adaptation. Sudden changes of the environment pose a threat and an opportunity at the same time. Scenes of stress situation may be the working place, school, family, and intermediate factors such as transportation, offices etc. Scenes of emotional resources are also the working place, school, family, or recreation, leisure, sports, relaxation.

Holmes and Rahe have developed the significant events that matter the most important stressors, and can happen to anyone. However, there are extremely threatening life events that make "slow-healing wounds" to the human spirit and fortunately rare in human life: these are psychotraumas. These events can be for example: serious bodily injury, rape, robbery, taking of hostages, accidents, acts of terrorism like a bomb blast, being a burn victim, or a witness to murder and other events.⁸ In case of certain people, facing these events may lead to psychological disorders of varying severity, even to acute and post-traumatic stress disorder.

When defining stress, Lazarus and others considered essential whether we evaluate a situation as a threat or challenge, and called this process a cognitive evaluation. Sometimes stress can even occur without it, typically in emergency cases, in extreme emergency, when the individual's response is rather be perceived as a reflex reaction. While Zajonc evaluates stress as a pure cognitive process, the perception that emotion has at least as important role as cognition, has spread just due to him.⁹

There are different degrees of hazard situations. It may start with a simple *trouble* that is a disturbing, difficult to deal with issue, and it is a state of mind as well. The *problem* is an unpredictable thing, a question to be resolved, while the *danger* is a possibility that somebody or something would be damaged or destroyed. The *crisis* is a serious disorder

⁷ Atkinson & Hilgard Pszichológia, Osiris Kiadó, Budapest, 2005, pp:524-536

⁹ Atkinson & Hilgard Pszichológia, Osiris Kiadó, Budapest, 2005, pp:524-536

⁸ Kovács Daniella: A fanatizmus és a terrorizmus pszichológiai szempontú elemzése. Rendvédelmi füzetek, 12. (2002), Rendőrtiszti Főiskola, Budapest

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

affecting the individual, or social life, its turning point is the crisis. The *disaster* is a sudden, catastrophic event.

The following outlines the most important stressors that have appeared in recent years in the world and seriously affect our mental health.

Let's start with the most dramatic one!

TERROR THREAT

Today, the greatest international problem is the spreading of *terrorism*, which is always perceived as a crisis. Based on the conceptual definition, it is an intentional and involuntary manslaughter, causing permanent damages, and the targets of bombings are mostly civilians.¹⁰

Terrorism is a frightening, violent crime, committed by individuals or organizations for various social, political, religious, or ethnic reasons. A phenomenon which has always been throughout history, but terrorism in the modern sense appeared in the 19th century and the number of acts is continuously growing.

Types of terrorism		
<i>Ideological motivation</i>	<i>Ethnic terrorists</i>	<i>State terrorism</i>
Far-left (Red Brigades) Far-right (Grey Wolf)	Religious, ethnic and nationalistic reasons (IRA, ETA)	State manifestations (Israel, Libya)

1. Table: Types of terrorism, By the Author¹¹

Szilveszter Póczik's study explains how people become terrorists and that belonging to such groups is the result of a slow process of socialization. Among the motives we find the possibility of active action, the desire of belonging, the need of social status and financial reward (Crenshav, 1985).¹² Motivation can be classified into 3 groups and related to the susceptibility. These are as follows:

¹⁰A terrorizmus, <http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/az-i-vilaghaborutol-a-ketpolusu-vilag-felbomlasaig/a-toke-oroszagok-fejlolese-a-hatvanas-evektol/a-hetvenes-evek-nagy-problemaja-a-terrorizmus> letöltés: 2016.05.23

¹²Póczik Szilveszter: A terrorizmus biológiai és pszichológiai elméletei, Világosság 2007/5, pp: 25-41

¹²Indokolatlanul félünk a terrorizmustól http://index.hu/tudomany/2016/04/05/indokolatlanul_felunk_a_terrorizmustol/ letöltés: 2016.05.23

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

- The perception of injustice and needs of restoring moral order.
- The crisis of personal identity and self-consciousness when searching for identity, causing extreme behavior under the given circumstances. In this case, the individual picks up the group identity.
- It may satisfy the need to belong, as the group replaces the family, friends, and acquaintances. These ties and solidarity help in the fight against the world that seems hostile. (Johnson-Feldman, 1992)

In general we can say, that certain points, personal or ideological disappointments or failures, imprisonment -, harassment -, murder of family members, relationship with extremist ideologies may increase the likelihood of this form of political violence.¹³

The variety of stressors we experience day by day, can be categorized in different ways, from various aspects: by importance, by frequency, or by the degree of danger. Based on unexpectedness and hazard, terrorism is the most worrying factor not just in Europe, but in the whole world. The recent horrific acts of terrorism (Paris, Brussels, Sousse, etc) beyond human and other losses, have launched a wave of fear and hatred around the world, which in itself can be daunting. Some of these people are fearful of going out into the street, visiting the variety of events; they feel travel anxiety, watching their fellow men suspiciously, frustrated from helplessness.¹⁴

It should be noted that causing excessive anxiety can be triggered by the news media, also by the rapid exchange of information, as news arrive to the people from too many locations simultaneously and quickly, due to the global expansion.

Despite the fact that there has not been a terrorist attack in Hungary, news get into our homes by the media, we read it on the net, and we want it or not, come under the psychological effect of all these horrors. Man has always been afraid of losing control, a variety of disasters, from misfortune. Essential and usual things like travelling by plane, has become questionable due to the terrorist threat for many people. There are people whose fundamental anxiety is greater than the average, regardless of the various life situations, and they are able to worry about anything, in a variety of ways. There might be several reasons for this so-called *neuroticism*. It can be a thinking and behavior pattern brought from the family or a genetic determination, a life story with unpleasant personal experiences, a lack of social support, and also a badly chosen mode for coping with stress. Sensory environment, and accepting support is very important for these people.¹⁵

¹³ Indokolatlanul félünk a terrorizmustól,

http://index.hu/tudomany/2016/04/05/indokolatlanul_felunk_a_terrorizmustol/ letöltés: 2016.05.23

¹⁵ dr. Kopácsi László: Katasztrófák árnyékában

http://www.stresszdoctor.hu/blog/Katasztrofak_arnyekaban.print letöltés: 2016.05.20

¹⁵ Internetes zaklatás, <http://okosdigitalis.hu/zaklatas-internetes-zaklatas/> letöltés: 2016.05.23

¹⁶ *Bullying Definition*. (dátum nélkül.). (U.S. Department of Health & Human Services) Letöltés dátuma: 2016. 05 27, forrás: stopbullying.gov: <http://www.stopbullying.gov/what-is-bullying/definition/>

CYBERBULLYING

Besides its significant benefits, the world of internet hides certain disadvantages as well; one of them is the abuse of using the internet. Harassment is a crime against human dignity, in which the offender intended to interfere in the private lives of other people, control or affect it. Various perpetrator behaviors occur, such as a regular molestation, harassment, SMS, threats, relentless e-mails, outbursts, make-believe, fake profiles on social networking sites.¹⁶

The word *bully* means fighting, violent and degrading, which mainly occurs in school environment, between schoolmates. An aggressive behavior that is based on perceived or real power difference, and has the potential to be repeated again from time to time. As a final outcome, it can cause serious psychological problems for both the victim and the perpetrator.¹⁷ *Verbal* abuse can be manifested in a number of ways: teasing, gibing, writing obscene sexual remarks, reference to possible physical abuse. It is possible in the *social* field, when someone's reputation or relations are prejudiced or harmed. In case of *ignorance*, they want him to set aside or persuade him not to make friends with someone. Spreading different rumors and publicly embarrassing are common. In case of *physical bullying* someone's bodily integrity or possessions are hurt, which can be anything that is violent: spitting, hitting, kicking, different body gestures, breaking, etc. The verbal and social types have shifted to the internet world, using a variety of devices that include social media pages or messaging programs, chats, and websites. These are now easily available, because almost everyone has a smartphone or tablet, or personal computers, which have become parts of our daily lives.¹⁸

Cyberbullying is often followed by bullying also in real life, noted that it is harder to get rid of the online harassment than of the injuries of real world. In case of young victims of cyberbullying, the likelihood of suffering from different addictions (alcohol, drugs, etc) is greater; he may become a truant and experience bullying early as a child, his school results decline, having low self-esteem and various physical and mental problems. 7 % of upper primary school pupils and 15 % of secondary school students have been harassed in this way. The cyberbullying Research Center study of 2010 laid down as follows: 20% of respondents are concerned with serious thoughts of suicide. The bullying in all its forms show significance with the growth of suicidal intentions. Among the victims of cyberbullying

---

¹⁶ Raúl Navarro, S. Y. (2016). *Cyberbullying Across The Globe*. Spain: © Springer International Publishing Switzerland.

¹⁷ Sameer Hinduja, P. a. (2010). *Cyberbullying Research Center*. Forrás: Cyberbullying Research Summary: Cyberbullying and Suicide:

http://cyberbullying.org/cyberbullying_and_suicide_research_fact_sheet.pdf

¹⁸ Patricia Wallace: *Az internet pszichológiája*, Osiris Kiadó, Budapest, 2004, ISBN 963 389 592 8, pp: 14-15

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

twice as many people committed suicide attempts than those who have not undergone such harassment.¹⁹

The Internet gives people a kind of false sense of security, so some of them feel that they can do anything behind the guise of anonymity, as the source is not easy to find. Examining the psychological point of view we can say that people who consider themselves the most level-headed as possible, in certain situations they also lose their temper. Probably the people who hurt others, have undergone something similar experience, or simply feel that the Internet is a democratizing wonder weapon that finally gives way to their voices as well. This feeling is special, releasing, in fact, it can even reduce anxiety: the internal conflicts are projected. In the online space hating and humiliation happen often. In this case there is not just one person who picks out "a victim" for himself but entire communities are organized for someone's discrediting or harassment. Anyone can be taunted for: his body, style, communication, behavior, personality, etc.

We can say that the signals used in cyberspace to make an impression are different from the ones used in real life. Group dynamics, group conflicts, and co-operation of groups operate in quite different ways online.²⁰

As this phenomenon, historically looking back is not too old, we cannot have much information about the examination results of its long-term psychological effects. All information on the Internet is forever, and no one can be safe. If you think your data has been deleted - it might be earlier saved and misused by anyone.

2. Picture: Help!²¹

²⁰Forrás: https://www.google.hu/search?q=online+zaklat%C3%A1s&client=firefox-b&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKewiCwLiSt-jMAhUF6RQKHbUHDAKQ_AUICCGc&biw=1280&bih=864#imgrc=E8vKktKGgKGKfM%3A letöltés: 2016.05.20

²¹Stressz: Meglehető egészségügyi hatások, <http://www.infovip.hu/index.php?menu=magazines&mainId=3&view=12948> letöltés: 2016.05.20

PSYCHOLOGICAL CHALLENGES OF THE ECONOMIC CRISIS

The effects of the ongoing processes in the world, affect the psychological state of the people, and can cause existential crises. The question arises, how they behave in a situation when they are unemployed, what happens to their families, their children. What kind of solutions and coping strategies do they chose?

In a study published in February 2015, the stress levels of 3068 Americans had been evaluated. It turned out that 72% of the people feel stress because of financial concerns, moreover, 22% of them reported extreme stress because of financial difficulties.²²

According to a research carried out in the University of Southampton in 2013, people who have their debt are three times more likely to struggle with mental health problems, as others with no debt. These problems can be life-mood disorders, for example. depression, drug addiction, psychosis or suicidum. The study was carried out involving 34 thousand participants. It is difficult subsequently to determine which came first: the mental illness, or the debt, which phenomenon causes the other.²³

The global economic crisis and the events related to bank loans associated with it affect a lot of people's lives. These economic moments on a daily basis affect the psychological well-being of the people. If economic events turn negative, it can influence the psychological state of people in different ways: from depression over anxiety, all the way up to the final stage of an existential crisis. Everyone tolerates it in different ways, depending on whether the expedient mental (cognitive), or the emotional coping mode is selected.

The fear of unemployment is a serious stress factor, endangering people's mental and physical health. Chronic stress can be caused by insecurity, forced compliance, and the need to meet high standards under unpredictable circumstances. The sense of falling behind and non-compliance, and the relative deprivation experience related to the job loss, coupled with the lack of social support may contribute to the development of various diseases (musculoskeletal, cardiovascular and cancer).²⁴

---

²² *The relationship between personal unsecured debt and mental and physical health: A systematic review and meta-analysis.* Richardson, Tomas. 8, December 2013, Pages 1148–1162, Department of Psychology, Kingston University, UK : Professional Training Unit, School of Psychology, University of Southampton, UK, 2013., Volume 33. kötet. doi:10.1016/j.cpr.2013.08.009.

²⁴ Gombás Judit: A gazdasági válság pszichológiai vonatkozásai
http://elib.kkf.hu/okt_publ/tek_2010_33.pdf letöltés: 2016.05.20

²⁴ Ladonyi Zsuzsanna: Migránsok lelki egészségét befolyásoló tényezők vizsgálata elsőgenerációs németországi magyarok körében,
http://szociologia.btk.pte.hu/sites/default/files/Acta_Sociologia/10_Ladonyi_Zsuzsanna.pdf letöltés: 2015.12.05, p:141

²⁵ Forrás: Bárdos Tamás fotóművész, készült: 2015 nyarán

MIGRATION CRISIS

International migration is in the focus of world attention. It means not only a change of residence, but also the change of social and cultural environment as well. This is a strong adjustment process, which could result in identity crisis. In order for an individual to remain in harmony with itself, a high degree of change is forced in the following fields: interpersonal relationships, life instinct, will of life, and languages. It is a process that can take several years, while it is a major challenge, which can go up to the most powerful spiritual pain, and can manifest in physical symptoms as well.²⁵ Civil and professional public service experts must adapt to these psychological changes of high levels and manage diversity dealing with migrants.

3. Picture: At the Keleti Railway Station, Budapest²⁶

In her study, Ildiko Lowine Kemenyeczki argues that international migration would continue to be strongly influenced by the demographic situation in the world, strengthening urbanization and increasing difference in people's income and quality of life. Migration will appear as a new global risk, thereby creating a new challenge for the national security services. The culminating population growth, the dwindling supplies of food and raw materials, pollution, multiculturalism, big-city-terrorism pose a serious threat, provoking concern and anxiety in people, making them mentally confused. The refugee problem is a multidisciplinary phenomenon, requiring a serious collaboration and strategy in military,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

national security, law enforcement and civilian field as well. The protection against migration-associated trafficking in human beings and drugs is becoming increasingly acute with every passing day. The integration of migrants in the host country requires great financial and mental effort. It is expected that there will always be some people among the uneducated ones to turn against the values of civilization of the host country, generating new problems. Migrants might be ideal "scapegoats" for the host country in order to divert attention from social and economic problems. If they do not want to fit in, in that case processes of negative effects may begin, and as a result, xenophobia may appear.²⁷

Managing health and psychological problems of the refugees is a particular problem for the European health authorities. UN experts say that a significant proportion of the members of the groups from Syria, Iraq and Afghanistan are struggling with complex physical and psychological problems that have to be rectified in order to settle in the European Union. The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) reports that many migrants have diabetes, high blood pressure, respiratory tract infection, digestive diseases, and lack of immunization is a major problem in case of children. Most of thousands of migrants are coming from war zones to Europe, saving their lives, so they all carry a major burden in the field of mental health. These include post-traumatic stress disorder (PTSD), mood disorders, anxiety disorders, panic attacks, etc. These can be aggravated by the tasks in connection with establishment, or ongoing insecurity surrounding the legal status. „The UNHCR²⁸ study shows that 21.6 per cent of Syrians refugees housed in Jordanian camps suffer from generalized anxiety disorders, while 8.5 per cent have reported PTSD." It should be taken into consideration when dealing with them that they worry and are distrustful even of people who help them. It is important to encourage healthcare professionals to create a safe and supportive atmosphere for those in need, in order to be able to open up and report about their lives, physical and spiritual needs. Talking about their trauma is extremely hard for women who suffered sexual violence as they are afraid of being stigmatized.²⁹

The article written by Slavoj Žižek explains why we fear of refugees. He recommends to separate two dimensions: one is the atmosphere of fear, of the struggle against the Islamization of Europe, the other is the humanitarian idealization of refugees. This dismisses every attempt to openly confront the difficult issues which arise when those who follow different ways of life cohabit.³⁰

²⁷ Lőwiné Kemenyecski Ildikó: A migráció, mint biztonságpolitikai kockáza várható alakulása és hatása a biztonság dimenzióra 2030-ig

²⁸ Az ENSZ menekültügyi intézménye

²⁹ Migráció: Migráció: Fertőzések és poszttraumás stressz <https://sg.hu/cikkek/114575/migracio-fertozesek-es-poszttraumas-stressz>, letöltés: 2016.05.23

³⁰ Slavoj Žižek: Miért félünk a menekültektől? <http://mno.hu/kulfold/slavoj-zizek-miert-felunk-a-menekultektol-1331174> letöltés: 2016.05.23

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

The study of the Median Public Opinion Research Institute in 2014 revealed the emotional attitudes of the society to migration-related events. Interviewing 1,200 people, 58% of them found migrants more demanding and violent than peaceful and cooperative. Also a significant majority of them indicated the need to treat them humanely. Let's see what's so scary in this situation? ³¹

It is primarily the sudden, unforeseeable, unpredictable amount of people that makes local residents feel threatened. Their foreign faces, incomprehensible language, different culture and religion may give rise to panic. This is the phenomenon of culture shock. It can be strange for us to be threatened with danger again after 70 years of peaceful period. This requires a new kind of behavioral attitude for all of us.

GLOBAL WARMING

The phenomenon of global warming is the trend of rise in the average temperature of the Earth's climate, during which the level of the oceans and the air temperature near the ground rise. Climate change is perhaps the biggest challenge today we must face. Most scientists agree, that it is a result of human activity. Global warming is caused by the emission of greenhouse gases, mainly carbon dioxide and methane, remaining in the atmosphere for a long time. It may lead to the deforestation of rain forests. Mediterranean summers may scorch in Hungary, and the Earth is warming above the safe level. ³²

4. Picture: New York is under water. Image from the future. ³³

³⁰ Medián: Rendkívül erőssé vált a migránsokkal szemben idegenkedés a magyar társadalomban <http://magyaridok.hu/belfold/median-rendkivul-erosse-valt-a-migransokkal-szembeni-idegenkedes-a-magyar-tarsadalomban-42359/> letöltés: 2016.05.24

³² Globális felmelegedés, klímaváltozás, <http://www.globalisfelmelegedes.info/> letöltés: 2016.05.24

³³ New York víz alatt <http://www.maszol.ro/index.php/hatter/33973-ezeket-hozhatja-a-vilagra-a-globalis-felmelegedes> letöltés: 2016.05.20

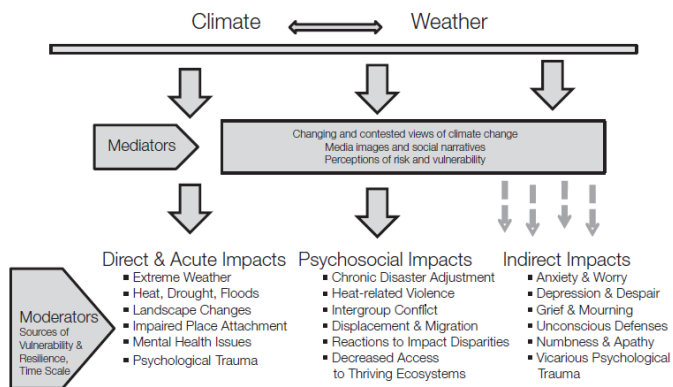
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

In the climate summit conference in Paris, the first truly global climate agreement has been reached with 195 participants. It stated that from 2018, the results of the countries to reduce emissions will be checked per 5 years. The goal is to keep the temperature rise below 2 degrees Celsius by 2100. If this is not possible, due to sea level rise, even entire islands may disappear or coastal cities, coastlines may rearrange. Various natural disasters, drought, larger migratory flows than the current one, and the resulting social conflicts are expected.³⁴

In his essay, Laszlo Teknos stated that with the help of information and communication technologies, it is necessary to help and prepare the public emergency information.³⁵

In Thomas J. Doherty's and Susan Cayton's study, psychological impacts of global warming are classified into three classes. The first one is called direct due to its acute or traumatic effects caused by extreme weather events. The second is the group of indirect impacts including future risks and observation-based effects that threaten the emotional well-being. All these are combined with a high degree of sense of uncertainty. The third is the psychological class of conflicts and chronic social and community impacts, resulting from subsequent disasters of climate change.

5. Picture: The effects of global warming³⁶

³⁴ Párizsi klímacsúcs eredményei, <http://www.168ora.hu/globusz/megis-lett-eredmenye-parizsi-klimacsucsnak-141488.html> letöltés: 2016.05.13

³⁴ Teknős László: A rendkívüli időjárás okozta veszélyhelyzetek és a kárterületeken végzendő polgári védelmi feladatok rendszere Magyarországon, http://kvi.uni-nke.hu/uploads/media_items/teknos-laszlo-a-rendkivuli-idojaras-okozta-veszelyhelyzetek-es-a-karteruleteken-vegendo-polgari-vedelmi-feladatok-rendszere-magyarorszagon.original.pdf letöltés: 2016.05.13

³⁵ Forrás: The psychological impacts of global climate change. Doherty, Thomas J. és Clayton, Susan. Washington, DC : American Psychological Association, May-Jun 2011., American Psychologist, Vol 66(4). kötet, old.: 265-276. <https://www.apa.org/pubs/journals/releases/amp-66-4-265.pdf>. doi: 10.1037/a0023141

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

In May 2015, an international survey was conducted (by Pew Research Center) involving 45 thousand people about problems that affect the whole world, problems the people are most concerned about. 40 countries have been involved in the research. Evaluating the results revealed that by 19 countries, climate change was identified first as the greatest fear of the future. These countries were mainly from Africa and Latin America. It is noted that most of the European countries identified the fear of ISIS in the first place. The results show that concerns are defined by regional or local problems, for example, in hot climate countries the people fear of climate change, while in states facing economic bankruptsy people fear instability the most.³⁷

BEHAVIORAL MANIFESTATIONS OF STRESS EFFECTS

A wide range of psychic phenomena might be experienced in emergency situations from mild anxiety to suffering from psychotic symptoms, from decision-making or risk-taking to mass panic or hysteria. In such cases, the mental apparatus will be rearranged to create new, relevant laws in accordance with the situation. The people's sense of danger is subjective, unique, and large individual differences appear when considering the situation. Some of them have a weak and others have a strong or overreacted / unrealistic sense of danger. It is even possible that what appears as an average event to one person, might be shocking or traumatic to someone else. During the evolution, fear is a final emotion and people's fear response is associated with stress. In an emergency, on the basis of human behavior, people can be separated to the *normal* type who are deliberate, calm, realistic, rational actors, or *inhibited*, who are shocked, and can be mobilized to act automatically, and there are *overproductive* people whose confused reactions are exaggerated, their actions are irrational.³⁸

According to Hirschowitz's crisis model, crisis may have two possible outcomes. The negative outcome is finding balance through dysfunctional operation. Appearance of adaptation disorder, symptoms of anxiety, posttraumatic stress, depressive symptoms, emergence of addictions (alcohol, medicine, drugs), or psychosomatic disorder, psychotic state, suicidal crisis may be the outcome. The outcome of a crisis situation can be seen as the possibility for reaching a developed balance state: more developed coping techniques come into prominence, learning to handle losses, gaining new self-expressive techniques,

³⁶ Jill Carle: Climate Change Seen as Top Global Threat, <http://www.pewglobal.org/2015/07/14/climate-change-seen-as-top-global-threat/> letöltés: 2016.05.24

³⁷ Margitics, Ferenc és Pauwlik, Zsuzsa: Megküzdési stratégiák preferenciájának összefüggése az észlelt szülői nevelői hatásokkal, www.magyarpedagogia.hu/document/Margitics-Pauwlik_MP1061.pdf letöltés: 2016.03.03

³⁸ Hajduska Marianna: Krízislélektan, ELTE, Eötvös Kiadó, 2008, p:24

while the differentiation of personality begins, self-confidence increases. These are creative or positive crises.³⁹

The emotional (fear, panic, anxiety, aggressiveness), cognitive (impaired consciousness, mental, moral loss of control) and behavioral (haste, crying, shouting, freezing) reactions are affected by special situations and emergencies different from the everyday life, and these require adequate prevention and crisis intervention strategies.

For emergency analysis of risks it is important to know the sources of danger (hazard) - which is a specific factor that potentially could cause injury or death. We have to mention the risk, which is the probability that a given element of a given system, during a fixed period of time gets damaged as determined. The danger: is a combination of specific hazards and associated risks as a system state that can lead to damage to some extent.⁴⁰

In case of emergency behavior, the existence of psychic equilibrium is very important because the lack of self-control, and auto- and hetero aggressive personality traits predispose risky behavior.

Everyone experiences disaster situations differently. According to M.C. Daniel (1978), the disaster temporally can be divided into three phases: during the first phase of the strike, in case of 10-25% of the victims panic, depression, various emotional reactions may occur. In this acute phase of shock, only 15-25% of people are able to face the danger and act accordingly. In the second phase, after the strike, life is getting restored. In the last, post-traumatic phase everything that has happened becomes clear.⁴¹

SUMMARY

Overall, the security as a fundamental element of human needs, is now increasingly coming to the fore all over the world. Our physical, psychological well-being depends on how we cope with stress day by day. The stressors may be the already known ones but may be quite new, unusual, unexpected stressors, typical of the modern world. Dangers may be natural disasters, such as global warming; and may be man-made hazards, some of them are mentioned in the paper, such as online bullying, terrorism, migration and the economic crisis.

Terrorism is one of the most serious problems and it is the main threat in Europe and around the world. Even the signs of preparedness against terrorism can cause anxiety, people carry fear of it in their minds, hence too afraid to leave their homes, their secure environment. There are places, countries that are already intentionally avoided.

⁴⁰ dr. Bolgár Judit: Viselkedési kockázat veszélyhelyzetben

http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2013_cikkek/2013-2-02-Bolgár_Judit.pdf

⁴⁰ Hárdi István: Lelki egészségvédelem, 1997, Medicina Könyvkiadó Rt., ISBN 963 242 330 5, p: 97

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

The *Internet* has almost the greatest impact on the communication and economy of the world; but unfortunately, some people use it for disregarding human dignity, that is, for harassment, threatening, humiliating, shaming others, causing by these serious psychological manifestations to the very last extremities. These acts of harassment are often begin in the online space, but will continue in real life. It is very difficult to get rid of this form of violence since it seems to be endless.

Large-scale changes in the world economy are also affecting the psychological state of the people, and may even cause serious existential crisis. This may be due to bank loans, unemployment, unrealistic increase of prices, or any extreme changes occurring in the financial world.

The European refugee crisis can also be a stressor in people's everyday life, especially for those who come into direct contact with migrants. The fact that people must flee their homeland, already carries the fact of psychological loss experience, added to this, they experience the culture shock in the respective countries and the high degree of insecurity. These processes are extremely shocking for even those who have the most powerful psychic apparatus and effective coping mechanisms. Their mental harmony loss affects the people dealing with them, policemen, soldiers and other public service workers.

The main natural change that concerns the whole humanity is the problem of global warming. It generates a high degree of uncertainty and fills people with anxiety, even if these cataclysmic events would happen in the future. Global warming is a common result of several human activities: smoke emissions, livestock farming, overconsumption, international shipping. The frequency of heat waves, extreme changes in rainfall patterns, and flooding force people to escape the impacts of climate change - thereby creating the "climate refugees" concept.

Our psychical apparatus will be completely restructured in all emergency situations and will have different laws than in its standard state. Therefore, an event may be ordinary for one man, and extraordinary or unbearable for the other person. Some of the new types of stressors listed in this paper are uncontrollable, but there is a controllable part as well. Studying the effects of all these new types of stressors in professional and psychological approach, is essential for the future, particularly in the respective professional fields.

REFERENCES

1. Atkinson & Hilgard Pszichológia, Osiris Kiadó, Budapest, 2005, pp:524-536
2. dr. Bolgár Judit – Csomós István: A rendőrségi bevetési feladatokhoz kapcsolódó kiválasztási eljárások fejlesztése, különös tekintettel az extrém stressz reakciókra, Hadtudományi Szemle, 2012. 2. szám
3. Budapest, a Keleti pályaudvar tövében. Készítette: Bárdos Tamás fotóművész, 2015.
4. Carson, R.C. és Butcher, J.N. (1992) Abnormal Psychology and Modern Life, Ninth Ed., New York, Harper Collins Publ.
5. Cotton, D.H.G. (1990) Stress Management. An Integrated Approach to Therapy, New York, Brunner/Mazel Publishers
6. Hajduska Marianna: Krízislélektan, ELTE, Eötvös Kiadó, 2008, ISBN 978 963 463 982 4, p:24
7. Hárdi István: Lelki egészségvédelem, 1997, Medicina Könyvkiadó Rt., ISBN 963 242 330 5, p: 97
8. Kovács Daniella: A fanatizmus és a terrorizmus pszichológiai szempontú elemzése. Rendvédelmi füzetek, 12. (2002), Rendőrtiszti Főiskola, Budapest
9. Löwiné Kemenyeczi Ildikó: A migráció, mint biztonságpolitikai kockázat várható alakulása és hatása a biztonság dimenzióira 2030-ig, Hadtudományi Szemle, 2015/1. szám, pp: 189-208
10. Póczik Szilveszter: A terrorizmus biológiai és pszichológiai elméletei, Világosság 2007/5, pp: 25-41
11. Selye János: Stressz distressz nélkül, 1978. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983. ISBN 963 05 3432 0 p:25
12. Patricia Wallace: Az internet pszichológiája, Osiris Kiadó, Budapest, 2004, ISBN 963 389 592 8, pp: 14-15

ONLINE REFERENCES

1. A terrorizmus, <http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/az-i-vilaghaborutol-a-ketpolusu-vilag-felbomlasaig/a-tokes-oroszok-fejlolese-a-hatvanas-evektol/a-hetvenes-evек-nagy-problemaja-a-terrorizmus> , letoltés: 2016.05.23
2. dr. Bolgár Judit: Viselkedési kockázat veszélyhelyzetben http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2013_cikkek/2013-2-02-Bolgar_Judit.pdf
3. Globális felmelegedés, klímaváltozás, <http://www.globalisfelmelegedes.info/> letoltés: 2016.05.24
4. Gombás Judit: A gazdasági válság pszichológiai vonatkozásai http://elib.kkf.hu/okt_publ/tek_2010_33.pdf letoltés: 2016.05.20
5. dr. Hadnagy Imre József: A biztonság mai felfogása, gondolatok napjaink népvándorlásáról
6. <http://www.vedelem.hu/hirek/0/2057-a-biztonsag-mai-felfogasa-gondolatok-napjaink-nepvanderlasarol> letoltés: 2015.05.06
7. Indokolatlanul félünk a terrorizmustól http://index.hu/tudomany/2016/04/05/indokolatlanul_felunk_a_terrorizmustol/ letoltés: 2016.05.23
8. Internetes zaklatás <http://okosdigitalis.hu/zaklatas-internetes-zaklatas/> letoltés: 2016.05.23

9. Jill Carle: Climate Change Seen as Top Global Threat,
10. <http://www.pewglobal.org/2015/07/14/climate-change-seen-as-top-global-threat/> letöltés: 2016.05.24
11. dr. Kopácsi László: Katasztrófák árnyékában
12. http://www.stressz doktor.hu/blog/Katasztrofak_arnyekaban.print letöltés: 2016.05.20
13. Ládonyi Zsuzsanna: Migránsok lelki egészségét befolyásoló tényezők vizsgálata elsőgenerációs németországi magyarok körében, http://szociologia.btk.pte.hu/sites/default/files/Acta_Sociologia/10_Ladonyi_Zsuzsanna.pdf letöltés: 2015.12.05, p:141
14. Margitics, Ferenc és Pauwlik, Zsuzsa: Megküzdési stratégiák preferenciájának összefüggése az észlelt szülői nevelői hatásokkal, www.magyarpedagogia.hu/document/Margitics-Pauwlik_MP1061.pdf letöltés: 2016.03.03
15. Stressz: Meglepő egészségügyi hatások <http://www.infovip.hu/index.php?menu=magazines&mainId=3&view=12948> , letöltés: 2016.05.20
16. Medián: Rendkívül erőssé vált a migránsokkal szemben idegenkedés a magyar társadalomban <http://magyaridok.hu/belfold/median-rendkivul-erosse-valt-a-migransokkal-szembeni-idegenkedes-a-magyar-tarsadalomban-42359/> letöltés: 2016.05.24
17. Migráció: Fertőzések és poszttraumás stressz <https://sg.hu/cikkek/114575/migracio-fertozesek-es-poszttraumas-stressz>, letöltés: 2016.05.23
18. New York víz alatt <http://www.maszol.ro/index.php/hatter/33973-ezeket-hozhatja-a-vilagra-a-globalis-felmelegedes> letöltés: 2016.05.20
19. Párizsi klímacsúcs eredményei, <http://www.168ora.hu/globusz/megis-lett-eredmenye-parizsi-klimacsucsna-141488.html> letöltés: 2016.05.13
20. Segítségl! https://www.google.hu/search?q=online+zaklat%C3%A1s&client=firefox-b&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjCwLjSt-jMAhUF6RQKHbUHDAKQ_AUICCGC&biw=1280&bih=864#imgrc=E8vKktKGgKGFm%3A letöltés: 2016.05.20
21. Slavoj Žižek: Miért félünk a menekültektől? <http://mno.hu/kulfold/slavoj-zizek-miert-felunk-a-menekulekto-1331174> letöltés: 2016.05.23
22. Teknős László: A rendkívüli időjárás okozta veszélyhelyzetek és a kárterületeken végzendő polgári védelmi feladatok rendszere Magyarországon, http://kvi.uni-nke.hu/uploads/media_items/teknos-laszlo-a-rendkivuli-idojaras-okozta-veszelyhelyzetek-es-a-karteruleteken-vegendo-polgari-vedelmi-feladatok-rendszere-magyarorszagon.original.pdf letöltés: 2016.05.13

FOREIGN REFERENCES

1. *The relationship between personal unsecured debt and mental and physical health: A systematic review and meta-analysis.* Richardson, Tomas. 8, December 2013, Pages 1148–1162, Department of Psychology, Kingston University, UK : Professional Training Unit, School of

Psychology, University of Southampton, UK, 2013., Volume 33. kötet.

doi:10.1016/j.cpr.2013.08.009.

2. *Bullying Definition.* (dátum nélk.). (U.S. Department of Health & Human Services) Letöltés dátuma: 2016. 05 27, forrás: stopbullying.gov: <http://www.stopbullying.gov/what-is-bullying/definition/>
3. Raúl Navarro, S. Y. (2016). *Cyberbullying Across The Globe.* Spain: © Springer International Publishing Switzerland.
4. Sameer Hinduja, P. a. (2010). *Cyberbullying Research Center.* Forrás: Cyberbullying Research Summary: Cyberbullying and Suicide:
http://cyberbullying.org/cyberbullying_and_suicide_research_fact_sheet.pdf

CSUKAI MAGDOLNA¹**A szocializációs tényezők szerepe a deviánsná válásban****The role of socialization factors in the process of becoming deviant****Absztrakt**

Jelen tanulmányomban sorra veszem az elsődleges és másodlagos szocializációs tényezőket, illetve ezek deviáns viselkedésformák kialakulásában betöltött szerepét. Ennek kapcsán részletesen kitérek a családra, az iskola és a média hatásaira. Igyekszem feltárni, hogy melyik területen, milyen problémák merülhetnek fel, amik kizökkentik a fiatalot a normakövető életvitelből.

Kulcsszavak: szocializáció, család, iskola, média, bűnelkövetés

Abstract

In this paper I line up the primary and secondary socializing factors and their roles in the development of deviant behaviours. Along I give a detailed description of the effect of family, school and media. I try to unfold what problems can emerge on each field which then puts the young off from the norm following lifestyle.

Keywords: socialization, family, school, media, crime

BEVEZETÉS

Hogyan és milyen körülmények között válik egy ember normakövetővé, „normálissá” és normaszegővé, „normáltalanná”? Vajon hol találhatóak meg az első nyomok, amik félresiklatják – akár már gyermekkorban – az egyént? Ha választ szeretnénk kapni ezekre a kérdésekre, akkor legelőször a fiatalkori kriminális devianciák hátterében rejlő társadalmi és szociális tényezőket kell feltárni, mely vizsgálathoz a kulcsszó a szocializáció.

A szocializáció kérdéskörét több tudományág is kutatja, ebből kifolyólag számtalan meghatározást és megközelítést alkalmaznak. A pszichológia a személyiség kialakulásának folyamatát, az individuum fejlődését jelöli ezzel a fogalommal – de rokon fogalomként

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: csukai.m@gmail.com ORCID: 0000-0001-8682-3144

használják az internalizáció és individualizációt is –, melyben döntő szerepet kap a gyermekkor. Azonban a gyermekkoron belül eltérő, hogy az egyes kutatók hova helyezik a hangsúlyt például csecsemőkor (Freud), későbbi gyermekkor (Piaget), serdülőkor (Eriksen). A szociológia tudománya már önmagában is több meghatározással dolgozik a szocializációt illetően. A folyamathoz tartozónak tartják, ahogyan a gyermekek megtanulnak a társadalomban élni, magukévá téve a normákat, értékeket, kultúrát és társadalmi szerepeket, melyeket be kell tölteniük. Az antropológia pedig az adott kultúra és szociális viselkedés elsajátítását nevezi szocializációnak. (Telesi, 2010)

A SZOCIALIZÁCIÓ

A genetikai hajlamok előhívásában és a személyiség kialakulásában nagy szerepet játszik a szocializáció és annak sikeressége vagy sikertelensége; mivel egy olyan rendszerről van szó, mely időben és térben, a tárgyi és szociális környezettel való interakció során fejlődik ki. (Boros és Csetneky, 2002) Az ez által megvalósuló társadalmi beilleszkedés egy életen át tartó folyamat: *„A szocializáció során az egyén megtanulja megismerni önmagát és környezetét, az együttélés szabályait, a lehetséges és elvárt viselkedési módokat.”* (Sallai, 1996: 80.) Társadalmi szempontból az egyént akkor tekinthetjük sikeresen szocializáltnak, ha gondolkodásában, érzéseiben, vélekedéseiben és cselekvéseiben alapvetően úgy funkcionál, ahogy azt az adott közösség egy vele azonos életkorú, nemű és társadalmi helyzetű egyéntől elvárja. (Vajda és Kósa, 2005) Lényegében elkülöníthetünk elsődleges- és másodlagos szocializációt, illetve egy korrekciós vagy reszocializációt. Ez utóbbi csak az első két fázisban fellépő zavarok esetén válik jelentőssé, és a büntetés-végrehajtás egyik kiegészítő funkcióját képezi.

A szocializáció a gyermek és környezete – kezdetben a szülők, később a jelentős mások – folyamatos interakciója során végbemenő folyamat. Elsősorban tanulási folyamatokból áll, melyek során az egyén elsajátítja és alkalmazza az együttélés értékeit, normáit, szabályait. Az együttélés nem egyszerűen egymás mellett létezést jelent, hanem valamilyen közösségben való létet. A szocializáció során megtanult értékek, szabályok és viselkedésformák nemcsak néhány konkrét emberhez kötődnek: sokszor nagyobb közösségek vagy egy adott kultúra „írja elő” ezeket. A kisebb közösségektől természetesen egyéni normákat is elsajátítunk, melyek többnyire nem ellentétesek a közösségi normákkal. A szocializáció tehát összekapcsolódik különböző közösségekkel is. (Mérei, 2001)

Mivel nagyon bonyolult folyamatról van szó, ezért ritka a problémamentes lezajlása, így gyakran felléphetnek magatartászavarok. Ezeket szerencsés esetben a környezet képes a helyén kezelni és megoldást kínálni rájuk, melynek a hatására a beilleszkedés sikeressé válhat. Néhány esetben azonban sajnos nem kezeli a környezet megfelelően a fellépő zavarokat, így a gyermek nem sajátítja el a társadalom által elvárt értékrendet és normákat, illetve az ezek elsajátításához szükséges alapok is hiányosak maradhatnak. (Szegál, 2007) Ekkor következik be az eltévelyedés, a deviáns viselkedésformák kialakulása, melynek során az egyén nem képes a társadalmi normák és értékek szerinti életvitelre. Deviáns

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

viselkedésformának tekinthető – a teljesség igénye nélkül – például a bűnözés, az öngyilkosság, az alkoholizmus, a kábítószer-fogyasztás és a nem organikus mentális betegségek.

A gyermek születésétől fogva szükségszerűen kapcsolatba kerül másokkal. Ez az életben maradásának a feltétele. Így felnőtté válása során szocializációját alapvetően négy tényező alakítja, melyek közül az első az elsődleges szocializáció, míg a további három a másodlagos szocializáció részét képezi: család, óvoda és iskola, kortárs csoport, média.

CSALÁD – ELSŐDLEGES SZOCIALIZÁCIÓS TÉNYEZŐ

A család, mint elsődleges szocializációs közeg, pótolhatatlan fontossággal rendelkezik. Ennek oka abban rejlik, hogy ez az első közösség, amellyel a gyermek találkozik, ide illeszkedik be legelőször – születésétől haláláig tagja marad. Ehhez a kis közösséghez a legerősebb és a legtartósabb a kötődés élete során.

A családban lezajló korai szocializáció szempontjából fontos, hogy a gyermeknek meg-hitt, bizalommal teli légkört biztosítsunk. A sikeres szocializációt elősegítő családi élet ismérvei: felelősség minden családtag iránt, együttes családi események, elismerést ad és kap minden családtag, meghitt nyíltság és bizalom, erkölcsi tartás és következetesség, illetve konfliktustűrő képesség. (Teleki, 2010) A gyermek a családtagokkal közvetlen és folyamatos interakcióban van, és ha a fenti ismérvek teljesülnek, akkor sikeresen el fogja sajátítani mind a felnőtt, mind a közösségi szerepeit. Ezen túlmenően természetesen további fontos ismereteknek is a birtokába jut: konfliktuskezelés, család irányítása, női-férfi feladatok a családban. Ezek hozzájárulásával a gyermek más közösségekben is megtalálja a helyét, és sikeresen tud működni.

Az elsődleges szocializációs közeget vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a kriminális reakciók gyakorisága nagyobb a csonka családokban, illetve olyan családok gyermekei között, akik mostoha szülővel rendelkeznek. Specifikus ártalomnak tekinthető a szülők szociális adaptációjának zavarai, mint az alkoholizmus, gyakori munkahelyváltás, aszocialitás, agresszió, brutalitás. (Popper, 1970) Ezzel összhangban van Solt Ágnes életút vizsgálata, aki ez alapján törekedett a devianciák kockázati tényezőinek azonosítására. Eredményei azt mutatták, hogy a családon belüli erőszak és elhanyagolás jelenti a legnagyobb veszélyeztető tényezőt. (Solt, 2004) Volentics Anna a család instabilitását emelte ki rizikófaktor-ként, főleg a már fiatakorban javító- és nevelőintézetbe kerülteknél. (Volentics, 1999) Az említett kutatások alapján tehát összefoglalva; szocializációs zavart idézhet elő: családi minta hiányossagai, család diszharmonikus működése, szülő személyiségzavara, szülő deviáns magatartása, család társas viszonyainak rendezetlensége, illetve ha a gyermek a szülő önmegvalósítójaként van kezelve.

A serdülőkorban elkezdődik a családról való leválás, és a szülők helyett a kortársak kerülnek előtérbe. Azonban fontos, hogy a családi szocializáció nem fejeződik be a gyermek óvodába és iskolába kerülésével, hanem azt kiegészítve folytatódik. Épp ezért nagyon lényeges, hogy a szülők a megfelelő intézményeket válasszák ki gyermekük további neve-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

lése céljából, hiszen a szocializációt segíti, ha az intézmény és a család jó viszont ápol és azonos normákat, értékeket vall. Például egy ateista családból származó gyermek sokkal nehezebben fog beilleszkedni egy szigorú katolikus normákkal működő iskolába, mint egy katolikus hitet gyakorló családból származó társa.

ÓVODA ÉS ISKOLA, KORTÁRSÁK – MÁSODLAGOS SZOCIALIZÁCIÓS TÉNYEZŐ

Az intézményesült keretként szolgáló óvodát, iskolát úgy gondolom a kortársakkal együtt érdemes tárgyalni, hiszen nagyon sok átfedést tartalmaz ez a két tényező. Viszont természetesen kitérek a specifikus vonásaikra is.

Az általános tankötelezettség bevezetésével (1868. évi 38. törvénycikk)² indult meg egy újfajta modernizációs folyamat, ami megváltoztatta a gyermek szocializációját. A modern iskolarendszernek köszönhetően átalakult a szülő és gyermeke napi kapcsolata, hiszen a gyermek már nem töltötte az egész napját otthon, ami a közös idő csökkenését eredményezte. A családok szervezete és funkciója szintén változáson ment keresztül. Innentől kezdve kevésbé érvényesült oktató jellege, mert ezt átvette az óvoda és az iskola. Ez összességében a család és az intézmények egyfajta feladatmegosztását jelenti a gyermek szocializációja tekintetében. (Somlai, 1997) A gyermekek a családtól elszakadva ezekben az intézményesült – formális közegek, szemben a család informális voltával – keretekben találkoznak először nagyobb közösséggel és elsősorban kortársakkal.

Mivel az ember alapvetően társas lény, ezért természetes igénye a közösségi lét, a közösségben való létezés; így 4-5 éves kor után idejük egyre nagyobb részét töltik kortársakkal, barátokkal a gyermekek. A közösség, mint társas közeg elengedhetetlen szerepet játszik az ember egész életében, mert nélküle az ember élet- és fejlődésképtelen. (Sallai, 1996) Az ember egyidejűleg több közösséghez is tartozik, melyek különböző nagyságúak és minőségűek lehetnek. Például egy osztályközösségen belüli apró klikk – mivel az osztály nem homogén közösség – vagy egy nagyobb mondjuk vallási alapon szerveződő ifjúsági csoport. Azok a csoportok, melyekhez az egyén tartozik, mindig az életrszakaszának megfelelően kerül kiválasztásra. Például felnőtt vagy idős emberek ritkán tagjai ifjúsági csoportnak; sőt gyakori, hogy a különböző csoportok eleve meghatározzák a felvehető tagok életkorát. Ezek a számtalan féle kisebb-nagyobb közösségek alapvetően meghatározzák a személyiség fejlődését és szocializációját.

A közösség szabad megválasztását jelentős mértékben befolyásolják a közös érdekek és értékek. Azok a közösségek, amelyekbe az egyén beleszületik vagy véletlenül belekerül, közös érdekek és értékek mentén jöttek létre. A közösség célja tehát egyrészt, hogy kielégítse az egyén közösségsszükségletét, másrészt valamilyen a társadalom számára fontos feladat teljesítése. (Báthory és Falus, 1997.) Ilyen módon például az iskola, mint

² Eötvös József javaslatát 1868. december 15-én szentesítette a király. Ez lett Magyarország első népoktatási törvénye.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

közösség lényeges szerepet játszik az egyén fejlődésében, egyúttal azonban a társadalmi szintű oktatás és nevelés feladatát is ellátja.

A nevelés az emberhez, az emberi léthez köthető sajátos jelenség, melyet a történelem minden korszakában megkaptak az utódok születésüktől kezdve. A folyamat a nevelő és a nevelt között fellépő interakció során megy végbe (Zrinszky, 2002) és szükségszerűen összefügg a személyiségformálással. Természetesen a szocializáció egésze nem csak ebben a szűk nevelő-nevelt kapcsolatban valósul meg, a folyamatnak csak egy szelete a nevelés.

ÓVODA ÉS ISKOLA

Az óvodában a gyermekek viselkedését, cselekvéseiket még főként a számukra fontos „mások” – felnőttek, társak – leutánzása jelenti. Tevékenységeik középpontjában az együttes élmény áll: kezdetben csak szimplán az együtt lét, majd az együtt mozgás, végül a tárgy körüli összeverődés. Elsajátítják a szerep- és szabály-játékokat. (Mérei és V. Binét, 1999) Az iskola már egy minőségileg új közeg lesz, melyben a társas viselkedés gyorsan fejlődik: kommunikációs készség, nyelvi készség, szókincs.

Az iskola több kisebb közösséget foglal magában, melyek nem feltétlenül vannak szoros kapcsolatban egymással, de egy-egy diák akár többnek is tagja lehet: osztály és foci-csapat. Az, hogy egy gyermek mely közösségeknek a tagja egy adott iskolán belül, illetve hogy a közösségen belül milyen szerepet/szerepeket tölt be, továbbá hogy mennyire aktív/passzív tagja a közösségnek jelentős a szocializáció szempontjából. Ezt szociometriai módszerekkel lehet és ajánlott vizsgálni, a szociometriai pozíció meghatározása segítségével. (Mérei és V. Binét, 1999)

Azt, hogy milyen helyet töltünk be az osztályközösségben, nagyban meghatározza az a családi közeg, amelyből érkezünk. Amennyiben a két közösség értékrendje és normarendszere szignifikáns eltéréseket mutat, félő, hogy a gyermek könnyen a szociometriai háló peremére szorul és képtelen lesz beilleszkedni. Ha egy gyermek ilyen formán már általános iskolában negatív élményekkel telítődik a közösséggel kapcsolatban, akkor a középiskolába is alapvetően ezzel a hátránnyal fog érkezni. Az egyre nagyobb elszigeteltség esetenként lógáshoz, kimaradáshoz és a személyiség torzulásához vezethet. Több kutatás is megcélozta ennek a folyamatnak a feltárását. Elsősorban e területen a roma gyermekek iskolába történő beilleszkedési nehézségeit és kimaradását vizsgálják. Úgy gondolom, hogy ezen a téren az asszimiláció kényszerítése, és ennek következtében a gyermek két eltérő normarendszerrel – kisebbségi szokások és többségi elvárások – való ütköztetése maradandó károkat okozhat és devianciákhoz vezethet. Fontos lenne egy olyan beillesztési program kidolgozása, mely a kulturális sajátosságokat és különbségeket figyelembe véve törekedne csökkenteni a család és az iskola közötti nézeteltéréseket, így segítve a gyermek sikeres beilleszkedését. Sok esetben az alapproblémát az jelenti, hogy a szülők nem támogatják gyermekük oktatásában való részvételét. Nem tartják értéknek az iskolázottságot, és gyakran maguk a szülők is aluliskolázottak. Így esetükben az iskola

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

feladata nem a családban megtanult normák és értékek rendszerének, illetve az elkezdett személyiségfejlesztésnek folytatása, hanem egy részben eltérő többségi kultúra megismeretése a gyermekkel. Ez nagyon nehéz feladat és számos nehézséggel jár együtt – kezdve a nyelvi, kommunikációs problémákkal. Ugyanis ha a gyermek nem beszél, nem ért meg 100%-an a többségi nyelvet használó pedagógust, azt további problémákat generál. Az ilyen gyermek tanulási teljesítménye valószínűleg el fog maradni társaiétól, amit kudarc gyanánt élhet meg. Ez az egész folyamat pedig a lemorzsolódás esélyét fokozza.

Végeredményképpen, pedig az iskolából – akár már általános iskolából – kimaradt gyermekeknek élete hátralevő részben szembesülnie kell azzal, hogy az iskolázottsági hiányosságai miatt a munkavállalási és megélhetési esélyei az átlagos alatt vannak. Ez pedig bizonyos deviáns viselkedési formák melegágyaként szolgálhat: hajléktalanság, bűnözés, szenvedélybetegségek.

KORTÁRSÁK

Az iskolai kortárs csoportok mellett igen jelentős szocializációs szerepe van az önként választott, szabadidős kortársaknak. Az iskolán kívüli kapcsolat más fiatalokkal, barátokkal, szomszédokkal lényegesen különbözik a családi és az iskolai kapcsolatoktól.

A gyermeknek ez az első olyan közössége, melyet önként választ és ennek megfelelően serdülőkorban ideje nagy részét már velük tölti. Felső tagozatban, serdülőkorban a kortársak már olyan fontos részei lesznek a gyermek kapcsolati hálójának, hogy nagymértékben befolyást is gyakorolnak rá: öltözködés stílus, beszédstílus, szabadidős tevékenység stb. (Vajda, 1997)

Mivel a szülők helyett most már a kortársak lépnek a mintaadó, példakép szerepbe gyakori, hogy a szülővel is szembekerül a gyermek kortársai hatására, mely egy lázadó – pozitív és negatív irányú is lehet³ – korszakban nyilvánul meg, amennyiben a két norma- és értékrendszer nem azonos. Ilyenkor a felmerülő konfliktusokat mihamarabb kezelni kell, mert a kortárshatás akkor válik leginkább kockázati tényezővé, ha szülővel való viszony megromlik. (Pikó, 2004) Ebben az esetben, amennyiben a választott kortárs csoport a többségi társadalmitól negatívan eltérő normákat és értékeket vall – mondjuk szokás a droghasználat vagy az alkoholfogyasztás –, a gyermek csoportban maradásának egyetlen módja, ha ő is ezeket a deviáns viselkedési módokat követi.

MÉDIA – MÁSODLAGOS SZOCIALIZÁCIÓS TÉNYEZŐ

Míg a kezdeti kutatások csak a család és óvoda-iskola-kortársak szocializációs tényezőkre koncentráltak, jelenleg már egyértelmű bizonyítékok támasztják alá azt a nézőpontot, hogy

³ Érttem ezt úgy, hogy bár sztereotípiá folytán az emberek nagy részének csak az jut eszébe, hogy a kortársak „rossz útra” viszik a gyermeket, előfordulhat, hogy pont a negatív családi háttérből mutatnak egy pozitív kiutat. Például ha a család nem támogatja a gyermek oktatásban való részvételét és nem segítik, de a kortársak igen.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

szerepük mára kevésbé jelentős. A befolyásuk csökkenésének az okát több kutató is vizsgálta, így több elmélet is magyarázatot nyújt erre a tendenciára.

A média több funkciós eszközrendszer, ami értékteremtő és értékközvetítő tulajdonságokkal is bír a tömegek felé. Ezáltal jelentős szocializációs ágensé vált, hiszen a társadalmi szintről az egyén számára közvetíti a kultúrát. A médiumok, még ha nem is szándékosan, de jelentős befolyást gyakorolhatnak a felnövekvő gyermekekre. A médiahasználat eltérő formái, mind-mind másképp járulnak hozzá az életvitel alakulásához. (Berta, 2010) Kezdetben, a technikai feltételek miatt még egyértelműen a rádiót, majd később a televíziót jelentette a tömegmédiá. Napjainkban azt mondhatjuk, hogy a számítógép és az internet elterjedésével a televíziózás is kezd inkább háttérbe szorulni a mai fiatalok körében. Illetve egyre gyakoribb az eszközök párhuzamos használata. (Talyigás, 2010)

A gyermekekre gyakorolt hatása szempontjából kétféle álláspont alakult ki a tömegmédiával kapcsolatban. Az egyik Postman „*a gyermekkor halála*”, mely a televíziót és az elektronikus médiát teszi felelőssé a gyermekkor átalakulásáért. Hangsúlyozza, hogy a felnőtt kontroll elvesztése a gyermekek információhoz jutása felett, a felnőttkor és a gyermekkor közötti határ elmosódásával jár együtt. A gyermekek a tömegmédiá által korán megismerkedhetnek a régebben sokáig rejtve maradt tartalmakkal is. (Berta, 2010) Ezzel szemben helyezkednek el a „*kommunikáció forradalma*” hívei, akik szerint az új elektronikus média felszabadítóan hat a gyermekekre és új lehetőségeket ad a kezükbe, melynek hatására erősödik a generációs különbség. (Buckingham, 2002)

Az amerikai National Institute of Health 1982-ben végzett, televízió szocializációs hatásait vizsgáló felmérése szerint éppen olyan fontos szocializációs közeg a televízió, mint az eddig tárgyalt család vagy iskola (Vajda, 1994). Egy 1998-ban végzett kutatás alapján Dr. Sallai János is arra a következtetésre jutott, hogy a média, mint modellképző rendkívül fontos funkcióval rendelkezik. Különösen azoknál a fiataloknál tölt be egyértelmű szerepet a példaképválasztásban, akik a szűkebb családi környezetükben nem találnak jobb lehetőséget. Ezekkel az eredményekkel összhangban van Beöthy-Molnár András véleménye, aki szerint a televízió és a rádió által közvetített modellek különösen nagy jelentőséggel bírnak a fiatalokra nézve, hiszen ők nagyobb valószínűséggel követik az ily módon látott, halott példákat a későbbiek során, mint a felnőttek. (Koncz és Nagy, 2002)

Gyakori, hogy fiatalok számára a média által közvetített normák és értékek válnak meghatározóvá, ami befolyásolja addig kialakított értékrendjüket. Ezért lényeges, hogy a szülők odafigyeljenek, hogy gyermekük milyen tartalmakat tekint meg. Azonban az új kommunikációs fajtáknak – az egyre változatosabb elektronikus eszközök elterjedésének – köszönhetően, erősödik az a tendencia, hogy a felnőttek, főként a szülők és pedagógusok elveszítik kontrolljukat a gyermekek időtöltése felett; így ők egy kis magánéletre tesznek szert. (Talyigás, 2010) A gyermekek saját számítógéppel és okostelefonnal rendelkeznek, nem kell már nekik szülői engedély az elektronikus eszközök használatához. A szülők gyakorta nem is tudják, hogy gyermekük éppen mivel foglalatoskodik a gép előtt, akár tanulás címszóval. Képtelenség már ellenőrizni a fiatalok médiahasználatát, hogy milyen tartalmakat, mikor és mennyi ideig néznek. Eme kontrollvesztettség hatása, hogy a média

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

egyre nagyobb félelmet tükröz társadalmi és pszichológiai értelemben. Gyakori, hogy egy-egy nehezen megmagyarázható esemény háttérében, ami túlságosan összetett vagy szörnyű, a médiát jelölik ki bűnbaknak, ott keresik a magyarázatot. (Buckingham, 2002)

ÖSSZEGZÉS

A bűnelkövetők egyik csoportját – főként a fiatalkorúakét – a nem megfelelő szocializációs háttérrel rendelkezők képezik. Mivel az antiszociális és kriminális személyek infantilis vonása a fokozott oppozíciós igény és az alkalmazkodási képtelenség, amik gyakran okoznak adaptációs problémákat, így már az általános iskolából is kimaradnak és a bűnözői életforma felé sodródnak. Ebből kifolyólag a tanulásképesség terén a nyelvi fejlettségük, az absztrakciós képességük, a teljesítménymotivációjuk és a tanulóval kapcsolatos értékrendjük elégtelen. (Volentics, 1999) Továbbá a deviáns fiatalkorúak mikrokörnyezete általában nem támogatja a tanulást, nem tekinti központi értéknek, és jellemzően a szülők iskolázottsága is alacsony szintű. Így gyakran a másodlagos szocializációs közeg nem csak hogy képtelen kompenzálni az elsődlegesben felmerülő problémákat, hanem csak fokozza a gyermek elszigeteltségét és deviáns életvitelt eredményez. Az elszigetelt gyermekek pedig, a társas közeg helyett, egyre több időt töltenek a médiahasználattal. A technikai eszközök által megnyílt média pedig további veszélyforrást jelent, hiszen a gyermek felügyelet nélkül találhat rá számára nem megfelelő tartalmakra, amik negatív irányba befolyásolhatják.

Mindebből következik, hogy a nem megfelelő szocializációs körülmények között felnövő fiatalok gyakran a későbbi életük során a társadalom számára nem elfogadott, azaz deviáns életvezetést fognak folytatni. Ez kezdetben kevésbé feltűnő módon jelentkezhet, de a későbbiek során egyre markánsabbá válhat. (Szegál, 2007) Az egészséges szocializációhoz képest szinte minden területen megfigyelhetők a különbségek: szocializációs rendszer, motiváció, értékrend, viselkedés. Épp ezért úgy gondolom, hogy elsődleges feladatunk a korai jelek felismerése és a preventív beavatkozás lenne az ilyen fiatalok esetében, mellyel elkerülhetővé válhatna a bűnözői spirálba való bekerülésük.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1) Báthory Z., Falus I. (szerk.) (1997). *Pedagógiai Lexikon II. kötet*. Keraban Könyvkiadó, Budapest
- 2) Berta J. (2010). *A 12-17 évesek érték- és modellpreferenciái a médiahasználat függvényében*. Doktori (Ph.D.) disszertáció.
- 3) Boros J., Csetnek L. (2002). *Börtönpszichológia*. Rejtjel Kiadó, Budapest
- 4) Buckingham, D. (2002). *A gyermekkor halála után: felnőni az elektronikus média világában*. Helikon Kiadó, Budapest
- 5) Gerbner, G. (2000). *A média rejtett üzenete*. Budapest, Osiris

- 6) Koncz I., Nagy A. (2002). *A média pedagógiai és pszichológiai problémái*. Pedagógiai Pszichológia II., Szentendre
- 7) Mérei F., V. Binét Á. (1999). *Gyermeklélektan*, Medicina Könyvkiadó, Budapest
- 8) Mérei F. (2001). *Közösségek rejtett hálózata*, Osiris Kiadó, Budapest
- 9) Nagy Á., Székely L. (2010). *Családon innen, iskolán túl*. Excenter Kutatási Központ, Budapest
- 10) Pikó B. (2004.). *Csoporthatások a serdülők identitás formálódásában, kapcsolati struktúrájában és egészség-magatartásában*. Pszichoterápia 2004/13. 16-22.
- 11) Popper P. (1970). *A kriminális személyiségzavar kialakulása*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- 12) Sallai É. (1996). *Tanulható-e a pedagógus mesterség?*. VE Egyetemi Kiadó, Veszprém
- 13) Solt Á. (2004). *Bűncselekmények fiatal tettesei – bűnös fiatalok tettei*. (online) Elérhető: <https://www3.cepol.europa.eu/dspace/bitstream/123456789/4659/1/solt.pdf> [2013. 11. 28.]
- 14) Somlai P. (1997). *Szocializáció. A kulturális átörökítés és a társadalmi beilleszkedés folyamata*. Corvina Kiadó, Budapest
- 15) Szegál B. (2007). *Szocializáció és reszocializáció a börtönben*. Börtönügyi Szemle 2007/3. 25-38.
- 16) Talyigás J. (szerk.) (2010). *Az internet a kockázatok és mellékhatások tekintetében*. Scolar Kiadó, Budapest
- 17) Teleki B. (szerk.) (1997). *Családetika*. BEPF, Sopron
- 18) Teleki B. (2010). *Szocializáció – erkölcsi, társadalmi és családi élet alapja*. BPK, Sopron
- 19) Ranschburg J. (2006). *Áldás vagy átok? Gyerekek a képernyő előtt*. Saxum, Budapest
- 20) Vajda Zs. (1994). *Nevelés, pszichológia, kultúra*. Dinasztia Kiadó, Budapest
- 21) Vajda Zs. (1997). *A társas kapcsolatok és viselkedés fejlődése a kisiskolás kortól a serdülőkorig*. In: *Az iskola pszichológiai jelenségvilága*. (szerk. Mészáros A.) ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 120–136.
- 22) Vajda Zs., Kósa É. (2005). *Neveléslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest
- 23) Volentics A. (1999). *Gyermekvédelem és reszocializáció*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- 24) Zrínszky L. (2002). *Nevelésemélet*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest

GÓCZE ISTVÁN¹**A mértékadó hazai hadtudományi folyóiratok diszciplináris
impaktfaktorának meghatározása****Determination of the Discipline Impact Factor of the Significant
Domestic Journals of Military Sciences****Absztrakt**

Az alábbi cikk a tudományometriával, konkrétan az értékelő szcientometria fő kérdéseivel, ismeretrendszerével foglalkozik. A tanulmányában a szerző rávilágít a tudományos teljesítmény mérésének szükségességére, továbbá hiányosságaira. A publikációban a szerző a Hirst-módszert alkalmazva meghatározza a hazai mértékadó hadtudományi folyóiratok diszciplináris impaktfaktorát. Ezzel kíván hozzájárulni az MTA Hadtudományi Bizottság által minősített hazai hadtudományi folyóiratok egzakt és objektív alapokon nyugvó pontosításához.

Kulcsszavak: tudománymetria, hadtudomány, hadtudományi folyóiratok, diszciplináris impaktfaktor

Abstract

This article is about Scientometrics, more precisely the main questions and system of assessing Scientometrics. In this study the author discusses the necessity and deficiency of measuring scientific output. The author determines the discipline impact factors of competent Hungarian journals of military science by applying Hirst-method. This is the author's contribution to exactly and objectively specify the domestic journals of military science which are qualified by the Committee on Military Science of the Hungarian Academy of Sciences.

Keywords: Scientometrics, Military Science, Journal of Military Sciences, Discipline Impact Factors

---

¹ PhD, dr. habil. E-mail: drqi1963@gmail.com; ORCID: 0000-0002-6066-455X

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

BEVEZETÉS

Lehet és kell-e mérni a tudományt, pontosabban a tudományos teljesítményt? Természetesen ezt a kérdést felfoghatjuk filozófia jellegű eszme-futtatásként, de a tudománnyal foglalkozók jól tudják, hogy lehet és kell is! Ez utóbbi megítélés kérdése, de a vonatkozó hazai, illetve külföldi szakirodalomban megjelent írások szerint is erősen eltérő álláspontok realizálódnak, pro és kontra.² A terület (tudománymetria) jelentős hazai képviselője, pontosabban magyarországi meghonosítója Braun Tibor és kollégái számos publikációjában foglalkoznak e kérdés fontosságával.³ Természetesen nem csak Braun és munkatársai, hanem mások is, például (a „frissebbek” közül néhány) Vinkler Péter (2008), Papp Zoltán (2012), Tüskés Gábor (2013), Csaba László és szerzőtársai (2014) értékelték a tudomány mérésének módszereit, eredményeit, illetve ez utóbbi tanulmányban (Csaba et al., 2014) a szerzők a tudományos teljesítmény mérésének több időszéri problémáit vizsgálták. A külföldi írások közül Ramsden (2009) cikkét kell kiemelni – a kontra oldalon –, ugyanis a szerző kimondottan élesen bírálta az szcientometria egyik fő mérőszámát, az impaktfaktor negatív hatását és hiányosságait.⁴

Tudományágunk tekintetében sajnos elenyésző azon tudományos írásművek száma, amelyek az általános ismertetésen túl konkrét problémákat, javaslatokat fogalmaznának meg a tudományos teljesítmény mérésével kapcsolatban. Valójában csak egy vonatkozó megállapítást találtam a Magyar Tudományos Akadémia XI. Osztály Hadtudományi Bizottsága (HB) 2004. január 14-ei ülésének jegyzőkönyvében. (Asztalos, 2004) Ezek szerint már ekkor is problémát jelentett „a tudományos teljesítmény számszerűsített mérése...”, továbbá „... sohasem ad teljes képet a kutatói munka minden vonatkozásáról. Készülnek nemzetközi összehasonlítások. Ilyen mindenekelőtt a tudományos tevékenység alapvető kifejezési módja, a publikációk mennyisége és idézettsége.” A legfontosabb megállapítást a következő idézet jeleníti meg: „A hazai hadtudományi és a katonai műszaki tudományi teljesítményekről, publikációkról és idézettségéről nem készültek ilyen tudománymetriai mutatók. Csak remélhetjük, hogy diszciplínánk művelői – publikációik és idézettségük alapján – nem foglalnak el rosszabb helyet a hazai és a világ tudományában, az egyetemes hadtudományokban.”

A jelenlegi helyzet értékelésére, továbbá a tudomány mérésével kapcsolatos véleményemre a későbbiekben térek ki. Azonban arra már most a tanulmányom elején fel kíván-

² Lásd bővebben: Szabó (1980); Bencze (2006); Braun (Ed.) (2006); Braun (Ed.) (2007); Braun (2008); Braun (Ed.) 2008; Braun (2010); Campbell (2008); Papp (2012); Garfield (1981); Garfield, Welljams-Dorof (1992); Raan (1988); Moed et al. (2004); Moed (2005); Lehmann et al. (2006); Glänzel (2008)

³ Lásd bővebben: Braun et al. (1982); Braun, Bujdosó (1984); Braun (Ed.) (2007); Braun (2008); Braun (2010); Braun (szerk.) (2012)

⁴ Ramsden cikkében (2009: 140) megjegyzi: „Csak csodálni lehet Garfield üzleti sikerét, hogy egy ilyen megbízhatatlan, homályos mérőszámból egy nagyon nyereséges vállalkozást fejlesztett ki. [...] Az impaktfaktor összegegyeztetetetlen a tudományos módszerrel. Elfogadása egy tudós által ezért szükségképpen kétségbe vonja szakmai tisztességét.”

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

nom hívni a figyelmet, hogy a tudományos folyóiratok rangsorolására alapvetően két eljárás, pontosabban módszer létezik. Az egyik egy egzakt, míg a másik egy kevésbé objektív, inkább a tudományt művelő közösségek állásfoglalása alapján kialakított rangsorolási módszertan. Mindkettőnek megvannak az előnyei, illetve a hátrányai. (MTA IX. O. javaslat) Az elsőből, az ún. impaktfaktoros eljárásból hiányoznak a kvalitatív mutatók; a második viszont – mivel emberi véleményeket alapul – kevésbé objektív. Tehát ami az egyik erőssége az a másik hiányossága, és fordítva. Ebből adódóan – határozott – célom, hogy a hazai hadtudományi folyóiratok „megmérettetésére” a HB által már kialakított (inkább az utóbbi módszertanhoz sorolható) eljárást kiegészítsem egy egzakt módszertannal. E kettő alkalmazásával a HB már pontosabban tudná frissíteni az említett periodikák csoportosítását.

Mielőtt azonban erre rátérnék, szükséges röviden rávilágítani a tudománymetria körébe tartozó legfontosabb ismeretrendszerre, valamint azokra az eljárásokra, illetve mutatókra és mérőszámokra, amelyekkel a tudományos teljesítmény mérését kívánták, kívánják megvalósítani. Ezeknek természetesen (mint azt a korábbiakban is jeleztem) igen jelentős mind a nemzetközi, mind a hazai irodalma, ezért csak egy-egy mondat erejéig kívánok velük foglalkozni. A legelterjedtebb tudománymetriai módszerek alapvetően kvantitatív módon „próbálják minősíteni” a publikációkat, azok megjelenési forrásait, valamint a szerzőket. Olyan jellemzőket „igyekeznek” számszerűsíteni, mint a publikációk száma (ez nem jelent problémát – a szerző!), minősége, hatása, visszhangja. Ezek már azonban soktényezős és jóval bonyolultabb eljárás eredményei.

TUDOMÁNYMETRIA

A tudománymetria legfontosabb jegyeit Vinkler Péter cikkében (2008) részletesen ismertette. Tanulmányából és más publikációkból is kirajzolódik, hogy a tudomány mérése iránti igény a 20. század második felében – többek között a tudományos termék mennyiségének növekedése okán – nőtt meg a „kereslet”. Maga a szcientometria az 1960-as években kezdett önállóvá válni. Kiemelkedően az értékelő tudománymetria jelentősége erősödött meg, ugyanis ez a terület a különböző kutatók, illetve kutatói teamek által megalkotott tudományos teljesítmény, valamint tudományos információ mennyiségének és hatásának mérését valósítja meg. (Bátyi, 2014) Röviden a legfontosabb céljait úgy tudom definiálni, hogy a tudományos tevékenység eredményeként megalkotott „termékek” felmérése és számbavétele; mennyiségi és minőségi (?) mérése; összevethetése más tudományos eredményekkel (?).

Az előzőekben felvázolt céloknál két helyen is kvázi megkérdőjeleztem az adott eljárások elvégezhetőségét, pontosabban nem is erről van szó, hanem a kapott mutatók független és objektív értékeiről. És pontosan ebben rejlik a tudománymetria nagy problematikája. A tudománnyal foglalkozók nagyon jól, tudják, hogy épp úgy, mint más termelő ágazatokban ezen a területen is verseny van. Verseny az idővel, verseny a finanszírozásért, verseny az erőforrásokért, és végül az eredményekért. Ebből fakadóan a teljesítményt a tu-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

domány területén is mérni kell! Ez napjainkban szinte már teljesen elfogadott tény. Gondoljunk csak egy tudományos fokozat megszerzéséért végzett tudományos kutatómunkára. A jelölttel szemben támasztott egyik legnagyobb kihívás az előírt mennyiségi és minőségi követelmények teljesítése, a megkövetelt mutatók elérése. Folytathatnám a sort a tudomány mérésével kapcsolatban, de elég, ha csak a Magyar Tudományos Művek Tárára gondolunk. Ezzel kapcsolatban egy éles kritikai tanulmányt jelentettek meg Csaba László és szerzőtársai a Magyar Tudomány (2014) oldalain. Röviden összefoglalva azt a tudományos szakemberek jelentős része tudomásul veszi és el is fogadja, hogy a teljesítményt mérni kell, de az összehasonlító módszerekkel, illetve eljárásokkal szemben már többek is ellenérzésüknek adtak hangot. Gondoljunk csak vissza Ramsden (2009: 140) gondolatmenetére. De természetesen nem csak erről a kritikáról van szó; Marton János és munkatársai írásában (2004) több negatív észrevételt is összefoglalnak. De az egyik – a kérdéssel kapcsolatos – legfontosabb állásfoglalást az Academia Europaea (AE) 2012-ben tette közzé. Ennek értelmében „Az AE minden érintettnek javasolja, hogy tegye újra vizsgálat tárgyává a kutatás értékelését a humán és társadalomtudományok területén, megvitatva a bibliometria, az impakt faktorok és a peer review kritériumok használatát és a velük kapcsolatos visszaéléseket...” (AE, 2012: 7) Határozottan állítom, hogy a legnagyobb probléma a tudomány mérésével kapcsolatban az összevethetőségben rejlik. Az összehasonlítás alapja az impaktfaktor. (Erről majd később értekezem). Az impaktfaktor utáni hajszra következtében a folyóiratok arra törekcsenek, hogy „bekerüljenek” a Science Citation Index (SCI) körébe, azaz az SCI referálja őket. (Smith, 2005) Ehhez viszont az kell (minimum), hogy az adott periodika angol nyelven jelenjen meg. *A nem angol nyelvű folyóiratok, és az azokban megjelelő tanulmányok, írások eleve háttérbe szorulnak, sőt már nem is léteznek!?* Ez az első kérdőjel a részemről! A második megkérdőjelezhető helyzet, hogy miként lehet más-más tudományterületek, tudományágak eredményeit összehasonlítani egymással. Értékelésem szerint az *impaktfaktor csakis azonos tudományágakban belül alkalmas összehasonlításra!* Mindenképp meg kell jegyezmem, hogy léteznek eljárások, módszerek⁵ (inkább csak próbálkozások – a szerző) a különböző tudományterületek és ágak közötti eltérések, illetve egyenetlenségek kiküszöbölésére, de ezek egyelőre kisebb sikereket és nem egységes megoldásokat jelentenek. A harmadik észrevételem, hogy – ugyan érthető módon – jóval szélesebb egy globális kutatási problematikával foglalkozó terület kutatói és olvasói köre (kvázi potenciális hivatkozási forrása), mint egy „kisebb” regionális esetleg lokális problémát feldolgozó, de ugyancsak tudományos folyóiratban publikált írás, amely ebből fakadóan jóval kevesebb citációt kap(hat), és a folyóirat impaktfaktora is ezáltal kevesebb lesz! Természetesen tisztában vagyok a tudományometriát kétségek nélkül elfoga-

⁵ Source Normalized Impact per Paper (SNIP): korrigálja az egyenetlenségeket a különböző tudományterületek idézési szokásait, gyakoriságait figyelembe véve. (Moed, 2010); Journal to Field Impact Score (JFIS): ugyancsak tudományterületi hatást mér, de előre meghatározott tudományosztályozási rendszeren alapul, bázisa a Web of Science. (Leeuwen, Moed, 2002)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

dók azon véleményével, miszerint az ilyen regionális és lokális jellegű témákat, illetve kutatásokat a gazdasági élet különböző szereplőinek kell finanszírozniuk. Ám ez nem igaz minden alkalmazott kutatás esetében, sőt az alkalmazott kutatást folytató szakemberektől is számon kéri a minősítő rendszer a teljesítmény mérését, ami pedig nem pénzben értékel!

Ezekből fakadóan alakult ki – megállapításom szerint *hibásan* (!) – az a nézet, hogy a legtöbbet idézett folyóirat, illetve publikáció képviseli a legjobb minőséget.

A LEGFONTOSABB TUDOMÁNYMETRIAI MÉRŐSZÁMOK

Az alábbiakban csakis a legismertebb és legfontosabb mérőszámokat ismertetem. Ezeken túl természetesen számos más mutató⁶ is „rendelkezésre áll”, de a témám szempontjából ezek irrelevánsak.

DARABSZÁM

Ez a legegyszerűbb és legkevésbé informatív mérőszám.⁷ Bizonyos mértékig és módon mérhető a tudományos teljesítmény ilyen formában is, de ez alapvetően csak kvantitatív eredményt ad. A minőség ebben az az esetben elhanyagolható, kis mértékben lehet a kvalitatív értéket megbecsülni, ha a megalkotott „termékeket” különböző jellegű csoportokba⁸ osztályozzuk.

CITÁCIÓS INDEX

A citációs index [Science Citation Index – SCI (Thomson Reuters, s.d. a); Social Sciences Citation Index – SSCI (Thomson Reuters, s.d. b); Arts & Humanities Citation Index – AHCI (Thomson Reuters, s.d. c)] azt mutatja meg, hogy az adott publikációra (azaz a szerzőjére) hányszor hivatkoztak más szerzők saját írásaikban, tehát hány hivatkozást kapott a mű.

⁶ Lásd bővebben: frissességi index (Immediacy index), felezési idő, idézettségi félidő (Cited half-life), összesített impaktfaktor egy tárgykörben (Aggregate impact factor), Eigenfactor pontszám, Article Influence TM pontszám. Forrás: www.lib.uni-miskolc.hu/c/document_library/get_file?uuid=4de2430d-25b8-4f6b-b452-cf3285e74e45&groupId=10850 (A letöltés dátuma: 2016. 02. 15.); SCImago Journal Rank (SJR), Source Normalized Impact per Paper (SNIP), Journal to Field Impact Score (JFIS) (Sasvári, Törley, 2015); g-index. (Vasas et al., s.d.)

www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0ahUKewjGgrDmvrPMAhXLOxQKHcHHDz4QFggIMAI&url=https%3A%2F%2Flib.semmelweis.hu%2Fapp%2FgetFile%26id%3D641&uq=AFQjCNH6qDfl_vmYU_9Y9x8trWGg7EwxsOg&bvm=bv.120853415.d.d24&cad=rja

⁷ Mérjük kilóra a tudományt! – a szerző

⁸ Például: könyvek, könyvfejezetek, lektorált idegen nyelvű cikkek, lektorált magyar nyelvű cikkek, (ezek alcsoportjai a megjelenített periodika alapján), stb.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

FRISSESSÉGI MUTATÓ

A frissességi mutató a folyóiratban megjelent cikkek reflexiójának a sebességét méri, azaz azt mutatja meg, hogy milyen gyorsan reagál a tudományos közvélemény a folyóiratban megjelent publikációra. Meghatározása úgy történik, hogy az adott évben megjelent folyóiratcikkekre – ugyanabból az évből – érkezett idézeteket az adott évben megjelent folyóiratcikkek számával elosztjuk. (Göcze, 2010: 88–89.)

HIRSCH-INDEX

A H-index megalkotójáról Jorge E. Hirsch-ről⁹ a Kaliforniai Egyetem professzoráról kapta a nevét. Ez az új mérő-, illetve mutatószám publikációs és idézettségi adatok alapján méri az egyes kutatók tudományos tevékenységét. (ME, s.d.)

A H-index a szerző olyan publikációinak h száma, amelyek legalább h-számú hivatkozást kaptak a szakirodalomban. A h-index kiszámításának módja: sorba állítjuk a publikációkat, első helyen a legtöbb hivatkozást kapott közlemény szerepel, és a sorrend az idézetek csökkenő számában folytatódik. A H-index azon publikáció sorszáma, melynek az idézői még mindig legalább annyian vannak, mint a sorszám. (BME, 2012) A H-index mellett és ellen is számos érvet lehet felsorakoztatni. Jelen esetben csak a tanulmányom szempontjából a legfontosabbat emelem ki: figyelmen kívül hagyja az eltérő területi szokásokat az idézések során; továbbá jelentős mértékben függ az adott tudományág, ágazat, szak publikációs szokásaitól is.

IMPAKTFAKTOR

Az impaktfaktor (IF) vagy hatástényező fogalmát Garfield¹⁰ (1972) alkotta meg, mely szerint – egyszerű megfogalmazásban – az impaktfaktor valamely folyóirat *átlagos fajlagos idézettségét* mutatja: a tárgyévben kapott hivatkozások száma a tárgyevet megelőző két évben megjelent cikkekre, osztva e két év alatt a folyóirat által közölt cikkek számával. Természetesen az impaktfaktor más időtartományokkal is felvehető, mind a cikkek, mind az idézetek tekintetében. Tehát a hatástényező (Garfield index) azt a mértéket mutatja, hogy az adott évben milyen gyakran idézték egy adott folyóirat elmúlt két évében megjelent „átlagos” cikkét, nagysága az idézetek számától függ. Az impaktfaktor számítási módja: $IF = m/n$, ahol IF – az impaktfaktor, m – egy adott folyóiratnak az előző két évben megjelent publikációira a tárgyévben adott hivatkozások száma, n – az előző két évben megjelent publikációk száma.

Az egyes folyóiratok impaktfaktorát a Reuters-Thomson (korábban az Institute for Scientific Information – ISI) szakértő testülete állapítja meg, majd teszi közzé – évente – az

⁹ Lásd bővebben itt: <https://physics.ucsd.edu/~jorge/jh.html> (A letöltés dátuma: 2016. 02. 02.)

¹⁰ Lásd bővebben itt: <http://garfield.library.upenn.edu/> (A letöltés dátuma: 2016. 02. 02.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

SCI-adatbázis mellékletében (Thomson Reuters, 2014), a Journal Citation Reports-ban (JCR).¹¹

Mint az az előzőekből is egyértelműen kiolvasható impaktfaktora csak folyóiratnak van, tehát ebből fakadóan egy szerző nem rendelkezik ezzel a mutatóval. Sajnos ezt félre szokták értelmezni, és – *hibásan* – egy egyén, kutató impaktfaktoráról értekeznek. Pontosan úgy, amikor egy személytől a citációs indexe felől érdeklődnek. Egy kutatónak csak idézettsége van, de citációs indexe nincs. Idézettségi indexei csak a Reuters Thomson-nak vannak. (Braun, 2008)

A MÉRTÉKADÓ MAGYAR HADTUDOMÁNYI FOLYÓIRATOK IMPAKTFAKTORA

Mint azt egy korábbi dolgozatomban (Göcze, 2015) elemeztem *A Magyar Tudományos Akadémia IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya (a továbbiakban Osztály) Hadtudományi Bizottságának (HB) állásfoglalása és határozata* definiálja a folyóiratokkal szemben támasztott követelményeket. A mértékadó folyóiratok listáját a HB évenként felülvizsgálja, szükség esetén pontosítja, továbbá a felvett periodikákat „A”-tól „C”-ig kategorizálja. (MTA HB, 2007) A határozat tételesen felsorolja a hadtudományi és a szoros értelemben vett határterületi folyóiratokat. A HB csakis minőségi követelményeket alapján osztályozza a mértékadó periodikákat. Ennek értelmében – figyelembe véve az MTA vonatkozó előírásait – „A”, „B” és „C” kategóriás orgánumok léteznek, amelyek „elvileg” nem rangsort jelentenek, azonban de facto egy „A” kategóriás folyóiratban megjelenő publikáció magasabb értékkel bír, mint a „B”-s, illetve a „C”-s. (!?) Az előzőekben említett minőségi követelmények alapvetően *nem egzak*t módon definiálják az egyes folyóiratok kategória-minősítését, ugyanis előfordulhat (és is előfordul), hogy több folyóirat is eleget tesz a bizottsági előírásoknak, de – figyelembe véve az MTA kategória korlátokra vonatkozó előírásait – mégis más-más „osztályba” kerülnek.

E problémák és ellentmondások kiküszöbölése, valamint a HB ez irányú munkájának elősegítése érdekében határozott véleményem, hogy *mindenképp ki kell alakítani egy olyan eljárást, amely még pontosabb és objektívebb elemzést tesz lehetővé, és alapját képezheti egy egzak*t kategóriarendszernek! Ennek alapját a hazai hadtudományi magfolyóiratok képezhetik, amelyeket először is meg kellene határozni. Természetesen ez hatalmas energia-, és időigényes elemzőmunkát feltételez, de ezáltal egyértelműen behatárolhatóvá válnak a hadtudomány művelése szempontjából domináns, továbbá elsődleges periodikák (*alap*-, illetve *törzsfolyóiratok*). Mivel sem az SCI, sem az SSCI¹² nem tartalmaz sem külföldi, sem hazai önálló hadtudományi folyóiratokat,¹³ véleményem szerint *jó megold*

¹¹ A legfőbb előnye, hogy az értékelt folyóiratok tekintetében felsorolja az 50–100 leggyakoribb idéző, valamint általa idézett folyóiratot.

¹² 34 magyarországi folyóirat szerepel a teljes listában (hadtudományi egy sem)

¹³ Részterületek: hadijog: Military Law Review; katonai pszichológia: Military Psychology; háború: Journal of Cold War Studies, War & Society, War in History; védelem: Biosecurity and Bioterrorism-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

dás lehet tudományágunk esetében a Hirst¹⁴-féle diszciplináris impaktfaktor (1978) (DIF) alkalmazása.

DISZCIPLINÁRIS IMPAKTFAKTOR

A Hirst-féle diszciplináris impaktfaktor *egy-egy folyóirat saját tudományágán belüli átlagos idézettségét fejezi ki.* (Hirst, 1978) Annak érdekében, hogy a hazai hadtudományi kutatók tudományos kutatási (főként publikálási és hivatkozási) tevékenységének jellegzetességeit, – ezáltal/továbbá a magfolyóiratok listáját – megállapítsuk, viszonyítási alapul ki kell választani néhány, a diszciplinára jellemző folyóiratot¹⁵ (törzsfolyóirat – TF). A releváns folyóiratok kijelölése a Hirst-féle módszer egyszerűsített változata szerint hajtható végre. Ennek értelmében maximálisan elegendő egy (maximum kettő), a hadtudományra legjellemzőbb olyan folyóirat kijelölése, amelynek a tudományágban betöltött helye és szerepe nyilvánvaló.¹⁶ Jelen tanulmányban, a HB által „A” minősítéssel rendelkező folyóiratokat vettem alapul. A dolgozatban két alapfeladat elvégzését is célul tűztem ki: az első alapfeladat a már korábban említett „A” minősítésű periodikák számításokkal történő vizsgálata, annak érdekében, hogy megállapítsam, pontosabban egzakt módon vizsgáljam, illetve meghatározam azok *alapfolyóirat* jellegét. Azonban itt és most mindenképp hangsúlyoznom kell, hogy a jelen eljárás egyértelműen matematikai számításokat felhasználva állapítja meg az egyes folyóiratok hatástényezőjét. *A HB által definiált minőségi követelményeket az eljárás során kapott eredmények és mutatók nem írják felül, javaslatom szerint ezek együttes alkalmazásával lehetne pontosabbá, egzaktabbá tenni a mértékadó folyóiratok listáját.*

A második főfeladat a bizottsági listán szereplő további (és) még „működő”, azaz az értékelt időszak alatt megjelenő folyóiratok diszciplináris impaktfaktorának meghatározása! Visszatérve a Hirst-féle eljáráshoz, mint korábban megállapítottam a HB összeállította a mértékadó folyóiratok¹⁷ listáját.

AZ ELJÁRÁS ELMÉLETI LÉNYEGE

Mivel a HB a saját listájában négy „A” kategóriás folyóiratot jelölt meg, elfogadtam azt, hogy a Hirst-féle tényleges egy vagy két alapfolyóirat meghatározásához, ezeket az „A” kategóriás periodikákat tekintem a számítási alapnak. Ebből az alapállításból kiindulva, kiszámítom – a négy „A” kategóriás folyóirat egymástól kapott hivatkozásai alapján – a diszciplináris impaktfaktorukat, átlagolom azokat, és a megállapított rangsor alapján az

Biodefense, Strategy Practice and Science, Defence and Peace Economics, Korean Journal of Defence Analysis.

¹⁴ Lásd bővebben itt: www.cs.toronto.edu/~gh/ (A letöltés dátuma: 2016. 01. 21.)

¹⁵ Ezek például a Hadtudományi Bizottság – előzőekben már bemutatott – mértékadó listáján szereplő lapok lehetnek.

¹⁶ Elégséges lehet akár csak a folyóirat címét kiindulási alapnak tekinteni. (Hirst, 1978)

¹⁷ A vizsgálat szempontjából most csak a hazai periodikákat értékelem.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

első két helyezettet tekintem tényleges alapfolyóiratként (AF), míg a másik kettőt, továbbá a „B”, illetve a „C” osztályba sorolt periodikák a törzsfolyóiratok (TF) csoportját képezik. Következő lépésként – egy kvázi „önkéntesen” meghatározott időintervallum – *külön-külön*, azaz *egyesével* kiszámolom, hogy – a törzsfolyóiratban (TF) publikált cikkek valamint az alapfolyóirattól (AF) kapott hivatkozások alapján – mekkora az adott törzsfolyóirat diszciplináris impaktfaktora.

Hirst erre az alábbi egyszerű képletet határozta meg: (Hirst, 1978:171)

$DIF = NC/NS$, ahol

- C: alapfolyóirat;
- J: törzsfolyóirat;
- NC: J folyóirat cikkeire C folyóirattól, T_C időintervallum alatt kapott hivatkozások száma;
- NS: J folyóiratban, T_S időtartam alatt publikált és hivatkozott cikkek száma.

Hirst képlete az én értelmezésemben:

$DIF = H_{sz}/C_{sz}$, ahol

- H_{sz} : TF törzsfolyóirat cikkeire AF alapfolyóirattól, T_H időintervallum alatt kapott hivatkozások száma;
- C_{sz} : TF törzsfolyóiratban, T_C időtartam alatt publikált és hivatkozott cikkek száma.

Mint azt az előbbiekben megállapítottam a T_H valamint a T_C időintervallum tetszőleges lehet, azonban véleményem szerint törekedni kell arra, hogy lehetőleg a legaktuálisabb adatokkal dolgozzunk.

Megítélésem szerint e módszer alkalmazásával a DIF alkalmas a tudományág kiválasztott folyóiratainak pontos rangsorolására, és a magfolyóiratok kijelölésére.

**a folyóirat kapott hivatkozásainak száma 2015-ben
a 2013-ban és 2014-ben megjelent cikkeire**

**Egy folyóirat 2015. évi
impaktfaktora =**

**a folyóiratban 2013-ban és 2014-ben megjelent
összes cikk száma**

**AF alapfolyóirattól kapott hivatkozások száma (H_{sz}) 2015-ben
a 2013-ban és 2014-ben (T_H) a TF törzsfolyóiratban megjelent cikkekre**

A TF 2015. évi DIF-je =

**TF törzsfolyóiratban 2013-ban és 2014-ben (T_C) megjelent
összes cikk száma (C_{sz})**

x DIF_B= $\frac{x H_A x+x-1 (C_{B-re})}{C_B x-1+x-2}$

C_B x-1+x-2

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

ahol:

- X: a vizsgált év;
- B: a kiválasztott és meghatározandó törzsfolyóirat;
- H_A: A alapfolyóirattól kapott hivatkozások száma;
- C_B: B (törzs)folyóirat cikkeinek száma.

A KIEMELT MAGYAR HADTUDOMÁNYI FOLYÓIRATOK 2015. ÉVI ÁTLAGOS DISZCIPLINÁRIS IMPAKTFAKTORÁNAK MEGHATÁROZÁSA

Az első lépés: az egy esetleg két alapfolyóirat meghatározása. A HB által „A” kategóriásnak minősített folyóiratok DIF-jének kiszámítása

Ahhoz, hogy a hazai mértékadó hadtudományi folyóiratok Hirst-féle diszciplináris impaktfaktorát ki tudjam számolni, – azaz *meg tudjam határozni az érintett folyóiratok átlagos idézettségét* – meg kellett határoznom azokat a periodikákat, amelyek a hadtudományra legjellemzőbbek, és amelyeknek a tudományágban betöltött helye és szerepe nyilvánvaló.

Mint azt már a korábbiakban is deklaráltam kiindulási alapként elfogadtam a HB által meghatározott kategóriákat, pontosabban Az „A”-t, és azt, hogy mely periodikák tartoznak ebbe a csoportba. A bizottság döntése alapján a *Hadtudomány*, az *AARMS*, a *Hadtörténelmi Közlemények*, illetve a *Nemzet és Biztonság* című folyóirat alkotja ezt a csoportot. Ezt követően felhasználva e periodikák releváns értékeit meghatároztam egyesével mindegyiknek a diszciplináris impaktfaktorát. Ennek során első lépésként összeszámoltam az egyes folyóiratok 2013. és 2014. évi megjelent lapszámok összes cikkét, majd második lépésként meghatároztam, hogy ezek a cikkek a másik három „A” kategóriás periodika 2015. évi cikkeitől hány hivatkozást kaptak. A hivatkozások kapcsán el kellett döntenem, hogy az ún. folyóirat-önidézeteket, – azaz az adott folyóirat saját tárgyevi cikkeiben megjelent és az előző két évre vonatkozó hivatkozásokat – figyelembe vegyem-e? (Schubert, 2012) Mivel a hazai hadtudományi folyóiratokra az érintett időszak tekintetében mindössze hat idézetet¹⁸ találtam a Web of Science-ban, továbbá az önidézetek a folyóiratok esetében is a citációk egy jelentős (sőt túlnyomó) részét alkotják, ezért ezeket is figyelembe vettem! (A hasonló adottságokkal rendelkező hazai és nemzetközi tudományos közélet hasonlóképpen jár el.)

A kiinduló adatokat az 1. táblázat tartalmazza.

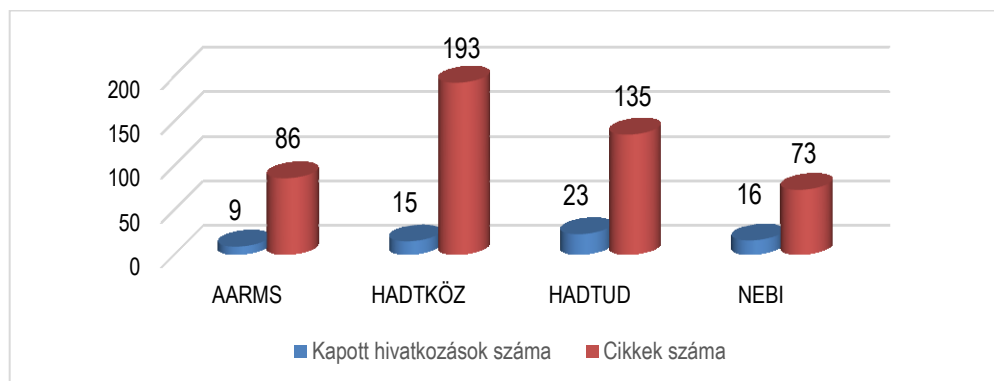
¹⁸ Hadmérnök 2013:2; Hadtudomány 2013:1; Repüléstudományi közlemények: 2013:2, 2014:1.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Folyóirat	Adatok	2015-ben kapott hivatkozások száma		A 2013-14. évi cikkek száma
		másik 3 folyóirattól	önidézés	
AARMS		9		86
		3	6	
Hadtörténelmi Közlemények (HADTKÖZ)		15		193
		0	15	
Hadtudomány (HADTUD)		23		135
		6	17	
Nemzet és Biztonság (NEBI)		16		73
		3	13	

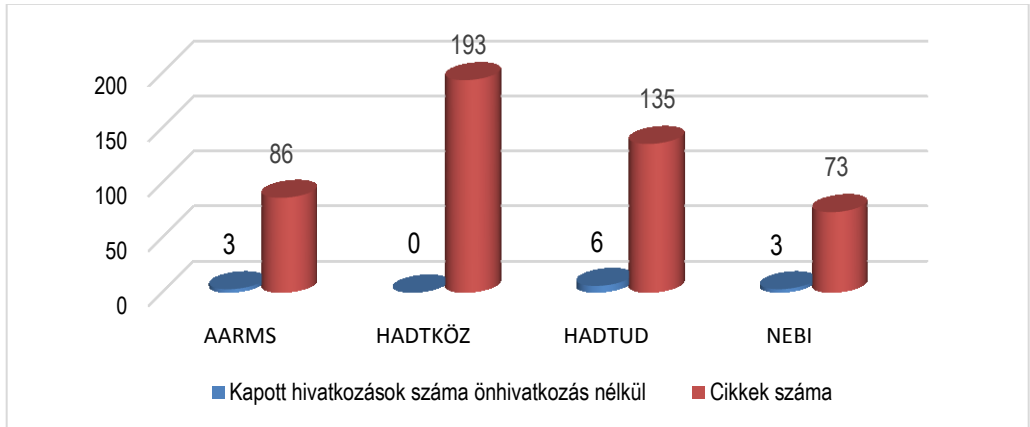
1. táblázat. Az „A” kategóriás folyóiratok mutatói. (Szerkesztette a szerző.)

1. grafikon. Az „A” kategóriás folyóiratok kiinduló adatai. (Szerkesztette a szerző.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

1/A. grafikon. Az „A” kategóriás folyóiratok kiinduló adatai, az önidézetek nélkül
(Szerkesztette a szerző.)

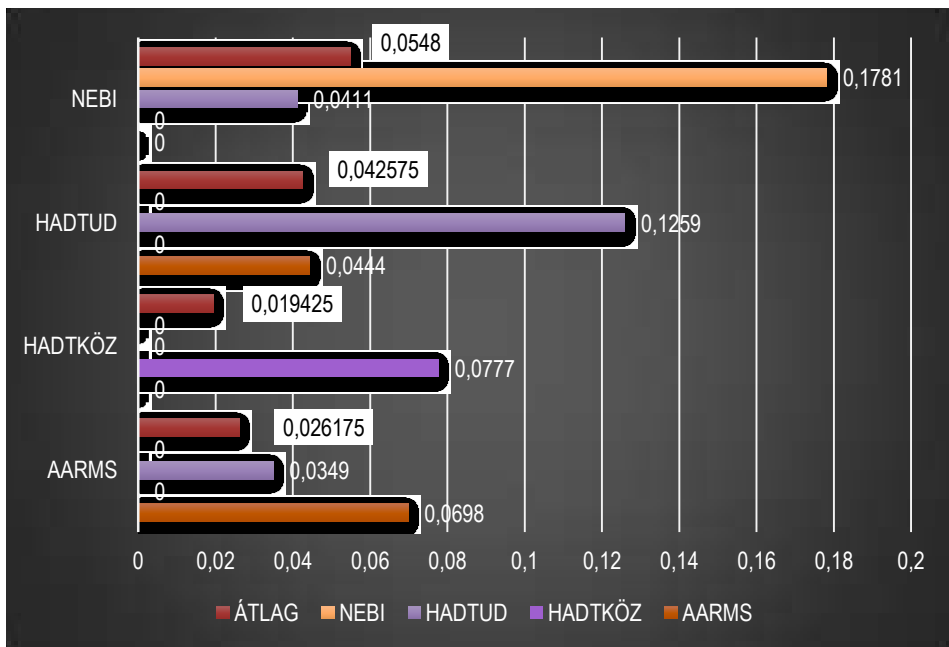
Ezek, illetve a korábban már meghatározott eljárás alapján kiszámoltam minden egyes periodika diszciplináris impaktfaktorát, mindegyik „A” kategóriás folyóirattól kapott idézetek alapján. Így mindegyik négy DIF-fel rendelkezett. Ezeket az értékeket a 2. táblázat szemlélteti.

Adó	Kapó	A 2015. évi diszciplináris impaktfaktor értéke			
		AARMS	HADTKÖZ	HADTUD	NEBI
AARMS		0,0698	0	0,0444	0
Hadtörténelmi Közlemények (HADTKÖZ)		0	0,0777	0	0
Hadtudomány (HADTUD)		0,0349	0	0,1259	0,0411
Nemzet és Biztonság (NEBI)		0	0	0	0,1781
DIF összes		0,1045	0,0777	0,1703	0,2192
„ÁTLAG” DIF		0,026175	0,019425	0,042575	0,0548

2. táblázat. Az „A” kategóriás folyóiratok 2015. évi DIF értékei. (Szerkesztette a szerző.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

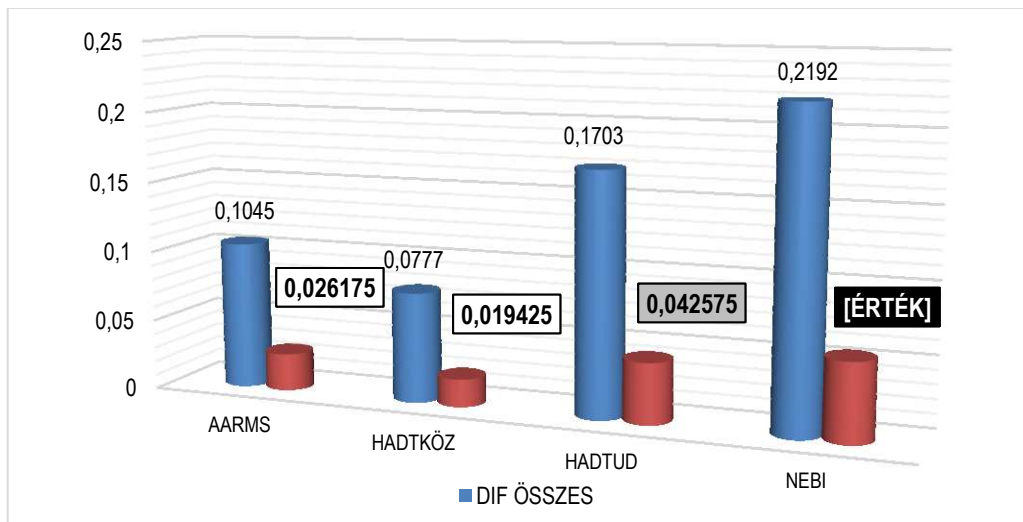
2. grafikon. Az „A” kategóriás folyóiratok 2015. évi DIF értékei. (Szerkesztette a szerző.)

Ezt követően a kapott értékek átlaga alapján kiszámoltam az egyes folyóiratok *átlagos* (a négy DIF-érték számtani átlaga) *diszciplináris impaktfaktorát*. A kapott értékek:

- AARMS: 0,026175,
- Hadtörténelmi Közlemények: 0,019425,
- Hadtudomány: 0,042575,
- Nemzet és Biztonság: 0,0548.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

3. grafikon. Az „A” kategóriás folyóiratok 2015. évi átlagos diszciplináris impaktfaktorai.
(Szerkesztette a szerző.)

Minderre azért volt szükség, hogy ezáltal meghatároztam a Hirst-féle eljárás elvégzéséhez szükséges *alapfolyóirato(ka)t*. A kapott értékek alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a diszciplinánk esetében – a tudományra legjellemzőbb, továbbá a tudományágban betöltött helye és szerepe alapján – nem egy, hanem *kettő periódikát kell alapfolyóiratként meghatároznom*. Ezek a *Hadtudomány*, illetve a *Nemzet és Biztonság*.

Második lépés: a diszciplináris impaktfaktor kiszámítása az alapfolyóiratok alapján

E két „kiválasztott”, alapfolyóirat alapján – a továbbiakban – a kapott hivatkozások és a cikkszámok függvényében kiszámoltam valamennyi – a HB mértékadó listáján szereplő – periodika diszciplináris impaktfaktorát. Ezeket az értékeket az alábbi (3.) táblázat tartalmazza.

Adatok	2015-ben kapott hivatkozások száma		A 2013-14. évi cikkek száma	A 2015. évi „ÁTLAG” DIF-értéke
	HADTUD	NB		
A HB listáján szereplő folyóiratok				
Academic and Applied Research in Military and Public Management Science (AARMS)	3		86	0,0174
Bolyai Szemle (BOSZE)	3	0	103	0,0194
	4			

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

	4	0		
	6			
Felderítő Szemle (FESZE)	6	0	75	0,04
	0			
Haditechnika (HATE)	0	0	n. a. ¹⁹	0
	0			
Haditechnikai Füzetek (HATEFÜ)	0	0	n. a.	0
	2			
Hadmérnök (HADMK)	2	0	233	0,0086
	0			
Hadtörténelmi Közlemények (HADTKÖZ)	0	0	n. a.	0
	17			
Hadtudomány (HADTUD)*	17	0	135	0,063
	0			
Hadtudományi Füzetek (HADTFÜZ)	0	0	n. a.	0
	12			
Hadtudományi Szemle (HADTSZE)	12	0	191	0,0314
	0			
Hadtudományi Tájékoztató (HADTTÁJ)	0	0	n. a.	0
	0			
Határrendészeti / Határőrségi Tanulmányok (HÓRTANUL)	0	0	n. a.	0
	0			
Honvédorvos (HONVORV)	0	0	n. a.	0
	7			
Honvédségi Szemle (HONSZE)	7	0	188	0,0186
	0			
Humán Szemle (HUSZE)	0	0	n. a.	0
	0			
Katasztrófavédelmi Szemle	0	0	n. a.	0

¹⁹ Azon folyóiratok esetében, amelyekre az alapfolyóiratoktól nem érkezett hivatkozás az azokban lévő cikkek száma indifferens, ezért ezeket n. a. (nincs adat) rövidítéssel jelöltem.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

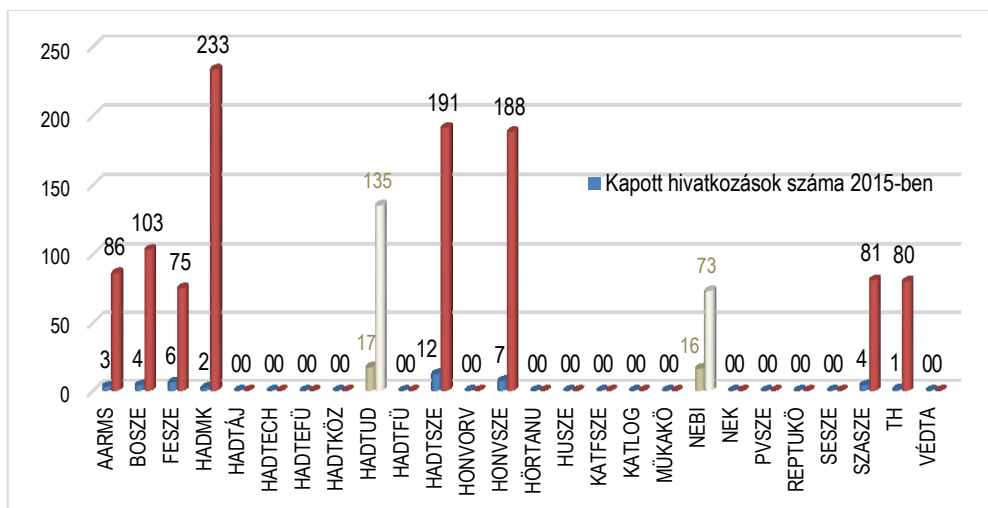
(KATSZSZE)	0	0		
Katonai Logisztika (KATLOG)	0		n. a.	0
	0	0		
Műszaki Katonai Közlöny (MÚKAKÖ)	0		n. a.	0
	0	0		
Nemzet és Biztonság (NEBI)*	16		73	0,1096
	3	13		
Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények (NEK)	0		n. a.	0
	0	0		
Polgári Védelmi Szemle (PVSZE)	0		n. a.	0
	0	0		
Repüléstudományi Közlemények (RETUKÖ)	3		147	0,0102
	3	0		
Sereg Szemle (SESZE)	0		n. a.	0
	0	0		
Szakmai Szemle (SZASZE)	4		81	0,0247
	4	0		
Társadalom és Honvédelem (TH)	1		80	0,0063
	0	1		
Védelmi Tanulmányok (VÉDTA)	0		n. a.	0
	0	0		

* Megjegyzés: a két alapfolyóiratot csakis az összevethetőség miatt jelenítettem meg jelen folyóiratlistában, illetve szürke betűvel jelöltem.

3. táblázat. A HB listáján szereplő folyóiratok mutatói az alapfolyóiratok alapján.
(Szerkesztette a szerző.)

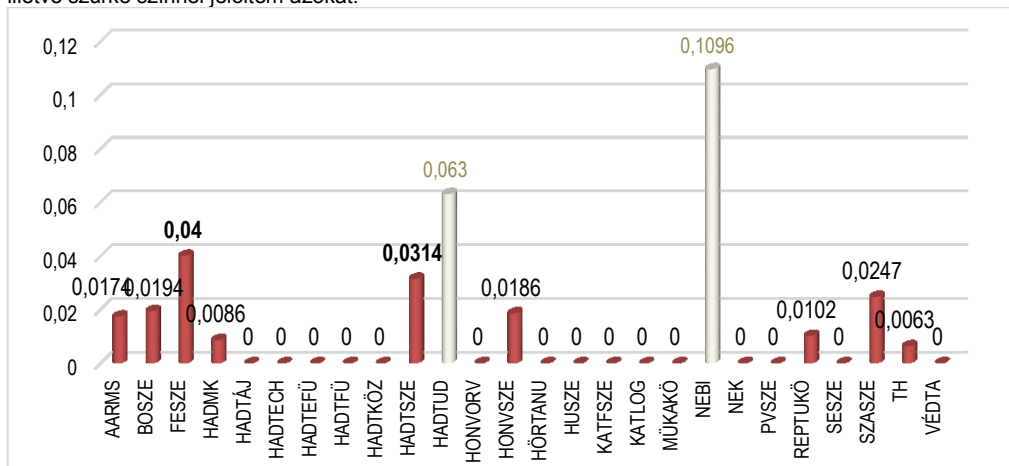
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

4. grafikon. A HB listáján szereplő folyóiratok 2015. évi mutatói az alapfolyóiratok alapján. (Szerkesztette a szerző.)*

*Megjegyzés: a két alapfolyóiratot csakis az összevethetőség miatt jelenítettem meg jelen grafikonon, illetve szürke színnel jelöltem azokat.

*Megjegyzés: a két alapfolyóiratot csakis az összevethetőség miatt jelenítettem meg jelen grafikonon, illetve szürke színnel jelöltem azokat.

5. grafikon. A HB listáján szereplő folyóiratok 2015. évi átlagos DIF értéke az alapfolyóiratok alapján. (Szerkesztette a szerző.)*

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A két kiemelt alapfolyóirattól kapott hivatkozások és a cikkek száma alapján a hazai hadtudományi alap- és a törzsfolyóiratok „átlagos” diszciplináris impaktfaktora csökkenő sorrendben:

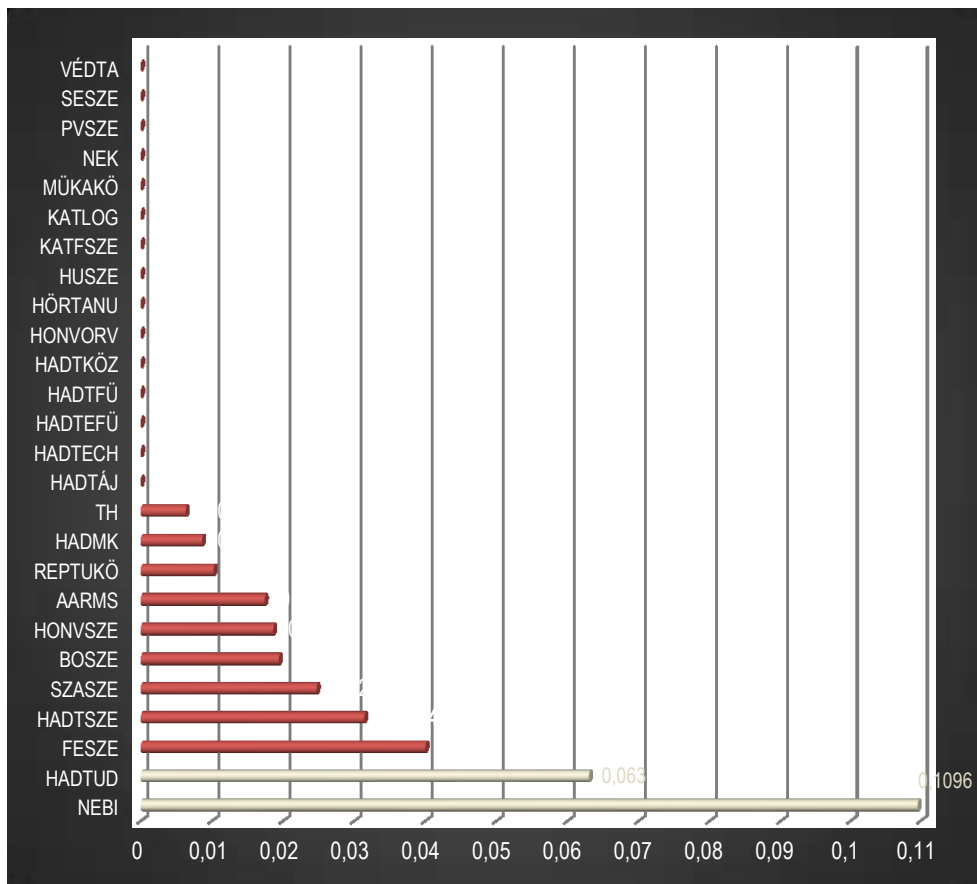
Szsz.	A folyóirat neve	A 2015. évi átlagos DIF értéke	HB-kategória
1.	Nemzet és Biztonság*	0,1096	A
2.	Hadtudomány*	0,063	A
3.	Felderítő Szemle	0,04	B
4.	Hadtudományi Szemle	0,0314	B
5.	Szakmai Szemle	0,0247	C
6.	Bolyai Szemle	0,0194	B
7.	Honvédségi Szemle	0,0186	B
8.	AARMS	0,0174	A
9.	Repüléstudományi Közlemények	0,0102	C
10.	Hadmérnök	0,0086	B
11.	Társadalom és Honvédelem	0,0063	B
12.	Hadtudományi Füzetek	0	C
13.	Haditechnika	0	B
14.	Haditechnikai Füzetek	0	C
15.	Hadtörténelmi Közlemények	0	A
16.	Hadtudományi Tájékoztató	0	C
17.	Határrendészeti / Határőrségi Tanulmányok	0	C
18.	Honvédorvos	0	C
19.	Humán Szemle	0	C
20.	Katasztrófavédelmi Szemle	0	C
21.	Katonai Logisztika	0	B
22.	Műszaki Katonai Közlemények	0	C
23.	Polgári Védelmi Szemle	0	C
24.	Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények	0	C
25.	Sereg Szemle	0	B
26.	Védelmi Tanulmányok	0	C
27.			

* Megjegyzés: a két alapfolyóiratot csakis az összevethetőség miatt jelenítettem meg jelen folyóiratlistában, illetve szürke betűvel jelöltem.

4. táblázat. A HB listáján szereplő folyóiratok 2015. évi átlagos DIF értéke az **alapfolyóiratok** alapján.
(Szerkesztette a szerző.)*

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

*Megjegyzés: a két alapfolyóiratot csakis az összevethetőség miatt jelenítettem meg jelen grafikonon, illetve szürke színnel jelöltem azokat.

6. grafikon. A HB listáján szereplő folyóiratok 2015. évi átlagos DIF értéke az alapfolyóiratok alapján.
(Szerkesztette a szerző.)*

Harmadik – kiegészítő – lépés: a négy „A” kategóriás folyóirat alapján számolt DIF-értékek
A megállapított, illetve a kiszámolt értékek alapján megállapítható, hogy a folyóiratok kevesebb, mint a fele kapott hivatkozást a két alapfolyóirattól (Nemzet és Biztonság, Hadtudomány). Ez a „jelenség” arra inspirált, hogy elvégezzem a periodikák bővebb körű (a HB általi négy „A” kategóriás folyóirat alapján nyugvó) diszciplináris impaktfaktorának meghatározását. Ennek az a célja, hogy megvizsgáljam, majd összehasonlítsam a két meghatározó alapfolyóirat által „definiált” DIF-értéket a bővebb és kiindulási alapként elfogadott

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

négy „A” kategóriás folyóirattól kapott hivatkozásokkal kiszámolt hatástényező értékekkel. Ezáltal vizsgálhatom azt a jelenséget, hogy az egyes folyóiratokban megjelenő cikkek alapvetően a megjelentető (forrás)folyóiratra hivatkoznak, azaz a citációk esetében meghatározóak az önidézetek. Erre mutat rá az 5. táblázat is, ahol látható, hogy az egyik *alapfolyóirat csak önidézettel rendelkezik*. A vizsgálat elvégzése érdekében – hasonlóan az előzőekben elvégzett számításokhoz – a négy „A” kategóriás folyóirat függvényében meghatározom a listán szereplő valamennyi periodika diszciplináris impaktfaktorát.

Adó Kapó	2015-ben kapott hivatkozások száma				A 2013-14. évi cikkek száma	A 2015. évi „átlag” DIF-je
	AARMS	HADTUD	HADTKÖZL	NB		
Academic and Applied Research in Military and Public Manage- ment Science (AARMS)**	6	3	0	0	86	0,026175
Bolyai Szemle (BOSZE)	1	4	0	0	103	0,012125
Felderítő Szemle (FESZE)	0	6	0	0	75	0,020000
Haditechnika (HATE)	0	0	0	0	n. a. ²⁰	0
Haditechnikai Füzetek (HATEFÜ)	0	0	0	0	n. a.	0
Hadmérnök (HADMK)	4	2	0	0	233	0,006450
Hadtörténelmi Közlemények (HADTKÖZ)**	0	0	15	0	193	0,019425
Hadtudomány (HADTUD)**	6	17	0	0	135	0,042575
Hadtudományi Füzetek (HADTFÜZ)	0	0	0	0	n. a.	0

²⁰ Azon folyóiratok esetében, amelyekre az alapfolyóiratoktól nem érkezett hivatkozás az azokban lévő cikkek száma indifferens, ezért ezeket n. a. (nincs adat) rövidítéssel jelöltem.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Hadtudományi Szemle (HADTSZE)	14				191	0,018325
	2	12	0	0		
Hadtudományi Tájékoztató (HADTTÁJ)	0				n. a.	0
	0	0	0	0		
Határrendészeti / Határőrségi Tanulmányok (HŐRTANUL)	0				n. a.	0
	0	0	0	0		
Honvéddorvos (HONVORV)	1				34	0,007350
	1	0	0	0		
Honvédségi Szemle (HONSZE)	9				188	0,011950
	2	7	0	0		
Humán Szemle (HUSZE)	0				n. a.	0
	0	0	0	0		
Katasztrófavédelmi Szemle (KATSZSZE)	0				n. a.	0
	0	0	0	0		
Katonai Logisztika (KATLOG)	0				n. a.	0
	0	0	0	0		
Műszaki Katonai Közlöny (MŰKAKÖ)	0				n. a.	0
	0	0	0	0		
Nemzet és Biztonság (NEBI)**	16				73	0,054800
	0	3	0	13		
Nemzetvédelmi Egyetemi Közle- mények (NEK)	0				n. a.	0
	0	0	0	0		
Polgári Védelmi Szemle (PVSZE)	0				n. a.	0
	0	0	0	0		
Repüléstudományi Közlemények (RETUKÖ)	5				147	0,008500
	2	3	0	0		
Sereg Szemle (SESZE)	1				139	0,001800
	1	0	0	0		
Szakmai Szemle (SZASZE)	5				81	0,015425
	1	4	0	0		
Társadalom és Honvédelem (TH)	1				80	0,003125

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

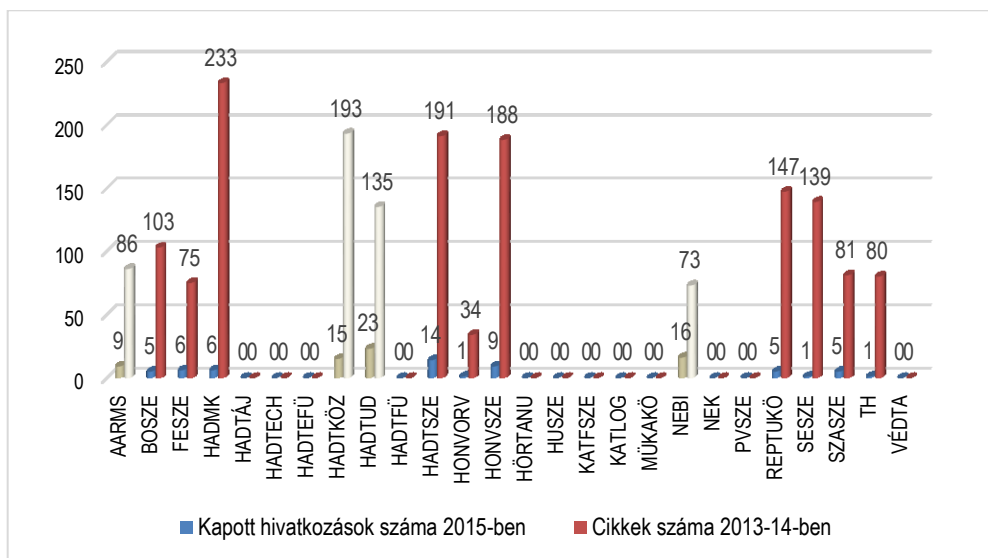
2016. IX. évfolyam 2. szám

	0	0	0	1	
	0				
Védelmi Tanulmányok (VÉDTA)	0	0	0	0	n. a. 0

* Megjegyzés: a fekete cellákban lévő értékek az önidézetek számát jelölik.

** Megjegyzés: a négy „A” kategóriás folyóiratot csakis az összevethetőség miatt jelenítettem meg a folyóiratlistában, és szürke betűvel jelöltem.

5. táblázat. A HB listáján szereplő folyóiratok mutatói az „A” kategóriás periodikák alapján.* (Szerkesztette a szerző.)

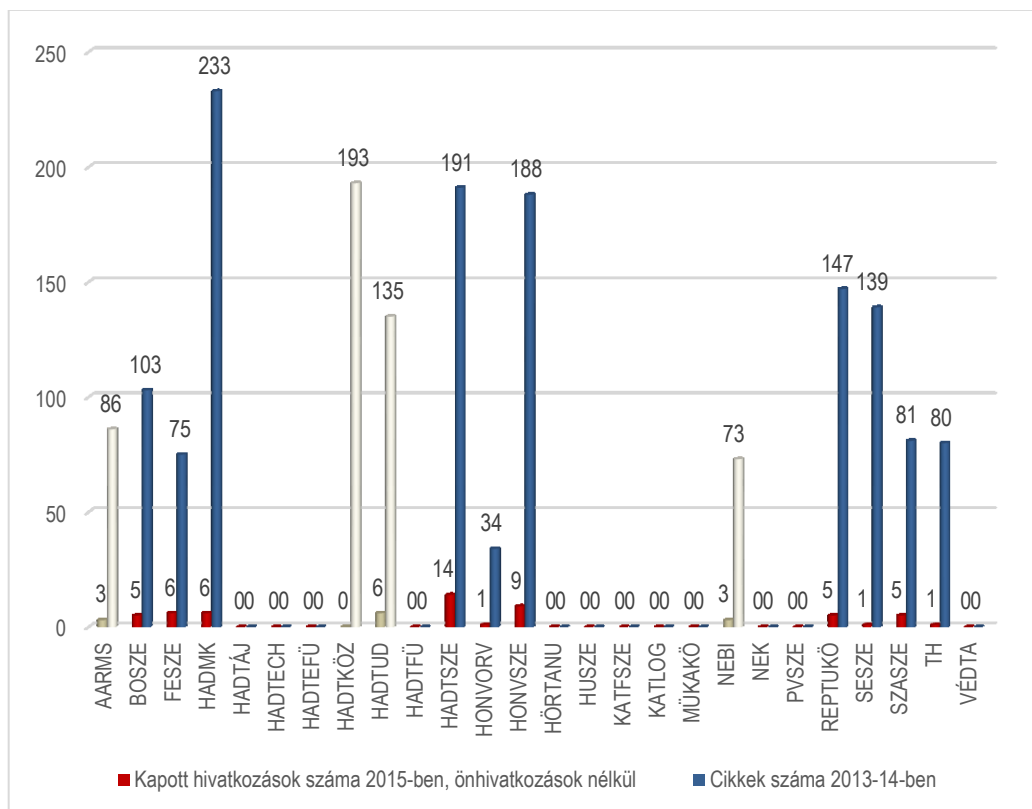

* Megjegyzés: a négy „A” kategóriás folyóiratot csakis az összevethetőség miatt jelenítettem meg a grafikonon, és szürke színnel jelöltem.

7. grafikon. A HB listáján szereplő folyóiratok mutatói az „A” kategóriás periodikák alapján. (Szerkesztette a szerző.)*

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

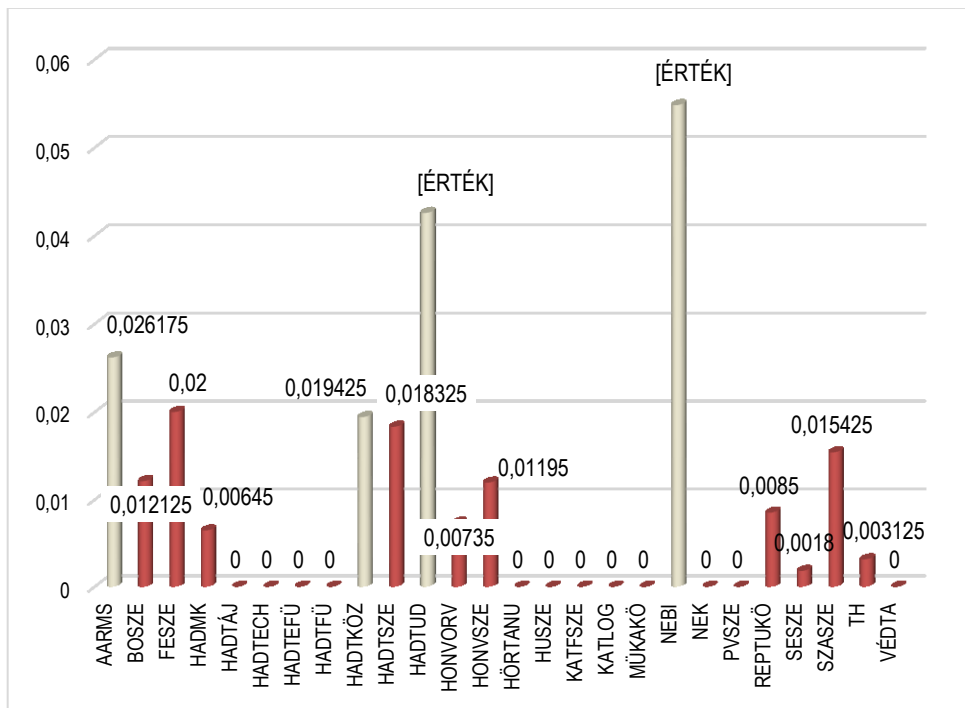
* Megjegyzés: a négy „A” kategóriás folyóiratot csakis az összevethetőség miatt jelenítettem meg a grafikonon, és szürke színnel jelöltem.

7/A. grafikon. A HB listáján szereplő folyóiratok kiinduló adatai az „A” kategóriás periodikák alapján, az önidézetek nélkül. (Szerkesztette a szerző.)²¹

²¹ Az összevethetőség kedvéért készítettem ezt a grafikont, mely szemlélteti, hogy hány hivatkozást kaptak az egyes folyóiratok, más – a listán szereplő – periodikáktól. (Itt nem tüntettem fel az önhivatkozásokat.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

* Megjegyzés: a négy „A” kategóriás folyóiratot csakis az összevethetőség miatt jelenítettem meg a grafikonon, és szürke színnel jelöltem.

8. grafikon. A HB listáján szereplő folyóiratok 2015. évi DIF értéke az „A” kategóriás periodikák alapján. (Szerkesztette a szerző.)*

A tágabb értelmezésű – négy „A” kategóriás – alapfolyóirattól kapott hivatkozások és a cikkek száma alapján a hazai hadtudományi alap- és a törzsfolyóiratok „átlagos” diszciplináris impaktfaktora csökkenő sorrendben:

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Ssz.	A folyóirat neve	A 2015. évi átlagos DIF értéke	HB kategória
1.	Nemzet és Biztonság*	0,054800	A
2.	Hadtudomány*	0,042575	A
3.	AARMS*	0,026175	A
4.	Felderítő Szemle	0,020000	B
5.	Hadtörténelmi Közlemények*	0,019425	A
6.	Hadtudományi Szemle	0,018325	B
7.	Szakmai Szemle	0,015425	C
8.	Bolyai Szemle	0,012125	B
9.	Honvédségi Szemle	0,011950	B
10.	Repüléstudományi Közlemények	0,008500	C
11.	Honvédorvos	0,007350	C
12.	Hadmérnök	0,006450	B
13.	Társadalom és Honvédelem	0,003135	B
14.	Sereg Szemle	0,001800	B
15.	Haditechnika	0	B
16.	Haditechnikai Füzetek	0	C
17.	Katonai Logisztika	0	B
18.	Hadtudományi Füzetek	0	C
19.	Műszaki Katonai Közlemények	0	C
20.	Hadtudományi Tájékoztató	0	C
21.	Határrendészeti / Határőrségi Tanulmányok	0	C
22.	Humán Szemle	0	C
23.	Katasztrófavédelmi Szemle	0	C
24.	Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények	0	C
25.	Polgári Védelmi Szemle	0	C
26.	Védelmi Tanulmányok	0	C

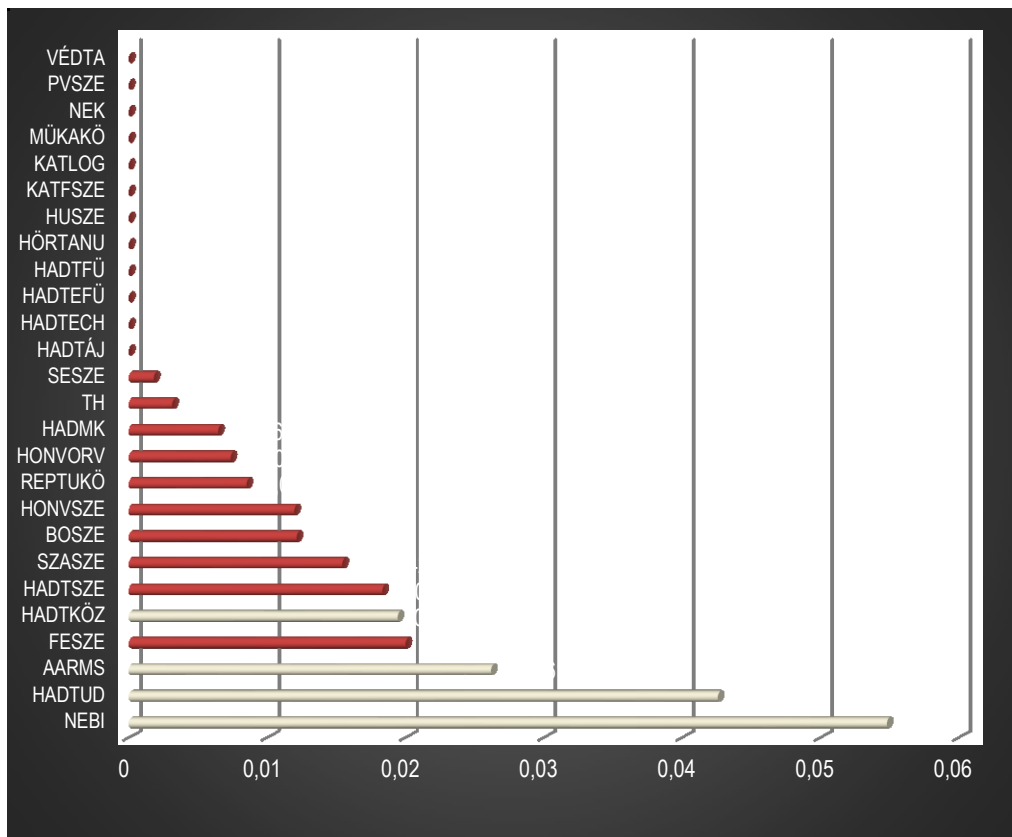
* Megjegyzés: a négy „A” kategóriás folyóiratot csakis az összevethetőség miatt jelenítettem meg a grafikonon, és szürke színnel jelöltem.

6. táblázat. A HB listáján szereplő folyóiratok 2015. évi átlagos DIF értéke az „A” kategóriás folyóiratok alapján. (Szerkesztette a szerző.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

* Megjegyzés: a négy „A” kategóriás folyóiratot csakis az összevethetőség miatt jelenítettem meg a grafikonon, és szürke színnel jelöltem.

9. grafikon. A HB listáján szereplő folyóiratok 2015. évi DIF értéke az „A” kategóriás periodikák alapján. (Szerkesztette a szerző.)*

KÖVETKEZTETÉSEK

Dolgozatomat azzal a kérdéssel kezdtem, hogy lehet és kell-e mérni a tudományt, pontosabban a tudományos teljesítményt? Reményeim szerint ezeket a felvetéseket tanulmányommal megválasoltam. Mint az látatható (olvasható) volt, a tudományos teljesítménynek több „mérési” eljárása és mutatója is létezik, ezeket használja is a tudományos közélet. Két tény viszont – értékelésem szerint – egyértelmű: *egyrésztől* a tudományt művelő szakemberek alkalmazzák ezeket, mert a különböző elvárásoknak és követelményeknek megfelelően használniuk kell, azaz mérniük kell a teljesítményüket (áttételesen egy adott folyó-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

irat impaktfaktora minősíti az abban szereplő cikkeket, illetve azok szerzőit); *másrésről* viszont ezek a mérési eljárások, illetve módszerek nem hibátlanok. Ezért is éri ezeket számos kritika. A probléma alapja az –, mint ahogy arra dolgozatomban már korábban is rávilágítottam –, hogy (például) az impaktfaktoros mérési eljárás alapját képező SCI hátrányos helyzetbe hozza a nem angol nyelvű folyóiratokat. Ebből fakadóan számos tudományos szaklap kimarad az adatbázisból, ami azt eredményezi, hogy a kutatók – tudományos teljesítményük fokozása érdekében – inkább az angolul publikálnak, háttérbe szorítva az anyanyelvüket. A másik gond a fent említett mérési eljárással a különböző tudományágak „összehasonlíthatatlansága”. Mindezek ellenére természetesen elfogadom azt a helyzetet, hogy a teljesítményt mérni kell, és erre egyelőre a legelfogadottabb eljárás a Garfield-módszer.

A jelen helyzetben azt azonban kijelentem, hogy a magyar hadtudományi folyóiratok – a korábbi „diszkriminatív” jellegű követelményekből fakadóan – nem rendelkeznek impaktfaktossal; sőt egyetlen külföldi – kimondottan – hadtudománnyal foglalkozó periodika sem szerepel az SCI-ben.²² Mindebből fakadóan a hazai hadtudósok nem (igazán) tudnak impaktfaktoros folyóiratban publikálni. A követelmények teljesítése érdekében az MTA HB kialakította a mértékadó folyóiratok kategóriás listáját, ami ugyan de jure nem rangsort jelent, azonban de facto nagyobb jelentőséggel bír egy „A”-s besorolású folyóirat a többinél. Mindazonáltal arra a következtetésre jutottam, hogy ezeket a – minőségi kritériumok alapján kialakított – kategóriákat, egy egzakt módszerrel is meg kell vizsgálni, illetve azok tartalmi kompetenciáját alá kell támasztani (esetlegesen pontosítani szükséges).

Az elvégzett számítások alapján megállapítottam, hogy a mértékadó folyóiratok (mind a két *alapfolyóirat* által, mind a bővebb – négy „A” *kategóriás* periodika által – deklarált) diszciplináris impaktfaktoros besorolása kisebb nagyobb mértékben eltér a HB általi osztályozástól. (Lásd bővebben: alapfolyóiratok esetén: 4., táblázat és 6. grafikon; bővebb számítási alap esetén: 6. táblázat, 9. grafikon; önhivatkozás nélküli értékek esetén: 5. tábla, 10. grafikon.)

Szembetűnő *alapprobléma* minden egyes folyóirat esetében, hogy a publikált dolgozatokban a szerzők nagyon ritkán hivatkoznak a hazai hadtudományi cikkekre, mint forrásdokumentumokra. E jelenség megszüntetése érdekében a szerkesztőségeknek, de inkább már a publikációs tevékenység előszobáját jelentő doktori eljárás során (mind a képzésben, mind a témavezetőnek) fel kell hívnia a leendő szerzők figyelmét a kutatási témában már publikált hazai tanulmányokra való hivatkozás szükségességére. Ez egyrészt tudomány-szakmai szempontból sem kerülhető ez meg, ugyanis a már megjelent publikációk képezik – többek között – a folyó kutatások alapját, másrészt a diszciplína iránti elkötelezettség is „megköveteli” ezt.

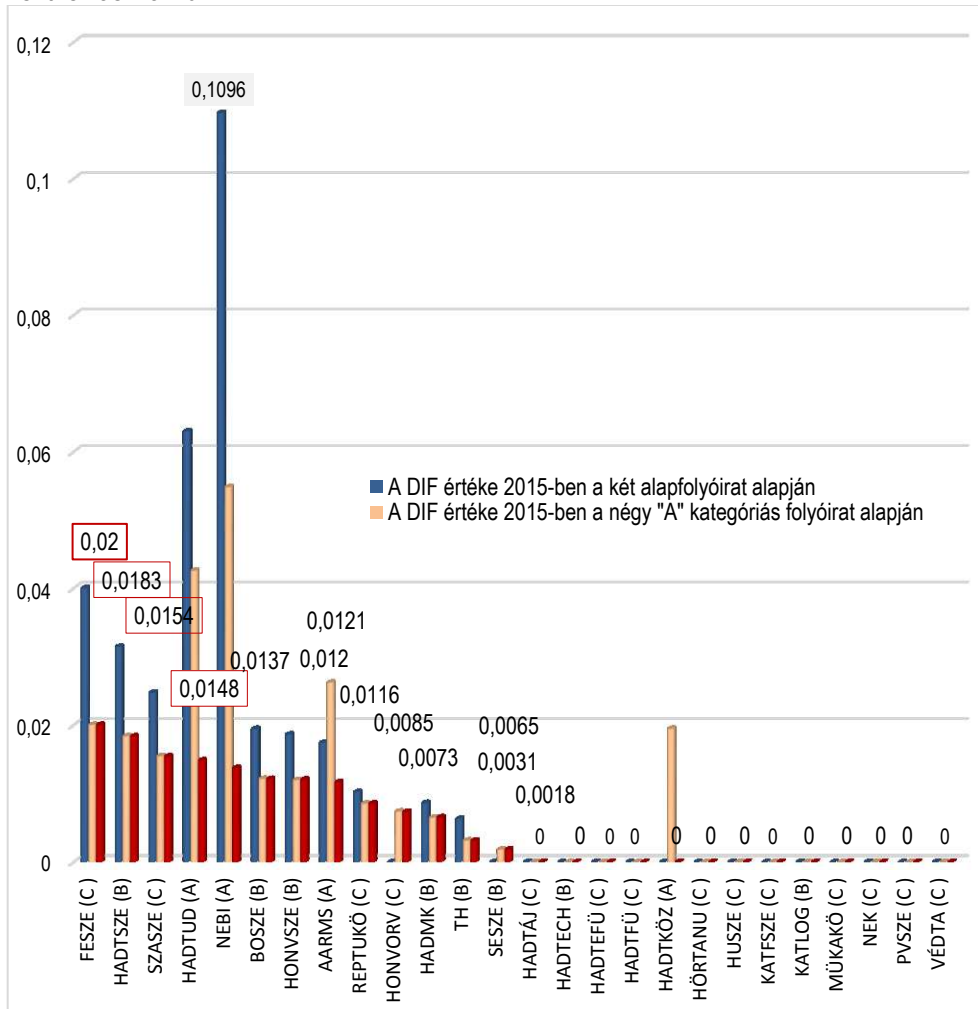
A második kirívó jelenség az folyóirat-önhivatkozás kérdése. Mint arra a dolgozatomban több alkalommal is felhívtam a figyelmet, (sajnos) az önhivatkozás több, meghatározó

²² Lásd korábban a 34. lábjegyzetet.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

folyóirat esetében a citációk döntő többségét jelentetik. Abban az esetben, amikor ezeket figyelmen kívül hagytam, egészen más eredmények jellemzik az egyes periodikákat. Ezt az állapotot szemléltettem az 1/a., a 7/a. illetve a 10. grafikonokkal. Határozott véleményem, hogy a szerzőknek a hazai vonatkozó szakirodalom jóval szélesebb spektrumát kell forrásként felhasználniuk.

10. grafikon. A HB listáján szereplő folyóiratok 2015. évi, önhivatkozás nélküli DIF értéke az „A” kategóriás periodikák alapján. (Szerkesztette a szerző.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Végül, de nem utolsó sorban mindenképp meg kell említenem a dolgozatomban vizsgált kérdéssel kapcsolatban, hogy a folyóirataink további nyitottsága, illetve nyílt elérhetősége és hozzáférhetősége érdekében kiváló lehetőséget nyújt az Open Access. A szabad hozzáférés (több hadtudományi folyóirat nyílt internetes elehetőséget biztosít) minden érintett hadtudományi periodika esetében hozzájárulhat a megjelent publikációk szélesebb körben való megismeréséhez.

A tanulmányomban a Hirst-féle eljárás *egyszerűsített változata* alapján határoztam meg a hazai hadtudományi folyóiratok átlagos diszciplináris értékét. Következő kutatási feladatnak azt tekintem, hogy ezt az értéket a teljes hazai hadtudományi folyóirat spektrumában, minden egyes folyóirat – külön-külön, egyenkénti – összevetésével határozzam meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. ACADEMIA EUROPAEA (2012): *Academia Europaea Position Paper on the Situation of the Humanities and Social Sciences in Europe*. Wrocław: AE Knowledge Hub. 2012. www.ae-in-fo.org/attach/Acad_Main/Publications/Press_release/Role_of_Humanities_and_Social_Sciences/AE_On_the_situation_of_the_Humanities_2012_net.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 01. 31.)
2. ASZTALOS K. (2004): Az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottságának 2004. január 14-i ülése. www.mtahtb.zmne.hu/2004_01_tudositas.htm (A letöltés dátuma: 2016. 04. 02.)
3. BÁTNYI E. (2014): Kutatásértékelés és tudománymetria. De iurisprudentia et iure publica, Jog-és politikatudományi folyóirat, VIII 3, 1–16.
4. BENCZE Gy. (2006): H-index: Egy új javaslat az egyéni tudományos teljesítmény értékelésére. *Magyar Tudomány*, 1, 90–94. www.matud.iif.hu/06jan/12.html (A letöltés dátuma: 2016. 03. 07.)
5. BRAUN T. (2008): Szellem a palackból – tudománymetriai értékelések. *Magyar Tudomány*, 11, 1366–1371. www.matud.iif.hu/08nov/10.html (A letöltés dátuma: 2016. 02. 14.)
6. BRAUN T. (2010): Új mutatószámok tudományos folyóiratok értékelésére – valóban indokolt-e az impaktfaktor egyeduralma? *Magyar Tudomány*, 2, 212–217. www.matud.iif.hu/2010/02/11.htm (A letöltés dátuma: 2016. 03. 01.)
7. BRAUN T. (Ed.) (2006): Evaluations of Individual Scientists and Research Institutions. Part I and II. *Scientometrics Guidebooks Series*, vol. 1. Budapest: Akadémiai kiadó
8. BRAUN T. (Ed.) (2007): The Impact Factor of Scientific and Scholarly Journals. Its Use and Misuse in Research Evaluation. In. *Scientometrics Guidebooks Series*, vol. 2. Budapest: Akadémiai Kiadó
9. BRAUN T. (Ed.) (2008): The Hirsch Index for Evaluation of Science and Scientists. *Scientometrics Guidebooks Series*. vol. 3. Budapest: Akadémiai Kiadó
10. BRAUN T. (szerk.) (2012): Special Discussion Issue on Journal Impact Factors. *Scientometrics*, 92 2, 207–208.
11. BRAUN T., BUJDOSÓ E. (szerk.) (1984): A tudományos kutatás minősége. In. *Informatika és Tudományelemzés* 4. Budapest: MTA Könyvtára

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

12. BRAUN T., BUJDOSÓ E., RUFF I. (1982): *A tudomány, mint a mérés tárgya. Tudományometriai kutatás Magyarországon*. Budapest: MTA Könyvtára
13. BUDAPESTI MŰSZAKI EGYETEM (BME) (2012): *Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT/KPA), BME Publikációs Adattár (BME-PA): Gyakran ismételt kérdések*. <http://oldweb.mit.bme.hu/services/pubinfo/gyik.pdf> (A letöltés dátuma: 2016. 03. 03.)
14. CAMPBELL, P. (2008): Escape from the Impact Factor. *Ethics in Science and Environmental Politics*, 8, 5–7.
www.aoml.noaa.gov/general/lib/lib1/nhclib/articles/Escape_from_the_Impact_Factor.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 01. 12.)
15. CSABA L., SZENTES T., ZALAI E. (2014): Tudományos-e a tudománymérés? Megjegyzések a tudománymetria, az impaktfaktor és az MTMT használatához. *Magyar Tudomány*, 4, 442–465.
www.matud.iif.hu/2014/04/12.htm (A letöltés dátuma: 2016. 04. 12.)
16. GARFIELD, E. (1972): Citation analysis as a tool in journal evaluation. Journals can be ranked by frequency and impact of citations for science policy studies. *Science*, 178, 471–479.
www.garfield.library.upenn.edu/essays/V1p527y1962-73.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 03. 21.)
17. GARFIELD, E. (1981): Scientometrics Comes of Age. In: GARFIELD, E.: *Essays of an Information Scientist*, Vol. 4, 313–341. Philadelphia: ISI Press
18. GARFIELD, E., WELLJAMS-DOROF, A. (1992): Citation Data: Their Use as Quantitative Indicators for Science and Technology Evaluation and Policy-Making. *Science and Public Policy*, 9, 321–327.
19. GLÄNZEL, W. (2008): Seven Myths in Bibliometrics. About Facts and Fiction in Quantitative Science studies. In: *Fourth International Conference on Webometrics, Informetrics and Scientometrics & Ninth COLLNET Meeting*. 1–10. Berlin: Proceedings of WIS. www.collnet.de/Berlin-2008/GlanzelWIS2008smb.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 02. 14.)
20. GÓCZE I. (2010): *A tudományelmélet és kutatómódszertan alapjai. A tudományos kutatás és publikálás*. Budapest: ZMNE
21. GÓCZE I. (2015): A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata – 2. rész A mértékadó hadtudományi folyóiratok elemzése és értékelése. *Hadtudomány*, XXV 3–4, 21–35.
22. HIRST, G. (1978): Discipline Impact Factors: a Method for Determining Core Journal List. *Journal of the American Society for Information Science*, 29 4, 171–172.
23. LEEUWEN, van T. N., MOED, H. F. (2002): Development and application of journal impact measures in the Dutch science system. *Scientometrics*, 53 2 (2002), 249–266.
www.researchgate.net/publication/242916209_Development_and_application_of_journal_impact_measures_in_the_Dutch_science_system (A letöltés dátuma: 2016. 03. 01.)
24. LEHMANN, S., LAUTRUP, B. E., JACKSON, A. D. (2006): *Measures for Measures. Supplementary Online Information*. www.nbi.dk/~lautrup/papers/measures.supplement.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 03. 22.)
25. MARTON J., VARRÓ A., VARRÓ V. (2004): Impakt faktor és tudományos teljesítmény. *Magyar Tudomány*, 12, 1395–1403. www.matud.iif.hu/04dec/10.html (A letöltés dátuma: 2016. 03. 03.)
26. MISKOLCI EGYETEM (ME) (s.d.): *A tudományos teljesítmény mérése. Idézettségkeresés*. www.lib.uni-miskolc.hu/c/document_library/get_file?uuid=4de2430d-25b8-4f6b-b452-cf3285e74e45&groupId=10850 (A letöltés dátuma: 2016. 02. 11.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

27. MOED, H. F. (2005): *Citation Analysis in Research Evaluation*. Dordrecht: Springer
28. MOED, H. F. (2010): Measuring contextual citation impact of scientific journals. *Journal of Informetrics*, 4 3, 265–277.
29. MOED, H. F., GLÄNZEL, W., SCHMOCH U. (Eds.) (2004): *Handbook of Quantitative Science and Technology Research. The Use of Publication and Patent Statistics in Studies of S&T Systems*. Dordrecht: Kluwer Academic Publisher
<http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/courses/spring2011/bby704/Handbook%20of%20Quantitative%20Science%20and%20Technology%20Research.pdf> (A letöltés dátuma: 2016. 02 27.)
30. MTA HB (2007): *A Magyar Tudományos Akadémia IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya (a továbbiakban Osztály) Hadtudományi Bizottságának (HB) állásfoglalása és határozata*.
www.mtahtb.zmne.hu/PDF/Szakmai_folyoiratok_besorolasa.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 01. 17.)
31. PAPP Z. (2012): Miért nem használunk frakcionális mutatókat a tudományos tevékenység értékelésére? *Magyar Tudomány*, 4, 472–479. www.matud.iif.hu/2012/04/09.htm (A letöltés dátuma 2016. 02. 01.)
32. RAAN, van A. F. J. (Ed.) (1988): *Handbook of Quantitative Studies of Science and Technology*. Amsterdam: Elsevier
33. RAMSDEN, J. J. (2009): Impact Factors – a Critique. *Journal of Biological Physics and Chemistry*, 9, 139–140. https://dspace.lib.cranfield.ac.uk/bitstream/1826/4351/1/Impact_factors-a_critique_2009.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 01. 17.)
34. SASVÁRI P., TÖRLEY G. (2015): A magyar közigazgatást kutatók tudományos láthatósága. *Pro Publico Bono: Magyar Közigazgatás*, 4, 112–132.
35. SCHUBERT A. (2012): *Az impakt faktor és akiknek nem kell*. MTAK-TTO szemináriumok. Budapest www.mtmt.hu/system/files/scha_impaktfaktor_20120920.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 03. 28.)
36. SMITH, A. G. (2005): Citations and links as a measure of effectiveness of online LIS journals. *IFLA Journal*, 31 1, 76–84.
37. SZABÓ A. (1980): A mérhető tudomány. *Korunk*, 06, 423–426.
38. THOMSON REUTERS (2014): *2015 Journal Citation Reports. Journals in the 2015 Release of JCR*. <http://about.jcr.incites.thomsonreuters.com/full-titles-2015.pdf> (A letöltés dátuma: 2016. 02. 10.)
39. THOMSON REUTERS (s.d. a): *Science Citation Index*. <http://ip-science.thomsonreuters.com/cgi-bin/jrnst/jloptions.cgi?PC=K> (A letöltés dátuma: 2016. 03. 03.)
40. THOMSON REUTERS (s.d. b): *Social Sciences Citation Index*.
<http://thomsonreuters.com/en/products-services/scholarly-scientific-research/scholarly-search-and-discovery/social-sciences-citation-index.html> (A letöltés dátuma: 2016. 03. 03.)
41. THOMSON REUTERS (s.d. c): *Arts & Humanities Citation Index*.
<http://thomsonreuters.com/en/products-services/scholarly-scientific-research/scholarly-search-and-discovery/arts-humanities-citation-index.html> (A letöltés dátuma: 2016. 03. 03.)
42. TÜSKÉS G. (2013): A minőség meghatározásához a bölcsészettudományi alap kutatásokban. *Magyar Tudomány*, 5, 563–574.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

43. VASAS L., BERHIDI A., CSAJBÓK E. (s.d.): *Impakt faktor és a többiek. Különböző tudományometriai mutatószámok.* 24. dia
www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0ahUKEwjGgrDmvrPMAhXLOxQKHcHHDz4QFggIMAI&url=https%3A%2F%2Flib.semmelweis.hu%2Fapp%2FgetFile%26id%3D641&usq=AFQjCNH6gDfLvmYU_9Y9x8trWGg7EwxsOg&bvm=bv.120853415.d.d24&cad=rja
(A letöltés dátuma: 2016. 03. 28.)
44. VINKLER P. (2008): Tudományometriai kutatások Magyarországon. *Magyar Tudomány*, 11, 1371–1380. www.matud.iif.hu/08nov/11.html (A letöltés dátuma: 2016. 02 11.)

HAUBER GYÖRGY¹**Az energiahatékonyság javításának lehetőségei
Magyarországon****Possibilities of increasing energy efficiency in Hungary****Absztrakt**

Az Európai Unió – és ezen belül hazánk is – napjainkban soha nem tapasztalt kihívásokkal szembesül. A globális klímaváltozás veszélyei, a növekvő energiafüggőség, a fosszilis energiaforrások korlátozott mennyisége és a gazdasági válságból való kilábalás kényszere új szemléletet és megoldási stratégiákat követel. Ennek egyik eszköze lehet az energiahatékonyság javítása. Az energiahatékonnyabb gazdaságra való áttérés felgyorsíthatja az innovatív technológiák megjelenését, javítja az adott ország versenyképességét, előmozdítja a gazdasági növekedést és minőségi munkahelyeket teremt az energiahatékonysághoz kapcsolódó ágazatokban. A megújuló energiákra való teljes átállás még hosszú évtizedek múlva következhet csak be, addig pedig szükségünk van egy rövid-és középtávú átmeneti fázisra. Ebben a fázisban elsődlegesen az energiahatékonyságra kell koncentrálnunk, mivel ebben komoly restanciáink vannak, ugyanakkor jelentősen csökkenthető ezen keresztül energiafelhasználásunk.

Kulcsszavak: energiahatékonyság, kibocsátás csökkentés, CHP technológia, EED irányelvek

Abstract

The European Union and Hungary as one of its member states are facing several unprecedented challenges. The danger of global climate change, the increasing energy dependency, the scarcity of fossil fuels and the pressure to find a way out of the economic crisis call for new approaches and new solutions. One possible tool could be the improvement of energy efficiency. A more efficient use of energy could accelerate the development and application of innovative technologies,

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, főiskolai tanársegéd/National University of Public Service, Faculty of Law Enforcement, college teaching assistant; e-mail: hauber.gy@vipmail.hu ORCID: 0000-0003-2294-8954

improve the competitiveness of a country, contribute to a quicker economic growth and create better jobs in sectors connected to energy efficiency. The transition to renewables may take long decades what makes a short and a middle term transitional strategy indispensable. Here the emphasis should be placed on the efficient use of resources because thus their consumption could be decreased significantly.

Keywords: *energy efficiency, decreasing emission, CHP technology, EED directives*

BEVEZETÉS

A klímakutatók és szakemberek egybehangzó véleménye szerint 2030-ig 40%-kal, a század közepéig 70-80%-kal kell csökkentenünk az üvegházhatású gázok kibocsátását, és a század utolsó harmadában el kell érniük a szén-dioxid semleges állapotot, azaz annyi szén-dioxidot bocsájthatunk csak ki, amennyit a természet képes „feldolgozni”, semlegesíteni. [1] Ennek egyik formája az energiahatékonyság növelése. Az energia-megtakarítás legfontosabb formáit jelentheti a hatékony elektromos berendezések és hajtóművek használata, az elavult fűtőberendezések cseréje, az áru- és utasszállító járművek energiafogyasztásának csökkentése, a korszerűbb erőműi technológiák használata, a szén-dioxid kibocsátással kapcsolatos kutatási eredmények bevezetése (CCS²), a decentralizált energiarendszerek kialakítása, a kogeneráció (CHP³), azaz a kapcsolt hő-és energiatermelés. Hatékony eszköz lehet továbbá a tökéletesített hőszigetelés, a megfelelő épület-tervezés, a fogyasztói attitűdök megváltoztatását célzó kutatási eredmények felhasználása, az okos mérés bevezetése és a mindezek kiszolgálását célzó új üzleti modellek kidolgozása. Az Európai Parlament és a Tanács 2012/27/EU irányelveiben az energiahatékonyság főbb területeinek ezek közül az épületenergetikai beruházásokat, a kapcsolt energiatermelést és a fogyasztói magatartások megváltoztatását (ezen belül is az okos mérés bevezetését) nevezi meg. Mindezek mellett olyan innovatív finanszírozási mechanizmusok bevezetése szükséges (magántőke számára nyújtott hitelgaranciák, vissza nem térítendő támogatások, támogatott kölcsönök és célhoz kötött hitelkeretek), melyek mérséklék az energiahatékonysági projektek kockázatait, és lehetővé teszik a költséghatékony megoldásokat az alacsony és közepes jövedelmű háztartások körében is. [2]

Az energiahatékonyságról szóló irányelv (2012/27/EU) 2012 decemberében lépett hatályba. Ezen irányelvek értelmében a tagállamok kötelesek a 2020-ig elérendő nemzeti energiahatékonysági célokat rögzíteni. Ennek megfelelően hazánk a 2015. évi LVII. törvényben rögzítette az energiahatékonysági célkitűzések megvalósításának központi feladatait és stratégiai dokumentumait. Ebben részletesen szabályozza a Nemzeti Épületener-

² CCS- Carbon Dioxide Capture and Storage-a szén-dioxid leválasztásán és geológiai tárolásán alapuló technológia

³ CHP- Combined Heat and Power (Kapcsolt hő-és energiatermelés)

getikai Stratégiát, az energiaellátás hatékonyságát, melynek biztosítása érdekében a nagyhatásfokú kapcsolt energiatermelés és a hatékony távfűtés és távhűtés megvalósíthatósági potenciáljának átfogó értékelését el kell végezni, és azt az Európai Bizottság kérésére ötévente felül kell vizsgálni. Tartalmazza a közintézmények energiahatékonysági feladatait, az energiahatékonyság-javító szakpolitikai intézkedések meghatározását és számítási módját, melyek az energia végfelhasználói fogyasztásának csökkentését eredményezik, szabályozza a hőenergiát szállító hálózatok és hulladékhot termelő ipari létesítmények hatékony működését, és figyelmet fordít az energiafogyasztók és piaci szereplők tájékoztatására, valamint az energetikai auditálásra. [3] Ezek az alapelvek és a végrehajtásukhoz kapcsolódó időpontok meghatározása is segítséget nyújthat az energiahatékonyság javításához, a fogyasztás, valamint a szén-dioxid kibocsátás csökkentéséhez. Cikkemben a mennyiségi kereteket figyelembe véve három lehetséges alternatívát vizsgálok meg. A fogyasztói attitűd vizsgálata és az okos mérés (smart metering) lehetőségei egy következő fejezetben jelennek majd meg egy most zajló empirikus lakossági felmérés eredményeinek függvényében.

1. A CCS TECHNOLÓGIÁK ALKALMAZÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI

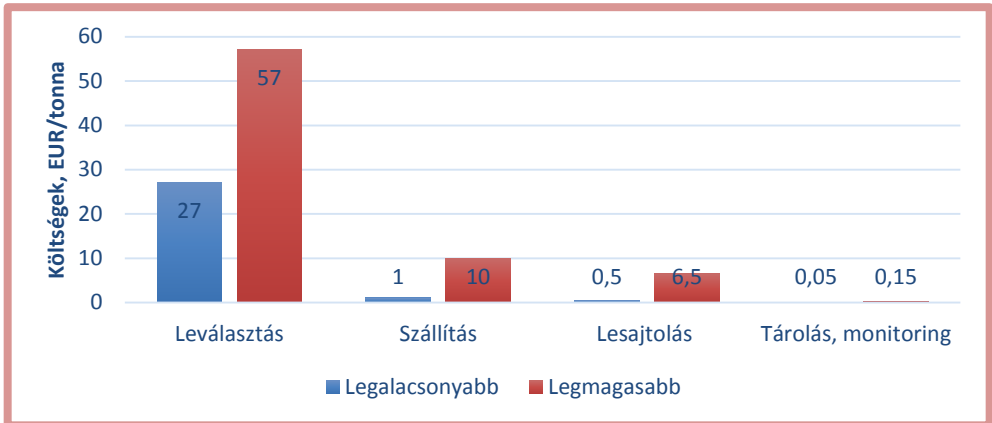
Az emberi tevékenységhez kapcsolódó befolyásolható mértékű szén-dioxid kibocsátás elsősorban a karbon-tartalmú anyagok tüzeléséhez kapcsolódik. Az erőművek a teljes szén-dioxid kibocsátás több mint 40%-át bocsájtják ki, ami napjainkban már meghaladja a tizenkét milliárd tonna/év értéket. [4] Másrészt az emisszió koncentráltan történik, ami lehetőséget ad a csökkentést eredményező technológiák elviselhető költségszint melletti alkalmazására. A szén-dioxid kibocsátás csökkentés legkedvezőbb módja nyilvánvalóan a szén-dioxid képződés mérséklése az energiahatékonyság javítása által. Azonban itt nincsenek akkora tartalékok, amelyek biztosíthatnák a szükséges emisszió csökkentést, így elkerülhetetlenné válik a szén-dioxid leválasztáson alapuló erőműi tüzelési folyamatok, a CCS technológiák alkalmazása. [5] Ez egy olyan technológiai csoport összefoglaló elnevezése, melynek elsődleges célja, hogy a különböző ipari termelési folyamatokból származó szén-dioxidot elkülönítse, leválassza a szabadba kiáramló füstgázoktól, és azt a léghőkörtől elkülönítve tartósan eltárolja.

A CCS technológiával kapcsolatban számos érv és ellenérv merült fel, és megítélése igencsak ellentmondásos. Egyes becslések szerint a CCS-sel működő erőművel megtermelt energia költségei 21-91%-kal nőhetnek, míg ha egy már meglévő erőműnél vezetnek be a CCS-t, ami a tároló helytől távol található, a drágulás mértéke ennél jóval nagyobb. [6] A leválasztás hatékonysága természetesen függ az alkalmazott technológiától,⁴ ami a szén-dioxid 85-95%-át képes leválasztani, azaz a szén-dioxid 5-15%-a kerül csak ki a légkörbe. Mindez jelentősen módosíthatja a költségeket. A technológiai költségek nagysága (leválasztás, szállítás, lesajtolás, monitoring) 29-74 EUR/tonna között változik. [7]

⁴ Égetés utáni leválasztás, égetés előtti leválasztás, oxigénes égetés

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

1. ábra: A CCS elemeinek fajlagos technológiai költségei

(Forrás: Kardos Péter: A földalatti szén-dioxid-tárolás lehetséges szerepe az éghajlatváltozás hazai mérséklésében http://energiaklub.hu/sites/default/files/ek_ccs_tanulmany_2011.pdf: saját szerkesztés)

Az egyik legfontosabb érv a CCS mellett, hogy az EU által vállalt kibocsátás-csökkentési célok a szakemberek szerint a CCS nélkül nem megvalósíthatóak (2050-ig 80%-kal kell csökkenteni a kibocsátást). A második érv, hogy a technológia egy dekarbonizációs híd képez, vagyis hozzájárul, hogy a dekarbonizációs folyamat során a gazdaságra, a környezetre és a társadalomra nehezedő nyomás csökkenjen. Egyrészt tehát a kibocsátások számszerűen csökkennek, másrészt időt ad a technológia leváltására. Nincs szükség azonnali erőmű bezárásokra, vagy az új rendszer azonnali kiépítésére, hanem lehetőség van megtervezni az átmeneti időszakot és egy sokszerű váltás helyett egy időben elnyújtott, kényelmesebb átmenetet biztosítani. A harmadik érv, hogy a CCS egy azonnal bevezethető technológia, ami a megfelelő döntés esetén csak finanszírozás kérdése. A gond azonban az, hogy a CCS technológia nem egy fenntartható rendszer eleme, hiszen fosszilis energiaforrásokra épít. Másrészt jelenleg is csak kísérleti fázisban van, a világon mindössze 10 projektet ismerünk. A legnagyobb ellenérv azonban a CCS-szel szemben, hogy túl költséges megoldás, hiszen az az energia előállításának költségeit 50-100%-kal növeli. Mind a fajlagos, mind a jövőben jelentkező magas externális költségek megkérdőjelezik a technológia elterjedését vagy létjogosultságát. Magyarországon a működő, elsősorban szén- és gázerőművek jöhetnek szóba, melyeknek éves szén-dioxid kibocsátása 26,9 millió tonna. [6] A már működő erőművek esetében a CCS technológia gazdaságilag nem fenntartható, mivel megtérülési ideje hosszabb, mint az erőművek várható hátralévő élettartama. A CCS, mint az elhárítás lehetséges alternatívája piaci alapon nem megvalósítható, legfeljebb állami dotációval jöhetne létre, ám pillanatnyilag nem látszik erre vonatkozó kormányzati

szándék, így a 2020-ig terjedő EU előirányzat teljesítésében ez a technológia Magyarországon nem játszik majd szerepet.

2. KOGENERÁCIÓ (CHP)

Minden villamos áramot fejlesztő folyamat tüzelőanyagot használ elsődleges energiaforrásként, amely jelentős mennyiségű hőt termel. A hagyományos erőművekben ez a hő a környezetbe jut, ami részben kis energiahatékonyságot eredményez, részben pedig jelentősen szennyezheti a légkört. Az energia megtakarításának egyik leghatékonyabb eszköze a kapcsolt hő-és villamosenergia-termelés (CHP). Lényege, hogy egy villamosenergia-termelő berendezés termodinamikai folyamatainak következtében hulladék-hő keletkezik. Amennyiben itt megfelelő hőszint alakul ki, akkor egyéb hőigények (elsősorban fűtési igények) kielégítése is történhet. A rendszer nagy előnye, hogy a tüzelőanyag energiataralmának nagyjából 85%-a hasznosul villamos- és hőenergia formájában. Az egyes energia-típusok aránya természetesen változik az alkalmazott technológiától függően. A CHP erőművek a gazdaságossági szempontokat is figyelembe véve elsősorban helyi hőigényeket elégíthetnek ki. Használhatjuk épületek fűtésére, hűtésre, technológiai fűtésre, vízmelegítésre, távhőszolgáltatásra. Az alkalmazott CHP egység kielégíti a fogyasztó villamosenergia-igényét, a többletenergiát betáplálja a hálózatba, és a keletkezett hulladékhőt hasznosítja. [8] Ha a CHP berendezés kevesebb áramot termel a szükségesnél, akkor természetesen a teljes energiamentiséget felhasználjuk, és a hiányzó energiához piaci körülmények között jutunk hozzá. Ha több energia termelődik a szükségesnél, akkor az a rendszerbe feltölthető, amiért a szolgáltató fizet. Természetesen nagyon fontos ez esetben a szabályozási környezet. Kötelező-e a szolgáltatónak az átvétel, és az átvételi ár megfelelő-e a termelőnek?

A CHP-rendszerek használata jelentős gazdasági és környezetvédelmi előnyöket jelent. CHP beépítésével jelentősen csökken a bruttó energiaszámla, és a csökkentett tüzelőanyag-felhasználás a hagyományos erőműnél kisebb szén-dioxid kibocsátást tesz lehetővé. Ennek révén csökken a globális klímaváltozásra gyakorolt hatása. Amennyiben helyben történik az energia előállítása és felhasználása, úgy csökkennek a szállítói veszteségek. A CHP-technológia alkalmazása hazánkban a nemzeti vállalatok szerint 11%-kal csökkentheti a primerenergia-felhasználást, 16%-os szén-dioxid kibocsátás csökkenés érhető el és 6%-os földgáz-import csökkenést eredményezhet. Hátránya azonban, hogy csak akkor gazdaságos, ha mindkét termék kihasználtsága optimális. Egyértelmű előnye csak nemzetgazdasági szinten mutatható ki, az externális költségek figyelembe vételével. Fajlagosan magas a beruházási és fenntartási költsége. [9]

A „2013 Cogeneration National Snapshot Survey” egy 15 országra kiterjedő kutatást végzett a CHP technológia helyzetéről. A választ adó 15 ország az európai beépített CHP szektor 70%-át fedi le, így a felmérés reprezentatívnak tekinthető. [10]

A felmérés eredménye jól mutatja a CHP technológiával szembeni attitűdöket és fejlődési irányokat. Sajnos a legtöbb országban korlátozott növekedést, rosszabb esetben

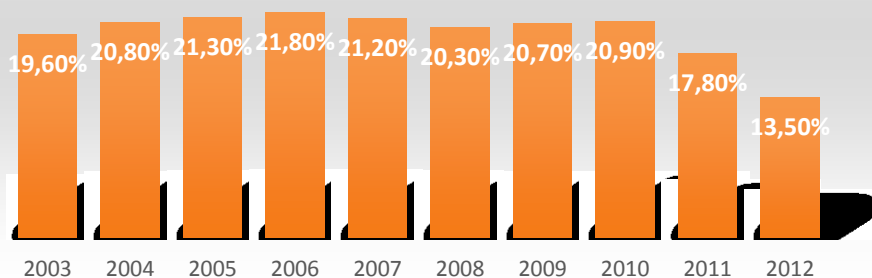
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

stagnálást, visszaesést tapasztalhatunk. Ennek oka részben a pénzügyi és gazdasági válság miatt bekövetkezett csökkenő ipari aktivitás, valamint a beruházási és politikai bizonytalanság. Ennek során a válság által leginkább sújtott országok kormányai olyan intézkedéseket vezettek be, amelyek szemben állnak az energiahatékonysági, fenntarthatósági és ellátás-biztonsági alapelvekkel. Több ország kormánya a költségvetési hiány finanszírozásának kényszere miatt CHP üzemeltetőket terhelő adókat vezetett be, vagy lecsökkentette, megszüntette a CHP támogatásokat. A szakértők tartanak a politikai támogatás visszahúzódtásától, valamint a jelenlegi politikai és gazdasági helyzet fennmaradásától.

CHP erőművek részesedése a magyar villamosenergia piacon

■ CHP erőművek részesedése %

2. ábra: A CHP erőművek részesedése a magyar villamosenergia piacon

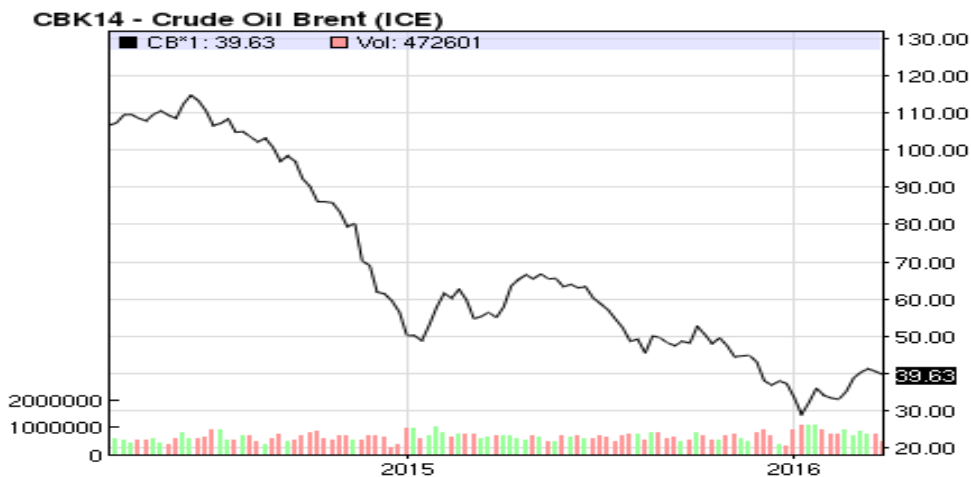
(Forrás: Kapcsolt energiatermelés helyzete Európában és Magyarországon, COGEN Europe 20th Anniversary, 2013. november 14. saját szerkesztés)

Magyarországon 2010-ig a CHP erőművek %-os részesedése 20-21% körül mozgott, azonban 2010 után a kormányzat drasztikusan csökkentette a szektor támogatását, aminek következtében részesedése a villamos energia szektorban két éven belül 13,5%-ra csökkent. Ez a csökkenés egyrészt a pénzügyi válság következménye, másrészt pedig annak a kormányzati szándéknak a megjelenése, hogy a fiskális deficit csökkenjen. A kormányzat egyértelmű szándéka a költségvetési hiány 3% alatti tartása, sőt akár az egyensúlyi, tehát deficit nélküli költségvetés elérése. A világpiaci energiahelyzet sem kedvez ezeknek a folyamatoknak, mivel az olaj (és ezen keresztül a gáz) árának drasztikus csökkenése jelentősen növeli a technológia alternatív költségét és megtérülési idejét, így a

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

szektorban végrehajtható magánberuházások profitabilitásának romlása is a távolabbi jövőbe helyezi a technológia elterjedését.

3.ábra: A Brent olaj árának alakulása 2014-2016 között

Forrás: <http://www.nasdaq.com/markets/crude-oil-brent.aspx>, letöltve 2016.03.17.

Néhány szegmensben az EU-n belül javulás figyelhető meg, így a mikro-CHP-k és a megújuló CHP-k esetében. Magyarországon a KÁT⁵ a kis kapcsolt erőműveknél működési idejük közel 60%-ában (9-10 év) van csak érvényben. A fennmaradó időszakban a cégek kikerülnek a piacra, és termelési lehetőséghez jutnak ugyan, de piaci körülmények között nem képesek kitermelni magas fix költségeiket, így hosszú távon nem életképesek, nem rentábilisak. [11] Ezek az adatok, a kormányzat jelenlegi, adott területet érintő támogatási rendszere, a források elvonása egyelőre nem ad okot optimizmusra a CHP-technológia közeli jövőjét illetően.

A LAKÓÉPÜLETEKBEN ELÉRHETŐ MEGÚJULÓ ENERGIA-POTENCIÁL

Az Energiaklub Szakpolitikai Intézetének Módszertani Központja nyilvánosságra hozott egy olyan kutatást melyben 2 000 lakóépület vizsgálatát végezték el és az adatok elemzését az SPSS⁶ statisztikai programmal végezték. Ennek eredményeként megállapították, hogy Magyarország teljes primerenergia-felhasználásának 33%-át (360 PJ) a lakóépületek fűtő-

⁵ Kötelező átvételi rendszer

⁶ SPSS-Statistical Package for Social Science-egy olyan Windows operációs rendszerben működő program, mely statisztikai adatok osztályozására, feldolgozására és elemzésére szakosodott.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

sére és melegvíz igényük ellátására fordítják, és ennek több mint 80%-át a családi házak energiafogyasztása teszi ki. Ennek a primer energiafogyasztásnak a 68%-át a földgáz, 28%-át pedig a tűzifa adja. A kutatás adatai alapján, ha a háztartások a lehetséges energiahatékonysági intézkedéseket megtennék, akkor a felhasznált energia 42%-át, 152 PJ-t takaríthatnának meg. Elsősorban a családi házakban rejlik óriási lehetőség, hiszen a háztartások kétharmada él családi házban, alapvetően nagyobb alapterületűek, mint a társasházi lakások, és ennek következtében nagyobb felületen veszítenek hőt. Ennek az elméleti-műszaki potenciálnak a 77%-a (117 PJ) még szigorú gazdasági kritériumok mellett is gazdaságosan kiaknázható lenne. Az eredmény azt is kimutatta, hogy a családi házak jelentős részénél a hőszigetelés, a nyílászáró csere együttes elvégzése jövedelmezőbb lenne, mint egy hosszú távú banki befektetés (különösen a mai alacsony betéti kamatok mellett).

A gazdaságos potenciál kiaknázásához 2 400 milliárd forintnyi összberuházásra lenne szükség, amelyhez 2020-ig évente átlagosan 160 000 háztartásban kellene elsődlegesen hőszigetelésre és nyílászáró cserére irányuló beruházást végrehajtani, ami egy 30%-os állami támogatási szintet figyelembe véve az államháztartásnak évente 85 milliárd forintjába kerülne. [11] A megtérülés és hasznosulás ellenére a háztartások jó része nem lenne képes finanszírozni ezeket a beruházásokat, így mindenképpen szükséges lenne egy megfelelő pénzügyi modell kidolgozása is.

A magyar háztartások kétharmada lakik családi házakban, 14%-a panelben, 20%-a pedig jellemzően téglából épült társasházban él. Ez azt jelenti, hogy 2 500 000 háztartás lakik családi házban, 530 000 háztartás panelben és 760 000 háztartás nem panel társasházban. A családi házak legjellemzőbb építőanyaga a téglaból és a vályogból, ennél jóval kisebb arányban vannak jelen a szilikátból, illetve kőből épült családi házak, és mindössze 1% a könnyű szerkezetes családi ház. Ezek az adatok azért is érdekesek, mert szoros korreláció mutatkozik az energiahatékonyság, az építőanyag, és a lakóépületek kora között. Az adatok szerint lakóépületeink zöme igen régi, 61%-uk 1980 előtt épült, 24%-uk pedig 1960 előtt, és mindössze 10%-uk épült 2000 után. Ezek is jól mutatják, hogy milyen megtakarítási potenciál mutatkozik az épületek korszerűsítésben.

A szigetetlen, régi nyílászárókkal rendelkező családi házak esetében a szigetelés és nyílászáró-csere 50-60%-os energia-megtakarítást eredményez. A korszerűsítések után az energetikai besorolás értéke 3-4 kategóriát javul. Ha a két korszerűsítés egyike már megtörtént, akkor a második korszerűsítés még további 30%-os energia-megtakarítással jár. A téglaból épült társasházaknál ez az érték átlagosan 15-25%, míg panel esetében mindösszesen 10-15%, vagyis ezek az épülettípusok jellemzően 1-2 kategóriával jobb besorolást érnek el. A fűtés korszerűsítés családi házak esetében a felújítások elvégzése után már csak 4-5% további megtakarítást eredményez, míg a társasházak esetén ez hatékonyabb 25-35%-os eredményt ad ki, míg a távfűtéses rendszerű panelekben mindössze 5%. Ezzel közel 6 millió tonna szén-dioxiddal kerülne kevesebb a légterbe. [11]

A 2014 és 2020 közötti időszakban jelentős uniós forrás áll Magyarországon rendelkezésére, melyeket az EU által meghatározott fejlesztési céloknak megfelelően pályázatok

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

keretében kell odaítélni. Ilyen ágazati és területi operatív programok a Vidékfejlesztési Operatív Program (VP), a Terület és Településfejlesztési Operatív Program (TOP, 190 Mrd Ft), a Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program (KEHOP, 308 Mrd Ft), a Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program (GINOP, 240 Mrd Ft), a Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program (VEKOP, 23 Mrd Ft). A VP és a TOP keretében elsősorban önkormányzatok pályázhatnak, a GINOP kifejezetten a vállalkozói szféra számára szól, míg a KEHOP főleg közintézmények, egyházak, civil szervezetek, távhőszolgáltatók számára áll rendelkezésre. Fontos információ azonban, hogy csak visszatérítendő támogatásra lehet pályázni. [12]

Számos szervezet (Magyar Energiahatékonysági Intézet, Energiaklub) komoly szakmai hibának véli az uniós források ilyen összetételű felhasználását, mivel az operatív programokban elkülönített közel 450 Mrd forintnyi forrás a lakossági energetikai felújításokat is magában foglalja. Ha ezek a vissza nem térítendő támogatások kikerülnek a rendszerből, akkor veszélybe kerülhetnek a Nemzeti Épületenergetikai Stratégia irányzásai. A legújabb információk szerint 2016. március 16-tól elérhetővé válik vissza nem térítendő támogatás az Otthon Melege Program keretében 5 milliárd forint keretösszeggel. A keretösszegre való tekintettel kizárólag csak a hagyományos technológiával 1996 előtt épült egy lakásos, legfeljebb 135 m² fűtött alapterületű magántulajdonban lévő családi házak energetikai korszerűsítésére igényelhető a támogatás az elszámolható költségek 40-55%-ára. A maximálisan igényelhető összeg 2,5 millió forint.

A kutatások adatai alapján jól látható, hogy a régi, rossz energetikai besorolású lakóingatlanokban érhető el a legnagyobb megtakarítás, azonban a lakosság ezen része nem képes a szükséges önerő előteremtésére és a hitelfelvételt sem tartja járható útnak, mivel teherviselési képességük rendkívül gyenge. A szociálisan hátrányos helyzetű társadalmi csoportok lakásállományának értéke alacsony, ehhez képest az energetikai beruházások költsége aránytalanul magas és nem növeli kellő mértékben az ingatlan értékét. Ugyanakkor a lakóépületek a teljes éves primer energiafelhasználásnak nagyjából egyharmadát adják, míg a közintézmények ennek csak töredékét jelentik, így a Nemzeti Épületenergetikai Stratégiában a lakóépületek esetében 38 PJ, míg a közintézményekben mindössze 1,6 PJ energia megtakarítás az előirányzat. A jelenleg is folyó empirikus kutatásom is alátámasztja az országos felmérések eredményeit, miszerint az idősebb valamint alacsonyabb jövedelmi szegmensbe tartozó lakosság energiahatékonysági beruházásokat önerőből nem képes megvalósítani, idegenkednek a hitelfelvételtől és csak magas (60-70%) vissza nem térítendő támogatás mellett fontolná meg a beruházást.

ÖSSZEGRZÉS

Összességében elmondható, hogy a cikkben tárgyalt három lehetséges alternatíva közül az épületenergetikai korszerűsítések jelenthetik a 2020-ig terjedő vállalásaink teljesítésének egyik alapkövét, de a források felhasználásának hatékonysága több szakmai szempont alapján is kifogásolható, ezért szükség van egy átfogó lakossági felmérésre az igé-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

nyek, elérhető források tekintetében, és ennek megfelelően kell az elkövetkezendő négy évben a források elosztásáról gondoskodni, valamint a vissza nem térítendő támogatások keretösszegét jelentős mértékben megemelni.

Bár az EP és a Tanács 2012/27/EU irányelvei teljesíthetőnek tűnnek az uniós források és az atomenergia bővítésének tükrében, a rendelkezésünkre álló energiahatékonyságot javító alternatívák kihasználtsága megfelelő hatástanulmányok eredményeinek felhasználásával és átgondolt, a lakosság igényeihez igazított pénzügyi konstrukciók kidolgozásával jelentős mértékben javítható lenne.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Leaders' Declaration G7 Summit 7-8 June 2015, Schloss Elmau; <http://www.schloss-elmau.de/en/hideaway/hideaway/g7-summit-2015/> letöltve 2016.03.19.
- [2] Európai Unió Hivatalos Lapja, 2011.11. 14. 55. évfolyam ISSN 1977-0731 L315/1
- [3] 2015. évi LVII. törvény az energiahatékonyságról
<http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK15070.pdf> letöltve: 2016. 02. 23.
- [4] World Energy Outlook 2014, IEA,(2014) ISBN 978-92-64-20804-9
- [5] Dr. KAPROS Tibor, Erőművek szén-dioxid kibocsátás csökkentése CCS technológiák alkalmazásával, HulladékOnline elektronikus folyóirat 3. évf. 2. szám (2012), ISSN 2062-9133
- [6] KARDOS Péter, A földalatti szén-dioxid-tárolás lehetséges szerepe az éghajlatváltozás hazai mérséklésében, Energiaklub Szakpolitikai Intézet Módszertani Központ, 2011. november,
http://energiaklub.hu/sites/default/files/ek_ccs_tanulmany_2011.pdf letöltve 2016. 02. 23.
- [7] IPCC Special Report on Carbon Dioxide Capture and Storage,2005, Cambridge University Press, New York, ISBN-13 978-0-521-86643-9
- [8] Dr. TÓTH László, Települési energetika 4.2. Erőművek kapcsolt energiatermelése, 2011 TÁMOP 4.1.2. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0019_Telepules_energetika/ch04s02.html letöltve 2016. 01. 22.
- [9] Kapcsolt energiatermelés helyzete Európában és Magyarországon, COGEN Europe 20th Anniversary, 2013. november 14. http://mataszsz.hu/wp-content/uploads/2013/11/12_Dr._Kiss_Csaba_EU_CHP_National_Snapshot_Csaba_Kiss_Nov_2013_fin.pdf
- [10] 2014 COGEN Europe Cogeneration Snapshot Survey Overview of the CHP sector in Europe,http://www.cogeneurope.eu/medialibrary/2014/04/08/519b3624/Csaba%20Kiss_COGEN%20Hungary.pdf letöltve 2016. 01.15.
- [11] REKK, A kapcsolt hő-és villamosenergia-termelés versenyképessége és szabályozási kérdései Magyarországon,2010 <http://www.mtakti.hu/file/download/ktigvh/kapcsolt.pdf> letöltve 2016.01.27.
- [12] Fülöp Orsolya, Varga Katalin, Lakóépületekben elérhető megújulóenergia-potenciál, 2011
http://negajoule.eu/sites/default/files/nega_kiadvany.pdf letöltve 2016.01.23.
- [13] Magyarország Nemzeti Energhatékonysági Cselekvési Terve 2020-ig, 2015
http://enhat.mekh.hu/wp-content/uploads/2015/12/HU_Annual-Report-2015_hu.pdf letöltve 2016.03.21.

HORVÁTH LÍVIA¹**A stressz megjelenési formái és terápiája a hivatásos állományban****Manifestations of stress therapy and professional staff****Absztrakt**

A harcképesség megőrzését, a katona egészségét, vagyis, hogy bármikor hadra fogható legyen a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrínája, a HDF Joint Force doctrine is tartalmazza. A Magyar Honvédség személyi állománya jóval nagyobb fokú terhelésnek és stressznek van kitéve, mint a civil populáció. Az állandó stressz, a készenlét, a megfelelési kényszer miatt nagyobb az esély a civilizációs betegségek előfordulására, ez negatívan befolyásolja az életminőséget. Napjainkban a stressz oldására gyógyszeres terápián kívül számos egyéb gyógymód létezik. A teljesség igénye nélkül említendő a hipnoterápia, a pszichoterápia és az autogén tréning, amely segíthet a stressz mérsékelésében, valamint a fájdalomcsillapító gyógyszerek alacsonyabb dózisban történő alkalmazásában.

Kulcsszavak: stressz, alternatív kezelési módok globalizáció, túlterheltség

Abstract

The members of The Hungarian Defence Forces are exposed to much greater degree of strain and stress like the civilian population. The constant stress, standby, the pressure to comply because of the greater risk of developing diseases of civilization affects negatively the quality of life. There are many other therapies for the treatment of stress outside of a drug therapy. The hypnotherapy, psychotherapy and the autogenous training can help reduce stress and at lower amount use of analgesic drugs.

Keywords: Stress, alternative treatments globalization, overload

---

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: horilivi@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8213-3936

BEVEZETÉS

A tanulmányom célja, hogy felhívjam a figyelmet arra, hogy a fokozott stresszhelyzetekkel járó munkakörülmények élettani változásokat indukálhatnak a szervezetben.

A harcképesség megőrzését, a katona egészségét, vagyis, hogy bármikor hadra fogható legyen, a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrínája, a HDF Joint Force doctrine is tartalmazza. A Magyar Honvédség személyi állománya jóval nagyobb fokú terhelésnek és stressznek van kitéve, mint a civil populáció. Az állandó stressz, a készenlét, a megfelelési kényszer miatt nagyobb az esély a civilizációs betegségek előfordulására, ez negatívan befolyásolja az életminőséget. A különböző stresszkezelési módszerek elsajátításával nemcsak a farmakológiai szerek okozta mellékhatások csökkenthetők, hanem az életminőség is javul, valamint a munkából kiesett napok száma is csökkenthető. Az atípusos tünetek megjelenése miatt a depresszióban szenvedő betegek felismerése nehéz, ami az állapotuk súlyosbodásával is járhat, ez pedig komoly költségeket jelent az állam számára, így mindenképpen a betegség megelőzése a cél.

Napjainkban a stressz oldására gyógyszeres terápián kívül számos egyéb gyógymód létezik. A teljesség igénye nélkül említendő a hipnoterápia, a pszichoterápia és az autogén tréning, amely segíthet a stressz mérsékelésében, valamint a fájdalomcsillapító gyógyszerek alacsonyabb dózisban történő alkalmazásában. A tanulmányomban a fent említett témát fejtem ki részletesen.

ELMÉLETI HÁTTÉR

A téma aktualitását igazolja, hogy a világ különböző részein végzett felmérések szerint a civilizált országokban a stressz következtében kialakuló szorongásos betegségek növekvő tendenciát mutatnak. „Stressz minden olyan állapot, amelyben pszichikailag, fizikailag, vagy társadalmi méretekben veszélyeztetettnek érezzük magunkat, vagy úgy ítéljük meg, hogy embertársaink vannak ilyen állapotban.” [1] Magyarország mentális egészségi állapotára vonatkozóan viszonylag kevés a statisztikai adat, azonban a családorvosok betegforgalmi adatai szerint a betegek 15 százaléka affektív, vagy szorongásos zavarban szenved. „A hazai adatok szerint a *major depresszió* élettartama eléri a 15,1 százalékos prevalenciát. A fejlett országokban a depressziós betegek mintegy fele-harmada áll kezelés alatt, a kutatások alapján hazánkban ez az arány jóval kevesebb. A depresszió kezelési költségei jóval magasabbak a többi betegséghez képest; a nem kezelt depressziósok okozta kár az összes betegség között az első helyen áll a WHO szerint.” [1]

A globalizáció, az urbanizáció, a növekvő iparosodás elterjedésével a stressz a mindennapi élet részévé vált. A hivatásos állományban a szolgálatteljesítés kiváló fizikai erőnlétet igényel, azonban ehhez elengedhetetlenül fontos a lelki „jóllét” is.

Praktizáló gyógyszerészként azt tapasztalom, hogy az emberek többsége képtelen lazítani, és meggyőződésem, hogy a hivatásos állományban a munkából adódó állandó stressz miatt ez különösen nehéz. A stresszből adódó feszültség egyik megnyilvánulása, hogy a nyakizmok sokszor akaratlanul megfeszülnek, ami izomcsomók létrejöttét eredmé-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

nyezheti. Az izomcsomókból fájdalom is kisugározhat, a nyaki csigolyák megváltozott helyzete a bennük futó, agyat is ellátó verőér nyomása miatt fejfájást, szédülést is okozhat. [2]

A STRESSZ MEGJELENÉSI FORMÁI

A légköri szennyeződés, a globális felmelegedés, az urbanizáció, a globalizálódó táplálkozás, azaz a tartósított, gyorséttermi élelmiszerek fogyasztása, a hagyományos konyha-technika alkalmazásának felszámolása egyaránt jelent *stresszort* mindenki számára.

„Stresszoroknak nevezzük a szervezetre ható külső erőket, körülményeket, vagyis azokat az ingereket, amelyek a stresszválaszt létrehozták.” [3]

A stresszoroknak különböző fajtái léteznek:

- 1) Az *érzelmi stresszorok* közül a félelem, a fenyegetés, az elkeseredés, a harag, a leggyakoribb.
- 2) Az *értelmi stresszorok* közül a túl kevés, vagy túl sok információ, a hosszú várakozás, a komplikált helyzetek egyaránt befolyásolják a mentális teljesítőképességet a hivatásos állományban.
- 3) A *fizikai stresszorok* közül jelen lehet az alvási körülmények megváltozása, a szélsőséges éghajlati viszonyok, a táplálkozási szokások megváltozása, amelyek csökkenthetik a rendvédelemben, vagy a honvédelemben dolgozó személyek fizikai teljesítőképességét. [4]

Az utóbbi évtizedekben megszaporodott terrorcselekmények, háborúk, természeti katasztrófák a civil lakosságot és a hivatásos állomány tagjait egyaránt érintik. A huszadik század második fele a kutatások szerint megnőtt a konfliktusok száma. [5] A hivatásos állomány tagjai a fentiekből következően elsősorban feladatuk ellátása során sokkal nagyobb stressznek vannak kitéve, vagy többször kerülhetnek veszélyes körülmények közé, mint a lakosság nagy része.

A hivatásos állomány tagjai munkájukat végezve gyakran kerülhetnek olyan helyzetbe, hogy a fokozott stresszterhelés miatt krízisállapot alakulhat ki. A *krízis* egy feszült, fájdalmas állapot, amely fenyegetettség, kilátástalanság és elveszettség érzését okozza, magában hordozza a pozitív és a negatív irányba történő változást is, fordulópontot jelent az egyén számára, ami tovább terheli problémamegoldó kapacitását, elégedetlenség érzését okozza. [6]

A munkahelyi stressz a civil lakosság körében is jelen van, ezt támasztja alá egy európai uniós felmérés, amelyből kiderült, hogy a teljes dolgozói létszám harmadrészére gyakorol hatást értelmi és érzelmi, valamint fizikai stresszor. [7]

A stresszorhoz, mint fogalomhoz szorosan kapcsolódnak a stressz okozta válaszreakciók.

A stresszre adott válaszreakciók akkor következnek általában be, ha a stressz ingerre adott válasz nagyon hosszú és erős. A reakciók jellegüket tekintve lehetnek pszichés, fiziológiai, és magatartásbeli reakciók.

A pszichés reakciókon belül szintén három csoportot különböztetünk meg.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A *kognitív, vagy értelmi reakció* során az egyén gondolkodásában következik be változás, például a döntéshozatal lelassul, zavart lesz, feledékeny lesz az egyén. Minél nagyobb az őt érő stressz annál kevésbé képes az illető személy a gondolkodásra, vagyis az információ feldolgozására. Előfordulhatnak figyelemelterelő gondolatok is a stressz megjelenésekor, például vizsgán nem jut eszükbe valami. Ezekben az esetekben az egyén képtelen az alternatív lehetőségek mérlegelésére.

Motivációbeli reakciók: a stressz által adott válaszreakció hatására a motivációnk tartósságában, vagy erősségében, vagy az ösztönzési mechanizmusban következik be változás.

Affektív, vagy érzelmi reakciók: a stressz az egyénben különböző érzelmi állapotot idézhet elő, például szomorúságot, feszültséget stb.

Fiziológiai reakciók: különböző élettani változásokat indukálnak a hipotalamusz ellenőrzése alatt álló idegi-hormonális rendszerben. [4]

A stresszválasz az egész szervezetet érinti, de döntően három szerv(rendszer)/szövetet érint látványosan:

- A hormonrendszerben: *a mellékvesék kéregállományának megnagyobbodását és vérbőségét okozza*
- Az immunrendszerben (a timikolimfatikus rendszer) limfocitákat termelő *csecsemőmirigy, lép, nyirokmirigyek sorvadása, zsugorodása, atrófiája* következhet be tartós stressz hatására.
- Emésztőrendszerben: *gyomor-bél nyálkahártya véres fekélyei* alakulhatnak ki.
- *Magatartásbeli reakciók*: különböző negatív magatartásformákat idézhet elő a túlzott stressz például agresszív magatartás, dohányzás, alkohol fogyasztása. [4]

A speciális feladatokat ellátó erők esetében megkülönböztetünk alapstresszt, összeadódó stresszt és traumatikus stresszt. [8]

- 1) *Normál stressz, vagy alapstressz* válaszok lehetnek érzelmi (például a düh, a bűntudat, a félelem és szorongás, szégyen, magány, reménytelenség, kétségbeesés érzése stb.); a megismerő funkciók területén jelentkező (zavartság a gondolkodásban, figyelmi problémák, emlékezetzavarok); fizikai stresszorok (a kimerültség, az alvási nehézségek, a fájdalmak, az emelkedett pulzus, a verejtékezés, a hányinger, az étvágytalanság, a bizalmatlanság, ingerlékenység, visszahúzódság, elszigetelődés, függőség reakciók). E tüneteket a személyek a trauma (harctéri sokk, a terrorelhárítás, de akár a hétköznapi események) hatása alatt és után néhány órán keresztül is átélhetik. Egy „abnormális” helyzetre adott normál reakciók többnyire az alkalmazkodást segítik.
- 2) Az *alapstresszel* a mindennapi jelenségek során is találkozhatunk (például autóbalesetben a súlyos sérült látványa). A hivatásos állományban a beválási vizsgálatok során fontos monitorizálni, hogy hogyan reagál az egyén a stresszhelyzetre, hiszen ez nagymértékben függ az egyén személyiségétől. [9]
- 3) *Összeadódó stressznek* nevezzük a stresszhatások összegződését, akár a gyakoriságban, az intenzitásban, vagy időben. A trauma után néhány hónappal je-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

lentkezik és *poszttraumás stressz-zavarnak (PTSD)* nevezzük. E betegségcsoport tanulmányozása a vietnámi háború alatt és után vált erőteljessé. Megfigyelték, hogy az amerikai katonák hazatérésüket követően nagyon nehezen illeszkedtek vissza a civil életbe és még hosszú éveken keresztül küzdöttek pszichés zavarokkal. E tünetcsoportra különösen jellemzőek az éjszakai rémálmokkal kísért alvászavarok, pánikrohamok, düh- és erőszakkitörések, az emberekkel való kapcsolatok súlyos sérülése, de átmeneti bénulás is felléphet. [9]

A poszttraumás stressz szindróma tehát egy komoly megrázkódtatás hatására az egyénben fellépő tünetcsoport, amely három reakciórészre bontható. Az *emlékbetörés*, azaz a bevésődött traumatikus folyamat újraélése, a *beszűkülés* vagyis a megadás, és a tehetetlenség okozta tompultság, vagy a *fokozott éberség*, azaz állandó veszélyvárás. [10]

Különleges lélektani helyzetekben, amelyekben olykor a hivatásos állományban lévő személyeknek helyt kell állniuk, poszttraumás stressz-zavarok is felléphetnek. Ezen zavarok megkülönböztethetőek a klasszikus pszichiátriai megbetegedésektől, a neurózistól és a pszichózistól [4].

Leggyakrabban háborús veteránoknál figyelték meg a poszttraumás stressz-reakciót, de bármely stressz-esemény következtében felléphet bárkinél. [4] Meggyőződésem, hogy a hadseregben, vagy a rendvédelemben eltöltött évek száma, a környezeti tényezők, a stresszorok, az egyén személyisége, genetikája, korábbi betegségei egyaránt befolyásolják azt, hogy manifesztálódik-e komolyabb betegség az eltöltött évek után, illetve a várható élettartamra és életminőségre is kihatással lehetnek az alább említett tényezők. [5]

Abban az esetben, ha a tünetek már meghatározott tünetegyüttest alkotnak és a traumát követően minimum 2 napig, maximum 4 hétig jelentkeznek, *akut stressz betegségről (ASD)*, kimerülésről beszélünk. [10]

A stressz hatására kialakuló közérzeti és funkciózavarok pszichoszomatikus betegség kialakulásához is vezethetnek, mint például a magas vérnyomás, szívinfarktus, gyomorfekély, savtúltengés, asztma és egyes mozgásszervi problémák. [10]

MUNKAHELYI STRESSZ

A hivatásos állományban számtalan olyan helyzet adódik, amire nem lehet előre felkészülni. A háborúban szolgálók, a katasztrófáknál dolgozók különböző testi és lelki feszültségeknek vannak kitéve. A félelem és aggodás érzése is sokszor fordulhat elő munkájuk során. „Az aggodás tulajdonképpen a félelem enyhébb formája.” A félelem és az aggodás a természetes emberi tulajdonságok közé tartoznak, fontos szerepük van a védekezésben. Mindkét tulajdonság leküzdésében fontos tényező a katona helyes motiválása. A megfelelő testi erőnlét, a tevékenységhez szükséges megfelelő felkészültség és tapasztalat, valamint az új és veszélyes szituációban való motiváltság elősegíti a félelem és az aggodás megszüntetését. [4]

A munkahelyi stressz forrásai lehetnek – a teljesség igénye nélkül – a munkából adódó faktorok, például a szervezeti szerep, a szerepkonfliktus, a felelősség. A stressz egyfajta

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

önvédelmet szolgál, hiszen ilyenkor a szervezet teljes erővel igyekszik az erőtartalékait mozgósítani, és a túlélésre vagy a feladatra összpontosítani. [6]

Az emberek életük nagy részét a munkahelyükön töltik, ezért az életminőséget nagymértékben befolyásolják a munkahelyen ért hatások. Az 1993. évi XCIII. törvény, [11] amely a munkavédelemről szól (2006-ban módosították), kimondja, hogy pszichoszociális kockázat az, amikor a munkavállalót a munkahelyen érő azon hatások (konfliktusok, munkaszervezés, munkarend, foglalkoztatási jogviszony, bizonytalanság összessége) következtében, amelyek befolyásolják az e hatásokra adott válaszreakciót, illetőleg ezzel összefüggésben stressz, munkabaleset, lelki eredetű szervi (pszichoszomatikus) megbetegedés következhet be. [11]

A hivatásos állományban lévők általában váltott műszakban vagy 24 órás szolgálatban vannak. Ez azt jelenti, hogy a szervezet biológiai ritmusából eltűnhet az állandóság. Bizonyos élethelyzetekben a létfenntartáshoz szükséges alvás is nehezen biztosítható. Megváltozhatnak, sőt gyakran korlátozódhatnak az étkezési lehetőségek és szokások. Az alvászavar, a stressz, a nem megfelelő mennyiségű és minőségű étkezés megzavarhatja az alapanyagcserét, így növelheti az inzulinrezisztencia kialakulásának esélyét is. A stresszes állapot és az egészségtelen táplálkozás hozzájárulhat a bél diszbiózisához is, ami különböző gasztroenterológiai panaszokat okozhat. Orvosilag bizonyított, hogy a stressz tartósan kihat mind mentálisan, mind pedig fizikailag az ember egészségi állapotára. A neuropszichológiában is bizonyították, hogy a tartós stresszhatások következtében gyengül az immunrendszerünk, ezért fertőzések léphetnek fel. A stressz hat továbbá a hormonrendszerre is; emeli például a vércukorszintet, a szérum lipidszintet és a vérnyomást is. A stresszes állapot ronthatja a teljesítményt is. [10]

KEZELÉSI LEHETŐSÉGEK A HIVATÁSOS ÁLLOMÁNYBAN

1. Pszichoterápia
2. Egyéb terápiák (hipnózis, autogén tréning)
3. Szomatikus gyógyszeres és elektrokonvulzív terápia

Napjainkban a pszichiátriai kórképek kezelésében egyre nagyobb figyelmet fordítanak a zavarok okainak kiderítésére. A pszichiátriai kórképek esetében a kezelés lehet szomatikus (gyógyszeres vagy elektrokonvulzív), vagy pszichoterápiás kezelés. A pszichoterápiás kezelés leggyakrabban alkalmazott terápiás eljárásai közé tartozik a pszichoanalízis, a kognitív terápia, a viselkedésterápia, a pszichodinamikus pszichoterápia, valamint az interperszonális terápia. [10]

Jean-Martin Charco francia neurológus a kórélettan professzora 1825-ben Párizsban született. Munkája nagy hatással volt a [pszichológia](#) és [neurológia](#) fejlődő területeire, ezért [Franciaországban](#) a „neurózisok Napóleonjaként” nevezik, de munkássága során foglalkozott hipnoterápiával is. Jean-Martin Charco figyelte meg először, és nevezte el a [sclerosis multiplexet](#), valamint írta le egy rezidensével leírta a Charcot-Marie-Tooth betegséget

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

(CMT), továbbá a Charcot jointként ismert rendellenesség is nevéhez kapcsolódik. „Kutatta az [agy](#) különböző területeinek funkcióit is, és az [artériák](#) szerepét a cerebrális [vérzésben](#), valamint hozzá segítette a Parkinson kór megértéséhez az orvosokat.” Neve nemcsak a különböző klinikai kórképek miatt vált ismertté, hanem a hipnózis és a hisztéria területén végzett munkáságáról is [12].

A tanulmány első részében ismertettem, hogy a stresszhelyzetek szervezetünkben különböző fiziológias változásokat idéznek elő, amelyek célja, hogy adaptálódjunk a megváltozott környezethez, körülményekhez. Az élettani változások megelőzésének egyéb lehetséges módjai – a teljesség igénye nélkül –, a relaxáció, hipnózis, az autogén tréning. [13]

A technikák elsajátításában célszerű a rendőrség, vagy a honvédség állományában dolgozó pszichológusok segítségét kérni. Fontos, hogy mindenki a számára legmegfelelőbb technikát találja meg. Az alábbiakban részletesebben kitérek az egyes technikák ismertetésére.

1. PSZICHOTERÁPIA

A pszichoterápia elsősorban négy szemközti kapcsolatot feltételez a pszichológus, vagy orvos és beteg között, de tágabb értelemben magában foglalja a csoportos foglalkozás keretében a családterápiát, a hipnózist, az autogén tréninget és a relaxációt. [13]

A farmakoterápiás kezeléssel önmagában a PTSD-t nem lehet megszüntetni, azonban bizonyos esetekben ajánlott kiegészítő terápiaként, ahol a depresszió, vagy más szimptómák olyan mértékben jelentkeznek, hogy ezek mérsékelésére már a pszichoterápia önmagában nem alkalmas.

1.1. Pszichoanalízis

A pszichoanalízist Sigmund Freud dolgozta ki az 1920-as években. A kezelés fekvő történik, a betegnek arról kell beszélni, ami éppen eszébe jut, ezt szabad asszociációs eljárásnak nevezzük. Elsősorban a múltban történt kapcsolatok jelenbeli ismétlődésén van a hangsúly. A terápia során a beteg alkalmazkodóbbá válik kapcsolataiban, munkájában egyaránt, azáltal, hogy megérti, hogyan befolyásolják a múltban történt események a jelent.

A hatékonyság érdekében általában heti 4-5 alkalommal találkozik a páciens és a terapeuta. [10]

1.2. Kognitív terápia

A kezelés elve, hogy az emberek érzéseit és viselkedését az határozza meg, hogy miként értelmezik a velük történeteket. A terápia segít a beteg gondolkodásában lévő torzulások és ezek által okozott problémák felismerésében. [10]

1.3. Viselkedésterápia

A viselkedésterápia alapja a tanulási elmélet, azaz hogy az „abnormális” viselkedés alapvető oka a helytelen tanulás. A viselkedésterápia módszere hasonlít a kognitív terápiához a kettőt kombinálva is szokták alkalmazni. [10]

1.4. Pszichodinamikus pszichoterápia

„A pszichoanalízishez hasonlóan a tudatalattinak a jelenlegi gondolatokra, érzelmekre és viselkedésre gyakorolt hatásait vizsgálja.” A pszichodinamikus pszichoterápia alkalmazása esetén elég csak heti 1-3 alkalom; a kezelés is ülve történik, és nem szükséges olyan szoros kapcsolat a terapeuta és a páciens között, mint a pszichoanalízisnél. [10]

1.5. Interperszonális terápia

A terápiát eredetileg a depresszió rövid ideig tartó kezelésére fejlesztették ki. A terapeuta megtanítja a beteget, hogyan javíthatja személyes kapcsolatait, hogyan emelkedjen felül a szociális kirekesztettségen, hogyan térjen el a berögzült szokásaitól. A terápia fő célja a megoldatlan problémák konfliktusok feltárása, amik akkor alakulnak ki, ha a személy az elvárásaitól eltérő helyzetben találja magát. [10]

2. EGYÉB GYÓGYMÓDOK

2.1. Relaxáció

A relaxáció során az ember a figyelmét önmagára összpontosítja, minden külvilági tényezőt figyelmen kívül hagy. Saját testére koncentrálván figyel meg szerveinek, testrészeinek minden részét, állapotát, működését és ellazít mindent a területen, miközben a légzését is irányítani kell.

A relaxáció befejeztével a végtagokat általában át kell mozgatni, nyújtózni kell egy nagyot, így fokozatosan újra teljesen éber állapotba kerül az ember. A relaxáció, lazítás végzethető hanyattfekvésben, de gyakorlott relaxáló ülve is tudja végezni a gyakorlatokat.

A relaxáció egy fajtája a progresszív lazítás vagy izomlazítás, amelyet pszichoszomatikus megbetegedések megelőzésére és kezelésére is alkalmaznak. Edmund Jacobson amerikai orvoskutató nevéhez fűződik a módszer, ő használta fel először. Ennek lényege, hogy akaratlagosan el kell engednünk izmainkat, majd újra megfeszíteni őket, mélyen ellazult állapotba kerülünk, így tudunk csökkenteni a stresszt. [14] Edmund Jacobson a test és a lélek közötti kapcsolatot kutatta az 1920-as években és felismerte, hogy ha egy önkéntes képzeletben futott, lábizmai önkéntelenül is összehúzódtak. [14]

2.2. Hipnózis

A hipnózis meghatározása még ugyanazon a pszichoterápiás irányzaton belül is eltéréseket mutat. A hipnózis lényege az ébrenlét és az álom közti állapot, amelyet a szuggesztibilitás fokozódásában, illetve a disszociáció kialakulásában, vagy a kettő együttesében látják. [15] Magyarországon a hipnózisra szigorú jogi előírások vonatkoznak, amit a későbbiekben fejtek ki.

Története az ősidőkre nyúlik vissza. Monoton ritmusú táncokkal, speciális zenei effektusokkal, nemritkán különféle drogokkal idéztek elő módosult tudatállapotot. A gyógyító tevékenység szekularizálódásával, majd professzionalizálódásával párhuzamosan a transztechnikák teljesen háttérbe szorultak az orvoslásban. Franz Anton Mesmer [15] német orvos pszichiáter, pszichológus „fedezte fel” újra a természettudományos alapokon álló medicina számára a hipnózist.

Az utóbbi években számos elmélet született a hipnózisra (például: biológiai elmélet, disszociációs elmélet, relaxációs elmélet, szkeptikus elmélet stb.), viszont egyik sem ad kielégítő magyarázatot. A hipnotizálás követése lehetséges a mágneses rezonanciás vizsgálatnál Mágneses Rezonanciás Képkalkotás (MRI) és [elektro-enkefalográfiával](#) (EEG) egyaránt. A hipnózis fajtáit tekintve beszélhetünk önhipnózisról, vagy üres hipnózisról.

Önhipnózis esetében az alany önmagát hipnotizálja, ami a meditációhoz hasonló, ezzel azonban nem lehet olyan mély hipnózist elérni, mint egyébként, mert az öntudat egy része a hipnózis külső struktúrájával foglalkozik.

Üres hipnózis esetén az indukálás után az alany nem kap több szuggesztíót egészen addig, amíg a hipnózist fel nem oldják, vagy alvásba nem megy át, itt az alany magát az állapotot élvezi.

A hipnózis alkalmazása az evidencián alapuló orvoslásban további kutatást igényel, mivel nincs összehasonlító tanulmány a hipnózis és egyéb pszichoterápiás módszerek között.

A hipnózis alkalmazásának lehetséges orvosi területei napjainkban az onkológiai betegknél az *analgetikus*, azaz a fájdalomcsillapító hatás elérése, a módszer segítségével kevesebb fájdalomcsillapító szükséges. A *tenziós* fejfájásban is alkalmazzák, itt azonban azonos hatást mutatnak a vizsgálatok más pszichoterápiás módszerekkel, az autogén tréninggel és a biofeedback-kel.

Az operált betegek esetében egyértelműen csökkenteni lehetett az overuse gyógyszerhasználatot, a fájdalomcsillapítás terén, sőt a műtétek után is sikerült csökkenteni a szövődményeket, mint például a műtét után gyakran bekövetkező vérzést. Bizonyos betegségek esetében a hipnózis technikáinak alkalmazásával a függőségekben, az alvászavarokban javulás következett be. A krónikus fájdalommal küszködő betegek fájdalmai is mérséklődtek. Súlyos pszichés zavarokat és a traumákat azonban veszélyes lehet kezelni terapeuta felügyelete nélkül.

A hipnózis esetében is, mint minden beavatkozásnál előfordulhat mellékhatás, ez azonban egy (minimálisan) képzett hipnotizőr segítségével minimalizálható.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Az esetlegesen fellépő mellékhatások adódhatnak a *nem megfelelően* képzett hipnotizőr személyéből, valamint a *nem jól* megválasztott környezetből. A hipnózis iránti fogékonyság – amit skálán mérnek – a hipnotizált személytől is függ.

A hipnózis indukciófolyamatában az első lépés mindig a beszűkült figyelem állapotának létrehozása. A hipnotizált személy reagálása a külvilág ingereire a transzállapot mélységével fokozatosan csökken. Az időélmény megváltozik, lelassul a személy információfeldolgozása. Ez könnyen belátható, hiszen az alany időélménye torzulhat, ez a torzulás azonban nem konzekvens. A hipnózisban a hipnotizált személynek nemcsak a gondolatai változnak meg, hanem bizonyos élettani funkciói is. A légzési frekvencia lassul, a pulzus egyenletesebbé válik, az izom elernyed. A relaxált állapotban előfordul intenzív könnycsorgás, sőt intenzív szemmozgás is. A szem behunyása azonban nem feltétele a hipnózisnak. [14,15]

A hipnózis alkalmazásának jogi háttere

A hipnózis jogi szabályozását illetően Magyarországon jogszabály – önmagában a hipnózisra, mint eljárásra, eszközre vonatkozólag – kifejezetten nem tartalmaz előírásokat, vagy korlátozásokat, azonban nemzetközi kitekintést tekintve országonként eltérő a jogi szabályozás. Floridában a jogszabály meghatározza, hogy orvos, sebész, pszichiáter, fogorvos mellett végezhet hipnotizist a természetgyógyász, a kiropaktikus, reflexológus, ha a hipnózis tréninget elvégezte. A precíz jogi szabályozáshoz tartozik, hogy nem csupán a korlátokat állítja fel, hanem gondoskodik a szankciókról is: a rendelkezések megsértőivel szemben mind a polgári, mind a büntetőjog eszközeivel fellép a jogalkalmazó külföldön. [16]

Más esetekben pedig szerződésalkötéskor, illetve egyes bűncselekményi tényállásoknál van a magyar jog szerint annak jelentősége, hogy a jogalany hipnotikus befolyásolás alatt állott. Erre az esetre példa a belátási képesség (polgári jogban) – az akarat nyilvánításának képessége (büntetőjog, emberrablás, nemi erőszak). Ebből következik, hogy érintőlegesen találkozhatunk a hipnózissal jogszabályokban, az egészségügyi törvény is utal rá:

„Egészségügyi tevékenységet – folytatásának formájától és módjától függetlenül – az adott tevékenység folytatására jogosító egészségügyi szakképesítéssel, vagy egészségügyi szakképesítés nélkül megszerezhető felsőfokú szakirányú szakképesítéssel rendelkező és a működési nyilvántartásba bejegyzett személy végezhet.”

Az egészségügyi törvény (1997 évi CLIV.) előírásokat tartalmaz a pszichoterápiára vonatkozóan, és a klinikai szakpszichológiára nézve is tartalmaz szabályokat, amelyeket a 103. § ír le. [16]

„103. § (1) A pszichoterápia többféle módszeren alapuló, tudományosan megalapozott, a pszichés és pszichoszomatikus zavarok esetén alkalmazott, egyéni, vagy csoportos formában, több meghatározott időtartamú terápiás ülésben történő, orvosi vagy pszichológusi végzettséggel és szakirányú szakképesítéssel végezhető terápiás eljárás.

(2) A klinikai szakpszichológiai tevékenység

a) a lelki egészség megőrzésére és helyreállítására,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

b) a lelki zavarok megállapítására, vizsgálatára és okainak feltárására,
c) egyes betegségek diagnosztizálásához szükséges pszichodiagnosztikai vizsgálatok végzésére, valamint

d) a lelki zavarok pszichológiai módszerekkel történő korrekciójára irányul.

(3) A pszichoterápia csak a beteg és a pszichoterapeuta teljes önkéntességén alapulhat.

(4) A pszichoterápia megkezdése előtt orvosi vizsgálat szükséges. A klinikai szakpszichológus munkája során köteles orvosi konzultációt igénybe venni minden esetben, amikor a beteg állapota vagy állapotának védelme indokolja.

(5) Gyógyszeres és pszichoterápiás kezelés együttes végzésére orvos pszichoterapeuta jogosult.”

A természetgyógyászati tevékenység gyakorlásának egyes kérdéseiről szóló rendelet érintőlegesen említi a hipnózist.

Ez a jogszabály a nem konvencionális gyógyító és természetgyógyászati eljárásokat szabályozza, és e körbe sorolja például a manuálterepiás eljárások, a hagyományos kínai orvoslás mellett a neurálterápiás módszereket is.

A jogforrás azonban az alábbi feltételt fogalmazza meg: orvos által végezhető nem konvencionális tevékenységek sorába tartozik minden olyan nem konvencionális eljárás, „amelyek képzésére orvostudományi egyetem tanfolyamot és vizsgát szervez, vagy ilyen tanfolyamot és vizsgát akkreditál.”

Orvosok a hipnotizálást csak gyógyítás céljából s az alábbi feltételek mellett gyakorolhatják:

a) a nagykorú egyén saját, kiskorú vagy gondnokság alatt álló egyén szülei, gyámja vagy gondnoka beleegyezése nélkül nem hipnotizálható;

b) a hipnotizálás csak harmadik személy jelenlétében szabad.

Azok a személyek, akik a rendeletben foglaltakat nem tartják be, a büntető-törvénykönyv alapján szankcionálás alá esnek.

Következtetésként megállapíthatjuk, hogy a világ különböző részein nagyon eltérő módon és mértékben foglalkoznak a hipnózis jogi kérdésével. [17]

3. FARMAKOTERÁPIA

A farmakoterápia a leggyakrabban elterjedt gyógymód a különböző pszichiátriai kórképekben.

A különböző pszichiátriai kórképekben a központi idegrendszerre ható gyógyszerek közül leggyakrabban anxiolitikumokat, antidepresszívumokat, nagyon súlyos esetekben neuroleptikumokat alkalmaznak. Az anxiolitikumok és a hipnotikumok napjainkban világviszonylatban is a leggyakrabban felírt gyógyszerek közé tartoznak. A különböző pszichiátriai kórképekben, vagy stresszes állapotban a betegek gyakrabban fogyasztanak alkoholt, ami komoly probléma, mert fokozza a gyógyszerek felszívódását, biohasznosulását (az a mérték, vagy sebesség, amellyel egy készítmény hatóanyaga a hatás helyére jut a szerve-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

zetben), ezáltal növekszik a mellékhatás, illetve a toxicitás előfordulásának a valószínűsége. [19]

A gyógyszerek és élelmiszerek, valamint a folyadékok között fellépő kölcsönhatás lényege tehát, hogy a szervezetbe bevitt táplálék, vagy bizonyos folyadékok, például tej, narancslé megváltoztatja a vele azonos időben bevett gyógyszer hatását. [19]

Az alkalmazás helyéről a gyógyszer véráramba kerülését felszívódásnak nevezzük, ami szintén befolyásolja a biológiai hasznosíthatóságot. A gyógyszerek felszívódása a gyomor-bélrendszeren kívül a szájüregből, a tüdőből, a belekből, a bőr felületéről egyaránt történhet, sőt vannak gyógyszerek, amiket parenterálisan adagolnak.

A *gyógyszerek felszívódását* több faktor is befolyásolhatja, például a gyógyszer formája, gyártástechnológiája, a gyógyszer fizikai, kémiai tulajdonságai, többek között a viszkozitása, pH-ja, lipoid-víz megoszlási hányadosa, valamint az egyén élettani paraméterei is. A gyomor ürülése meghatározza azt, hogy mennyi ideig marad a gyógyszer a gyomorban.

A *motilitást* meghatározza a testhelyzet (például a fekvő helyzet csökkenti), továbbá a gyomor anatómiai helyzete (a gyomorsüllyedés csökkenti), sőt az is, hogy a gyomorban mennyi táplálék van (a jóllakottság csökkenheti bizonyos gyógyszerek esetében a felszívódást). Ezért fontos a betegtájékoztató utasítások betartása, az alkalmazási előíratnak megfelelően az étkezés előtt vagy után történő bevétel. Bizonyos ételek, például a füstölt hússok, és egyes táplálékadalékok inductív hatásúak a gyógyszermetabolizáló enzimekre, és fokozzák a gyógyszerek lebontását. [19]

Az antidepresszív szerek egy hatástani csoportjával, a monoaminoxidáz gátlókkal (továbbá MAO-val) kezelt betegek esetében kerülni kell a tiraminban gazdag étkezést (például: sajt, hal érlelt sajtok, hal, szalámi, csokoládé). A MAO-enzimet a korábban említett élelmiszerek bénítják, így ha a páciens MAO terápiában részesül és alatta tiraminban dús ételt eszik, az abból származó tiramin bekerül a keringésbe, ahol nagy mennyiségű noradrenalin szabadít fel. A felszabaduló transzmitter hatására magasvérnyomás krízis alakulhat ki, ami akár életveszélyes is lehet.

A gyógyszer és az alkohol közötti kölcsönhatás külön említést érdemel. A gyógyszermetabolizmus a krónikus alkoholistáknál (150g etanol/nap) felgyorsul az alkohol inductív hatása miatt. Ezt azonban csak akkor észleljük, ha az alkoholfogyasztás szünetel, mert ha az alkohol is jelen van a gyógyszer mellett, a metabolikus kompetíció miatt visszaszorulhat a gyógyszer biotranszformációja. A krónikus alkoholistáknál egy idő után a májfunkció romlik, és már nem képes a gyógyszerek fokozott metabolizmusára. [19]

3. 1. A) ANXOLITIKUMOK

Az anxiolitikumok a szorongásos állapot csökkentésére szolgáló készítmények. Hatásukat tekintve anxiolitikus, szedatív, izomrelaxáns, valamint antikonvulzív szerek attól függően, hogy milyen a kémiai szerkezetük.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A pszichiátriai szerek kémiját elemezve az anxiolitikumok hatástani csoportján belül megkülönböztetünk benzodiazepin típusú vegyületeket. A teljesség igénye nélkül említeném a diazepam hatóanyagú Seduxen tablettát vagy injekciót.

A kémiai vegyületek egy része ugyan benzodiazepin típusú receptorokon hat, de mégsem benzodiazepin típusú vegyület. Erre példaként említeném a két újabb típusú altató hatású hatóanyagokat például a zopicont és a zolpidem is. [18]

Az HT1-A receptoron keresztül ható vegyületek ember- és állatkísérletekben egyaránt hatékony anxiolitikumoknak bizonyultak erre példa többek között a buspiron, a spítomin, a gepiron és az ipsapiron. Az anxiolitikumokat viszonylag alacsony toxicitás jellemzi, de ez alkohol hatása alatt jelentősen növekszik.

3.1. B) ANTIDEPRESSZÍV SZEREK

Az antidepresszív szerek terápiás indikációja elsősorban a krónikus fájdalom, a pánikbetegség PTSD, valamint a kényszerbetegség. [18]

Az alábbi táblázatot készítettem az antidepresszánsok fő típusairól és tulajdonságairól

	TCA	Atípusus	SSRI	MAOI
vegyület	imipramin	venlafloxin	fluoexetin	moclobemid
gyógyszer	Melipramin 25 mg filmtabletta	Velaxin 75 mg retard kemény kapszula	Prozac 20mg kapszula	Aurorix 300mg tbl.
akut toxicitás	görcs, arrytmia	változó görcs	enyhe	görcs, mánia
interreakció	számos	kevés	MAO gátlókkal	sajtreakció

1.sz. táblázat

TCA =Triciklusos antidepresszáns

SSRI =Szelektív szerotonin visszavétel gátló

MAO =Monoaminoxidáz gátló

3.2. ELEKTROKONVULZÍV TERÁPIA

Az elektrokonvulzív terápia súlyos depresszió esetén a leghatékonyabb terápiás eljárásnak bizonyult. A kezelés során a páciens fejére elektródákat erősítenek, majd áramütések sorozatának teszik ki az agyat, ez görcsrohamot indikál. [10]

KITEKINTÉS A JÖVŐBE

A fentiekre tekintettel a jövőbeni cél az állomány lelki egészségének megtartása és fejlesztése, különböző stresszkezelési technikák alkalmazásával.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A *kényszerbetegségek*, mint például az alkoholbetegség, a dohányzás háttérben döntően depressziót, szorongást, kiégést (*burn out*) találhatunk, ezért a lelki egészség megőrzésével a kényszerbetegségek kialakulása csökkenthető vagy elkerülhető. [7]

„Magyarországon más európai országokhoz képest lényegesen magasabb a befejezett öngyilkosságok száma (100 000 főre 40-45 fő), a hivatásos állomány esetében ez az arány 3 000 főre évente 2 fő.” A jó lelkiállapot megtartásával csökkenthetőek ezek a számadatok. [1]

A stresszhez társuló klinikai kórképek sokszor atípusos tüneteket produkálnak, ezért felismerésük sokszor nem könnyű. A prevenció, a mentális egészség megőrzése mind az orvos, mind a beteg szempontjából kevésbé költséges. A betegeken kívül fontos a családtagok, barátok figyelmét felhívni arra, hogy ezek az emberek szenvednek, szükségük van a támogatásra, külön terápiás gondozásra, esetleg speciális mentális, higiénés központok közreműködésével is. [19]

IDEGEN SZAVAK MAGYARÁZATA

Analgetikus fájdalomcsillapító

antidepresszívum

anxolitikum

autogén tréning

atípusos

biotranszformáció

elektrokonvulzív terápia

farmakoterápia

hipnotikum

hipnózis

gyógyszermetabolizmus

gasztroenterológiai

interreakció

metabolikus kompetíció

monitorizál

neuroleptikum

overuse

parenterális

relaxáció

depresszió elleni szer

szorongáscsökkentő

egyfajta lazító technika

nem típusos

gyógyszeres terápia

altatószer

öntudatlan állapot

gyógyszerátalakulás

emésztőrendszeri

kölcsönhatás

átalakuló versengés

megfigyelés

antipszichotikumok a pszichotikus kórképek (például, a skizofréria) kezelésére szolgáló gyógyszerek gyűjtőneve

túlzott

emésztőrendszerbe nem kerül a gyógyszer vénába jut

lazítás

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

szekularizáció	a modern <u>vallástudományi</u> , <u>vallászociológiai</u> , keresztény <u>teológiai</u> és politikai fogalom. A társadalom egészének mindennapi életéből egy adott <u>vallás és egyház</u> szokásainak kiszorulását, vagy inkább elkülönülésének folyamatát jellemzi
transzmitter	ingerületátvivő anyag
toxicitás	mérgezés
transzállapot	módosult tudatállapot

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Dr. Szilágyi Zsuzsanna, Dr. Svéd László, A Magyar Honvédség Egészségmegőrző programja , MH Egészségügyi Központ 2010 125 o. a
2. <http://budaimozgasterapia.hu/stessz-okozta-nyakfajdalom-nyakfajas/> Letöltés: 2016. április 5.
3. <http://www.valloagnes.hu/content/view/page:Stresszorok/> Letöltés: 2016. május 26.
4. Zelimir pavlina Katonapszichológia 1. Kötet Zrínyi Kiadó (2007) 339. o. http://multkor.hu/20110704_megvizsgaltak_a_haboruk_gyakorisaganak_okait
5. Letöltés: 2016. április 5.
6. A katonai erőből adódó krízishelyzetek pszichológiai hátterei ppt. Pavlina <http://slideplayer.hu/slide/2153482/Z>
7. dr. Révai Róbert, Az egészségi alkalmassági vizsgálatok és a prevenció szerepe megváltozott körülmények és a veszélyhelyzetek tükrében a rendőri szerveknél, PhD, (2010) 30. o.
8. Kirády Attila: a Stressz megjelenési fajtái a fegyveres testületek tagjainál http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/publikacio/Kirady_A.pdf
9. http://www.agr.unideb.hu/ebook/allatelettan/a_stressz_hormonis_vltozsok_stresszllapotban.html
10. Orvosi kézikönyv a családban, Melánia Kiadó Kft Budapest, (2004) 600
11. 2006. évi CXXIX. törvény a munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény módosításáról
12. https://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Martin_Charcot
13. biolabor.hu/wp-content/uploads/A-stressz-sejtszintu-hatasa.pdf 2016. május 26.
14. <http://www.webbeteg.hu/cikkek/egeszsleges/10214/jacobson-fele-progressziv-izomlazitas> Letöltés: 2016. május 26.
15. http://www.kislexikon.hu/hipnotizmus_a.html#ixzz3qVky1k1f Letöltés: 2016. április 15
16. grafint.hu/files/grafint/Hipnojog_k_ letöltés május 28zirat3.doc Hipnózis és a jogi szabályozás Agárdi Tamás
17. 1997 évi, CLIV számú törvény az egészségügyről
18. Gyires Klára-Fürst Zsuzsanna, A farmakológia alapjai, Medicina Könyvkiadó, Budapest (2011) 369-372. o.
19. [Buda Béla](#), [Kopp Mária](#), Magatartástudományok, Medicina Kiadó, Budapest, (2001) 551-554

KÓRÓDI GYULA¹**Interdiszciplináris probléma-megoldás a katasztrófareagáló
erők egészségvédelmében****Inter-disciplinary problem-solving, protect the health of
disaster-reaction forces****Absztrakt**

Az egészségtudomány egyes műhelyeinek specializációja, horizontjaik mind szűkebb kutatási kérdésekre fókuszáltsága rendkívüli módon felgyorsította a fejlődés ütemét. Az egyes területek közötti „átjárhatóság” mind több probléma komplex és interdiszciplináris megoldási lehetőségét nyitja meg, a fejlődést pedig kitűnően katalizálja a globális info-kommunikációs háló és a korábban elképzelhetetlen sebességű és minőségű adatbázis-kezelés. Ezekkel a trendekkel párhuzamosan azonban erősíteni kell az egyes szakterületek közötti szinergiát. Így érhető el a kutatások eredményeinek integratív felhasználása, a tudományos kutatómunka gyakorlat-orientált és az eredmények rendszerszintű hasznosíthatósága. Ebben a megvilágításban bír különleges jelentőséggel az egészségtudomány egyes szakterületeinek összerendezésére és IT-alapú alkalmazására irányuló kezdeményezés.

Kulcsszavak: egészségtudomány, interdiszciplinaritás, szűrővizsgálat

Abstract

The specialisation of individual workshops in Health Sciences both narrowing the horizon of research questions has dramatically accelerated the pace of development. "Interoperability" between the individual areas are more complex and interdisciplinary opens the solving of the problems. The global info-communications network and previously unimaginable speed and quality of database management are catalysing the possibility of excellent development. In parallel to these trends should be strengthened synergies between the different fields. This will give us an integrative use of research results, scientific research practice and the system-wide utilization of the results. In the light of particular

---

¹ Nemzeti Közzolgálati Egyetem/National University of Public Service, E-mail: korodi.gyula@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0003-0227-6695

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

importance for health sciences initiatives to organize the specialized fields together and theirs IT-based application.

Keywords: health sciences, inter-disciplinarity, health screening

BEVEZETÉS

Az egészségtudomány komplex rendszerében mind magasabb fokú specializáció, egyre szűkebb szakterületek kimagasló szinten történő művelése a napjainkban uralkodó tendencia. Ez a rendkívül progresszív trend egyúttal életre hívja az egyes szakterületek közötti interakcióra-, folyamatos kommunikációra való igényt. Az egészségügy lexikális ismereteinek dinamikus bővülése emberi memória-kapacitás által már követhetetlen, ezért a specialisták mellett a szakterületek kutatási eredményeinek integratív, szintetizáló tevékenységét végzők szerepe is felértékelődött, éppen a felmerülő problémák összefüggéseiben történő vizsgálata és komplex megoldása érdekében. [Arnold, 2002] Az egészségügyi gyakorlatban ugyanis világosan artikulált igényként jelent meg a teljes- és rendszerbe szedett szolgáltatási spektrum, a szinergiában dolgozó kutató- és orvos-csoportok közötti együttműködés, az egészség- és környezettudatos életmódra nevelés és az egészségkultúra hatékonyabb és közérthetőbb kommunikációja.

A védelmi szektor egészségügyi szolgálatainál eltöltött 25 éves praxis mellett, orvosi pályám során több megítéző felkérésnek köszönhetően a magán-egészségügy iránymutató műhelyeinek munkájában is részt vehetek invenciókkal, szakmai, szervező és irányító tevékenységgel. A privát egészségügyet választó páciensek olyan szolgáltatásokat várnak el, melyek az átfogó egészségmegőrzést a mindenre kiterjedő rizikó-becslést és a tartalmas felvilágosító tevékenységet helyezik a középpontba. A munkáltatók részéről dolgozók (mint humán erőforrás) egészség-szintje, biztonsága, munkahelyi „jól-léte”, keresőképtelen állományuk minimalizálása fogalmazódik meg alapvető célként. A vállalati egészségkultúrában előttünk járó amerikai, japán, német, skandináv stb. óriáscégek által elvárt sztenderdek kimagasló jelentőséggel bírtak szolgáltatási spektrumunk kiteljesítésében és minőségének elmélyítésében. Ez a színvonalát folyamatosan emelő-, a mindennapi praktikumban csiszolódó egészségvédő és nevelő rendszer kitűnően adaptálható a védelmi szektorra, a humán erőforrás biztonságának szolgálatában. [Ungváry, 2000]

Ahogy a versenyszféra részéről megjelenő egészségtudatossági igények mögött magánszemélyek egyéni motivációs bázisa és céges partnerek vállalati egészségkultúrára való törekvése „tapintható ki”, úgy a védelmi szektor első-reagáló erőinek kiemelkedő fizikai és pszichés fittsége, teljesítőképessége és bevetés alatti kockázat-menedzsmentje a parancsnoki felelősség egyik kardinális pilléréként értelmezhető. Ezen a ponton (is) szorosán összefonódik a prevencióra való törekvés és ennek megvalósítása során valamennyi szakterületet egyetlen logikai vezérfonalra felfűző, egységes cél felé vivő interdiszciplinaritás. A védelmi szektorban, e tekintetben is különleges igények

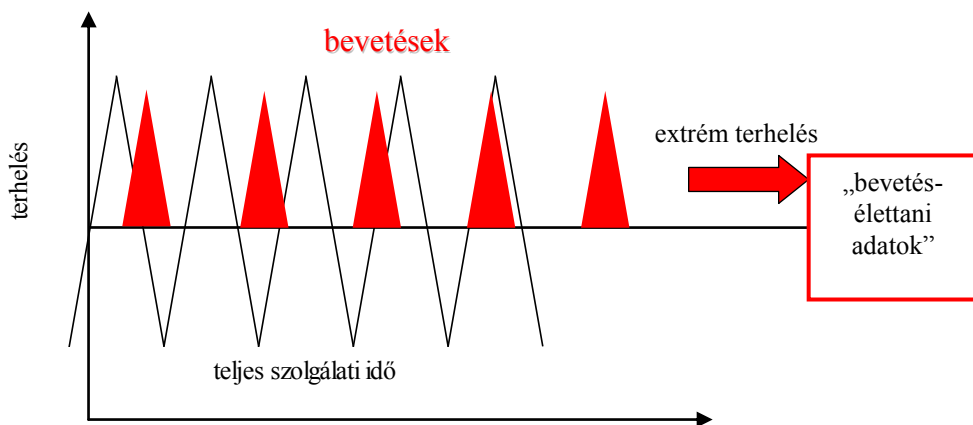
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

fogalmazhatók meg, különösen az emberi teljesítőképesség határait feszegető extrém megterheléssel és balesetveszéllyel járó szolgálati feladatokat teljesítők tekintetében. [Major, 2010]

A TELJES ÉLETPÁLYA EGÉSZSÉG-UTÁNKÖVETÉSI RENDSZERE

Ehelyütt a katasztrófavédelem humán erőforrásának egészségében rejlő „tőkét” igyekszem rendszerezni és potenciózni. A rizikófaktorok és az élettani paraméterek hosszú távú követésében körvonalazható az a lehetőség, hogy a rizikóprofil pozitív irányú befolyásolásával javítható az élő erő egészség-szintje. [Bencze, Göbl, 1987] Azt a hosszú távon, magas egészség-nívóból táplálkozó fundamentumot szeretném megerősíteni, ami az egyes bevetések közötti időszakok során edukációval, tréninggel, felvilágosító munkával kondicionálható. Így a veszélyt megelőző időszakban történő szisztematikus felkészülés profitját a veszély bekövetkezésének időszakában tudjuk realizálni. (Diákjaim ezen törekvéseimet szimplifikált, de a lényegre tapintó hasonlattal „a hozott anyag minőségének javításaként” szokták aposztrofálni.)

1.ábra: A szolgálati idő „eseménytelen” felkészülési- és csúcsterhelésű bevetési időszakai (Szerk: Kóródi Gyula)

Több szakterület rendező elveinek, vizsgáló módszereinek és egészségügyi adatainak összevetésével igyekszem elmélyíteni az egyes ember egészség-minőségének „keresztmetszeti” képét. A vizsgálódás és adatgyűjtés időablakának teljes élethosszra való kiszélesítésével nüansznynyi változásokat is érzékelni képes és a folyamatos korrekció lehetőségét megadó rendszer konstruálható meg, ahol minden értékes egészség-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

paramétert mérünk, minden optimálistól elmaradó értéket fejleszteni igyekszünk, minden bevetés során mutatott teljesítmény alapján teszteljük az „eseménytelen” felkészülési időszak munkájának hatékonyságát. Ez a *szűrés–fejlesztés–tesztelés–visszaszűrés* ciklus teszi lehetővé, hogy szűrővizsgálataink ne pusztán helyben-járó „bajmegállapító” körök legyenek, hanem a folyamatos visszacsatolásokkal az élő erő felfelé tartó „pozitív egészség-spiráljának” a lehetőségét teremtsék meg.

A SZŪRŐVIZSGÁLATOK RENDSZERE

Az egészségügyi szűrővizsgálatok célja első közelítésben, hogy egyszerű szakmai szabályok mentén megteremtsék a lehetőséget az egészségesek és a betegek disztinkciójára. Mivel a fenti két szélsőség jelző nem alkalmas arra, hogy a személyi állomány állapotát kellő árnyaltsággal tükrözze, a „határeset” kategóriába tartozók vizsgálata kiemelt fontosságú. Ha elfogadjuk azt a tételt, hogy pusztán teoretikusan létezik 100%-os egészség, hiszen az élettani állapot bármely szegmense javítható, megtaláltuk a szűrővizsgálatok kettős hasznosításának kulcsát. [Szepesvári, Szepesvári, 1995] Egyfelől idejekorán felfedezni a betegségekre utaló korai jelzéseket, tüneteket és a *gyógyító medicina* irányába terelni a „kiszűrtet”. Másrészt – és ez a nagyobb jelentőségű feladat – a panasz- és tünetmentesek közül kiemelni az önmagukat egészségesnek érző, de már veszélyeztetett állapotúakat és a *preventív egészségügy* interdiszciplináris arzenáljával normalizálni státusukat. Érdemes tehát a veszélyeztetettek körére fókuszálni, ahol az életvitelben és/vagy a munkakörnyezetben (szomatikus, pszichés, mentális, szociális milió) a rizikófaktorok halmozottan fordulnak elő különösen, ha ezek betegségek kifejlődését elősegítő személyiségjegyekkel „interferálnak”. Ezen betegséget megelőző (premorbid) együtt állással rendelkezők életútja – magukra hagyva, egészségügyi intervenció nélkül – mindenképpen betegségek manifesztálódásához vezet. [Kertai, 1982] Itt tehát óriási betegség-megelőző lehetőség rejlik a jó időben választott adekvát egészségügyi intervencióban.

A szűrővizsgálatokkal szemben támasztott követelmények igen szerteágazóak, néhány fontos vezérelvüket mégis kiemelem. A jó szűrővizsgálat *költséghatékony*, mert ellenkező esetben nem valósul meg az igény szerint *tetszőleges alkalommal ismételhető* volta. Márpedig a szűrési frekvencia kijelöli azon grafikon „píxelességét” amelyen a mért változó időbeli trendjeit szeretnénk észlelni. A jó szűrővizsgálat *kényelmesen elvégezhető, nem megterhelő és szövődménymentes*, mert csak így tarthatjuk meg pácienseink bizalmát és együttműködő-készségét, ami a hosszú távú követéshez elengedhetetlen. A jó szűrővizsgálat *specifikus és érzékeny*, azaz kizárólag a mérni kívánt paraméter változásai befolyásolják eredményeit (minimalizált ál-pozitív és ál-negatív mérések) és kellő finomsággal, idejekorán képes érzékelnit a vizsgált paraméter változásait. [Herold, 2004] A nagyobb *prediktív érték* pedig azon fontos elvárás, miszerint a kiszűrt eltérés alapján milyen megbízhatósággal tudjuk „bejósolni” a várható betegsége, életminőségre és életkilátásokra kifejtett hatását.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

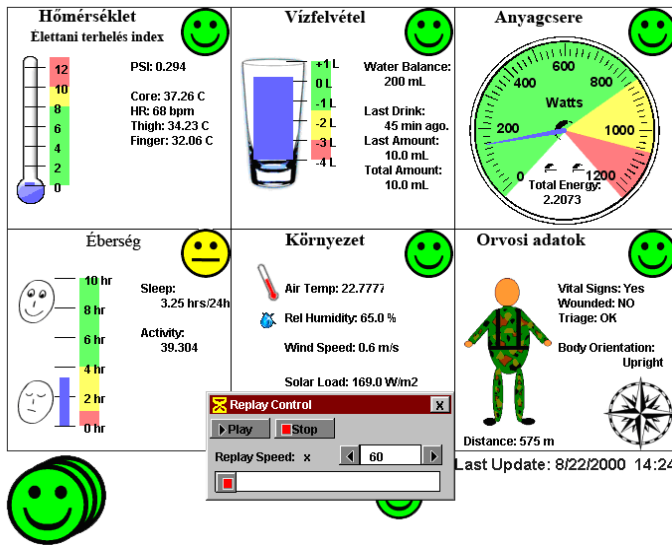
2016. IX. évfolyam 2. szám

A szűrővizsgálaton történő megjelenés motivációs bázisa tükröt tart és minősíti egészségnevelő munkánkat. Ha pácienseink pusztán azért vesznek részt a szűrésen, mert az törvényileg előírt, parancsba kapták, vagy enélkül nem végezhetik munkájukat, de nem értik meg, hogy önnön humán erőforrásukba fektetnek be élethosszig kiható investícióval – ez felvilágosító tevékenységünk elégtelenségét mutatja. Megfordítva: minél több páciens érdeklődését tudjuk felkelteni, tájékozottságát elmélyíteni és ránevelni az egyéni, családi, munkahelyi, lakóközösségi és osztársadalmi egészségkultúrára, sportra, természet-kontaktusra – annál eredményesebb munkát végeztünk. (A hajtóerőt motiválandó egészségügyi cégünknel bonus-malus rendszert alkalmazunk: a javasolt rendszerességgel ellenőrzésen részt vevő és az előírt célokat teljesítő ügyfeleink egyre nagyobb százalékos kedvezményeket kapnak, míg a távolmaradók és nem együttműködők több lépcsős rendszerben elveszítik „egészségklub-tagságukat”.) A katasztrófareagáló erők vonatkozásában még ennél is magasabbra kell tenni az elvárások szintjét. Tudatosítani kell bajtársainkban, hogy egy olyan elit-alakulathoz tartoznak, ahol a szenvedélybetegségektől való mentesség, az átlagon felüli fizikai, szellemi és pszichés teljesítő- és tűrőképesség, az akarati élet maximális kontrollja a tagság minimum feltételei. Az egészség dimenzióján túl a hivatásos pályát választás pillanatától önmaguk, oktatóik, kiképzőik és a bevetéseken szerzett tapasztalatok folyamatosan gyarapítják kompetenciájukat, mélyítik elkötelezettségüket és „harcdedzettségüket”. Ezzel hozzáadott értéket szolgáltatathatunk a napjainkban oly időszerű „hivatásos életpálya-modell” számára és talán tehetünk annak a XX. század második felében sok csorbát szenvedett presztízisének helyreállításáért is.

A katasztrófa-egészségügyben tehát hangsúlyos cél, hogy minden releváns egészségről informáló paramétert mérjünk a felkészülési időszak és a bevetések során egyaránt. Az antropometria (súly, magasság, testtömeg index, testzsír-százalék stb.), a nyugalmi élettani mutatók (vérnyomás, pulzus, légzésszám, hőmérséklet stb.), az érzékszervek ellenőrzése (látás, hallás, koordináció stb.), a laboratóriumi tesztek (vér- és vizelet analízis stb.), a műszeres vizsgálatok (EKG, mellkas Röntgen, hasi-, nyaki verőér ultrahang stb.), a funkcionális tesztek (légzésfunkció, mozgásszervek funkcionális kapacitása stb.), a kognitív-intellektuális elemzés (memória, logikai kombinatív készség, absztrakciós improvizatív képesség stb.), a pszichológiai vizsgálat (stressz reziliencia, larvált depresszió, addikt attitűdök keresése), a terheléses vizsgálatok (terheléses EKG, alvásmegvonásos EEG stb.) óriási adatmennyiséget szolgáltat minden egyes bajtársunk *aktuális* állapotáról. [Jákó, 1998; Foult, 2009] Napjaink informatikai hard- és szoftver háttere lehetőséget nyújt az egyetlen mintavétel során is igen nagy mennyiségű adatot olyan módon szelektálni, csoportosítani és tárolni, hogy azok különféle rendező elvek mentén bármikor lekérdezhetők, feldolgozhatók legyenek.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

2. ábra: Élettani adatok feldolgozása és egyszerű üzenetekké dekódolása

(Forrás: Freund B.J.: Warfighter Physiologic Status Monitoring-Initial Capability for the Future Force Warrior; Advanced Technology Applications for Combat Casualty Care 2004 Conference August 18, 2004., szerk.: Kóródi Gyula)

Így könnyen felismerhetővé válik a kóros tartományban lévő – tehát gyógyítandó és az átlagon aluli, de normál range-ben lévő – tehát trenírozható mutatók rendszere, ami kijelöli az egészségfejlesztés teendőit. Az egészségi paramétereken túl természetesen számtalan fontos kondicionálható képességet ismerünk (védőeszköz használat, ön- és kölcsönös segélynyújtás, elemi egészségügyi eszközök használata stb.), amelyekhez azonban a minimum belépő a tesztiz-szellemi fittség és kellő gyakorlottság. [Vickery, Fries, 1994]

Az alkalmassági vizsgálatok rendszere tehát megteremti a lehetőségét annak, hogy világosan eldönthessük: az extrém megterheléssel járó katasztrófavédelmi munkát élethivatásuknak választók – elméleti tudásuk mellett – egészségügyi állapotuk alapján hordoznak-e olyan fizikális, mentális, pszichés kockázatot jelentő eltéréseket, melyek limitálják terhelhetőségüket, vagy akár a szolgálatra alkalmatlanná teszik a rendszerbe lépő jelöltet.

A foglalkozáshoz kötött munka-alkalmassági vizsgálat során a munkavédelemre vonatkozó jogszabályok és a standard szakmai (foglalkozás egészségügy és munkabiztonság) szabályok világos rendje szerint járunk el. A munkahigiéne, a kémiai- és sugárbiztonság, környezeti- és biológiai monitoring, az ergonómia, terhelés-élettan, a munkapszichológia, az egyéni védőeszközökről szóló ide vonatkozó szabályok átfogó rendszere egyértelműen kijelöli a teendőket az előzetes, a rendszeres időszakos-, a

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

meghatározott eseményhez (például baleset, betegség) kötött *oron kívüli* alkalmassági- és kilépéskor esedékes *záróvizsgálatokra* vonatkozóan.

Az *egészségügyi alapellátás* (csapatorvos, háziorvos) részéről az életvezetés elemzése (nikotin, drog, alkohol, addikt attitűdök), a higiénés és közegészségügyi-járványügyi szűrés, a védőoltások propagálása, vakcinálás, a nemhez kötött szűrések, az életkorhoz kötött állapotfelmérések (tüdőszűrés, csontsűrűség vizsgálata, 5 évente részletes „mérőldkö” szűrések) ugyanazt az egyént más-más szempontok szerint vizsgálja, elemzi és keresi korrekciót igénylő pontokat. (A *gondozáshoz kötött* szűrővizsgálatok *már kialakult* krónikus kórállapot – hipertónia, diabétesz, emelkedett vérszír szint stb. – ellenőrzését, progressziójának lassítását célozzák. [Fonyó, 1997])

A *sportorvosi szűrés* speciális információtöbbletét úgy nyeri az egyén állapotáról, hogy a nyugalmi paramétereken túl laboratóriumi- vagy terepviszonyok között meghatározott protokollok mentén fizikai terhelés mellett elemzi az állóképességet, fittséget, terhelhetőséget, a vizsgált szervezet válaszreakcióit, illetve bizonyos terhelés-függő tüneteket, korai betegségjelzőket (például vérnyomás-eltérés, szívritmuszavar, koszorúér keringés-zavar stb.) keres. Adataival komoly segítséget nyújt az edzéstervek kialakításában, a sérülések megelőzésében, az adott sportágra vonatkozó alkalmasság és versenyengedély kiadásával pedig felelős minősítő munkát végez.

A *menedzser szűrések* célja, hogy kiterjesztett *műszeres* [például pajzsmirigy- és hasikismedencei ultrahang, nyaki és alsó végtagi artériák Doppler vizsgálata (érelmeszesedés szűrés)] és *szakorvosi* [például neuro-pszichológiai (intellektus, mentális teljesítmény, megküzdő-képesség)] vizsgálatokkal mélyebb és szerteágazóbb információk beszerzésével segítse a nagyobb igénybevételű és/vagy stressz-kitettséű páciensek rizikó-becslését és életmód-terápiáját. Kóros eltérés kiszűrése esetén a *preventív medicina* a *gyógyító orvoslás* terápiás fegyvertárát veszi igénybe, hogy a kezelt, felgyógyult és rehabilitált személy ismét visszakerüljön a szűrőprogramok „menetrendjébe”. [Reimann, Patrice, 1998]

A *prospektív (jósló) szűrések* célja, hogy a rizikófaktorok felmérése és rendszerezése alapján a várható életesély/halandóság, illetve életminőség vonatkozásában becsléseket készítsünk – nagy populáción végzett vizsgálatok statisztikai eredményei iránymutatása mentén. A három kiemelkedő terület a szív-érrendszeri, a daganatos betegségek és a mozgásszervi problémák *rizikó-stratifikációja* és szűrése. Előbbi kettő, mint a vezető halál-ok bír különleges jelentőséggel, utóbbi pedig – a krónikus fájdalom szindrómák miatt – mint a keresőképtelenség első számú okozója fontos Magyarországon és világviszonylatban egyaránt. Az elemzésnél a kockázati tényezők (genetikai terhelő adatok (felmenők, testvérek és gyermekek betegségei) a már kiállott betegségek, laboratóriumi- és műszeres vizsgálattal kimutatható korai előjelző eltérések, az életmódból és külső környezetből származó károsító faktorok) kumulatív hatásaiból kalkulálható-becsülhető az adott betegség (például agyi érkatasztrófa, szívroham, daganatos betegség) előfordulásának esélye. Az eldöntendő kérdésekkel operáló standard „*előszűrő*” *kérdőívek* alkalmazásával – az igenlő válaszok mentén – egyszerűen felszínre hozhatók a genetikai terhelő adatok, a

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

kiállott betegségek, az életmódból vagy munkakörnyezetből eredő kockázatok és nem utolsósorban a vizsgált személy aláírásával hitelesítheti azok valóságtartalmát.

Az *önvizsgálatok* rendszeres végzésének propagálása az egészségkultúrában előttünk járó államokban jól mérhető segítséget jelent a bőr-, emlő-, here-daganatok és más tumorfeleségek korai diagnózisában és ez markáns eredményekkel tükröződik a túlélési mutatókban. Hazánkban sajnos még rengeteg tennivaló van ezen a téren, hogy rákos betegségek ne gyógyíthatatlan stádiumban kerüljenek felfedezésre, a szív-érrendszeri kockázatot ne agyvérzés vagy szívroham kapcsán kialakult defekt állapot kapcsán realizáljuk.

Mindennapos tevékenységem során háziorvosi-, foglalkozás-egészségügyi-, sportorvosi-, menedzser szűréseket és rizikó-stratifikációt végzek a teljes munkaköri spektrumot lefedő páciensek számára, az adatok összesítéséből személyre szabott életmód- és orvosi terápiát tervezek. Tevékenységem egyik fő tanulsága, hogy számtalanszor „felesleges” orvos-beteg találkozót (munkából kiesett időt) generálunk azzal, hogy ugyanazon személy fent felsorolt vizsgálatokon külön-külön jelenik meg és mennyi párhuzamosság észlelhető a szűrések között duplikálva-triplikálva az adminisztrációt úgy, hogy többlet-információt nem, vagy alig kaptunk. Ami ennél is fontosabb észrevételem, hogy mióta egyazon személy egyetlen komplett egészségügyi adatbázisa a fenti szakmák igényei szerint rendezhető és használható egésként áll rendelkezésünkre (azonos szoftver-felületen!) az illetőről 360 fokos spektrumból szerezhethünk egészségügyi információt. Ez az átfogó megközelítés idő- és költséghatékonyabb és nagyságrendekkel árnyaltabb összképet ad, különösen a paraméterek hosszú távú követésével.

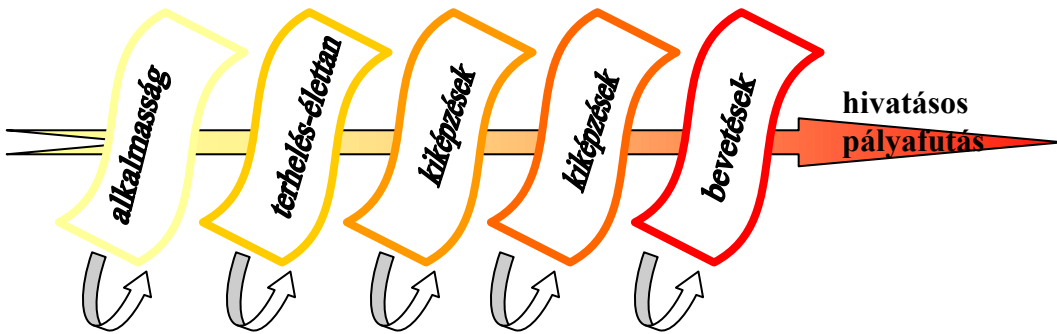
Minden egyes vizsgálat számtalan értékes adatot szolgáltat a vizsgált személy génjeiben hordozott terheltségéről, kórelőzményéről, életviteléről, aktuális állapotáról és ezek alapján becslések végezhetők életminőségére, életkilátásaira vonatkozóan. Az általam ehelyütt felvázolt rendszer nem tartalmaz új vizsgálmódszert, hanem a térben és időben gyakran izoláltan végzett szűrési eredmények összerendezésében rejlő lehetőségekre fókuszál. Egyazon személy OEP-finanszírozott háziorvosi felmérései, TB-független foglalkozás-egészségügyi vizsgálatait, a versenyszférában végzett menedzser-szűrési, sport aktivitásához kellő állapotfelmérései, gépjárművezetői alkalmasságához szükséges ellenőrzései, betegségeinek járó- és fekvőbeteg intézetben történő kezeléseinek eredményei óriási adatbázist képeznek, különösen, ha több évtizedes relációban vizsgálódunk. Ez az információ mennyiség papír vagy elektronikus alapon, megszámlálhatatlan formátumú és egymással gyakran nem kompatibilis szoftver-felületen kerülnek rögzítése, rendkívül megnehezítve ezzel az egyén komplex és folyamatos állapot-elemzésének lehetőségét. [Huszár, Kullmann, Tringer, 2000] Fentiek alapján a katasztrófavédelemben szolgálók hivatásos pályafutásának időtengelyén gyűjtöttem egyetlen rendszerbe a lehetőségeket, ahol mód nyílik az egészségügyi szolgálat számára felmérni és értékelni a konkrét személy aktuális állapotát, betegségeit, terhelhetőségét. Ha bajtársaink nyugalmi állapotát tükröző több diszciplína információs igényét kielégítő szűrővizsgálatait időtengelyen vizsgáljuk, továbbá a kiképzés, a gyakorlatok és bevetések során többféle szélsőséges megterhelés-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

nek kitéve az állományt – egyidejűleg telemetrikusan követve élettani értékeiket – személyre szabott következtetéseket vonhatunk le egészségük egyéni fejlődésére vonatkozóan.

3. ábra: A hivatásos pálya fontos adat-szolgáltató mozzanataiból építkező „pozitív egészség-spirál”
(Szerk: Kóródi Gyula)

ÖSSZEFOGLALÁS

A több szakterület szűrővizsgálatainak előnyeit ötvöző preventív rendszer és a telemedicina nyújtotta információ a parancsnoki döntéshozatal fejlődését indukálja, amennyiben a jól strukturált biológiai adatokat egybevetjük a mindenkori igénybevétellel. Az azonnali döntéstámogatásán felül a rendszer jelentősége abban áll, hogy az egyes katasztrófavédő telemetrikus adatainak utólagos feldolgozása során a rá jellemző tipikus élettani kockázatok és azok megoldásmintái körvonalazhatóak. Ha mindezt összevetjük a gyakorlatok megterhelései során nyert hadrafoghatóságot rontó mérési eredményekkel személyre szabott kockázatbecslés végezhető. A fenti összefüggésben a humán erőforrás élettani mérés–fejlesztés–tesztelés újra mérés ciklusa „pozitív egészség-spirál”ja, mint döntéstámogató elem állítható az egészségügyi erők és a parancsnok szolgálatába. Így körvonalazható egy kockázatkezelő rendszer, mely folyamatosan törekszik az élőerő „még tolerálható bevetési kockázatának” biztosítására. Bizonyos határon túl bajtársaink akciószabadságát sem korlátozhatjuk a védőfelszerelések viseléséből származó terheléssel. Ha tehát az egészségügyi szolgálat bajtársaink biztonságát fokozni kívánja, ennek egyik legkézenfekvőbb módja terhelhetőségük optimum-zónában tartása, az élettani paraméterek monitorozása így állítható a magasabb fokú biztonságának szolgálatába. A katasztrófareagáló erő számtalanszor kénytelen teljesítőképessége határan balanszírozni feladatának teljesítése érdekében. Érzékszervei azonban – különösen a bevetési stressz körülményei között és feladat-orientáltság okozta „csőlátás” miatt – nem mindig képes

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

tárgyilagosan informálni élettani mutatóiról, azok kritikus voltáról. Monitorozás segítségével azonban visszajelzést kaphat pillanatnyi állapotáról, tartalékairól, a még vállalható megterhelésekről. Ebben az összefüggésben képesek vagyunk potenciális megsérülése ellenében hatni azzal, hogy veszélyeztetettségét biztonságának fokozásával ellensúlyozzuk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Arnold Csaba (főszerk.): Családorvoslás a gyakorlatban – tényeken alapuló tankönyvek, Melania Kiadó, Veszprém, 2002
2. Járó Péter (szerk.): A sportorvoslás alapjai, Print City Kiadó, Sárbogárd, 1998
3. Jean.Marc Foult (editorial coordination): Exercise Testing in Cardiology, Springer-Verlag France, Paris, 2009
4. Szepesvári Elemér-Szepesvári Szabolcs: Szűrővizsgálatok, Springer Hungarica Budapest, 1995
5. Ungváry György (szerk.): Munka-egészségtan, Medicina Kiadó Budapest, 2000
6. Fonyó Attila: Az orvosi élettan tankönyve, Medicina Könyvkiadó Budapest, 1997
7. Huszár Ilona–Kullmann Lajos–Tringer László (szerk.): A rehabilitáció gyakorlata, Medicina Kiadó Budapest, 2000
8. Bencze Béla-Góbl Gábor (szerk.): Oxiológia, Medicina Könyvkiadó Budapest, 1987
9. Donald M. Vickery – James F. Fries: Take care of yourself, Addison-Wesley Publishing Company, Special Edition 1994
10. Kertai Pál: Közegészségtan, Medicina Könyvkiadó Budapest, 1982
11. Herold, Gerd: Belgyógyászat, B+V Medical & Technical Könyvkiadó Budapest, 2004
12. Major László (szerk.): A katasztrófa-felszámolás egészségügyi alapjai, Semmelweis Kiadó Budapest, 2010
13. Reimann, Clemens – Caritat, Patrice de: Chemical Elements in the Environment, Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag, 1998.-IX, 397 p. ISBN 3-540-63670-6

KRISZTINA LIGETVÁRI ¹

European and North-African governments face major challenges in preventing and treating the potential conflicts caused by lack of healthy drinking water

Az egészséges ivóvízhiányból fakadó potenciális konfliktusok megelőzése és kezelése komoly kihívás az európai és észak-afrikai kormányok számára

Abstract

The increasingly restricted access to healthy drinking water will generate local conflicts in the neighbouring areas of Europe, and the resulting systemic poverty of societies will create migrations significantly threatening European security.

Nowadays healthy drinking water has become one of the strategic natural resources. According to assumptions the size of „water business” equals to the half of oil business these days. The struggle for water could exceed the competition for oil. Accessibility to water will be a means of power.

Keywords: healthy drinking water security, migration, inter-state -, regional conflicts

Absztrakt

Az egészséges ivóvízhez való korlátozott hozzáférés növekedése lokális konfliktusokat vetít előre Európa szomszédos területein, valamint ehhez kapcsolódva a társadalmak elszegényedése jelentős migrációt fog előidézni, amely Európa biztonságát fenyegeti.

Napjainkban az egészséges ivóvíz a stratégiai természeti erőforrások sorába emelkedett. Becslések szerint a „víz-business” napjainkban az olajénak már körülbelül a felét teszi ki. A vízért zajló küzdelem a jövőben meghaladhatja az olajért folyó versenyt. A vízhez való hozzáférés hatalmi eszközzé válik.

Kulcsszavak: egészséges ivóvízhiány, migráció, államközi-, regionális konfliktusok

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem- National University of Public Service, E-mail: ligetvarikrisztina@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3174-2897

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

I survey North Africa from geopolitical aspects, under the United Nations definition: Algeria, Egypt, Libya, Morocco, Sudan, Tunisia, Western Sahara. (UN, 2013).

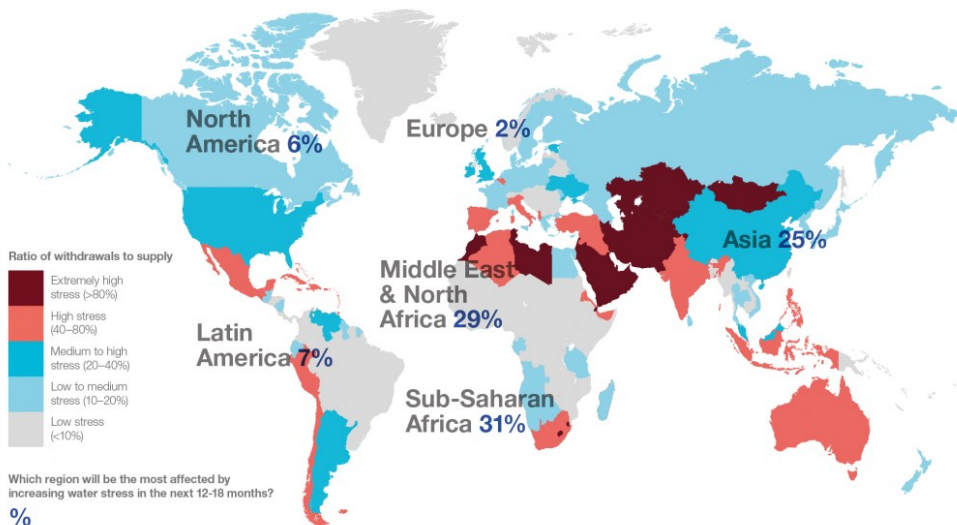
One of the most serious water scarcities is found in North Africa. In Libya, Tunisia and Algeria water per capita is less than 500 cubic meters. In Egypt and Morocco it is less than 1000 cubic meters. (Brown, 2008).

Availability below the threshold of 1000 cubic meters represents a state of "water scarcity", while anything below 500 cubic meters represents a state of "absolute scarcity". (FAO, 2012).

Annual renewable freshwater (m ³ /pers.yr)	Level of water stress
< 500	Absolute water scarcity
500 – 1000	Chronic water shortage
1 000 – 1 700	Regular water stress
> 1 700	Occasional or local water stress

*Table 1 - Conventional definitions of levels of water stress (after Falkenmark and Widstrand, 1992)
(FAO, 2012)*

Furthermore, most South European countries, part of the Mediterranean, are suffering from different types of water problems: Italy, Malta, Croatia, Slovenia, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Albania, Greece and Cyprus.

Source: Survey on the Global Agenda 2014

Figure 1 - Water stress
(Water Economic Forum, 2015.)

Facts and tendencies show that shortage of water, especially drinking water will be one of the key issues in Euro-Mediterranean relations, as it can be a main reason for various conflicts and security challenges. The European Union (EU) and relevant international organisations as well as governments both in European and North African countries should increase their efforts in order to tackle this issue adequately.

Based on the assumptions access to healthy drinking water sources will be one of the most important security issues in the future and will indirectly represent a challenge to the whole of Europe. The study demonstrates that the increasingly restricted access to healthy drinking water will generate local conflicts in the neighbouring areas of Europe, and that the resulting systemic poverty of societies will create migrations significantly threatening European security.

LACK OF DRINKING WATER IS ALSO LINKED WITH FURTHER CHALLENGES

This extends the basic problem to a complex problem set.

— Overpopulation and urbanisation

One of the major reasons of the ingravescient water scarcity is the growing population all over the world.

Population of North Africa will increase by 50 % for 2050. In 2013 the total population in North Africa was around 210 million, which - based on estimations - will increase up to 315 million for 2050. (Population Reference Bureau, 2013).

The urban population in 2014 was 54% of the total global population, up from 34% in 1960, and it still continues to grow. Furthermore, the urban population growth is concentrated in the less developed regions of the world. Estimations foresee that by 2017, especially in less developed countries, a majority of people will be living in urban areas.

Trends show that the global urban population is expected to grow approximately 1.84% per year between 2015 and 2020, 1.63% per year between 2020 and 2025, and 1.44% per year between 2025 and 2030. (WHO, 2014).

Overpopulation linked with urbanization is bringing about growing needs for raw material.

— Water-food- and energy nexus problems

Water scarcity is generating danger, primarily due to the fact that agriculture and industry require more water in order to serve more and more people. (UNDP, 2006). Currently, agriculture accounts for 70 percent of global freshwater withdrawals. (FAO, 2012).

Population growth is expected to bring increased demand for energy, food and water, which will compromise the sustainable use of natural resources. This pressure on resources could finally result in shortages, which may put water, energy and food security for the people at risk, hamper economic development, and cause lasting irreparable environmental damage. (Biopolus, 2013)

The figure below illustrates the problem.

Figure 2 - The Urban Metabolic Challenge (Biopolus, 2013)

„The linear "Take - Make - Dispose" lifestyle of our cities increasingly depletes finite reserves while dumping wastes around the cities destroying the environment” (Biopolus, 2013).

All these aspects illustrate that nowadays healthy drinking water has become one of the strategic natural resources. Lack of water causes lack of food, which is associated with overpopulation and urbanisation; as well as declining GDP could result in systemic poverty of societies and could create migrations.

All North African countries suffer from these complex problems explained above. As overpopulation continues in the future, water scarcity will be growing in the region parallelly. Although with the financial aid of EU and UN, North African countries have started to develop their water-conduit and channel system and started to modify their water management system, these efforts are not enough. Negative world tendencies are accompanied also by internal affairs, difficulties and in some cases also by foreign policy problems, as in Egypt. (Glied, 2009a).

WATER - INTER-STATE CONFLICTS

Obtaining and securing water resources of shared, international water systems may result in conflicts.

It can cause disputes between peaceful countries. Enmity between countries can lead to armed conflict. Pollutions can affect the water supply of other countries. Nations with more favourable water strategy positions are able to reduce the amount of water transferred and also can affect its quality. (Szalkai, 2012).

Countries with stronger military potential can use their water policy dominance to threaten, force and influence nations that are dependent on them.

Countries being at the lower flow of the rivers are particularly vulnerable, while countries at the upper flow of the rivers can overuse the available quantity of water. It may result in violent conflict, especially when downstream countries are militarily stronger than upstream countries. (Szalkai, 2012).

Hence the area of the Nile River is one of the potential crisis points. Nowadays Egypt shares the water supply of the Nile with 9 countries that takes 97 % of its water needs. Ethiopia and Sudan consume more and more water derogating the water-consumption rights of Egypt, which is a downstream country with militarily stronger conditions. In 1991 Egypt has already announced that it is ready to protect its rights for the water supply of the Nile even by military intervention. (Szalkay, 2004) (Havasi, 2011).

There is not even one African country that can serve 100 % of its population with healthy drinking water. (Glied, 2009b).

Not only can water scarcity be the only cause of the conflicts, but conflict can also cause water scarcity. Migrants fleeing armed conflict can cause heavier water needs also in countries where water scarcity was a problem before, but not as significant and deep as created by the migration influence. Furthermore, the occurring drinking water scarcity influences the economic development of these countries. (Havasi, 2011) (Szalkai 2012).

From 2011 the migrants, who earlier came from Middle East and Sub Sahara to Lybia, are seeking possibilities to further move to Europe. Because of the pressure caused by the huge amount of migrants and because of the reasons explained above, Egypt and Tunisia should often close their borders to refugees. In this case there is no other way to Europe, only the Mediterranean Sea.

MIGRATION – EFFECTS AND CONSEQUENCES FOR NORTH AFRICA AND EUROPE

The greatest security threat related to the shortage of fresh water arises from human security aspect. It seems likely to cause national and international security issues.

Tendencies show that access to healthy drinking water can cause local conflicts near Europe, at the south part of the Mediterranean. The conflicts can affect poverty, and physical treats, which are the main reasons for migrations to Europe.

These days the irregular migration to North Africa and from North Africa to Europe is a more significant source of conflicts and to-be-solved-problems than ever. Since the beginning of the year over 40 000 migrants have arrived in Italy. End of May 2015 more than 5000 migrants were rescued from the Mediterranean Sea (in the Central Mediterranean). In Africa and the Middle East a so called “special industry” has been set up on the transportation of illegal migrants to Europe. (Frontex, 2015).

MIGRATORY ROUTES MAP

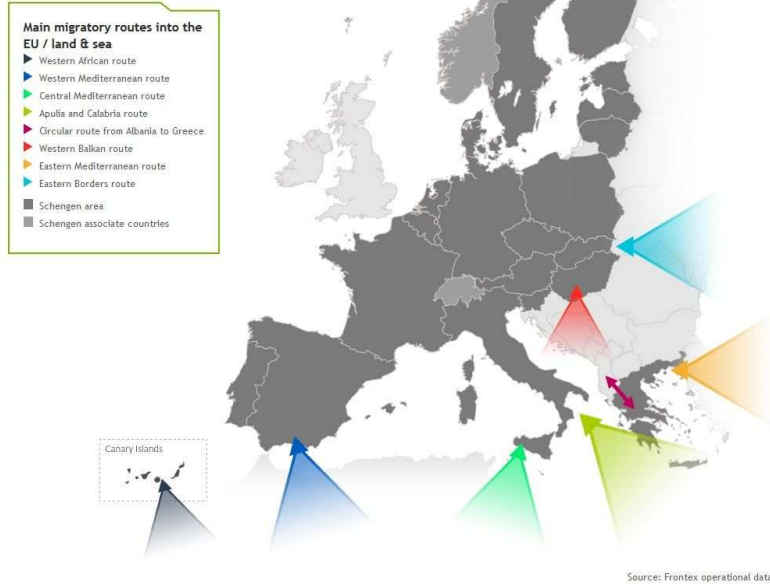

Figure 3 – Migratory Routes Map (Frontex, 2015)

Western Mediterranean route

This route is defined for Frontex operational purposes as the sea passage from North Africa to the Iberian Peninsula. West Africans, Sub-Saharan Africans try to reach the Western Mediterranean coast (Morocco and Algeria). Also Algerian and Moroccan nationals attempt to reach Spain, France and Italy. (Frontex, 2015).

Number of illegal border crossings in January – April 2015: 2808 (mostly from Syria, Guinea)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

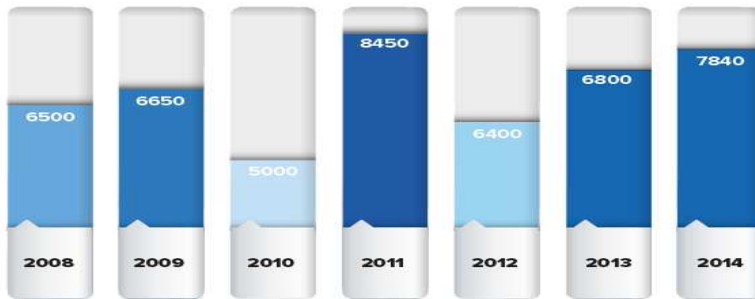
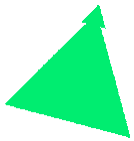

Figure 4 - Illegal border crossings on the Western Mediterranean route (sea and land) in numbers. (Frontex, 2015).

Central Mediterranean route

This route refers to the migratory flow from Northern Africa towards Italy and Malta. Libya often acts as a nexus point, where migrants from the Horn of Africa and Western African routes meet before embarking on their journey to the EU.

In 2008, nearly 40 000 migrants, mainly nationals of Tunisia, Nigeria, Somalia and Eritrea, were detected mostly near Lampedusa and Malta. In 2011, the eruption of civil unrest in Tunisia and Libya created a massive spike in the number of migrants to more than 64 000, along this route. From January to March, more than 20 000 Tunisians arrived on the Italian island of Lampedusa. They were mainly economic migrants, whose intention was to reach France to find job opportunities. In 2014, more than 170 000 migrants arrived solely in Italy, representing the largest influx into one country in the history of the European Union. Lots of migrants departed from Libya, where the lack of rule of law and basic law enforcement allow smuggling networks to thrive. Syrians and Eritreans were the top two nationalities, but numerous Africans coming from Sub-Saharan regions also use this route. (Frontex, 2015).

Number of illegal border crossings in January – April 2015: 26257 (mostly from Eritrea, Somalia, Nigeria)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

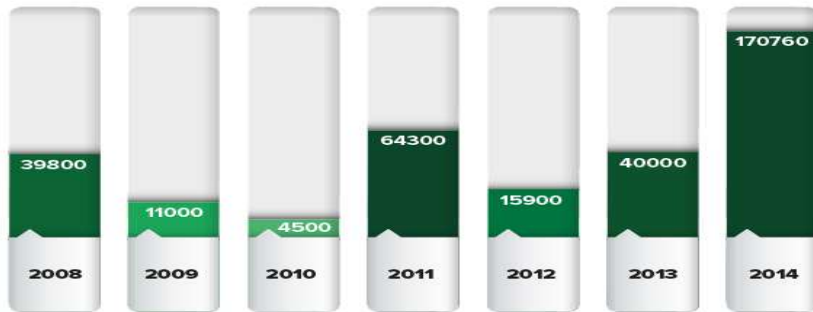

Figure 5 - Illegal border crossings on the Central Mediterranean route (including Apulia and Calabria) in numbers. (Frontex, 2015).

As a consequence we can see that the increasing number of regular and irregular migration causes serious security problems for the transit and receiver countries as well. Nowadays there is a significant migration flow from North Africa to Europe as well as from Black Africa to North Africa.

Reasons for that are political, and economical, many escape from civil war zones and part of them want to transit to Europe.

The international Arab migration also tends to target Europe, mainly because of economic and social reasons and with the purpose of family reunion. France is the first target country, here we can find the biggest community in Europe comparing to the whole population of France. It is also a fact that the Arab and other Muslim communities mean a special social problem in the EU countries. (N. Rózsa, 2012).

Even though water scarcity and conflicts are still mainly African and Middle Eastern problems, their consequences - legal and illegal, regular and irregular migration - , influence North Africa and Europe as well.

The problem is not at the border anymore, but is already in Europe.

The biggest risk from the challenges of the consequences of drinking water problems in Africa and Middle East for North Africa and Europe is the migration and the unmanageable refugee issue.

In consequence, the social integration of the migrants arrived in Europe is a very sensitive issue, as already millions of residents coming from Mediterranean countries (mainly from Morocco and Algeria) live in the EU.

Though, because of demographical reasons, EU needs migrants, who can be integrated to the societies and contribute to the economic development of the EU. Well-managed migration can contribute to boosting the economy and addressing labour market shortages. Thus on the one hand the EU needs to optimize the advantages of the migration, on the other needs to reduce the pressure of it. (EC, 2014).

CONCLUSION

Solutions proposed by European and international organisations and affected governments for mitigating the risk of potential freshwater related conflicts and security threats are still not enough. Though problems described above are serious, the EU hasn't dealt with them at an appropriate and community level. Even Italy, Greece, Malta asked for assistance several times, as migration is a common EU problem, the leaders of the EU and the non-physically affected countries of the Community have not considered the problem as serious as it really is.

Hundreds of migrants had to die in the Mediterranean Sea in April 2015, in order for the EU to start really serious programs at last.

The European Commission finally sets out immediate and long-term responses to the migration challenges that Europe faces.

The budget of the EU operation Triton and Poseidon, coordinated by Frontex, will be tripled this year in order to help the migrants on the spot. EU has announced in May 2015 that it plans to accept 20,000 migrants in the coming two years and to re-settle them across the 25-nations-bloc in the wake of the Mediterranean migrant crisis.

The European Union has been debating a controversial quota system to handle the huge numbers of arrivals. The distribution would be bound by complex rules: national economic output, population, unemployment rates and the number of refugees already admitted to an individual country. (Frontex, 2015) (EC, 2015)

Furthermore, for disadvantaged groups the access to healthy drinking water and other necessary resources must be ensured in order not to have these lacks as sources of conflicts and radicalism. In long term to be prevented from the direct and indirect effects of lack of drinking water and other resources, the most efficient way would be if solutions were implemented locally.

All directly and indirectly affected countries as well as regional and international organisations have a role to take in this challenge. Increased security demands are needed cooperatively, rather than competitively to manage water scarcity and supply. (Coskun, 2007).

The growing legal and illegal migration because of lack of healthy drinking water to North Africa and through it to EU has spill-over effects - lack of food, unbearable living conditions, and these anticipate higher ethno-cultural conflicts in Europe.

REFERENCES

- BIOPOLUS. (2013), „The Urban Metabolic Challenge”, Available from: <http://www.biopolus.org/challenge/> [Accessed: 08 June 2015]
- Brown, L. R. (2008), *Plan B 3.0: Mobilizing to Save Civilization*, Chapter 4. Emerging Water Shortages: Water Scarcity Yields Political Stresses Earth Policy Institute, W • W • Norton & Company, New York London. Available from: http://www.earth-policy.org/images/uploads/book_files/pb3book.pdf [Accessed: 08 June 2015]
- Coskun, B. B. (2007), “More than water wars: Water and international security”, *Nato Review*, winter 2007. Available from: <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue4/english/analysis5.html> [Accessed: 08 June 2015]
- European Commission. (2014), “Communication from The Commission to The European Parliament and The Council, 5th Annual Report on Immigration and Asylum (2013)”, {SWD(2014) 165 final}, COM(2014) 288 final, Brussels, 22 May 2014. Available from: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2014/EN/1-2014-288-EN-F1-1.Pdf> [Accessed: 08 June 2015]
- European Commission. (2015), “European Commission makes progress on Agenda on Migration”, European Commission - Press release, Brussels, 27 May 2015, Available from: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5039_en.htm [Accessed: 08 June 2015]
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). (2012) “Coping with water scarcity, An action framework for agriculture and food security”, *FAO Water Reports*, Available from: <http://www.fao.org/docrep/016/i3015e/i3015e.pdf> [Accessed: 08 June 2015]
- Frontex, the European Union's border agency. (2015), Frontex operational data, Frontex Risk Analysis reports, Available from: <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/migratory-routes-map/>
<http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/western-mediterranean-route/>
<http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/central-mediterranean-route/> [Accessed: 08 June 2015]
- GLEICK, P. H. (1993) “Water and Conflict”, *International Security*, Vol. 18, No. 1, pp. 79-112, Summer 1993.
- Glied, V. (2009), „Water conflicts in Africa”, *Africa studies*, Available from: http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/718_1.pdf [Accessed: 08 June 2015]
- Glied, V. (2009), „Water-strived Africa, thirsty continent – water problems in Africa”, in Glied V. (Ed.), *Water conflicts: struggle for a glass of water*, Publikon, Pécs, pp. 41-67.
- Havasi, E. (2011), „The role of water scarcity in international conflicts”, Background material, *Security review*, 20 February 2011. Available from: http://biztpol.corvinnusembassy.com/?module=hatteranyagok&module_id=2&page=3&type=all&reszletek=56 [Accessed: 08 June 2015]
- N. Rózsa, E. (2012), “Demographics, migration, urbanization – “free of politics” processes of globalization, The Arab society on the eve of „Arab spring”, *Foreign Affairs Review*, 01/2012, pp. 80-81. Available from:

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

http://kki.gov.hu/download/3/9a/b0000/Kulugyi_Szemle_2012_01_Demogr%C3%A1fa_migr%C3%A1ci%C3%B3_urba_.pdf [Accessed: 08 June 2015]

Population Reference Bureau. (2013), 2013 World Population Data Sheet, Interactive World Map, Washington, DC. Available from: http://www.prb.org/Publications/Datasheets/2013/2013-world-population-data-sheet/world-map.aspx#map/northern_africa/population/2013 [Accessed: 08 June 2015]

Szalkai-Szell, A. (2012), „The impact of freshwater scarcity on world security, in particular in Middle-East”, (PhD), National University of Public Service, Faculty of Military Sciences, Budapest. Available from: http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2012/szalkai_szell_attila.pdf [Accessed: 08 June 2015]

Szalkay, Cs. (2004), „Conflicts for freshwater in the world and the possibilities of their emergence in Hungary”, Eötvös Lorand University, Faculty of Science, Institute of Geography, Budapest. Available from: http://www.publikon.hu/application/essay/190_1.pdf [Accessed: 08 June 2015]

United Nations Development Programme (UNDP). (2006), “Human Development Report 2006, Beyond scarcity: Power, poverty and the global water crisis”, *Published for the UNDP*, New York. Available from: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/267/hdr06-complete.pdf> [Accessed: 08 June 2015]

United Nations Statistics Division. (2013), “Composition of macro geographical (continental) regions, geographical sub-regions, and selected economic and other groupings”, 31 October 2013. Available from: <http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm#africa> [Accessed: 08 June 2015]

Water Economic Forum. (2015), “Top 10 trends of 2015, 9 Increasing Water Stress”. Available from: <http://reports.weforum.org/outlook-global-agenda-2015/top-10-trends-of-2015/9-increasing-water-stress/> [Accessed: 08 June 2015]

World Health Organization (WHO). (2014), “Urban population growth”, Global Health Observatory (GHO) data. Available from: http://www.who.int/gho/urban_health/situation_trends/urban_population_growth_text/en/ [Accessed: 08 June 2015]

LÁSZLÓ SUBA¹**Tax moral – tax authority – communication****Adómorál – adóhatóság – kommunikáció****Abstract**

At the first section of the study the Author summarize those statements which involving the research about the tax moral. The results of the international research demonstrate with Hungarian specialties. After mapping the tax moral's characteristics ask that is the tax moral needs changes and is it possible to change the people's attitude about taxation. Also details which organizations responsible about this area. Summarize the relevant literature positions on the content of the communication messages; sort the target groups; and the most effectively used communication channels. Finally, all of these relations formulate his own proposals.

Keywords: tax fraud, tax authority, tax morale communication, education

Absztrakt

A szerző a tanulmány első részében az adómorált érintő kutatások megállapításait összegzi. A nemzetközi kutatások eredményeit magyarországi sajátosságok bemutatásával árnyalja. Az adómorál jellegzetességeinek feltérképezése után arra keresi a választ, hogy vajon szükség van-e az adózási morál alakítására, illetve egyáltalán lehetséges-e formálni az emberek adózáshoz való viszonyulását. Kitér arra is, hogy mely szervezetnek van feladata ezzel kapcsolatban e területen. Összegzi a szakirodalomban fellelhető álláspontokat a kommunikációs üzenetek tartalmáról, a célcsoportok szelektálásáról, illetve a leghatékonyabban alkalmazható kommunikációs csatornákról. Végül mindezek vonatkozásában saját javaslatokat is megfogalmaz.

Kulcsszavak: adócsalás, adóhatóság, adómorál, kommunikáció, nevelés

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar - National University of Public Service, Faculty of Law Enforcement, E-mail: suba.laszlo@nav.gov.hu ORCID: 0000-0001-6251-4654

1. INTRODUCTION

My doctoral research topic: The role of communication at the National Tax and Customs Administration (NTCA). This topic could be divided into many different areas; If we examine only two components of the communication process, the sender and the recipient's point of view: both external and internal communications may be subject of an examination. In this study I would like to present to the readers the external communication of tax and customs authority which is one of the most exciting issues of me. These issues can be summarized as such dilemmas:

1. What authorities form the moral of the tax payment?
2. Is the tax authority has communication task at the shaping of tax payment behavior?
3. If it has, these communication activities what kind of social target groups aimed at; and which are the most effective channels for deliver the messages?

2. THE TAX MORAL

The tax moral is the extent of its willingness to the person leaves the legal economy and join the illegal (untaxed) hidden economy.² At this point it need to be ascertain three sometimes alternating with each other, or incorrectly used term. these are: black economy, hidden economy and the informal economy.

The **black economy** is none other than the world of crime, that is, by the criminal law - not only economic security reasons - is reprehensible money-making activities (such as prostitution, drug trafficking, receiving stolen goods, etc.).³

The **hidden economy** mostly are legal ways of earning, but generally those kind of incomes generated here which are obtained in connection with work, but whit this kind of income the main problem of the government and the society that they do not undertake to pay their share of the public burden.⁴

The **informal economy** features that are largely non-cash movements exchanges, and those kind of activities which are the increasing wealth for individuals and never placed under tax (for example DIY, tailoring, knitting, embroidery, potting).⁵ So my comments on tax morality is justified in relation to the hidden economy.

² FREY, Bruno S. – WECK-HANNEMAN, Hannelore: The hidden economy as an 'unobserved' variable. In: European Economic Review 26. (1984), 33-53. p.; https://www.bsfrey.ch/articles/C_133_1984.pdf, download: 2016-05-30

³ ÉKES Ildikó: The untaxed economy and globalization (Az adóztatlan gazdaság és a globalizáció). In: *Statisztikai Szemle*, 1999/12., 966–978. p.; http://www.ksh.hu/statszemle_archive/1999/1999_12/1999_12_966.pdf, 2016-05-30

⁴ Ibid.

⁵ Ibid.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Any of the above-mentioned concept (black economy, hidden economy, informal economy) it is used, all of them true that the existence of a global phenomenon, not linked to any level of development, or the socio-economic system.⁶ There is data that the US national currency flowing in and out at 30% of the drug traffic.⁷

2.1. THE FACTORS INFLUENCING TAX MORALE

Although the black- and the hidden economy is everywhere in the world, the high or low level of the tax moral is change from country to country. According to the previously cited study of *Frey and Weck-Hannemann* in 1970 the immorality of the tax index among of the studied countries was the best in Switzerland (1,0), the worst in Italy (17,0). This indicator has become worse by 1978 (Switzerland: 1,2; Italy: 20,6.)⁸

The theory of Tax fraud was based on an article by *Allingham and Sandmo* in 1972. According their model the taxpayer seeks to profit maximization and so the decision conditional upon this: to commit tax fraud, and if so, to what extent? The decision affects the chances of being caught, and the extent of tax evasion is available penalty (fine) - these items are counted the same way a decisive than all other charges. *Sandmo* 2005 corrected the above model, which is to be identical for all taxpayers. It makes a difference as well, the tax authority how many information have from the taxpayer: in most countries, employers provide data to the tax authorities on income paid, so this revenue can not be diverted for by the employee.⁹ We can add to all this that firm stance in the criminal law sciences, which is applicable to the offense and administrative (including tax administration) penalties in an analogous manner: *retaliation to the past with a view of becomes future-oriented prevention: the prospect of an inevitable occurrence disadvantage is liable to deter some people from committing crimes*¹⁰, but - we may add - the crime was committed minor offenses as well.

Recently, *Allingham* and *Sandmo* model (A-S model) tinged with other research findings. One of these is **not expected utility theory**, that individual taxpayers overestimate the chances of being caught because of tax evasion. *Hashemzadeh* and his co-authors

⁶ SZILOVICS Csaba: The black economy's impact to the compliance and revenue (A feketegazdaság hatása a jogkövetésre és a költségvetés bevételeire). In: *Jura*, 2014/1., 185–188. p.

⁷ VASTAGH Pál: The black economy and legislation opportunities (A feketegazdaság és a jogi szabályozás lehetőségei). In: *Tudományos Közlemények*, 2001. April (ISSN 1585-8960), 73–80. p.

⁸ FREY, Bruno S. – WECK-HANNEMAN, Hannelore: The hidden economy as an 'unobserved' variable. In: *European Economic Review* 26. (1984), 33–53. p.; https://www.bsfrey.ch/articles/C_133_1984.pdf, download: 2016-05-30

⁹ DUDA Gergely: Penalty or informing? Push and pull policies in the fight against tax fraud. (Büntetés vagy informálás? Push és pull politikák az adócsalás elleni harcban). In: *Pécsi határőr tudományok közlemények*, XI. vol., Pécs, 2010, 117–136. p.; <http://www.pecshor.hu/periodika/XI/duda.pdf>, download 2016-05-30

¹⁰ FÖLDVÁRI József: Hungarian Criminal Law. General Section. Budapest, 2006. Osiris Publisher. 34. p.

argue that the average taxpayer can not be sure what kind of chance he selects for review by the tax authorities. Because people want to avoid the uncertainty of this situation motivating the taxpayer to fulfill its tax obligations instead.¹¹ The second theory is **the theory of social effects** according to this the taxpayers' behavior affects their social and cultural environment. It has several components, such as humiliation in front of the environment if the fraud gets out. However, the taxpayer is considered less fair taxes, if the government provides low-quality public services, or if a large difference in the tax rates between different groups of taxpayers.¹²

The level of tax morale, according to research is not uniform within the society. Several factors can change it, I quote just a few of them are determined according to well-defined criteria of a worldwide research:

- People who thinking themselves a believer have more positive attitude to the amount of tax payments.
- Women have higher tax moral than men.
- Older people are less prone to tax fraud than younger people.
- A higher level of education more accepting of taxation than those with lower qualifications.
- A part-time workers and the self-employed have lower tax morale as employees working full-time employees.¹³

2.2. HUNGARIAN SPECIALITIES

Although these findings are common, the Hungarian tax morale of the population formed by a number of special factors.

According to *Vastagh*, the *roots of hidden economy emerged decades ago in the society*.¹⁴ From the 60-ies in backyard farms and private enterprises grew out of the so-called. second economy: according the research of *Andorka*: the active age group spent a third of the total working time in second economy in the mid of the eighties.¹⁵

Duda believes, the Hungarian taxpayer behavior, that the Hungarian people distrust the current power dates back to much older times: *over the past 500 years continuously other*

¹¹ HASHIMZADE N., MYLES G.D. and TRAN-NAM B. (2012): Application of behavioural economics to tax evasion. In: *Journal of Economic Surveys*, Online Version, doi: 10.1111 / j.1467-6419.2012.00733.x. Cit.: WEBER, Till Olaf—FOOKEN, Jonas—HERRMANN, Benedikt: Behavioural Economics and Taxation. In: *Taxation Papers. Working Paper N. 41.* (2014). European Commission. ISBN 978-92-79-35055-9. 14. p

http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_41.pdf , download: 2016-06-06

¹² Ibid. 14-15 p.

¹³ What drives tax morale? In: Tax and Development. OECD, 2013. March, http://www.oecd.org/ctp/tax-global/TaxMorale_march13.pdf , download: 2016-06-06, 3. p.

¹⁴ VASTAGH i. m.

¹⁵ Ibid.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

people ruled by the Hungarians, [...] under foreign domination the population did not feel ownership of the country.¹⁶ As he further describes, *the effect of hundreds of years of evolution can not disappear in a few years. This is proven by the Hungarian society less consider the tax fraud than the falsification of goods according of Hungarian Information and Communications Report.*¹⁷

According to a survey that examines the tax morality of entrepreneurs tax evasion of 30% of respondents considered acceptable, the use of fictitious accounts acceptable to 43%. 37% of entrepreneurs use used illegal methods to reduce tax, and 50% of them it is acceptable.¹⁸ The Social Research Association survey had similar results: *entrepreneurs are overrepresented among those who participated in the setting operation of the black economy (45 percent said so)*¹⁹. To illustrate the Hungarian entrepreneurs willingness to pay taxes, here's a very telling figure: an individual entrepreneur pays an average of 34 thousand HUF personal income tax, the employee 472 thousand forints, the so-called EVA²⁰ employed amounted to HUF 1,865 million.²¹

3. CHANGES OF THE TAX MORALS

With regard to the tax morality converting several questions arise:

1. Is there a need to restructure the tax moral?
2. Is it possible to shape people's attitudes to taxation?
3. Who has a task in this regard?
4. What content of messages should be forwarded to recipients?
5. What social groups to aim the messages?

¹⁶ DUDA Gergely: Do we want to be taxed? Background of Hungarian taxpayers' behavior (Akarunk-e adózni? A magyarországi adófizetői magatartás háttere). In: *III. KHEOPS Tudományos Konferencia „Útkeresés az üzleti és a közzférában”*. Vol. of presentations. ISBN 978-963-87553-3-9, http://www.kheops-konferencia.hu/upload/file/tanulmánykötet_2008.pdf, download: 2016-06-06, 5–18.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ GELENCSÉR Péter – NYÁRINÉ BUDVIG Anita – BOKORNÉ KITANICS Tünde: Changes and the tax moral (A vállalkozások és az adómorál). In: *VI. KHEOPS Tudományos Konferencia „Paradigma- és stratégiaváltási kényszer a gazdaságban”*. Vol. of presentations. ISBN 978-963-87553-8-4, 78–85. p. http://kheops-konferencia.hu/upload/file/tanulmánykötet_2011.pdf, download: 2016-06-06

¹⁹ Public attitudes and to raise awareness of the possibilities of the black economy. Backgrounder communications and public education campaigns planning (A feketegazdasággal kapcsolatos lakossági attitűdök és a szemléletformálás lehetőségei. Háttéranyag kommunikációs és public education kampányok tervezéséhez). http://www.mtakti.hu/file/download//bognar_doc, download: 2016-06-06

²⁰ Simplified taxing method for entrepreneurs (in Hungarian: egyszerűsített vállalkozói adó)

²¹ Arpad Varga, a former President of the National Tax and Customs Deputy presentation of the Hungarian Association of Non-Profit Financial-Economic Auditors dated 7 November 2011 conference. (Varga Árpád, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal akkori elnökhelyettesének előadása a Magyar Pénzügyi—Gazdasági Ellenőrök Közhasznú Egyesületének 2011. november 7-i konferenciáján.) <http://econventio.hu/#hirek/2011-11-07/a-magyar-penzugyi-gazdasagi-ellenorok-kozhazsnu-egyesuletenek-konferencijain-mutatkozott-be-az-econventio>: download: 2016-06-06

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

6. This activity what kind of communication channels takes place in?

As seen above, the tax liability is not self-evident for a large part of society, *that there is no tax incentives. The pay or not to pay taxes the issue is relatively new in human history, and thus in many respects different from other type "of cooperation."*²² The laws empower the tax authorities to instruments of the law (ultimately sanctions) take action against those who do not intend to comply with their legal obligations.²³ However, several problems arise from the fact that due to power positions to pay tax, with the tools of authority. On the one hand, according to a research conducted on the subject data, all fined 45.9% of respondents claim to change the tax effect of the fine habits and pay more attention to the rules. 10.5% of them turn more attention to the exploits there,²⁴ and 43.8% tax will not change their behavior.²⁵ As can be seen from the data, the legal tools at the social level is extremely difficult to break the habits, which are evolved over the centuries. On the other hand, as (according to the classic saying goes) *can not be placed next to each delinquent policemen*, it can not be behind any tax evasion and tax avoidance tax inspector to set up - one for the world's tax authorities have no capacity. This problem can be solution to, risk management, based on tax and customs controls applied by the Hungarian Tax and customs. My personal experience, however, that in Hungary we are still very far from being merely checked consciousness affects the behavior of taxpayers.²⁶

Effective government communication is needed to alleviate or eliminate the taxes because people considered very highly the state power transmitting. Will need to understand with the citizens that tax (although considering the nature of the payment obligation without compensation) is the source of all public services (education, road construction, law enforcement, etc.), which provides for the citizens of the state - but how this is possible? I agree with *Duda's* position that *the government may be able to communicate to [...] law enforcement, tax enforcement assets in a substantive sense, not only efficient way [...]*

²² MÉDER Zsombor Zoltán – SIMONOVITS András – VINCZE János: Tax moral and tax tax fraud - bounded rationality and social preferences (Adómorál és adócsalás – társadalmi preferenciák és korlátozott racionalitás). In: *Közgazdasági Szemle*, 2012. October, 1086–1106. p.

²³ In Hungary on legislation relating to certain taxes are beyond – currently the tax procedure regulate by the law XLII of 2003 on Taxation.

²⁴ Highlight from me: S. L.

²⁵ GELENCSÉR et al. Ibid.

²⁶ Only four examples here are in my own personal experience as an illustration. 1. The gas mechanic tells the the amount of the fee when work finished. When I ask the bill, he asks back: „Why am I need the account, wants to count costs of labor?”. 2. My acquaintance talks about, in the context of criminal proceedings due to fiscal fraud NAV raided an entrepreneur, where he is employed. Then he adds: „But poor, dab to manage the social security contributions?”. 3. Individual entrepreneur friend of mine asks, where am I working? When I answer: at the NAV, sarcastically and embarrassment laughs. 4. Finally, a non-taxation, but related example for payment morale. With my also enterprising acquaintance talking about, where am I going with my car. Than he suggested a parking place, which is free. „Do not pay! For these?!” – he said. (Nearby there is a parking zone, where the first half an hour costs ten thousand Forints!)

*positively influence the behavior of taxpayers.*²⁷ If we can understand the (psychological, social, historical etc.) processes that influence the evolution of tax morality, then we can increase the willingness to pay taxes with a good chance. In this there is a significant role in the tax authority, because this is that organization part of the government that embodies for people the taxation and tax administration procedures.

Developments in connection with tax morality should be mention the integrity of society and government departments. Integrity is a Latin word, it mean: 1. intact, undamaged, intact, unimpaired; 2. blameless, pure, honest.²⁸ The administrative, law enforcement professionals – unfortunately occurring – unethical, corrupt behavior does not promote the tax moral increasing. It is therefore extremely important to this group of people the perceptions shaping of what method of integrity management serves. This training program works well at several administrative authority and also it worked well for two years at integrity management trainings organised by National University of Public Service. At the university's Faculty of Law Enforcement have been planning in the near future to develop a program of an integrity-based law enforcement training to prepare and introduce training for law enforcement officers in almost all specializations.²⁹

3.1. THE MESSAGE OF THE COMMUNICATION

In order to the communication which targets is to improve the tax moral, need to awareness raising messages. In my opinion the content of the message should be built around the following main message:

- a) the tax payment is positive, followed behavior, which can be triggered recognition of the environment;
- b) in contrast tax avoidance, tax evasion is negative behavior, which included in an advanced society contempt towards to the perpetrator;
- c) it is important, that the contributory knows what the state spends its taxes paid;
- d) it is also important, that sufficient information is available to simplify the process, and the taxes to be paid legally reduction measures;
- e) may be effective to emphasize the fact is, that the hidden economy is not only causing damage to the state, but people as well.

²⁷ DUDA (2008) i. m.

²⁸ Dictionary of Foreign Words and Phrases (Idegen szavak és kifejezések szótára). Edited by BAKOS Ferenc. Eighth edition. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1986, 376. p.

²⁹ GÁSPÁR Miklós – MOLNÁR Katalin: Anti-corruption and integrity of the police officer training (Korrupcióellenesség és integritás a rendészeti tisztképzésben). In: Antikorrupció és integritás. Szerk.: Dargay Eszter, Juhász Lilla Mária. Bp., 2015. Nemzeti Közszolgálati Egyetem. 163-173. p – With the topic of integrity and corruption deals with reach literature. This process requires a separate study from the aspect of communication.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

- a) **Indication of the tax payments in a positive light** as a separate message does not seem quite effective method, particularly the entrenched resistance above against the prevailing power. It is only can be seen with other contents (especially c. point) of the tax awareness-raising like in item d) informative messages can be imagined like "background information". For example a citizen fulfilling tax obligations display as a positive figure in a public advertisement. Here are the so called cultural signs like the persona's dress, furniture, objects etc. and the body language: harmonious face, reflecting composure movements.
- b) **Introduction of tax evasion in relation as negative behavior** as the same can be said than the previous point: a separate message is not really viable. At the same time effectively be combined with content referred to in item c), which informs the taxpayer about what they spend their money. My suggestion for this that either in a specific or in a general case mentioned about some amount was not paid into the budget ,always be included in the message is that the amount is not paid what public service would be sufficient (ie .: the cheated tax could be converted into a traffic light control is a dangerous intersection, or the amount of the unpaid cost of a fire truck semi-annual operation etc.). A message like this suggest that person who pass the tax payment, not from the state but from the citizens took the money.
- c) **The increasing of the tax awareness** is not only important because of the earlier mentioned facts. Tárki's survey from 1996 ³⁰ has revealed that the Hungarian public tax awareness is very low, that is, people just are aware of the level of taxes and contributions, and by the time the spending of taxes to the state. According to Majtényi *no taxation without information on use of the tax!*³¹ According to Duda *if the taxpayer has sufficient service to get back on the amount of cash paid for, and this knowledge is feedback, it definitely improves the willingness of taxpayers.*³²
- d) **The information availability on taxation** and easy to find maybe the first step to fully comply with their tax obligations. The financial law, including tax law, all the branches of law are the most difficult, largely because of often changes. The interpretation of tax legislation, it is not an easy task. So is very important to inform the costumers in a high quality about the issues involving taxation. Intuitive research results from this aspect Gerencsér and Others according to which businesses, although considered high taxes imposed on them, are not aware of the importance of the tax burden legally favorable opportunities.³³

³⁰ CSONTOS László – KORNAI János – TÓTH István György: Tax Awareness and fiscal illusions. (Adótudatosság és fiskális illúziók). <http://www.tarki.hu/adatbank-h/ku/tjel/pdf/00119.pdf> download: 2016-06-08

³¹ MAJTÉNYI László: Informational freedoms. (Az információs szabadságok). Bp., 2006, Complex Kiadó. 177. o. Idézi: DUDA (2008) i. m.

³² DUDA (2008) i. m.

³³ GELENCSÉR i. m.

e) **The hidden economy is not only causing damage to the state, but also to the people** – this message is to further increase our refusal to stakeholders the hidden economy. In most cases those active in this sector is not only due to the state revenues are not paid, but they are committing irregularities against their employees, cheated their customers, distributor fake, expired, poor quality goods. *Vastagh* very vividly describes this world: *the black economy's inhumanity manifest itself that there is no worktime, no free time, no wages, no health care. The entire operating system placed outside the sphere of social rules and this information may be disadvantageous for operators in the short term can not be felt, but in the long term, definitely.*³⁴ It is especially appropriate this message broadcasting in light of the EU customs authorities, including the National Tax and Customs Administration customs services can *enforce those rules, which are the environment and consumers' health and safety are protected (eg. Not allowed in the EU the area of contaminated food or consignments containing potentially hazardous electrical equipment); [...] Take action against counterfeiting and piracy to ensure the health and safety and to protect the jobs of citizens that are legally their products producing companies provide.*³⁵

3.2. THE DIFFERENTIATION BETWEEN RECIPIENTS

As the research results shown, there is a difference in social groups in aspect of the tax moral measure. Essentially the OECD³⁶ survey results confirms the Hungarian research.³⁷ According to this results infected social groups in matters of tax evasion:

- a) up to baccalaureate or vocational certificate holders (probably because most self-employments come from them);
- b) contractors;
- c) young adults (between 18-27 years of age);
- d) men (accurately: women are less accept the operation the hidden economy, so the rest of the family is targetable through them).

It seems that at the adulthood (especially at the group of contractors) has become very difficult to change attitudes towards the public burden-sharing, so it is advisable turn to the young people of these quotations. At the second hand there are social groups which are (like properly notified employees) who has no opportunity or situations (like buying fuel at a large gas station) in which the buyer has no way to avoid the tax. (In the former case be-

³⁴ VASTAGH i. m.

³⁵ The website of the European Union: The EU policy areas / Customs (Az Európai Unió honlapja: Az EU szakpolitikai területei / Vámügyek.) http://europa.eu/pol/cust/index_hu.htm, letöltés: 2016-06-09

³⁶ See footnote 13!

³⁷ See footnote 19!

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

cause the employer deducts from them the personal income tax advance in the latter case, because the company's operation does not allow you to sell without a receipt / invoice.)

3.3. THE CHOICE OF CHANNEL

The choice of communication channels adapted to the target group is essential for the efficient transmission of messages terms. Young people should approach on school presentations, appear those events what they visit.³⁸ Very good programs working already to reach young people: for example cooperation NTCA and Econventio Association in this program introduced financial culture and task awareness with middle school kids by financial tests,³⁹ tax morale developing tasks are located too. About the actual goals the National Tax and Customs Administration's transformation renewal at the communication area, as part of this NTCA has set a goal that in the future as far as possible the social advertisements constant communication tool integrated into the NTCA conveying messages.⁴⁰ This will open up a channel of communication for the NTCA through which broadly can be forwarded to the tax and customs posts.

4. SUMMARY

The tax moral's research goes back to half decade, development of the economic theory of tax fraud happened in 1972. Several study deal with this topic at Hungary and worldwide, and we get increasingly accurate picture of the factors influencing the development of the tax morale. The local governments (especially tax authorities) should deal with that task to increase tax morale. Using the results of research to successfully choose effective messages, the highlighted target groups, knowing the target groups that communication channels with the government's message surely rich their goal and hopefully over time lead to changes in a positive attitude.

USED LITERATURE

1. Public attitudes and to raise awareness of the possibilities of the black economy. Backgrounder communications and public education campaigns planning
(A feketegazdasággal kapcsolatos lakossági attitűdök és a szemléletformálás lehetőségei. Hátteranyag kommunikációs és public education kampányok tervezéséhez)
<http://www.mtakti.hu/file/download//bognar.doc> download: 2016-06-06

³⁸ The communication channel choice questions requires a detailed and careful analysis to discussing this, which could be a future topic of study, in disregard to space reasons.

³⁹ See: <http://teszt.econventio.hu/>, download: 2016-06-10

⁴⁰ A[szalós] A[ndrea]: The press does not wait for office (A sajtó nem vár a hivatalra). In: *Pénzügyőr*, 2016. March, 12–13. p. (Interview with the NTCA Central Management Media and Communications Department Head (Interjú a NAV Központi Irányítás Sajtó- és Kommunikációs Főosztályának vezetőjével).)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

2. A[szalós] A[ndrea]: The press does not wait for office (A sajtó nem vár a hivatalra.) In: *Pénzügyőr*, 2016. March, 12–13. p.
3. CSONTOS László – KORNAI János – TÓTH István György: Tax Awareness and fiscal illusions (Adó tudatosság és fiskális illúziók) <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/00119.pdf> download: 2016-06-08
4. DUDA Gergely: Do we want to be taxed? Background of Hungarian taxpayers' behavior (Akarunk-e adózni? A magyarországi adófizetők magatartás háttere) In: *III. KHEOPS Tudományos Konferencia „Útkeresés az üzleti és a közsférában”*. Vol. of presentations. Mór, 2008. ISBN 978-963-87553-3-9, 5–18. p.
5. DUDA Gergely: Penalty or informing? Push and pull policies in the fight against tax fraud (Büntetés vagy informálás? Push és pull politikák az adócsalás elleni harcban) In: *Pécsi határőr tudományos közlemények, XI. vol., Pécs, 2010*, 117–136. p.
6. ÉKES Ildikó: The untaxed economy and globalization (Az adózatlan gazdaság és a globalizáció.) In: *Statisztikai Szemle, 1999/12.*, 966–978. p.
7. FÖLDVÁRI József: Hungarian Criminal Law. General Section (Magyar büntetőjog. Általános rész.) Budapest, 2006. Osiris Kiadó.
8. FREY, Bruno S. – WECK-HANNEMAN, Hannelore: The hidden economy as an 'unobserved' variable. In: *European Economic Review* 26. (1984), 33-53. p.
9. GÁSPÁR Miklós – MOLNÁR Katalin: Anti-corruption and integrity of the police officer training (Korrupcióellenesség és integritás a rendészeti tisztképzésben.) In: *Antikorrupció és integritás*. Edit.: Dargay Eszter, Juhász Lilla Mária. Bp., 2015. Nemzeti Közszerzői Egyetem. 163-173. p
10. GELENCSÉR Péter – NYÁRINÉ BUDVIG Anita – BOKORNÉ KITANICS Tünde: Changes and the tax moral (A vállalkozások és az adómorál.) In: *VI. KHEOPS Tudományos Konferencia „Paradigma- és stratégiaváltási kényszer a gazdaságban”*. Vol. of presentation. ISBN 978-963-87553-8-4, 78–85. p.
11. Dictionary of Foreign Words and Phrases (Idegen szavak és kifejezések szótára) Szerk.: Bakos Ferenc. Eighth edition. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1986
12. MÉDER Zsombor Zoltán – SIMONOVITS András – VINCZE János: Tax moral and tax tax fraud - bounded rationality and social preferences (Adómorál és adócsalás – társadalmi preferenciák és korlátozott racionalitás) In: *Közgazdasági Szemle, 2012. október*, 1086–1106. o.
13. SZILOVICS Csaba: The black economy's impact to the compliance and revenue (A feketegazdaság hatása a jogkövetésre és a költségvetés bevételeire.) In: *Jura, 2014/1.*, 185–188. o.
14. VASTAGH Pál: The black economy and legislation opportunities (A feketegazdaság és a jogi szabályozás lehetőségei.) In: *Tudományos Közlemények, 2001. April (ISSN 1585-8960)*, 73–80. o.
15. WEBER, Till Olaf – FOOKEN, Jonas – HERRMANN, Benedikt: Behavioural Economics and Taxation. In: *Taxation Papers. Working Paper N. 41. (2014)*. European Commission. ISBN 978-92-79-35055-9
16. What drives tax morale? In: *Tax and Development*. OECD, 2013. March

SÜTŐ ÁKOS¹**Robotzsaru (NEO) Integrált ügyviteli és ügyfeldolgozó rendszer információvédelmi lehetőségei****Robocop (NEO) as a system of integrant management and case process information protection possibilities****Absztrakt**

A szerző a cikkben bemutatja, hogy az információs rendszerek használata az informatikai környezet drámai módon történő változásával hogyan változott meg. E folyamatos változások jelentős előnyöket kínálnak, ugyanakkor megkövetelik a rendészeti szervektől és egyéni felhasználóktól, akik az információs rendszereket fejlesztik, biztosítják, szolgáltatásaikat szervezik és felhasználják, hogy sokkal nagyobb hangsúlyt helyezzenek a biztonságra.

A szerző a cikkben bemutatja az olvasó számára a rendőrség területén használatos integrált rendszert, annak az információs műveletekkel való analógiáit és azok viszonyrendszerét is, így adva egy kis összevetést a két teljesen különböző terület kapcsolódási pontjaival.

A cikkben a szerző foglalkozni kíván általánosságban véve az információs műveletekkel, kiemelve azon belül a számítógép-hálózati védelmet, majd összeveti a rendőrségen belül használt robotzsaru rendszerrel és annak képességeivel.

A Robotzsaru rendszerrel összefüggésben kívánja a szerző elemezni azt, hogy az milyen fenyegetéseknek van kitéve – különös figyelemmel különleges jogrend esetén –, illetve ezekre milyen védelmi megoldások léteznek. Ismertetni kívánja az olvasóval azt, hogy az információs rendszerek közti összefüggés a biztonságos működtetésben található meg a rendszerek közti kapcsolatként.

Kulcsszavak: Különleges jogrend, információs műveletek, információ biztonság, integrált rendszerek

Abstract

The author in his article presents how to have become critically way the uses of the information systems with the informations climate. These usually changes

---

¹ c. r. százados, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Rendőr-főkapitányság, Borsod-Abaúj-Zemplén Country Police, E-mail: suto.akos@freemail.hu, ORCID:

offers significant preferences, however requires to police department and the single users, those develop, grant and the services organize, use to focus more safety.

The author in his article presents for the reader that the integrant system used in Police, and those system's analogy with the information operation and those relationships with each other as well, so it givens a little comparison with two completely different area's interfaces.

In the article the author usually wishes to deal with the information operations, highlighting in it the computer system's protection, than compares is with robocop system and it's abilities that uses in Police.

The author wish in conjunction the Robocop system to analyzed, what threats to be exposed – special attention with special rule of law – and to these what solution of protection is exist. I would like to describe with the readers that the context of information systems is found in safe operation, as a link between systems.

Keywords: *special rule of law, information operations, information safety, integrant systems*

BEVEZETÉS

Az informatika térhódítása, a számítógépek megjelenése és ezek jóvoltából létrejövő információs rendszerek kialakulása, valamint azok egy országos hálózatba történő kapcsolása, az adatok ezen a felületen való kezelése, feldolgozása és használata jelentős mértékben megváltoztatta a rendészeti, bünyügyi és egyéb szolgálatok tevékenységét is.

Az említett szolgálatok munkájának koordinálása, tervezése, szervezése, vezetése és irányítása, valamint adatfeldolgozó és adatbeviteli rendszere már teljesen más alapokon nyugszanak, mint korábban a gépirői tevékenység korszakában.

Az informatikai előrehaladással kiemelkedően magas szintre emelhető a szakfeladatok összehangolása, koordinálása és foganatosítása, mellyel elősegítésre kerülnek az általános rendőrségi feladatokat ellátó szervek Alaptörvényben és a rendőrségi törvényben rögzített alapvető feladatainak ellátása, hatékony elvégzése.

Az újnak számító fejlesztések természetesen itt is, ugyanúgy mint a katonai dimenzióban magával hozták ezen rendszerek támadhatóságát és védelmének problémáját is.

Feltevés az, hogy nem minden esetre vannak kidolgozott használati és gyakorlati útmutatások és ezek hiányában csak a rendelkezésre álló jogi szabályozók és azok alapján foganatosított béke időszakbeli rendészeti feladatok elvégzése útján lehet következtetni a rendszer különleges jogrendi működésének előnyeire és hátrányaira.

INFORMÁCIÓS MŰVELETEK

A számítógépek elterjedésével és különösen azok hálózatba kapcsolásával nagymértékben megnőtt a vezetési és információs rendszerekhez való hozzáférés lehetősége, és ezzel egy teljesen újfajta támadási mód is kialakult. Az Internet ezt a tendenciát csak még jobban felerősítette. Ma már szinte valamennyi nagyobb hálózat kapcsolódik az Internethez, igénybe veszi annak szolgáltatásait. Az Internet felől azonban fel kell készülni az esetleges támadásokra is.

A védelmi szektorban az információt két területen alkalmazzák. Egyrészt az információt, mint a vezetés eszközt használják fel a hadviselésben, másrészt az információt, mint „fegyvert” alkalmazzák az információs műveletekben.²

„Az információs műveletek a döntéshozókat befolyásoló, politikai és katonai célkitűzések megvalósítását támogató tevékenységek, amelyek más felek információi, információs folyamatai, vezetési (C2), híradó és informatikai (CIS) rendszerei befolyásolására, ugyanakkor a saját információk és információs rendszerek felhasználására és védelmére irányulnak.”³

Az információs műveletek célja az információs fölény, információs uralom és végső soron a vezetési fölény kivívása, a saját oldali vezetési ciklus számára időcsökkentés, a szembenálló fél vezetési időciklusa tekintetében pedig időnövelés elérése érdekében és ezek által a hadműveleti fölény elérésének elősegítése.⁴

Az információs műveletek és az információs hadviselés vonatkozásában alapvetően megállapítható, hogy tartalmában ugyanazon tevékenységet jelentik. Eltérés pusztán abban van, hogy az információs műveletek tágabban értelmezett fogalom, mint az információs hadviselés és szorosabban kötődik a katonai tevékenységekhez. A másik megkülönböztető tényező, hogy az információs hadviselést az információs társadalomban folytatott mindennemű olyan információs folyamatra értelmezik, amely a társadalom működésével kapcsolatban áll.

Az információs hadviselés keretében különböző, egymással szoros műveleti kapcsolatban lévő tevékenységeket, elemeket integrálnak és alkalmaznak. Ezen elemek mindegyike egyaránt fontos szerepet játszik az információs fölény kivívásában, megtartásában és az információs uralommá alakításában. Az elemek közt szoros kapcsolatok és összefüggések állnak fenn és a végrehajtás szintjében egymásba átnyúlnak, átfedik egymást.

Ezek a következők:

- megtévesztés;
- pszichológiai műveletek;
- műveleti-működési-biztonság;
- elektronikai hadviselés;

² http://uni-nke.hu/downloads/bsz/bszemle2006/1/06_Haig_Zsolt.pdf letöltés ideje: 2015. december 21.

³ AJP-01(B) Allied Joint Doctrine. Ratification Draft 1. – 14–1. o.

⁴ Haig, Zsolt: Network-Centric Warfare and Sensor Fusion. AARMS Volume 2, Issue 2. MZNDU, Budapest, 2003.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

- fizikai pusztítás, rombolás, rongálás;
- számítógép-hálózati hadviselés.

A fent megjelölt elemekről elmondható, hogy mind támadó-, mind a védelmi információs hadviselésben alkalmazásra kerülnek, azok közt éles határok nem húzhatók, hogy melyek alkalmazhatók támadó és melyek védelmi tevékenységben.⁵

ALAPTÖRVÉNY SZELLEMÉBEN A RENDÉSZETI TEVÉKENYSÉG ÚJ KIHÍVÁSAI

Magyarországon hatályba lépett Alaptörvényének szellemében kialakításra került az állam-szervezet hatalmi ágainak jog- és hatásköreinek újraelosztása, a közigazgatás szervezet- és feladatrendszerének, igazgatási jogosítványainak, jog- és hatásköreinek kizárólag jog-szabályokon alapuló újraszabályozása, úgy normál időszaki jogrendben, mint a különleges jogrend alkalmazása során is.

A különleges jogrend bevezetésének szabályozása kötött, abban az összes időszaknak megvan a konkrét definiálása is egyaránt. Napjainkban a katasztrófaveszély, valamint ez alapján kihirdetett veszélyhelyzet kihirdetése a leggyakoribb, azonban a békeidőszaki felkészülés keretein belül fontos, hogy az összes többi időszakra történő felkészülés is megfelelő módon megtörténjen, hiszen az utóbbi hónapok, évek során lezajlott események is ezt támasztják alá.

A különleges jogrendbe tartozik a rendkívüli állapot, szükségállapot, megelőző védelmi helyzet, váratlan támadás és veszélyhelyzet, továbbá definiálták azt az időszakot is, amely esetében nem szükséges a különleges jogrend egyikének sem a kihirdetése, azonban az intézkedés elengedhetetlenné válik. Ezt „küszöb alatti” időszaknak nevezzük, és jelenleg a katasztrófaveszély nevet viseli.

Az Alaptörvény ismeretében, figyelemmel az ország védelem komplex rendszerére mind a közrend-, közbiztonság-, hadügy és a katasztrófavédelem is nemzeti ügy lett.

A NATO 2010. évi lisszaboni csúcsertekezletén elfogadott „átfogó megközelítés” elvéből adódóan a rendőrség tevékenysége is egyre komplexebbé vált, melyből fakadóan – kiemelten a különleges jogrend időszakában – igényli a védelmi igazgatási szervekkel való együttműködést, valamint annak eredményességét.⁶

Az átfogó megközelítés elve az eredményességen alapuló együttműködésen túl arról is tanúskodik számomra, hogy a rendészeti területen a rendőrségi feladatok ellátása egyfajta műveletként is tekinthetőek, melyre kellő alapot ad számomra ez a megközelítési forma. Ekként levezetve pedig a rendőri műveletek, a katonai hadviselés keretén belül fogatosított műveletekkel – az információs műveletekkel is – hasonlóságok alakulhatnak ki.

⁵ Muha Lajos: Az informatikai biztonság kézikönyve 3. rész 6.3 fejezet Budapest, 2007.

⁶Baán, Mihály–Bors, István–Csiffáry, Tamás–Hári, László–Kocsis, Lajos–Szentes, László: Védelmi Igazgatás, Hagyomány és Megújulás - Magyarország Védelmi Igazgatása a Közigazgatás Új Környezetében. Egyetemi Jegyzet, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2014.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A különleges jogrendi állapot, mint béke időszakon túli úgynevezett válsághelyzet idején pedig a Rendőrségnek, mint fegyveres rendvédelmi szervnek a normálállapottól jelentősen nem eltérő rendészeti feladatokat kell ellátnia. A feladatok ellátása során nyilvánvalóan a kialakult helyzettől függően a hatóságnak komolyabb kihívásoknak kell megfelelnie magasabb szintű források és ellátás mellett. Azon túl, hogy a Rendőrség ilyenkor a katonai műveletek ellátásához hasonló ellátmánnyal, forrásokkal és logisztikával rendelkezhet, alapjaiban véve a normál-békeidőhöz hasonló módon, feladat ellátási rend alapján látja el új típusú feladatait.

A fentiek szerinti feladatok ellátását, azzal járó adminisztrációs kötelezettségeket a rendőrség a rendelkezésre álló informatikai rendszerek, így a RZS (NEO) Integrált ügyviteli és feldolgozó rendszer alkalmazásával, használatával látja el.

A rendőrség működését különleges jogrend bevezetésekor az alábbi utasítások határozzák meg legfőképpen.

A 26/2012. (VI.15.) BM utasítás a Belügyminisztérium, és a Belügyminiszter által irányított szervek készenlétbe helyezéséről, a különleges jogrend bevezetésére történő felkészülés szabályairól, valamint személyi állományának értesítéséről.

Az utasítás a Belügyminisztérium hivatali egységeire, szerveire, valamint a Belügyminiszter által irányított önálló belügyi szervekre terjed ki. Meghatározza, hogy a különleges jogrendre hogyan, milyen módon kell a BM szerveknek felkészülni, valamint meghatározza a különböző készenléti fokozatokat, az értesítés, bevonulás rendjét is.

Erre épül rá és határozza meg az ágazat ide vonatkozó rendelkezéseit, a 30/2013. (VII. 5.) ORFK utasítás az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv készenlétbe helyezéséről, a különleges jogrend bevezetésére történő felkészülésének szabályairól, valamint személyi állományának értesítéséről.

Az említett utasításokból kiemelném a következő fogalmi meghatározásokat.

„Készenlét: a rendőri szervek olyan állapota, mely biztosítja békeidőszakban, valamint a különleges jogrend időszakában jelentkező rendkívüli feladatok szervezett megkezdését, majd a személyi és anyagi-technikai feltételek megteremtése után a folyamatos végrehajtást.

Készenlét fokozása: olyan rendszabályok bevezetése, végrehajtása, melyek eredményeként a rendőri szervek felkészültsége egyre jobban megközelíti, illetve eléri az általánostól eltérő, a különleges jogrend időszakában jelentkező feladatok végrehajtásához szükséges szintet.”⁷

A cikkem vonatkozásban megemlíteném, hogy ezen állapotok alkalmával nagyon fontos parancsnoki teendő a mindennapos feladatok ellátása során a Robotzsaru (NEO) Integrált ügyviteli és ügyfeldolgozó rendszerben történő szolgálatvezénylés naprakész veze-

⁷ 30/2013. (VII. 5.) ORFK Utasítása - az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv készenlétbe helyezéséről, a különleges jogrend bevezetésére történő felkészülésének szabályairól, valamint személyi állományának értesítéséről.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

tése, továbbá a harcérték jelentés pontos leadása is, melyet ezen rendszerben rögzítve kell leadni és továbbítani a Tevékenységirányítási Központ felé.

A jelentésben ugyanis pontos adatok kerülnek rögzítésre, hogy a következő napon kik és hányan lesznek szolgálatban (kitérve arra, hogy ki lát el közterületen szolgálatot, és ki nem), hány személy van betegállományban, gyეს-en, szabadságon, illetve egyéb okból távol, külön pontban szerepelnek azon dolgozók is, akik nem rendelhetőek be. A harcérték pontos leadása azért fontos, mert amennyiben készenlét elrendelésére kerül sor, ez alapján értesítik ki a berendelni kívánt állományt.

Minden rendőri szervnél van kiértéslési terv, melyben a kapitányság teljes állományának kiértéslési adatai szerepelnek, ebben név, cím, telefonszám. A tervben foglaltak szerint, amennyiben riadóra kerül sor, a lehető leghamarabb be kell vonulni a szolgálati helyre és jelentkezni az állomány illetékes parancsnoknál a feladatok ellátása érdekében.

A készenlét fokozása, a különleges jogrend időszakában történő működés szabályai szerint a rendőri szervek a különleges jogrend időszakában jelentkező kötelezettségek és feladataik végrehajtásának feltételeit a készenlétük fokozásával teremtik meg. Ennek során a honvédelmi célból igényelt és a Magyar Honvédség Hadkiegészítési és Központi Nyilván tartó Parancsnokság által részükre biztosított technikai eszközöket, gazdasági, illetve anyagi szolgáltatásokat veszik igénybe.

A rendőri szervek a készenlét fokozása során a jogszabályokban, a közjogi szervezet-szabályozó eszközökben, valamint egyéb normákban, szervezeti és működési szabályza-taikban vagy ügyrendjeikben meghatározott feladatrendszerükkel összhangban vesznek részt a honvédelmi feladatok végrehajtásában.

A fentiekben kiragadott és különleges jogrend esetén is használatos rendben elenged-hetetlenül fontos az információs rendszerek – ideértve az RZS (Neo) rendszer – biztonsá-gának megléte, általuk nyújtott szolgáltatások biztosításának folytonossága is.

Mindezek által a rendszereknek mind a készenlét idején, mind fokozott készenlét ese-tén is a magasabb szinten megvalósuló rendőrségi műveletekben megjelenő kihívásoknak kell megfelelniük. Azon oknál fogva, hogy a rendszerek külső-, vagy belső fenyegetések hatására vagy annak következtében manipulálva a műveletek eredményes végrehajtását nem teszik lehetővé vagy veszélyeztetik azokat.

INTEGRÁLT ÜGYVITELI ÉS ÜGYFELDOLGOZÓI RENDSZER AZ INFORMÁCIÓS MŰVELETEK SZEMSZÖGÉBŐL

Az információbiztonságot és az informatikai biztonságot gyakran összekeverik egymással. Az információbiztonság és az informatikai biztonság különbözik egymástól. Az információ-biztonság a szóban, rajzban, írásban, a kommunikációs, informatikai és más elektronikus rendszerekben, vagy bármilyen más módon kezelt adatok védelmére vonatkozik. Ezzel szemben például az informatikai biztonság csak az informatikai rendszerekben kezelt ada-tok, és az azt kezelő rendszer védelmét jelenti.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Informatikai rendszer az adatok kezelésére használt elektronikus eszközök, eljárások, valamint az ezeket kiszolgáló és a felhasználó személyek együttese. Adatkezelés az adatok gyűjtése, felvétele, tárolása, feldolgozása (megváltoztatása, átalakítása, összegzése, elemzése stb.), továbbítása, törlése, hasznosítása (ideértve például a nyilvánosságra hozatal is), és felhasználásuk megakadályozása.

Ezek alapján az informatikai rendszerekhez tartoznak a számítástechnikai rendszerek és hálózatok, a vezeték- mobil- rádiós és műholdas távközlés, a vezeték- rádiófrekvenciás és műholdas műsorszórás, a rádiós vagy műholdas navigáció, az automatizálási-vezérlési és ellenőrzési rendszerek, valamint a fentiek felderítéséhez, lehallgatásához vagy zavarásához használható rendszerek.⁸

A Robotzsaru-2000 integrált ügyviteli és ügyfeldolgozó rendszer részletes elemzését követően elkezdődött egy új alapokon nyugvó, de a régi rendszer fejlesztési, működtetési tapasztalatait hasznosító kliens-szerver architektúrájú rendszer fejlesztése. A korábbi rendszer felhasználói funkcióit új logikai, illetve fizikai architektúrára helyezi a Robotzsaru NEO, és olyan új felhasználói, adminisztrációs funkciókkal bővül, melyeket a Robotzsaru-2000 rendszerben nem lehetett megvalósítani.

Alapfilozófiája, hogy a különféle adatok keletkezési helyükön kerüljenek be a rendszerbe, így elkerülhetők az időt és figyelmet igénylő utólagos adatbeviteli munkafázisok. Egyre több szakterület munkáját támogatja, azonban figyelembe kell venni, hogy az egymásra épülő folyamatokban megjelenő adminisztrációs kötelezettségek akkor csökkennek, ha minden érintett felhasználó a rendszeren belül végzi munkáját.

Az új programmal lehetőség nyílik a rendőrségen fejlődő hardver-környezet kihasználására, illetve az újabb technikai eszközök támogatására, ezáltal egyszerűen és olcsón a rendszerbe illeszthető azon szervek munkája is, akiknek nem megfelelő az elektronikus kapcsolata a számítógépes hálózatokkal.

Az alkalmazás lehetőséget biztosít más intézmények rendszerével történő együttműködésre is. Ilyen például a banki riasztó rendszer, amely a különböző pénzügyintézetektől érkező riasztások azonnali kezelését, feldolgozását, az azonnali intézkedések foganatosítását támogatja.⁹

A Robotzsaru rendszer és egyéb informatikai rendszerek kapcsolata

A Robotzsaru rendszer adattovábbítási célú kapcsolatai:

- a) Kriminálisztikai Archiváló Rendszer (KAR),
- b) Automatikus Arcképfelismerő és Azonosító Rendszer (3AR),
- c) Körözési Információs Rendszer (HERMON),
- d) Bűnügyi Nyilvántartási Rendszer,
- e) Központi Szabálysértési Nyilvántartó Rendszer,

⁸ http://portal.zmne.hu/download/bjkmk/bsz/bszemle2008/4/10_Muha_Lajos.pdf 139-140. old. Letöltés ideje: 2016.01.20

⁹ Bihonné Király, Edit: Robotzsaru NEO rendszer felhasználói kézikönyv. 24/2006. BM-IHM-NKÖM együttes rendelete alapján Robotzsaru NEO rendszer Tanúsítása, Nyíregyháza, 2014.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

- f) Bűnügyi és Rendészeti Biometrikus Adatok Nyilvántartása,
- g) SZBEKK felé a szervezett bűnözéssel összefüggő bűncselekmények vonatkozásában,
- h) Központi Bíróság Nyilvántartó (Nemzeti Közlekedési Hatóság),
- i) Közlekedési előéleti pontot nyilvántartó szerv (KEKKH),
- j) Közúti személyi sérüléssel közlekedési balesetek (KSH).

A Robotzsaru rendszer on-line módon adatokat kér:

- k) a polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásából,
- l) a járműnyilvántartásból,
- m) a központi szabálysértési nyilvántartásból, központi okmány nyilvántartóból,
- n) a HERMON Körözési Információs Rendszeren keresztül a SIS rendszerből,
- o) az OIT Hivatala Gondnokoltak Elektronikus Nyilvántartásából,
- p) Központi Bíróság Nyilvántartótól (Nemzeti Közlekedési Hatóság).¹⁰

Robotzsaru rendszer a rendőri szervek alap informatikai rendszere, olyan informatikai alkalmazások együttese, amely egységes rendszerbe foglal valamennyi nyílt rendőrségi tevékenységgel kapcsolatban keletkező, illetve beszerzett elektronikus adatot és iratot. A rendőri munka jellegéhez, illetve az egyes felhasználói csoportok feladat- és munkaköréhez igazodó felhasználói jogosultságok biztosításával komplex módon támogatja a rendőri szervek munkáját az elektronikus iratkezelésen, adatszolgáltatáson és feldolgozáson keresztül. Részét képezi a Dokumentumtár, a Netszaru rendszer és a Robotzsaru NEO rendszer.

Robotzsaru rendszer fejlesztéséért és üzemeltetéséért felelős szervezeti elem az ORFK Gazdasági Főigazgatóság Informatikai Főosztály irányításával az ORFK Fejlesztési Osztály és az ORFK Gazdasági Főigazgatóság Gazdasági Ellátó Igazgatóság Országos Helpdesk, amely a Robotzsaru rendszert fejleszti és üzemelteti a rendőri szervek részére.¹¹

A program legfőbb jellemzőit tekintve elmondható, hogy a NEO architektúrája szempontjából egy kliens-szerver üzemmodú alkalmazás. A szerver oldalon UNIX vagy LINUX operációs rendszerű központi gépeken régiós ORACLE adatbázis szolgálja ki adatokkal a munkaállomásokon futó klienseket. Valamint egy központi UNIX vagy LINUX operációs rendszerű központi gép biztosítja az országosan együttes információáramlást a szervezeti egységek között.

¹⁰ 18/2011. (IX.23.) ORFK utasítása a Robotzsaru integrált ügyviteli, ügyfeldolgozó és elektronikus iratkezelő rendszer egységes és kötelező használatáról, jogosultsági rendjéről, az adatvédelem, valamint a rendszerfejlesztés előírásairól

¹¹ 18/2011. (IX. 23.) ORFK utasítása a Robotzsaru integrált ügyviteli, ügyfeldolgozó és elektronikus iratkezelő rendszer egységes és kötelező használatáról, jogosultsági rendjéről, az adatvédelem, valamint a rendszerfejlesztés előírásairól.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A rendszer támogatja az offline-működést, amely azt jelenti, hogy csak bizonyos időközönként igényel hálózati kapcsolatot a NEO kliens. A munkaállomáson offline módban is elérhetők a lényegesebb funkciók.¹²

Az egyik legfontosabb rendszer tervezési alapelv a stabilitás volt. Minden megvalósításra kerülő funkció esetében felkészül a rendszer a tipikusnak tekinthető, szoftveres-, illetve hardveres eredetű (például hálózat) kivételek kezelésére. Az éppen munka alatt lévő helyi adatbázist, irat- és fényképtárat titkosítva tárolja.

Hely, idő, platform és kommunikáció független rendszer, azaz bármely jogosult felhasználó a rendőrség bármely a minimális hardware követelményeknek megfelelő számítógépen bármikor el tudja végezni minden iratkezelési munkáját, és azt kommunikáció megléte esetén automatikusan visszajuttatni a közös adatbázisba.

A felhasználók a megfelelő jogosultság birtokában kereséseket tudnak futtatni a nyilvántartásokban a megfelelő adatrögzítő felületekből kiindulva. A keresésekhez külön felületet is biztosít a program, ahol akár egyszerre több nyilvántartásba is elküldhetők a kérdések. A Netsaru országos információs rendszer adatbázisában is képes kereséseket futtatni az alkalmazás. A kérdéseket egy központi szerveren futó alkalmazás dolgozza fel, s továbbítja az országos adatbázis irányába.

A felhasználók számára az információközlést egy kliens alkalmazás végzi, tehát felületet biztosít az összes elérhető információs rendszerhez. A kliens program használatával a felhasználó bárhol az országban, bármelyik munkaállomásról be tud jelentkezni, és a saját munkában dolgozni akkor is, ha azokat a munkákat az ország egy másik pontján kezdte el.

Robotzsaru NEO rendszer beépített postázási funkcióval rendelkezik, amely lehetővé teszi a munkaállomások közötti kommunikációt. A postázott csomag tartalma gyakorlatilag bármilyen olyan információ lehet, amely a párhuzamos, illetve a csoportos munkát segíti. Minden korábbi irat gyorsan hozzáférhető és teljesen vagy részben beemelhető a NEO-ban előállított iratokba.

ROBOTZSARU RENDSZER SZÁMÍTÓGÉP-HÁLÓZATVÉDELEMI ASPEKTUSBÓL

A számítógép hálózatok védelmének megvalósítása lehet passzív és aktív. A passzív védelmi módszerek és eszközök lehetnek a tűzfalak, a vírusirtók, a hozzáférés szabályozása és a behatolás detektálás és adaptív válaszlépések. Az aktív védelem módszerei közé sorolhatók a megelőző támadások, az ellentámadások és az aktív megtévesztések.¹³

Az RZS alkalmazásban az adatok védelme lényegében három szinten valósul meg. Először az adott felhasználót be kell illeszteni a szervezeti hierarchiának megfelelő helyére (mely főosztály, osztály, alosztály stb. tagja). Ez meghatározza, hogy mely egység

¹² Bihonné Király, Edit: Robotzsaru NEO rendszer felhasználói kézikönyv. 24/2006. BM-IHM-NKÖM együttes rendelete alapján Robotzsaru NEO rendszer Tanúsítása, Nyiregyháza, 2014.

¹³ http://uni-nke.hu/downloads/bsz/bszemle2006/1/06_Haig_Zsolt.pdf, letöltés ideje: 2015. december 21. 12:10 AJP-3.10 Allied Joint Information Operations Doctrine (draft). 2002. szeptember.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

anyagaihoz (ügyeihez, érkeztetéseihez, postabontásaihoz) férhet hozzá, ha azt az egyedi ügyszintű jogosultságok egyébként nem tiltják.

Ezt követően valamilyen szerepkörbe kell sorolni, amely meghatározza, hogy milyen menü-pontokat láthat, azaz milyen feladatokat hajthat végre. Ez a két szint meghatározza, hogy mely iratokhoz, ügyiratokhoz és az abban tárolt objektumokhoz férhetnek hozzá az egyes felhasználók, ezeket az adatokat a rendszergazda állítja be a felhasználó vezetőjének döntése alapján. A harmadik szintet az egyedi ügyiratszintű jogosultságok jelentik, lehetséges, hogy egy adott ügyirathoz korlátozni, esetleg kiterjeszteni akarjuk a hozzáférést.

A Rendőrség informatikai rendszereit biztonsági osztályokba kell sorolni. A védelmi intézkedések alkalmazásáért az egyes rendszereket üzemeltető informatikai szervezetek vezetői a felelősek. Az információvédelmi biztonsági osztályok:

- a) Információvédelmi alapbiztonsági (1.) osztály: ide olyan adatok kerülnek rögzítésre, melyek nyíltak, jogszabályok által meghatározott és különösen nem védett adatok, például személyes, üzleti adatok.
- b) Információvédelmi fokozott biztonsági (2.) osztály: ide olyan adatok kerülnek, melyek titkos, bizalmas vagy korlátozott terjesztésű minősítési szintet érnek el,
- c) Információvédelmi kiemelt biztonsági (3.) osztály: pl. szigorúan titkos minősítési szintű adatok.

A rendszer tekintetében számítógép-védelmi szempontból említést érdemelnek a jelszavak használata, mint védelmi eszköz megléte. A hozzáférés szabályozás egyik leginkább alkalmazott módszere, ugyanis egy adott számítógéphez való hozzáférést sokszor kötik valamilyen jelszó használatához. Ezzel lényegében kizárható a külső beavatkozó megjelenése és csak az fér hozzá a rendszerben tárolt adatokhoz, aki azokat ismeri és megfelelően alkalmazza.

A felhasználók tekintetében kiemelendő hogy az érintett adatállományokat csak azonosított felhasználók érhetik el. Minden felhasználónak egyedi bejelentkezési azonosítóval és jelszóval kell rendelkeznie, melynek hiányában nem engedélyezett a hozzáférés. A jelszóval történő védelem esetén kiemelendő az, hogy ezeket meghatározott normák alapján kell megalkotni, nem lehetnek sablonosak, illetve meghatározott időnként azokat változtatni kell, melynek hiányában nem enged be a rendszer.

A jelszavak használatával kapcsolatban kifejtendő még az, hogy egy esetleg támadás esetén – például egy jogosulatlan hozzáférő jelszó felhasználási próbálkozása – a rendszer védelmi mechanizmusokkal szükséges ellátni, mely naplózási tevékenység keretén belül valósul meg.

Ennek követelménye belső normatíva alapján meghatározott:

„Az elszámoltathatóság és auditálhatóság biztosítása érdekében olyan regisztrációs és naplózási rendszert (biztonsági napló) kell kialakítani, mellyel utólag nyomon követhetők az informatikai rendszerben bekövetkezett -fontosabb események- különös tekintettel azokra, amelyek a rendszer biztonságát érintik és ezáltal lehetséges a hozzáférések jogosultságá-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

nak ellenőrzése, illetéktelen hozzáférés megtörténtének és a felelős személyének megállapítása.”¹⁴

Biztonságosan védett számítógép-hálózatokban gyakran többszintű jelszavas védelmet alkalmaznak, azaz egymás után több jelszókérést kell kielégíteni, ami azt jelenti, hogy a rendszerbe való belépésnél is, illetve abban futó és azzal szervesen kapcsolódó további rendszerek, így például KEKKH, körözési nyilvántartás, bünyügyi és szabálysértési nyilvántartó rendszer eléréséhez is további jelszavak kérésének kell eleget tenni. Ezen követelményeknek az RZS rendszer megfelel. A jelszavak alkalmazása sem ad azonban teljes biztonságot.

A számítógép-hálózati védelem témakörét másik aspektusból is kívánom érzékeltetni, hiszen a legtöbb esetben a védelem az információs támadásokkal szemben szoftveres úton történik leginkább, amelyre különféle víruskeresők, vírusirtók, hálózati tűzfalak, jelszavak állnak rendelkezésre.

Az idevonatkozó norma megállapítja azt, hogy:

„Minden szervezetnél ki kell alakítani azt a személyzeti struktúrát, amelynek feladata és felelőssége az informatikai rendszer megbízható üzemeltetése, ezáltal az alkalmazások megbízható működésének biztosítása. Az informatikai biztonság területén az alábbiakban meghatározott, jól elhatárolható feladatokat kell meghatározni, és az elvégzésükért felelős személyeket kell kijelölni.

Az informatikai vezetőknek ki kell jelölnie az informatikai részrendszerek, rendszerszoftverek, hálózati adatbázis-kezelők, levelező rendszerek, központi kiszolgálók, szerverek és alkalmazások rendszeradminisztrátorait, meg kell határozni feladataikat és felelősségüket. A rendszer-adminisztrátorok és rendszergazdák feladatkörét a munkaköri leírásukban kell meghatározni. Az adminisztrátori feladatoknak összhangban kell lenniük a hardver/szoftver termék gyártója által előírt karbantartási és üzemeltetési előírásokkal.

Az informatikai vezetőknek gondoskodnia kell az üzemeltető és karbantartó személyzet olyan szintű képzéséről, hogy a hibákat mind a hardver, mind a szoftver területen képesek legyenek elhárítani, vagy a külsős szerviz partnerek részére körülhatárolni.

Rendőrség személyi állománya számára biztosítani kell a Rendőrségi informatikai rendszereinek kezeléséről, az informatikai biztonsággal kapcsolatos oktatását, vizsgáztatását.”¹⁵

A számítógép-hálózat más hálózatoktól való elválasztásának az egyik elterjedt módja a tűzfalak használata. A tűzfalak lényegét tekintve a hálózatok közti kapcsolataként is nevezhetők, melyek közt elhelyezkedve, többek közt szűrő feladatokat látnak el. Kimondott célja akadály létesítése és ezáltal a támadás lehetőségeinek kiküszöbölése. Működésük

¹⁴ 60/2008. (OT 32.) ORFK utasítás a Rendőrség Ideiglenes Informatikai Biztonsági Szabályzatának kiadásáról 51. pontja

¹⁵ 60/2008. (OT 32.) ORFK utasítás a Rendőrség Ideiglenes Informatikai Biztonsági Szabályzatának kiadásáról 95-100. pontjai

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

alapja a rendszergazdai beállítások, ugyanis nagyban függ attól, hogy milyen szűrőrendszerrel állítják be.

Említést érdemelnek az RZS rendszer vírus irtás funkcióinak megléte is, melyek különböző módszerek segítségével ismerik fel az olyan programok megjelenését, melyek ártó funkciókkal bírnak.

„Biztosítani kell a szervezet egészére, azaz a hálózat minden belépési-és végpontjára kiterjedő elektronikus vírusvédelmet. A vírusvédelmi alkalmazásnak alkalmasnak kell lennie minden fájlművelet előtt az adott fájlra vonatkozó automatikus víruskeresésre, s fertőzés esetén a fájlhozzáférés automatikus blokkolására. A vírusvédelmi alkalmazásnak alkalmasnak kell lennie valamennyi számítógépes kártevő (malware, trójai, kémprogram, tárcsázó stb.) felismerésére.”¹⁶

Ezzel kapcsolatos feladatok ellátásért a központi menedzsment felelős, akiknek ellenőrizni kell a belépési-, és a végpontokon futó vírusvédelmi motorok hibátlan működését; a védelmi pontokon a vírusadatbázis frissességét; és a vírusincidenseket. A központi menedzsment rendszerbe be nem vont gépeket (mobil számítógépeket) egyedi vírusvédelmi alkalmazással kell ellátni. Ebben az esetben a számítógép felhasználóit ki kell képezni az alkalmazás használatára, kezelésére és ellenőrzésére, különös tekintettel a rendellenes működések felismerésére.

A számítógép-hálózati védelemről elmondható, hogy önmagában a hálózat védelmét jelenti az adatbázisokban tárolt adatok megszerzésére irányuló jogosulatlan hozzáféréssel és behatolással szemben. Ezekon kívül azonban figyelemmel kell lenni arra is, hogy a számítógép hálózatok védelmét külső szempontból is végre kell hajtani. Különös figyelemmel különleges jogrendi „hadiállapot” alkalmával megjelenő fenyegetések, veszélyek hatására nagyobb kockázat alakul ki, mint béke időszakban. Ide értjük a szándékos, erőszakos külső fenyegetéseket, melyek az információs rendszereink lerontása, avagy működésképtelenné tételére irányulnak.

Mindezen külső támadás, fenyegetés meglétének elhárítására -akár szándékos vagy katasztrófa jellegű- intézkedéseket kell tenni. Az informatikai rendszer biztonsága szempontjából azokat a helyiségeket és épületeket kell védeni, melyekben a rendszer működik. Az informatikai rendszer infrastruktúráját is ideértem, mely kiterjed az üzemeltetést végző személyzetre, illetve figyelni kell a tápfeszültség ellátásra, túlfeszültség és villám-, tűzvédelemre is egyaránt.

A védeni kívánt objektumok tekintetében különböző technológiai követelményeknek kell megfelelniük, illetve kiemelendő hogy a nap 24 órájára személyi felügyelettel kell ellátni, illetve a beléptetési rendszert is szabályozni szükséges.

¹⁶ 60/2008. (OT 32.) ORFK utasítás a Rendőrség Ideiglenes Informatikai Biztonsági Szabályzatának kiadásáról 183-188. pontjai

ÖSSZEGRZÉS

Az informatikai rendszerek biztonsága nagymértékben a biztonsági elírásoktól és a helyes felhasználói magatartástól függ. A felhasználók többsége lazán kezeli a biztonsági kérdéseket, úgy gondolják eleget tudnak, vagy egyszerűen azt hiszik, hogy semmi közük nincsen az informatikai biztonság kérdéseéhez. Azonban az informatika rohamos fejlődése azoktól is megköveteli a megfelelő tudást, akik nem informatikai szakterületen dolgoznak. A fenyegetések és azok veszélyeit a felhasználók ismereteinek folyamatos frissen tartásával lehet csak elhárítani.

A különleges jogrend idején foganatosítandó rendőri műveletek alapját képező rendőrségi informatikai rendszer információs műveletekkel való összehasonlítása apró betekintést engedett számomra a békeidőszaktól eltérő időben a rendőrségi működésre, kiemelve ezzel az informatikai rendszerünk előnyeit és hátrányait.

Jelenlegi állapot szerint a megfelelő informatikai tudás megszerzése a felhasználókra van bízva. A rendészeti szegmensben biztonságot veszélyeztető fenyegetésekre, nem minden esetre vannak kidolgozott gyakorlati útmutatások, tapasztalatok, ezek hiányában pedig csak a rendelkezésre álló jogi szabályozók elemzésével lehet megfelelően válaszolni, eredményezve ezzel a felhasználók informatikai biztonság tudatosságának növelését.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. AJP-01 (B) Allied Joint Doctrine. Ratification Draft 1. – 14–1. o.
2. AJP-3.10 Allied Joint Information Operations Doctrine (draft). 2002. szeptember.
3. Baán, Mihály–Bors, István–Csiffáry, Tamás–Hári, László–Kocsis, Lajos–Szentés, László: Védelmi Igazgatás, Hagyomány és Megújulás - Magyarország Védelmi Igazgatása a Közigazgatás Új Környezetében. Egyetemi Jegyzet, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2014.
4. Bihonné Király, Edit: Robotzsaru NEO rendszer felhasználói kézikönyv. 24/2006. BM-IHM-NKÖM együttes rendelete alapján Robotzsaru NEO rendszer Tanúsítása, Nyiregyháza, 2014.
5. Haig Zsolt, Kovács László, Ványa László: Információs hadviselés – információs terrorizmus – kiber-terrorizmus: 6. fejezet In: Szenes K (szerk.) Az informatikai biztonság kézikönyve: informatikai biztonsági tanácsadó A-tól Z-ig. Budapest: Verlag Dashöfer Szakkönyvkiadó Kft, 2006. pp. 1-85. (ISBN:9639313122)
6. Haig, Zsolt: Network-Centric Warfare and Sensor Fusion. AARMS Volume 2, Issue 2. MZNDU, Budapest, 2003.
7. Haig Zsolt: Számítógép-hálózati hadviselés rendszere az információs műveletekben, BOLYAI SZEMLE 15. évf.:(1. sz.) pp. 54-73. (2006)
8. Muha Lajos: Az informatikai biztonság egy lehetséges rendszertana, BOLYAI SZEMLE 4. sz. pp. 137-156. (2008)
9. 60/2008. (OT 32.) ORFK utasítás a Rendőrség Ideiglenes Informatikai Biztonsági Szabályzatának kiadásáról 51., 95-100., 183-188. pontjai

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

10. 18/2011. (IX. 23.) ORFK utasítása a Robotzsaru integrált ügyviteli, ügyfeldolgozó és elektronikus iratkezelő rendszer egységes és kötelező használatáról, jogosultsági rendjéről, az adatvédelem, valamint a rendszerfejlesztés előírásairól.
11. 30/2013. (VII. 5.) ORFK Utasítása - az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv készenlétbe helyezéséről, a különleges jogrend bevezetésére történő felkészülésének szabályairól, valamint személyi állományának értesítéséről.
12. http://uni-nke.hu/downloads/bsz/bszemle2006/1/06_Haiq_Zsolt.pdf letöltés ideje: 2015. december 21. 12:10
13. http://portal.zmne.hu/download/bjkmk/bsz/bszemle2008/4/10_Muha_Lajos.pdf 139-140. old.
Letöltés ideje: 2016.01.20

SZILVIA SZABÓ¹**Competency management in the HR management of Public Service****Kompetenciamenedzsment a közzolgálat emberi erőforrás gazdálkodásában****Abstract**

HR management is one of the biggest value of the Public Service. Thus its purposeful and conscious management is an important factor of the organizational success. The application of the competency management toolbar can mean a change in attitude in the HR management of this special labor market. This article aims to introduce the particularity of organizations functioning this way starting with the definition of the competency management (by introducing the situation of employees and employers as well) while focusing on human processes of the strategic-based HR management system. Furthermore, We also want to introduce the current practice in public service and briefly discuss future opportunities.

Keywords: competency management, public service, strategic based human resource management

Absztrakt

Az emberi erőforrás a közzolgálat egyik legnagyobb értéke. Tervszerű és tudatos menedzselése a szervezeti siker fontos tényezője. A kompetenciamenedzsment eszköztárának alkalmazása szemléletváltást jelenthet e sajátosnak mondható munkaerőpiaci közeg emberi erőforrással való gazdálkodásában. A cikk a kompetencia menedzsment meghatározásából kiindulva ismerteti az így működő szervezetek sajátosságait (munkaadói és munkáltatói oldalról egyaránt), központba állítva a stratégiai alapú emberi erőforrás gazdálkodási rendszer humánfolyamatait. Röviden bemutatja a téma jelenlegi közzolgálati gyakorlatát, kitér a jövőbeli lehetőségekre.

---

¹ Nemzeti Közzolgálati Egyetem - National University of Public Service, E-mail: szabo.szilvia@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0001-6313-555X

Kulcsszavak: kompetenciamenedzsment, közszolgálat, stratégiai alapú emberi erőforrás menedzsment

INTRODUCTION

HR management is one of the biggest values of Public Service Organizations; therefore its purposeful and conscious management is an important factor of the success. The application of the competency management toolbar can mean a change in attitude in the HR management. One of the most important roles of the organizational functioning of the strategic based integrated human resource management is to provide professional, high quality human resource at the right time and quantity (Szabó and Szakács 2016). The slogan “right person in the right place”² is being appreciated and gets extra content nowadays, since the term of “managing” is being replaced with “caring” in human resource management. The common language of this paradigm shift lies in the competencies that help to manage particular human functions effectively, such as recruitment, selection, performance evaluation, promotion, career and recruitment programs, training, and job systems (Szabó and Szakács 2015).

1. DEFINITION OF COMPETENCY MANAGEMENT

The basic definition is specified by Henczi and Zöllei (Henczi and Zöllei, 2007: 48-49) in their book “Competency management” as follows: “*Competency management can be specified primarily as series of related activities serving the realization of organizational objectives allowing the planning and ensuring of the competency resources required, and the rational use and development of competency potential available continuously, thus increasing the performance of employees.*” The efficient organizing of human resources has a key role in the organizations of public service in our rapidly changing world. Systems built on competencies are obviously the most effective, and unified functioning tools of the strategic based human resource management, because they mean such a management discipline that can be characterized by the followings:

- performing the setting up of a competency model, defining, describing and clarifying current competencies based on organizational goals and expectations;
- establishing competency requirements, thus harmonizing individual and organizational goals and competencies sets;
- facilitating the planning process of human resources, ensuring the resupply, and the effective and constructive utilization of the already existing workforce;
- ensuring the effectiveness and cost-efficiency of training and development programs;

² This slogan was used by Lyard, who was a member of parliament of the British House of Common during the Industrial Revolution (1855) and since then it became almost commonplace among human resource management professionals

- facilitating and supporting the efficient organizational internal and external communication strategy.

Competency management includes, methodizes and moves all tools linking to human functions of the competency based managing in the strategic based human resources management.

2. ORGANIZATIONAL ASPECTS OF APPLYING THE COMPETENCY MODEL

Accordingly the competency model is the toolkit of the competency management, which is a frame system connecting the employee, the organization and the position and in which the competency requirements determined to each particular position and the compliance among the individual competencies will be realized (Henczi and Zöllei, 2007:82). It is basically:

- a dynamic and powerful practical tool, which ensures optimal workforce, which is consistent with the organizational objectives;
- an organizational structured system breakdown into different functional competency groups (occupational groups, levels).

Due to their special nature public service organizations can harmonize the competencies of employees, leaders and organizational culture by establishing and applying different types of competency models in practice. The literature of competency management recommends the use of the five-factor model of competence in the first instance, in which competencies are adapted to the environment, workflow and self-development (Henczi and Zöllei, 2007:91):

1. general competencies: key- and cognitive competencies,
2. professional competencies: identified with tasks and individual aspirations,
3. social competencies: related to work and social environment,
4. learning competencies: self-improvement,
5. innovative competencies: development of work and social environment.

The design and implementation of well-functioning models have plenty of benefits for both parties at organizational and at individual level as well. (Henczi and Zöllei, 2007:93).

Organizations can primarily enjoy the advantages in the following areas:

- establishing of unified language and information system,
- ensuring and keeping human resources,
- conveying simple and uniform organizational goals toward employees, in form of competency requirements,
- creating motivational working environment,
- professionalism gains importance against subjective elements during evaluations,
- clear training and development trends, thus measuring their efficiency and ROI tracking are also feasible,
- performance measurement, operation of professional careers and career management systems can be placed on predictable and objective basis as well.

It is efficient for employees, because:

- it breakdowns the organizational goals into individual levels, therefore it becomes understandable and practical,
- it can be followed and understood by all employees,
- provides opportunity to join to the innovative efforts of the organization,
- facilitates good predictability of the individual career,
- ensures direct connection between individual performance and remuneration,
- individual developments and trainings become planned and part of the organizational strategy,
- individual careers will be defined as part of common organizational results.

It is clear that competency management is a strong bond between the realization of organizational objectives and the achievement of individual career aspirations (Henczi and Zöllei, 2007:48-50). Applying these models has of course negative effects as well, as these are time and cost-intensive activities for both parties.

3. APPLICATION OF COMPETENCIES IN STRATEGIC BASED HUMAN RESOURCE MANAGEMENT SYSTEMS³

Due to application of competency based solutions the following activities are easier and more efficient in strategic based human resource management systems (Szabó and Szakács 2015:107)

- structured job-based definition of competency requirements of the organization;
- planning and optimization of required human resources;
- ensuring of required human resources, therefore supporting recruitment and selection;
- supporting incentives and performance management, strengthening the competency potential of employees;
- measurement and evaluation, continuous development of employees along the individual and organizational cooperation.

The possible practical applications of competencies are linked completely to human functions of the strategic based human resource management system model. The integration and unified coordination of HR processes are indispensable for the success of the organizational HR strategy. The properly established competency model is suitable for not dealing with each management function isolated, but integrating the following parts of the process (Szabó and Szakács 2015):

- Recruitment, selection and integration (adequacy)
- Career and succession planning, career development in the organization
- Development, training, knowledge management, coaching

³ The topic is more detailed explained in the book: Public Service HR management, editors: Dr. Szilvia Szabó, Dr. Gábor Szakács, Budapest, 2015, National University of Public Service

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

- Performance management (PM)
- Job design and job-based systems (JA-JD)
- Salary system, compensation and remuneration
- Leaving the organization – outplacement

3.1. RECRUITMENT, SELECTION AND INTEGRATION (ADEQUACY)

The aim of recruitment activities is to ensure the required competency toolkit for the organization during a particular period, therefore recruitment and selection procedures have to be organized in sufficient quantity and quality and time and cost-effectively. For this purpose it must be determined before the recruitment process, what competency tools are needed from the ideal candidate for a specific position. Specific job requirements and competencies of their respective candidates are connected with each other in the selection process building on this system. Structured competency-based selection systems do this task in practice supporting employees' suitability verification, and reducing the risk factors of eligibility. Suitability verification means, regardless of the position, whether the employee holding the position meets the previously defined performance and behavior expectations. In addition suitability verification means integration as well, and the existence and level of competencies are examined to measure this in case of each particular employee. Furthermore, the competency based assessment of performance and the assessment of organizational behavior are also significant in this approach.

3.2. CAREER AND SUCCESSION PLANNING, CAREER IN THE ORGANIZATION

The aim of career management to find the potential candidates (talent management, recruitment programs, databases, key-people programs) within the organization according to the understanding of competencies:

- selection of employees for individual career support systems is carried out with competency based methodologies (ambition, additional skills and motivations);
- support of individual careers during the development and progress processes, and in the process of achieving the required higher skills of a new position.
- The following competency based approaches of competency management are significant: professional dimension and individual / private dimension. According to the competency-based approach the approximation and harmonization of the two areas, the creation of work-life balance, is required.

3.3. DEVELOPMENT, TRAINING, KNOWLEDGE MANAGEMENT, COACHING

Developments necessary for career can be realized with the following competency based solutions in a particular organization:

- competency based, practice-oriented trainings,
- Assessment and development centers (AC – DC),

- coaching,
- mentoring,
- tutoring systems.

Due to the application of competencies the development needs are selected and realized in order to support the implementation of the organizational strategy clearly linked to other organizational human functions, such as performance assessment and career care programs.

3.4. PERFORMANCE MANAGEMENT

The aim of performance management systems is to describe, measure, evaluate, communicate and give feedback on individual and group criterion levels supporting the achievement of organizational strategic goals. The existence of competencies, such as the motivation, necessary for the expected performance lead to higher efficiency, therefore developing competencies contribute to performance improvements. The competency based performance evaluation can be accomplished with several methods in practice:

- use of an evaluation scale with respect of competencies, for example: from 1 to 5, transparent method, the scale value is complemented by written explanation with respect to the given competency, objective tool;
- descriptive evaluation, it is a time-consuming tool, but the facts are written down in detail. It is difficult to correlate with expectations and define areas for improvement, subjective tool;
- key competencies and their degrees of a particular position are defined for the performance: this defines the most accurately, whether the employee meets the requirements of a particular position, very accurate, time-consuming tool. Its application needs thorough preparation. Numerical rating scales are linked to all key competencies and the meaning of each value is clearly defined in respect of the given competency.
- in connection with evaluation general, special, individual and leader evaluation aspects are taken into account.

3.5. JOB DESIGN AND JOB-BASED SYSTEMS

The job analysis and evaluation system is the base of the effective and high-quality implementation of all human resources functions. Its competency based application is a strategic issue, which means a substantial change of attitude through its practical possibilities.

Job-based systems can be used in order to:

- define professional and behavioral requirements for the employee holding the position (which can be competencies, personality traits, behavioral requirements);
- support higher level of compliance of job requirements,
- increase individual and organizational performance;
- define performance requirements with respect of particularities of work tasks;

- establish a wage system, which takes into account the objective requirements and values of the position (and not the evaluation of the employee),
- provide career support, because job characteristics necessary for planning public service careers and individual careers can be defined based on results of analysis and evaluation,
- the results of analysis give input to the elaboration of organizational development programs,
- elaborate dedicated training programs and systems,
- provide opportunity for evaluating changes at the level of positions already at the planning phase of organizational transformations and to be able to measure the positive and negative effects of changes reducing possible overloads.
- create a unified competency-based concept is of strategic importance.

3.6. SALARY SYSTEM, COMPENSATION AND REMUNERATION

The competency based salary structure is based on the existence and development of competencies necessary to carry on tasks, so the salary depends on the recognized competence (that is the employability). Competency means not only skills, but the totality of skills, abilities, experiences, techniques, motivations, which are required for the job and help achieving the desired results. The necessary competencies can be defined for all positions and all positions can be grouped depending on competencies. Building on this, different pay bands (competency bands) belong to the formed job groups which borders are wide. Progress within the band depends on the performance that is classified on the basis of competence needs.

3.7. LEAVING THE ORGANIZATION – OUTPLACEMENT

This human resources tool based on competencies can help process the psychological, social and legal effects of dismantling for both the employee and the employer and to search a new job as well. The dismissal indisposes not only employees, but also employers, because from then on the remaining workers are increasingly worried about their jobs, which greatly reduces productivity. In order to alleviate insecurity, the organization should show a caring and protecting attitude toward its employees even after downsizing. The caring dismissal is the key of nowadays competency based outflow policy.

The tool of the outflows from the organization is the so-called exit interview system that is the practice of exit interviews. In this case the affected employee and the HR expert of the organization communicate in order to explore the reasons of the termination of employment. This interview primarily intends to get a feedback about factors leading to leave the organization and the analysis of these reasons help to retain employees in the future.

4. POSITION OF THE COMPETENCY MANAGEMENT IN PUBLIC SERVICE

Changes in the external environment and the specific organizational structure have induced a need for new competences in public sector as well. Employees of public service increasingly detect that knowledge and expertise can be quickly out of date as a result of rapid development. The biggest problem is that the gap between skills and competences required by public organizations and the knowledge gained in vocational education and training system forms in a very short time, although the “property” of public administration should be its employees knowledge. The aim of applying competency based systems is to define exactly the qualities that are expected of holders of certain positions. The determination of competencies can be based on the organizational strategy, vision and values of the desirable culture in the first instance. Taking into account the goals of the Magyar Program⁴ and the Public Administration and Public Services Development Strategy 2014-2020⁵ the well-designed and properly defined competencies and competency levels significantly facilitate the interoperability between the various public service organizations. (SZABÓ 2014:34)

Each organization within public service has to establish its own competency based system taking into account organizational tasks. Leaders have a key role to what extent and manner employees are involved in this process, and how supportive their own leader perceptions and attitudes are in the efficient practical application of competency based solutions. First of all in the competency-based implementation of generation management; talent management; key people and leaders of youth programs; worker mobility; promotion management; competency-based leadership selection and establishing harmony between privacy and workplace (Szabó 2008).

4.1. COMPETENCY BASED WORK SYSTEMS

Positions can be analyzed and evaluated based on competencies and therefore a competency based pay system can be created as well. In the central public administration, such as at organizations of law enforcement and home defense, different position based system solutions have been developed and operated over the past decade.⁶

The Ministry of Interior developed its own job-based system analysis in respect of organizations under the Ministry within the frame of “Forrás⁷ Program” in 1999-2000. (Szakács and Bokodi 2002) Based on the analysis the following points were developed:

- unified job description system,

⁴ <http://magyaryprogram.kormany.hu/>

⁵ http://www.kormany.hu/download/8/42/40000/K%C3%B6zigazgat%C3%A1s_fejleszt%C3%A9si_strat%C3%A9gia_.pdf

⁶ Researches are currently underway on establishing job-based systems

⁷ Forrás=Sourcing

- competence systems of organizations resulting in the opportunity to create operating conditions of a selection, performance appraisal, vertical and horizontal career support system.

Knowing the specificity of each job competency selection criteria and training needs have to be differentiated and career paths and the operation of performance evaluation systems have to be organized in public administration.

It is important to have information on jobs and their “values” within organizations to develop the human resources management and development system of the public sector. The job analysis and evaluation system establishes the high quality and efficient performance of all human resources tasks. Its application is of strategical importance that can bring a substantial change in attitude through its application possibilities, since neither the interoperable public service career model nor the complex human resource management system can be realized without this system.

4.2. COMPETENCY BASED PERFORMANCE EVALUATION SYSTEMS

The competencies and skills described in the competency dictionary with attitudes and behavior characteristics also response how to achieve performance targets. The individual employee performance evaluation system can be established within the competency based human system as well. (Szakács and Bokodi 2012) Linking of organizational and individual performance evaluation is required in the performance evaluation system. The individual performance evaluation has to be built on competencies for each job families. The renewable individual performance evaluation system of public service has been established and operated according to the strategical goals and operative tasks of the Magyar Zoltán Public Administration and Development Program and the personnel strategy of the Government. (Szakács, Bokodi and Szakács 2012). The operation of the above-mentioned public service performance evaluation system has been laid down in legislative framework.⁸

Final Thoughts – Future Thoughts

The topic introduced in this article is well-known in business world. Competency based thinking and solutions are of major importance in the practice of strategic Human Resource management. Although this practice is still narrowly defined in the public service practice, applying the competency management toolkit would mean a paradigm shift for both the public service organizational culture and for the subordinate staff as well. While even the term of competency had a strange sound in the context of HR management in the public sector 15 years ago, there are already some satisfactory solutions nowadays, such as the performance evaluation systems, and we can also see some progress in the development of competency-based job systems. We would suggest that the achieved results should be

⁸ It is defined by the Act CXCIX of 2011 on the Public Service Officials, and by the Government Regulation on order, procedures and levels of public officials performance evaluation rating

kept and further developed, by the fine-tuning of practical methods and operating practical human processes based on unified competencies.

BIBLIOGRAPHY

- 1) Henczi Lajos – Zöllei Katalin (2007): Kompetencia-menedzsment, Perfekt Kiadó, Budapest
- 2) Szabó Szilvia (2008): A vezetői kompetencia-fejlesztés tapasztalatai és lehetőségei egyes rendvédelmi szervek hivatásos állománya körében című doktori értekezés, ZMNE, Budapest,
- 3) Szabó Szilvia (2014): Kompetencia alapú emberi erőforrás gazdálkodás, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Budapest, http://vtki.uni-nke.hu/uploads/media_items/kompetencia-alapu-emberi-eroforras-gazdalkodas.original.pdf
- 4) Közzolgálati HR-menedzsment (2015), szerk: Dr. Szabó Szilvia – Dr. Szakács Gábor, Budapest, Nemzeti Közzolgálati Egyetem
- 5) Közzolgálati stratégiai alapú emberi erőforrás gazdálkodás (2016), szerk: Dr. Szabó Szilvia – Dr. Szakács Gábor, Budapest, Nemzeti Közzolgálati Egyetem
- 6) Szakács Gábor – Bokodi Márta (2012): Kompetenciák a teljesítményértékelésben, Budapest, <http://magyaryprogram.kormany.hu/> Magyary Program
- 7) A Magyar Köztársaság Rendőrsége Munka- és magatartásértékelési és karriertámogatási kézikönyve (2002) Szakács Gábor – Bokodi Márta, RTF RVTKI, Budapest
- 8) Munkakör elemzési kézikönyv (2013) Munkakör alapú rendszer kialakítása almodul, ÁROP 2.2.17 Humán erőforrás gazdálkodás a központi közigazgatásban, Budapest
- 9) Szakács Gábor C.Sc. - Bokodi Márta - Szakács Édua (2012): A közzolgálat egyéni teljesítményértékelési rendszere, Módszertani kézikönyv a rendszert alkalmazó értékelő vezetők részére, Az Államreform Operatív Program -2.2.5.-2008-001 támogatásával kiadja: A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Személyügyekért Felelős Helyettes Államtitkárság, Budapest
- 10) Közigazgatás és közzolgálatás-fejlesztési stratégia 2014 – 2020 http://www.kormany.hu/download/8/42/40000/K%C3%B6zigazgat%C3%A1s_feljeszt%C3%A9si_strat%C3%A9gia_.pdf (letöltés ideje 2016. május 25.)
- 11) <http://magyaryprogram.kormany.hu/> (letöltés ideje: 2016. május 26.)
- 12) A közzolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény, továbbá a közzolgálati tisztviselők teljesítményértékelésének, minősítésének a rendjére, eljárására és szintjeire vonatkozó Korm. rendelet

GYARMATI JÓZSEF¹**A többszemponútú döntési modellek alkalmazásának lehetőségei és korlátai a haditechnikai K+F folyamatokban****Possibilities and Constrains of the Application of Multi-Criteria Decision Making in the Military Research and Development Processes****Absztrakt**

Az optimális, illetve a legjobban alkalmazható haditechnikai eszköz kiválasztása, a K+F+I folyamat egy fontos része. A folyamat megoldásának vannak tudományos módszerei, ezek az ún. többszemponútú döntési módszerek vagy, ahogy ezt a szakirodalom megnevezi Multi-Criteria Decision Making (MCDM). A nevezett módszer haditechnikai alkalmazásával kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat foglalja össze a cikk. Milyen lehetőséget nyújt az elmélet és milyen korlátokkal rendelkezik. Hogyan tudja felhasználni a katonai-műszaki tudomány a döntésselmélet modelljeit?

Kulcsszavak: többszemponútú döntési probléma, K+F, haditechnika

Abstract

The selection of the most appropriate and applicable military equipment is a very important part of the research and development process. There are scientific methods that can help solve this problem. This method is the Multi-Criteria Decision Making. In this paper I will show the most important characteristics of the military application of the MCDM, and I shall also show the possibilities and limits of this scientific method.

Keywords: MCDM, research and development, military equipment

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem/National University of Public Service, E-mail: gyarmati.jozsef@uni-nke.hu, ORCID: 7594-2383

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

1. BEVEZETÉS

A haditechnikai K+F folyamatokban viszonylag gyakran szembesülnek a különböző szintű katonai vezetők olyan döntési problémával, amely során haditechnikai eszközöket kell rangsorolni, illetve eszközök adott csoportjából kell kiválasztani a szervezet számára legmegfelelőbbet, a legjobban alkalmazhatót. A vizsgált eszközök több olyan tulajdonsággal is rendelkeznek, amely a döntéshozók számára meghatározóak és vizsgálatuk szükséges a rangsoroláshoz. Egy példával illusztrálva a döntési problémát egy harceszköz értékelése a klasszikusnak tekinthető mozgékonyág, védettség, tüzere szemponrendszeren keresztül történik, de a döntéshozó nem feltétlenül csak a legnagyobb tüzerejű eszközt keresi, hiszen csak egy tulajdonság vizsgálata nem hoz kielégítő eredményt számára. A döntéshozónak esetünkben az az eszköz lesz az optimális, amelynek a védettsége, a mozgékonyága, és a tüzereje együttesen képviseli a döntéshozó számára az optimális megoldást, vagyis az a legkedvezőbb eszköz, amely az említett szempontok között egy optimális egyensúlyt teremtve elégti ki a döntéshozó céljait, úgy hogy az említett szemponthármas egymáshoz viszonyított súlya a döntéshozói értékrendet tükrözi vissza.

A feladat megoldása az ún. többszemponatos döntési modellek (Multi-Criteria Decision makink, MCDM) segítségével lehetséges, amelynek a döntési modelljét az (1) egyenlet mutatja.

$$\begin{array}{ccccccc}
 & & A_1 & \dots & A_n & & \\
 C_1 & w_1 & u_1(a_{11}) & \dots & u_1(a_{1n}) & & \\
 \vdots & \vdots & \vdots & \ddots & \vdots & & \\
 C_m & w_m & u_m(a_{m1}) & \dots & u_m(a_{mn}) & & \\
 & & x_1 & \dots & x_n & &
 \end{array} \quad (1)$$

- ahol:
- A_j : j -edik alternatíva;
  - C_i : i -edik szempont;
  - w_j : i -edik szempont súlysza;
  - a_{ij} : a j -edik alternatíva i -edik szempont szerinti értéke;
  - u_i : az i -edik szemponthoz tartozó értékelő (hasznossági) függvény;
  - x_j : a j -edik alternatíva pontsza (rangsorban elfoglalt helye).

A döntési modell elemei:

- döntéshozó;
- alternatíva;
- szempont;
- adat;
- súlysza.

A *döntéshozó* az a személy, akinek az értékrendje alapján a döntési modell elkészül. Több döntéshozó is lehet, ebben az esetben csoportos döntési problémáról beszélünk. A döntéshozónak céljai vannak, amelyeket cselekvési változatokon keresztül tud elérni, ezeket *alternatíváknak* nevezzük. A döntéshozó céljai esetünkben összetettek, vagyis az alternatívák nem egy, hanem több vetülete van megvizsgálva, ezeket a *szempontoknak* nevezzük. Az egyes alternatívákat szempontonként vizsgáljuk valamilyen *adat* segítségével, ame-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

lyeknek egyes döntési modellek az un. *hasznosságát* számítják. A szempontok egymáshoz viszonyított fontosságát *súlyszámok* segítségével különböztetjük meg egymástól.

A döntési probléma során olyan döntési kritériumot kell keresni, amely a döntési modell elemeit felhasználva az alternatívákat a komplex döntéshozói értékrend alapján rangsorolni tudja.

A modell a szakirodalom által jól leírt és széleskörűen publikált (Ishizaka & Nemery, 2013), (Rapcsák, 2007). A hazai katonai alkalmazásra mutat példát (Gyarmati, 2011), (Kavas, 2013), (Kavas, 2007) (Pogácsás, 2012), (Szakácsi, 2013), (Bimbó, 2013).

A cikk korábbi kutatásokra, illetve korábbi alkalmazásokra támaszkodva feltárja azon katonai jellegzetességeket, amelyek szükségesek a döntésemélet ezen területének felhasználásához, illetve meghatározza azon peremfeltételeket amelyek szükségesek az alkalmazáshoz.

2. A DÖNTÉSI MODELL ELEMEI

A haditechnikai eszközök rangsorolásában az MCDM – figyelembe véve az előző pontban felsorolt forrásokat – gyakran alkalmazott eljárás. A korábbi tapasztalatokat felhasználva a döntési modell elemeinek speciális katonai jellegzetességei azonosíthatók és bemutatathatók. A katonai sajátosságok meghatározó jelentőséggel bírnak a döntési modellek megalkotásakor. A nevezett sajátosságok a döntési modell elemeinek felhasználásával kerülnek bemutatásra.

2.1. A DÖNTÉSHOZÓ

A haditechnikai eszközök a honvédelem és a honvédség több fő vetületét is érintik, mint például a felhasználó, a logisztika a pénzügy és a hadiipar, ezért a döntési modellben több személy értékrendjét is szerepeltetni kell, amiből következik, hogy a haditechnikai eszközök közötti választás illetve rangsorolás minden esetben csoportos döntési probléma. A honvédelem területén a *döntéshozó* kifejezést általában a legfelsőbb döntéshozói szintekre értik. A döntési modellek viszont nem ezeken a szinteken készülnek, ezért a félreértések elkerülése végett, használatos még a *szakértő* kifejezés is. A szakértő az a személy, aki egy meghatározott szakmai területet szakértelmével képvisel és részt vesz a döntési modellek kialakításában, az értékelésben és a rangsor meghatározásában. A döntéshozó fő szerepe a döntéshozatal során a megfelelő stratégiák megalkotása, amelyből származhat a döntési modellekhez szükséges értékrend. A döntéshozói szint tehát lényegében egy értékrendet állapít meg, amely alapján a szakértői szint modellt tud alkotni.

A szakértők, ahogy azt az előbbiekben említésre került különböző területeket képviselnek ennek megfelelően ugyanazon eszköz más-más vetületeit vizsgálják és ebből adódóan eltérő preferenciákkal rendelkezhetnek.

Azonos szakterületen belül is számíthatunk a szakértők közötti egyet nem értésre, ami haditechnikai jellegzetesség, hiszen egy beszerzési eljárás esetén a kérdéses haditechnikai eszköz jövőbeni használatát kell lényegében megbecsülni és ezt az egyes szakértők

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

azonos szakmai alapon, de más-más szemszögből egymástól eltérő eredménnyel tehetik meg.

Erre jó példát lehet hozni a haditechnika történetéből. A harckocsi alkalmazásáról a két világháború között jelenösen eltérő vélemények alakultak ki a nemzetközi katonai körökben (Hegedűs, 2013), (Hajdú, 2005). A felhasználásra vonatkozó eltérő elvek alapján műszaki tekintetben is eltérő harckocsik lettek gyártva, amely jelentős mértékben befolyásolta a háború cselekményeit. Döntéseméleti szemszögből fogalmazva az eltérő harcászati elvek megvalósításához eltérően súlyozták a mozgékony-ság-védelem-tűzerő szemponthármas-t.

Erre a problémára más haditechnikai eszközöknél is lehet példákat hozni. (Hegedűs, 2004), (Hajdú, 2011)

2.2. AZ ALTERNATÍVA

A cselekvési változat vagy alternatíva jelen esetben a kiválasztható illetve a rangsorba helyezendő haditechnikai eszközöket jelenti.

Egy haditechnikai eszköz a következő specialitásokkal rendelkezik, amelyek befolyásolják a döntés folyamatát:

- a katonai üzemeltetés jellege;
- eszköz rendszerben történő használata.

A haditechnikai eszköz üzemeltetését két fő részre lehet bontani a béke és a háborús üzemre. A békeüzemeltetés jelentős mértékben nem különbözik más polgári életben használt műszaki berendezés üzemeltetésétől, a különbség sok esetben csak a rendkívül kis-mértékű géphasználat lehet. A békeüzem mennyisége paraméterei előre jól tervezhetőek. Nem ilyen egyszerű a helyzet a háborús üzemmel, ami a haditechnikai eszköz fő üzeme, ezeknek a mennyiségi és minőségi mutatóik előre rosszul, pontatlanul becsülhetők csak meg.

A rendszerszemlélet alapján meg kell jegyezni, hogy egy haditechnikai eszközt ön-magában lehet ugyan mérni, de az eredmény megtévesztő értékű lehet, ha nem vesszük figyelembe a környezetét, vagyis a vele kapcsolódó más haditechnikai eszközöket. Egy eszköz működésének minősége jelentős mértékben befolyásolja más eszközök működési minőségét, például a legjobb harceszköz is csak közepes képességet mutathat felderítő vagy híradó eszközök nélkül.

A haditechnikai eszközök döntéseméleti jellegzetességeit vizsgálja és definiálja. (Gyarmati, 2011)

2.3. SZEMPONT

Egy komplex haditechnikai eszköz méréséhez nagyon sok vizsgálati vetület szükséges. Ennek megfelelően egy valós döntési helyzetben a szempontrendszer olyan összetett struktúra, ahol a levélszempontok száma a százat is elérheti.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A haditechnikai eszközt szempontok segítségével mérjük, ahol a mérést több tényező is nehezíti. Sok esetben a nem elegendő műszaki-tudományos háttér miatt hiányoznak az értékelő függvények. Sok szempont csak szubjektív értelemben mérhető, ami ronthatja a mérés pontosságát. A háborús üzemeltetési paramétereknek a hiánya miatt a vizsgált haditechnikai eszköz adott szempont szerinti jövőbeni képességét csak ismeretlen pontossággal lehet becsülni.

2.4. ADAT

A haditechnikai eszközök paramétereit leíró adatok, az eszköztől függően eltérő mértékben állnak rendelkezésre. Egyes adatok gyakran nem érhetők el például költségek, hatásadatok, szabványok, megbízhatósági és ergonómiai mutatók.

Sok esetben problémát jelent a hiteles és ellenőrizhető adatok hiánya. Megoldást a saját vizsgálat jelentene. A saját vizsgálathoz viszont szükségesek az ilyen célra kialakított mérési laboratóriumok.

2.5. SÜLYSZÁM

A súlyszám a szempontok döntéshozói értékrendben foglalt fontosságát hivatott mutatni, meghatározása történhet objektív vagy szubjektív módon. (Jahan & Edwards, 2013) Az objektív eljárások viszont nagy mennyiségű adatot igényelnek, amelyek nem állnak rendelkezésre. A szubjektív eljárások esetében pedig a szubjektivitásból eredő ismeretlen mértékű pontatlanság illetve a szakértői vélemények közötti akár jelentős eltérések jelenthetnek problémát.

3. A HADITECHNIKAI ALKALMAZÁS LEHETŐSÉGE

Az MCDM a döntésemélet egy jól kidolgozott és jól publikált területe, továbbá közvetlenül felhasználható a haditechnikai eszközök rangsorolására. A feladat – mivel az adott probléma megoldásához a tudomány megoldási módszereket kínál – tehát a módszerek adaptálása a katonai-műszaki területre. A felhasználható modellek száma nagy, amelyek lehetővé teszik, hogy a döntéshozó igényeit, helyes választással minél jobban ki lehessen elégíteni. A különböző módszerek különböző tulajdonsága segíti a döntéshozót, hogy a számára legjobbat megtalálhassa. Az MCDM módszerek döntéshozó számára fontos tulajdonságait elemzi az 1. táblázat. A 2. táblázat a haditechnikai eszközöket mérő lehetséges szempontokat csoportosítja.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Erősségek	Gyengeségek	Lehetőségek	Veszélyek
<p>Jól strukturált döntési folyamat.</p> <p>A z MCDM módszerek többségét támogató döntéstámogató szoftverek.</p> <p>Széleskörű és hozzáférhető szakirodalom.</p>	<p>Az eredmények nagyban függnnek a szempontoktól és a súlyszámoktól, amelyek szubjektívek.</p> <p>Az értékelés során a szubjektív ítéletek nem elkerülhetők.</p> <p>Sok adatot igényel, amelyek nem mindig állnak rendelkezésre.</p>	<p>Nagyszámú döntési módszer között lehet választani.</p> <p>Haditechnikai eszközök rangsora számítható.</p> <p>Statisztikai módszerekkel a szubjektívítés negatív hatása csökkenthető.</p>	<p>Pontatlan, rossz eredmények.</p> <p>Ismeretlen pontosságú eredmény.</p>

1. táblázat: MCDM katonai-műszaki alkalmazásának SWOT elemzése. Forrás: saját készítés

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Harci tulajdonságok				Kiképzési tulajdonságok	Fenntartási tulajdonságok	Logisztikai tulajdonságok	Pénzügyi tulajdonságok
Tűzerő	Védettség	Mozgékonyosság	Rendszeresítés kockázata				
átütőképesség; gyűjtőképesség; repezhatás; pontosság, tűzgyorsaság; felderítő- képesség; különböző lövedék v. rakéta típusok alkalmazhatósága.	páncélvastagság; geometriai méretek; geometriai formák; a páncél ellenállóképessége különböző lövedéktípusok ellen; álcázhatóság; tűzelőállás elhagyásának időszükséglete; felderíthetőség; jelkisugárzás mértéke; sebezhetőség; túlélőképesség;	sebesség; gyorsulás; makro- és mikro-akadályleküzdő képesség; hordozhatóság (harctéri); manőverező-képesség; teljesítmény	harci tapasztalatok; üzemeltetési tapasztalatok; gyártó; szövetségi hovatartozás.	kiképzés feltételeinek kialakítása; kiképzés időtartama; kiképzők száma; kiképzési anyagszükséglet; kiképzési biztonság; kiképzési költségek.	megbízhatóság; javíthatóság; harctéri javíthatóság; karbantartási (technikai kiszolgálási) igény; karbantartó-javító személyzet felkészítésének összetettsége; karbantartó-javító berendezések valamint az infrastruktúra egyedisége nagysága.	fejlesztetőség (gyártmányra és gyártóra vonatkozó jellemző); szállíthatóság; raktározhatóság saját és NATO szabványoknak való megfeleltetés; minőségbiztosítás; élettartam.	beszerzési költségek; fizetési feltételek; fenntartási költségek; az eszköz üzembehelyezéséhez szükséges beruházások költsége; raktározási költségek; tárolásba helyezésstartás költségei; amortizáció; garancia.

2. táblázat: (saját szerkesztés) Haditechnikai eszközök értékelésének lehetséges szempontjai. Forrás: (Gyarmati, 2011)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A 3. táblázat a leggyakrabban felhasznált MCDM modelleket mutatja. A táblázat a szakirodalomban megtalálható rendezés szerint sorolja fel a legfontosabb MCDM modelleket. Itt megjegyzendő, hogy ezek a modellek olyan egymástól különböző tulajdonságokkal rendelkeznek, hogy a közöttük való választás szintén egy többszemponútú döntési probléma.

A leggyakrabban használt MCDM módszerek

AHP, ANP, ELECTRE, ER, GAIA, Goal Programing, KIPA, MACHBET, MAUT, PROMEEH, SMART, TOPSIS, VIKOR, WSM, WPM

3. táblázat: A leggyakrabban használt MCDM módszerek (Forrás: Saját készítés)

A döntési folyamat jól strukturált, ezáltal jól vezethetővé és jól irányíthatóvá lehet tenni. A folyamat lehetővé teszi a katonai szervezetbe való illesztését, szétosztva a részfeladatokat a megoldásra legalkalmasabb szervezetek részére. A folyamat mivel csoportos döntési probléma megoldásáról beszélünk jól kombinálható csoportmunka szervezési módszerekkel, továbbá lehetőség van kombinálni egyéb eljárásokkal is. Ilyen iterációs eljárást javasol a (Gyarmati, 2011), ahol a szempontrendszer kialakítására kérdéssor és megfelelő csoportmunkamódszer van kidolgozva.

Az MCDM modelljei segítségével lehetővé válik a kiválasztott haditechnikai eszközök összehasonlítása, rangsor felállítása és a legmegfelelőbb kiválasztása.

A módszerek alkalmazhatóságát számos publikáció igazolja, mint például (Kavas, 2009); (Szakácsi, 2013), (Pogácsás, 2012). Az eljárást tehát jól feldolgozottnak és széles körben alkalmazottnak lehet tekinteni, amelynek felhasználása a haditechnikai eszközökre rangsorának megállapításában jól leír.

4. AZ ALKALMAZÁS KORLÁTAI

A legmegfelelőbb haditechnikai eszköz kiválasztása leggyakrabban beszerzési eljárás keretében válik szükségszerűvé, ebben az esetben az ide vonatkozó jogszabályok előírják a döntési modellt, ami alapján a rangsorolást el kell végezni. Az előírt modell korlátozza a döntéshozó szabadságát viszont az MCDM elveinek és módszertanának jelentős része így is felhasználható, de a jogszabályok mindenképpen korlátot jelentenek.

A haditechnikai eszközök, ahogy azt az első pontban leírtam speciális tulajdonságokkal rendelkeznek, amelyek megnehezítik a döntési modell kialakítását, ilyenek például a hiteles adatok hiánya, a sok esetben hiányzó vagy rendkívül beszűkült katonai-műszaki tudományos háttér. Ezen kívül a legkomolyabb korlátot a haditechnikai eszköz jövőbeni háborús üzeme jelenti, az erre való alkalmasság alapján kell ugyanis keresni az optimális haditechnikai eszközt. A tervezett békeüzemeltetés paraméterei előre jól becsülhetőek. A tervezés időszakában, rendelkezésre állnak a korábban rendszeresített eszközökre való

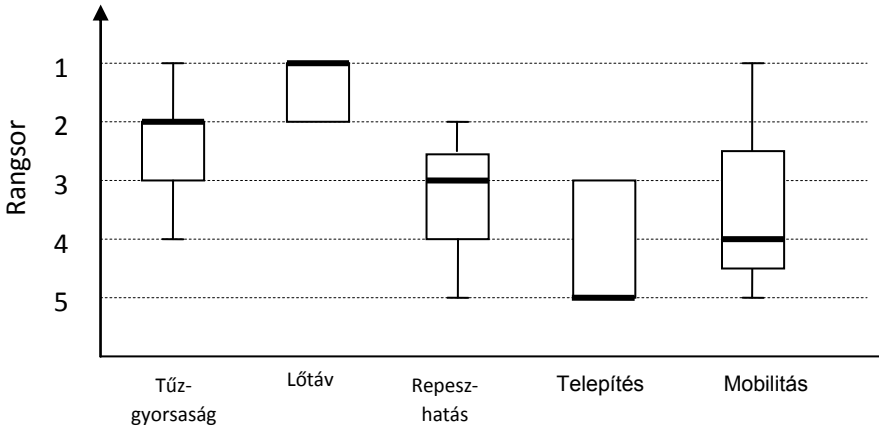
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

adatok és a közeljövőre vonatkozó kiképzési elképzelések, amelyek összességében lehetővé teszik a békeüzemeltetés mennyiségi és minőségi mutatóinak tervezését.

A háborús üzemeltetés paramétereinek tervezése már lényegesen összetettebb feladat, itt lényegében csak becslésről lehet beszélni, hiszen ezek a paraméterek illetve üzemeltetési mutatói előre nem állnak a rendelkezésre. A tervezéskor itt nagy jelentősége van más hadtudományi kutatási eredményeknek illetve biztonságpolitikai elképzeléseknek, amelyek segítségével szűkíthető az eszközeinktől elvárt működési paraméterek kiterjedése.

A kérdés megválaszolása lényegében egy jövőbecslés, amely rendkívül sok bizonytalanságot hordoz magában. A szakértők a jövő háborújára vonatkozó eltérő megítélések alapján másféle szükséges paramétereket javasolnak a kérdéses haditechnikai eszköz vonatkozásában, erre mutat jó példát a 1. ábra.

1. ábra Harceszköz szempontrendszerének rangsoranalízise

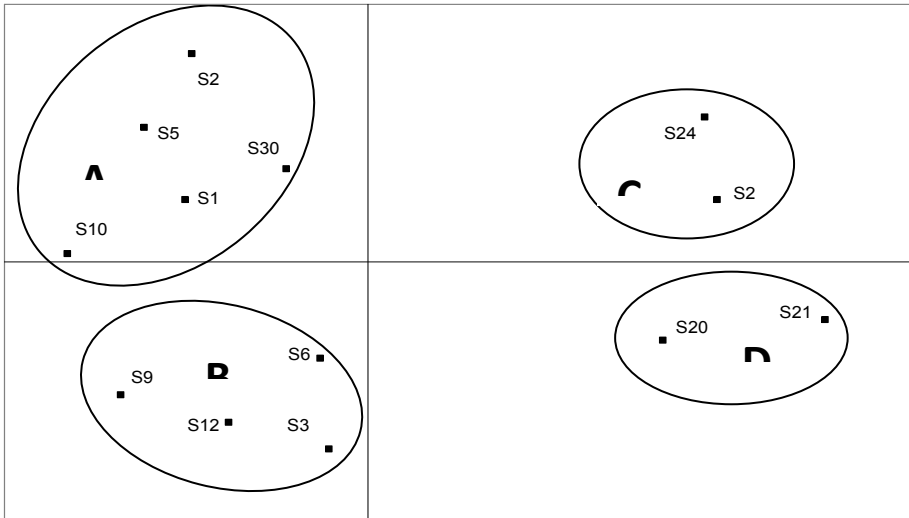
Forrás: (Gyarmati, 2012)

Az 1. ábra egy haditechnikai eszközt mérő szempontjainak a preferencia sorrendjét mutatja 40 szakértő rangsora alapján. Az elemzés ún. dobozos analízis segítségével lett elvégezve. A dobozok tartalmazzák a szakértők 50%-át a maradék 25-25% a dobozok fölött illetve alatt helyezkednek el. Az ábra alapján megállapítható, hogy konszenzus csak a „lőtávolság” megítélésénél volt. A szakértők 100%-a első illetve második helyre sorolta. A többi szempont esetében a szempontok fontosságának a megítélése nagymértékben eltér. Pontatlan nagy szórású súlyszámok pontatlan illetve ismeretlen pontosságú eredmények születhetnek.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A jelen esetben is tapasztalt eltérő véleményt olyan al-vélemények is okozhatják, amely mellett szakértői alcsoportok sorakoznak és un. véleménycentrumot alkotnak. Ez statisztikai analízissel jól kiszűrhető, amelyre a 2. ábra mutat példát.

2. ábra Véleménycentrumok többdimenziós skálázással elkülönítve

Forrás: (Gyarmati, Felházi, & Kende, 2009)

ÖSSZEFOGLALÁS

Egy adott probléma megoldásakor a célszerű megvizsgálni, hogy az érintett tudományterületek milyen megoldási módszereket kínálnak. A megoldási módszerek és azok felhasználási tapasztalatainak kutatása és megismerése utáni adaptáció a problémamegoldás egyik legkézenfekvőbb, legolcsóbb és helyes alkalmazás esetén a legjobb eredmény elérését lehetővé tévő megoldása. Az adaptációs lehetőségek felkutatása különösen fontos az olyan tudományterületeken, ahol a tudományt művelők száma alacsony. Ilyen probléma a haditechnikai eszközök rangsorolása és a legmegfelelőbb kiválasztása is.

A döntésemélet az MCDM modelleken keresztül kínál megoldást ennek a feladatnak a megoldására. A kutatásnak ebben az esetben az adaptációra kell hangsúlyt fektetni. A modellek ugyanis csak általános leírásokkal rendelkeznek és találhatóak ugyan esettanulmányok melyek az alkalmazás esetenként megkönnyítik, de speciális a katonai-műszaki tudományterületre vonatkozó felhasználási példa csak elvétve lelhető fel.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A felhasználásukhoz szükséges peremfeltételek megfogalmazás és alkalmazási gyakorlat kialakítása tehát már a hazai katonai-műszaki tudomány művelőinek a feladata, amire jó példát mutat jelen cikk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Bimbó, I. (2013). Mesterlövész fegyverek összehasonlítása AHP döntési modell segítségével. *Katonai Logisztika*, XXI(2), 102-115.
2. Gyarmati, J. (2011). *Haditechnikai eszközök összehasonlítása (útmutató)*. Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.
3. Gyarmati, J. (2012). Napjainkban alkalmazott irányított páncéltörő rakétarendszerek összehasonlító elemzése. *Katonai logisztika*, 20(3), 57-72.
4. Gyarmati, J., Felházi, S., & Kende, G. (2009). Choosing the Optimal Mortar for an Infantry Battalion's Mortar Battery with Analytic Hierarchy Process using Multivariate Statistics. 1-12. Brussels.
5. Hajdú, F. (2005). A Günter Burstyn páncélaút és harkocsi terve 1905-1914. *Haditechnika*, 39(1), 68-72.
6. Hajdú, F. (2011). A K5-ös jelű 45 mm-es gyalogsági páncélromboló fegyver fejlesztésének története: Kucher József mérnök ezredes. *Haditechnika*, 45(2), 51-53.
7. Hegedűs, E. (2004). A légi haderőnem haditechnikai fejlődésének hatása a hadművelleti tevékenységre a II. világháborúban. *Katonai Logisztika*, 12(2), 241-258.
8. Hegedűs, E. (2013). A Magyar Királyi csendőrség harc- és gépjárművei. *Rendvédelmi Füzetek*, 23(27-30), 89-100.
9. Ishizaka, A., & Nemery, P. (2013). *Multy-Criteria Decision Analysis Methods and Software*. United Kingdom: Wiley.
10. Jahan, A., & Edwards, K. L. (2013). *Multi-criteria Decision Analysis for Supporting the Selection of Engineering Materials in Product Design*. London: Elsevier.
11. Kavás, L. (2007). A súlyszámok problematikája komplex rendszerek értékelése során. *Repüléstudományi közlemények*, 19(Különszám), 1-7.
12. Kavás, L. (2009). Harcászati repülőgép kiválasztásának módszere gazdasági-hatékonysági mutatók alapján, kis létszámú haderő légierejének korszerűsítésére. *PhD értekezés*, 129. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.
13. Kavás, L. (2013). A helikopter típusváltással kapcsolatos gondolatok és a kiválasztást megalapozó elvárások. *Repüléstudományi közlemények*, 26(1), 93-98.
14. Pogácsás, I. (2012). A repülőeszközök mérnök-műszaki biztosításának és üzemeltetésének vizsgálata a fegyverzetváltással összefüggésben Doktore (PhD) értekezés. *PhD értekezés*. Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.
15. Rapcsák, T. (2007). *Többszempontú döntési problémák*. Budapest: MTA SZTAKI.
16. Szakácsi, I. (2013). Optimális haditechnikai eszközök kiválasztása matematika modell segítségével. *Hadtudomány*, 2, 22-40.

UJHÁZI LÓRÁND¹**A katonai ordinárus „tábori püspök” kinevezésére vonatkozó sajátos egyházi és állami előírások****State and Church Regulations Concerning the Appointment of Military Ordinaries****Absztrakt**

A tanulmányban a katolikus katonai ordinariátust, a „tábori püspökséget” az azt vezető személy oldaláról mutatom be. Részletezem azt az egyházi folyamatot, amelyen keresztül kiválasztják a katonai ordináriust és elemzem azokat a követelményeket, amelyeket a katolikus egyház követel meg az intézmény vezetőjétől. Ugyanakkor rávilágítok azokra a sajátosságokra, amelyek ordinariátus karakteréből adódnak és érintik a Szentszékkal való kapcsolattartását, az állami fél részéről megkövetelt tulajdonságokat és bizonyos nemzetbiztonsági szempontokat.

Kulcsszavak: Katolikus egyház, katonai ordinariátus, vezetői alkalmasság, nemzetbiztonság

Abstract

In this article I am examining military ordinariate from the point of view of management. I am going to prove that the head of the military chaplaincy institute is selected and appointed alike the other diocesan bishops. At the same time, because of the special character of the ordinariate the Apostolic See grants – though in a very differing way – civil authorities of these states a say in the appointment process. Apropos of this I am going to touch on civil authorities’ supervisory activities. I am also presenting the liaison of the military ordinariate with the Apostolic See and with the local ecclesiastical organisations. I am going to prove the institution’s ecclesiastical character and offer a proposal for the ideal operational framework.

Keywords: Catholic Church, military ordinariate, national security, features of military ordinary

¹ Nemzeti Közforgalmi Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar - National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, E-mail: ujhazi.lorand@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0002-1630-8208

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A rendszerváltást követően az új magyar jogalkotás fontos törekvése volt, hogy a kommunista diktatúra éveiben elnyomott és üldözött vallási közösségek megfelelő demokratikus jogszabályi keretek között tevékenykedhessenek. Ennek szerves része volt, hogy a társadalom különböző szegmensében tevékenykedő állampolgárok mind egyénileg, mind közösségileg élhessenek a vallás szabad gyakorlásának lehetőségével. Az 1990. évi. IV. törvény a lelkiismereti- és vallásszabadságról ennek kívánt eleget tenni. A törvény kitért a sajátos körülmények között élő katonák vallásgyakorlási jogára is: biztosította a szabad vallásgyakorlás jogát, de még megkülönböztette a katonai intézményen belüli és azon kívüli vallásgyakorlást. Jelentős előrelépés volt a kommunista diktatúra éveikhez képest, hogy a törvény kifejezésre juttatta, hogy a katonai szolgálatot teljesítő személy egyéni és közösségi vallásgyakorlását a katonai intézményen kívül semmilyen vonatkozásba nem korlátozzák (7. §. 2). Az is előrelépés volt, hogy a katonák számára megengedi az intézményen belüli vallásgyakorlást. Demokratikus szempontból azonban még mindig aggályosnak tekinthető, hogy az engedély csak az „egyéni” (7. §. 1) vallásgyakorlásra terjedt ki. Mivel a vallás megélésnek legalább annyira fontos a közösségi, mint az egyéni dimenziója, az 1993. évi LXXIII. törvény a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény módosításáról, megváltoztatta az említett 7. §. 1-t. Az új törvény szerint a „katonai szolgálatot teljesítő a vallását – a katonai szervezet működési rendjével és a honvédelmi kötelezettség teljesítésével összhangban – szabadon gyakorolhatja.” A jogalkotó tehát összhangban a demokratikus országok haderejére jellemző szokással megszüntette a korlátozást, és megnyílt a lehetőség a vallás közösségi megélésére.²

A katolikus egyháznak és a magyar államnak azonban meg kellett szerveznie azt a szervezeti egységet, amely a Magyar Honvédség és az akkor még létező Határőrség kerekein belül állandó jelleggel ellátja a lelkipásztori szolgálatot. Ami az állami intézkedést illeti, a kormány 1994. április 20-án kiadott 61/1994 kormányhatározattal rendelkezett a táborigyelmeztető szolgálat létrehozásáról. Ezzel a magyar állam nem a katonai ordinariátust hozta létre. Erre ugyanis az állam nem jogosult, sőt még a Magyar Katolikus Egyház sem, hanem egyedül az Apostoli Szentzsék.

Ezért a Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentzsék 1994-ben megkötötte azt a kétoldalú nemzetközi megállapodást, amely alapján a Szentzsék létrehozta a katonai ordinariátust a katonák, illetve a Határőrség dolgozóinak lelkipásztori ellátására. A kétoldalú megállapodás rövid terjedelme ellenére jelentős részt szentel a katonai ordinariátust vezető személy kiválasztásának, kinevezésnek és hivatali jogkörének. Ehhez jönnek még azok a pápai és szentszéki dokumentumok, amelyek szintén érintik a katonai ordinariátust vezető személy karakterét vagy a kinevezésére vonatkozó speciális szabályokat.

Ebben a tanulmányban a katonai ordinariátust kifejezetten a vezetője oldaláról mutatom be, méghozzá a kinevezéséhez szükséges egyházi és állami követelményeket mutatom

² A magyar haderőnél végbement ilyen Irányú Változásokhoz Lásd: PADÁNYI József: Changes in the Hungarian Defence Forces Between 1990 and 2010, In.: Central European Political Science Review. 2010. 41.- pp. 17-39.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

be. Utalok azokra a nehézségekre, amely abból származnak, hogy maga az intézmény jól lehet egyházi, de tevékenységi közege miatt erősen integrált a fegyveres testületekbe.

1. A KATONAI ORDINÁRIUS PÜSPÖKI KINEVEZÉSÉHEZ MEGKÖVETELT TULAJDONSÁGOK

A katolikus egyház saját vezetőinek kiválasztására és kinevezésre, különösen a püspökökre vonatkozóan belső jogi szabályokkal, eljárással és követelményekkel rendelkezik. A katonai ordináriátus az egyházmegyékkel megegyező jogi elbírálás alá eső úgy nevezett részegyház, amelynek vezetését a katonai ordináriusra bízják. A katonai ordinárius esetében preferencia, a szent rend püspöki fokozatával rendelkezzen. Ez nem érvényességi feltétele a kinevezésnek. Amennyiben azonban – és az esetek nagy többségére ez a jellemző – püspökké szentelik, kiválasztásánál és kinevezésénél a püspökökre vonatkozó általános követelmények meglétét vizsgálják.

Az egyházi dokumentumokban, amelyek a püspökök alkalmasságára vonatkozó általános előírásokat tartalmazzák, nem kerül külön említésre, hogy a katonai ordinariátust vezető személy, milyen egyéb követelményeknek feleljen meg. A katonai ordinariátus kánonjogi intézményét bemutató dokumentumokban sincs sajnos szó a speciális követelményekről.³ A szakirodalom inkább magával a katonai ordinariátussal, mint kánonjogi újdonsággal foglalkozik. Néhány szerző, mint Mauro Rivella a püspökkinevezés sajátos eseteit vizsgáló írása, külön címet szentel a katonai ordináriusok kinevezésének. A szerző ezzel jelzi, hogy a katonai ordinárius kinevezésének körülményei eltérnek a többi püspök kinevezésére jellemző általános helyzettől.⁴

Sajnálatos, hogy nincsenek alaposabban meghatározva sem a korlátozó tényezők, sem azok az előnyt jelentő tulajdonságok, amelyeket érdemes lenne figyelembe venni a katonai ordinárius kinevezésénél. Lehetnek ugyanis olyan általános korlátok, amelyek alkalmatlanná tesznek valakit a fegyveres testületekkel napi kapcsolatban álló katonai ordinariátus vezetésére. Ezzel szemben lehetnek olyan tulajdonságai és legfőképpen végzettségei az egyházi személynek, amellyel eredményesebbé teheti az egyház missziós munkáját a hadseregen belül. Ez érthető abból a szempontból, hogy a katonai ordinariátust vezető személy a legtöbb esetben a papok vagy a püspökök közül kerül ki, és semmilyen különleges katonai vagy biztonságpolitikai képzettséggel nem rendelkezik.

A katonai ordinárius püspöki kinevezésekor az illetékes egyházi hatóság alapvetően azokat a tulajdonságokat vizsgálja, amelyeket az egyházi jogalkotó a püspöktől megköve-

³ A hadsereg lelkipásztori ellátásának egyházi kerete az Egyházi Törvénykönyvön kívül, az 1986. április 21-én kiadott *Spirituali militum curae* kezdetű apostoli konstitúcióban nyert végső jogi szabályozást. II. JÁNOS PÁL: Apostoli Konstitúció: *Spirituali militum curae*. 1986. IV. 24. IV. cikkely. In.: Acta Apostolicae Sedis, 1986. 78. évf. - p. 483.

⁴ RIVELLA, Mauro: Modalità speciali di designazione di alcuni vescovi. In.: Quaderni di diritto ecclesiale, 1999. 12. évf. 1. sz. - pp. 43-44.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

tel.⁵ Az Egyházi Törvénykönyv előírása szerint a püspök legyen erős a hitben, a jámborságban, a lelkekért való buzgóságban, a bölcsességben, az okosságban és az emberi erényekben (378. kánon – továbbiakban k. 1. §. 1°). Emellett a jogalkotó megköveteli, hogy a jelölt rendelkezzen egyéb adottságokkal is, melyek alkalmassá teszik őt a „feladat” betöltésére. Általános megfogalmazás, hogy a jelöltnek legyen jó híre (378. k. 1. §. 2°). A törvénykönyv egyéb követelményeket is támaszt a jelölttel szemben, mely szerint legyen legalább harmincöt éves és legalább öt éve pap (378. k. 1. §. 3°, 4°), valamint rendelkezzen az Apostoli Szentzsék által jóváhagyott felsőoktatási intézményben szerzett doktorátussal,⁶ vagy legalább licenciátussal vagy jártassággal a szentírástudományból, a teológiából vagy a kánonjogból (378. k. 1. §. 5°). Az intézmény előnyére szolgálna, ha a katonai ordinárius a teológiai végzettsége mellett katonai, hadtudományi vagy biztonságpolitikai végzettséggel is rendelkezne. Mint ahogy a püspökök kinevezésénél figyelembe szokás venni a személy teológiai munkásságát, nem alaptalan, ha ennél az egyházi hivatalnál, a kinevezésnél szerepet játszana a jelölt hadtudomány és a biztonságpolitika területén kifejtett munkássága. Ausztriában 2015-ben új katonai ordináriust neveztek ki Werner Freistetter személyében. Az új ordinárius kinevezése előtte hosszú éveken keresztül vezette az bécsi Institut für Religion und Frieden szervezetet, amely közismerten etikai, biztonságpolitikai és katonai kutatást végez. Az új vezetőnél a Szentzsék feltehetőleg figyelembe vette a hadtudomány és a biztonságpolitikai kutatások területén elért eredményeit, amelyből adódóan a katonai és a biztonsági szektorban jó kapcsolatai vannak. Ez azonban nem tendenciózus az új kinevezések vonatkozásában sem, hiszen az újonnan kinevezett kanadai katonai ordinárius Donald J. Thériault nem rendelkezik ilyen irányú végzettséggel vagy tapasztalattal.⁷ Ha nincs is a jelöltnek hadtudományi vagy biztonságpolitikai végzettsége előny, ha a nemzetközi politikai látókörrrel rendelkezik. Az amerikai katonai ordináriátust vezető Timothy P. Broglio érsek az Apostoli Szentzsék diplomáciai szolgálatában töltött el hosszabb időt. Tagja volt a *Iustitia et Pax* pápa bizottságnak, vagyis nemzetközi politikai, biztonságpolitikai rálátással rendelkezett, amely nem utolsó szempont a katonai ordinárius esetében. A német katonai ordinárius Franz-Josef Overbeck is hasonlóan széleskörű nemzetközi kitekintéssel rendelkezik, jóllehet hadtudományi végzettsége neki sincs.⁸ Tekintve a

⁵ A Közügyek Pápai Tanácsa 1972-ben adta ki azt a dokumentumot, amely az információgyűjtés menetéről részletesebb szabályokat tartalmaz. Pápai Közügyek Tanácsa: Dokumentum. *Episcoporum delectum*, 1972.III.25. In.: *Acta Apostolicae Sedis*, 1972. 64. évf. - pp. 386-391. Az elmúlt évek eseményei hatására az információgyűjtés és elemzés menetéről és a megszerzendő, különösen fontos információkról a Püspöki Kongregáció az Államtitkárság jóváhagyásával 2002. június 7-én *"Istruzione circa la procedura per le nomine episcopali nei territori di competenza della Congregazione per i Vescovi"* címmel újabb dokumentumot adott ki.

⁶ Erről bővebben UJHÁZI Lóránd: *Il regolamento giuridico della formazione dei teologi nella Chiesa Cattolica*. In.: OROSZ Lóránt, UJHÁZI Lóránd: *Vita consacrata e diritti umani nella Chiesa Cattolica dell'Europa Centro-orientale ed altri saggi di diritto canonico*. L'harmattan, Budapest, 2011. - pp. 107-108..

⁷ Military Ordinariate of Canada has a new bishop. <http://www.rcmilord.com/>, (letöltés ideje: 2016. június 10.)

⁸ <http://www.bistum-essen.de/info/bistum/bischof/> (letöltés ideje: 2016. június 11.).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Magyar Katolikus Egyház személyi állományát és a Magyar Honvédség jelenlegi tartalékos haderő kiépítésére tett lépéseit, az is megfontolandó, hogy arra alkalmas klerikusok a tartalékos rendszerbe bekapcsolódjanak – nem feltétlenül lelkipásztori – feladatok segítségével. Ez jelentősen megnövelné azoknak a klerikusoknak a létszámát, akik a haderővel valamilyen kapcsolatba kerülnek. Ez ismételten olyan szempont lehet a kinevezés alkalmával, amely előnyt jelenthet a leendő ordinárius számára.⁹

A katonai ordinárius szempontjából a többi püspöknél nagyobb jelentőséggel eshet latba az 1972-es *Episcoporum delectum* kezdetű utasítás felhívása, amely kiemeli a püspökjelöltekre vonatkozóan, hogy azok rendelkezzenek megfelelő egészségi állapottal.¹⁰

A katolikus egyház püspökeinek a kinevezése előtt sajátos információgyűjtési folyamatot folytat le. Az egyházi dokumentumok ez esetben sem tesznek különbséget, hogy a katonai ordináriusnak egyéb tulajdonságokkal is kellene rendelkeznie.

Az 1966-ban kiadott *Ecclesiae sanctae* kezdetű *motu proprio* kéri a püspöki konferenciákat, hogy évente állítsák össze azoknak a papoknak a listáját, akikről úgy gondolják, hogy alkalmasak a püspökségre. Ez nem egy meghatározott püspöki hivatalra való kinevezést, hanem egy általános alkalmasságot jelent. A lista összeállítása nem az információgyűjtés aktív szakasza. Inkább egy előzetes „tapogatózás” arra vonatkozóan, hogy kiket tart a közvélemény és a helyi püspöki konferencia általánosságban alkalmasnak a püspöki feladatok ellátására.¹¹ Tekintve a katonai ordinárius sajátos helyzetét, nem alaptalan, ha már az előzetes információgyűjtésnél figyelembe veszik, hogy ki lenne a későbbiekben specielisan erre a feladatra alkalmas. Az említett preferenciák mellett, érdemes az állami elvárásokat is szem előtt tartani. Ennek megítélésében fontos szerep jut a jelölt saját ordináriusának, aki a jelölről a legtöbb információval rendelkezik. Betekintése van az egyházi titkos levéltárba, amely az említett állami, nemzetbiztonsági szempontokból ez esetben komoly relevanciával rendelkezhet.¹² A nemzetbiztonsági alkalmasságról nyilván nem az egyházi hatóságnak kell majd megbizonyosodni, de a későbbi kellemetlenségek elkerülése végett, jó, ha az illetékes egyházi eljárók nagyobb nemzetbiztonsági tudatossággal járnak el.¹³ Ezzel ugyanis számos későbbi kellemetlenség is elkerülhető. Max Davis püspököt, az Ausztrál Katonai Ordinárius vezetőjét például több ízben is gyermekek ellen elkövetett erőszakkal vádolták meg. Olyan esetekről volt szó, amely jóval a katonai

⁹ UJHÁZY László: A tartalékosok és a tartalékos szövetségek szerepe napjainkban. In.: Honvédségi Szemle, 2014, 142/1, - pp. 41-45.

¹⁰ Pápai Közügyek Tanácsa: Dokumentum. *Episcoporum delectum*. 1972.III.25. In.: Acta Apostolicae Sedis, 1972. 64. évf. - pp. 388-389.

¹¹ VI. PÁL: Motu proprio. *Ecclesiae Sanctae*. 1966.VIII. 6. In.: Acta Apostolicae Sedis, 1966. 58. évf. - p. 763.

¹² UJHÁZI Lóránd: Az egyházi titkos levéltárak nemzetbiztonsági kérdései. In.: Pécsi határőr tudományos közlemények, 2012. 13. - pp. 147-154.

¹³ KIS-BENEDEK József: Nemzetbiztonsági képzés a civil szférában, In.: Nemzetbiztonsági szemle (online) 2: (különszám) 2014, - pp. 25-29.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

ordináriusi hivatala előtti események voltak.¹⁴ Bár nem bizonyosodtak be a vádak, de ezek a kellemetlenségek és a presztízsveszteség legalább részben kiküszöbölhető, ha az egyházi hatóság az információgyűjtési szakaszban ezekre a szempontokra jobban odafigyel.

Az egyházi alkalmasságról való meggyőződés már a kinevezés előtt közvetlenebb lépéscsoportok a pápai követ adatgyűjtése.¹⁵ Az Egyházi Törvénykönyv 364. kánonjának negyedik pontja értelmében a pápai követ feladata, hogy „a püspökök kinevezésével kapcsolatban a jelöltek nevét az Apostoli Szentszéknek továbbítsa, vagy javasolja, valamint hogy az információs eljárást a kinevezendő személyekről lefolytassa az Apostoli Szentszék által adott szabályok szerint.”¹⁶ A kánon csak rövid utalást tesz a pápai követ információgyűjtési feladatára, és ezért nyilván a katonai ordinárius sajátos helyzetére sem utal. A pápai követ feladata az is, hogy püspökkinevezés előtt a Szentszéknek felterjesztendő hármastól a jelöltekről összegyűjtött és feldolgozott információkat a saját véleményével együtt eljuttassa (377. k. 3. §).

Az információgyűjtés szempontjából a pápai követ legfontosabb feladata, hogy a helyi katolikus közösség különböző szegmenseinek a véleményét megismerje. Logikus lenne, ha a katonai ordinárius esetében olyan katonák véleményét is kikérné, akik katolikusok, vagy a jelöltről releváns információval rendelkeznek.

A hatályos jogi szabályozás értelmében is az Apostoli Szentszékre tartozik az alkalmasság végső megítélése (378. k. 2. §), a kinevezés vagy megerősítés pedig közvetlenül a Római Pápára (377. k. 1. §). Így a pápai követ által begyűjtött, feldolgozott és saját véleményezéssel ellátott információkat az Apostoli Szentszék egyes központi hivatalai újraértékelik. A katonai ordinárius esetében erre a Püspöki Kongregáció az illetékes központi hivatal, amelynek feladata a beérkezett információk biztonságos tárolása, ellenőrzése és kiértékelése is.¹⁷ A katonai ordinárius esetében, aki biztonsági szempontból releváns információkhoz is hozzájuthat különösen is jelentős, hogy ne legyen egyházi szempontból sem olyan szegmens, amely zsarolhatóvá teszi.¹⁸ Mivel ezek gyakran a személy magánéletének nehezen megismerhető területéhez tartoznak, nagyobb a nemzetbiztonsági szolgálatok szerepe. A nemzetbiztonsági ellenőrzés ez esetben szemben a többi püspök kine-

¹⁴ *Catholic Church's military diocese head bishop Max Davis charged with child sex.*

<http://www.news.com.au/national/catholic-churchs-military-diocese-head-bishop-max-davis-charged-with-child-sex/news-story/8546fc2eefda87f8a78aaa5eae7a20d5> (letöltés ideje: 2016. június. 10.).

¹⁵ In.: *Communicaciones*, 12. 1980. - pp. 287-289. Illetve *Sollicitudo omnium ecclesiarum* kezdetű motu proprio, amely ennek az eljárásnak az alapját képezi. VI. PÁL: *motu proprio. Sollicitudo omnium ecclesiarum*. 1969. VI. 24., VI/1. In. *Acta Apostolicae Sedis*, 1969. 61. sz. - p. 481.

¹⁶ Lásd még AYMANS, Winfried, MÖRSDORF, Klaus: *Kanonisches Recht - Gesandte des Papstes* (cc. 362-367). Paderborn – München – Wien – Zürich, Ferdinand-Schönigh, 1997. - pp. 268-269.

¹⁷ II. JÁNOS PÁL: *Apostoli Konstitúció. Pastor Bonus*. 89 cikkely, 1988. VI. 28. In.: *Acta Apostolicae Sedis*, 1988. 80. évf. - p. 882.

¹⁸ Pl. *Istruzione circa la procedura per le nomine episcopali* kezdetű dokumentum a homoszexualitásról és a pedofiliáról tesz említést. Államtitkárság: Dokumentum. 2002. VI. 7, Prot. N. 23/02. A dokumentum a latin egyházra vonatkozik. A keleti katolikusra más előírások vonatkoznak. LORUSSO, Lorenzo: *La designazione dei vescovi nel Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*. In.: *Quaderni di diritto ecclesiale*, 1999. 12. évf. 1. sz. - pp. 46-57.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

vezésénél, amely az egyház kizárólagos ügye, az egyházi hatóság számára is fontos lehet abból a szempontból, hogy az alkalmatlan jelöltet kiszűrjék. Erre vonatkozóan nincs kifejezett jogi utalás a kétoldalú megállapodásokban. Az egyes országok titkos adat- és információgyűjtését szabályozó jogszabályok pedig nem a vallási, hanem az egyes ország nemzeti, nemzetbiztonság vagy bűnmegelőzési érdekeinek figyelembevétele miatt adnak lehetőséget az ilyen jellegű információgyűjtésre. Annak ellenére, hogy figyelembe kell venni mindazokat a kockázatokat, amelyeket a titkos információgyűjtés útján beszerzett bizalmas adatok cseréje jelent, el lehet azon gondolkodni, hogy ilyen esetben, amikor egyértelműen mindkét fél érdeke, hogy megfelelő személy kerüljön egy egyházi hivatal élére, milyen módjai lehetnek az információcserének.¹⁹ Tény azonban, hogy az ilyen információgyűjtés – legalábbis a magyar gyakorlat és törvények szerint – nem valláshoz, hanem rendfokozathoz, hivatalhoz és beosztáshoz kötött. Illetve a fellépő biztonsági tényezők nem intézményi, hanem személyi jellegűek.

A katonai ordináriusnak nem kell feltétlenül püspöknek lenni. A vázolt eljárás pedig kifejezetten a püspökkinevezés előtti egyházi információgyűjtést jelenti. Az állami ellenőrzés azonban akkor sem maradhat el, ha a Szentszék nem püspököt nevez ki a katonai ordinariátus élére, vagy olyat választ, aki már püspökké van szentelve. Ez utóbbi esetben ugyanis a részletes eljárás már megtörtént anélkül, hogy a katonai ordinariátus sajátos jellegéből adódó követelményeket figyelembe vették volna. A szempontokat természetesen a Szentszék figyelembe veheti akkor is, ha már püspökké szentelt személyt nevez ki a katonai ordinariátus vezetésére.

2. AZ ÁLLAMI HATÓSÁG SZEREPE A KATONAI ORDINÁRIUS KINEVEZÉSÉNÉL

Ami a többi egyházi vezetőhöz képest a katonai ordinárius hivatalának a legjelentősebb sajátossága, hogy az állami hatóságok a katonai ordinárius kinevezésénél komolyabb beleszólásra tarthatnak igényt.²⁰

A II. Vatikáni Zsinat célkitűzései között szerepelt, hogy a püspök-kinevezések állami ellenőrzés nélkül történjenek.²¹ A *Christus dominus* kezdetű zsinati határozat a püspök-kinevezésekkel kapcsolatban kinyilvánítja, hogy a „polgári hatóságok a jövőben semmiféle jogot vagy kiváltságot ne kapjanak a püspök-kinevezés, bemutatás vagy jelölés dolgában.” A zsinat arra kéri a polgári hatóságokat, hogy a püspök-kinevezések területén meglévő előjogaikról „melyekkel jelenleg megegyezés vagy szokásjog alapján rendelkeznek, az Apostoli Szentszékkel történt megbeszélés után önként mondjanak le” (CD 20). A zsinati elvek konkordatális érvényesítése nem ment egyszerűen. A hagyományosan katolikus

¹⁹ KIS-BENEDEK József: A nemzetbiztonsági szolgálatok együttműködése. In.: Hadtudomány, 2013, - pp. 100-114; KIS-BENEDEK József: Transznacionális kihívások és a nemzetbiztonsági szolgálatok. In.: Szakmai Szemle, 2011. - pp. 99-107.

²⁰ ARRIETA, Juan, Ignacio: Diritto dell'organizzazione ecclesiastica, Edizione Università della Santa Croce, Milano, 1997. - pp. 364, 375.

²¹ TALAMANCA, Anna: Le nomine episcopali nei concordato post-conciliari. In.: Quaderni di diritto politico ecclesiastico, 1991. 1. sz. - pp. 97-110.

országok, mint például El Salvador, Argentína, Kolumbia, Spanyolország, vagy részben Németország igyekeztek a történelem folyamán kiharcolt előjogaikat megtartani.²²

A zsinati atyák a saját szempontjukat azzal támasztották alá, hogy a püspökök természetfölötti rendeltetésű hatalmat birtokolnak (CD 20). A történelmi tapasztalat azonban inkább az volt, hogy a katolikus püspökök komoly állami és társadalmi befolyással bírnak. Az egyes államok ezért fenntartották azt a véleményt, hogy a katolikus püspökök, különösen a katolikus többségű országokban biztonsági „tényezők”.²³

Amikor az egyház lassan érvényesítette a zsinati alapelveket, és az állam hajlandó volt a püspökök kinevezéseiben saját előjogait korlátozni, a „tábori lelkészség élére” állami konzultáció, ajánlás vagy éppen bemutatás nélkül akkor sem lehetett főpapot kinevezni.²⁴

A *Spirituali militum curae* kezdetű apostoli konstitúció a katonai ordinariátust vezető főpap kapcsán is a pápa szabad püspök kinevezési jogának főszabályát erősíti meg (I. cikkely 2. §). Az egyes államok azonban igyekezete is érthető, hogy a fegyveres erők lelki gondozását irányító személy biztonsági feltételeknek is megfeleljen. Federico del Giudice szerint a katonai lelképásztorkodásért felelős intézményt nem lehet úgy felfogni, mint amely kizárólag csak egyházi intézmény. Egyszersmind állami hivatalnak is nevezni, s ebből adódóan érthetőnek tartja az állami hatóságok jogát és igényét a katonai lelkészség vezetőjének ellenőrzésére.²⁵

3. AZ ÁLLAMI HATÓSÁG SZEREPE A KATONAI ORDINÁRIUS KINEVEZÉSÉBEN AZ EGYES KÉTOLDALÚ MEGÁLLAPODÁSOK ÉS A KATONAI ORDINARIÁTUSOK SZABÁLYZATA SZERINT

Az egyes kétoldalú megállapodások és szabályzatok a szentszéki kinevezés előtti előzetes hozzájárulására helyezik a hangsúlyt.

A Bolíviai Katonai Ordinariátus szabályzata (6. cikkely) jelzi, hogy a katonai ordinárius kinevezésénél az 1959-ben kötött konkordátumot kell figyelembe venni (III. cikkely), amely kijelenti, hogy a hivatal természete miatt a Szentszék kinevezése előtt az elnök általános politikai ellenvetést tehet.²⁶

A Brazíliai Katonai Ordinariátus szabályzata szerint a katonai lelkészség vezetőjét az Apostoli Szentszék a kormánnyal való konzultáció után nevezi ki (7. cikkely). A német

²² SIMONE, Braidia: *Partecipazione del potere civile nella nomina dei vescovi in accordi conclusi della Santa Sede con i governi civili tra 1965 e il 1976*. In.: *Apollinaris*, 1977. 50. évf. - pp. 577-586. A későbbi államközi megállapodásokhoz SIMONE, Braidia: *Partecipazione del potere civile nella nomina dei vescovi tra 1976-1981*. In.: *Apollinaris*, 1981. 54. évf. - pp. 206-212.

²³ ANDRÉS, Domingo: *Constitutio Apostolica qua nova canonica ordinatio pro spirituali militum curae datur*. In.: *Apollinaris*, 1987. 60. évf. - p. 22.

²⁴ CSIZMADIA, Andor: *Főkegyurak és a végrehajtók: Az állam és az egyházak Magyarországon a kapitalista korban*. In.: *Világosság*, 1964. 5. évf. 4. sz. - p. 210.

²⁵ DEL GIUDICE, Vincenzo, MARIANI, Federico: *Diritto ecclesiastico*, Edizioni Giuridiche Simone, Roma, 2010. 8. kiadás - p. 127.

²⁶ Az említett konkordátum már nincs hatályban. BAURA, Eduardo: *Legislazione sugli ordinariati castrensi*, Guifré, Milano, 1992. - p. 118.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

pedig (2. cikkely), – a Németország és az Apostoli Szentszék között kötött 1933-as konkordátumra utalva –, megadja a lehetőséget, hogy a kormány a kinevezés előtt ellenvetéssel éljen.²⁷ Németország annyiban rendhagyó, hogy a katonai ordinárius egy másik egyházmegye megyéspüspöke. Így gyakorlatilag a többi püspök és a püspöki konferencia javaslata alapján történik a Szentszék választása.²⁸ Ekvádor esetében hasonló tényállással találkozunk, vagyis a Szentszék a kormánnyal való konzultáció után nevezi ki a katonai lelkeség vezetőjét (4. cikkely). Az 1994-ben kötött venezuelai kétoldalú megállapodás az államelnök előzetes hozzájárulása utáni szabad szentszéki kinevezésről beszél (II. cikkely).

A Chilei Katonai Ordinariátus szabályzata szintén az elnök jogkörébe utalja az ellenvetés lehetőségét (V. cikkely), hozzáfűzve, hogy a katonai ordináriust a Római Pápa nevezi ki.

Az El Salvadori Katonai Ordinariátus szabályzata (II. fejezet, 5. cikkely) a kinevezés előtt az Apostoli Szentszék és az el salvadori kormány közötti információcseréről szól.²⁹ A kinevezés ebben az esetben is a Szentszék joga. A dokumentum – az eddig említettektől eltérően – nem utal arra, hogy a kormányzati erőknek általános politikai ellenvetési joga lenne. Azt azonban – szintén egyedi módon – kiemeli, hogy az „információcserére” azért kell, hogy sor kerüljön, hogy a hadsereg és a rendvédelmi erők lelkipásztori gondoskodásáért felelős egyházi vezető a hadsereg szempontjából is alkalmas személy legyen.³⁰

A kolumbiai szabályzat a katonai ordinárius kinevezése kapcsán az 1976-os konkordátum XIV. cikkelyének általános előírására utal (6. cikkely). Eszerint az érsekek és a püspökök, illetve koadjuktur püspökök kinevezésében a Római Pápanak kizárólagos joga van. Az általa választott személyeket azonban be kell jelentenie az államelnöknek, akinek harminc nap áll rendelkezésére, hogy általános politikai vagy civiljogi kifogást emeljen.³¹

Kolumbiában megkövetelik, hogy minden püspökök – így a katonai ordinárius is –, kolumbiai állampolgár legyen. Venezuela esetében is (II. cikkely), hasonló tényállással találkozunk. Az állampolgárság kérdésére a legtöbb kétoldalú megállapodásban és szabályzatban nem térnek ki, bár ez az elvárás nem alaptalan. A Fülöp-szigetek esetében az ordinariátus szabályzata (III. fejezet, 2. rész, a. pont) nemcsak azt kéri, hogy a katonai ordinárius rendelkezzen a fülöp-szigeteki állampolgársággal, hanem azt is előírja, hogy fülöp-szigeteki születésű legyen. Hozzáteszi, hogy a fülöp-szigeteki egyházi hierarchiának legyen a tagja.³² Ez a követelmény a vikáriátus 1952-es létrehozása után, külön állami kérésre lett bevezetve, és a kétoldalú megállapodásban megfogalmazva. Bár a rendelkezés

²⁷ In. Acta Apostolicae Sedis, 1933. 25. évf. - pp. 389-414.

²⁸ KRÄMER, Jörg: Militärbischöfe in der Bundesrepublik Deutschland Geschichte und Organisation. Wissenschaftliche Dienst, Berlin, 2010. - p. 8.

²⁹ „ (...) previo cambio de información con el gobierno de El Salvador (...)”

³⁰ „ (...) para designar una persona idónea, y, como miembro de la Fuerza Armada (...)”

³¹ UJHÁZI Lóránd: Vatikáni információgyűjtés, információfeldolgozás és tárolás püspökkinevezés esetén. In.: Szakmai Szemle, 2011. 3. szám. - pp. 122-146.

³² „The Military Ordinary, always a Filipino-born member of the Philippine Hierarchy (...)”

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

zést mindkét fél a nagyobb lelkipásztori eredményességgel indokolta, de nyilván ennek nemzetbiztonsági vetülete is van. Így ugyanis ki lehet szűrni azok a jelöltek, akik lehet, hogy rendelkeznek ugyan állampolgársággal, de nem tartoznak az adott ország – többségi – nemzetiségéhez. Másrészt kiesnek azok is, akik egy másik ország egyházi hierarchiájának a tagjai. Ez jelentősen csökkenti azokat a kockázatokat, amelyek a fontos információk harmadik fél számára való – akár akaratlanul történő – átadását jelenti. Ezt a formát azonban csak olyan országban lehet kivitelezni – mint amilyen a Fülöp-szigetek is – ahol a nemzetiségi – és az országhatár egybeesik, illetve az ország saját egyházi hierarchiával rendelkezik. Ugyanabból az említett biztonsági szempontból kiindulva a katonai ordinariátusok élén azokban az országokban is helyi születésű és a helyi egyházi hierarchiához tartozó személyek állnak, ahol egyébként – leginkább emberhiány miatt – más megyéspüspöki székbe a Szentszék már nevezett ki más országból származó klerikust. A fülöp-szigeteki szabályzat is a pápa szabad kinevezési jogát erősíti meg, de erre a kormánnyal való előzetes egyeztetés után kerülhet sor (III. cikkely, 1. pont. 1).³³ Ez esetben sincs szó politikai ellenvetésről, hanem csak előzetes konzultációról. Brazília és az Apostoli Szentszék között 1989-ben kötött kétoldalú megállapodás szintén előírja, hogy a katonai ordinárius brazil születésű legyen (III. cikkely, 2. pont). A Szentszéknek kinevezési, a kormánynak konzultációs joga van.

A 2000-ben kötött litván-vatikáni megállapodás (2. cikkely) elsősorban a Szentszék szabad kinevezési jogára utal, majd hozzáteszi, hogy a litván elnököt a kinevezés előtt értesítik. Ez esetben sincs szó az elnök – a politikai erő – ellenvetési jogáról. Hasonló a horvát megállapodás is, ott azonban nem az elnök, hanem a kormány előzetes értesítéséről van szó (I. fejezet, 2. cikk).³⁴

A Szlovákiával kötött kétoldalú megállapodás a Szentszék kizárólagos kinevezési jogáról beszél (2. cikkely, 2. pont). A kinevezéssel kapcsolatban nem esik szó az állami hatóság szerepéről.³⁵ Azonban éppen ez a megállapodás még a lelkészeket is figyelmezteti, hogy saját ordináriusokkal való kapcsolattartásban ügyeljének a minősített információk megtartására (7. cikkely, 2. pont). Feltételezhető, hogy a szerződő állami fél ugyanezt elvárja az intézményt vezető személy és az Apostoli Szentszék viszonylatában is. A Lengyel Katonai Ordinariátus érdekessége, hogy a szabályzat a pápa, minden megkötés nélküli szabad kinevezési jogáról beszél (II. cikkely, 5. pont). Ugyanakkor a dokumentum ezt követő pontja jelzi, hogy a pápai követ csak azután terjessze fel a jelöltek nevét a Szentszékhez, ha az illetékes egyházi és állami hatóságokkal már konzultált (II. cikkely, 6. pont). Így lényegében ez esetben is megvalósul az állami hatóságokkal való előzetes konzultáció, még ha – valószínűleg a történelmi előzmények miatt – erőteljesebben akarták hangsúlyozni a pápa szabad kinevezési jogát.

³³ (...) appointed by the Holy See after consultation with the Philippine government (...)"

³⁴ <http://www.voini-ordinarijat.hr/index.php/dokumenti/ugovor>. (2013. január 13.).

³⁵ http://www.concordatwatch.eu/showkb.php?org_idIn.849&kb_header_idIn.755&orderIn.kb_rank%20ASC&kb_idIn.1224 (2012. november 12.).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Olyan katonai ordinariátusok is vannak, ahol egyetlen szóval sem jelzik, hogy az államnak beleszólási joga lenne a katonai ordinárius kinevezésébe. Az Amerikai Katonai Ordinariátus szabályzatában sem találunk utalást az állami hatóság szerepére. Nehéz elképzelni, hogy pont az Egyesült Államokban az állam ne ellenőrizné, annak a személynek a karakterét, aki napi kapcsolatba kerül a hadsereggel.

Egyetlen kétoldalú megállapodás és szabályzat sem jelzi, hogy az állami hatóságok milyen információgyűjtési háttérre alapozzák a hozzájárulást vagy a hozzájárulás megtagadását. Figyelembe véve, hogy a katonai ordinariátus, mint a katolikus egyház egyik lelkipásztori intézménye, milyen eltérő politikai berendezkedésű országokban van jelen, az információgyűjtés, illetve annak jogszabályi kerete is jelentősen eltérhet.

Ami Magyarországot illeti az Osztrák-Magyar Monarchia idejében az apostoli tábori vikáriust – a Hadügyminisztérium előterjesztésre az uralkodó nevezte ki.³⁶ Apostoli Szentszéknek pedig megerősítési jogköre volt. A két háború közötti katonai lelkipásztorkodásért felelős vezetők élvezték a politikai vezetés bizalmát. A kommunizmus alatt nem működött katonai lelkipásztorkodásért felelős intézmény, ezért a kinevezésről sincs értelme beszélni. A jelenlegi szabályozás szerint „a katonai ordináriust a Szentszék nevezi ki (de csak) a Magyar Kormány előzetes értesítése után. (...)” Továbbá szem előtt kell tartani a magyarországi törvényes követelményeket és a katonai szolgálat ellátásával kapcsolatos előírásokat. A Magyar Kormány a kinevezések esetén tizenöt nap alatt a jelölttel szemben általános politikai jellegű kifogást emelhet.³⁷ Az állami kifogás nem kötelezi a Szentszékét a kiválasztott személy megváltoztatására. Egyes katolikus szerzők ezt a tényt pozitívan értékelik,³⁸ de a hivatal összetett természete miatt jobb ebben a kérdésben egyensúlyra törekedni, és az állami szempontokat is figyelembe venni.

A kétoldalú megállapodás – a többi megállapodáshoz hasonlóan – nem szól semmit az információgyűjtés módjáról. A katonai ordinariátus vezetője a **10/1996.** (VIII. 23.) HM rendelethez, „a fontos és bizalmas munkakörökről, valamint a biztonsági ellenőrzés szintjéről” való hivatkozással nemzetbiztonsági ellenőrzésen (régebben „B” típusú) esik át. Bár a „fontos és bizalmas munkaköröket” pontosító rendelet külön nem nevesíti a katonai lelkeség vezetőjét, a vizsgálatot indokoló egyedi közigazgatási határozat erre a HM rendelethez hivatkozik. A katonai ordinariátus vezetője tábornoki rendfokozata miatt fontos és bizalmas munkakörnek minősült.³⁹ A Magyar Katonai Ordinariátust jelenleg vezető püspök azonban nem rendelkezik katonai rendfokozattal. Ettől függetlenül sem a feladatköre, sem a bizalmas információk megszerzésének lehetősége nem csökkent. Így a nemzetbiztonsági ellenőrzés továbbra is indokolt. Ami azonban a nemzetbiztonsági ellenőrzés pontjait illeti, ki

³⁶ SZEREDY József: Egyházjog. Különös tekintettel a magyar szent korona területének egyházi viszonyaira, Lyc.-Nyomd. Ramazetter K, Pécs, 1879, - p. 622.

³⁷ In.: Acta Apostolicae Sedis, 1994. 86. évf. - p. 575.

³⁸ SCHANDA Balázs: A vallásszabadság és lelkiismeret szabadsága. In: SCHANDA Balázs, BALOGH Zsolt (szerk.): Alkotmányjog – alapjogok. PPKE JÁK, Bp., 2011. - p. 164.

³⁹ LEDÁCS- KISS Jenő, SALLAI Imre: Nemzetbiztonsági Alapismeretek, ZMNE; KFH, Budapest. 2005. - p. 86.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

kell térni a katonai ordinárius kapcsán megjelenő sajátos szempontokra. A katolikus püspökök feladatkörükből adódóan, állandó kapcsolatban állnak „külföldi állampolgárokkal” és „külföldi kormány vezető beosztású munkatársaival” (nemzetbiztonsági kérdőív 32-33. pont). Ez a Katolikus Egyház nemzetközi karraktere miatt van így. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a külföldi kapcsolataik között ne jelenhetnének meg, akár szélsőséges mozgalmak, illetve külföldi hírszerző szolgálatok tagjai (30. pont). Ez történhet – és ez a legjellemzőbb – az ordinárius tudta nélkül is. Ez azt támasztja alá, hogy az időnkénti nemzetbiztonsági ellenőrzés magának a katonai ordináriusnak is hasznos, hiszen ez segítséget jelent a kapcsolatrendszer felülvizsgálatára is.⁴⁰

KÖVETKEZTÉSEK

A katonai ordinariátus vezetés-irányítása a katolikus egyházon belül egészen sajátos. A vezető kiválasztásánál egyszerre kell figyelembe venni a katolikus egyház által a részegyházak vezetőivel szemben általánosan megfogalmazott szempontokat, és az egyes állami elvárásokat. Az állami elvárások és a követelmények ellenőrzése az egyes országokban jelentős eltérést mutat.

Ritka, de nem példa nélküli hogy a vezető kiválasztásánál figyelembe veszik azokat a szempontokat, amelyek előnyére válhatnak a katonai ordináriusnak: így a hadtudományi, biztonságpolitikai végzettség vagy abban való jártasság, megfelelő ismertség katonai körökben stb. Remélhetőleg ezek az elemek az egyházi követelmények mellett egyre meghatározóbb szempontokká válnak a vezető kijelölésénél.

Bár magának a katonai ordinariátusnak a létrejöttét a szentszéki dokumentumok a katonák sajátos körülményeiből vezeti le, de úgy tűnik, hogy a vezető tevékenységének bemutatásánál ezt a sajátos közeget vették kellően figyelembe, sem ami a nemzetbiztonsági szempontokat.

Remélhetőleg ezen a területen jogszabályi és azt követő gyakorlati előrelépések lesznek, hiszen az ordinariátust vezető megfelelő személy egyszerre fontos egyházi és állami érdek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. VI. PÁL: Motu proprio. *Ecclesiae Sanctae*. 1966. VIII. 6. In.: Acta Apostolicae Sedis, 1966. 58. évf. - p. 763.
2. II. JÁNOS PÁL: Apostoli Konstitúció: *Spirituali militum curae*. 1986. IV. 24. IV. cikkely. In.: Acta Apostolicae Sedis, 1986. 78. évf. - p. 483.

⁴⁰ A papok, de különösen is a püspökök nemzetközi kapcsolatrendszerük és a Katolikus Egyház egész világot behálózó volta miatt, mindig kedvelt célpontjai voltak a hírszerző szolgálatoknak. Erről több helyen is ír PILCH Jenő: A hírszerzés és kémkedés története. Franklin Társulat, Budapest, 1933.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

3. Konzisztoriális Kongregáció: Utasítás. *Ad Sacra Limina*, 1959. II. 28. In.: *Acta Apostolicae Sedis*, 1959. 51. évf. - p. 274.
4. Konzisztoriális Kongregáció: Utasítás. *Formula servanda*. 1956. X. 20. In.: *Acta Apostolicae Sedis*, 1956. 49. évf. - pp. 143-150.
5. Pápai Közügyek Tanácsa: Dokumentum. *Episcoporum delectum*, 1972.III.25. In.: *Acta Apostolicae Sedis*, 1972, 64, - pp. 386-391.
6. "Istruzione circa la procedura per le nomine episcopali nei territori di competenza della Congregazione per i Vescovi" címmel újabb dokumentumot adott ki.
7. Olasz Püspöki Konferencia: Statuto del Ordinariato castrense. In.: *Notiziario CEI*, 1987. - pp. 224-233.
8. ANDRÉS, Domingo: *Constitutio Apostolica qua nova canonica ordinatio pro spirituali militum curae datur*. In.: *Apollinaris*, 1987. 60. évf. - p. 22.
9. ARRIETA, Juan, Ignacio: *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*, Edizione Università della Santa Croce, Milano, 1997.
10. AYMANS, Winfried, MÖRSDORF, Klaus: *Kanonisches Recht - Gesandte des Papstes (cc. 362-367)*. Paderborn – München – Wien – Zürich, Ferdinand-Schönigh, 1997. - pp. 268-269.
11. BAURA, Eduardo: *Nota al direttore per la visita ad limina*. In.: *Ius ecclesiae*, 1989. 1. évf. 3. sz. - pp. 748-750.
12. BEYER, Jean: *La Costituzione Apostolica Spirituali Militum Curae a proposito degli Ordinariati Militari*. In.: *Quaderni di diritto ecclesiale*, 1/3, 1988, - pp. 207-225.
13. DEL GIUDICE, Vincenzo, MARIANI, Federico: *Diritto ecclesiastico*, Edizioni Giuridiche Simone, Roma, 2010. 8. kiadás.
14. LEDÁCS- KISS Jenő, SALLAI Imre: *Nemzetbiztonsági Alapismeretek*, ZMNE; KFH, Budapest. 2005. - p. 86.
15. PADÁNYI József: *Changes in the Hungarian Defence Forces Between 1990 and 2010*, In. *Central European Political Science Review*. 2010. 41.- pp. 17-39.
16. RIVELLA, Mauro: *Modalità speciali di designazione di alcuni vescovi*. In. *Quaderni di diritto ecclesiale*, 1999. 12. évf. 1. sz. - pp. 43-44.
17. SCHANDA Balázs: *A vallásszabadság és lelkiismeret szabadsága*. In. SCHANDA Balázs, BALOGH Zsolt (szerk.): *Alkotmányjog – alapjogok*. PPKE JÁK, Bp., 2011. - p. 164.
18. SIMONE, Braidia: *Partecipazione del potere civile nella nomina dei vescovi in accordi conclusi della Santa Sede con i governi civili tra 1965 e il 1976*. In.: *Apollinaris*, 1977. 50. évf. - pp. 577-586.
19. SIMONE, Braidia: *Partecipazione del potere civile nella nomina dei vescovi tra 1976-1981*. In.: *Apollinaris*, 1981. 54. évf. - pp. 206-212.
20. TALAMANCA, Anna: *Le nomine episcopali nei concordato post-conciliari*. In. *Quaderni di diritto politico ecclesiastico*, 1991. 1. sz. - pp. 97-110.
21. SZEREDY József: *Egyházig. Különös tekintettel a magyar szent korona területének egyházi viszonyaira*, Lyc.-Nyomd. Ramazetter K, Pécs, 1879.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

22. UJHÁZI Lóránd: Il regolamento giuridico della formazione dei teologi nella Chiesa Cattolica. In: OROSZ Lóránt, UJHÁZI Lóránd: Vita consacrata e diritti umani nella Chiesa Cattolica dell'Europa Centro-orientale ed altri saggi di diritto canonico. L'harmattan, Budapest, 2011. - pp. 107-108.
23. UJHÁZI Lóránd: Az egyházi titkos levéltárak nemzetbiztonsági kérdései. In: Pécsi határőr tudományos közlemények. 2012. 13. - pp. 147-154.
24. UJHÁZI Lóránd: Újabb etikai kihívások a hadtudományban a katolikus egyház megítélése szerint: Reflexió a távirányítású repülőgépek alkalmazása. In.: Társadalom és Honvédelem, 18, 2014. - pp. 25-44.
25. UJHÁZY László: A tartalékosok és a tartalékos szövetségek szerepe napjainkban. In.: Honvédségi Szemle, 2014, 142/1, - pp. 41-45.
26. Military Ordinariate of Canada has a new bishop. <http://www.rcmilord.com/>, (letöltés ideje: 2016. június 16.)
27. Pápai Közügyek Tanácsa: Dokumentum. *Episcoporum delectum*. 1972.III.25. In: Acta Apostolicae Sedis, 1972. 64. évf. - pp. 388-389.
28. KIS-BENEDEK József: Nemzetbiztonsági képzés a civil szférában, In: Nemzetbiztonsági szemle (online) 2: (különszám) 2014, - pp. 25-29.
29. KIS-BENEDEK József: Transznacionális kihívások és a nemzetbiztonsági szolgálatok. In: Szakmai Szemle, 2011. - pp. 99-107.
30. KIS-BENEDEK József: Stratégiai hírszerzés. kézirat. - pp. 10-11.
31. KRÄMER, Jörg: Militärbischöfe in der Bundesrepublik Deutschland Geschichte und Organisation. i. m. 2010. - p. 8.
32. RUSCHI, Luis María: La asistencia religiosa a las Fuerzas Armadas y de Seguridad en la República Argentina. In: "VIII Coloquio del Consorcio Latinoamericano de Libertad Religiosa celebrado en Buenos Aires", el 30 de abril de 2008 (pendiente de publicación impresa. Buenos Aires: 2009. <http://prelaturaspersonales.org/la-asistencia-religiosa-a-las-fuerzas-armadas-y-de-seguridad-en-la-republica-argentina/>. (2016. február 13.).
33. WOODEN, Cindy: Vatican says Argentina violates religious freedom by blocking bishop. <http://www.catholicnews.com/data/stories/cns/0501588.htm>. (2016. március 17.).
34. *Communicationes*, 12. 1980. - pp. 287-289. *Illetve Sollicitudo omnium ecclesiarum kezdetű motu proprio, amely ennek az eljárásnak az alapját képezi. VI. PAL: motu proprio. Sollicitudo omnium ecclesiarum. 1969. VI. 24., VI/1. In. Acta Apostolicae Sedis, 1969. 61. sz. - p. 481.*
35. Püspöki Kongregáció: *Formulario per la relazione quinquennale*. Città del Vaticano: Typ. Pol. Vat, 1997. In.: *Communicationes*, 1998. 20. évf. - pp. 156-165
36. http://www.catholicnewsagency.com/news/bishop_baseotto_assures_he_still_is_the_ordinary_of_the_military_in_argentina/. (2013. március 21.).
37. <http://www.bistum-essen.de/info/bistum/bischof/> (letöltés ideje: 2016. június 11.).

SZENT-KIRÁLYI BÁLINT¹Az EUFOR ALTHEA és KFOR missziók szükségessége
napjainkban 1. részThe Necessity of the EUFOR ALTHEA and KFOR Peacekeeping
Missions Part 1.

Absztrakt

A tanulmány a két jelenlegi balkáni békefenntartó misszióval, annak történelmi előzményeivel, magyar vonatkozásaival, a missziók és országaik jelenlegi helyzetével, a migrációs válság hatásával és a missziók jövőbeni szerepével foglalkozik. A tanulmány célja a missziók szükségességének a bizonyítása.

Kulcsszavak: Balkán, misszió, migráció, délszláv, függetlenségi háború, történelmi háttér

Abstract

The study revolves around the two peacekeeping missions in the Balkans, their historical background, Hungarian aspects of them, the present situation of their countries of operation, the effects of the migration crisis, and the future roles of them. The goal of the study is to prove the necessity of these missions.

Keywords: Balkans, mission, migration, south slav, revolutionary war, historical background

BEVEZETÉS

A Balkán-félsziget a XIX. század óta instabil régió, melynek magyarázata az itt élő népek nacionalizmusában, területi követeléseiben, nyelvi, kulturális és vallási különbségeiben rejlik. Ezen különbségekre a mai napig nincs olyan átfogó megoldás, mely örökre rendezné a régió államai közötti viszonyokat. Talán épp ezért is olyan érdekes ez a téma, mely több biztonság- és védelempolitikával foglalkozó szakreferenst, hallgatót is megérintett, többek között engem is. Mindig is érdekelt ez a régió, s azon belül a volt jugoszláv tagállamok,

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem – National University of Public Service, E-mail: ebszkb@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-2134-713X

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

mert igen érdekesnek tartom a közöttük lévő, már-már izzó feszültséget, mely a 90-es években (is) lángba borította Magyarország déli határain túl elhelyezkedő országokat. A régió két legérdekesebb államának Bosznia-Hercegovinát és Koszovót tartom, ugyanis ez az a két ország, melynek a jövőjét mai napig homály fedi, és több kihívás övezi, melyeknek megoldására égető szükség van a két állam szempontjából.

Mint említettem, még nem sikerült teljes megoldást találni a régió konfliktusaira, de az itt zajló békefenntartó missziók ennek a megoldásnak az első lépcsőfoka. A volt jugoszláv tagállamok kiválása miatt kirobbant délszláv-háborúk óta az ENSZ, majd NATO és EU békefenntartó missziók szerves, mondhatni elválaszthatatlan részei a Balkán-félszigetnek, azon belül volt jugoszláv régió történetének, kezdve 1992-ben az UNPROFOR misszióval, majd folytatva 1995. december 14. után az IFOR/SFOR misszióval és 1999-ben a KFOR misszióval, majd végül 2004. december 2. után az EUFOR ALTHEA misszióval. Ezen missziók mindegyike fontos szerepet játszott a délszláv-válság rendezésében, illetve annak lezárása után a régió instabil államainak a rendfenntartásában, és napjainkban is meghatározó funkciót töltenek be.

A válság lezárta után tizenöt évvel felmerülhet bennünk a kérdés: van-e még szükség ezen missziókra? Képesek lesznek-e az államok és azok etnikumai megoldani az egymás közti és belső konfliktusait ezek nélkül is? Ezen kérdések alapján célul tűztem ki azt, hogy bebizonyítsam a két jelenlegi EU és NATO misszió fontosságát, szükségességét a térségben. Célom elérése érdekében irodalomkutatást végzek, illetve interjúkat készítek IFOR/SFOR/EUFOR ALTHEA és KFOR missziókat megjáró magyar honvédekkel. Továbbá háttértörténeti kutatást fogok végezni a régió konfliktusainak eredetéről, Jugoszlávia történetéről, a délszláv-háborúról, a nemzetközi fellépés kezdetéről, és a missziók történetéről, illetve azok magyarországi vonatkozásairól.

A tanulmány céljai közé tartozik a hipotéziseim megvizsgálása, amiket a munkámban igazolok, vagy esetlegesen cáflok. Hipotéziseim a következők:

- Elgondolásom szerint a két, missziók által érintett ország még mindig nincs teljesen stabilizálva.
- Kardinálisnak tartom a térségben az EU/NATO missziók fenntartását.
- A menekültválság negatívan érintheti Bosznia-Hercegovinát és Koszovót a jövőben
- A migrációs krízis következtében az EU vagy a NATO létrehozhat egy új missziót a Balkánon, vagy kiterjesztheti a már ott zajló missziók felhatalmazását

TÖRTÉNELMI HÁTTÉR

A VOLT JUGOSZLÁV RÉGIÓ ÁLLAMAINAK KONFLIKTUSAINAK EREDETE

A tanulmány legelső pontjában szeretném bemutatni a válság történeti hátterét, azon belül is legelőször a délszláv államok konfliktusainak eredetét. Ezeket három tényezőre bonthatjuk le, időrendi megjelenés szerint haladva:

- a vallási különbségek;
- a nacionalizmus megjelenése;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

— az egységes Jugoszlávia kérdése (ki legyen a vezető nemzet?);
 Legelőször is vizsgáljuk meg a vallási különbségeket. A térségben élő délszláv-törzsekre (a ma itt élő szlávok elődei) hatodik-hetedik századi honfoglalásuk után az első jelentős benyomást az új vallási hitre térés jelentette a nyolcadik században.² A nyugaton élő szlovének és horvátok a frankok hatására a katolicizmust és ezzel együtt a latin ábécét vették át, míg a délen élő szerbek és macedónok a Bizánci Birodalom hatására az ortodox kereszténységet és a cirill ábécét vették fel. A térségben lezajlott birodalmi hódítások (gondolok itt az Oszmán Birodalom hódításaira) jelentősen meghatározták az itt élő népek sorsát³. A Balkánon jelentős iszlamizáció ment végbe, mely egy újabb vallási közeget, illetve nép megjelenéséhez vezetett, névlegesen a muszlim bosnyákokhoz. A harmadik meghatározó hívőközösség megjelenésével jelentős különbség alakult ki a számottevő népek között, ugyanakkor ez egészen a tizenkilencedik századig nem jelentett igazán éles szembeállást (hacsak nem vesszük figyelembe a keresztény hatalmak konstans háborúskodását az Oszmán Birodalommal és ennek következtében létrejött ütközőállamokat (Havasalföld, Moldva), illetve a térségben zajlott fontosabb csatákat). A birodalmi hódítások ugyanakkor nem csak a vallási összetételt bolygatták meg, hanem az etnikait is. A szerbek folyamatosan északra menekültek a hódító oszmán-törökök elől, melynek köszönhetően a déli szerb területekre más, muszlim vallású népek (albánok) költöztek be és váltak kisebbségből többséggé, melynek a későbbiekben, Koszovó kapcsán lesz jelentősége.⁴

A második tényező a nacionalizmus megjelenése. A XIX. században a nacionalizmus térnyerésével a Balkánon a különbségek kiéleződése fokozódott. Az itt élő népek mindegyike autonómiára, majd teljes nemzeti függetlenségre törekedett, mely a legtöbb nép esetében ez 1878-ban meg is történt, majd az I. és II. Balkán-háborúk után Isztambul térség kivételével a teljes Balkánt felosztották egymás közt (ugyanakkor Szerbia jelentős erőre tett szert és domináns állammá vált, s ezt a szerepet egészen 1941-ig megőrizte, majd 1980-tól 1991-ig újra a többi állam fölé kerekedett). Az I. Világháború kitöréséhez nagyban hozzájárult az említett eszme, hisz maga a Fekete Kéz, illetve annak leghíresebb merénylője, Gavrilo Princip is a nacionalizmus jegyében cselekedtek. Az eszme terjedésének erősödésének a balkáni népek körében egyenesen hozták azt a következményt, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia, mely egy jellemzően több etnikumú birodalom volt, felbomlott a Nagy Háború után. A nacionalizmus térnyerése a balkáni államok történetében tehát

² Dr. TÖRŐ Lajos: A délszláv háború történelmi okai, eseményei és következményei. In: *Hadtudományi Szemle* 2015. 08., XIX. évfolyam, 1. szám, pp 272. (forrás: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2015_1/15_1_tt_torol.pdf, letöltés ideje: 2016. 01.17.)

³ Dr. TÖRŐ Lajos: A délszláv háború történelmi okai, eseményei és következményei. In: *Hadtudományi Szemle* 2015. augusztus, XIX. évfolyam, 1. szám, pp 272. (forrás: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2015_1/15_1_tt_torol.pdf, letöltés ideje: 2016. 01. 17.)

⁴ Dr. TÖRŐ Lajos: A délszláv háború történelmi okai, eseményei és következményei. In: *Hadtudományi Szemle* 2015.08., XIX. évfolyam, 1. szám, pp 272. (forrás: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2015_1/15_1_tt_torol.pdf, letöltés ideje: 2016. 01.17.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

kardinális jelentőségű, a XIX. században és a XX. század elején nagyban hozzájárult a népek önálló államának a létrejöttéhez, illetve az egymásközi, évtizedekig tartó konfliktus kiéleződéséhez.

A nacionalizmus megjelenésével egy időben kezdett megfogalmazódni térség nemzeiteiben egy egyesült szláv föderáció, azaz a „jugoszlávizmus” gondolata, amikor a nemzetek felismerték a rokonságukat. Ez a felismerés tartalmazza a harmadik konfliktusos tényezőt is, az egységes Jugoszlávia kérdését. Ez önmagában, egy utópisztikus felfogásban nem jelentene különbséget és nem lenne konfliktusos tényező, ugyanakkor a nacionalizmus miatt több etnikum is a saját vezetésével képzelte el ezt a föderációt. Legelső ilyen elképzelés, mely politikai programként is megjelent, az illirizmus volt a XIX. század harmincas, negyvenes éveiben, melynek célja a horvátok egyesítése, s távoli tervként egy horvát vezetésű Jugoszlávia létrehozása volt. Ugyanakkor konkrét politikai elképzelés Jugoszlávia létrehozására ekkor még nem volt.⁵ A XX. században vált valóssá az elképzelés 1918-ban, mikor létrejött a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, mely egy monarchikus megoldás volt.⁶

AZ EGYSÉGES JUGOSZLÁVIA TÖRTÉNETE 1918-TÓL 1991-IG

A Jugoszláv Bizottság (1915-1918) párizsi megegyezései alapján a szerb elképzelések érvényesültek, ugyanis, mint említettem, ez volt a három tagállam közül a legerősebb, mely erős politikai feszültségeket gerjesztett az elkövetkezendő időszakokban. Az ellentéteket tovább fokozta a területek közötti fejlettségi különbség is (az Osztrák-Magyar Monarchián belüli területek sokkalta fejlettebbek voltak). Az ellentétek majdnem polgárháborúig fajultak, ennek fényében 1929. január 06-án I. Sándor jugoszláv király diktatúrát vezetett be, s az országot Jugoszláv Királysággá nevezte át, mellyel a három nép egységét akarta hirdetni.⁷ A II. Világháború alatt Jugoszláv Királyságot megszállták a tengelyhatalmak 1941-ben a Dusan Simovic által véghezvitt puccs után, és Jugoszlávia, mint állami entitás megszűnt létezni egy időre. A horvátoknál és a szlovéneknél az agresszorok hatalomra juttatták az ustasákat és megalakult a Független Horvát Állam, illetve a Szlovén Nemzetörséget, mely 1943-ban, az Olasz Királyság kapitulálása után történt meg (addig Szlovénia az Olasz Királyság része volt).⁸⁹ Szerbiában és Montenegróban bábkormányt alakítottak ki a néme-

⁵ Dr. TÖRŐ Lajos: A délszláv háború történelmi okai, eseményei és következményei. In: Hadtudományi Szemle 2015. 08., XIX. évfolyam, 1. szám, pp 273. (forrás: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2015_1/15_1_tt_torol.pdf, letöltés ideje: 2016. 01.17.)

⁶ Sabrina Petra RAMET: Balkan Babel - The Disintegration Of Yugoslavia From The Death Of Tito To The Fall Of Milosevic. Westview Press, 2002. pp. 3.

⁷ Dr. TÖRŐ Lajos: A délszláv háború történelmi okai, eseményei és következményei. In: Hadtudományi Szemle 2015. 08., XIX. évfolyam, 1. szám, pp 274. (forrás: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2015_1/15_1_tt_torol.pdf, letöltés ideje: 2016. 01.17.)

⁸ Sabrina Petra RAMET: The Three Yugoslavias: State-Building and Legitimation, 1918–2005. New York: Indiana University Press. 2006. pp 145-155.

⁹ Fischer, Bernd J., ed.: Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers of South-Eastern Europe. Purdue University Press. 2007. pp. 207–208

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

tek (Nedic rezsim), illetve jelen volt a Dragoljub "Dražica" Mihailović által vezetett Csetnik mozgalom.¹⁰ Ezen bábkormányok és a megszálló hatalmakkal szemben pedig egyetlen meghatározó erő lépett fel, a Josip Broz Tito marsall vezetése alatt álló Jugoszláv Népi Felszabadító Hadsereg (jugoszláv kommunista partizánok), melyet a Szovjetunió és a szövetségese is támogattak. 1943. november 29-30-án a Jugoszlávia Népfelszabadító Antifasiszta Tanács döntése alapján nem ismerték el a fasiszta hatalmak általi feldarabolását az országnak, és határozatba foglalták azt, hogy az itt élő népeknek joguk van az önrendelkezésre, illetve hirdetik az országok szuverenitását és a föderatív jelleget (hat állam alkotta volna az ő általuk elképzelt Jugoszláviát: Szerbia, Horvátország, Szlovénia, Macedónia, Bosznia-Hercegovina és Crna Gora (Montenegró)). Megszervezték a kommunista párt egyeduralmát is és az állam szovjet mintára való átalakítását.¹¹ Tito sikeres partizánháborújának és a Náci Németország legyőzésének eredményeképpen 1945-re a délszláv államok felszabadultak, majd 1945. november 11-én lezajlott választások alapján demokratikusan is a kommunista párt szerezte meg a hatalmat, és bevezették az 1943-ban elfogadott programjukat, majd 1945. november 29-én létrejött a „második” Jugoszlávia. Ugyanakkor fontos megjegyezni azt is, hogy a háború alatt Tito partizánjai több mint 90 000 szlovént, horvátot, muszlimot és szerbet végeztetettek ki, mely mély sebeket hagyott az említett népekben, és a későbbi konfliktusok kardinális részévé vált. Tito elképzelései eredetileg megegyeztek a sztálinizmussal, ugyanakkor igen hamar elállt ettől az ideológiától. Titonak Sztálinnal való nézeteltérései miatt Jugoszláviát kizárták 1948-ban a Kominformból, és a föderáció elkötelezetlen maradt a hidegháború időszakában, ugyanakkor a Nyugat a hőst látta benne, akit mindenképp támogatni kell a Szovjetunióval szemben.^{12,13} Jugoszlávia belpolitikájában meghatározó szerepet töltött be a centralizmus-föderalizmus kérdése, mely Tito haláláig (1980) a föderalizmus mellett szólt. Több törvény is született az állam föderalizmusának a fenntartásának érdekében (például 1974-ben elfogadott alkotmány).¹⁴ Jugoszlávia egy jól működő, virágzó állam volt (holott a gazdasági nehézségek, mint például az infláció, folyton jelen voltak), ahol a különbségek több évtizedig nem kerültek felszínre, egészen a 70-es évekig. Fontos megemlíteni a Horvát Tavaszt, mely 1970-71 között zajlott, s a horvátok a föderáción belüli sokévi diszkriminációja miatt jött létre, s célja a horvátok politikai jogainak kibővítése volt a föderáción belül. A horvátok

¹⁰Sabrina Petra RAMET: *The Three Yugoslavias: State-Building and Legitimation, 1918–2005*. New York: Indiana University Press, 2006. pp 145-155.

¹¹Dr. TÖRŐ Lajos: A délszláv háború történelmi okai, eseményei és következményei. In: *Hadtudományi Szemle* 2015. 08., XIX. évfolyam, 1. szám, pp 274-276. (forrás: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2015_1/15_1_tt_torol.pdf, letöltés ideje: 2016. 01. 17.)

¹²Sabrina Petra RAMET: *Balkan Babel - The Disintegration Of Yugoslavia From The Death Of Tito To The Fall Of Milosevic*. Westview Press, 2002. pp. 5.

¹³Dr. TÖRŐ Lajos: A délszláv háború történelmi okai, eseményei és következményei. In: *Hadtudományi Szemle* 2015. 08., XIX. évfolyam, 1. szám, pp 276. (forrás: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2015_1/15_1_tt_torol.pdf, letöltés ideje: 2016. 01.17.)

¹⁴Jović DEJAN: *Yugoslavia: a state that withered away*. Purdue University Press 2009 pp. 15.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

elleneztek a kommunista ideológia által meghatározott nemzeti öntudat elnyomását, illetve nem tetszésüket fejezték ki a sorkatonaság intézménye felé is. Az 1971-es diákmegmozdulást Zágrábban a rendőrség leverte, s a mozgalom hatására Tito tisztogatást végzett a párton belül, ugyanakkor a már említett 1974-es alkotmányban kibővítették a tagállamok jogait, így a mozgalom bizonyos céljait sikeresen elérte.

1980. május 4-én Josip Broz Tito meghalt Ljubjanában, s vele együtt képletesen az egységes Jugoszlávia jövője is. Ekkor realizálódott az a tény, hogy a föderációt Tito marsall tartotta össze. Az emberek felnéztek arra az emberre, aki az egész délszláv térséget szinte önerőből szerezte vissza népnek és ezáltal egyik tagállam sem mert szembeszállni a marsall akaratával. Halála után egy erős gazdasági válság rázta meg Jugoszláviát, s Szerbia végre lehetőséget látott arra, hogy Jugoszlávia vezető államává váljon. Fokozódtak az etnikai feszültségek is, leginkább Koszovó tartományban, ahol a jelentős méretű albán kisebbség többször is tömegtüntetést rendezett az utcákon. Ezen tömegtüntetések remek táptalajként szolgáltak a szerb nacionalistáknak, kik komoly választ követeltek az albán kisebbség ellen. A Szerb Tudományos Akadémia 1986-os Memoranduma tovább gerjesztette a feszültséget azzal a kijelentésével, amely célul tűzi ki: „a szerb nép teljes körű nemzeti és kulturális integrációjának megvalósítása függetlenül attól, hogy mely köztársaságban vagy mely tartományban él, a szerbek történelmi és demokratikus joga.”¹⁵ Ezzel a kijelentéssel a szerbek végleg elkötelezték magukat amellett, hogy nem értenek egyet a föderalista berendezkedéssel és egy szerb vezetésű Jugoszláviát szeretnének. A szerb nacionalisták legfőbb egyénisége Slobodan Milosevic volt, aki fontos szerepet játszott Szerbia domináns szereplővé válásában, majd később a délszláv háborúban. 1988-ra a gazdasági helyzet miatt a kormány kénytelen volt lemondani, majd több tagállam is jelezte, hogy a saját útját akarja járni, s egyre több konfliktus alakult ki a tartományokban is (Koszovó, Vajdaság). A Koszovói etnikai ellentétek odáig fajultak, hogy a szerbek végül megszüntették a terület autonómiáját, ezzel kiváltva az albánok tiltakozását.¹⁶ Az erőteljes szerb nacionalizmus térnyerése eredményeképpen 1990-ben megszüntették az egypártrendszert. A többi állam nem támogatta a szerb elképzeléseket, mely egyre inkább elővetítette Jugoszlávia sorsát. Szlovénia a függetlenség mellett döntött 1990 decemberében, ezzel a döntéssel pedig végleg elveszett az egységes Jugoszlávia. A referendum után a Jugoszláv Néphadsereg új doktrínát vezetett be, mely felváltotta a Tito-éráét, az „Általános Népi Védelmet”, melynek lényege az volt, hogy mindegyik tagállam saját területi honvédséget tartott fent (*Territorial Obramba, továbbiakban TO*). Az új doktrína következtében a hadsereg irányítása centralizálttá vált, így a TO-kat lefegyverezték volna, ám erre nem került sor. 1991. június 25-én Horvátország és Szlovénia kikiáltották államaik függetlenségét (melyet ugyan az USA és a Nyugat egyáltalán nem támogatott, melynek oka az volt,

¹⁵ Idézi Sokcsevits Dénes: A délszláv háború pp. 29., Calibra Kiadó

¹⁶ Dr. TÖRŐ Lajos: A délszláv háború történelmi okai, eseményei és következményei. In: Hadtudományi Szemle 2015. 08., XIX. évfolyam, 1. szám, pp 277. (forrás: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2015_1/15_1_tt_torol.pdf, letöltés ideje: 2016. 01.17.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

hogy inkább egy föderációval ápolnának kapcsolatot, mint sok kisebb állammal). A jugoszláv miniszterelnök, Ante Markovic törvénytelennek nevezte a két állam elszakadását és erőszakkal próbálta a vezetés biztosítani a jugoszláv egységet, melynek következtében bevetették a Jugoszláv Néphadsereget s az új határok feletti nézeteltérés következtében elkezdődött a 10 napos háború Szlovéniával, 1991. június 26-án.¹⁷

A DÉLSZLÁV HÁBORÚK ÉS A NEMZETKÖZI FELLÉPÉS KEZDETE (UNPROFOR) A DAYTONI BÉKESZERZŐDÉSIG

A tíznapos háború

A tíznapos háború volt az első, két állam közötti fegyveres konfliktus Európában a második világháború óta, illetve ez a háború indította el a délszláv-válságot. A létszámbeli fölény ellenére a szlovének hátrányból indultak, ugyanis a haditechnika legkorszerűbb része Szerbiában volt állomásoztatva. Mivel a szlovén kormány tisztában volt azzal, hogy Belgrád nem fogja annyiban hagyni Szlovénia függetlenségét, illetve egy esetleges jugoszláv támadás esetén képtelen lenne a szlovén haderő feltartóztatni a jugoszlávokat, ezért erőteljes készülődésbe kezdtek egy bekövetkezendő háború esetére.

Az új jugoszláv katonai doktrína bevezetésekor Szlovénia kiállt a szlovén TO lefegyverzésének a megakadályozása mellett, s az 1990. október 28-án elfogadott alkotmánymódosításra hivatkozva, mely a szlovén kormány fennhatósága alá helyezte a hadsereget, és meg is tarthatta fegyverzetét így nem volt teljesen védtelen. Ezzel egy időben a szlovén kormány megegyezett egy alternatív parancsnoki struktúráról (*Manevrska struktura narodne zaščite*, azaz a Nemzeti védelem manőverialis struktúrái, továbbiakban MSNZ), mely lehetővé tette azt, hogy egy ad hoc védelmi struktúrát állíthasson fel, mely szintén csak és kizárólag a szlovén kormány kezébe kerüljön. 1990. május-október között a TO és a rendőrség csapatai titokban mozgósítva lettek az MSNZ struktúrája alá, s a kormány megtervezte a Jugoszlávia elleni hadműveleteit.¹⁸ A szlovén honvédelmi miniszter, Janez Janša javaslatára a szlovén haderő új stratégiát alkalmazott, melyet az aszimmetrikus-hadviselésre alapoztak. Mivel a szlovén haderő kevesebb harcjárművel rendelkezett, mint Belgrád, ezért a stratégia célja az volt, hogy a TO csapatai gerilla taktikákat alkalmazva harcoljanak a jugoszláv erők ellen. A rajtaütésszerű taktika és a szlovén katonák eltökéltsége a háború menetében kulcsfontosságúnak bizonyult.

1991. június 26-án a függetlenség kikiáltása után egy nappal a jugoszláv hadsereg mozgósította erőit Rijeka városából, ugyanakkor ezt megelőzően a szerb vezetés megosztott volt abban a kérdésben, hogy hogyan kellene fellépni Szlovéniával szemben.¹⁹ Blagoje Adžić, a Jugoszláv néphadsereg vezéreredese határozott fellépést képzelt el, melynek

¹⁷Leonard J. COHEN & Jasna DRAGOVIĆ-SOSO: State Collapse in South-Eastern Europe: New Perspectives on Yugoslavia's Disintegration. Purdue University Press, 2008. p. 323.

¹⁸James GOW & Cathie CARMICHAEL. Slovenia and the Slovenes, C. Hurst, London, 1999. pp. 174–178..

¹⁹Balkan Battlegrounds, Central Intelligence Agency, 2002. p. 58.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

következtében a szlovén kormányt erőszakkal távolították volna el, és helyükre jugoszláv-szimpatizánsokat ültettek volna. Ugyanakkor a jugoszláv honvédelmi miniszter, Veljko Kadijević elképzelése egy óvatosabb megközelítést vázolt fel: erőfitogtatás által próbálta térdre kényszeríteni a szlovén vezetést. Végül az utóbbi valósult meg, ugyanakkor állítólag a jugoszláv kormány civil képviselői nem lettek tájékoztatva a döntésről.^{20,21} Nehezítette JNA helyzetét az a tény, hogy a hadsereg nagy része sorkatonákból állt.²² Ezen erők felkészületlenek voltak, ellenben a szlovén hivatásos katonákkal szemben, akik erre a konfliktusra készültek már több mint fél éve.

A háború folyamán a jugoszláv csapatok kezdetben sikeresen léptek fel a szlovén csapatokkal szemben, ám a gerilla hadviselés alkalmazása – melynek következtében rengeteg harckocsit, embert vesztek a szerbek – a jugoszláv haderő széthúzása és alacsony morálja végül a szlovén hadsereg győelmét hozta. Segítette az események alakulását az Európai Közösség nyomása a jugoszláv vezetésre. Szlovénia harca a függetlenségért a Nyugat figyelmét is felkeltette, és végső soron korábbi véleményét is megváltoztatta (a *szeparatizmus elutasítása* helyett a *háborús eskaláció elutasítása* vált dominánssá), melynek köszönhetően sor került a 1991. július 7-8-án a brioni konferenciára, mely tárgyalóasztalhoz ültette a két félt.^{23,24} A szerb vezetés belátta, hogy nem érdemes a háborút tovább folytatni, mivel Szlovéniában az elenyésző számú szerb kisebbség nem tudott támogatást és alapot adni a további hadműveleteknek. Végül megállapodtak a tűzszünetről, a hadsereg kivonásáról és elfogadták a moratóriumot, melynek értelmében a szlovén és horvát függetlenség életbe léptetését három hónappal elhalasztották.²⁵

A HORVÁT FÜGGETLENSÉGI HÁBORÚ ÉS AZ UNPROFOR

1991 augusztusában, Horvátországban is elkerülhetetlenné vált a háború. A helyi szerb kisebbség mindenáron való kényszere a csatlakozásra az anyaországhoz remek ürügyet szolgált Jugoszláviának az invázióra.

Eleinte a JNA terve a horvát kormány leváltása volt (hasonlóan, mint Szlovéniában), ám a szlovéniai események és a Szovjetunióban lezajlott 1991-es Janajev-puccs sikertelensége más belátásra bírta a vezetést, így maradt a Milosevic által felvázolt „szűkebb Jugoszlá-

²⁰ John B ALLCOCK: et al. Conflict in the Former Yugoslavia, ABC-CLIO, Denver, 1998. p. 274.

²¹ Stjepan MESIĆ: "The Road to War", in The War in Croatia and Bosnia-Herzegovina, 1991–1995, ed. Branka Magaš and Ivo Žanić. Frank Cass, London, 2001 pp. 250.

²² Viktor MEIER: Yugoslavia — A History of its Demise. Routledge, London, 1999. pp 125.

²³ Dr. TÖRÖ Lajos: A délszláv háború történelmi okai, eseményei és következményei. In: Hadtudományi Szemle 2015. 08., XIX. évfolyam, 1. szám, pp 278. (forrás: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2015_1/15_1_tt_torol.pdf, letöltés ideje: 2016. 01.17.)

²⁴ JUHÁSZ József: Volt egyszer egy Jugoszlávia AULA, Budapest 1999 p. 236.

²⁵ Dr. TÖRÖ Lajos: A délszláv háború történelmi okai, eseményei és következményei. In: Hadtudományi Szemle 2015. 08., XIX. évfolyam, 1. szám, pp 278. (forrás: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2015_1/15_1_tt_torol.pdf, letöltés ideje: 2016. 01. 17.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

via” eszméje, melynek célja a volt tagállamok szerb kisebbségei által lakott területek megszerzése volt, ezáltal egyértelmű politikai programhoz és célokhoz jutott a hadművelet.²⁶

A két hadsereg között papíron jelentős különbség volt, hasonlóan a tíznapos háborúban a szlovén és jugoszláv erők között. A JNA birtokolta a haditechnikai fölényt, ugyanakkor ennek nagy része ekkor már több mint 30 éves szovjet technikából állt.²⁷ A hadsereg létszáma is jelentősen megváltozott: a Szlovénia elleni háború alatt több ezer fő dezertált, és azok, akiket újonnan besoroztak nem jelentettek számottevő harcértéket. A JNA összetétele is módosult a tíznapos háború után, hisz ekkora már a tisztek és altisztek 70%-át szerb és montenegrói nacionalitásúak tették ki.²⁸ A JNA létszámának ismét csak az egyharmadát tudta bevetni, hiszen a többi részét Koszovóban és Boszniában kellett állomásoztatnia, illetve a katonai parancsnoklási rend a politikai káosz miatt szétesett.²⁹ A Horvát Nemzeti Gárda (Zbor Narodne Garde, továbbiakban ZNG) a háború kezdeti időszakában még rosszabb állapotban volt, mint a JNA: létszámhiány következtében a horvát rendőrséget is be kellett vetni, ráadásul fegyverek, harceszközök szűkében is voltak.

A JNA júliusban megindította offenzíváját Horvátország ellen, s sorra aratta a sikereket, majd augusztus végére, szeptember elejére teljesen szerb ellenőrzés alá került Baranya és bezárult a vukovári ostromgyűrű. Vukovár ostroma több mint két hónapig tartott, s a város szerb fennhatósága alá kerülése után egészen 1998-ig a jugoszlávokhoz tartozott. Szeptemberben elkezdődtek a tárgyalások Jugoszlávia jövőjéről, melyben az elnök, Lord Peter Carrington az EK-közvetítője a válság rendezésére a megoldást a háború lokalizálásában (melynek következtében az ENSZ BT általános fegyverembargót rendelt el), illetve a független köztársaságokkal való tárgyalásban találta. A *Carrington-terv* alapján a délszláv köztársaságok állami függetlenségét elismerték volna nyugaton, s kisebbségvédelmi garanciákat, autonómiát és a köztársaságok társulását irányozta volna elő. A tervet az október 18-i hágai konferencián végül egyedül Milosevic utasította csak el, hivatkozva a boszniai és horvátországi szerbek tiltakozására az elszakadástól, ezáltal a terv megbukott.³⁰ Szeptember 14-én a ZNG blokád alá vette a JNA laktanyákat, fegyverraktárakat, s elkezdődött a „barakkok háborúja”, mely egészen november 23-ig tartott. A blokád hatására a JNA fokozta akcióinak intenzitását, s a szabadcsapatok segítségével és Ratko Mladić vezérezredes vezetésével elfoglalta Horvátország egyharmadát, s blokád alá vonta Dalmáciát, majd októberben elkezdődött Dubrovnik ostroma is, melyben a város számtalan kulturális öröksége elpusztult. Október 5-én Franjo Tuđman horvát elnök beszédében az egész horvát lakosságot felszólította a „nagy szerb imperializmus” elleni honvédelemre, majd válaszként a JNA légierije október 7-én támadást indított a zágrábi kormányépület

²⁶ JUHÁSZ József: Volt egyszer egy Jugoszlávia, AULA, Budapest 1999 p. 238.

²⁷ Alastair FINLAN: The Collapse of Yugoslavia, 1991–1999. Oxford: Osprey Publishing, 2004. pp. 78.

²⁸ JUHÁSZ József: Volt egyszer egy Jugoszlávia, AULA, Budapest 1999 p. 237.

²⁹ JUHÁSZ József: Volt egyszer egy Jugoszlávia, AULA, Budapest 1999 p. 240-241.

³⁰ JUHÁSZ József: Volt egyszer egy Jugoszlávia, AULA, Budapest 1999 p. 239-243

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

ellen.³¹ Dubrovnik és Vukovár ostroma, illetve a horvát kormányépület elleni bombázás következtében a nyugati közvélemény áthangolódott, s az EU szankciókat vezetett be Jugoszlávia ellen.³² Mindeközben a JNA tovább nyomult előre Nyugat-Szlavónia felé, ugyanakkor a horvát hadsereg az év végére morális és létszám fölénybe kerekedett, melynek köszönhetően a ZNG sikeres ellentámadást hajtott végre (Otkos 10 hadművelet), s 270 négyzet kilométernyi területet szerzett vissza. December második felében a ZNG tovább nyomult előre, s az Orkan 91 hadművelet keretében további 1 400 négyzetkilométert szabadított fel. Az eddig eltelt hathónapnyi intenzív harc alatt 10 000 fő halt meg, 100 000-ek menekültek el, és megközelítőleg 10 000 épületet romboltak le.

1991. december 19-én a létrejött a Krajainai Szerb Köztársaság (továbbiakban KSZK), mely a megszállt, zömében szerbek lakta horvátországi területekből állt. 1992. január 2-án a 15. fegyverszüneti megállapodás is megszületett, majd 1992. január 15-én Horvátországnak és Szlovéniának a függetlenségét elismerte a nemzetközi közösség. A fegyverszünet eredményeképpen a JNA kivonult a horvátországi területekről, ugyanakkor a KSZK egyre több terület fölött szerezte meg az ellenőrzést, s a harcok folytatódtak tovább (igaz, jóval kisebb intenzitással), melynek következménye a nemzetközi közösség beavatkozását eredményezte, mely a Vance-tervben fogalmazódott meg, s melyet Zágráb, Belgrád és Knin is elfogadott. A beavatkozás az UNPROFOR (*ENSZ-Véderő*) keretében teljesült, mely 1992. február 21-én jött létre és 1995. március 31-ig tartott.

Az UNPROFOR feladata a béketárgyalások biztosítása, a tűzszünet érvényesítése, a védett zónák demilitarizálása, a fegyverembargó felügyelete, és a menekültek hazatérésének a biztosítása volt. A békefenntartó kontingens 14 000 főből állt, s az egységeket négy, úgynevezett ENSZ-által védett zónába (UNPA) telepítették.³³ Az UNPROFOR 12 hónapos mandátummal rendelkezett, mely meghosszabbítható volt, s mint ahogy említettem, 1995 márciusáig tartott. Ez után a kontingens átalakításon esett át, melynek következtében három másik kontingens született: UNCRO (United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia) Horvátországban, UNPREDEP (United Nations Preventive Deployment Force) Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaságban (FYROM)³⁴ és további UNPROFOR kontingens Bosznia Hercegovinában (mely már 1992 májusa óta jelen volt a térségben) egészen 1995 decemberéig, amíg a NATO fel nem váltotta a térségben.

Az UNPROFOR bevonulása nem jelentette azt, hogy a harcok Horvátországban befejeződtek volna. 1995 augusztusáig egy olyan állapot állt be, melyben ugyan hivatalosan tűzszünet volt, ugyanakkor kisebb tűzszünetsértések, incidensek is előfordultak. Voltak nagyobb harcok is, mint például maslenicai hídfőállásért, és a zemuniki reptérért folyók,

³¹ "Yugoslav Planes Attack Croatian Presidential Palace". The New York Times. 1991. 10. 08. <http://www.nytimes.com/1991/10/08/world/yugoslav-planes-attack-croatian-presidential-palace.html> (letöltés időpontja: 2016. 02. 15.)

³² Alan RIDING: "European Nations Declare Sanctions Against Belgrade". The New York Times. 1991. 11. 09. <http://www.nytimes.com/1991/11/09/world/european-nations-declare-sanctions-against-belgrade.html> (letöltés időpontja: 2016. 02. 15.)

³³ JUHÁSZ József: Volt egyszer egy Jugoszlávia, AULA, Budapest 1999 p. 245-246.

³⁴ Former Yugoslav Republic Of Macedonia

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

illetve 1995 májusában a Hrvatska Vojska (Horvát hadsereg, 1993-ban nevezték át a ZNG-t, továbbiakban HV) elfoglalta a nyugat-szlavóniai UNPA-szektor.³⁵ Ugyanakkor a Vance-terv, mint említettem, elérte a tűzszünet bevezetését és a JNA kivonulását, de az UNPROFOR többi céljának teljesítése nem haladt előre.

Mindközben Zágráb létrehozta a saját hadiiparát, melynek köszönhetően 1995-re felülkerekedett szomszédjain, így képessé vált arra, hogy a megszállt területeket visszaszerelje. Az erős hadiipar, illetve a nemzetközi támogatás lehetővé tette azt, hogy a horvátok visszafoglalják a megszállt területeket, így az 1995-ös Vihar hadművelet eredményeképp elfoglalták Knint, s megszüntették a Krajainai Szerb Köztársaságot. A bábáram négy zónájából már csak egy UNPA szektor maradt, melynek jövőjéről a daytoni békeszerződés döntött 1995. november 12-én, s a harcok Horvátország területén 1995-ben véget értek.³⁶

A BOSZNIAI HÁBORÚ ÉS A DAYTONI BÉKESZERZŐDÉS

1992. június 19-én Bosznia-Hercegovinában is kitört a háború. A konfliktus közvetlen előzménye a bosnyákok referenduma a Jugoszláviától való elszakadásról, illetve a három nemzet túlfűtött nacionalizmusa volt. A referendumot a JNA és a szerb szabadcsapatok igyekeztek megakadályozni, mely a bosnyákok körében heves ellentétet váltott ki, s a lakosság 99%-a a függetlenség mellett döntött.³⁷

Szlovénia és Horvátország függetlenségének a kikiáltása idején Bosznia-Hercegovina még nem volt híve az elszakadásnak, a bosnyák vezetés igyekezett semleges álláspontra térni. Az Alija Izetbegović által vezetett SDA a háború eszkalálódásának köszönhetően végül 1991. október 15-én a függetlenség mellett döntött, mely természetesen heves ellenérzéseket váltott ki a boszniai horvát és szerb pártokból (HDZ, SDS). Az SDS létrehozta 1992. január 10-én a Boszniai Szerb Köztársaságot (Republika Srpska), melynek elnöke a radikális Radovan Karadžić lett. Ezzel egyidejűleg az SDA megalakította a Patrióta Liga nevezetű milíciát, illetve december 23-án kérték nemzetközi elismerésüket az EK-tól, de ezt megtagadták tőlük, mert bizonytalan volt a belső viszony. Válaszul megtartották 1992. február 29-én azt a népszavazást, melynek következtében 99%-a a bosnyákoknak a függetlenség mellett döntött.³⁸ Március 3-án, a függetlenség kikiáltása után az ország több pontját támadás érte szerb erők által, melynek következtében a boszniai vezetés elveszítette az ellenőrzést az ország teljes területe felett. Március 18-án nemzetközi közvetítéssel folyt a három állam közötti nézeteltérés rendezése, majd április 6-án az EK-államok elismerték Bosznia Hercegovinát, mint független államot, a JNA kivonult a térségből s innentől kezdve egyenesen vezetett az út a harmadik konfliktusig, melyben a szerbek és a horvátok is szerettek volna területeket szerezni boszniától.

³⁵ JUHÁSZ József: Volt egyszer egy Jugoszlávia, AULA, Budapest 1999 p. 246.

³⁶ JUHÁSZ József: Volt egyszer egy Jugoszlávia, AULA, Budapest 1999 p. 248-249.

³⁷ Stjepan Gabriel MEŠTROVIĆ: Genocide After Emotion: The Postemotional Balkan War. Routledge. 1996 pp.56

³⁸ JUHÁSZ József: Volt egyszer egy Jugoszlávia AULA, Budapest 1999 p. 251-252.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A szemben álló felek közül ismét a szerbek voltak esélyesebbek, hiszen a JNA megint ugyanúgy vonult ki Boszniából, ahogyan azt Horvátországban tette (haditechnikát hátrahagyva és a hadseregnek csak egy része hagyta el az országot), illetve megalakult a boszniai szerbek hadserege (VRS) is, melynek élére a már Horvátországban is jeleskedő Ratko Mladić vezérezredes került. A boszniai horvát hadsereg (HVO) az átszivárgott HV katonákból, illetve a helyi milíciákból alakult meg, s a háború elején a bosnyákok szövetségesei voltak (lásd később). A boszniai hadsereg (ARBiH), melynek gerincét muzulmán milíciák képezték, gyéren felszerelten és teljesen felkészületlenül kezdett bele a háborúba, illetve nehezítette a helyzetüket az a tény is, hogy a hadsereg 30%-a szerbekből és horvátokból állt. A reguláris haderők mellett különféle nemzetiségű önkéntes csapatok is részt vettek a konfliktusban, ugyanakkor erejük nem volt számottevő.³⁹

Áprilistól májusig véres harcok folytak Kelet- és Észak-Boszniában, s a VRS és JNA erői sikeresen megszerezték az ország kétharmadát, elkezdődött Szarajevó 44 hónapig tartó ostroma, a Prijedor-térség 60%-a feletti ellenőrzés megszerzése (melynek következtében Bosznia két részre szakadt), majd májusban a JNA is „kivonult”, igaz a csapatok nagy része átállt a VRS-be.⁴⁰ 1992 áprilisában Jugoszlávia új neve a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság lett, így az állam végleg szakított kommunista gyökereivel.

1992 nyarán a horvátok és a muzulmánok között is kialakult a konfliktus, mikor Novi Travnik és Gornji Vakuf térségében lévő bosnyák véderő ultimátumot kapott a HVO-tól. Követelései között szerepelt az, hogy a bosnyák vezetés szüntesse meg az eddigi intézményeit és állítsa fel a Herceg-Boszniai Horvát Közösség fennhatóságát, a területi véderő álljon át a HVO oldalára, illetve szállítsa el a menekülteket a térségből, s mindezt tegye meg 24 óra alatt, különben támadnak.⁴¹ A bosnyákok természetesen nem fogadták el, majd visszaverték a horvát támadásokat, s innentől kezdve beszélhetünk a háború hivatalos kezdetéről. Júniusban a szerbek elindították a Vrbas '92 és a Korridor hadműveletet, melyeknek következtében októberre sikeresen elfoglalták az eddig a HVO által ellenőrzött területeket Észak-Boszniában.

1993 januárjára több fegyverszüneti megállapodás is született, melyeket rendre megszegtek a harcoló felek, s a konfliktus megoldására létrehozott Vance-Owen terv és az Owen Stoltenberg terv sem hozott eredményt. Az év nagy része a horvát-bosnyák háborúról szólt melyben heves összecsapások voltak a két fél között, többek között Gornji Vakuf hét hónapig tartó ágyúzása januárban. Mindeközben a herceg-boszniai horvát közösség Hercegovinában ellenőrzése alá vette az egész régiót. Az április 15-17. Jablanica elleni sikeres offenzíva lehetővé tette a HVO számára Mostar ostromát (melyet a VRS is ágyúzott, hisz ekkora már a Republika Srpska határához közel esett), mely egészen kilenc hónapig tartott. A HVO ellenőrzése alá vonta az összes utat, mely a városba vezetett, majd

³⁹ JUHÁSZ József: Volt egyszer egy Jugoszlávia, AULA, Budapest 1999 p. 254.

⁴⁰ Noel MALCOLM: Bosnia A Short History. 1994. New York University Press. pp. 75

⁴¹ "Kordic and Cerkez judgment – II. Persecution: The HVO Take-Overs B. Novi Travnik". ICTY. http://www.icty.org/case/kordic_cerkez/4 (letöltés időpontja: 2016. 02. 22.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

elfoglalta a város nyugati részét, s a keleti részt intenzív ágyúzás alá vonta.⁴² Az ágyúzásban Mostar keleti része majdnem teljesen elpusztult, köztük a mostari Öreg híd is, melynek újjáépítésében később az IFOR/SFOR misszióban szolgálatot teljesítő magyar műszaki kontingens aktívan részt vett (lásd később). Júniusra a HVO teljesen kiszorította a városból a VRS-t, s átvette az ellenőrzést az általuk birtokolt városrészek fölött.

1994-ben a számos tüzszünet és az Vance-Owen majd az Owen-Stoltenberg terv sikeretelensége következtében a nyugati hatalmak tárgyalóasztalhoz ültették a horvát és bosnyák vezetést, melynek következtében amerikai közvetítéssel 1994. március 18-án megszületett a Washingtoni egyezmény. Az egyezmény értelmében Boszniában horvát és muzulmán kantonokat hoztak létre (összesen 10 darabot), melyek konföderációra lépve egymással, s később Horvátországgal konföderációt létesítenek.⁴³ Az egyezmény véget vetett a Horvát-bosnyák háborúnak, így a konfliktus már csak szerb frontokon zajlott, melynek következtében az évben két bosnyák és egy szerb hadműveletre került sor. A Tigris hadművelet következtében a bosnyák erők sikeresen visszafoglalták Nyugat-Boszniát, a Tél hadművelet sikeresen visszaszorította a VSR erőit délen, majd a Pók hadművelet következtében a szerb erők visszafoglalták Nyugat-Boszniát. A hadműveletek intenzitása következtében rengeteg ember kényszerült elhagyni a harcok helyszíneit, mely hatalmas menekült áradatot eredményezett.

1994-től a NATO is elkezdett aktívan részt venni a háborúban, melynek közvetlen kiváltó oka a Markele mézszárlás volt. Az incidens következtében 1994. február 9-én Jeremy Boonda admirális, a Dél-Európai Szövetséges Erők parancsnoka felhatalmazást kapott a NATO-tól légitámadásokra.⁴⁴

1995-re fordulat állt be a hadszíntereken: a horvátok ütőképes hadsereget és erős hadiipart hoztak létre (mint ahogy azt már korábban említettem), illetve létrejött egy erős bosnyák haderő és Belgrád álláspontja is megváltozott a háború alatt. Karadžić ambíciói fenyegetővé váltak Milosevic számára, ezért elvágott mindenféle támogatást a VRS felé. A változásban szerepet játszott a gazdasági szankció is, illetve a Nyugat belépése a háborúba.⁴⁵ Ugyanakkor 1995 júliusában a VRS sikeres offenzívát hajtott végre Ratko Mladić vezérezredes vezetésével, s elfoglalták az egyik ENSZ „biztonsági zónáját”, Srebrenica városát Kelet-Boszniában, melyet 400 holland békefenntartó nem volt képes megvédeni. Srebrenica elfoglalása után Mladić csapatai 8 000 muszlim bosnyákot öltek meg.⁴⁶ A srebrenicai mézszárlás elkövetőit később a Jugoszlávia Nemzetközi Büntető Törvényszék felelősségre vonta és elítélte. Augusztusban a HVO elindította a Vihar hadműveletet, melyet már korábban említettem, illetve 30-án a NATO és UNPROFOR közös hadművelete is

⁴² "ICTY: Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Ćorić & Berislav Pušić" http://www.icty.org/x/cases/prlic/cis/en/cis_prlic_al_en.pdf (letöltés időpontja: 2016. 02. 23.)

⁴³ JUHÁSZ József: Volt egyszer egy Jugoszlávia, AULA, Budapest 1999 p. 266.

⁴⁴ Spyros ECONOMIDES & Paul TAYLOR: "Former Yugoslavia" Mats Berdal & Spyro Economides (eds), United Nations Interventionism, 1991–2004, New York: Cambridge University Press, 2007 p. 89.

⁴⁵ JUHÁSZ József: Volt egyszer egy Jugoszlávia, AULA, Budapest 1999 p. 268

⁴⁶ Hasan NUHANOVIĆ: "Under The UN Flag; The International Community and the Srebrenica Genocide" pub. DES Sarajevo, 2007 pp. 89.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

elkezdődött, a Megfontolt Erő (*Deliberate Force*), melynek következtében a szerbek állásaira mértek légi- és tüzérségi csapást.⁴⁷ A légicsapásokkal a NATO és az ENSZ elérte, hogy a szerbek kivonják nehéz tüzérségi eszközeiket Szarajevó ostromából szeptember 14-én, majd október 12-én a felek megkötötték a 60 napos fegyverszünetet, majd november 1-én elkezdődtek a tárgyalások az ohioi Daytonban a békeszerződésről.

A daytoni békeszerződés keretében a három, konfliktusos állam vezetője (Franjo Tuđman, Alija Izetbegović, Slobodan Milosevic) az Egyesült Államokat képviselő Richard Holbrooke közvetítésével megegyezett a háború rendezésében 1995. november 21-én, aláírásra pedig december 14-én, Párizsban került sor. A békeszerződés értelmében Bosznia-Hercegovina határai visszaálltak, de három országrészre osztják fel: az összterület 51%-át birtokló bosnyák-horvát föderációra, a 49%-ot felölelő szerb autonóm államra (melyek kilépését az alkotmány tiltja), és egy különleges jogállású területre, a Brčkoi Körzetre.⁴⁸ Az unió fővárosa Szarajevó lett és mindkét entitás, azon belül is mindhárom nép saját elnökkel, parlamenttel, kormánnyal rendelkezik. Dayton felállította továbbá a főképvisező intézményét (*Office Of High Representative*), aki a békeszerződésben foglalt betartását felügyeli. Közös központi bank és alkotmánybíróság is létesült, illetve a menekültek hazatérhetnek és/vagy kárpótlásra jogosultak. A békeszerződés további kitétele volt egy 60 000 főből álló békefenntartó nemzetközi haderő felállítása volt, melynek feladata a békeszerződés értelmében létrehozott demilitarizált övezetek feletti felügyelet volt. A kontingens az *Implementation Force (IFOR)* nevet kapta, mely egyéves mandátummal alakult meg. A békeszerződés továbbá rendelkezett szabad választások tartásáról is Boszniában.⁴⁹

A békeszerződés megkötésével lezárultak Jugoszlávia felbomlásának a meghatározó folyamatai, ugyanakkor ez nem azt jelenti, hogy a konfliktusok egy csapásra megoldódtak volna (főleg Boszniáé). Nem oldódott meg a volt Jugoszlávia államadósságának, külföldi vagyonának a szétosztása, illetve kétes volt Macedónia, illetve a koszovói albán kisebbség szerepe is, mely az elkövetkezendő években konfliktushoz, majd Koszovó elszakadásához is vezet (lásd később).⁵⁰ Ugyanakkor a háború tovább mélyítette a sebeket, és mind a mai napig éreztetik hatásukat az érintett országok körében. A tanulmány elkövetkezendő részében a válság által érintett országok stabilizációjára tett törekvéseket, intézkedéseket fogom elemezni.

IRODALOMJEGYZÉK

KÖNYVEK/MONOGRÁFIÁK

1. A.L CLARK: Bosnia: What Every American Should Know. New York: Berkley Books.1996.
2. Alastair FINLAN: The Collapse of Yugoslavia, 1991–1999. Oxford: Osprey Publishing, 2004.

⁴⁷ Tarcisio GAZZINI: The changing rules on the use of force in international law. Manchester University Press. 2005. p. 69.

⁴⁸ JUHÁSZ József: Volt egyszer egy Jugoszlávia, AULA, Budapest 1999 p. 274.

⁴⁹ JUHÁSZ József: Volt egyszer egy Jugoszlávia, AULA, Budapest 1999 p. 274.

⁵⁰ JUHÁSZ József: Volt egyszer egy Jugoszlávia, AULA, Budapest 1999 p. 275.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

3. Balkan Battlegrounds, Central Intelligence Agency, 2002.
4. Fischer, Bernd J., ed.: Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers of South-Eastern Europe. Purdue University Press. 2007.
5. GÖRÖG István - PADÁNYI József: Az IFOR-SFOR Magyar Műszaki Kontingens 1996-2002. Zrínyi kiadó, Budapest, 2005.
6. Hasan NUHANOVIĆ: "Under The UN Flag; The International Community and the Srebrenica Genocide" pub. DES Sarajevo, 2007
7. Independent International Commission on Kosovo: Kosovo Report: Conflict * International Response * Lessons Learned, Oxford University Press, 2000.
8. James GOW & Cathie CARMICHAEL. Slovenia and the Slovenes, . C. Hurst, London, 1999.
9. John B ALLCOCK: et al. Conflict in the Former Yugoslavia, ABC-CLIO, Denver, 1998.
10. Jović DEJAN: Yugoslavia: a state that withered away. Purdue University Press 2009
11. JUHÁSZ József: Volt egyszer egy Jugoszlávia, AULA, Budapest 1999
12. Leonard J. COHEN & Jasna DRAGOVIĆ-SOSO: State Collapse in South-Eastern Europe: New Perspectives on Yugoslavia's Disintegration. Purdue University Press, 2008.
13. Noel MALCOLM: Bosnia A Short History. 1994. New York University Press.
14. P. M. NORHEIM-MARTINSEN: The European Union and Military Force – Governance and Strategy. Cambridge: Cambridge University Press. 2012.
15. Sabrina Petra RAMET: Balkan Babel - The Disintegration Of Yugoslavia From The Death Of Tito To The Fall Of Milosevic. Westview Press, 2002.
16. Sabrina Petra RAMET: The Three Yugoslavias: State-Building and Legitimation, 1918–2005. New York: Indiana University Press. 2006.
17. SOKCSEVITS Dénes: A délszláv háború, Calibra Kiadó
18. Spyros ECONOMIDES & Paul TAYLOR: "Former Yugoslavia" Mats Berdal & Spyro Economides (eds), United Nations Interventionism, 1991–2004, New York: Cambridge University Press, 2007
19. Stjepan Gabriel MEŠTROVIĆ: Genocide After Emotion: The Postemotional Balkan War. Routledge. 1996
20. Stjepan MESIĆ: "The Road to War", in The War in Croatia and Bosnia-Herzegovina, 1991–1995, ed. Branka Magaš and Ivo Žanić. Frank Cass, London, 2001
21. Tarcisio GAZZINI: The changing rules on the use of force in international law. Manchester University Press. 2005.
22. Viktor MEIER: Yugoslavia — A History of its Demise. Routledge, London, 1999.

FOLYÓIRATCIKKEK

Dr. TÖRŐ Lajos: A délszláv háború történelmi okai, eseményei és következményei. In: Hadtudományi Szemle 2015.08., XIX. évfolyam, 1. szám

Kovács László -Szakácsi István - Ujházy László: Az EUFOR 10 éve (2004-2014) Bosznia-Hercegovinában 2. rész. SEREG SZEMLE: A MAGYAR HONVÉDSÉG ÖSSZHADERŐNEMI PARANCSNOKSÁG FOLYÓIRATA 13:(2-3) (2015)

Kovács Zoltán: A nemzetközi közösség álláspontja és tevékenysége Koszovó kapcsán In: biztonságpolitika.hu, 2011

TROEBST Stefan: The Kosovo Conflict, 1998, In: Die Konfliktentwicklung auf dem südlichen Balkan I; Information zur Sicherheitspolitik Nr.17

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

UJHÁZY László: Az EUFOR ALTHEA-művelet parancsnoki struktúrája In: Hadtudomány, 2014. XXIV. évfolyam, 1-2. elektronikus szám

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

1. "Bosnian protests: A Balkan Spring?" BBC. 2014. 02. 8. <http://www.bbc.com/news/world-europe-26093160>
- "EU troops prepare for Bosnia swap". BBC. 2004. 10. 23. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3944191.stm>
2. "ICTY: Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Čorić & Berislav Pušić" http://www.icty.org/x/cases/prlic/cis/en/cis_prlic_al_en.pdf
3. "Kordic and Cerkez judgment – II. Persecution: The HVO Take-Overs B. Novi Travnik". ICTY. http://www.icty.org/case/kordic_cerkez/4
4. "Kosovo to Have Army by 2019". 2014. március 5. <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-decides-to-form-kosovo-armed-forces>
5. "Yugoslav Planes Attack Croatian Presidential Palace". The New York Times. 1991. 10. 08. <http://www.nytimes.com/1991/10/08/world/yugoslav-planes-attack-croatian-presidential-palace.html>
6. „A magyar katona a világ egyik legjobb katonája!” Beszélgetés Korom Ferenc dandártábornokkal, a KFOR parancsnokhelyettesével, 2016. 02. 22. http://www.honvedelem.hu/cikk/55708_a_magyar_katona_a_vilag_egyik_legjobb_katonaja
7. Alan RIDING: "European Nations Declare Sanctions Against Belgrade". The New York Times. 1991. 11. 09. <http://www.nytimes.com/1991/11/09/world/european-nations-declare-sanctions-against-belgrade.html>
8. Allan HALL and Corey Charlton: 'Fences will stop no-one': Another ONE MILLION migrants will head to Europe this year, says head of the EU border agency, who warns razor wire won't stop determined refugees, Dailymail 2016. 02. 26. , <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3461957/Fences-stop-no-one-ONE-MILLION-migrants-head-Europe-year-says-head-EU-border-agency-warns-razor-wire-won-t-stop-determined-refugees.html>
9. Balkans timeline <http://www.cbc.ca/news/background/balkans/timeline.html>
10. Bosnia and Herzegovina statistics, http://www.ruralpovertyportal.org/en/country/statistics/tags/bosnia_and_herzegovina
11. Bosnia Mulls Action in Case of Refugee Crisis, 2015. 08. 25., <http://www.balkaninsight.com/en/article/bosnia-mulls-action-in-case-of-refugees-influx-08-25-2015>
12. Bosnia-Herzegovina Profile Overview, 2016. 02. 26., <http://www.bbc.com/news/world-europe-17211937>
13. Corruption Perceptions Index 2015, <http://www.transparency.org/cpi2015>
14. Factory closures trigger clashes in Bosnia 2014. <http://www.euronews.com/2014/02/05/factory-closures-trigger-clashes-in-bosnia/>
15. Fegyveres eröket állít fel Koszovó, 2014. 03. 05. http://www.honvedelem.hu/cikk/42741_fegyveres_eroket_allit_fel_koszovo
16. Harriet ALEXANDER: Migrant crisis: Balkans 'part of the solution, not the problem', The Telegraph, 2015. 08. 27. ,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/kosovo/11828776/Migrant-crisis-Balkans-part-of-the-solution-not-the-problem.html>

History of the NATO-led Stabilisation Force (SFOR) in Bosnia and Herzegovina, <http://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm>

17. KFOR history, <http://www.shape.nato.int/kfor/about-us/history>
18. Michael EVANS: "EU force to take on pimps, drug barons and smugglers", 2004. 11. 29. <http://www.thetimes.co.uk/tto/news/world/article1974844.ece>
19. NATO Secretary General welcomes expansion of NATO deployment in the Aegean Sea, 2016. 03. 06., http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_128833.htm
20. Rishi LYENGAR: Slovenia and Serbia Close Borders to Refugees, 2016. 03. 09., <http://time.com/4252013/slovenia-serbia-balkans-route-refugees-migrants-eu/>
21. SFOR leaves Residency Compound, <http://www.nato.int/sfor/MISC/resi-comp/t990921d.htm>
22. Statement by the North Atlantic Council on Kosovo, <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-012e.htm>
23. The Fragile States Index 2015, <http://fsi.fundforpeace.org/rankings-2015>

ELŐADÁSOK

SZILÁGYI Gábor sz. hadnagy előadása, Budapesti Corvinus Egyetem, 2015. 03. 11.

SZENT-KIRÁLYI BÁLINT¹Az EUFOR ALTHEA és KFOR missziók szükségessége
napjainkban 2. részThe Necessity of the EUFOR ALTHEA and KFOR Peacekeeping
Missions Part 2

Absztrakt

A tanulmány a két jelenlegi balkáni békefenntartó misszióval, annak történelmi előzményeivel, magyar vonatkozásaival, a missziók és országaik jelenlegi helyzetével, a migrációs válság hatásával és a missziók jövőbeni szerepével foglalkozik. A tanulmány célja a missziók szükségességének a bizonyítása.

Kulcsszavak: Balkán, misszió, migráció, délszláv, függetlenségi háború, történelmi háttér

Abstract

The study revolves around the two peacekeeping missions in the Balkans, their historical background, Hungarian aspects of them, the present situation of their countries of operation, the effects of the migration crisis, and the future roles of them. The goal of the study is to prove the necessity of these missions.

Keywords: Balkans, mission, migration, south slav, revolutionary war, historical background

A DÉLSZLÁV VÁLSÁG ÉS A KOSZOVÓI HÁBORÚ ÁLTAL ÉRINTETT ORSZÁGOK
STABILIZÁCIÓJÁRA TETT TÖREKVÉSEK

AZ IFOR/SFOR ÉS AZ EUFOR ALTHEA MISSZIÓ

A délszláv válság és a koszovói háború által érintett országok stabilizációjában, a háború pusztításainak a helyreállításában 1995 óta több misszió is részt vett, ezek közül is a legelső a már említett IFOR misszió volt, mely az UNPROFOR missziót váltotta fel (igaz az

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem – National University of Public Service, E-mail: ebszkb@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-2134-713X

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

UNPROFOR mandátuma már március 31-én lejárt), s az ENSZ alapokmány VII. fejezete alapján békekikényszerítő misszió volt, melynek következtében erőt is alkalmazhatott a béke fenntartása érdekében. A misszió 1995. december 20-án a daytoni békeszerződésben felállított követelményként a *Közös Erőfeszítés hadművelet (Operation Joint Endeavour)* keretében jött létre és egy éves mandátummal rendelkezett. Összesen 14 NATO tagállam és 19 nem NATO tagállam (köztük Oroszország és hazánk is) vett részt a misszióban.² A misszió parancsnoka Leighton W. Smith Jr. admirális volt, s a parancsnokság Zágrábban, majd később Szarajevóban helyezkedett el.³ Három hadosztályból állt a békefenntartó kontingens: *Dél-keleti Többnemzetiségű hadosztály*, Mostar (francia vezetésű); *Dél-nyugati Többnemzetiségű hadosztály*, Banja Luka (angol vezetésű); *Északi Többnemzetiségű hadosztály* (amerikai vezetésű).

Mint azt már említettem, az IFOR misszióban Magyarország is aktívan részt vett. A rendszerváltás után hazánk biztonságpolitikai vákuumba került, melyből a kiutat az euroatlanti integrációban (EU+NATO csatlakozás) látta, melynek bizonyos követelményeknek kellett megfelelnie. A délszláv válság lelassította a csatlakozási folyamatunkat, melynek következményeképpen 1994-ben csak a *Partnership For Peace* (továbbiakban PFP) tagja lehettünk, mely egy egyfajta előszoba volt a NATO-hoz. A PFP feladata a Magyar Honvédség NATO kompatibilitásának megteremtése volt, mely közös hadgyakorlatok, illetve nyelvtanfolyamok formájában valósult meg. 1995-ben a NATO döntött arról, hogy az elkövetkezendő években felveszik a V4-eket, ugyanakkor, mint azt már említettem, feltételeknek kellett megfelelnie a csatlakozni kívánó országoknak. A feltételek között szerepelt a demokratikus jogállam és civilkontroll jelenléte, együttműködés a NATO-val, a légvédelem modernizálása, és hogy az országok képesek legyenek a NATO munkájában részt venni. A Horn-kormány beleegyezett a feltételeknek való megfelelésbe, s az IFOR keretében aktívan részt is vettünk a nemzetközi erők munkájában. A részvételünk következtében engedték a NATO csapatok átvonulását az országon, befogadó támogatás biztosítása a parancsnokságnak, illetve egy professzionális, felkészült műszaki kontingens felajánlása a délszláv háborúk által elpusztított utak és hidak helyreállítására. Magyarország adta az IFOR, majd később az SFOR részét képező *Nordic Support Group* parancsnokságának a helyszínét, melyet Pécs városa látott el. A műszaki kontingens 1995. december 20-án alakult meg hivatalosan, s parancsnoka Dr. Ronkovich József ezredes volt. A kontingens főerőinek útbaindítása 1996. január 30-án és 31-én történt meg, s első nagy feladatát 1996. február 26-án kapta, mely a Zsuzsanna híd megnyitása volt a Száván. A Zsuzsanna híd megnyitása után az IFOR misszió keretében még további négy hidat állított helyre a magyar kontingens, köztük a Slavonski Brod-i hidat is, mely a legnagyobb hídépítési feladata volt a misszióknak.

Az IFOR misszió az egyéves mandátuma alatt helyreállította a térségben a rendet, felszabadította Szarajevó repterét és további kulcsfontosságú vasútvonalakat, megjavított 60

² A.L. CLARK: *Bosnia: What Every American Should Know*. New York: Berkley Books. 1996. p. 23.

³ SFOR leaves Residency Compound, <http://www.nato.int/sfor/MISC/resi-comp/t990921d.htm> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 29.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

hidat, illetve 800 nehézfegyver tározó felett végzett ellenőrzést rendszeresen.⁴ A szeptemberi boszniai választások után egy héttel egy nem hivatalos NATO ülésen Bergenben a NATO védelmi miniszterek egyetértettek abban a kérdésben, hogy az IFOR által elkezdett munkát annak mandátumának lejártával folytatni kell, s egy hónappal később az Észak Atlanti Tanács támogatását adta egy NATO általi részletes politikai elemzésre, mely által felvázolhatják az IFOR utáni lehetőségeket.⁵ 1996 novemberében és decemberében a párizsi konferencián egy két éves tervet fogadtak el, melynek értelmében létrehoznak egy új missziót az IFOR misszió felváltására. A misszió neve *Stabilisation Force (SFOR)* lett, mivel az IFOR már *megvalósította (implement = megvalósít, végrehajt)* a békét, míg az SFOR-nak már *stabilizálnia* kell azt.

Az SFOR misszió 1996. december 21-én, a *Joint Guard* hadművelettel kezdődött és a *Joint Forge* hadművelettel végződött 2004. december 2-án. Az SFOR fő feladatai közé tartozott az, megvédje a fennálló békét, kialakítson egy olyan helyzetet, mely által a régió stabilizációja tovább folytatódhat, illetve a régió civil szervezeteinek a támogatása. Az SFOR létszáma 32 000 fő volt kezdetben, majd ez a szám 12 000 főre, illetve 2004-re 7000 főre szűkölt. A kezdeti létszám a fele volt az IFOR-nak, ugyanis a NATO vezetése már nem tartotta szükségesnek ettől nagyobb létszám fenntartását a régióban. 39 ország vett részt a műveletben, ezek közül 26 NATO és 13 nem NATO tagállam, melyek közül a misszió nyolc éves időtartama alatt tíz ország csatlakozott a szervezethez (köztük hazánk is, 1999-ben). A misszió három műveleti területen működött, ugyanazokon, mint az elődje: Mostar (Mostar Banja Luka és Tuzla).

A Magyar Műszaki Kontingens folytatta kiemelkedő munkáját az SFOR misszió keretén belül is. Ennek következtében a kontingens további pontonhidakat emelt, illetve utakat és hidakat állított helyre. A kontingens legnagyobb eredménye kétségtelenül a Stari Most, azaz a mostari Öreghíd köveinek kiemelése volt, melynek első darabját a Neretvából 1997. szeptember 29-én emelték ki. Az SFOR működése alatt a magyar kontingens két műszaki főnököt is adott a misszióknak, név szerint Dr. Padányi József mérnök ezredest és Szabó István mérnök ezredest. A kontingens hivatalos búcsúztatása 2002. március 29-én zajlott Okučaniban, majd március 31-én 2 248 nap és 380 számozott feladat után hivatalosan is befejeződött a Magyar Műszaki Kontingens munkája az SFOR misszióban.⁶ 2004. augusztus 5-én a 37. II. Rákóczi Ferenc műszaki dandár állományából létrehozott Magyar Műszaki Század vett részt az SFOR további munkájában, s a misszió végeztével 2004. december 2-án a század is befejezte a műveleteit.⁷ A magyarok munkáját nemzetközi szinten is elismerték, a kontingens értékes része volt a misszióknak és a helybéliek is rengeteget köszön-

⁴ History of the NATO-led Stabilisation Force (SFOR) in Bosnia and Herzegovina, <http://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 29.)

⁵ History of the NATO-led Stabilisation Force (SFOR) in Bosnia and Herzegovina, <http://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 29.)

⁶ GÖRÖG István - PADÁNYI József: Az IFOR-SFOR Magyar Műszaki Kontingens 1996-2002 Zrínyi kiadó, Budapest 2005 p. 111-114.

⁷ GÖRÖG István - PADÁNYI József: Az IFOR-SFOR Magyar Műszaki Kontingens 1996-2002 Zrínyi kiadó, Budapest 2005 p. 111-114.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

hetnek annak az 1995 magyar katonának, akik hazatérve tapasztalataikkal gazdagították a Magyar Honvédséget.

Mint ahogy azt már említettem, az SFOR feladatai közé tartozott a régió civil szervezeteinek, illetve a Bosznia-Hercegovina föderatív államainak politikai választásainak a támogatása is. A misszió az Észak Atlanti Tanács vezetésével biztos környezetet biztosított az 1997-es, 1998-as, és a 2000-es választásoknak a Boszniai Szerb Köztársaságban, illetve az EBESZ munkájának a támogatása, továbbá az UNHCR menekülteket segítő munkájának is nagy segítséget nyújtott, melynek köszönhetően több ezer menekült térhetett vissza az otthonába. A misszió feladatai közé tartozott a rendőri szervezetekkel való együttműködés is. Ez által együttműködött az ENSZ Nemzetközi Rendőrségi Különítményével is, mely együttműködés lehetővé tette azt, hogy az SFOR erői is elősegítsék a közbiztonság és közrend helyre állítását a térségben. Az SFOR továbbá együtt dolgozott a boszniai rendvédelmi szervekkel is, többek között az 1999-ben Szarajevóban megtartott *Balkan Stability Pact Summit* biztosításának az érdekében is, ahol több fontos állami vezető is részt vett. A misszió nagyban elősegítette a Nemzetközi Büntető Törvényszék munkáját is, s több háborús bűncselekményekkel vádolt embert is elfogott, és részt vett a Radovan Karadžić ellen folytatott hajtóvadászatban is (mely ekkor még nem járt sikerrel).

2001 után a NATO figyelve Afganisztán, majd 2003-ban Irak felé fordult, melynek következtében a vezetés már nem látta szükségességét annak, hogy fenntartsa az ellenőrzést Bosznia-Hercegovinában, ezért a további műveletek fenntartását az Európai Unióra ruházta át. 2004. december 2-án az SFOR misszió mandátumának lejártával és a Berlin Plusz megállapodás értelmében az EUFOR ALTHEA misszió vette át a feladatait, s folytatja azokat a mai napig.⁸

AZ EUFOR ALTHEA az EUFOR (*European Union Force*), az Európai Unió Európai Tanácsának felügyelete alatt működő nemzetközi haderő békefenntartó missziója. Az EUFOR alá tartozott továbbá az EUFOR Concordia is, mely 2003 márciusától 2003 decemberéig volt jelen Macedóniában, az ottani események hatására. A Concordia feladatait azóta az EUPOL PROXIMA folytatja. Az EUFOR ALTHEA kezdetben 2 700 főből állt és 27 ország vett benne részt (jelenleg 22 ország és 600 fő), illetve a személyi állomány 80%-a az SFOR misszióban résztvevő katonákból állt.⁹ Eddig kilenc parancsnokkal rendelkezett, jelenleg az osztrák származású Johann Luif vezérőrnagy tölti be ezt a pozíciót. Mint említettem, szinte az összes SFOR feladatot átvette a misszió, kivételt képez a háborús bűnösök felkutatása, mely megmaradt a NATO feladatának. E feladat helyett az ALTHEA intenzíven részt vesz a szervezett bűnözés elleni küzdelemben, melyben a volt háborús bűnösökhöz is elvezethetnek a szálak.¹⁰ Ennek következtében együtt működik a boszniai rendőrséggel, illetve az EUPM-el is. 2010 óta a Bosznia-Hercegovinai haderőt is támogatja a

⁸ "EU troops prepare for Bosnia swap". BBC. 2004. 10. 23.

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3944191.stm> (letöltés időpontja: 2016. 03. 01.)

⁹ "EU troops prepare for Bosnia swap". BBC. 2004. 10. 23.

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3944191.stm> (letöltés időpontja: 2016. 03. 01.)

¹⁰ Michael EVANS: "EU force to take on pimps, drug barons and smugglers", 2004. 11. 29.

<http://www.thetimes.co.uk/tto/news/world/article1974844.ece> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 01.).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

kapacitásépítés és képzés területén, illetve a misszió része az EU átfogó megközelítésének is az ország euro-atlanti integrációjának támogatásában is.¹¹

Az EUFOR ALTHEA művelet három, önálló (ugyanakkor a célok elérése érdekében összefonódó) pilléren alapszik: átfogó megközelítés, kapacitás és képzés, valamint az elrettentés képessége.¹² A misszió megakadályozza a konfliktus újbóli kialakulását, illetve biztosítja az általános keret-megállapodás a békéért (*General Framework Agreement for Peace – GFAP*) katonai vonatkozásainak a végrehajtását. A művelet az imént említett feladat teljesítése érdekében célul tűzte ki a boszniai haderő felkészítését és kiképzését (melyben a humán interoperabilitás nagy szerepet játszik), a hatóságok elrettentő képességéhez való hozzájárulását, illetve támogatását a környezet fenntartásában, a hírszerzés, megfigyelés és felderítés fenntartását, illetve a hatékony információcserét az EU és NATO között. Parancsnoksága CJTF-típusú szervezet, melynek rugalmas felépítése lehetővé tesz változtatásokat is a szervezeten belül, illetve markánsan tükrözi a három pillért.¹³

Hazánk, ahogyan az ezelőtti két műveletben is, ebben a misszióban is képviselteti magát. Hagyományosan az egyik legjelentősebb hozzájárulója az EUFOR ALTHEA misszióknak, melynek következtében a művelet törzsfőnöke Mihócza Zoltán dandártábornok, s az ő törzse is magyarokból áll. Továbbá más kulcsbeosztásokban is szép számmal találunk magyarokat, mint például az EUFOR törzsigazgatói, illetve a Kiképzést Elemző Koordináló Osztály osztályvezetői között is.¹⁴

Katonai szempontból összességében elmondhatjuk azt a tényt, hogy az EUFOR ALTHEA misszió méltó folytatása az elődeinek, mely kiemelkedő munkát végez az ország euro-atlanti integrációjának az elősegítésében, a kialakult helyzet és béke fenntartásában, illetve az ország haderejének a felkészítésében, melynek következtében, ha kell, helyt tud állni egy újabb esetleges konfliktus kialakulása esetén.

A KFOR MISSZIÓ ÉS ANNAK ELŐZMÉNYEI

1998. március 1-én Koszovóban is kitört a háború, mely a több évtizedes szerb-albán etnikai konfliktus végkifejletét jelentette. Mint azt a munkám első részében már említettem, Koszovó etnikai arányai már a középkori oszmán hódítások idején a népvándorlások következtében megváltoztak, melynek köszönhetően az albán nemzetiségűek lettek többségben a térségben. A szocialista Jugoszlávia idejében a koszovói albánság helyzete

¹¹P. M. NORHEIM-MARTINSEN: *The European Union and Military Force – Governance and Strategy*. Cambridge: Cambridge University Press. 2012. pp 45.

¹² UJHÁZY László: Az EUFOR ALTHEA-művelet parancsnoki struktúrája In: *Hadtudomány*, 2014. XXIV. évfolyam, 1-2. elektronikus szám, pp. 67. (forrás: http://mhtt.eu/hadtudomany/2014/1_2/2014_1_2_7.pdf, letöltés időpontja: 2016. 03. 01.)

¹³ UJHÁZY László: Az EUFOR ALTHEA-művelet parancsnoki struktúrája In: *Hadtudomány*, 2014. XXIV. évfolyam, 1-2. elektronikus szám, pp. 68. (forrás: http://mhtt.eu/hadtudomany/2014/1_2/2014_1_2_7.pdf, letöltés időpontja: 2016. 03. 01.)

¹⁴ UJHÁZY László: Az EUFOR ALTHEA-művelet parancsnoki struktúrája In: *Hadtudomány*, 2014. XXIV. évfolyam, 1-2. elektronikus szám, pp. 68. (forrás: http://mhtt.eu/hadtudomany/2014/1_2/2014_1_2_7.pdf, letöltés időpontja: 2016. 03. 01.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

jelentősen javult, hisz az 1974-es alkotmány autonómiát adott Koszovónak, melynek következtében a térség saját igazgatással, bírósággal, illetve vétőjoggal is rendelkezett a parlamentben.¹⁵ Tito halála után az 1980-as években az albán kisebbség helyzete 180 fokos fordulatot vett, ugyanis a szerb többségű jugoszláv vezetés az albán kisebbség elnyomását propagálta. Az 1981-es diáküntetést a karhatalom erőszakkal típorta el, s az eddig elért eredményeket Belgrád mindet elvette, beleértve a régió autonómiáját is 1989-ben. 1989-1992 között a szerb vezetés Belgrádban központosított minden jelentősebb jogkört, tömegesen bocsátottak el albán közalkalmazottakat, a tanterveket az egész országban a Szerbiában elfogadott elvek alapján egységesítették.¹⁶ A 90-es évek elején Jugoszlávia korlátozta az albán rádió és televízió sugárzását, illetve betiltotta az albán nyelvű újságokat és megszüntette az albán nemzetgyűlést is. Ezen események hatására az albánok kialakították a saját intézményeiket, illetve az albánok kimondták Koszovó függetlenségét és megalakult 1992-ben a Koszovói köztársaság, melyet csak Albánia ismert el. Felmerülhet a kérdés bennünk, hogy miért volt a szerbek számára ennyire fontos az, hogy az albánokat teljesen elnyomja ebben a térségben? Nos, a válasz egyszerű: az 1389-ben az Oszmán Birodalom ellen vívott rigómezei csata óta a szerb nép Koszovót a nemzetük bölcsőjének tekinti, s a csata egyszerre jelképezi számukra a bukást, az újjászületést és a reményt.¹⁷ Ennek következtében a szerbek az albán muszlim kisebbséget betolakodónak tekintik, s ebben az időszakban heves elnyomásban részesítették őket.

Mint ahogyan azt már korábban említettem, a daytoni békeszerződés nem értekezett érdemben a koszovói albán kisebbség helyzetéről, melynek következtében az albánok egyre jobban az elszakadás felé húztak. Ennek hatására a Koszovói Felszabadítási Szervezet (UCK) egyre több támogatót szerzett (többek között az albániai kormány támogatását is), s 1996 után egyre hevesebben léptek fel a szerb hatóságok ellen. Az UCK a koszovói háború kitöréséig 147 támadást hajtott végre szerb rendőrök és lakosok ellen, melynek következtében a szerbek hajtóvadászatot indítottak a Drenica völgybe az UCK vezetője, Adem Jashari ellen 1998. február 28-án. Az erőfölényben lévő szerb erők végül március 7-én Donje Prekazban legyőzték Ademet és csapatait. A hajtóvadászat alatt a szerb erők több albán civilt is megöltek, melyet manapság drenicai mészárlásnak hívnak. Ez a nyugat figyelmét is felkeltette, mely eddig távol maradt a konfliktustól, azonban ekkor még nem lépett fel tevőlegesen, egyedül csak fegyverembargót szabtak ki Jugoszláviára. A harcok a Decan térségben folytatódtak tovább a szerb erők és az albán felkelők között. A szerb erők tapasztalatlansága a felkelés elleni műveletekben, a katonák alacsony morálja, illetve Richard Holbrooke amerikai diplomata nyomása (hogy ne kelljen a nyugatnak katonai erőt

¹⁵ Independent International Commission on Kosovo: Kosovo Report: Conflict * International Response * Lessons Learned, Oxford University Press, 2000. pp. 35-36.

¹⁶ Dr. TÖRÖ Lajos: A délszláv háború történelmi okai, eseményei és következményei. In: Hadtudományi Szemle 2015. 08., XIX. évfolyam, 1. szám, pp 279. (forrás: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2015_1/15_1_tt_torol.pdf, letöltés ideje: 2016. 01. 17.)

¹⁷ Independent International Commission on Kosovo: Kosovo Report: Conflict * International Response * Lessons Learned, Oxford University Press, 2000. pp. 33.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

alkalmaznia) miatt az UCK ereje egyre inkább nőtt. Májusra a növekvő számú szerb erők képesek voltak elemezni és felvenni a harcot érdemlegesen az UCK megváltozott taktikája (gerilla hadviselés helyett konvencionális hadviselés alkalmazása) ellen, s e hónapban megindult a szerb offenzíva a térségben, mely több száz albán felkelő életét követelte. A szerb offenzíva hatására júniusban a NATO a macedón-koszovói-albán határon a „Determined Falcon” hadgyakorlat keretében fitogtatta az erejét, melynek következtében Milosevic is egyre több katonát vonultatott fel a határon, illetve Moszkvába ment Borisz Jelcin elnökkel konzultálni egy esetleges orosz segítségről.¹⁸

Júniusban az UCK elutasította a Richard Holbrooke által előterjesztett fegyverszüneti megállapodást, így a NATO Belgráddal kezdett el tárgyalni, melynek eredményeképp egy diplomáciai megfigyelő műveletet (*Kosovo Diplomatic Observer Mission*, KDOM) hoztak létre Koszovóban. Júliusban a szerbek tovább folytatták műveleteiket a térségben, s a heves UCK támadások ellenére 28-án a malishevai ütközetben győzelmet arattak az albán felkelők felett, majd augusztusban sikeresen felszabadították az ellenfél által elfoglalt falvakat, köztük a stratégiai fontosságú Junikot is. Ennek hatására és a KDOM nyomására augusztus 17-én a két fél fegyverszünetet kötött, a sebesültek és a több százezer menekült ellátásának idejére.¹⁹ Ez alatt az időszak alatt véghezvitt etnikai tisztogatások hatására a nemzetközi közösség drasztikus megoldásokat követelt, melynek következtében az ENSZ a NATO és az EBESZ erőteljes fellépése 1998. október 12-én kiharcolta a fegyverszünetet a két fél között és megszületett a Holbrooke-Milosevic egyezmény. Az egyezmény értelmében a felek befejezték a harcot, a szerbek kivonták a térségből a csapataikat, meg egyeztek egy EBESZ misszió létrehozásáról, továbbá a feleknek együtt kellett működnie a Jugoszlávia Nemzetközi Büntető Törvényszékkel a bűnösök közrekerítése érdekében (ami nem mindig valósult meg ugyan), illetve haza kellett juttatniuk a menekülteket és tárgyalásokat kellett folytatniuk Koszovó jövőjéről, és annak légtere feletti ellenőrzést a NATO látta el.²⁰ Az albán fél az egyezményt csalódásnak tekintették, mivel ugyan Koszovó nagyobb önállóságot kapott, mint eddig, de változatlanul Jugoszlávia része maradt.

A fegyverszünet nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, s 1998. december 14-én ismét kiújultak a harcok a szerbek és az albánok között, amikor UCK felkelők akartak átjutni Albániából Koszovóba, ugyanakkor december 27-én sikerült egy újabb fegyverszünetet kicsikarni, ám ez sem volt hosszú életű.^{21,22} 1999-es év elején ismét kiújultak a harcok,

¹⁸ TROEBST Stefan: The Kosovo Conflict, In: Die Konfliktentwicklung auf dem südlichen Balkan I; Information zur Sicherheitspolitik Nr.17 (1999. 06.); 1998, pp 8-10., (forrás: http://www.bundesheer.at/pdf_pool/publikationen/01_kse1_02_tck.pdf letöltés időpontja: 2016.03. 02.)

¹⁹ TROEBST Stefan: The Kosovo Conflict, In: Die Konfliktentwicklung auf dem südlichen Balkan I; Information zur Sicherheitspolitik Nr.17 (1999. 06.); 1998, pp 8. (forrás: http://www.bundesheer.at/pdf_pool/publikationen/01_kse1_02_tck.pdf letöltés időpontja: 2016. 03. 02.)

²⁰ Dr. TÖRÖ Lajos: A délszláv háború történelmi okai, eseményei és következményei. In: Hadtudományi Szemle 2015. 08., XIX. évfolyam, 1. szám, pp 279. (forrás: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2015_1/15_1_tt_torol.pdf, letöltés ideje: 2016. 01. 17.)

²¹ Dr. TÖRÖ Lajos: A délszláv háború történelmi okai, eseményei és következményei. In: Hadtudományi Szemle 2015. 08., XIX. évfolyam, 1. szám, pp 279. (forrás: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2015_1/15_1_tt_torol.pdf)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

mely által az Észak Atlanti Tanács engedélyt adott a NATO főtitkárának arra, hogy légitámadást vessen be Jugoszlávia ellen, ha a helyzet tovább fokozódik.²³ 1999. február 6-án elkezdődött a koszovói békekonferencia, más néven Rambouillet tárgyalások. A javaslat szerint Koszovó Jugoszlávia része maradt volna, ugyanakkor saját igazgatása, rendőrsége, kormánya lett volna, illetve egy 30 000 fős NATO kontingens tartotta volna fent a rendet a térségben, továbbá az UCK-nak is le kellett volna tennie a fegyvert. Egyezményt a szerb és orosz fél elfogadhatatlannak találta, így nem került aláírásra a részükről március 18-án. Az egyezmény elutasítása végül ahhoz vezetett, hogy a szerb erők megerősítették csapataikat és átfogó offenzívát indítottak az UCK ellen. A NATO főtitkár, Javier Solana, ennek és Richard Holbrooke Miloseviccsel való sikertelen tárgyalásának hatására kiadta a parancsot március 23-án a légitámadások megkezdésére Jugoszlávia ellen. A NATO légitámadások március 24-től június 11-ig tartottak, és összesen 1 000 szövetséges repülő vett bennük részt, melyek Olaszországból, illetve az Adriai-tengeren állomásoztatott repülőgépek hordozókról szálltak fel és 38 000 műveletet hajtottak végre. Áprilisban a koalíció több tagja is szárazföldi csapatok bevetését követelte, ugyanakkor ezt az USA elvetette.

A NATO légitámadásai, a félelem a szárazföldi támadástól, illetve az orosz támogatás elmaradása ráébresztették Milosevicet arra a tényre, hogy a háborút minél hamarabb be kell fejezni. Június 9-én a légitámadások befejeződtek, s Milosevic elfogadta a Katonai Technikai Megállapodás, melynek feltételei értelmében ki kellett vonulnia június 20-ig Jugoszláviának Koszovóból és át kellett adnia a NATO által létrehozott békefenntartó kontingensnek, a KFOR-nak (*Kosovo Force*), illetve az elmenekült albánokat vissza kellett telepíteni. A megállapodás továbbá kitért az UCK demilitarizálására, illetve három éven belül népszavazást kellett tartani a tartomány függetlenségéről.²⁴ A Koszovói háború, melyben több tízezer szerb és albán halt meg, június 11-én véget ért.

A KFOR misszió az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1244 sz. határozata alapján jött létre 39 ország részvételével június 10-én, majd június 12-én megtörtént a csapatok kitelepítése. A csapatok jogosultságát a térségben a békeegyezmény mellett a Koszovói Nemzetközi Biztonsági Erőkkel (*Kosovo International Security Force*) való egyezmény garantálta a térségben. A misszió célja a harcok kiújulásának megakadályozása, az UCK lefegyverzése, illetve a menekültek visszatéréséhez és a közigazgatás működéséhez való biztonságos

nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2015_1/15_1_tt_torol.pdf, letöltés ideje: 2016. 01. 17.)

²² TROEBST Stefan: The Kosovo Conflict, 1998, In: Die Konfliktentwicklung auf dem südlichen Balkan I; Information zur Sicherheitspolitik Nr.17 (1999. 06.); pp 18. (forrás: http://www.bundesheer.at/pdf_pool/publikationen/01_kse1_02_tck.pdf letöltés időpontja: 2016.03. 02.)

²³ Statement by the North Atlantic Council on Kosovo, <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-012e.htm> (letöltés időpontja: 2016. 03. 03.)

²⁴ Kovács Zoltán: A nemzetközi közösség álláspontja és tevékenysége Koszovó kapcsán In: biztonságpolitika.hu, 2011 pp. 3. (forrás: http://old.biztonsagpolitika.hu/documents/1303978127_Kovacs_Zoltan_nki_kozosseg_allaspontja_Koszovo_-_biztonsagpolitika.hu.pdf, letöltés időpontja: 2016. 03. 04.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

feltételek megteremtése volt.²⁵ További feladatai közé tartozott a határvédelem, a fegyvercsempészet megakadályozása, fegyverek, lőszer megsemmisítése és a kisebbségek, templomok védelme. A misszió eredetileg 50 000 főből állt, és legelső parancsnoka Mike Jackson brit vezérőrnagy volt. A KFOR első célja a parancsnokság felállítása Pristinában, illetve Koszovó felosztása öt békefenntartó zónára volt, melyeket égtájak szerint osztottak fel.

A kezdeti időszakban a KFOR nagyon nehéz helyzetben találta magát: képtelen volt megakadályozni az albánok „bosszúhadjáratát” a szerb kisebbség ellen, illetve nem kaptak semmilyen támogatást az ENSZ-től és az EBESZ-től. A támogatás hiánya által a misszióban résztvevő katonák látták el a rendvédelmet, ők javították meg az infrastruktúrát, kórházakat és börtönöket igazgattak. A kezdeti nehézségek ellenére, a KFOR és az UNMIK stabilizációs tevékenységének hatására a helyzet normalizálódott, s a KFOR 2002-ben és 2003-ban a kezdeti 50 000 főről 39 000-re és 17 500-ra csökkentette az erejének a létszámát. 2004 márciusában megalapozatlan információk hatására (állítólag szerbek albán kisgyerekeket fojtottak egy folyóba)²⁶ ismét kiújult az erőszak, s a zavargások 19 halottal és több száz sebesülten jártak. A zavargásokban a KFOR csapatait is támadás érte, melynek következtében 2 500 fővel erősítették meg a létszámukat.²⁷

A zavargások rámutattak arra a tényre, hogy Koszovó rendezését nem lehet a végletekig húzni.²⁸ A 2005-től 2007-ig tartó státuszrendezési tárgyalások értelmében az UNMIK-ot megszüntették, de a KFOR misszió továbbra is a térségben marad és folytatja munkáját a 1244 sz. határozat alapján addig, amíg a Biztonsági Tanács másképp nem határoz. 2008. február 17-én, Koszovó függetlenségének kikiáltása után sem változott a KFOR helyzete, áprilisban a bukaresti-csúcson megegyeztek a vezetők abban, hogy a KFOR továbbra is együtt fog működni az ENSZ-el, EU-val és egyéb más nemzetközi szervezetekkel annak érdekében, hogy egy működő, stabil Koszovó létrejöhesse, s ennek érdekében a NATO segítséget nyújt az állam fegyveres erőinek létrehozásában. Koszovó biztonsági helyzete javulásának fényében a KFOR a „*Deterrent Presence*” (elrettentő jelenlét) művelet keretében 2010-re 10 200 főre, majd 2011-re 5 000 főre csökkentette erőit, s ezt a helyzetnek megfelelően a jövőben is folytatni fogja. Igaz, a 2011. júliusi és szeptemberi észak-koszovói zavargások következtében további 600 fővel erősítették meg a kontingenst, és a 2012-es választások alatt is fokozott készenlétségbe helyezték a csapatokat.²⁹

²⁵ Kovács Zoltán: A nemzetközi közösség álláspontja és tevékenysége Koszovó kapcsán In: biztonságpolitika.hu, 2011 pp. 3. (forrás:

http://old.biztonsagpolitika.hu/documents/1303978127_Kovacs_Zoltan_nki_kozosseg_allaspontja_Koszovo_-_biztonsagpolitika.hu.pdf, letöltés időpontja: 2016. 03. 04.)

²⁶ Balkans timeline <http://www.cbc.ca/news/background/balkans/timeline.html>

²⁷ KFOR history, <http://www.shape.nato.int/kfor/about-us/history> (letöltés időpontja: 2016.03.04.)

²⁸ Kovács Zoltán: A nemzetközi közösség álláspontja és tevékenysége Koszovó kapcsán In: biztonságpolitika.hu, 2011 pp. 3. (forrás:

http://old.biztonsagpolitika.hu/documents/1303978127_Kovacs_Zoltan_nki_kozosseg_allaspontja_Koszovo_-_biztonsagpolitika.hu.pdf, letöltés időpontja: 2016. 03. 04.)

²⁹ KFOR history, <http://www.shape.nato.int/kfor/about-us/history> (letöltés időpontja: 2016.03.04.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A KFOR misszió volt a Magyar Honvédség első missziója az 1999. március 12-i NATO csatlakozás után, s ebben a műveletben is szép számmal képviselték/képviselik hazánkat. 1999 és 2005 között a magyar Őr- és Biztosító Zászlóalj vett részt a misszióban a Nyugati Többnemzeti Harci Kötelék alatt, majd 2006-tól napjainkig a magyar kontingens két műveleti századdal, szintén a Nyugati Többnemzeti Harci Kötelék alatt teljesít szolgálatot a Harcászati Tartalék Zászlóalj (KTM) részeként, és jelenleg ez a 14. váltása.³⁰ A kontingens nagy részét az MH 5. Bocsikai István lövészdandár katonái képezik. 2015. október 1. óta Korom Ferenc dandártábornok, a Honvéd Vezérkar Hadműveleti Csoportfőnökség csoportfőnöke látja el egy éves időtartamig a misszió parancsnokhelyettesi beosztását. Jelenleg ez a Magyar Honvédség legnagyobb részvételű békefenntartó művelete.

A KFOR misszió napjainkban is folytatja tevékenységét mindaddig, amíg szükség van rá. Jelenleg harmincegy nemzet 4 500 katonája szolgál a műveletben, s a misszió huszadik parancsnoka az olasz Guglielmo Luigi Miglietta tábornok.³¹ A művelet jelenlegi feladatai közül a koszovói haderő felállításának az elősegítése, felkészítése a legfontosabb, melyet előreláthatóan 2019-re terveznek felállítani.³²

A MISSZIÓK EREDMÉNYEI

Az IFOR/SFOR misszió elérte a helyzet stabilizációját, az erőszak kialakulásának a megakadályozását, illetve a menekültek visszatérését Bosznia-Hercegovinában, melynek következtében létrejöhett az ország belső rendjének a konszolidálódása, s lefektette az alapot az euro-atlanti integráció felé. Az EUFOR ALTHEA misszióknak lesz a feladata az állam EU és NATO kompatibilitásának a megteremtése, ám ez, tekintve az ország felépítését, és gazdasági helyzetét (lásd később) még nagyon távoli feladatnak látszik. A KFOR misszió továbbra is rendületlenül jelen van Koszovóban, ahol ugyan 2011 óta nagyobb zavargás nem történt, mégis mindig számítani lehet konfliktusokra és ellentétekre. A misszió az UNMIK-vel karöltve tett a legtöbbet az ország stabilizáltságáért, konkrétan ennek a két tényezőnek köszönhető az, hogy Koszovóról ma, mint független államról beszélhetünk. A KFOR jelenlegi legfontosabb feladata, mint ahogy azt már említettem, a belső rend fenntartása mellett, a koszovói haderő felállítása, mely Szerbia heves tiltakozását váltotta ki bejelentése idején,

³⁰ „A magyar katona a világ egyik legjobb katonája!” Beszélgetés Korom Ferenc dandártábornokkal, a KFOR parancsnokhelyettesével, 2016. 02. 22. http://www.honvedelem.hu/cikk/55708_a_magyar_katona_a_vilag_egyik_legjobb_katonaja (letöltés időpontja: 2016. 03. 04.)

³¹ „A magyar katona a világ egyik legjobb katonája!” Beszélgetés Korom Ferenc dandártábornokkal, a KFOR parancsnokhelyettesével, 2016. 02. 22. http://www.honvedelem.hu/cikk/55708_a_magyar_katona_a_vilag_egyik_legjobb_katonaja (letöltés időpontja: 2016. 03. 04.)

³² „Kosovo to Have Army by 2019”. <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-decides-to-form-kosovo-armed-forces> 2014. 03. 05. (letöltés időpontja: 2016. 03. 04.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

mivel a szerbek nem szeretnék, hogy egy független koszovói haderő az állam északi részén lakó szerbeket veszélyeztesse (lásd később).³³

A munkám további részében Az EUFOR ALTHEA és KFOR missziók által érintett államok jelenlegi helyzetét fogom bemutatni.

AZ EUFOR ALTHEA ÉS KFOR MISSZIÓK ÁLTAL ÉRINTETT ÁLLAMOK STABILIZÁCIÓS HELYZETE NAPJAINKBAN ÉS A MENEKÜLTVÁLSÁG HATÁSA

BOSZNIA-HERCEGOVINA

Bosznia-Hercegovina helyzete napjainkban a NATO és EU missziók által elért stabilizáció ellenére még mindig kétes, és előreláthatóan a közeljövőben ez nem is fog megváltozni. A Daytoni békeszerződés által létrehozott két entitás, mint ahogy említettem, saját kormányral, parlamenttel és igazgatással rendelkezik, melynek következtében az országban a bürokrácia hihetetlen méreteket öltött.³⁴ A rengeteg politikus és bürokrata remek táptalajt ad a korrupciónak, mely által a közpénz tekintélyes része a honatyák zsebébe kerül, így szinte alig marad pénz az egészségügy, ipar fejlesztésére, gazdasági beruházásokra. A *Transparency International* 2015-ös felmérése alapján Bosznia-Hercegovina 168 ország közül 76. helyezést ért el, mely által Európa 6. legkorruptabb állama lett.³⁵

A második legnagyobb probléma az országban a munkanélküliség és a fizetés kérdése. Bosznia-Hercegovina gazdasága stagnál, köszönhetően a korrupciónak, illetve a környező országok érdektelenségének, ettől fogva az országban jelentős a munkanélküliség aránya. 2014-es adatok szerint a munkanélküliség aránya 27%-47% a teljes lakosság körében, fiatalok körében pedig 70% volt.³⁶ A havi átlagfizetés 420 euró (125 000 forint), mely a helyi magas árak mellett nagyon alacsonynak számít. Ennek következtében a szegénység hatalmas méretet öltött, mely a lakosság 17,9%-át érinti.³⁷ Az alacsony fizetések, a szegénység és munkanélküliség megelégedése vezetett az egész országon végigvonuló 2014. február 4-én kezdődő tüntetéssorozathoz, melyet több médium is, köztük a BBC és a New York Times is csak „Boszniai Tavasznak” nevezett.³⁸ A tüntetések célja a boszniai kormány

³³ Fegyveres erőket állít fel Koszovó, 2014. 03.

05. http://www.honvedelem.hu/cikk/42741_fegyveres_eroeket_allit_fel_koszovo (letöltés időpontja: 2016. 03. 04.)

³⁴ Bosnia-Hercegovina Profile Overview, 2016. 02. 26., <http://www.bbc.com/news/world-europe-17211937> (letöltés időpontja: 2016. 03. 07.)

³⁵ Corruption Perceptions Index 2015, <http://www.transparency.org/cpi2015> (letöltés időpontja: 2016. 03. 07.)

³⁶ Factory closures trigger clashes in Bosnia 2014. <http://www.euronews.com/2014/02/05/factory-closures-trigger-clashes-in-bosnia/> (letöltés időpontja: 2016. 03. 07.)

³⁷ Bosnia and Herzegovina statistics,

http://www.ruralpovertyportal.org/en/country/statistics/tags/bosnia_and_herzegovina (letöltés időpontja: 2016. 03. 07.)

³⁸ "Bosnian protests: A Balkan Spring?". BBC. 2014. 02. 08., <http://www.bbc.com/news/world-europe-26093160>, (letöltés időpontja: 2016. 03. 07.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

megdöntése volt, ugyanakkor ezek áprilisa kifulladásra és nem jártak sikerrel, így a helyzet azóta is változatlan Boszniában.

A harmadik égető probléma az országban a nacionalizmus folytonos jelenléte. A Daytoni békeszerződés által létrejött két entitásnak túl sok jogot és önállóságot adott, melynek következtében a két országrész már-már két különálló államnak felel meg. Ez a nagyfokú önállóság elősegítette a szeparatizmus és nacionalizmus elterjedését és erősödését a két entitás között.³⁹ A politikai pártok közötti ellentét, illetve az etnikumok megosztottsága miatt az ország nem tudja megoldani belső politikai problémáit, az egymással szemben álló nemzetiségek a legtöbb esetben kerülnek az egymással történő szóváltást, így a fennálló ellentétek miatt az EUFOR ALTHEA misszió mandátumát rendre meg kell hosszabbítani.⁴⁰

Ezen és egyéb más tényezők összessége vezet ahhoz, hogy Bosznia-Hercegovina a *Fragile States Index* 2015-ös listáján a „Warning” szekcióban, a 79. helyen áll, így Bosznia Oroszország után a második leginstabilabb ország Európában.⁴¹ E tényeknek is tudható be az, hogy Bosznia-Hercegovina 2003 óta EU csatlakozásra váró ország.

A 2015-ben elkezdődött menekültválság nem érinti Boszniát, ugyanakkor a válság további eszkalálódása, illetve az útvonalak esetleges áthelyeződése a kerítésépítések által már érintheti az országot. Igor Crnadak, a boszniai külügyminiszter elmondása szerint Boszniának is fel kell készülnie a menekültek esetleges fogadására, noha Rade Kovac szerint az ország nem képes a migránsok ellátására, mivel csak két – egy 120 és 300 fő elszállásolására alkalmas – menekülttáborral rendelkezik.⁴² Több bosnyák NGO (például Pomozi.ba) is a migránsok megsegítése mellett döntött, hisz 1992-től 1995-ig az ő nemzetük volt hasonló helyzetben, ugyanakkor több boszniai lakos is úgy tartja, hogy az ország, a már említett szociális és gazdasági nehézségei miatt képtelen lenne befogadni őket.⁴³

Koszovó

Az ország belső rendje lassú, de biztos javulást mutat, ugyanakkor több kihívás is nehezíti a helyzetét. Az egyik legkomolyabb problémát az etnikai konfliktusok után a szervezett bűnözés (embercsempészet, kiberbűnözés, drogkereskedelem, autó-mafia) és feketegaz-

³⁹ Bosnia-Herzegovina Profile Overview, 2016. 02. 26. <http://www.bbc.com/news/world-europe-26093160> (letöltés időpontja: 2016. 03. 07.)

⁴⁰ Kovács László -Szakácsi István - Ujházy László: Az EUFOR 10 éve (2004-2014) Bosznia-Hercegovinában 2. rész. SEREG SZEMLE: A MAGYAR HONVÉDSÉG ÖSSZHADERŐNEMI PARANCSNOKSÁG FOLYÓIRATA 13:(2-3) pp. 163. (2015) http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/54566/seregszemle_2015_2-3szam.pdf (letöltés időpontja: 2016. 03. 11.)

⁴¹ The Fragile States Index 2015, <http://fsi.fundforpeace.org/rankings-2015> (letöltés időpontja: 2016. 03. 07.)

⁴² Bosnia Mulls Action in Case of Refugee Crisis, 2015. 08. 25, <http://www.balkaninsight.com/en/article/bosnia-mulls-action-in-case-of-refugees-influx-08-25-2015> (letöltés időpontja: 2016. 03. 07.)

⁴³ Bosnia Mulls Action in Case of Refugee Crisis, 2015. 08. 25, <http://www.balkaninsight.com/en/article/bosnia-mulls-action-in-case-of-refugees-influx-08-25-2015> (letöltés időpontja: 2016. 03. 07.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

daság jelenti, mely a hatalmas munkanélküliségből (a teljes munkaképes korú lakosság 30%-a, a fiatal generáció 60%-a munkanélküli) fakad, amely az albán népcsoportra jellemző sokgyermekes családmódelnek is köszönhető. A nagyméretű munkanélküliségből eredően a kivándorlás mértéke is igen magas, melyet az országon belüli politikai ellentétek, illetve 2015-től az Európai Unióban a menekültválság által generált drasztikusabb megoldásoktól való félelem is elősegített (lásd később). További problémát okoz az egész államigazgatást és igazságszolgáltatást áthálózó korrupció (hasonlóan Bosznia-Hercegovinához).⁴⁴ A Transparency International 2015-ös *Corruption Perceptions Index* felmérése alapján Koszovó a 103. helyen áll.⁴⁵

Komoly kihívást jelentenek az elmúlt időszakban megjelenő biztonsági kockázatok is, mint a radikális iszlám eszmék terjedése. Több, különböző nemzetközi terroristaszervezet helyi aktivitása jelentősen növekedett a térségben, melynek következtében jelentős számú radikális vallási eszméket valló koszovói csatlakozott/csatlakozik az Iszlám Államhoz. A radikális eszmék térnyerése következtében több, helyben működő terroristasejt is felbukant Koszovóban.⁴⁶

Lehetséges konfliktusos tényezőt jelenthet még Koszovó szándéka egy önálló haderő felállítására. A saját haderő égető fontosságú az ország számára, hiszen a nemzetközi katonai erők belátható időn belül el fogják hagyni területét. A kormányzat 2014-ben meg egyezett egy 5 000 főből álló haderő felállításában 2019-re, ugyanakkor, mint ahogyan azt már említettem, a saját haderő léte Szerbia, és a koszovói szerb kisebbség számára fenyegetést jelenthet, és a későbbiekben ez véleményem szerint konfliktust okozhat.

Koszovó hosszú távú célja, hasonlóan Bosznia-Hercegovinához, az euro-atlanti integráció, ugyanakkor az imént felsorolt problémák ennek a célnak jelenleg útját állják. Ennek a célnak az elérésében a szomszédos országokkal kapcsolatos viszony, illetve az, hogy Szerbiának is hasonló céljai vannak, nagy motivációt jelent az ellentétek felszámolására.⁴⁷ Ugyanakkor az a tény, hogy Koszovót több Európai Unió tagállam sem ismeri el önálló államként eléggé kitolja az euro-atlanti integráció elérését.

Koszovó helyzete a menekültválságban nagyjából megegyezik Boszniával, azzal a különbséggel, hogy Koszovót nem kerüli el a menekültáradat útvonala. A közel-keletről érkező menekültek számára az ország szociális és gazdasági problémái miatt nem számít célpontnak, mivel képtelen lenne ellátni és elszállásolni őket. Ennek ellenére Hashim Thaci elnök szerint az ország kész segíteni és részt vállalni a menekültválság megoldásában, ugyanis 1998-ban és 1999-ben a koszovói lakosok voltak hasonló helyzetben a koszovói háború alatt.⁴⁸ Az ország „szerepe” a menekültválságban jelenleg a saját kivándorló lako-

⁴⁴ SZILÁGYI Gábor sz. hadnagy előadása, Budapesti Corvinus Egyetem, 2015. 03. 11.

⁴⁵ Corruption Perceptions Index 2015, <http://www.transparency.org/cpi2015> (letöltés időpontja: 2016. 03. 07.)

⁴⁶ SZILÁGYI Gábor sz. hadnagy előadása, Budapesti Corvinus Egyetem, 2015. 03. 11.

⁴⁷ SZILÁGYI Gábor sz. hadnagy előadása, Budapesti Corvinus Egyetem, 2015. 03. 11.

⁴⁸ Harriet ALEXANDER: Migrant crisis: Balkans 'part of the solution, not the problem', The Telegraph, 2015. 08. 27. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/kosovo/11828776/Migrant-crisis-Balkans-part-of-the-solution-not-the-problem.html> (letöltés időpontja: 2016. 03. 08.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

saiban testesül meg, hiszen már több éve vándorolnak nyugatra a koszovói albánok a jobb élet reményében. A 2015-ös év elején a menekültáradat a balkáni menedékkérők kivándorlásával indult, melyek között 50 000 fő Koszovói lakos volt. Ezt a helyzetet nehezíti az a tény is, melyet már említettem, hogy a menekültválság útvonala keresztülmegy Koszovón, melynek következtében több koszovói is csatlakozott/csatlakozik az illegális bevándorlók tömegéhez, ezáltal egyre nagyobb gondot okozva az ország gazdaságának, és felvirágoztatja az embercsempészetet. A kivándorlást megakadályozni csak a szociális és gazdasági helyzet normalizálásával lehetne megoldani, ehhez viszont legális munkahelyeket kell teremteni és vissza kell szorítani a feketegazdaságot, illetve fel kell számolni a korrupciót és a szervezett bűnözést.

A 2016. március 7-i, majd március 18-i brüsszeli EU-Törökország csúcson az Unió tagállamainak vezetői és Törökország megegyeztek abban, hogy anyagi támogatások ellenében Törökország visszafogadja az illegálisan Görögországba érkező migránsokat. E egyezmény értelmében a nyugat-balkáni menekült útvonal teljesen megszűnne, így nagyobb ellenőrzést biztosítva a bevándorlók ellenőrzésében és a schengeni határok védelmében. Ennek hatására több volt jugoszláv tagállam, köztük Szlovénia, Szerbia, Horvátország és Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság is szigorította a határon való átkelés lehetőségeit, mely már most javuló tendenciát jelent a nyugat-balkánon.⁴⁹ Ha ez az egyezmény sikeres lesz, és valóban megoldja az ellenőrzés kérdését, akkor se Boszniának, se Koszovónak sem kell a menekültválság hatásaitól tartania a jövőben. Ugyanakkor tekintve azt a tényt, hogy a szír helyzetben jelenleg nincs javulás és belátható időn belül nem is lesz, ezért úgy gondolom, hogy Törökország ekkora menekült tömeget (előrejelzések szerint ez a szám 2016-ban további 1 000 000 főt jelenthet) még anyagi támogatással sem lesz képes ellátni és elszállásolni.⁵⁰ A szigorítások egyedül Koszovót érinthetik annyiban, hogy a kivándorolni vágyó koszovói lakosokat szintén csak szigorú ellenőrzés mellett fogják tovább engedni a balkáni államok. Ez a későbbiekben tünetéseket okozhat az országban, ha csak nem oldják meg a szociális és gazdasági problémákat, mely visszaszorítaná a kivándorlást, ugyanakkor ennek a valószínűsége a közeljövőben meglehetősen alacsony.

A MISSZIÓK LEHETSÉGES SZEREPE A VÁLSÁGBAN

A missziók szerepe a válságban jelenleg nincsen meghatározva, ugyanis felhatalmazásuk, melytől nem térhetnek el, nem határoz meg ilyesféle szerepvállalást. Jelen pillanatban egyedül a KFOR missziót érinti közvetetten, mely a menekültáradat megfigyelésében, illetve esetleges rendbontások jelentésében valósul meg. Mint említettem, az illegális mig-

⁴⁹ Rishi LYENGAR: Slovenia and Serbia Close Borders to Refugees, 2016. 03. 09.

<http://time.com/4252013/slovenia-serbia-balkans-route-refugees-migrants-eu/> (letöltés időpontja: 2016. 03. 09.)

⁵⁰ Allan HALL and Corey Charlton: 'Fences will stop no-one': Another ONE MILLION migrants will head to Europe this year, says head of the EU border agency, who warns razor wire won't stop determined refugees, Dailymail 2016. 02. 26 <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3461957/Fences-stop-no-one-ONE-MILLION-migrants-head-Europe-year-says-head-EU-border-agency-warns-razor-wire-won-t-stop-determined-refugees.html> (letöltés időpontja: 2016. 03. 08.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

ráció helyzete a nyugat-balkánon az EU-Törökország közt megszületett egyezmény következtében normalizálódni látszódik, ugyanakkor nem tartom kizártnak azt a tényt, hogy ez az útvonal ismételten megnyílhat köszönhetően ez a szír polgárháború patthelyzetének, mely, mint ahogyan azt említettem, nem mutat javuló tendenciát. További hullámok megjelenése esetén nem tartom kizártnak annak a lehetőségét, hogy a két misszió felhatalmazását kiterjesztik a migrációs helyzet stabilizálása érdekében. Ez akár megnyilvánulhat egy, a koszovói és boszniai háborúhoz hasonló helyzetben, melyben a két misszió kellene biztosítania a menekültek visszaterelését a térségből Görögországba és Törökországba. A több volt jugoszláv tagállam által nemrégiben véghezvitt szigorítások miatt nem tartom kizártnak egy, a menekültek által generált esetleges rendbontást a koszovói-szerb, vagy a FYROM és Koszovó közötti határon, persze csak abban az esetben, ha Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság már nem bírná feltartóztatni a migránsokat. A NATO 2016. március 6-án hajókat küldött az Égei-tengerre, hogy megsegítse Görögországot és Törökországot, mely által elképzelhetőnek tartom azt is, hogy a menekültválság kezelésére a NATO, az EU vagy kombináltan egy újabb missziót fog/fognak létrehozni a Balkánon, hiszen jól láthatjuk, hogy a tagállamok egyéni fellépése nem (volt) elegendő a válság megoldására.⁵¹ Feltevésemet arra a tényre alapozom, mely szerint a szigetekkel szabdaltsági Égei-tenger lehetetlenné teszi a nagyobb hajók mozgását, ezáltal szükség lesz szárazföldi csapatokra is, ha a válság még nagyobb méretet öltene addigra. Az Európai Határ- és Parti Őrség terve az EU részéről szintén erre enged következtetni. Mindezek ellenére a Balkán csak egy kis része a problémának, hisz a válság megoldását nem itt kell keresni, hanem Szíriában.

ÖSSZEĞZÉS

Összességében elmondható az a tény, hogy a két jelenlegi EU és NATO misszió nagyon fontos szerepet játszik még ma is a két állam stabilizációjában. Bosznia-Hercegovina és Koszovó helyzetét tekintve a két ország a mai napig nincs teljesen stabilizálva, így amíg a belső problémákat nem oldják meg, addig a két misszió jelen kell lennie a két országban. A menekültválság jelenlegi helyzete a térségben javuló tendenciát mutat, ugyanakkor nem lehet tudni, mit hozhat a jövő az érintett országok vonatkozásában. Ez által, mint ahogyan említettem, a két misszió feladatai megváltozhatnak, vagy akár egy teljesen új misszió létrehozása történhet meg, mely egy közös EU, NATO vagy ENSZ összefogással valósulhatna meg.

A munkám első részében bemutattam a balkáni missziók történeti hátterét. Kifejtettem a volt jugoszláv régió tagállamai közti konfliktusok eredetét, bemutattam azokat a tényezőket, melyek mind a mai napig, hol burkoltan, hol nyíltan, de jelen vannak a térségben. Ismertettem az egységes Jugoszlávia történetét 1918-tól 1991-ig, külön tekintettel az ebben az időszakban kialakult, a tagállam nemzeteket ért sérelmekre. Ezután már magával a dél-

⁵¹ NATO Secretary General welcomes expansion of NATO deployment in the Aegean Sea, 2016. 03. 06. http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_128833.htm (letöltés időpontja: 2016. 03. 09.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

szláv válsággal, illetve annak három szakaszával foglalkoztam, bemutattam az erőviszonyokat, a legfontosabb eseményeket és a nemzetközi fellépés kezdetét. A délszláv válság bemutatása után ismertettem a NATO és EU missziókat. Prezentáltam ezen missziók feladatait, nehézségeit, illetve mindhárom misszió magyar vonatkozását, majd összegeztem mind a négy művelet eredményeit. A missziók bemutatása után kitértem a missziók által érintett országok jelenlegi helyzetére is, különös tekintettel az adott két állam államigazgatási, gazdasági és szociális nehézségeire. Felvázoltam a menekültválság által a két országra tett, illetve annak lehetséges jövőbeni hatásait is. A tanulmány végén ismertettem a menekültválságban elért jelenlegi eredményeket, illetve felvázoltam a missziók lehetséges szerepeit a migrációs krízis kezelésében.

Kutatásaim során rendkívül nagy mennyiségű ismeretanyagra tettem szert a délszláv válságról, a nemzetközi közösség szerepvállalásáról a konfliktusban, illetve a válság stabilizációjára létrehozott missziók történetéről és jelenlegi helyzetéről. A kutatásaim megerősítettek abban, hogy a Balkán a XXI. században is megmaradt puskaporos hordónak, így a továbbiakban is érdemesnek tartom kutatásaim folytatását.

IRODALOMJEGYZÉK

KÖNYVEK/MONOGRÁFIÁK

1. A.L CLARK: Bosnia: What Every American Should Know. New York: Berkley Books.1996.
2. Alastair FINLAN: The Collapse of Yugoslavia, 1991–1999. Oxford: Osprey Publishing, 2004.
3. Balkan Battlegrounds, Central Intelligence Agency, 2002.
4. Fischer, Bernd J., ed.: Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers of South-Eastern Europe. Purdue University Press. 2007.
5. GÖRÖG István - PADÁNYI József: Az IFOR-SFOR Magyar Műszaki Kontingens 1996-2002. Zrínyi kiadó, Budapest, 2005.
6. Hasan NUHANOVIĆ: "Under The UN Flag; The International Community and the Srebrenica Genocide" pub. DES Sarajevo, 2007
7. Independent International Commission on Kosovo: Kosovo Report: Conflict * International Response * Lessons Learned, Oxford University Press, 2000.
8. James GOW & Cathie CARMICHAEL. Slovenia and the Slovenes, . C. Hurst, London, 1999.
9. John B ALLCOCK: et al. Conflict in the Former Yugoslavia, ABC-CLIO, Denver, 1998.
10. Jović DEJAN: Yugoslavia: a state that withered away. Purdue University Press 2009
11. JUHÁSZ József: Volt egyszer egy Jugoszlávia, AULA, Budapest 1999
12. Leonard J. COHEN & Jasna DRAGOVIĆ-SOSO: State Collapse in South-Eastern Europe: New Perspectives on Yugoslavia's Disintegration. Purdue University Press, 2008.
13. Noel MALCOLM: Bosnia A Short History. 1994. New York University Press.
14. P. M. NORHEIM-MARTINSEN: The European Union and Military Force – Governance and Strategy. Cambridge: Cambridge University Press. 2012.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

15. Sabrina Petra RAMET: *Balkan Babel - The Disintegration Of Yugoslavia From The Death Of Tito To The Fall Of Milosevic*. Westview Press, 2002.
16. Sabrina Petra RAMET: *The Three Yugoslavias: State-Building and Legitimation, 1918–2005*. New York: Indiana University Press. 2006.
17. SOKCSEVITS Dénes: *A délszláv háború*, Calibra Kiadó
18. Spyros ECONOMIDES & Paul TAYLOR: "Former Yugoslavia" Mats Berdal & Spyro Economides (eds), *United Nations Interventionism, 1991–2004*, New York: Cambridge University Press, 2007
19. Stjepan Gabriel MEŠTROVIĆ: *Genocide After Emotion: The Postemotional Balkan War*. Routledge. 1996
20. Stjepan MESIĆ: "The Road to War", in *The War in Croatia and Bosnia-Herzegovina, 1991–1995*, ed. Branka Magaš and Ivo Žanić. Frank Cass, London, 2001
21. Tarcisio GAZZINI: *The changing rules on the use of force in international law*. Manchester University Press. 2005.
22. Viktor MEIER: *Yugoslavia — A History of its Demise*. Routledge, London, 1999.

FOLYÓIRATCIKKEK

1. Dr. TÖRŐ Lajos: *A délszláv háború történelmi okai, eseményei és következményei*. In: *Hadtudományi Szemle 2015.08., XIX. évfolyam, 1. szám*
2. Kovács László -Szakácsi István - Ujházy László: *Az EUFOR 10 éve (2004-2014) Bosznia-Hercegovinában 2. rész. SEREG SZEMLE: A MAGYAR HONVÉDSÉG ÖSSZHADERŐNEMI PARANCSNOKSÁG FOLYÓIRATA 13:(2-3) (2015)*
3. Kovács Zoltán: *A nemzetközi közösség álláspontja és tevékenysége Koszovó kapcsán* In: *biztonságpolitika.hu*, 2011
4. TROEBST Stefan: *The Kosovo Conflict, 1998*, In: *Die Konfliktentwicklung auf dem südlichen Balkan I; Information zur Sicherheitspolitik Nr.17*
5. UJHÁZY László: *Az EUFOR ALTHEA-művelet parancsnoki struktúrája* In: *Hadtudomány, 2014. XXIV. évfolyam, 1-2. elektronikus szám*

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

1. "Bosnian protests: A Balkan Spring?" BBC. 2014. 02. 8. <http://www.bbc.com/news/world-europe-26093160>
2. "EU troops prepare for Bosnia swap". BBC. 2004. 10. 23. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3944191.stm>
3. "ICTY: Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Čorić & Berislav Pušić" http://www.icty.org/x/cases/prlic/cis/en/cis_prlic_al_en.pdf
4. "Kordic and Cerkez judgment – II. Persecution: The HVO Take-Overs B. Novi Travnik". ICTY. http://www.icty.org/case/kordic_cerkez/4
5. "Kosovo to Have Army by 2019". 2014. március 5. <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-decides-to-form-kosovo-armed-forces>
6. "Yugoslav Planes Attack Croatian Presidential Palace". The New York Times. 1991. 10. 08. <http://www.nytimes.com/1991/10/08/world/yugoslav-planes-attack-croatian-presidential-palace.html>
7. „A magyar katona a világ egyik legjobb katonája!” Beszélgetés Korom Ferenc dandártábornokkal, a KFOR parancsnokhelyettesével, 2016. 02. 22. http://www.honvedelem.hu/cikk/55708_a_magyar_katona_a_vilag_egyik_legjobb_katonaja

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

8. Alan RIDING: "European Nations Declare Sanctions Against Belgrade". The New York Times. 1991. 11. 09. <http://www.nytimes.com/1991/11/09/world/european-nations-declare-sanctions-against-belgrade.html>
9. Allan HALL and Corey Charlton: 'Fences will stop no-one': Another ONE MILLION migrants will head to Europe this year, says head of the EU border agency, who warns razor wire won't stop determined refugees, Daily Mail 2016. 02. 26. , <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3461957/Fences-stop-no-one-ONE-MILLION-migrants-head-Europe-year-says-head-EU-border-agency-warns-razor-wire-won-t-stop-determined-refugees.html>
10. Balkans timeline <http://www.cbc.ca/news/background/balkans/timeline.html>
11. Bosnia and Herzegovina statistics, http://www.ruralpovertyportal.org/en/country/statistics/tags/bosnia_and_herzegovina
12. Bosnia Mulls Action in Case of Refugee Crisis, 2015. 08. 25., <http://www.balkaninsight.com/en/article/bosnia-mulls-action-in-case-of-refugees-influx-08-25-2015>
13. Bosnia-Herzegovina Profile Overview, 2016. 02. 26., <http://www.bbc.com/news/world-europe-17211937>
14. Corruption Perceptions Index 2015, <http://www.transparency.org/cpi2015>
15. Factory closures trigger clashes in Bosnia 2014. <http://www.euronews.com/2014/02/05/factory-closures-trigger-clashes-in-bosnia/>
16. Fegyveres eröket állít fel Koszovó, 2014. 03. 05. http://www.honvedelem.hu/cikk/42741_fegyveres_eroket_allit_fel_koszovo
17. Harriet ALEXANDER: Migrant crisis: Balkans 'part of the solution, not the problem', The Telegraph, 2015. 08. 27. , <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/kosovo/11828776/Migrant-crisis-Balkans-part-of-the-solution-not-the-problem.html>
18. History of the NATO-led Stabilisation Force (SFOR) in Bosnia and Herzegovina, <http://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm>
19. KFOR history, <http://www.shape.nato.int/kfor/about-us/history>
20. Michael EVANS: "EU force to take on pimps, drug barons and smugglers", 2004. 11. 29. <http://www.thetimes.co.uk/tto/news/world/article1974844.ece>
21. NATO Secretary General welcomes expansion of NATO deployment in the Aegean Sea, 2016. 03. 06., http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_128833.htm
22. Rishi LYENGAR: Slovenia and Serbia Close Borders to Refugees, 2016. 03. 09., <http://time.com/4252013/slovenia-serbia-balkans-route-refugees-migrants-eu/>
23. SFOR leaves Residency Compound, <http://www.nato.int/sfor/MISC/resi-comp/1990921d.htm>
24. Statement by the North Atlantic Council on Kosovo, <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-012e.htm>
25. The Fragile States Index 2015, <http://fsi.fundforpeace.org/rankings-2015>

ELŐADÁSOK

1. SZILÁGYI Gábor sz. hadnagy előadása, Budapesti Corvinus Egyetem, 2015. 03. 11.

KOROM MÁRIA¹**A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (Szerbia) NATO bombázása – ahogy a szemtanú látta****NATO bombing of Yugoslavia (Serbia) – as a witness saw****Absztrakt**

A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság bombázása 1999. március 24-én kezdődött és 78 napon át tartott. A NATO légicsapásai nem kímélték sem a katonai célpontokat, sem az infrastruktúrát, ugyanakkor felmérhetetlen szenvedést okoztak a lakosságnak. A támadás célja az volt, hogy demonstrálják a NATO eltökéltségét, visszatartsák a belgrádi vezetést a Koszovó elleni agressziótól, és megtörjék a jugoszláv hadsereg erejét. Az alábbiakban szubjektív beszámolót olvashatunk az eseményekről és a vajdasági lakosok mindennapjairól.²

Kulcsszavak: NATO bombázás, Jugoszlávia, Koszovó, Vajdaság

Abstract

Bombing of Federal Republic of Yugoslavia was started on 24th of March 1999, and lasted for 78 days. The NATO air strikes were not sparing the military targets, neither the infrastructure, but it caused immeasurable suffering to the population. The main goal of the attack was to demonstrate the NATO's determination to stop the aggression against Kosovo and to break the power of the Yugoslavian Army. In this paper, you can read a subjective report about the events and about daily life of the population.

Keywords: NATO bombing, Yugoslavia, Kosovo, Vojvodina

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, MSc szakos hallgató - National University of Public Service, MSc student, E-mail: korommari@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0756-1463

² A szerző gyermekként élte át a bombázásokat Szabadkán. Rokonai és barátai egy része még ma is ott él. 2007-2010 között újságíróként dolgozott ugyanott, majd 2010-2014 között Nyugat-Balkán szaktanácsadóként az Európai Parlamentben. Jelenleg a Nemzeti Közszerológati Egyetem Nemzetközi közszerológati kapcsolatok mesterszakának biztonsági szakirányos hallgatója.

ELŐZMÉNYEK

Az 1980-as években, a kommunizmus gyengülésével és Josip Broz Tito halálával, az egykoron fejlett és térségében modernnek számító Jugoszlávia hanyatlásnak indult. Tito halála után több elnök és miniszterelnök vezette Jugoszláviát, akik meghatározott rotáció szerint vezették az országot. Az éppen soros vezető mindig saját tagköztársaságának érdekeit próbálta érvényesíteni, ami az évek alatt egyre fokozódó nacionalizmushoz, elszakadási törekvésekhez és fegyveres harcokhoz vezetett.³⁴

Függetlenségét elsőként Szlovénia és Horvátország kiáltotta ki, 1991. június 25-én. Mindkét országban fegyveres konfliktus tört ki: Szlovéniában mindössze 10 nap alatt elhallgatnak a fegyverek, míg Horvátországban kezdetét veszi egy 4 éves véres időszak, több ezer katonai és civil halottal, valamint több százezer menekülttel mindkét oldalon.⁵⁶ Szlovénia és Horvátország példáját követve Macedónia és Bosznia-Hercegovina is bejelentette függetlenedési igényét. Ez utóbbi országban véres polgárháború⁷ veszi kezdetét: 1991-1995 között több mint 50 000 katona és mintegy 40 000 civil veszi életét a harcok során, több tízezer (főként bosnyák) nő erőszakolnak meg, 2 millióan kényszerülnek elhagyni hazájukat.⁸ A Dayton-i békeszerződés véget vet a harcoknak ezen a területen, a nacionalizmustól fűtött összecsapások 1995-től az ország déli részén, Koszovóban kezdődnek meg újra, melynek következtében a '90-es évek végére a koszovói lakosság 80%-a, döntő többségében a koszovói albánok (90%) kényszerül elhagyni otthonát.⁹

1999. március 24-én a NATO légi offenzívába kezd Jugoszlávia ellen¹⁰ – az ENSZ BT jóváhagyása nélkül. A bombázás célja, hogy tárgyalóasztalhoz kényszerítse a szerbeket. Az utolsó bomba Kololec (falu Kosovska Mitrovica közelében) területére esett, 1999. június 10-én, 13:30-kor.

³ Volt egyszer egy ország: Jugoszlávia létrehozása és széthullása: [Tóthfalu, 2003. június 21.] Megjelenés: Tóthfalu: Logos: Széchenyi István Stratégiakutató és Fejlesztési Intézet., 2003

⁴ Juhász József: Volt egyszer egy Jugoszlávia, Aula Kiadó, 1999

⁵ A polgárháború értelmetlenségét és kegyetlenségét Vukovár példája is bizonyítja. A három hónapos ostrom során a városra lövedékek tízezreit lőtték ki, majd a város elfoglalását követően a szerb csapatok 200 sebesültet mészároltak le. A mészárlásért 2010-ben Borisz Tadic, a hivatalban lévő szerb elnök a helyszínen kért bocsánatot.

⁶ Major Nándor: Egy állameszme tündöklése és bukása: Jugoszlávia létrejötte és széthullása, Újvidék, Fórum kiadó, 2013

⁷ A Jugoszláv Néphadsereg és a Horvát Hadsereg beavatkozásával, irreguláris csapatok aktív közreműködésével.

⁸ A közölt adatok becslések, pontos számadatok nem állnak rendelkezésre. A menekültek kérdésért részletesebben lásd Padányi József: A menekültek és hontalanok visszatelepítése Bosznia-Hercegovinába. Hadtudomány 2000/2. 116-121. oldalak.

⁹ Elsődlegesen az erőszakos kitelepítések és etnikai tisztogatások miatt, de a bizonytalan helyzet is sokakat késztetett arra, hogy elhagyja otthonát.

¹⁰ A NATO Allied Force hadművelete 1999. március 24 és június 10. között.

<http://www.nato.int/kosovo/all-frce.htm#pb> Letöltve: 2016. március 31.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

KÖVETKEZMÉNYEK

A NATO 78 napon keresztül bombázta Jugoszláviát, kezdetben csak katonai célpontokat támadott, később számos gazdasági és civil célpontokat is találat ért. Súlyosan károsodott az ország infrastruktúrája és jelentős gazdasági létesítményei, gyárai, de bomba hullott több iskolaépületre, templomra és műemlékre is.¹¹ Számos hiba csúszott a hadműveletbe, találat érte például a belgrádi Kínai Nagykövetséget.¹² A legtöbben egy személyvonat, a szerb rádió és televízió belgrádi épülete, s egy Nis melletti autóbusz-pályaudvar elleni légi csapás során haltak meg. A NATO-gépek egy albán menekültoszlopot is bombáztak, s 87 ember halt meg Koszovó déli részén, Prizren környékén.¹³ A légi csapások következtében országszerte 148 lakóház, 62 híd, 300 iskola, kórház, közigazgatási épület és 176 műemlék semmisült meg.¹⁴

A 11 hétig tartó nemzetközi hadműveletben összesen 2 300 légicsapást mértek, melyben 995 objektum sérült meg. 1 150 harci repülőgép 420 000 robbanóanyagot szórt le a célpontokra, beleértve 20 000 nehéz légi bombát, 1 300 cirkálórakétát, 37 000 kazettás bombát – köztük uránium tartalmú töltetekkel.

A lakosság életét a légitámadások okozta félelem mellett a gyakori és sokszor tartós áramszünetek, üzemanyag- és élelmiszerhiány nehezítette. Az oktatást ideiglenesen felfüggesztették – hónapokig tartó rendkívüli szünetet kaptak a diákok. Az országot elhagyni legális határátlépéssel a férfiak számára lehetetlen volt: a katonaköteles férfiak országból való kilépését nem engedélyezte a kormány – sokan a zöldhatáron keltek át, s kértek a túoldalalon menekült státuszt. Az akkori jugoszláv kormány gyakran küldött katonai radar kocsikat lakott területre, majd az azt ért bombatalálat után próbálta a lakosságot a NATO ellen hangolni, hiszen lakott területet ért a találat. A NATO repülőgépei szerb nyelvű szórólapokat szórtak ki, melyekkel a lakosság felé próbáltak üzenetet közvetíteni, elmagyarázva, hogy a támadások a kormány politikája ellen irányulnak, nem pedig a civilek ellen. A kormány rádiós és televíziós propagandán keresztül próbálta meggyőzni a lakosságot arról, hogy a szórólapok méreggel vannak átitatva. A média nyugat ellenes propagandát és szerb nacionalista dalokat sugárzott napi 24 órában.

A bombázások – a szerb hivatalos adatok szerint – 1 008 katona és rendőr¹⁵ és 1 200-4 000 civil halálát okozták, tízezen sérültek meg. A Human Right Watch adatai sze-

¹¹ Jakus János: Nato légitámadó-hadművelet Jugoszlávia ellen 1999, Közép-Európai Folyóirat, 4. évf. 3-4. szám, 2011

¹² A Kínai Nagykövetség elpusztítására számos magyarázat született, de a teljes igazság sohasem fog kiderülni. Volt, aki tévedésről beszélt, de volt olyan változat is, hogy az épületben a szerb hírszerzés ügynökei dolgoztak.
http://www.honvedelem.hu/cikk/56282_tobb_mint_ketezer_bevetessel_kenyszeritettek_meghatralasra_milosevicset Letöltve: 2016. március 31.

¹³ Juhász József – Magyar István – Tálás Péter – Valki László: Koszovó, egy válság anatómiája, Osiris Kiadó, Budapest, 2000

¹⁴ <http://www.honvedelem.hu/cikk/14342/a-nato-bombazasok-10-evfordulojara-emlekeztek> Letöltve: 2016. március 31.

¹⁵ a szerb hadügyminiszter nyilatkozata szerint

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

rint¹⁶ azonban a civil áldozatok száma alig több mint 500 a bombázások miatt. Az okozott anyagi kárt 30-100 milliárd amerikai dollárra becsülik: az akkori Jugoszláv kormány szerint 100 milliárdot is eléri a NATO által okozott kár, míg a G17 szervezet gazdasági szakértői szerint¹⁷ ez mindössze 30 milliárd US dollár. Több mint 25 000 lakóépület vált egyenlővé a földdel vagy rongálódott meg, 470 km közút és 595 km vasúti útvonal ment tönkre. 14 repülőtér, 19 kórház, 20 egészségház, 18 óvoda, 69 iskola, 176 műemlék és 44 híd sérült meg, 38 pedig teljesen tönkrement.¹⁸ A számokkal történő zsonglörködés sem fedheti el azonban azt, hogy a bombázás rendkívüli szenvedést okozott mindazoknak, akik a meg-támadott területen éltek.

Megsemmisült Jugoszlávia elektromos energia termelésének 30%-a, találat érte a pancsovai és az újvidéki olajfinomítókat, valamint grafitbomba lehetetlenítette el az elektromosenergia-rendszert. 78 ipari létesítmény és 45 erőmű sérült meg vagy vált egyenlővé a földdel – minek következtében több ezer tonna rákkeltő, mutagén és mérgező anyag szabadult ki. Mintegy 150 ezer tonna kőolaj és mintegy 367 ezer tonna kerozin kapott láng-ra, több mint 20 ezer lakóépület sérült, és minimum 31 ezer urániumtartalmú rakétát lőttek ki.¹⁹

Az anyagi és humán veszteségeken túl a környezeti károk jelentősége sem becsülhető le, és hosszú távú következményei nehezen becsülhetők. Az ENSZ szakosodott szervezete²⁰ 2002-ben készített egy jelentést²¹ a környezeti hatásokról Szerbiában és Montenegróban. Maga a tanulmány az uránium tartalmú lövedékek hatásáról szól – ezzel megerősítve azok sokáig vitatott használatát a '99-es bombázások során. A riport helyszíni vizsgálatok eredményeit közli, a lövedékek vízre, levegőre és élővilágra gyakorolt hatását bemutatva. A vízkészletek esetén – mivel a lövedékek maradványainak nagy része a talajban van s ez jövőbeni környezeti veszélyforrás lehet – egyelőre a szennyezettség mértéke elhanyagolható, a sugárzás pedig – a levegő esetén is – a megengedett keretek között van.

A szerbiai egészségügyi statisztikai intézet²² adatai szerint a rákos megbetegedések száma érzékelhetően nőtt: 2001-ben 17 917 ember halálát okozta ez a betegség, míg 2014-ben 21 322 emberrel végzett a kór. A kiváltó okra vonatkozó hivatalos adatok nincsenek, az uránium tartalmú kazettabombák jelentősége, esetleges hatása egyelőre nem megerősített.²³

¹⁶ HRW report: The crisis in Kosovo, 2000

¹⁷ G17 sajtóközleménye szerint

¹⁸ B92, Beta és Tanjug hírügynökségek összesítése szerinti számok

¹⁹ ENRY konferencia adatai, 2001

²⁰ United Nations Environment Programme - UNEP

²¹ UNEP: Depleted Uranium in Serbia and Montenegro - Post-Conflict Environmental Assessment in the Republic of Yugoslavia, 2002

²² Institut za javno zdravlje „Dr Milan Jovanovic Batut” <http://www.batut.org.rs/> Letöltve: 2016. árpilis 3.

²³ Egy 2001-ben készített tanulmány szerint a szegényített urán tartalmú lövedékek a külső sugárterhelést nem növelik. Ugyanakkor a kémiai mérgező hatás nagyon súlyos következményekkel járhat, ha porral vagy aeroszolokkal szennyezett levegőt lélegez be valaki. Aszódi Attila: A szegényített urán

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

Ami az lerombolt objektumok helyreállítását illeti, az Európai Unió 2000 februárjában létrehozta az Európai Újjáépítési Ügynökséget,²⁴ mely az EU meghatározó szerve a háborúban lerombolt infrastruktúra újjáépítésére Koszovóban, Szerbiában, Montenegróban és Macedóniában. Az Ügynökség 2008-ig (megszűnéséig) 2,87 milliárd euró kiosztását irányította 4 operatív központján keresztül – az összeg 86%-a, azaz mintegy 2,45 milliárd euró került végül kifizetésre. Az Európai Újjáépítési Ügynökség 1,3 milliárd eurót utalt ki különféle szerbiai újjáépítési projektekre. Az ügynökség 2000 decemberében kezdte meg a munkát, 180 millió eurót adott Szerbiának a Sürgősségi Segélyprogram²⁵ keretében, melyet energiaellátásra és a lakosság létszükségleteinek biztosítására (alapvető élelmiszerek, gyógyszerek) költöttek.

2001-ben az Ügynökség a közép- és hosszú távú befektetésekre összpontosított, mint amilyenek az energiaszektor, az egészségügy, a mezőgazdaság, és a vállalkozásfejlesztések. 2002-ben olyan hosszú távú projekteket támogattak, melyek központi eleme a gazdasági fejlődés, a jó kormányzás és a jogállamiság volt. Ugyanebben az évben az Ügynökség egy 170 millió eurós programot menedzselte, mely célja az infrastruktúra helyreállítása, a kis és középvállalkozások támogatása, a médiafüggetlenség elősegítése és a civil társadalom szerepének növelése volt. 2003-ban a közpénzügyek, az igazságügy és az adminisztráció területére, 2004-ben pedig az Európai Unió integrációt elősegítő projektekre fókuszáltak.

2005-ben és 2006-ban az Európai Újjáépítési Ügynökség olyan programokra összpontosított, melyek a kisebbségi csoportokkal, a versenyképességgel, a fogyasztóvédelemmel és az intézményi rendszerek megerősítésével foglalkoztak. 2007-ben már azokra a reformokra figyelt az Ügynökség, melyek elengedhetetlenül szükségesek az EU-s csatlakozási tárgyalások megkezdéséhez: gazdasági fejlesztések, mezőgazdaság és kereskedelem, energetika, helyi önkormányzatok, infrastruktúra, egészségügy.

A bombázások nem lebecsülhető következménye az is, hogy Koszovó 2008. február 17-én kikiáltotta függetlenségét, melyet 112 ország ismert el.²⁶ Habár ez a terület nemzetközi jogilag az ENSZ felügyelete mellett Szerbia része, ez utóbbinak még sincs beleszólá-

---

lövédékek működése és hatása. <http://www.jm.bme.hu/archiv/aktual/uranhatasai.html> Letöltve: 2016. április 3.

²⁴ European Agency for Reconstruction

²⁵ Emergency Assistance Programme

²⁶ 2015. június 23-ig 112 állam ismerte el Koszovót független államnak (és 76 lépett diplomáciai kapcsolatba vele). Ebből 109 ország ENSZ tagállam is egyben (a nem ENSZ tagállam országok közül a [Tajvan](#), a [Máltai lovagrend](#), a [Cook-szigetek](#) és [Niue](#) ismerte el a függetlenséget), ami a szervezet 193 tagjának 56,5%-a. Az [Európai Unió](#) 28 tagállamából 23 ismeri el a függetlenséget (82%), a [NATO](#) 28 tagállamából 24 (86%), míg az [Iszlám Konferencia Szervezetének](#) 57 tagállamából 34 (60%).

https://hu.wikipedia.org/wiki/Koszov%C3%B3_f%C3%BCggetlens%C3%A9g%C3%A9t_elismer%C5%91_orosz%C3%A1gok Letöltve: 2016. április 3.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

sa annak vezetésébe. Koszovóban a mai napig előfordulnak zavargások,²⁷ ahol a KFOR igyekszik fenntartani a rendet.

HÁBORÚS HÉTKÖZNAPOK

A támadások megindulásakor a bombázásokat a helyi magyarok csak televízión keresztül szemléltek, ugyanis eleinte a Vajdaság nem volt célpont. Naponta többször megszólalt a légiriadó jelző sziréna, de ez így volt az ország egész területén. A sziréna által kiváltott kezdeti félelmet és szorongást hamar felváltotta a megszokás és az unott közöny. A légi veszélyt – csakúgy, mint annak megszűnését – 60 másodpercen át tartó folyamatos szirénázás jelezte. Alig pár nappal később azonban már Vajdasági városokat is találat ért. Szabadkát több mint 3 héttel a bombázás megkezdése után érte az első támadás, ráadásul sűrűn lakott területre hullottak a bombák.²⁸

A már említett radar kocsik megjelenését követően az emberek őjrátatot szerveztek a saját utcájukban, így akadályozva, hogy a radar kocsik bejusson a lakott területre. Ami leginkább megmaradt a bombázások idejéből, az az egy soha el nem felejtendő érzés: sehol sem vagyunk biztonságban! Ha az ember a házban marad a bombázáskor, az könnyen rádől vagy akár az ablakon keresztül eltalálhatja egy repeszdarab. Ha a pincébe menekül, rádőlhet az egész épület, s nem tud kijutni. Ha a szabad ég alatt marad, akkor védtelen célpontja a bombáknak.

A vajdasági magyarság helyzete cseppet sem volt egyszerű, mindenki be vegyes érzések kavargotak. A férfiakat elvitték Koszovóra – vérünket adni egy hazáért, ami nem is az övék – mindezt az érzést csak megerősítette a tény, miszerint a lakosság számarányához képest aránytalanul sok kisebbségi fiatalot soroztak be (magyar, horvát, német stb.). Magyarország megnyitotta légtérét a NATO repülőgépeinek, a taszári bázisra nemzetközi erők költöztek be, s tulajdonképpen az Anyaország minden rendelkezésére álló segítséget megadott az Észak-atlanti Szövetségnek. Vajdaságból szemlélve az emberek úgy érezték, hogy Magyarország cserben hagyta őket, magukra maradtak, őket érintő kérdésekben döntöttek, nélkülük. Apró dolgok ugyan enyhítették ezt az érzést: például az áramszünetek időszakában Magyarország adott át villamos energiát, amivel az északi városok tudtak gazdálkodni, illetve a zöldhatáron átszökött férfiakat – akik általában önként jelentkeztek a határ magyar oldalán – mély együttérzéssel fogadták, s adtak nekik menekültstátuszt.

²⁷ Albán tüntetők Molotov-koktélt dobáltak a kormány épületére, ahol az egyik ablak lángra is kapott <http://www.slobodnaevropa.org/media/video/nasilni-sukobi-u-pristini/27478502.html>; majd nem sokkal később levezelték egy szerb templomot Pristinában <http://www.telegraf.rs/vesti/1943332-urinirali-po-srpskom-hramu-u-pristini-divljacko-ponasanje-albanskih-demonstranata-video> ; letöltve: 2016. április 12.

²⁸ Április 15-én este hullott az első bomba Szabadka külvárosára, Kisradanovára. A Ferenci Ibolya utca két lakóházát érte találat, de a környékben több ház is megrongálódott. A környező utcákban található lakóépületek udvaraiba hullottak a repeszdarabok, és csak a szerencsének köszönhető, hogy emberi áldozatot nem követelt ez a NATO-támadás. www.hetnap.rs, Letöltve: 2016. április 4.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A katonaképes férfiakat besorozták. Édesapám egy egészségügyi tartalék alakulatba került, amelyik a Vajdaságban maradt. A közvetlen harcokban szerencsére nem vettek részt, viszont ők kezelték a harcokból hazatért, főleg lelkileg meggyötört katonákat. Soha nem mesélt ezekről a fiatalokról, sem a történeteikről. Amire én emlékszem, hogy sok évvel a bombázások után is minden hirtelen zajra összerezzent. Egyszer-kétszer előfordult, hogy amit nem fogyasztott el a katonai ellátmányából, azt hazahozta, mint például néhány tasak teát (előrecsomagolt, egyadagos, instant verzió). Jellemző, hogy miután megittuk, egész délutánra „kiütött” minket a meleg ital. Ekkor vált világossá, hogy a katonai ellátmány nem volt mentes a nyugtatóktól.

Szinte nem volt olyan nap, amikor az ország ne borult volna sötétségbe. Az áramszünetek gyakori jelenségek voltak, a gyertya pedig fogyóeszköz – alig pár hét elteltével hiánycikké vált (ez is) a boltokban. A városi közvilágítást szinte minden este kikapcsolták. Általános termékhiány volt; például olaj és cukor hetente egyszer érkezett az üzletekbe, s családonként csak 1-2 csomagot lehetett vásárolni. Mindenért sorba kellett állni: még a kenyérért és a tejért is. A katonaságon és a rendőrségen kívül szinte senki más nem használt gépjárműveket az üzemanyaghiány miatt. Benzint csak feketén lehetett szerezni és aranyárban mérték. A lakosság inkább a rendkívüli helyzetekre tartogatta a német márkáért megvásárolt 5-10 liter üzemanyagát. Az iskolák új rendeltetést kaptak: egy részük Koszovóból menekült szerbeknek adott otthont, más iskolák laktanyákká alakultak át.

A hadi helyzetre való tekintettel befagyasztották a fizetéseket, és mindenki 600 dinárt kapott (ez akkor 50 német márkának felelt meg). A viszonyítás kedvéért megemlítem, hogy egy négytagú család villanyszámlája 2 000 dinárt tett ki, ami a hadi helyzetre való tekintettel nem csak az áramfogyasztást, hanem mindenféle külön adókat is tartalmazott. Aki nem fizette ki a számláját, megvonták tőle a szolgáltatást. Ugyancsak a hadiállapotról való tekintettel a vállaltoknak 5 naponta el kellett számolniuk a jövedelmet és befizetni az adót az államkasszába.

A cenzúra rendkívüli méreteket öltött. Egész nap propaganda műsorokat sugárzott minden létező adó. A kábeltévé-szolgáltatók – elmondásuk szerint felsőbb utasításra – a híradók idejére kikapcsolták a magyarországi adókat, mivel azok „ellenségesen kezelik a Jugoszláviával kapcsolatos híreket”.

A katonákon és rendőrökön kívül félkatonai alakulatok járták az országot, így Arkan és tigrisei többször megfordultak Szabadkán is. Az állig felfegyverzett, sokszor napközben is alkohalmámorban úszó, harsány csoport minden alkalommal nagy riadalmat keltett a lakosságban. Élénken él bennem a kép, ahogy Palics egyik legszebb utcáján, a Split-i fasoron (ez az utca köti össze a település központját a tóparti sétánnyal; lakóházak helyett villák kapnak itt helyet) hatalmas katonai járművek vonulnak, mindenütt rosszarcú fegyveresek lógnak a kocsin, s hazafias dalokat ordítanak. Utóbb megtudtam, hogy a Split-i fasoron foglaltak maguknak szállást – az egyik szállodába költöztek be önkényesen Arkan tigrisei – szerencsére csak pár napra.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

A bombázásokkal egyidejűleg az Otpor (Ellenállás) mozgalom is megkezdte politikai kampányát, melynek eredményeképpen 2000. október 5-én megdöntötték a milosevicsi diktatúrát. A mozgalom egyetemistákból szerveződött, akik rádióműsorokon, később békés tüntetéseken keresztül hamar eljutottak a tömegekhez. Egyre több embert vittek az utcára, sikerült maguk mellé állítani a rendőrséget és a katonaságot, majd egy „vértelen forradalomban” megdönteni a rendszert.

NAPJAINKBAN

17 évvel a bombázások után Szerbiában még mindig érezhető a légingsapások hatása. Még mindig vannak lerombolt épületek, létesítmények, amiket nem állítottak helyre. Egyrészt nem volt rá pénz, másrészt mementóként ott lebeg a mai kor fiatalsága felett. Sajnos ez utóbbi csak erősíti a nacionalista, a NATO ellenes, és a „nem adjuk Koszovót” hangulatot a társadalom nagyobbik részében.

Gazdaságilag azóta sem sikerült igazán talpra állnia az országnak. A bombázások befejezése óta hét kormány vezetete már az országot (a hetedik jelenleg van hatalmon), sikerességüket majd az utókor ítéli meg. Generációk nőttek fel, szüleiktől a „jövőre jobb lesz minden” mottót hallva; évek teltek el s nem lett könnyebb a megélhetés. Az emberek belefáradtak a mindennapi küzdelembe. Ma fiatalok és középkorúak (családjaikkal együtt) tízezrei látják kilátástalannak a jövőjüket Szerbiában, kivándorolnak, és telepednek le olyan országban, ahol a fizetésükből meg is tudnak élni. Eleinte csak a diplomások indultak útnak, ma viszont már a szakmunkások is.

Az embereket meggyötörték a háborús évek, s az azt követő időszak, fizikailag és lelkiileg egyaránt. Nőtt a rákos megbetegedések száma, s a halálesetek több mint 50%-a szív és érrendszeri betegségek miatt történik. A fokozott stressz része a mindennapoknak: a társadalom nagy része nem tud, vagy csak nagy lemondások árán tud megélni a fizetéséből, így folyamatosan a megélhetés körül forognak a mindennapok. Poszttraumás stresszben több mint 40 ezer egykori katona szenved, de ez az időszak a hétköznapi emberekben sem múlt el nyomtalanul. Nagyon sokan még ma is összerezzennek a hirtelen zajokra, de legfőbb jellemzőként egy általános bizalmatlanság, folyamatos gyanakvás érzése van jelen. S persze az egyre halványuló gyász, s a szerettek soha meg nem szűnő hiánya: szinte minden családnak vannak veszteségei – ki a gyermekét, ki a testvérét, ki a szülőjét veszítette el a '90-es évek balkáni háborúiban.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

1. Padányi József: A menekültek és hontalanok visszatelepítése Bosznia-Hercegovinába. Hadtudomány 2000/2. 116-121. oldalak.
2. The Lessons and Non-Lessons of the Air and Missile Campaign in Kosovo; Anthony H. Cordesman; revised August 2000

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 2. szám

3. Environmental recovery of Yugoslavia: monograph ; ENRY 2001 ; [the monograph is based on the papers presented at the First International Conference on Environmental Recovery of Yugoslavia, Belgrade, September 27 to 30, 2001]
4. Depleted Uranium in Serbia and Montenegro - Post-Conflict Environmental Assessment in the Republic of Yugoslavia; UNEP; 2002
5. Volt egyszer egy ország: Jugoszlávia létrehozása és széthullása: [Tóthfalu, 2003. június 21.]. Megjelenés: Tóthfalu: Logos: Széchenyi István Stratégiakutató és Fejlesztési Intézet, 2003
6. Major Nándor: Egy állameszme tündöklése és bukása: Jugoszlávia létrejötte és széthullása, Újvidék, Forum kiadó, 2013
7. Jakus János: Nato légitámadó-hadművelet Jugoszlávia ellen 1999, Közép-Európai Folyóirat, 4. évf. 3-4. szám, 2011
8. Juhász József: Volt egyszer egy Jugoszlávia, Aula Kiadó, Budapest, 1999
9. Juhász József – Magyar István – Tálás Péter – Valki László: Koszovó, egy válság anatómiája, Osiris Kiadó, Budapest, 2000

INTERNETES FORRÁSOK:

1. www.veritas.org.rs
2. www.nato.int
3. www.hrw.org/
4. www.au.af.mil/
5. <http://militaryhistory.about.com/>
6. www.b92.net/
7. <http://csis.org/>
8. www.batut.org.rs
9. www.vreme.com
10. www.akademediasrbija.com
11. www.kurir.rs
12. www.pbs.org
13. <http://tass.ru/>
14. www.ec.europa.eu/enlargement/archives/ear/serbia/serbia.htm